

LUND UNIVERSITY

Lokal forskningspolitik

Institutionell dynamik och organisatorisk omvandling vid Lunds universitet 1980-2005

Melander, Fredrik

2006

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Melander, F. (2006). *Lokal forskningspolitik: Institutionell dynamik och organisatorisk omvandling vid Lunds universitet 1980-2005*. [Doktorsavhandling (monografi), Statsvetenskapliga institutionen]. Department of Political Science, Lund University.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Fredrik Melander

Lokal forskningspolitik

Institutionell dynamik och organisatorisk
omvandling vid Lunds universitet 1980–2005

Lokal forskningspolitik

Institutionell dynamik och organisatorisk omvandling
vid Lunds universitet 1980–2005

Lokal forskningspolitik

Institutionell dynamik och organisatorisk omvandling
vid Lunds universitet 1980–2005

Fredrik Melander

Lund Political Studies 145
Statsvetenskapliga institutionen
Lunds universitet, Sverige

Lunds universitet, Sverige
© 2006 Fredrik Melander
ISSN 0460-0037
ISBN 91-88306-65-8

Layout och omslag: Veronica Svensson, Videte Sustainable Design
*Omslagsfoto föreställande en av fakultetsgradorna på universitets-
platsen i Lundagård*

Typografi: Thesis the Mix och Sabon

Tryckt av: Intellecta Docusys AB, Västra Frölunda, 2006

Distribution:
Department of Political Science
Lund University, Box 52
SE-221 00 Lund, Sweden
<http://www.svet.lu.se/lps/lps.html>

♥ Till Stina, Ylvali och Frans

Innehållsförteckning

Del I Introduktion

Kapitel 1 Universitet och högskolor i en turbulent värld	3
Kunskapssamhället och statens nya roll	4
Syfte och frågeställningar	11
Universitet i förändring: mellan anpassning och motstånd	13
Forskningsdesign och metod	17

Del II Teoretiskt ramverk

Kapitel 2 Om institutionell teori och organisatoriska strategier: en översikt 31

Inledning	31
Om nyinstitutionalism	32
Institutionell förändring och politisk dynamik	34
Om spårbundenhetsperspektivet: processer och mekanismer	36
Institutioner som spelregler	40
Organisationer	42
Organisatorisk respons och val av strategier	46
Slutsatser	57

Kapitel 3 Institutionell förändring som evolution: ett analytiskt ramverk 58

Ett förändringsperspektiv: grundläggande utgångspunkter	59
Institutioner och handlande: en struktureringsprocess	63
Institutionalisering som process	65
Förändring som evolution	68
Slutsatser	78

Del III Vetenskap och forskningspolitik i förändring

Kapitel 4 Vetenskap i förändring: mot en postakademisk vetenskap? 83

Inledning	83
Trippelhelix – nya former för samverkan och innovation	87
Mot en "postakademisk" vetenskap?	91

Kunskapsproduktionens nya villkor och former	96
Förändringsdimensioner i den moderna vetenskapen: kritik, diskussion och syntes	102
Slutsatser	108

**Kapitel 5 Om den forskningspolitiska utvecklingen:
internationella drag och svenska särdrag 114**

Inledning	114
Hur kan man tolka den forskningspolitiska utvecklingen?	115
Forskningspolitikens tidiga formering	118
Den ”nya tidens” forskningspolitik	123
Slutsatser	140

**Kapitel 6 Styrningskrafter i universitets- och högskolefältet:
mellan elfenbenstornet och marknaden 146**

Inledning	146
Styrningskrafter i universitetsfältet	148
Om forskningsfinansieringen	155
Slutsatser	162

Del IV Lunds universitet i omvandling

Introduktion Lunds universitet i omvandling 165

**Kapitel 7 Från Humboldt till den entreprenöriella högskolan:
Lunds universitets normativa självbild i förändring 172**

Inledning	172
Balansproblem och akademiseringens retoriska uppsving	173
Om tjänstestrukturen del I	178
Besparingar och den strategiska forskningens ankomst – öppenhet och försiktig anpassning	182
Tjänstestrukturens comeback – den humboldtska modellen ger vika	192
Slutsatser	195

**Kapitel 8 Nya arbetsformer och en förändrad
forskningsorganisation 199**

Inledning	199
Ämnesinstitutionerna i centrum	200

Institution, centrumbildning och nätverk: mot en modifierad
forskningsorganisation 203
Centrumbildningarnas skiftande dynamik 224
Slutsatser 229

**Kapitel 9 Vetenskaplig dynamik och organisations-
förändringar 231**

Om starka forskningsmiljöer: exempel från Lunds universitet 233
Om dynamiken runt den moderna biomedicinen 238
Slutsatser 247

**Kapitel 10 Styrelsedoktrin i förändring:
centralisering och prioriteringar på dagordningen 251**

Inledning 251
Utvecklingen under 1980-talet: fakulteternas decennium 252
Prioriteringar och en aktivare styrningsstrategi på dagordningen 256
Den nya styrningsdoktrinen: övergripande forskningsfrågor,
strategiska planer och forskningsstrategier 260
Från ambition till verklighet 270
Slutsatser 279

**Kapitel 11 Integration och kommersialisering:
Lunds universitet och tredje uppgiften 282**

Inledning 282
Om samverkan på gräsrotsnivå 284
”Samverkan över känd gräns” – en samverkansplattform
ser dagens ljus 285
Ideon – en tidig trippelhelix? 292
Universitetet utvecklar sitt samverkanssystem:
verktygslådan kommer på plats 295
Slutsatser 304

Del V Analys och slutsatser

Kapitel 12 Analys och slutsatser 309

Studiens huvudsakliga resultat 309
Teoretisk återkoppling 322
Om Lunds universitets vägval och möjligheter 334

x Innehåll

Bilagor 338

Fotnoter 343

Summary in English

**Research Policy at the University. Institutional Dynamics and
Organizational Change at Lund University 1980-2005 373**

Källor och litteratur 377

Arkiv 377

Opublicerade dokument 377

Personliga källor 380

Samtal och korrespondens 382

Litteratur 382

Lund Political Studies 418

Del I

Introduktion

Kapitel 1

Universitet och högskolor i en turbulent värld

We have to recognize that the University is a *ruined institution*, while thinking what it means to dwell in those ruins without recourse to romantic nostalgia (Readings 1996:169).

Det är nog många, inte minst äldre lärare och forskare vid landets alla universitet och högskolor, som är beredda att hålla med Bill Readings om att universitetet, såsom det var när de på 1940- och 1950-talen för första gången mötte den högre utbildningens och forskningens institutioner, inte står att känna igen.¹ Förändringens vindar har svept över det utbildnings- och forskningspolitiska landskapet. I Sverige har universiteten efter flera kraftfulla expansionsvågor, framför allt på 1960-talet och på 1990-talet, förvandlats till massuniversitet med över 400 000 studenter fördelade på nästan 50 lärosäten av varierande storlek och karaktär. Det är dock inte förändringsprocesserna inom utbildningspolitikens område som står i fokus för den här studien, utan uppmärksamheten riktas istället mot den universitetsbaserade forskningen och dess organisering och styrning. I den här avhandlingen kommer jag att studera hur Lunds universitet reagerat på och hanterat institutionella förändringar inom vetenskapen och forskningspolitiken de senaste decennierna. Detta är förändringsprocesser som utvecklats inom ramen för en allt starkare diskursiv föreställning om industrisamhällets upplösning och det globala kunskapssamhällets framväxt.

Den universitetsbaserade forskningen har under efterkrigstiden förändrats på ett sätt som de idag äldsta verksamma forskarna svårigen kunde ha föreställt sig när de en gång i tiden beslutade sig för att satsa på en karriär i vetenskapens tjänst. Den idag gamle professorn kunde nog knappast ha anat att han/hon i slutet av sin karriär skulle behöva ägna en stor del av sin verksamma tid åt att ”jaga” forsk-

ningsmedel från stiftelser, forskningsråd, fonder, EU och kommuner, för att inte bara "försörja" sina doktorander och yngre medarbetare utan t.o.m. dra in medel till sin egen lön! På ett mer generellt plan hade han/hon nog också haft svårt att föreställa sig den kraftfulla inverkan som vetenskapen haft på det moderna samhället under de decennier han/hon varit verksam vid universitetet. Lika förbryllande finner han/hon nog det stora intresse och de massiva förväntningar som samhället, och forskarna själva, byggt upp kring vad vetenskapen förväntas åstadkomma.

Det snabbt framväxande kunskapssamhället – både som idé och praktik – är en av de fundamentala drivkrafterna bakom den institutionella omdaningsprocess som idag sker av och omkring universitet och högskolor runt om i världen. I det här inledningskapitlet skall jag först ringa in och beskriva de forskningsproblem som den här studien syftar till att belysa och diskutera. Därefter skall jag presentera de metodologiska ramarna för projektet och i korthet beskriva vad den fortsatta texten har att erbjuda.

Kunskapssamhället och statens nya roll

Åtskilliga är de författare som med emfas hävdar att den industrialiserade världen sedan ett par årtionden genomgår djupgående strukturella omvandlingsprocesser där villkoren och förutsättningarna för ekonomi och politik i grunden transformeras och omskapas. I den samhällsvetenskapliga litteraturen hävdas allt oftare att vårt utlandsberoende växer i en allt mer globaliserad och avreglerad världsekonomi och att de ekonomiska förnyelsekrafterna i allt större utsträckning verkar i gränsöverskridande nätverk. Detta tillsammans med EU och andra transnationella strukturers framväxt och expansion begränsar nationalstaternas ekonomisk-politiska handlingsutrymme (se t.ex. Jönsson m.fl. 2000; Scholte 2005; Strange 1994, 1996; Reich 1991; Castells 1996; 1997; 1998; Sassen 1991; Slaughter & Leslie 1997; Slaughter & Rhodes 2004). I ett ekonomisk-industriellt perspektiv kan man se hur det industriella samhället, uppbyggt kring tillgången på arbete och kapital, långsamt trängs undan och lämnar plats för ett "postindustriellt samhälle" (Bell 1973; Sörlin & Törnqvist 2000; Reich 1991) där kunskap, i olika former, allt mer utgör den grundläggande strategiska produktionsfaktorn. Sociologen Nico Stehr beskriver kärnan i den här omvandlingsprocessen som

a shift from an economy driven and governed, in large measure, by 'material' inputs into the productive process and its organization to an economy in which transformations in productive and distributive processes are determined much more by 'symbolic' or knowledge-based inputs (1994:10).²

Centralt för alla makroorienterade sociologiska analyser av det moderna samhället, oavsett om vi talar om "globaliseringen", "det postindustriella samhället", "det postmoderna samhället" eller om vi stannar vid "det senmoderna samhället" är att vi, enligt Stehr, "[have] to focus on the peculiar nature and function of knowledge in social relations and, of course, on the main carriers of such knowledge" (1994:10). För att använda ett av Habermas influerat språkbruk kan man se hur kunskap, och då framför allt vetenskaplig kunskap, expanderar in i inte bara de ekonomiska produktionsprocesserna utan också i "livsvärlden". Vår vardag blir allt mer "förvetenskapligad" och vårt samhälle påverkas allt mer av en ny "samhällsklass" av experter, rådgivare, forskare, och de institutioner de verkar inom (Nowotny m.fl. 2001; Ziman 1978, 2003). Så gott som varje dag väcks frågor om vilken mat vi vågar äta? Den genmodifierade eller den ekologiskt odlade? Vad som händer med miljön? Är det varmare klimatet orsakat av oss människor eller är det en fråga om "naturliga" variationer?

I ett bredare perspektiv kan man tala om att *demokratin* utmanas av *teknokratin* som grund för samhällelig organisering och reglering och om att kunskap och inte allmänna val blir basen för legitim maktutövning (Dahl 1989). På ett mer konkret plan ser man också hur vetenskap och kunskap blir produktionsfaktorer i sig och hur kunskapen som växer fram inte bara uppfattas som en allmän offentlig nytthet utan i allt större utsträckning som en vara som kan och bör köpas och säljas (Slaughter & Leslie 1997; jfr Prop. 2004/05:80). Slutsatsen som många drar är att "science and technology play an increasingly important role in most spheres of life and that our dependence on knowledge-based occupations is growing considerably" (Stehr 1994:4).

I den omvandlingsprocess jag här ytligt skisserar finns en tydligt politisk dimension där den traditionella nationalstatens auktoritativa bas utmanas och omvandlas inom ramen för en tilltagande ekonomisk, politisk och kulturell globalisering. Sverker Sörlin och Gunnar Törnqvist (2000:38f) öppnar diskussionen på ett bra sätt när de noterar att åtskilliga nationalstater är för små för att rymma de nätverk och beroendeförhållanden som utvecklas inom exempelvis ekonomins och forskningens område. Samtidigt är staterna för stora för att fungera

som bärare av människors identiteter. Det senare har en tydlig demokratisk dimension sedan en fungerande demokrati i grunden vilar på och är beroende av en medborgaranda eller vad Robert Putnam (1993) betecknat som socialt kapital. De stora nationalstaterna är också "för stora" i bemärkelsen att förutsättningarna för ett direkt politiskt deltagande i mer utvecklade former än via röstsedeln är begränsade.

Det nationalstatsbaserade politiska styrelseskicket "sprängs" idag allt mer i bitar och det växer istället fram ett flernivåstrukturerat styrelseskicket med en tämligen oklar kompetensfördelning nivåerna sinsemellan (se t.ex. Bache & Flinders 2004; Marks m.fl. 1996; Scharpf 1997; Wallace & Wallace 1996). Peter Evans (1995) talar om att nationalstaterna blivit allt mer inbäddade i och sammanvävda med det internationella systemet. Andra författare är mer drastiska och hävdar att avregleringarna av de finansiella marknaderna och det internationella kapitalets ökade rörlighet radikalt har minskat staternas traditionella kapacitet att styra den ekonomiska utvecklingen (Boyer & Drache 1996; Hirst & Thompson 1996). Det är inte bara genom framväxten av en ny vertikal politisk strukturering som förändringens dynamik verkar, utan det utvecklas också nya horisontella strukturer eller gränsöverskridande nätverk mellan offentligt och privat liksom mellan stat och samhälle (se t.ex. Held & McGrew 2002; Kooiman 1993; 2003).

Drivkrafterna bakom de här förändringarna kan inte enbart härledas till globaliseringen och avregleringen av de internationella kapitalmarknaderna, utan måste också förstås mot bakgrund av en ny syn på staten, dess förmåga och roll i hanteringen av kollektiva samhällsproblem. Staten kom under 1970- och 1980-talens "högervåg" att kraftigt ifrågasättas av de politiska eliterna i många västländer. Staten sågs inte längre som lösningen på grundläggande samhällsproblem utan i stor utsträckning som själva orsaken till problemen. Under 1990-talet har användandet av begreppet "governance" i den samhällsvetenskapliga litteraturen kommit att ge uttryck för en process där samhällsstyrningen inte längre sker inom ramen för och i linje med den parlamentariska styrningskedjans tankegångar (se Pierre & Peters 2000; Pierre 2000 för översikter), utan för en "politik vars utformning bestäms genom interaktion mellan aktörer i olika nätverk." (Elander 2000:326f; se även Bogason & Toonen 1998; Kooiman 1993, 2003; Rhodes 1997). De ekonomiska kriserna och den ideologiska omsvängningen har gjort staten allt mer benägen att låta andra krafter och institutioner, själva eller i samverkan, hantera en rad samhällseliga problem och uppgifter. Det har för många blivit allt tydligare att nationalstaterna inte som tidigare kan styra den sam-

hällleliga och ekonomiska utvecklingen i strikt bemärkelse, utan deras uppgift har i stor utsträckning blivit att skapa så goda förutsättningar som möjligt för andra aktörer.

Oavsett om man är skeptiskt inställd eller helhjärtat entusiastisk inför den stora berättelsen om globaliseringen och dess verkningar tycks de flesta vara tämligen överens om att dagens allt mer kunskapsbaserade och kunskapsberoende samhälle och den ekonomiska globaliseringens omdaning av nationalstaterna och deras ekonomisk-politiska position och strategier sätter vetenskapens och den högre utbildningens institutioner under kraftig press. Det universitetspolitiska fältet, reglerat av traditionella inomvetenskapliga normer och mekanismer, håller sakta och inte utan motstånd på att omvandlas till ett vidare fält – ”den kunskapsbaserade ekonomin” – där industriella, politiska och vetenskapliga institutioner och intressen allt mer vävs samman och långsamt förändrar de tre sfärerna (Benner & Sandström 2000; jfr Etzkowitz & Leydesdorff 1997; Hellström 2005).

Den här studien handlar om förändringsprocesser inom de vetenskapliga institutionerna, och då framför allt inom universitet och högskolor. Låt oss därför, lite skissartat, peka på några av de mer konkreta förändringsprocesserna inom det universitets- och forskningspolitiska området. För det första håller de finansiella förutsättningarna för universitet och högskolor på att förändras. Efter att universiteten allt sedan andra världskriget upplevt kontinuerlig tillväxt i resurser ser vi i en rad länder, däribland Sverige, hur de offentliga utgifterna för universitet och högskolor minskat i relation till antalet studenter och lärare och forskare. Samtidigt med detta trenderbrott ökar intäkterna från privata och andra icke-offentliga källor. I fråga om forskningen har det under de senaste decennierna skett en kraftfull balansförskjutning i riktning mot allt mer externfinansierad forskning där andra än rent vetenskapliga kriterier påverkar resursfördelningen.

Det universitets- och forskningspolitiska området påverkas idag också allt mer av en tilltagande internationell konkurrens.

Globalization of national economies pushed states to devote more resources to the enhancement and management of innovation so that corporations and the nations in which they were headquartered could compete more successfully in world market. As a consequence, more funds have been devoted to support corporate partnerships between universities and businesses (Sporn 1999:9).

Dessa förändringar måste förstås i relation till de förändrade styrningsstrukturer som växt fram inom universitets- och högskolesystemet. Universitet och högskolor lever, enligt Burton Clarks (1983) klassiska analys, i spänningsfältet mellan markandsmekanismer, statlig auktoritet (hierarki) och akademisk självreglering. Tyngdpunktsförskjutningar mellan dessa tre styrningsmekanismer utgör en viktig ingrediens i den institutionella omdaning av det utbildnings- och forskningspolitiska landskapet. I ett övergripande komparativt perspektiv konstaterar Barbara Sporn att

governmental reforms in continental European systems, formerly characterized by state control (i.e. tight regulations and federal funding), have led to the adoption of a state "supervising" model in which increased self-regulation is awarded to the university while the state steers the system from a distance (Sporn 1999:11).

På ett generellt plan är det tydligt att utbildnings- och forskningspolitiken följt med i den allmänna förvaltningspolitiska utvecklingen, med mål- och resultatstyrning, ramlagstiftning, decentralisering etc., och att detta påverkat relationerna mellan staten och universiteten. Huruvida detta har inneburit ökad eller minskad autonomi för universitetens vidkommande är en öppen empirisk fråga. Det finns de som med eftertryck hävdar att det sedan mitten av 1990-talet tagits många steg i riktning mot en allt mer politiserad forskning (Sköldberg & Salzer-Mörlin 2002:226ff; Rothstein 2000; Westling 2000). Mats Benner skriver på temat sammanfattningsvis "att 1990-talets forskningspolitik i mångt och mycket utgjorde ett brott med 1980-talets orientering mot forskarstyre och inomakademiska villkor" och han konstaterar också att det finns

en grundläggande kontinuitet i forskningspolitiken under 1990-talet, som bygger på vad som kan beskrivas som en post-akademisk forskningspolitisk grundhållning med betoning lagd på forskningens anknytning till samhällsliga förändringsprocesser och på behovet av koncentration och styrning av den vetenskapliga verksamheten mot bakgrund av en inbäddning av forskningen i utvecklingen av nya ekonomiska, sociala och politiska förhållanden (Benner 2001:232).

Detta betyder att universiteten och högskolorna å ena sidan blivit förvaltningsmässigt allt mer självständiga och å andra sidan i allt större utsträckning länkats samman med och blivit beroende av institutioner och processer utanför det traditionella universitetspolitiska fältet. Den för universiteten och högskolorna styrningsmässiga verkligheten har förändrats från "government", med inordning i en statlig hierarkisk ordning, till "governance", med kopplingar till horisontella nätverk inom ramen för ett expanderat universitets- och forskningspolitiskt fält. Detta är förändringar med stor potentiell inverkan på svenska universitet och högskolor.

Sammanfattningsvis kan man av de här svepande beskrivningarna av nationalstaternas förändrade villkor och förutsättningar i en allt mer globaliserad världsekonomi, av de förändrade styrningsprinciperna, av kunskapssamhällets framväxt och utveckling och av forskningspolitikens förändrade inriktning konstatera att universiteten och högskolorna befinner sig en situation där de idag tvingas leva med helt nya krav och förväntningar.

David Guston menar att förändringens vindar blåser så starka att det finns skäl att tala om att det "kontrakt" som efter andra världskriget slöts mellan vetenskapen och det politiska systemet genomgår en grundläggande översyn och omtolkning (Guston 2000a; 2000b; 2001; Guston & Kenniston 1994a; 1994b). I dessa förhandlings- och förändringsprocesser får universiteten som kultur- och bildningsinstitutioner ge vika för föreställningen om universitetet som drivkraft och dynamo i ett omfattande och komplext innovationssystem, där det är den nationella konkurrenskraften i en allt mer globaliserad ekonomi som skall hävdas och försvaras.

Inom ramen för det moderna forskningsuniversitetets transformation och anpassning till en tilltagande ekonomisk globalisering och ett framväxande kunskapssamhälle har det under de senaste decennierna växt fram ett stort antal nya idéer, modeller och koncept som alla vill visa vägen framåt och peka ut hur ett idag framgångsrikt universitet bör organisera och styra sin verksamhet. Begrepp som "Mode 2" och "Triple Helix" har kommit att dominera både den forskningspolitiska debatten som den faktiska forskningspolitiska utvecklingen i många industrialiserade länder. Dessa nya idéer och modeller svävar inte fritt i rymden, utan de har sina tydliga bärare och förmedlare. I den internationella kontexten är det framför allt inom OECD och EU som dessa nya modeller fått fotfäste. OECD har som Aant Elzinga och Andrew Jamison (1995) visat varit en ledande aktör i formulerandet av den forskningspolitiska dagordningen allt sedan 1960-talet. OECD

beskriver i sina publikationer under 1980- och 1990-talen allt oftare universitetet och forskningen som centrala tillväxtskapande instrument i det framväxande kunskapssamhället (se t.ex. OECD 2001).³

Den nya ideologin formuleras inte sällan i termer av att universitet och högskolor blivit allt mer centrala noder i regionala, nationella och internationella innovationssystem (Edquist 1997, 2004; Nelson 1993; Etzkowitz & Klofsten 2005; Gergils 2005, 2006; SOU 2003:90). Utvecklingen inom EU förstärker den här bilden. Kärnan i den framväxande forskningspolitiska doktrinen inom EU utgörs av den s.k. *Lissabonstrategin* där målet är att göra EU till "världsmästare" i ekonomisk tillväxt fram till år 2010. I ett centralt dokument presenterar kommissionen sin syn på det förändringsarbete som nu pågår. Som en tydlig markering skriver man bland annat:

Co-operation between universities and industry needs to be intensified at national and regional level, as well as geared more effectively towards innovation, the startup of new companies and, more generally, the transfer and dissemination of knowledge. From a competitiveness perspective it is vital that knowledge flows from universities into business and society. The two main mechanisms through which the knowledge and expertise possessed and developed by universities can flow directly to industry are the licensing of university intellectual property, and spin-off and startup companies (COM(2003) 58 final: 7).

De nya krav och förväntningar som idag läggs på universitet och högskolor, regionalt, nationellt och även internationellt, bryter på många sätt mot grundläggande historiskt etablerade vetenskapliga föreställningar och normer och inte minst emot den universitetsideologi som såväl implicit som explicit låg till grund för det moderna forskningsuniversitetets framväxt och etablering (se t.ex. Polanyi 2000 Merton 1973 för klassiska formuleringar, se även de europeiska universitetens s.k. Magna Charta 1988) och för det "kontrakt" som inte minst Guston (2000) beskriver.

Sammanfattningsvis har jag här försökt visa hur universitetet idag lever i korstrycket mellan dessa nya förvaltnings- och forskningspolitiska idéer och modeller, mellan etablerade och historiskt framväxta normer, värderingar och praktiker. Det är i detta spänningsfält som den här studien tar sin utgångspunkt.

Syfte och frågeställningar

Redan 1985 skriver Björn Wittrock att "the notion that higher education and research are naturally, almost inevitably linked is widespread and quite generally accepted in public policy-making and rhetoric alike", men att "the scholarly communities in the field of higher education studies and in the field of science policy and sociology of science are surprisingly unrelated" (Wittrock 1985:1). Jag menar, i likhet med Wittrock, att vår förståelse av den forsknings- och universitetspolitiska utvecklingen kan fördjupas genom att länka samman policyutveckling på nationell och internationell nivå och den interna vetenskaps-sociologiska utvecklingen med detaljerade studier av hur forskningen organiseras, styrs, finansieras och bedrivs på lokal nivå vid universitet och högskolor, vid forskningsinstitut och i näringslivet.⁴

Det övergripande syfte med den här studien är att bidra till en fördjupad förståelse för och mer kunskaper om den pågående institutionella omdaningen av det svenska universitets- och högskoleväsendet, samt att skapa ett förbättrat beslutsunderlag för forskningspolitiska aktörer nationellt och lokalt vid universiteten och högskolorna.

Jag vill i den här studien på allvar ta fasta på Wittrocks efterlysning och i möjligaste mån länka samman studiet av den högre utbildningen med det flervetenskapliga forskningsfältet vetenskapsstudier ("Science Studies"). Det konkreta syftet med studien är att analysera hur ett brett svenskt universitet – Lunds universitet – förhållit sig till och konkret reagerat på institutionella förändringar inom vetenskapen och det forskningspolitiska fältet från 1980 och framöver. Två generella frågeställningar har väglett mitt arbete:

1. *Vilka strategier har ledningen för Lunds universitet utvecklat i förhållande till förändringar inom vetenskapen och forskningspolitiken och hur har de förändrats mellan 1980 och 2005?* och
2. *Hur kan man förstå/förklara kontinuitet och diskontinuitet i Lunds universitets vägval?*

Det forskningspolitiska fältet präglas dock av en mängd olika disparata institutionella förändrings- omvandlingsprocesser. Mina analyser av pågående vetenskapsdynamiska respektive forskningspolitiska förändringsprocesser i kapitel 4 och 5 mynnar dock ut i att jag väljer att lyfta fyra mer konkreta förändringsteman: (1) förändrade normer inom vetenskapen där den fria kritiska grundforskningens ideal kompletteras med mer entreprenöriella normer, (2) förändrade arbetsformer

inom forskningen när ämnesinstitutionernas dominerande ställning utmanas av flervetenskapliga programområden och centrumbildningar, (3) förändrade styrningsmönster och strukturer när fakulteternas dominerande ställning utmanas av ökade styrnings- och prioriteringsambitioner från universitetsledningen och (4) fördjupade integrationssträvanden mellan vetenskap och samhälle och då särskilt mellan vetenskap och näringsliv.

Med detta som utgångspunkt kan jag nu formulera fyra konkreta empiriska frågeställningar.

1. *Vilken normativ självbild ger universitetsledningen för Lunds universitet uttryck för och hur förändras denna över tid?* (kapitel 6)
2. *Vilka arbetsformer strävar universitetsledningen efter att utveckla och vilka konkreta förändringsmönster växer fram inom universitetet?* (kapitel 7 och 8)
3. *Vilka styrnings- och prioriteringsstrategier antar och utvecklar universitetsledningen? Hur förändras de över tid?* (kapitel 9)
4. *Vilka organisatoriska och institutionella arrangemang och plattformar utvecklar universitetet för att främja integration med näringslivet och kommersialisering av forskningsresultat?* (kapitel 10)

Den här studiens främsta bidrag till debatten om universitetens och forskningens samhällsroll är att den tar ett bredare grepp på den forsknings- och universitetspolitiska utvecklingen än vad som tidigare gjorts genom att den (1) kopplar samman och analyserar både den forskningspolitiska och vetenskapsdynamiska utvecklingen och den organisatoriska utvecklingen på universitetsnivå och (2) studerar utvecklingen vid ett brett forskningsuniversitet. Tidigare forskning på området har i alltför stor utsträckning studerat enskilda forskningsmiljöer, ofta inom idag dynamiska och expansiva forskningsfält inom livsvetenskap, materialvetenskap eller bioteknik/biomedicin eller profilerade universitet där mer entreprenöriella modeller antingen redan byggts in från grunden alternativt där förändringsprocesserna varit exceptionellt omfattande (Clark 1998, 2004; Etkowitz & Leydesdorff 1997; Sporn 1999; Jacob m.fl. 2003).

Jag menar att det idag saknas teoretiskt grundade empiriska analyser av hur breda europeiska forskningsuniversitet hanterar den förändrade kontext man idag befinner sig i. Det är min ambition att lämna ett bidrag till detta forskningsfält genom att konkret följa den forskningsorganisatoriska och forskningsstrategiska utvecklingen vid Lunds universitet under perioden från omkring 1980 fram till idag.

Universitet i förändring: mellan anpassning och motstånd

Universitetet är en av de mest seglivade av alla samhällseliga institutioner. I Sverige kan man följa dess historia tillbaka till 1400-talet då Uppsala universitet grundades. På den europeiska kontinenten kan universitetets historia spåras ytterligare ett antal hundra år tillbaka. Det är ett fenomen som ungefärligen kan dateras till början av 1200-talet. Först ut var universiteten i Bologna och Paris – i nämnd ordning. Dessa två universitet byggdes upp kring två skilda ideologier, ideologier som kom att präglade den tidiga uppbyggnaden av universiteten i Europas södra respektive norra delar. Gemensamt för dessa föregångare var att de efter en hård kamp tillerkändes en betydande juridisk självständighet gentemot omgivande institutioner och makthavare.

Många kritiker och universitetsreformatörer har genom åren hävdade att universiteten är alltför gammalmodiga, stelbenta och trögrikliga och inte anpassade för samtidens problem och utmaningar. Implicit i den kritiken ligger föreställningen att anpassning alltid är av godo. Föreställningen att organisationer, universitet eller andra, alltid måste (och bör) anpassa sig till krav och förväntningar i omgivningen är, menar jag, en alltför enkel syn på organisatorisk överlevnad och framgång. Snarare än renodlad anpassning kan universitetens långa, och bitvis framgångsrika, historia förstås som en tämligen lyckad balansövning på den tunna linan mellan anpassning och motstånd, mellan förändring och stabilitet. Universiteten har varit sällsynt framgångsrika när det gällt att förändra sig själva när så krävts och protesterat och göra motstånd när omgivningens krav inte stämt överens med deras norm- och regelsystem.

Den historiska överlevnadsförmågan till trots föddes det moderna forskningsuniversitetet inte i medeltidens Bologna eller Paris, utan betydligt senare, i Berlin för cirka två hundra år sedan. Vad som då händer är att universitetet, efter en lång och svår kris, återuppstår i en delvis ny skepnad. De europeiska universiteten utgjorde länge en fördelaktig och framgångsrik forskningsmiljö som under andra halvan av 1600-talet drev fram den vetenskapliga revolutionen, men också en miljö med en rad inneboende trögheter, vilka i sin tur ledde till att universiteten under 1700-talet forskningsmässigt kom att akterseglas av nya akademier och lärda sällskap (Wittrock 1993; Shapin 2000). Universiteten fortsätter dock med sin huvuduppgift sedan medeltiden, undervisningen, men med ökande kvalitetsproblem (Sköldberg & Salzer-Möring 2002:44, 87). Dessa utvecklingsdrag driver

in universiteten i en kris som utgör bakgrunden till den universitetsideologiska revolution som inleddes med von Humboldts vision för det nya Berlinuniversitetet i Tyskland. Till de gamla uppgifterna att konservera och tradera redan befintlig kunskap läggs nu uppgiften att systematiskt söka efter ny kunskap. I centrum stod kunskapsökande för kunskapens egen skull, i förening med ett återvändande till de antika klassikerna som humanistiskt fundament för det bildningsideal som kom att stå i centrum. Det moderna forskningsuniversitetet hade sett dagens ljus.

I samband med forskningens etablering på universitetsarenan kodifieras även principerna om den enskilde läraren och forskarens *Lehrfreiheit* och *Lernfreiheit*, principer som skyddar läraren från såväl politisk som inomakademisk styrning. Institutionellt kodifieras nu också principen om att universiteten i sin verksamhet bör stå fri från otillbörlig yttre politisk, religiös eller ekonomisk styrning.

Den tredje transformationen och den andra akademiska revolutionen

Björn Wittrock talar om etablerandet av Humboldtuniversitetet i Berlin som den första av det moderna universitetets tre transformationer. Den andra transformationen sker, menar Wittrock, när det moderna forskningsuniversitetet, efter tysk förebild, under senare delen av 1800-talet växer fram runt om i hela västvärlden. Universiteten blir nu nyckelinstitutioner för samhällelig kunskapsproduktion, men också för stärkande av den nationella och i viss mån också kulturella identiteten hos de nyligen formade och framväxande europeiska nationalstaterna (Wittrock 1993:321). Även om framväxten av det moderna forskningsuniversitetet i tid sammanfaller med konsolideringen av nationalstaten, industrialiseringen och urbaniseringen på bred front skall det förra inte förstås och tolkas som en funktion av det senare utan som en process där aktiva reformatörer, med det berömda Berlinuniversitetet som förebild och med etablerade praktiker och institutioner som strukturella förutsättningar, strävade efter att förverkliga en vision om ett nytt universitetsideal.

Universitetsväsendena i de ledande västländerna mötte under 1800-talet skilda öden utifrån den gemensamma rot som det medeltida universitetet bildade. Skillnader mellan länder uppstod genom att olika aktörer kom att driva förändringsprocesserna och genom ländernas olika socio-historiska processer, modernitetens olika uttryck och industrialiseringens komplexitet och skiftande karaktär.⁵

Gemensamt är dock, som historikern Dominique Pestre (2003:250) konstaterat, att det vetenskapliga sökandet efter ny kunskap allt sedan det moderna forskningsuniversitetets födelse utvecklats till en allt mer självklar angelägenhet för de framväxande nationalstaterna. Han skriver att "science has become so central to national security, economic development, and identity, that it has become part of the normal duties of any state" (Pestre 2003:250).

De universitetsmodeller som etablerades under andra halvan av 1800-talet kom att leva och utvecklas tämligen ostört fram till mitten av 1900-talet, då en ny stor transformationsprocess startar och de gamla elituniversiteten börjar sin resa mot dagens massuniversitet. Den expansion som sker såväl forsknings- som utbildningsmässigt i alla industrialiserade länder från 1950-talet och framåt driver fram en rad kvalitativa förändringar av de traditionella akademiska strukturerna och arbetsformerna. Orsakerna till massuniversitetets framväxt måste förstås som en komplex mix av politiska och ekonomiska faktorer. Politiska krav på tillträde till den högre utbildningen för andra än den övre medelklassen uppstår parallellt med att näringslivsstrukturen och det framväxande välfärdssamhället driver fram en ökad differentiering och specialisering inom arbetslivet, vilket i sin tur leder till en ökad efterfrågan på utbildad arbetskraft. Massuniversitetets tidevarv stöper om relationen mellan politiken och universiteten. Inte minst de kraftigt ökade kostnaderna för utbildning och forskning driver fram ökade politiska krav på rationalisering och bättre planering. Massifieringen innebär därför också att en process med ökad politisering av universiteten och dess verksamhet inleds (Trow 1973, 1999; Scott 1995; Neave m.fl. 1996; Teichler 2001; Kogan 2000; Maassen m.fl. 1999; Salter & Tapper 1994).

Framväxten av massuniversitetet och utbildningens och forskningens allt större betydelse för sociala, politiska och framför allt ekonomiska processer är viktiga drivkrafter bakom vad som brukar benämnas "den andra akademiska revolutionen" eller det moderna forskningsuniversitetets "tredje transformation". Om den första akademiska revolution var när forskning etablerades som universitetens viktigaste uppgift vid sidan av att konservera och förmedla etablerad kunskap, innebar den andra revolutionen att det blev en central angelägenhet för universiteten att bidra till ekonomisk tillväxt och nationell konkurrenskraft.

Michael Gibbons (2000:353) beskriver utvecklingen på följande vis:

[t]he Second Academic Revolution has moved beyond the training of qualified graduates in science, engineering, the social sciences or the humanities or, indeed, providing basic research results for industry, along the lines suggested by the now-abandoned linear model. Rather, it is capitalizing knowledge, the application to economic development of the knowledge generated by the universities through their own research activities, which forms the dynamic of this second revolution.

Utvecklingen mot universitetens allt mer aktiva roll i ekonomiska processer har, menar Gibbons vidare, gått från att för ett par decennier sedan handla om konsultverksamhet och i viss mån patenttagande via att ställa om sina forskningsresurser för att göra dem mer tillgängliga för industrin och näringslivet till att universitet i allt större utsträckning investerar egna resurser i olika holding- och utvecklingsbolag. Universiteten har med andra ord blivit företagare och kan idag, något hårdraget, beskrivas på samma sätt som stora företagskoncerner som Ericsson, ABB och Volvo, med forskningsavdelningar, försäljningsenheter, marknadsenheter och produktionsenheter.

Den tredje transformationen är ett i sammanhanget vidare begrepp som innefattar inte bara universitetens allt aktivare roll i ekonomiska processer, utan syftar på förändringsprocesser som genererats av nya ekonomiska strukturer och en accelererande globalisering, förändrade statliga styrningsstrategier, teknologiska och demografiska förändringar (se t.ex. Becher & Kogan 1992; Cameron & Tschirhart 1992; Clark 1998; Dill & Sporn 1995; Sporn 1999; Slaughter & Leslie 1997; 2004; Neave & Vught 1994). De institutionella förändringar som skisserats ovan har inneburit framväxten av en delvis ny organisatorisk skapelse, "den entreprenöriella högskolan" (Clark 1998; 2001; 2004; jfr Shattock 2003; Etzkowitz & Leydesdorf 1997).

Utgångspunkten för exempelvis Etzkowitz (t.ex. 1997; 2003) är att när väl högskolan ikläder sig en ny samhällsroll, integration med stat och näringsliv med sikte på att kapitalisera den kunskap som genereras, genomgår den interna förändringar och antar nya såväl normativa som organisatoriska skepnader. Den fullt utvecklade entreprenöriella högskolan är en högskola där formuleringen av forskningsproblem sker såväl internt som externt, i samverkan mellan forskare på högskolan och externa aktörer. Det är också en högskola där gränserna mot det omgivande samhället blivit allt diffusare och där det utvecklas organisatoriska mekanismer för att tillämpa forskningen praktiskt. Högskolan får, menar Etzkowitz, när den deltar

i tekniköverföring och företagsbildande en ny entreprenörsidentitet där entreprenörsaktiviteter uppfattas som en legitim del av det akademiska uppdraget.

För att möta de spänningar som uppstår mellan traditionella inomvetenskapliga kriterier (Merton 1973) och entreprenöriella normer utvecklas nya *hybridorganisationer* såsom olika typer av centrumbildningar, inkubatorer, forskningsparker och andra liknande miljöer där aktörer och normsystem från stat, industri och akademi kan samverka (Guston 2000). I det entreprenöriella universitetet arbetar många forskargrupper som företagsliknande enheter där forskningsledarna i allt större utsträckning fungerar som verkställande direktörer och där forskningen utvecklas som en kollektiv snarare än individuell verksamhet.

The entrepreneurial university thus has the interface capabilities such as liaison and transfer offices and incubator facilities to manage and market knowledge produced in the university at several levels, from specific pieces of protected intellectual property to technology embodied in a firm and propelled by an entrepreneur (Etzkowitz 2003:113).

Den bredaste och mest systematiska analysen av det entreprenöriella universitetets framväxt har presenterats av Burton Clark i en serie artiklar och böcker (se särskilt 1998; 2004). Utmärkande drag hos denna nya skapelse – den entreprenöriella högskolan – är bland annat (1) en diversifierad finansieringsbas genom exempelvis utvecklade kontakter med industri, inrättande av studentavgifter, intäkter från patent och licensrättigheter, anslagsjagande aktiviteter, (2) en förstärkt central styrningskapacitet, (3) utveckling av mång- och tvärvetenskapliga centrumbildningar, (4) utvecklad entreprenörialism hos ämnesinstitutionerna och (5) en utbredd entreprenöriell kultur inom hela universitetet.⁶ Till dessa och lång rad liknande frågor återkommer jag längre fram i studien.

Forskningsdesign och metod

Att genomföra ett forskningsprojekt innebär att löpande göra viktiga vägval och ta ställning till teoretiska, metodologiska och empiriska frågeställningar – frågeställningar som alla inverkar på de resultat som i slutänden presenteras. På ett grundläggande metateoretiskt plan vilar den här studien på den ontologiska uppfattningen att sam-

hållelig förändring måste förstås som ett dynamiskt samspel mellan strategiskt selektiva strukturer och medvetna, reflekterande aktörer med förmåga att inom ramen sina specifika kontextuella förutsättningar formulera mål och aktivt sträva efter att uppnå dessa mål. Det är min ambition att förstå och analysera förändringsprocesser inom universitets- och forskningslandskapet i dessa termer.⁷

Jag behöver också ta ställning till den epistemologiska frågan vad studier som denna (i bästa fall) kan hoppas utveckla för kunskaper om den komplexa och föränderliga verkligheten. Av min ontologiska positionsbestämning dras snabbt slutsatsen att jag som forskare betraktar mig själv som en aktiv del av den kontext jag studerar och att mina iakttagelser och min kunskap påverkas av mina egna erfarenheter, idéer och värderingar – vilket inte minst blir tydligt i mitt fall när jag studerar det universitet där jag själv läst min grundutbildning, bedrivit mina forskarstudier och själv försökt påverka utvecklingen genom t.ex. rollen som doktorandrepresentant i samhällsvetenskapliga fakultetsstyrelsen.

Jag menar vidare att möjligheterna att utifrån mina resultat dra generella slutsatser är begränsade. Ambitionen för min vetenskapliga resa är att ”lyfta” mina resultat (från t.ex. Lunds universitet) till en större kategori (breda nordeuropeiska forskningsuniversitet), men jag är tveksam inför möjligheterna att generalisera till hela universitets- och högskolefamiljen eller offentliga organisationer generellt (jfr Bennett & George 1997; Sartori 1970; Alvesson & Skoldberg 1994:39ff).

Ambitionen är vidare att sträva efter *likheter* och *tendenser* snarare än generella *lagbundenheter* och att skapa en ökad kunskap om de mekanismer som verkar när forskningspolitiska och vetenskapsdynamiska förändringar samspejar med universitetens styrningsmässiga och organisatoriska förändringsprocesser.

We are not satisfied with merely establishing systematic co-variation between variables or events; a satisfactory explanation requires that we are also able to specify the social “cogs and wheels” that have brought the relationship into existence (Hedström & Svedberg 1998:5).

Begreppet mekanism har blivit ett samhällsvetenskapligt modeord och har getts en rad skilda betydelser, men den grundläggande idén handlar om att begripliggöra sambandet mellan x och y genom att ta steget från att identifiera en korrelation till att presentera en förklaring (hur temporär och ”socialt inbäddad” den än må vara) (Mahoney

2003; Hedström & Swedberg 1998b; Bennett & George 1997; Rothstein 2003). Detta mekanismbaserade angreppssätt uppfattar jag som ett rimligt försök att hitta ett mellanläge mellan "samhällslagar" och ideografiska fallstudier.

We define causal mechanisms as ultimately unobservable physical, social, or psychological processes through which agents with causal capacities operate, but only in specific contexts or conditions, that transfer energy, information, or matter to other entities (George & Bennett 2005:137).

I den breda litteratur som under de senaste decennierna diskuterat begreppet sociala mekanismer har såväl "aktör-till-aktör"mekanismer som teorier om kollektivt handlande, strategisk interaktion, principal-agent relationer och "struktur-till-aktör"mekanismer med fokus på socialisation, evolution etc. lyfts fram. I det här arbetet kommer båda typerna av processer att diskuteras. I en grov kategorisering identifierar Charles Tilly tre typer av mekanismer: *miljömässiga*, *kognitiva* och *relationella*. Miljömässiga mekanismer är "externally generated influences on conditions affecting social life; words like dis-appear, enrich, expand, and disintegrate – applied not to actors but their settings – suggests the sort of cause-effect relations in question" (Tilly 2001:24). Det forskningspolitiska fältets expansion till att ingå som del i ett vidare innovationspolitiskt fält är ett exempel på den här typen av miljömässiga mekanismer, som i förlängningen stärker respektive försvagar olika individers och grupper ställning i forskningssamfundet. Kognitiva mekanismer verkar genom förändringar i individers eller kollektivs perception. Att ingå i ett vidare innovationspolitiskt fält omdefinierar i förlängningen hur universiteten uppfattar sig själva och sin roll i samhället. Relationella mekanismer förändrar dynamiken mellan individer, grupper och nätverk (Tilly 2001:24). En så enkel faktor som universitets- och högskoleväsendets expansion de senaste decennierna, genom exempelvis framväxten av en rad nya universitet och högskolor har, tillsammans med en mer konkurrensbaserad resursfördelning, ändrat maktdynamiken inom en sektor som tidigare helt dominerades av de äldre stora universiteten och några få av fackhögskolorna. Ett mer diversifierat och desintegrerat fält öppnar för mer omfattande förändringsprocesser. Min analys av dynamik inom vetenskapen och inom forskningspolitiken kommer att identifiera mekanismer av samtliga tre typer.

Kort om processpårande fallstudier och val av fall

På en mer konkret metodologisk nivå har valet för den här studien i första hand stått mellan olika typer av fallstudieansatser.⁸ Fallstudier lämpar sig särskilt väl för studier som försöker besvara ”hur-” och ”varför-frågor” om samtida fenomen och där forskaren inte kan ”manipulera” de relevanta beteendena eller fenomenen (Yin 1984:20). Fallstudier lämpar sig också väl när man vill studera och analysera mellanliggande variabler och mekanismer (George & Bennett 2005:21). Mitt kanske mest grundläggande val har stått mellan en rad olika tänkbara komparativa ansatser – exempelvis mellan skilda typer av universitet och högskolor eller mellan flera likartade universitet – och en mer processorienterad fallstudiedesign. Att jag valt det senare, en enfallsbaserad fallstudiemetod, följer av mitt forskningsproblem där jag är ute efter att studera universitetens forskningspolitiska vägval i en förändrad institutionell kontext, och där fokus ligger på att genom en ”tät” beskrivning av centrala forskningspolitiska förändringsteman lyfta fram och förstå centrala mekanismer i de här processerna. I en studie där ambitionen i första hand är att analysera och förstå det enskilda fallet, och där det studerade fallet avser ett policyområde och en organisation som präglas av komplexa samband och av multipla kausala processer, finns det starka skäl att föredra en djupgående analys av ett specifikt fall framför en komparativ forskningsdesign (Bennett 2001:1515; jfr George & Bennett 2005; Orum 2001:1509; Collier & Mahoney 1996).⁹ Eftersom min ambition är att studera institutionell förändring och organisationers reaktioner på dessa förändringar och mellanliggande mekanismer eller processer har den typ av processpårande fallstudiemetod som t.ex. Alexander George och Andrew Bennett utvecklat varit ett naturligt val när det gäller studiens organisationsanalys (George & Bennett 2005).

Process tracing is the attempt to trace empirically the temporal and possibly causal sequences of events within a case that intervene between independent variables and observed outcomes (Bennett & George 2001:144).

Processpårande fallstudier används vanligtvis inte enbart för att förklara enskilda fall utan också just för att testa, förfina etablerade teorier och utveckla nya (Bennett & George 2001:148), och inte sällan för att förstå hur olika kausala mekanismer fungerar i detalj i konkreta situationer (George & Bennett 2005:21).

In process tracing, the researcher examines whether the causal process a theory hypothesizes in case is in fact evident in the sequence and values of the intervening variables in that case (Bennett 2001:1515).

Arend Lijpart och Harry Eckstein har båda presenterat inflytelserika typologier över olika typer av fallstudier (Lijphart 1971; Eckstein 1975). Min studie av hur Lunds universitet reagerat på och hanterat institutionella förändringar i det forskningspolitiska landskapet kan sägas vara en kombination av vad de kallar en "disciplined configurative" och en "heuristic case study". Den är "disciplinerad" i så måtto att jag använder etablerade teorier för att analysera och förstå ett specifikt fall, och den är "heuristisk" i så måtto att jag även – induktivt – hoppas kunna identifiera och presentera några nya variabler eller mekanismer av mer generellt intresse.

I alla fallstudier är valet av fall ett av forskningsprocessens viktigaste element. Varför skall vi studera fallet Lunds universitet? Valet av Lunds universitet följer i grunden vad som i den komparativa metodlitteraturen kallas för en "mestlika-strategi" (Eckstein 1975:118). Forskningsstrategin är "mest-lik" i den bemärkelsen att jag på förhand förväntar mig en stark överensstämmelse mellan teorin och fallet. Lunds universitet är med sin bredd ett fall där (a) de inomorganisatoriska faktorerna kan förväntas få ett stort genomslag för hur universitetet hanterar institutionella förändringsprocesser och (b) där man är extra känslig och mottaglig för förändringar inom vetenskapen. Därmed ges vi också i en vidare mening möjlighet att analysera och diskutera en lång rad av de förändringsdimensioner som diskuteras inom det forskningspolitiska fältet och inom forskningsområdet vetenskapsstudier under de senaste decennierna.

I metodlitteraturen brukar man också skilja mellan tre typer av enfallsstudier: den *kritiska* fallstudien som testar en välformulerad teori, den *unika* fallstudien där man studerar en individ, organisation eller process som avviker från det vanliga eller normala och avslutningsvis det *avslöjande* fallet där man kan studera en företeelse som tidigare inte kunnat studeras (Yin 1984:42ff; Bryman 2001:67ff). Man skulle i det här avseendet också kunna tala om Lunds universitet som ett i den svenska kontexten direkt avvikande fall, som genom sin bredd och mångfald kan ge oss mer information och kunskap eftersom fallet kan förväntas "aktivera" och därmed illustrera fler grundläggande mekanismer och processer än vad som varit fallet om jag t.ex.

hade valt Karolinska institutet eller KTH (jfr Flyvbjerg 2003/04:193; McKeown 1999:174).

Förutom dessa rent inomvetenskapliga argument finns en rad goda utåtriktade eller samhälleliga skäl för att närgånget studera den forskningsstrategiska och forskningsorganisatoriska utvecklingen vid Lunds universitet. Det mest grundläggande skälet är att Lunds universitet är en av Sveriges största myndigheter med över 5 000 anställda, 43 000 studenter och en sammanlagd ekonomisk omslutning på nästa fem miljarder årligen. Enbart forskningsbudgeten omfattar cirka 3,5 miljarder varav ungefär hälften är direkta statsanslag. Det är av ett allmänt intresse att studera hur myndigheter av den här storleken utvecklar, bedriver och styr sin verksamhet.

Det finns även rad rent pragmatiska skäl för mig att välja Lunds universitet som analysobjekt. Det är ett universitet som jag har tämligen god orienterings- och personkunskap om. Mitt studentfackliga arbete i den samhällsvetenskapliga fakultetsstyrelsen och fakultetens lärarförslagsnämnd har gett mig värdefull såväl formell som informell kunskap om universitetet, dess uppbyggnad och beslutsprocesser. Min person- och organisationskunskap har underlättat materialinsamlingen och ”öppnat dörrar” som annars vore betydligt mer svårforcerade. Baksidan är naturligtvis att jag riskerar drabbas av en viss hemmablindhet och att mina egna erfarenheter och föreställningar påverkar mina tolkningar och analyser av skeendet. Att ständigt påminna mig själv om detta faktum och hålla mig informerad om utvecklingen vid andra lärosäten har varit min strategi för motverka min ”hemmablindhet”.

Avgränsningar

Varje studie innehåller en rad medvetna (och omedvetna) avgränsningar. Fyra typer framstår som särskilt betydelsefulla i mitt fall. En första avgränsning gäller vad i fallet Lunds universitet som jag väljer att fokusera på. På ett stort universitet sker hela tiden en mängd forskningspolitiska förändringsprocesser. Metodologiskt sätt är min fallstudie ”fokuserad” i den meningen att den enbart analyserar vissa aspekter av fallet Lunds universitet (jfr George 1979:61–63). De fyra teman – normativ självbild, arbetsorganisation, styrningsmönster och samhällsintegration – som jag har valt att uppmärksamma presenterades kortfattat tidigare i kapitlet och de utvecklas utförligt i kapitel 4 och 5.

En andra avgränsning gäller min analytiska tyngdpunkt inom universitetet. Vid ett stort universitet pågår ständigt en mängd forskningspolitiska aktiviteter på olika nivåer. Jag har i min studie valt att

fokusera på universitetsledningens strategier och vägval. Universitetsledningen inkluderar här i första hand universitetsstyrelsen och rektorsämbetet. Denna avgränsning till trots görs i studien vissa övergripande beskrivningar av förändringsprocesser inom de olika fakulteterna, och jag har också valt att i vissa sammanhang hämta illustrativa exempel från olika fakultetsområden. Dessa analyser syftar till att exemplifiera och illustrera de vägval som universitetsledningen gjort inom specifika områden.

En tredje avgränsning gäller just de fakultetsområden jag valt att studera och analysera. Här har jag medvetet valt bort tre områden – det konstnärliga området, det juridiska området och Campus Helsingborg – eftersom de i första hand har ett utbildningsmässigt ansvar och eftersom det konstnärliga forskningsarbetet många gånger bedrivs enligt andra principer och i andra former än vid de övriga områdena.

En fjärde avgränsning gäller studiens tidsmässiga ramar. Jag har här valt att avgränsa mina studier till perioden från cirka 1980 fram till idag. Det finns flera skäl till att välja 1980 som en startpunkt för analysen. Från ett forskningspolitiskt perspektiv har författare som David Guston (2000) och Aant Elzinga och Andrew Jamison (1995) visat att slutet av 1970-talet och början av 1980-talet är den tid då ett nytt kontrakt mellan vetenskapen och samhället började formuleras och en ny forskningspolitisk doktrin etableras. I en svensk universitets- och forskningspolitisk kontext har perioden runt 1980 fått markera inledningen för vad statsvetaren Rune Premfors (1986) betecknat ”den nya forskningspolitiken”, då man från politiskt håll strävade efter att ta ett mer samlat grepp om forskningspolitiken och då man lade fast principen om en samlad forskningspolitisk proposition per mandatperiod. Det sena 1970-talet innebar också en omfattande institutionell omvandlingsprocess då 1977 års högskolereform genomfördes. Det var en reform som bland annat innebar att all eftergymnasial utbildning samlades inom högskolans ram, att all högre utbildning strukturerades i ett yrkesorienterat linjesystem och att åtskilliga befogenheter decentraliserades till de enskilda lärosätena. Under min undersökningsperiod sker en rad betydelsefulla institutionella och forskningspolitiska förändringar som gör att vi kan förvänta oss förändringar i universitetens handlingsmönster och strategier. 1993 års högskolereform och den förändrade relationen mellan stat och universitet/högskolor utgör ett tydligt brott under perioden, medan inrättandet av forskningsstiftelserna och omläggningen av forskningspolitiken i samband med den borgerliga regeringens tillträde 1991 utgör ett annat.

Material

Studien bygger på två huvudtyper av empiriskt material: textdokumentation och intervjuer. När det gäller textmaterialet består det av ett grundmaterial i form av dels universitetsstyrelsens protokoll mellan 1980 och 2005, dels handlingar kopplade till rektors formella beslutsfattande. Universitetsstyrelsens handlingar är ett omfattande material bestående av – förutom formella diskussioner och beslut – utredningar, anslagsframställningar, verksamhetsberättelser, tjänstetillsättningar m.m. Jag har gått igenom och läst allt tillgängligt material under perioden, men fokuserat särskilt på de delar av materialet som rör rent forskningspolitiska frågor. Även det övriga materialet har dock lästs för att stärka min allmänna kunskap om organisationen Lunds universitet. Materialet runt universitetsstyrelsen är stort och omfattar under 1980-talet drygt en halv hyllmeter årligen. Det tunnas successivt ut under 1990-talet och ändra delvis också karaktär från redovisning av bakgrundsmaterial, analys och diskussionsprotokoll till ett renodlat beslutsmaterial. När materialet i universitetsstyrelsens handlingar ”tunnas ut” växer det material som finns kopplat till rektors formella beslutsfattande.

Rektors beslutsfattande finns systematiskt dokumenterat från ungefär 1992, men det har tyvärr gallrats tämligen flitigt beträffande den tidigare perioden. Materialet har kompletterats med liknande dokumentation från de olika vetenskapsområdena. Som grund för mina beskrivningar och analyser har jag även använt en mängd andra textdokument som inte återfinns i universitetsstyrelse- eller rektorshandlingarna. Det kan t.ex. vara utredningar av olika slag, utvärderingar, års- och verksamhetsberättelser för centrumbildningar eller forskningsprogram, remissyttranden m.m. Jag vill här också lyfta fram personaltidningen *Lunds Universitet Meddelar* (LUM) som en viktig källa till information av olika slag.

Den andra huvudkategorin utgörs av intervjuer med ett stort antal centralt placerade beslutsfattare under perioden och en rad andra forskningsledare vid Lunds universitet. Urvalet har skett strategiskt och mitt mål har i första hand varit att intervjua ledande företrädare och förvaltningstjänstemän på den centrala universitetsnivån som varit verksamma under min undersökningsperiod. En majoritet av de intervjuade har dock verkat under 1990-talet och framöver och enbart ett mindre antal under 1980-talet. Denna obalans motverkas delvis av att textmaterialet var mer omfattande och innehållsrikt för 1980-talets del. För det andra har jag strävat efter att intervjua

företrädare – dekaner och/eller kanslichefer – för samtliga studerade fakulteter, dvs. alla utom det konstnärliga området, juridiska området och Campus Helsingborg. För det tredje har jag försökt intervjua initiativtagare, projektledare, föreståndare eller dylikt för de forskningsprogram, centumbildningar, projekt etc. som jag särskilt utförligt beskriver och analyserar.¹⁰

Syftet med intervjuerna har för det första varit att tillföra uppgifter som inte varit möjliga att få fram på annat sätt. Universitetspolitiskt beslutsfattande är processer som i många fall sker informellt, även om själva slutresultatet oftast blir allmänt känt. Intervjuerna har varit ovärderliga som källor för studiens många ”delfall” av organisationsförändringar, utredningsprojekt, samverkansformer etc. För det andra har intervjuerna syftat till att samla attityddata där de intervjuade fått ge uttryck för sina egna uppfattningar om de aktuella förändringsprocesserna. För det tredje har intervjuerna syftat till att testa bärigheten i det textmaterial som samlats in och analyserats (jfr Denzin 1970). Intervjuerna har genomförts som kvalitativa semi-strukturerade (elit)intervjuer (jfr Stenelo 1984:29ff) där ett antal – för alla intervjuade gemensamma – frågeställningar styrta samtalen. Vid varje intervjutillfälle har också en rad mer specifika frågeställningar diskuterats, men det har inte varit frågan om något detaljerat frågeformulär. Avslutningsvis finns det anledning att tillägga att intervjuerna har haft ett heuristiskt värde genom att de gett nya insikter och uppslag som jag senare kunnat arbeta vidare med.

Det finns alltid anledning att reflektera över intervjupersonernas eventuellt felaktiga minnesbilder eller förvanskningar. Frågan om felaktiga minnesbilder har i stor utsträckning hanterats genom att jag försökt arbeta med olika typer av källmaterial och även strävat efter att intervjua flera olika personer om samma förändringsprocesser. Att tala om rena förvanskningar tycker jag är missvisande. Däremot är det klart att flera av de jag intervjuat har drivit en egen agenda i de förändringsprocesser som jag studerat, och de värderar och belyser självklart processerna utifrån sina egna perspektiv.

Totalt har jag genomfört ett 30-tal intervjuer med universitetsföreträdare på främst universitets- och fakultetsnivå. Det är svårt att säga vad som är ett tillräckligt stort antal intervjuer, men min bedömning är att det väl täcker behoven för den här studien (jfr McCracken 1988). Urvalet av intervjupersoner var inte gjort på förhand, utan det har växt fram medan arbetet fortskridit (Sannerstedt 1992:19). Intervjuerna har varierat i tidsomfång, från cirka 45 minuter upp till nästan

två timmar. I normalfallet har de varat cirka en timme. Intervjuerna har vanligtvis genomförts på intervjupersonernas arbetsrum på universitetet. De har – med några få undantag – spelats in på band. Jag har dock inte transkriberat samtliga intervjuer i sin fulla längd, utan enbart vissa specifika passager har transkriberats i samband med analysen.

Min strategi i insamlingen av materialet har varit att först läsa in mig på textmaterialet och utifrån detta bygga upp fallstudien och dess olika delar. Först därefter har jag genomfört huvuddelen av intervjuerna. Detta betyder att intervjuerna gjorts i ett tämligen sent skede av forskningsprocessen. Nackdelen med denna strategi är att den inte lämnar lika mycket utrymme till förändring utifrån intervjupersonernas utsagor. Fördelen har varit att min kunskap om organisationen och de processer jag studerat varit mycket större, vilket dels gjort att jag kunnat ställa bättre och mer initierade frågor till intervjupersonerna, dels ett bättre sätt kunnat värdera deras utsagor. Inte minst har det varit en fråga om legitimitet. Jag har vid flera tillfällen upplevt att det är först när de intervjuade upptäckt att jag haft en betydande kunskap om universitet generellt och/eller de delprocesser vi diskuterat mer specifikt som ett verkligen fördjupat samtal kunnat utvecklas (jfr Bryman 2001:132). Jag har upplevt att det hos samtliga intervjuade funnits ett stort intresse av att diskutera och reflektera över den egna organisationen och praktiken, och hur och varför dessa förändrats över tid.

Studien i korthet

Studien innefattar förutom denna inledning ytterligare elva kapitel, där de två nästkommande redogör för och diskuterar studiens grundläggande analytiska ramverk. Detta består av begrepp dels för att förstå och analysera institutionell förändring, dels för att analysera organisationers reaktioner på och strategiska vägval i förhållande till institutionella förändringsprocesser. I kapitel 2 diskuterar jag översiktligt huvuddragen i den nyinstitutionella forskning som växt fram inom samhällsvetenskaperna de senaste decennierna. Fokus hamnar sedan på den historisk-institutionella tradition där institutionella förändring vanligtvis tolkats i termer av spårbundenhet och kritiska brytpunkter. I kapitlet utvecklas också en taxonomi över tänkbara strategiska reaktioner som organisationer kan anamma i mötet med institutionella krav och förväntningar. För det andra diskuteras ett antal faktorer som jag menar vi bör rikta vår uppmärksamhet mot för att först de vägval organisationerna gör. I kapitel 3 presenterar jag

en processinriktad modell för att förstå och analysera institutionell förändring. Modellen består av tre komponenter: institutionaliseringsprocessens faser, förändringsprocessens evolutionära och form respektive aktörernas vägval och agerande.

I kapitel 4 och 5 diskuteras å ena sidan förändringsprocesser inom den moderna vetenskapen; dess normativa grunder, arbetsformer och relationer till andra samhällssfärer står här särskilt i centrum. Å andra sidan diskuteras och analyseras forskningspolitikens utveckling, med fokus på den svenska kontexten under perioden från 1980 och framöver. I kapitel 6 fogas det nyinstitutionella ramverket samman med diskussionen om vetenskapen och forskningspolitiken och en bild av styrningskrafterna inom universitets- och högskolefältet tecknas. Här beskrivs också de övergripande dragen i den svenska forskningsfinansieringen.

De fyra därpå följande kapitlen skiftar fokus mot organisationsnivån och studerar den normativ, forskningsorganisatoriska, styrnings- och samverkansmässiga utvecklingen vid Lunds universitet. Jag kommer här bland annat att uppmärksamma hur universitetets normativa självbild förändras från ett ensidigt "humboldtideal" mot en hybridbild där tydligt entreprenöriella drag skall samsas med den fria grundforskningens ideal. Jag kommer även att studera processerna från en organisation dominerad av många små ämnesinstitutioner mot sammanslagning till storinstitutioner och framväxten av många flervetenskapliga centrumbildningar av skiftande karaktär. Jag visar också hur den interna styrningen av forskningsfrågor ändrar karaktär när den centrala universitetsnivån allt mer försöker stärka sin strategiska styrningskompetens genom upprättande av exempelvis strategiska planer, forskningsstrategier och olika typer av rådgivande organ runt rektorsämbetet. Motsvarande processer uppmärksammas i det avslutande empiriska kapitlet när det gäller samverkan med näringslivet. I detta kapitel visar jag hur universitetet – som länge förhållit sig tveksamt till en alltför intim samverkan med industri och näringsliv – stegvis utvecklar nya verktyg och plattformar för att aktivt stödja kommersialisering av de forskningsresultat som utvecklas där. I det avslutande kapitlet dras trådarna samman, och i en framåtblickande avslutning diskuteras de utmaningar (och tänkbara lösningar) som universitetet har att ta ställning till under de närmaste decennierna.

Del II

Teoretisk ramverk

Kapitel 2

Om institutionell teori och organisatoriska strategier: en översikt

Inledning

Den här studien syftar till att öka vår förståelse för den dynamik och omvandling som idag präglar det forskningspolitiska landskapet och för hur universitetet och högskolor i Sverige förhåller sig till, reagerar på och hanterar denna dynamik. I detta och nästkommande kapitel skall jag ta mig an uppgiften att bygga upp ett teoretiskt ramverk för att tolka och analysera denna dynamik. Studiens teoretiska ramverk tar sin utgångspunkt i det nyinstitutionella forskningsprojekt som under 1980- och 1990-talet växte fram inom samhällsvetenskaperna. Ett problem för forskare som delar nyinstitutionalismens grundpostulat att politiskt handlande ”medieras” av den institutionella kontexten är naturligtvis den stora mångfald och komplexitet som präglar det nyinstitutionella tänkandet (se t.ex. Peters 1999; Scott 2001; Rothstein 1996; Brinton & Nee 1998; Powell & DiMaggio 1991). Enligt Immergut (1998) är kritiken mot och avfärdandet av det behavioristiska paradigmet det antagande som länkar samman alla skolbildningar, traditioner och versioner av den nya institutionalismen. Komplexiteten bör dock inte enbart ses som ett analytiskt och teoretiskt ”problem” utan även som en analytisk möjlighet.

Det här kapitlet är av översiktlig karaktär och syftar för det första till att ge en bred översikt över den nyinstitutionella forskningen generellt och en introduktion till den historiska institutionalismen mer specifikt. För det andra kommer jag att presentera en taxonomi över tänkbara strategier som organisationer kan använda sig av i mötet med institutionella krav och förväntningar. I nästa kapitel skall jag mer konkret bygga upp en processinriktad analysmodell med fokus på institutionell evolution och organisationers strategiska vägval.

Om nyinstitutionalism

Under de senaste decennierna har det inom samhällsvetenskaperna växt fram en bred litteratur som teoretiskt såväl som empiriskt intresserat sig för institutionernas betydelse för politiskt och ekonomiskt handlande och för samhällelig utveckling mer generellt. Att tala om uppkomsten av en ny institutionalism innebär per definition att det finns en gammal dito. Inom statsvetenskapen utgörs den gamla institutionalismen främst av de konstitutionellt orienterade studier av staters formella strukturer som präglade ämnet fram till de beteendemässiga och systemteoretiska perspektivens genombrott. Det förnyade intresset för politiska institutioner och deras betydelse för politiskt handlande bör förstås som en reaktion mot de reduktionistiska dragen hos de under 1960–70-talet dominerande behavioristiska, strukturfunktionalistiska och marxistiska skolbildningarna (March & Olsen 1984; Rothstein 1996).

Åtskilliga observatörer har de senaste åren konstaterat att man inte kan tala om en enda utan att det snarare finns flera olika institutionella inriktningar (Peters 1999; Hall & Taylor 1996; Scott 1995; Campbell & Pedersen 2001).¹¹ Skolbildningarna utvecklades till en början tämligen isolerat ifrån varandra, men under den senaste tioårsperioden har en rad författare börjat tala om en andra våg av nyinstitutionell forskning där korsbefruktning och integration mellan skolbildningarna stått högt på dagordningen (Thelen 1999; Campbell & Pedersen 2001; Finnemore 1996; Fligstein 1997; Rothstein 2003; Hirsch & Lounsbury 1997a; Campbell 2004; Hall & Taylor 1996; Immergut 1998). Målet har dock aldrig varit ”den stora syntesen” och utvecklandet av en allt mer enhetlig institutionell teori, utan man har snarare velat visa på möjligheterna till korsbefruktningar och ”kreativt snatteri” med det enskilda forskningsproblemet för ögonen.

Låt mig inledningsvis kortfattat introducera några av de centrala analytiska problemställningar som nyinstitutionalismens skolbildningar givit sig i kast med. Peter Hall och Rosemary Taylor (1996) menar i en ofta citerad översiktsartikel att det inom statsvetenskapen finns tre huvudsakliga nyinstitutionella skolbildningar (jfr Peters 1999; Campbell & Pedersen 2001): *rational choice institutionalism*, *historisk institutionalism* och *sociologisk institutionalism*.

Den rationalistiskt präglade varianten av nyinstitutionalism har i stor utsträckning kommit att studera rationellt motiverade aktörers aktiva försök att bygga institutionella arrangemang för att lösa utbytesproblem, hantera problem med kollektivt handlande och kollektivt

producerade nyttigheter och för att reducera transaktionskostnader. Nobelpristagaren Douglass Norths (1990) analyser av effektiva och väl fungerande institutioner – särskilt äganderätten – och deras betydelse för ekonomisk utveckling liksom Ellinor Ostroms studier av hur inrättandet och upprätthållandet av gemensamma regelsystem (institutioner) lyckats ”lösa” problemet med ”allmänningarnas tragedi” när det gäller fiske- och vattenresurser är redan klassiska exempel från den rationalistiska nyinstitutionella fåran. Om den rationalistiska nyinstitutionalismen utgör ena ändpunkten på det nyinstitutionella spektret inom statsvetenskapen utgör den sociologiska eller organisationsteoretiska varianten den andra.

Den organisationsteoretiska nyinstitutionalismen växte fram i slutet av 1970-talet och i början av 1980-talet och kom att ifrågasätta den dominerande forskningens antagande att moderna organisationer väljer och utvecklar sina former, strukturer och processer utifrån ett rationellt antagande om effektivitet. Istället hävdade man att dessa former och processer bör ses som kulturella praktiker, dvs. konkreta uttryck för i samhället djupt liggande myter och föreställningar om hur organisationer bör se ut och bör fungera (Meyer & Rowan 1977; Hall & Taylor 1996:946f). Medan institutionernas betydelse för effektiva lösningar av grundläggande samhällsproblem varit en kärnfråga för den rationalistiska institutionalismen har organisationernas anpassning till kulturella och normativa föreställningar, i en strävan efter ökad legitimitet, stått i centrum för den sociologiska institutionalismen.

I en mer eklektisk mellanposition befinner sig den historiska institutionalismen som i stor utsträckning kommit att studera hur variationer i politiska och andra institutionella arrangemang påverkar aktörers handlingskapacitet och dess inflytande över policy- och institutionsbyggnadsprocesser (Campbell & Pedersen 2001:9). Många historiska institutionalister – med rötterna i marxistisk statsteori – har kommit att ta sin utgångspunkt i en kritik mot pluralisternas (Dahl 1961) syn på staten som en neutral arena där olika samhällsintressen konkurrerar om inflytande och makt. Istället har man studerat hur den institutionella konfigurationen inom staten påverkar hur konflikter mellan olika samhällsintressen utformas, vilka frågor som konflikten kommer att gälla, och man har försökt visa hur en historiskt utvecklad maktasymmetri aktivt gynnar vissa intressen framför andra (Hall & Taylor 1996:940f). De politiska institutionerna påverkar inte bara maktfördelningen i samhället och vilka strategier aktörer väljer, utan i förlängningen också hur olika grupper definierar sina intressen (Rothstein 1996:142).

Mitt huvudsakliga intresse i den här studien riktas mot institutionella förändringsprocesser inom det forskningspolitiska fältet. En i den institutionella forskningen ofta upprepad (kritisk) kommentar är att forskningen i betydligt större utsträckning fokuserat på att analysera *effekterna* av olika institutionella arrangemang än att förklara institutionerna, deras *uppkomst* och *förändringar* som sådana (Pierson 2000c:475; jfr Scharpf 2000). Vidare är det många som konstaterat att i den mån som institutionerna utgjort analysernas centrala forskningsobjekt har man ofta kommit att uppehålla sig vid och förklara *stabilitet* snarare än att förklara *förändring* (Campbell 2004:68; Pierson 2000a, 2000b; Thelen 1999). På senare år har läget dock successivt förändrats, och ett allt större intresse har kommit att riktas mot hur institutioner uppkommer och förändras (se t.ex. Pierson 2004; Clemens & Cook 1999; Greif & Laitin 2004; Thelen 1999, 2003, 2004; Streeck & Thelen 2005).

Institutionell förändring och politisk dynamik

Jon Pierre och Guy Peters (1998) har i en översiktsartikel på temat institutioner och tid identifierat två vanligt återkommande ”förändringsberättelser” i den institutionella litteraturen. Först en modell som, enligt författarna ”conceptualizes institutional transformation as a sequential, discrete process characterized by formative periods, or periods of planned change, during which institutional arrangements are fluid, dynamic, and more susceptible to political forces” (Pierre & Peters 1998:572). Detta är formativa perioder – vanligtvis genererade av externa chocker som ekonomiska kriser och politiska maktskiften – som vanligtvis följs av längre utdragna perioder av institutionell stabilitet och konsolidering. Det finns i den här typen av förändringsmodeller en underliggande betoning på ordning som leder till att politik beskrivs i termer av ”politics as usual” som då och då avbryts av kriser, revolutioner, formativa moment etc., dvs. situationer då den relativa politiska jämvikten bryts (se t.ex. Orren & Skowronek 1994, 1999; Liederman 2002:700; Baumgartner & Jones 1993).

Den andra modellen beskriver vanligtvis institutionell förändring i mer organiska termer där den förstas som en långsam, endogen och i många fall komplex anpassningsprocess där institutionernas identitet påverkas av och påverkar förändringsprocesser i deras omgivning (jfr March & Olsen 1989:162). Förändringar tolkas i det här perspektivet som en *lärandeprocess* där organisationer lär av sin egen historia eller

av andras handlande och erfarenheter (Olsen & Peters 1996; Pierre & Peters 1998:573). Låt oss titta närmare på några i litteraturen dominerade förklaringar till varför institutioner förändras.

Perspektiv på institutionell förändring

I den existerande litteraturen finns en rad olika föreställningar och idéer om varför institutioner uppkommer och hur de förändras över tid. Förklaringsmodellerna följer i stor utsträckning den tredelning av den nyinstitutionella forskningen inom statsvetenskapen som jag presenterade ovan. Kathleen Thelen (2003) menar exempelvis att det i litteraturen finns (minst) fyra olika angreppssätt för att förstå institutionell uppkomst och förändring (jfr Mahoney 2003). För det första finns *funktionalistiska och utilitaristiska* argument, kända från den rationalistiska forskningstraditionen, som gör gällande att institutioner måste förstås med utgångspunkt i de funktioner de fyller, och då särskilt när det gäller kollektiva handlingsproblem, samverkans- och utbytesprocesser.

Regarding institutional evolution, this literature suggests that institutions may evolve as a consequence of repeated interactions and learning effects as individuals "craft tools" – including rules – to improve the structure of the repetitive situations they face (Ostrom 1999b:496).

Förändringar framstår här som en inkrementell och i grunden funktionell anpassningsprocess till förändrade omständigheter, men under kraftigt förändrade villkor kan hela den existerande institutionen uppfattas som dysfunktionell varvid aktörerna söker efter helt nya lösningar på sina problem.

För det andra finns ett *makt- och fördelningsperspektiv* på institutioners uppkomst och utveckling, idag främst företrätt av Jack Knight (Knight 1992; se dock Peters, Pierre & King 2005). Resonemanget här är att institutioner uppkommer ur politiska konflikter och förhandlingsprocesser mellan samhälleliga aktörer. Knight betonar att den institutionella utvecklingen bör förstås och tolkas som en kamp eller tävling mellan aktörer för att etablera de regler och strukturer som är mest gynnsamma för dem själva. Institutioner avspeglar därför maktasymmetrier i samhället som helhet. Förändring förstås ur detta perspektiv som antingen förändringar i maktbalanser i samhället eller förändrade preferenser hos aktörerna med störst makt och inflytande.

För det tredje finns ett *kulturellt sociologiskt perspektiv* som ser uppkomsten av och förändringar i institutioner som avspeglar av "shared cultural understandings of what is efficient or moral or 'modern'" (Thelen 2003:217). Förändringar förstås i det här perspektivet vanligtvis i termer av *diffusion* eller *imitation*. Under senare år har en del forskare inom ramen för den här sociologiska traditionen använt begreppet "översättning" snarare än "spridning" för att förstå och tolka vad som sker när en modell eller idé blir populär och sprids inom ett organisatoriskt fält eller över samhället mer generellt (Czarina & Joerges 1996; Czarina & Sevón 2005).

För att sammanfatta:

[e]ach perspective [...] contains an implicit theory of change: institutions will evolve in response to (for functionalist theories) changes in the basic purposes around which politics is organized, (for power distributional theories) a shift in the balance of power or in the goals of powerful actors, and (for cultural theories) a change in the cultural script that defines what constitutes legitimate or modern organizational forms and routines (Thelen 2003:218).

Vid sidan av dessa tre perspektiv har det inom den historiska institutionalismen utvecklats ett förändringsperspektiv som uppmärksammar hur tidigare institutionella och policymässiga vägval påverkar den fortsatta utvecklingen inom policyområdet.

Om spårbundenhetsperspektivet: processer och mekanismer

Det teoretiska ramverk som jag kommer att presentera i den här studien utgår från ett historisk-institutionellt perspektiv på institutionell förändring. Den historiska institutionalismen utvecklades under 1980-talet som en reaktion mot bland annat de pluralistiska och strukturfunktionalistiska skolbildningar som präglade statsvetenskapen under 1960- och 1970-talen (Hall & Taylor 1996:937). Hellre än att se staten och dess institutioner som neutrala förhandlingsarenor för olika intressegrupper kom man att uppmärksamma de makt-dimensioner – i form av formella och informella regler, rutiner, normer och konventioner – som finns invävda i den komplexa konfiguration av institutioner som stater utgörs av. Det finns i de politiska och offentliga institutionerna en tydlig maktasymmetri där vissa grupper

är gynnade, medan andra är missgynnade. All organisering handlar, med E.E. Schattschneiders ord, om en *mobilisering av partiskhet*. Den centrala problematiken för den historiska institutionalismen gäller därför frågor kring ”how variations in political or other institutions shape actors’ capacities for action, policy making and institution building” (Campbell & Pedersen 2001:9). Dessa formuleringar antyder att man inom denna forskningstradition inte enbart ser till hur de politiska institutionerna fördelar makt och inflytande mellan olika aktörer och aktörsgrupper, utan också att institutionerna påverkar hur aktörerna definierar sina intressen (Steinmo, Thelen & Longstreth 1992; Rothstein 1996:142).

Karaktäristiskt för historiska institutionalister är också att de i många fall tagit sig an stora, problemorienterade frågeställningar som varför revolutioner inträffat vid vissa tidpunkter och platser och inte andra, varför välfärdsstater utvecklats i olika riktningar, varför vissa stater blev demokratier och inte andra etc. (se t.ex Pierson & Skocpol 2002). Guy B. Peters (1999:63) menar att den grundläggande idén inom den historiska institutionalismen är att ”the policy choices made when an institution is being formed, or when a policy is initiated, will have a continuing and largely determinate influence over the policy far into the future”.¹²

I kontrast till de tre perspektiv på institutionell förändring som vi presenterade tidigare arbetar den historiska institutionalismen vanligtvis med ett uttalat *spårbundenhetsperspektiv* för att förstå institutionell uppkomst, stabilitet och förändring.¹³ Spårbundenhetsperspektivet ställer sig inte direkt avvisande till de tre övriga perspektiven, utan i flera fall använder man både funktionalistiska, maktorienterade och kulturella argument i sina studier.

Kraftigt förenklat involverar spårbundenhetsperspektivet tre skilda faser i sin syn på institutionell uppkomst och förändring. Analyser av spårbundenhetsprocesser startar oftast vid det initiala *kritiska vägskälet* (critical juncture) då omständigheter leder in utvecklingen på ett av vid tidpunkten flera tänkbara alternativa utvecklingsspår (Baumgartner & Jones 1993; Collier & Collier 1991; Krasner 1988; Skocpol 1992). I många analyser beskrivs dessa vägskäl som stora och genomgripande förändringar som krig, ekonomiska kriser, skandaler, policymisslyckanden, men det som gör dessa vägskäl kritiska är inte storleken eller magnituden på händelserna utan det faktum att dessa händelser leder in utvecklingen på ett visst spår som över tid skapar allt starkare *självförstärkande återkopplingseffekter*. Till skillnad från de traditionella perspektiven inom samhällsvetenskapen, som

i stor utsträckning kopplar samman stora effekter med ”stora” orsaker (krig, revolutioner, kriser etc.), pekar många historiska institutionalister och förespråkare för ett spårbundenhetsperspektiv på det faktum att även små händelser över tid kan generera stora effekter (jfr Pierson 2004:51; Thelen 2003:218). Efter detta inledande vägval inleds en period av reproduktion då utvecklingen präglas av återkopplings-effekter som upprätthåller och förstärker den valda utvecklingslinjen. Vid vägs ände omkullkastar nya omständigheter detta långvariga jämviktssläge (Pierson 2000b:76).

History matters..., men hur?

Allt fler författare använder idag spårbundenhetsbegreppet i sina analyser, men inte sällan görs detta utan att man närmare preciserar vad man avser med begreppet (Pierson 2004:20). Det är dock möjligt att i forskningen identifiera såväl breda och i det närmaste allomfattande definitioner (t.ex. Sewell 1996), vilka kan sammanfattas under rubriken ”history matters”, som andra mer precisa definitioner, vilka exempelvis har presenterats av Margaret Levi (1997), Mahoney (2000), Pierson (2004), Thelen (1999, 2004) och Hacker (2002). I den här studien kommer jag att använda mig av den definition som Paul Pierson (t.ex. 2004:21) förfäktar. Han menar att termen spårbundenhet bör reserveras för ”social processes that exhibit positive feedback and thus generate branching patterns of historical development”. Spårbundenhetsprocesser är alltså de som efter det kritiska vägskalet genererar positiva och självförstärkande återkopplingseffekter, vilka i sin tur förankrar och förstärker utvecklingen längs den valda linjen.

Den kritiske läsaren ställer sig nu frågan om vilka *mekanismer* och omständigheter det är som skapar dessa självförstärkande processer i det politiska livet. Pierson har med utgångspunkt i ekonomiskhistorisk forskning lyft fram ett antal centrala mekanismer som genererar starka positiva återkopplingseffekter: (1) *höga fasta startskostnader*, (2) *lärandeeffekter*, (3) *koordinationseffekter* och (4) *adaptiva förväntningar* (Pierson 2004:24). Dessa självförstärkande mekanismer förstärks ytterligare om man skiftar fokus från ekonomins och teknologins område till den politiska arenan. Politikens kollektiva och publika karaktär är, tillsammans med lagstiftningens ofta starkt normerande inverkan på aktörernas beteende, faktorer som pekar på starka spårbundenhetsmekanismer inom det politiska livet (Pierson 2004:30ff).

Vid sidan av den historisk-institutionella forskningen fokus på formativa moment och spårbundenhetsprocesser framhålls ofta betydelsen av ”timing” och sekvenser (Pierson 2000b; 2004). Budskapet är att *när* något sker är väl så viktigt som *vad* som sker. I processer präglade av positiva återkopplingseffekter kan händelser som sker tidigt i utvecklingsförloppet få stora och genomgripande effekter, medan likartade händelser i ett senare skede enbart har marginellt inflytande över samhällsutvecklingen.

Many arguments about path-dependent sequences focus on competing social actors who seek to occupy some limited ‘political space’. The crucial link to sequencing stems from the relational nature of these competitions. Success in struggles over political space depends not simply on the resources relative to those of other contenders. If early competitive advantages may be self-reinforcing, the relative timing may have enormous implications. In contexts conducive to path dependence, groups able to consolidate early advantages may archive enduring superiority. Actors arriving later may find that resources in the environment (e.g. political supporters) are already committed to other patterns of mobilization (Pierson 2004:71).

Argumentet bygger på tanken att aktörer som tidigt i en process – när det finns tillgängliga materiella, teknologiska, organisatoriska, ideologiska resurser – lyckas ockupera ett begränsat ”politiskt rum” kan konsolidera och förstärka sin position genom att kunna definiera spelreglerna.

Det sociala och politiska livet påverkas många gånger av tidigare fattade beslut och gjorda vägval. Vid vissa tidpunkter finns öppningar i det politiska rummet då flera olika tänkbara alternativa vägval är möjliga och då det finns resurser tillgängliga för innovativa, aktiva och socialt skickliga (Fligstein 2001) aktörer att leda in utvecklingen på ett visst spår. Detta vägval sätter ramarna för den fortsatta utvecklingen inom området och de tillgängliga resurserna ”sugs upp” av de dominerande aktörerna. Historien spelar alltså en betydande roll för det politiska livets utveckling, och nu vet vi lite mer om de mekanismer och processer som gör historien betydelsefull.

Institutioner som spelregler

Det är lätt att man i den vetenskapliga retorikens namn framställer den nyinstitutionella vågen som en sammanhållen teoretisk ansats, men det ligger – som vi sett ovan – mycket i Ellen Immerguts påpekande att vad som förenar de olika skolbildningarna i första hand är kritiken mot de tidigare dominerande paradigmen. En punkt där skillnaderna mellan skolbildningarna tydligt synliggörs är den omdiskuterade frågan hur grundbegreppet institution skall definieras. Att reda ut hur begreppet institution används inom alla olika skolbildningar, inom olika discipliner och av olika författare är ett intressant forskningsprojekt i sig men ambitionen här är en helt annan (se Peters 1999; Scott 1995; Hall & Taylor 1996). Några nedslag och preciseringar är dock på sin plats. För de flesta författare inom den rationalistiska institutionalismen är institutioner analoga med spelregler inom idrotten (se t.ex. North 1990), medan flertalet hemmahörande inom den sociologiska traditionen använder sig av ett institutionsbegrepp som inkluderar betydligt fler sociala fenomen. James March och Johan P. Olsen skriver exempelvis i sin inflytelserika bok *Rediscovering Institutions* (1989) att institutioner är regler, och med regler menar de "the routines, procedures, conventions, roles, strategies, organizational forms, and technologies around which political activity is constructed". I begreppet lägger de också "the beliefs, paradigms, codes, cultures, and knowledge that surround, support, elaborate and contradict those roles and routines" (1989:22). En kanske än mer vidlyftig och allmängiltig definition presenterar Richard Scott (2001:48) när han skriver att

[i]nstitutions are social structures that have attained a high degree of resilience. Institutions are composed of cultured-cognitive, normative, and regulative elements that, together with associated activities and resources, provide stability and meaning to social life.

Från ett analytiskt perspektiv finner jag Douglass Norths något stramare definition mer tilltalande och användbar. Han menar att "[i]nstitutions are the rules of the game and organizations the players" (North 1995:15). Han menar vidare att institutioner är de begränsningar som människor sätter för mänsklig interaktion.

They consist of formal rules (constitutions, statute law, common law, and regulations) and informal constraints (conventions, norms and self-enforced codes of conduct) and their enforcement characteristics. (North 1995:15)

En tydlig fördel med Norths definition är att han gör en tydlig distinktion mellan *institutioner* och *organisationer* – en distinktion som hos flertalet sociologiska institutionalister blir synnerligen diffus. Ingen definition är dock helt utan brister. På en punkt skulle jag vilja utveckla Norths definition. North menar att institutioner enbart har en *begränsande* funktion, medan jag, också ser institutioner som *befordrande* och *diskriminerande*. Institutioner gynnar vissa beteenden och strategier framför andra. De är med andra ord strategiskt selektiva.

När man kvalitativt studerar institutionella förändringsprocesser finns det goda skäl att ytterligare ”bryta ner” den beroende variabeln, institutionen, i mindre och mer operativa dimensioner för att på så sätt tydligare kunna identifiera och följa de förändringsprocesser man är intresserad av. Richard Scotts distinktion mellan *regulativa*, *normativa* och *kognitiva* institutionella element är i det är sammanhanget en användbar indelning att arbeta med (Scott 2001). Det regulativa institutionella elementet utgörs av explicit formulerade lagar och regler som aktörerna följer av mer tvångsmässiga och instrumentella skäl. Det normativa elementet vilar på idén att aktörer handlar som de gör utifrån en lämplighetslogik och utifrån vad som anses socialt accepterat och moraliskt riktigt. Det kognitiva elementet bygger på tanken att vissa företeelser i vår sociala omvärld – beteenden, praktiker, organisationsformer – tas för givna och att man helt enkelt inte kan bete oss på något annat sätt. Dessa koder ”lär” man sig inte i första hand genom tvång eller genom att de uppfattas som lämpliga, utan genom imitation. Man ser hur andra gör och sedan gör man på ett likartat sätt. Åtskilliga organisationsforskare har visat att när organisationer möter osäkra situationer och omständigheter imiterar de gärna organisationer som man anser har hanterat denna situation på ett framgångsrikt sätt. Dessa gemensamma föreställningar och begrepp utgör viktiga tolkningsramar för aktörer, individer såväl som organisationer, i vårt samhälle.

De här tre institutionella elementen förändras inte sällan i skilda rytmer och hastigheter, och många gånger påverkar de varandra i komplexa mönster. Vår bedömning av forskningspolitikens dyna-

mik kommer exempelvis att påverkas av om man enbart studerar de formella regulativa institutionella elementen och inte tar hänsyn till forskningens kognitiva och normativa dimensioner, i fråga om arbetsformer och praktiker. Förändringsprocesserna inom den svenska forskarutbildningen är ett bra exempel på detta. Redan 1969 lades principen om en formellt organiserad fyraårig forskarutbildning fast. Med enbart detta som bedömningsgrund skulle man kunna hävda att det redan tidigt skedde radikala institutionella förändringar i hur svensk forskarutbildning bedrivs och organiseras. Men om man även inkluderar vilka tänkbara organisationsmodeller som de ledande professorerna ser framför sig och vad de anser vara lämpliga organisationsformer träder en helt annan bild fram – bilden av en betydande kontinuitet. I vissa situationer kommer de normativa och kognitiva förändringsprocesserna att föregå och driva fram mer formella regulativa revideringar, ibland kommer det omvända att ske när förändringar lagstiftningen långsiktigt driver fram förändrade värderingar och öppnar upp nya kognitiva kartbilder.

Dessa exempel illustrerar en tänkbar hypotes, nämligen att det är först när dessa tre element pekar i samma riktning som man kan förvänta oss mer genomgripande förändringar. Den grundläggande poängen är att vår förståelse för förändringsdynamiken inom forskningspolitiken väsentligen ökar när institutionsbegreppet desintegreras i olika element.

Douglass Norths inledande definition klargjorde distinktionen mellan institutionerna (spelreglerna) och organisationerna (spelarna). I kapitlet hittills har jag enbart uppehållit mig vid de förstnämnda. Jag har tecknat en bild av den nyinstitutionella forskningens huvudinriktningar och dess syn på institutionell förändring. Jag har också fördjupat mig i den historisk-institutionella traditionens fokus på de formativa moment och självförstärkande återkopplingsmekanismer som skapar politikens spårbundna utvecklingsdynamik. Men spelarna då? Vilka är de, var finns de och vilka strategier kan de utveckla i relation till de institutionella processerna?

Organisationer

Den här studien handlar om hur en speciell typ av organisation – universitet och högskolor – reglerar på och hanterar institutionella förändringar. Organisationen är med andra ord den här studiens huvudsakliga ”spelare”. Men vad är en organisation? Den klassiska rationalistiska föreställningen om organisationer är att de är kollek-

tiva sociala system medvetet konstruerade för att uppnå bestämda mål (March & Simon 1958; Blau & Scott 1962; Etzioni 1964). Detta rationalistiska perspektiv har de senaste decennierna kompletterats av en föreställning om organisationer som mer eller mindre "öppna system" (Scott 2003:28ff). Enligt ett sådant perspektiv är organisationer att betrakta som "sammanslutningar (congeries) av ömsesidigt beroende flöden och aktiviteter som länkar samman skiftande deltagande koalitioner som är inbäddade i materiella och institutionella omgivningar" (Scott 2003:29). Det finns anledning att bli något mer konkret är så. För exempelvis Göran Ahrne handlar organisering i grunden om en (i) *formell tillhörighet* som reglerar relationen mellan individen och organisationen, om (ii) de *kollektiva resurser* (materiella, intellektuella, symboliska) som är knutna till en viss organisation och (iii) om att organiseringen bygger på individernas *utbyttbarhet*, dvs. att organisationen överlever även om en individ byts ut (Ahrne 1994; 1998; Ahrne & Papakostas 2002). Ahrne och Scott berör väsentliga aspekter av fenomenet "organisation". I den här studien närmar jag mig frågan om organisationer från ett mer socialkonstruktivistiskt perspektiv och följer här Nils Brunsson och Kerstin Sahlin-Andersson när de hävdar att organisationer innefattar tre fundamentala aspekter: *identitet, hierarki och rationalitet* (1998:63).

En organisations identitet handlar inte minst om att skapa och upprätthålla gränser mellan organisationen och omgivningen och att skilja mellan individer, resurser och aktiviteter som tillhör och inte tillhör organisationen. Identiteten handlar också om självständighet, att ha resurser som binder samman medlemmarna och inte minst att vara "speciell" och annorlunda i relation till andra organisationer.

Organisationer samordnar enskilda personers handlingar och som alla andra kollektiva sammanhang utmärks organisationer av auktoritetsförhållanden (Brunsson & Sahlin-Andersson 1998:70). Det är genom den hierarkiska ordningen som organisations speciella identitet skall omsättas i konkret handling. Föreställningen om organisationen innefattar därför också idéer om en stark lokal organisatorisk ledning som kan samordna, koordinera och styra verksamheten. Organisationernas hierarkiska karaktär innebär att den lokala ledningen självständigt kan formulera mål och ta ansvar för att målsättningarna förverkligas.

Ytterligare en viktig aspekt av organisationen är rationalitet. Detta innebär att organisationer förväntas vara såväl intentionella, dvs. förutsätts ha ett visst specifikt syfte, som rationella, dvs. att de på ett systematiskt sätt kan koppla samman mål och medel. Moderna organisationer förutsätts ofta vara både intentionella och rationella

i meningen att de avkrävs verksamhetsplaner och redovisningar. De förväntas själva definiera sina målsättningar och ambitioner och de förväntas även redovisa konkreta resultat till sina intressenter.

Dessa tre aspekter – identitet, hierarki och rationalitet – *skapar*, menar Brunsson & Sahlin-Andersson organisationer och skulle det saknas någon aspekt finns det anledning att tvivla på om det verkligen var en organisation vi observerade. Att avvika från organisationsmodellen, dvs. att sakna någon av de tre aspekterna, är en väsentlig drivkraft, menar författarna vidare, till krav på reform- och förändringsprocesser. Ofullständiga organisationer kan exempelvis vara *förvaltningar* som helt eller delvis saknar identitet och självständighet och har tämligen diffusa gränser. Förvaltningen är ett redskap för att förverkliga eller lösa vissa specifika uppgifter, men den har inget egenvärde. De kan också vara *arenor* som i hög utsträckning styrs av professioner och professionella normer. Detta är organisationer typ sjukhus och universitet där de professionella organisationsmedlemmarna utför sitt arbete tämligen oberörda av den lokala ledningen. Professionella normer skapar också en betydande likhet mellan olika sjukhus och universitet, vilket gör att det är svårt att skapa en tydlig identitet eller profil för dessa organisationer. Förvaltningen och arenan är två exempel på ofullständiga organisationer. Som jag kommer visa i min analys av den forskningsstrategiska och forskningsorganisatoriska utvecklingen vid Lunds universitet finns det mycket som tyder på, att såväl de reformer som präglat universitets- och högskolesystemet som universitetets eget förändringsarbete i stor utsträckning har handlat om att bli en mer fullständig organisation.¹⁴

Att organisationer relaterar till, påverkar och påverkas av aktörer, processer och normer i sin omgivning framgår tydligt av resonemanget ovan. Men vad menar jag mer konkret när jag talar om organisationernas omgivning?

Organisatoriska fält

Institutioner och organisationer finns och verkar på en rad olika samhällsnivåer, från det lokala till det globala. Vilken analysnivå man väljer har betydelse för hur man analyserar och värderar stabilitet och förändring inom ett politiskt område. I ett övergripande globalt perspektiv uppfattas exempelvis universitet och högskolor som allt mer lika varandra, men betraktat från ett lokalt perspektiv träder både skillnader och trögheter fram på ett tydligare sätt.

Den nyinstitutionella forskningen har arbetat på allt från övergripande världssystemnivå (Meyer 1994; North & Thomas 1973) till detaljerade analyser av organisatoriska subsystem (Shepsle & Weingast 1987). I den här studien kommer jag att arbeta på en mellan-nivå med organisatoriska fält.¹⁵ I sin klassiska formulering definierade DiMaggio & Powell *organisatoriska fält* som "those organizations that, in aggregate, constitute a recognized area of institutional life: key suppliers, resource and product consumers regulatory agencies, and other key organizations that produce similar services or products" (1983:143). Rickard W. Scott förtydligar resonemanget när han skriver att "fields are defined in terms of shared cognitive or normative frameworks or a common regulatory system" (1995:56). Fältbegreppet får i den här nyinstitutionella tappningen ofta en alltför konsensusinriktad karaktär. Ett mer konfliktorienterat fältbegrepp finner man i den franske sociologen Pierre Bourdieus generella begrepp *sociala fält*. Den svenske bourdieukännaren Donald Broady definierar begreppet socialt fält som ett "system av relationer mellan positioner besatta av specialiserade agenter och institutioner som strider om något för dem gemensamt" (Broady 2002:49). Det organisatoriska fältet består alltså av ett antal olika organisationer som kognitivt och normativt hör ihop, som å ena sidan strävar efter att skapa bättre förutsättningar för fältet och å andra sidan befinner sig i en konflikt/konkurrensmässig relation till varandra. Universitetsfältet utgörs med den här typen av definitioner av exempelvis universitet och högskolor, forskningsråden och andra finansierande myndigheter, utbildningsdepartementet, Högskoleverket, intresseorganisationer som SULF, SUHF, SFS etc.

Ett fälts *gränser* är dock sällan entydiga, utan många organisationer lever och verkar i gränsland mellan olika fält, och näraliggande fält överlappar inte sällan varandra. Min analys i kapitel 4 till 6 av det universitets- och forskningspolitiska fältet kommer i stor utsträckning handla om hur fältets gränser expanderat över tid och hur nya aktörer och *institutionella logiker* etablerats och blivit allt mer centrala inom fältet. Begreppet institutionell logik skall här förstås som fältets "organiserande principer" (Friedland & Alford 1991:248). De institutionella logikerna kan variera genom exempelvis sitt faktiska innehåll (dvs. olika kategorier, föreställningar och motiv genererade av logiken), grad av utbredning och genomslag (jfr Krasner 1988) och grad av exklusivitet (Scott m.fl. 2000). En tredje och avslutande aspekt av fältet är vilka *styrningsstrukturer* (governance structures) som dominerar. Styrningsstrukturer refererar här till "arrangements which supports

the regulized control [...] of the actions of one set of actors by another” (Scott m.fl. 2000:21). Dessa styrningsstrukturer kan beskrivas med olika grader av precision och konkretion. I den empiriska analysen kommer jag främst att arbeta med de övergripande kategorierna akademisk självreglering, byråkrati, representativ demokrati och marknad för att beskriva styrningsstrukturerna inom universitetsfältet.

När det gäller förändringsdynamiken inom ett fält pekar åtskilliga forskare på att ett fält är som mest öppet för förändring när det är ”ungt” (DiMaggio & Powell 1983). Därefter påbörjas en struktureringsprocess som gör att organisationerna inom fältet blir allt mer lika varandra. Denna process kallas i litteraturen för *isomorfism*.¹⁶ Vissa fält karaktäriseras av en dominerande logik eller ett system av föreställningar medan andra fält innefattar konkurrerande logiker och föreställningar (Scott 2001:140). Löst strukturerade fält öppnar upp för variation genom att olika organisationer eller till och med olika grupperingar inom en och samma organisation suger upp olika logiker och institutionella element. När ett fält ”luckras upp” ges nya aktörer möjlighet att etablera sig, vilket i förlängningen gör att nya förändringsprocesser kan initieras. Ett fält är dock inte en för evigt fast institutionell konfiguration, utan man kan i många fall se hur processer av strukturering avlöses och samverkar med av- och omstruktureringsprocesser där tidigare stabila fält destabiliseras, nya aktörer tillkommer och nya sociala ordningar successivt etableras. Organisationsforskningen har pekat ut några centrala indikatorer som gör det möjligt att bedöma ett fälts struktureringsgrad.¹⁷ Slutsatsen är att ju hårdare ett fält är strukturerat desto mindre påverkas fältet av exogena förändringsförsök (se även Tolbert & Zucker 1983).

Organisatorisk respons och val av strategier

Ett i den nyinstitutionella organisationsforskningen ofta upprepat argument är att institutionella påverkansprocesser leder till att organisationer inom ett och samma fält över tid blir allt mer lika varandra. Organisationer vinner sin legitimitet genom konformitet med de i omgivningen dominerande normerna, praktikerna och värderingarna och genom att återkommande reagera på institutionella krav och förväntningar (Meyer & Rowan 1977; Zucker 1983). Scott & Meyer skriver att organisationernas omgivning ”are characterized by the elaboration of rules and requirements to which individual organizations must conform if they are to receive support and legitimacy” (1983:149). Olika former för institutionell press har definierats och

diskuterats flitigt inom den nyinstitutionella organisationsforskningen (se t.ex. DiMaggio & Powell 1983), och deras effekter för spridningen av olika organisatoriska strukturer och processer har dokumenterats (se t.ex. Fligstein 1979; Tolbert & Zucker 1983 för tidiga bidrag). I dessa modeller fräntas de enskilda organisationerna vanligtvis allt handlingsutrymme och beskrivs, ofta implicit, som rena avspeglingar av sin omgivning, det organisatoriska fältet. Ingenstans ser man handlande subjekt, drivna av några slags motiv eller intressen, och det ges därigenom inte heller något utrymme för konflikter och kamp mellan intressegrupper (Fligstein 1991; Powell & DiMaggio 1991; Scott & Christensen 1995).¹⁸ Förändringsprocesser vid organisationer som universitet och högskolor bör, menar jag, analyseras utifrån ett perspektiv där de har en uppsättning av strategiska reaktionsmöjligheter i mötet med politiska styrningsförsök, institutionella krav och förväntningar i omgivningen.

Mellan anpassning och aktiv manipulation

För att tolka och förstå förändringsdynamiken vid universitet och högskolor behövs en modell som fångar in en rad tänkbara strategier som organisationer kan anta i mötet med institutionella krav och förväntningar. Spontant kan man tänka sig strategier varierande från komplett anpassning till totalt avståndstagande eller reifiering av redan existerande strukturer och processer till olika former av aktivt motstånd (Laughlin 1991; Hood & Rothstein 2000). En mer nyanserad utgångspunkt kan tas i det ramverk som den amerikanska organisationsforskaren Christine Oliver formulerat i en ofta citerad artikel, "Strategic responses to institutional processes" (Oliver 1991).¹⁹ Hon menar att hur krav och förväntningar i omgivningen mottas kan variera från passivt anammande till aktivt motstånd beroende på innehållet i och kontexten kring kraven och påtryckningarna. I sin modell mejslar Oliver ut fem generella strategier som individuella organisationer förfogar över när de utsätts för tryck från omgivningen. De alternativa strategierna och taktikerna varierar från ett tyst och i det närmaste omedvetet anammande och imiterande till olika former av aktivt motstånd och manipulation.²⁰

Den första strategin, *anpassning*, är den respons/strategi som blivit mest uppmärksammas i den institutionella teoribildningen. Det är rimligt att här tänka sig en spridning mellan mer eller mindre planerade anpassningsprocesser. I vissa tillfällen kan en anpassningsstrategi vara ett utfall av omfattande analyser av problem och potentiella lös-

ningar, vid andra tillfällen kan anpassning ske av mer slumpmässiga skäl (Cohen, March & Olsen 1976) eller genom en löpande imitation av dagsaktuella moden (Røvik 1996; 2000). Anpassning innefattar med andra ord att organisationer imiterar andra organisationer, följer icke ifrågasatta normer, eller helt enkelt aktivt väljer att anpassa sig till de regulativa, normativa eller kognitiva krav som riktas mot dem. Under perioder blir vissa organisatoriska modeller populära och sprids som en löpeld mellan organisationer inom ett område. Inom svenska kommuner blev exempelvis kommunaldelsnämnder ett populärt recept på 1970- och 1980-talen och en stor mängd kommuner initierade och genomförde KDN-reformer. Under 1990-talet har nya recept lanserats inom den kommunala sektorn, som exempelvis brukarstyrelser och beställar-utförarsystem (se t.ex. Montin 2000). Inom universitets och högskolevärlden har vi de senaste tio åren sett hur allt fler universitet över tid utvecklat exempelvis varumärkes- och marknadsföringsstrategier, strategiska planer, ledarskapspolicies etc. enligt liknande mönster.

Den andra strategin, *kompromiss*, innefattar en rad strategier där organisationen försöker balansera, blidka eller förhandla med de aktörer som driver förändringskraven. Detta kan sägas vara det korporativa Sveriges hemvist. Intresseorganisationers deltagande i utredningar, remissförfarande, hearings och uppvaktningar är några centrala element i denna svenska modell. Många organisationer lever och verkar i en komplex miljö där en rad aktörer riktar krav och förväntningar på hur man agerar och betar sig. Detta betyder många gånger att organisationer måste kompromissa och förhandla mellan dessa krav för att uppnå en balanserad lösning. Detta gäller i allra högsta grad universitet och högskolor som många gånger lever med en mångfald av krav från det vetenskapliga samfundet, från det politiska systemet, från näringslivet, från medborgarna (studenterna) och från det civila samhället. Vetenskaplig excellens skall gå hand i hand med att en allt intensivare samverkan med näringslivet i strävan efter nya innovationer, ekonomisk dynamik och tillväxt. Samtidigt skall man verka i en allt mer precist formulerad politisk-demokratisk kostym där inte minst frågor om social, regional och könsmässig utjämning står högt på dagordningen.

Den tredje strategin, *undvikande*, innebär att organisationen försöker skydda sina kärnverksamheter genom att skapa rutiner och strukturer som på ett symboliskt plan signalerar utåt att man anpassar sig, samtidigt som kärnverksamheten fortsätter enligt organisationens egna normer och premisser. Man talar i litteraturen om att det sker en

löskopplingsprocess i organisationen (Meyer & Rowan 1977, Weick 1976). Nils Brunsson (1989) talar i det här sammanhanget om uppkomsten av den ”hycklande” organisationen.²¹ Det är dock fel att tro att dessa symboliska rutiner eller enheter är oväsentliga för och helt löskopplade från den ordinarie verksamheten. Dessa enheter fungerar ofta som förmedlande länkar mellan omvärlden och organisationen och översätter och förmedlar omvärldens krav till organisationens egna symbol- och språkvärld. Det har också visat sig att denna typ av enheter efter hand utvecklar egna identiteter och rutiner, vilket i förlängningen kommer att påverka hela organisationens utveckling. Att anta att löskoppling alltid sker är dock fel. Istället bör man ställa frågor om när och under vilka omständigheter organisationer anpassar sig strukturellt men duckar i den faktiska verksamheten. Richard Scott (2001:173) menar exempelvis att sannolikheten för att organisationer skapar den här typen av mer eller mindre symboliska strukturer, löskopplade från verksamheten, är större när det gäller regulativa än när det gäller normativa eller kognitiva förväntningar och när det symboliska värdet av anpassning är stort samtidigt som kostnaderna för faktisk implementering är höga.²²

Den fjärde strategin, *utmana*, innebär inte bara försök att undvika externt tryck, utan att man också offentligt utmanar själva innehållet i det institutionella trycket eller de aktörer som förmedlar kraven.²³ Reaktionen mot den tidigare utbildningsministern Carl Thams strävan att öka jämställdheten inom universitetsvärlden genom öronmärkta professors-, forskningsassistent- och doktorandtjänster för kvinnliga sökanden är ett exempel där många universitets- och högskoleföreträdare aktivt utmanade den politiska ledningen.

Den femte och avslutande strategin innefattar en rad försök att *manipulera*, dvs. att aktivt påverka och kontrollera, den institutionella omgivningen. Denna strategi kan ses som ett proaktivt förhållnings-sätt där aktörerna försöker influera de normer och kriterier mot vilka organisationen bedöms och värderas. De aktörer som redan finns etablerade på en marknad försöker ofta försvåra för nya aktörer att etablera sig genom att definiera spelreglerna på marknaden. De gamla traditionella universitetens motstånd mot etablerandet av nya högskolor och inte minst motståndet mot att uppgradera högskolorna i Växjö, Karlstad och Örebro till universitet kan tolkas som ett uttryck för den här typen av strategi. Sammanfattningsvis har här en grundläggande uppsättning strategier – från anpassning till manipulation – som vi kan arbeta med presenterats.

Organisationer väljer strategi: en vägkarta

I det här avsnittet skall jag närmare presentera en rad faktorer som kan hjälpa oss förstå *varför* en organisation väljer vissa strategier framför andra. Syftet med analysen är inte att presentera en "bergfast" kausal koppling mellan en viss faktor och en särskild strategi, utan snarare att peka ut inriktningen i mer grovkalibriga termer och söka efter tänkbara mekanismer eller processer. Tanken är att organisationernas strategiska vägval görs inom ramen för den institutionella kontexten – en kontext som påverkar inte bara organisationens strukturer och processer utan även de strategier som de väljer. Mer konkret innebär detta att man ser organisationer som integrerade med och delvis beroende av politiska, ekonomiska, teknologiska och kulturella system i sin omgivning. Utgångspunkt för analysen tas även här i Christine Olivers ramverk. Hon lyfter fram fem centrala faktorer för att förklara organisations val av respons på institutionella förväntningar och krav: (1) *Orsak* (Varför utsätts organisationen för krav på anpassning?), (2) *Innehåll* (Vilka normer och krav förväntas man anpassa sig till?), (3) *Kravställare* (Vem utövar det institutionella anpassningstrycket på organisationen?), (4) *Kontroll* (Hur utövas påtryckningarna?) och (5) *Omgivningen* (Hur ser omgivningen ut?).

Orsak

De första två faktorer som jag vill lyfta fram handlar på olika sätt om hur den institutionella kontexten formar och definierar de problem som organisationer som universitet och högskolor hantear. Att förstå *hur* och *varför* samhälleliga "omständigheter" blir universitetspolitiska problem för att förstå den lokala forskningspolitiken (jfr Kingdon 1995:109ff; Stone 1997; Jones 1994: 23–27). Problemdefinitioner innefattar vanligtvis en rad olika komponenter som en beskrivning av problemets natur, dess orsaker och potentiella lösning. En fråga som inledningsvis bör ställas är därför varför det överhuvudtaget riktas ett tryck mot en organisation.

Organisationsforskningen ger i första hand två svar. För det första pekar litteraturen på att tryck för att göra organisationen mer socialt eller politiskt anpassad, dvs. försök att skapa en större överensstämmelse mellan organisationens struktur och verksamhet och de normer, värderingar och förväntningar som återfinns i omgivningen. Det kan exempelvis handla om att organisationens verksamhet eller dess struktur förväntas anpassas efter ny lagstiftning eller till normer (t.ex. jämställdhet och mångfald inom högskolan) i det omgivande

samhället. Anpassningen skänker organisationen legitimitet, och legitimitet är en viktig ingrediens för en organisation som vill överleva på längre sikt (Meyer & Rowan 1977). För det andra finner man i litteraturen att krav på ekonomisk rationalitet och effektivitet är vanliga orsaker till anpassningskrav. Oliver (1991:161) menar att en organisation som uppfattar att anpassning kommer öka dess effektivitet eller legitimitet med stor sannolikhet svarar med just anpassning, medan en organisation som tvivlar på nyttan med anpassningen förväntas göra mer eller mindre aktivt motstånd. Den väsentliga punkten här är att det är hur organisationerna *uppfattar* de institutionella reglerna eller normerna i omgivningen som avgör vilken strategi de väljer (jfr Hay 2002; jfr Scharpf 1997:43ff).²⁴

Konkreta mekanismer inom ramen för denna kategori är såväl instrumentell adaptation och strategiskt handlande (Risse & Sikkink 1999:5) som lämplighetsmekanismer (March & Olsen 1989). Resonemanget är enkelt: om organisationen uppfattar att anpassning leder till ökad legitimitet och/eller effektivitet kommer man att välja en sådan strategi.

Innehåll

En annan aspekt av hur det aktuella problemet definieras handlar helt enkelt om själva substansen i de problem som organisationen förväntas hantera. När det gäller innehållet i de institutionella påtryckningarna är det framför allt två faktorer som är av särskilt intresse. Organisationer kommer självfallet att vissa större vilja till anpassning om de sympatiserar med innehållet i förändringstrycket och vice versa om diskrepansen är stor. Den här diskussionen kan vidgas till ett mer generellt styrningsperspektiv. Det är inte bara innehållet i krav och deras relation till organisationens mål och normer som är av intresse, utan organisationens normativa bas och dess egna uppfattningar om vad som utgör en legitim styrning måste tas i beaktande. Oavsett om man talar om abstrakta styrningssystem eller mer konkreta styrningsformer och policyinstrument kan det antas, att en ökad diskrepans mellan utformningen av styrningen och organisationens föreställningar om vad som utgör en rimlig och legitim styrning kommer leda till ökat motstånd.²⁵ Den politiska ledningens styrning av förvaltningen – i mitt fall universitet och högskolor – har inte bara en teknisk sida där det gäller att länka lämpliga medel till identifierade mål, utan också i högsta grad en politisk sida värd att kommentera i anslutning till den här diskussionen. Styrningen sänder, genom dess substans och former, signaler och budskap till sina mottagare. Det sänds vitt skilda signaler till universitet och högskolor om styrningen

är av mer kapacitetsstärkande eller lärande karaktär där stort handlingsutrymme överlämnas till lärosätena att själva hantera de problem som har identifierats eller om man i detalj, lagstiftningsvägen, tvingar fram ett visst agerande. Politisk kvotering av professorstjänster för kvinnor sänder en tydlig signal om att man inte är nöjd med hur jämställdhetsarbetet vid universiteten utvecklas och att man inte uppfattar att lärosätena själva är förmögna att hantera denna problematik. Om man istället valt att exempelvis öka resurserna till eller avreglera rekryteringsprocesserna sänder man en helt annan signal. I det första fallet misstror man såväl universitetens vilja som deras förmåga att hantera problemen, medan det i andra fallet tydligt visar att det inte är förståelsen eller viljan som är problemen, utan att man saknar de nödvändiga redskapen för att hantera frågan på ett önskvärt sätt. Kanalisering av tillkommande forskningsresurser till forskningsråden istället för direkt till universiteten sänder liknande signaler.

Den här diskussionen visar på ett tydligt sätt att det inte enbart är målöverensstämmelsen som påverkar organisationens strategiska vägval, utan även i vilken utsträckning som organisationen uppfattar att förändringarna innebär ett minskat eller ökat handlingsutrymme (Thompson 1967). Om organisationen upplever att dess autonomi hotas ökar sannolikheten för att man väljer mer motståndsorienterade strategier såsom förhandlingar, kompromissande eller undvikande. Organisationer som universitet, där autonomi är djup rotad och en väsentlig del av organisationens historia och identitet, kan förväntas reagera kraftigt mot krav som upplevs inskränka autonomi. Hot mot autonomi kan i dessa fall generera mer offensiva motståndsstrategier då man aktivt försöker förändra, manipulera eller kontrollera institutionella normer som etablerats.

Hur de problem som universitetet förväntas reagera på och hantera uppfattas och definieras har som jag försökt visa här en stor inverkan på vilka strategiska vägval som organisationen väljer.

Kravställare

De flesta forskningspolitiska problem är av en sådan natur att universitetsledningarna inte ensamma kan hantera dem, utan de hanteras i olika typer av aktörskonstellationer inom och runt universitetet. En organisations omgivning består av en mängd aktörer som exempelvis stater, professionella grupper och organisationer, finansiärer, granskare, intressegrupper, allmänheten etc. Hur dessa "aktörskonstellationer" ser ut och vilka strategier aktörerna och preferenser de här aktörerna har påverkar organisationens handlande (Scharpf

1997:44f). Detta kan exempelvis innebära att den samlade normativa ordningen inom det organisatoriska fältet varken är enhetlig och/eller entydig. Olika institutionella aktörer riktar skilda och inte sällan rakt motstående signaler och krav mot organisationen. Denna olikhet och mångfald försvagar organisationens anpassningsförmåga. Vilka av alla dessa krav skall man anpassa sig till? Anpassning till en typ av krav leder inte sällan till att man drar på sig kritik från andra kravställare. En alltför ensidig anpassning till kraven på ökad kommersialisering av forskningsresultat kan exempelvis leda till en ökad kritik från grupper som värnar universitetens oberoende och dess fokus på fri grundforskning. Anpassning som strategi är därför troligast när antalet institutionella krav och kravställare är begränsat, medan mångfald och heterogenitet begränsar organisationens anpassningsförmåga och organisationer söker efter strategier för att balansera eller kompromissa mellan olika krav och kravställare (jfr Whetten 1978; Rowan 1982). Centrala mekanismer i de här organisatoriska processerna är konflikthantering och reduktion av osäkerhet.

En annan aspekt gäller vilken *beroendeställning* organisationen och kravställarna befinner sig i. Sannolikheten för fullständig anpassning eller kompromisser av olika slag ökar om organisationen är beroende av den kravställande organisationen för sin legitimitet eller för centrala resurser (DiMaggio & Powell 1983:154; Pfeffer & Salancik 1978:211). Påtryckning från "auktoritativa agenter" har en förmåga att få vissa sociala fakta att uppfattas som självskrivna (Adler 1997). Vi kan därför förvänta oss att universiteten och högskolorna, genom det ökade beroende av externa forskningsmedel, över tid har blivit allt mer öppna för de forskningsfinansierande myndigheternas krav och förväntningar.

En annan aspekt av den här problematiken är att organisationers förmåga att göra motstånd mot exempelvis politiska styrningsförsök till viss del hänger samman med deras förmåga att mobilisera och använda de nätverk som de verkar i. Ett fält av mer homogen karaktär kan lättare mobiliseras (lägre kostnader, mindre förhandlingar, kompromisser etc.), medan mer löst sammanhållna fält inte på samma sätt kan användas som en strategisk resurs. Vi kan här tänka oss den svenska universitetsmiljö som länge, låt oss säga en bit in på 1980-talet, i stor utsträckning dominerades av de gamla universiteten och några av de större fackhögskolorna. Detta var en miljö där universiteten tämligen enkelt kunde mobilisera en gemensam front mot politiska förslag som de inte gillade och samtidigt hade de ett stort inflytande över vilka förslag som överhuvudtaget aktualiserades.²⁶

En större interorganisatorisk mångfald och variation gör det därför också mindre sannolikt för att olika former för kollektiva responser skall uppstå. Förändringar i organisationers interaktionsmönster och nätverksrelationer påverkar också vilken information som organisationen utsätts för. Konfrontationen med ny information och nya typer av aktörer påverkar identitets- och rolluppfattningar inom organisationen, vilket i sin tur påverkar handlandet.

Kontroll

Begreppet kontroll syftar på två olika processer eller mekanismer. För det första har organisationsforskningen visat att organisationer – och då särskilt offentliga organisationer – i större utsträckning anpassar sig till institutionella krav och förväntningar om de backas upp och understöds av lagstiftning och där det finns sanktioner kopplade till ett avvikande beteende. Hur aktörskonstellationerna inom fältet interagerar – t.ex. genom ”unilateral action”, förhandlingar, omröstningar eller hierarkisk styrning – påverkar hur policyproblem hantteras (Scharpf 1997:46f).

För det andra syftar begreppet kontroll på i vilken utsträckning de institutionella kraven är spridda inom fältet. Tolbert & Zucker (1983) har t.ex. visat att anammandet av policies och program i amerikanska kommuner var en funktion av i vilken utsträckning dessa policies och program spritts bland kommunerna. Ju fler som anammat idéerna, desto större sannolikhet för att ytterligare kommuner eller organisationer anammar programmen (jfr Fligstein 1985; DiMaggio & Powell 1983). De underliggande mekanismerna kan här exempelvis vara en form av *dissonansreduktion* (Festinger 1957, refererad i Hedström & Swedberg 1998a) eller *rationell imitation*, där tolkningen av andra organisationernas handlande skapar beslutsunderlag för organisatoriskt beslutsfattande (Hedström 1998).

I de tidiga faserna av en institutionaliseringsprocess kan vi alltså förvänta oss att anammande i högre grad reflekterar ett aktivt medvetet val där anpassningen motiveras av organisationens behov eller intressen. Men över tid, om institutionaliseringen fortskrider och allt fler organisationer anammar den nya modellen, blir anpassningen allt mindre ett aktivt medvetet val och allt mer en oreflekterad anpassning. Man kan säga att handlingslogiken skiftar karaktär över tid från en där konsekvenslogiken dominerar till en med ett större inslag av lämplighetstänkande (Scott 2001:164).

Den nyinstitutionella forskningen har identifierat ett antal faktorer som samvarierade med tidig anpassning, exempelvis nämns faktorer som storlek, nätverk, referensgrupper som betydelsefulla. Större organisationer med större resurser och en mer differentierad struktur uppfattades vara mer känsliga för förändringar i omgivningen (Dobbin m.fl. 1988; Scott 2001).

Kontexten

Christine Oliver pekar i sin artikel också på att den kontext inom vilken de institutionella kraven figurerar har betydelse för hur organisationer hanterar kraven. Beslutsfattare i organisationer har en stark preferens för säkerhet, stabilitet och förutsägbarhet och organisationsforskningen har visat att organisationer som verkar i en turbulent och osäker omgivning i större utsträckning imiterar varandra (DiMaggio & Powell 1983) eller inleder förhandlingar med kravställare för att reducera osäkerheten (Pfeffer & Salancik 1978; Thompson 1967). Organisationer som verkar på en osäker marknad använder vanligtvis strategier för att "buffra" resurser för att möta en osäker framtid. Forskningen visar också att organisationer i osäkra situationer använder sig av undvikande strategier. Man försöker vänta tills "faran" blåser över för att sedan ta ställning till hur man skall agera.

En annan aspekt av kontexten som har betydelse för organisationers val av strategi är sammanhållningen och densiteten i de mellanorganisatoriska kopplingarna inom fältet. Ett tätt sammanhållet fält med intensiva och återkommande kopplingar ökar sannolikhet för att nya normer, värderingar och idéer skall få fäste och spridas. Respons inriktad mot kompromisser eller undvikande kan också förväntas utvecklas i en tätt sammansatt kontext eftersom sådana miljöer ofta kräver koordinering och förhandlingar mellan organisationerna för att fungera effektivt. Slutsatsen här är dock att en lägre grad av osäkerhet respektive sammansatthet inom fältet ökar sannolikheten för mer motståndsinriktade strategier.

Intern struktur

Dessa fem tänkbara förklaringar till varför organisationer väljer vissa strategier framför andra handlar i huvudsak om organisationens förståelse av de institutionella krav man utsätts för och dess vilja att anpassa sig till dessa. Till denna lista skulle jag vilja lägga en rad inomorganisatoriska faktorer som också påverkar en organisations kapacitet att hantera institutionella krav och förväntningar.

Organisationsstrukturer är aldrig neutrala, utan som redan Schattschneider (1960) konstaterade innebär organisering en ”mobilisering av partiskhet”. Organisationsformer påverkar hur information hanteras och selekteras inom organisationen. Detta är viktiga mekanismer för att förstå organisationsmedlemmarnas identitets- och rolluppfattning och i förlängningen organisationens uppfattningar i olika situationer. Förutom denna mer dynamiska dimension finns en rad andra inomorganisatoriska faktorer som kan hjälpa oss förstå hur organisationer reagerar på institutionella krav och förväntningar.

För det första finns argument som pekar i riktning mot att en internt, strukturellt såväl som normativt differentierad organisation, försvagar organisationens möjligheter att avvika från rådande praxis.

Strategic capacity is low if the individual members, or the sub-groups, of a collective are committed to divergent or even incommensurable cognitive maps, and it increases as the worldviews and causal theories of relevant subgroups converge on common – and empirically true – interpretations of a given situation and of the options and constraints inherent in it (Scharpf 1997:58).

Policies och institutionella lösningar inom en så vertikalt och horisontellt differentierad organisation som universitet innebär inte sällan omfattande koordineringsprocesser och passerandet av en mängd olika beslutsarenor för att nå fram till gemensamma strategier och lösningar. Universitetens långa historia där liknande normer och organisatoriska modeller fortlevt under långa tidsperioder bygger också upp förväntningar hos aktörerna om att dessa skall bestå. Många organisationsmedlemmar och även externa aktörer som finansiärer, kollegor etc. har investerat i en viss typ av lösningar.

Sammantaget gör detta att kostnaderna för förändring i internt mer differentierade organisationer är höga och att vi därför kan förvänta oss strategier som favoriserar status quo eller möjligen inkrementella förändringar (se t.ex. Pierson 2004; jfr Scharpf 1997:59). Splittring skall dock inte enbart förstås i rent strukturella termer utan även i normativt hänseende. Greening & Hinings har hävdats att just normativ splittring inom en organisation är en viktig källa till minskad förmåga att göra motstånd mot institutionella krav och påtryckningar (Greening & Hinings 1996:1042).

Slutsatser

I det här kapitlet har jag försökt teckna en bred bild över den nyinstitutionella vågen inom samhällsvetenskaperna. I fokus för analysen stod den historiska institutionalismen som med centrala begrepp som kritiska vägskäl, positiva återkopplingseffekter, timing och sekvenser ger mig effektiva redskap att studera förändringsprocesser inom det universitets- och forskningspolitiska landskapet. Men, och det är viktigt, det finns ingen anledning att helt kasta bort de andra förändringsperspektiv som jag presenterade i kapitlet, utan det måste finnas en intellektuell och analytisk öppenhet för att såväl rationalistiska, maktorienterade som kulturella drivkrafter och processer påverkar förändringsförlopp inom forskningspolitiken.

En viktig distinktion i min precisering av institutionsbegreppet har varit den mellan institutioner och organisationer, en distinktion som ibland försvinner inom vissa delar av den nyinstitutionella forskningen. Jag har tagit fasta på organisationernas – aktörernas – centrala roll i förändringsprocesser genom att presentera en taxonomi över tänkbara responser som organisationer kan anamma i mötet med institutionella krav och förväntningar. I en förlängning av detta resonemang har jag också presenterat en rad faktorer med vars hjälp vi kan förstå varför organisationer reagerar som de gör på institutionella krav. Listan jag presenterade och dess koppling till de enskilda strategierna skall inte förstås i strikt mening som testbara hypoteser, utan mer i termer av ett ramverk eller en karta för att hjälpa oss i analysen. Resonemangen kring dessa faktorer illustrerade en viktig analytisk poäng, nämligen att aktörerna i sitt handlande måste tolka och analysera de krav och förväntningar som riktas mot organisationen och den strukturella kontext som omger dem. Hur organisationen *uppfattar* världen omkring den hamnar därmed i centrum, vilket i sin tur gör att samhälleliga diskurser, policyparadigm, opinioner och andra idébaserade koncept kommer att fungera som organisationens ”glasögon” och tolkningsramar.

Genomgången visade också på en rad tänkbara konkreta mekanismer i spannet mellan strategiskt agerande å ena sidan och praxisbaserat handlande å den andra. Det finns ingen anledning att på förhand utesluta någon specifik mekanism, utan det måste finnas en analytisk öppenhet i det här avseendet. En rimlig tumregel är att ju mer institutionaliserat ett fenomen är, desto större är sannolikheten för att mer praxisorienterade mekanismer skall få genomslag.

Kapitel 3

Institutionell förändring som evolution: ett analytiskt ramverk

Syftet med det här kapitlet är att konstruera ett processorienterat *analytiskt ramverk* för att studera institutionell förändring och hur organisationer reglerar på och hanterar sådana förändringsprocesser. I litteraturen används inte sällan begreppen ramverk, teori och modell för att beskriva i stort sätt samma saker, men som Ellinor Ostrom påpekat finns det anledning att särskilja begreppen (Ostrom 1999a; 2005). Ramverk befinner sig på den mest abstrakta teorinivån och består av ett antal grundläggande begrepp som hjälper oss identifiera och specificera de element och relationer mellan element som man måste ta hänsyn till i analysen. Ramverket hjälper oss formulera de frågor som den empiriska analysen kräver. *Teorier* å andra sidan fokuserar enbart på vissa delar av ramverket och specificerar konkreta antaganden om elementen. Teorierna hjälper oss på så sätt studera de detaljer som är relevanta för de specifika forskningsfrågorna. En rad olika teorier kan rymmas inom ramen för ett generellt ramverk. Utvecklingen och användandet av *modeller* handlar om att göra precisa antaganden om ett begränsat antal parametrar och variabler. Modeller gör det möjligt att ställa upp precisa och mätbara hypoteser (Ostrom 2005:28; jfr Ostrom 1999a: 39f). Ambitionen i den här studien är för det första att presentera ett teoretiskt ramverk och för det andra att specificera mer konkreta teoretiska antaganden om institutionaliseringsprocessens drivkrafter, förändringsprocessernas former och organisationernas strategiska vägval.

Först skall jag dock presentera det grundläggande metateoretiska språkbruk eller synsätt som utgör studiens teoretiska utgångspunkt.

Ett förändringsperspektiv: grundläggande utgångspunkter

När jag i den här studien ställer frågor om hur universitet och högskolor i Sverige förhållit sig till och påverkats av institutionella och strukturella förändringsprocesser inom det forskningspolitiska fältet berör jag närmast automatiskt några av samhällsvetenskapernas grundläggande vetenskapsteoretiska problemkomplex. På ett grundläggande plan handlar studien om förändringsprocesser och då särskilt om vilken autonomi som aktörer – i mitt fall universitet – har och hur de utnyttjar denna autonomi i en tid med omfattande strukturella och institutionella förändringsprocesser inom vetenskapen och på forskningspolitikens område. Frågor kring hur politiska eller samhälleliga förändringar sker och vilken roll aktörer skall tillmätas i dessa processer är på ett teoretiskt plan förändringsteoriernas domän och en av samhällsvetenskapens mest grundläggande frågeställningar (se t.ex. Boudon 1986; Sztompka 1993). Frågor kring förändringar ställs återkommande på en rad nivåer, allt ifrån övergripande makrosociologiska fenomen som ekonomisk och kulturell globalisering till förändringsprocesser i den statliga eller kommunala förvaltningen eller enskilda individers förändrade beteende. Frågan om aktörer och dess autonomi är med andra ord central för hela det samhällsvetenskapliga fältet.

Det är få som idag hävdar någon av de båda ytterligheterna i det förändringsteoretiska spektret, dvs. den rena strukturalismen eller den fullständiga intentionalismen. Det finns, som jag ser det, en tämligen stark konsensus kring att dessa båda ansatser har betydande begränsningar och att man bör sträva efter att finna en ”medelväg” (jfr Adler 1997), där vi inom ramen för en och samma förklaringsmodell har förmåga att överväga och ta hänsyn till såväl strukturella som aktörsorienterade faktorer.²⁷

Jag har i den här studien valt att falla tillbaka på och utgå ifrån en *strategisk-relationell ansats* (SR), formulerad av i första hand Bob Jessop och vidareutvecklad av Colin Hay (Jessop 1990; Hay 1996, 2002; Hay & Jessop 1995). I en strävan efter att överbrygga dualismen mellan aktörer och strukturer utvecklar Bob Jessop (se framför allt Jessop 1990) begreppsparet *strategiskt handlande – strategisk selektiv kontext*.

In this context social structure can be studied in "strategical-relational" terms as involving structurally inscribed strategic selectivity; and action can likewise be analyzed in terms of its performance by agents with strategically calculating structural orientation. The former term signifies that structural constraints always operate selectively: they are not absolute and unconditional but are always temporally, spatially, agency- and strategy-specific. The latter term implies that agents are reflexive, capable of reformulating within limits their own identities and interests, and able to engage in strategic calculation about their current situation (Jessop 1996:124; jfr Sztompka 1993:217).

Genom att framhålla handlandets strategiska element pekar SR på att aktörerna (individer och kollektiv) både internaliserar föreställningar från sin omgivning och medvetet orienterar sitt handlande genom att välja mellan olika handlingsalternativ (Hay 2002:129). Kontexten som aktören befinner sig i och som man förhåller sig till och tolkar är dock inte neutral utan i högsta grad selektiv. Den är selektiv i den meningen att den gynnar vissa strategier och missgynnar andra (jfr Sztompka 1993:223). Den befordran och de begränsningar som den strategiskt selektiva kontexten utgör innefattar två grundläggande dimensioner: (1) *fysiska begränsningar* i form de av rumliga och tidsmässiga storheter som utgör handlingssituationen och (2) *sociala begränsningar* (institutioner) som utgörs av de avsedda och oavsedda konsekvenserna av tidigare handlande (och icke-handlande) på den strukturerade kontexten (Hay 1995:200).

Bob Jessop skriver i ett klagörande citat:

For this new approach implies that the self-same element(s) is a structural constraint for one agent (or set of agents) and is a conjunctural opportunity liable to transformation by another agent (or set of agents). It also implies that a short-term structural constraint for a given agent (or set of agents) could become a conjunctural opportunity over a longer time horizon or even within the same time horizon if there is a shift in strategy. This in turn implies that agents may be able to pursue different types of alliance strategy and so modify the selective impact upon themselves and others of social structural constraints and opportunities. Likewise regarding the spatial dimension of strategic contexts, this approach implies that, since agents may be able

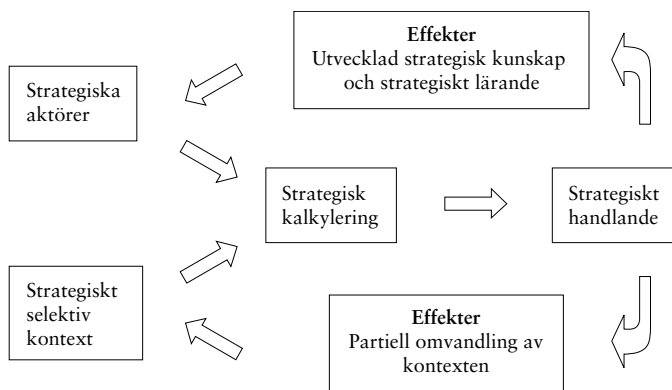
to operate across variable spatial scales as they also do across changing time horizons, spatial structural constraints and opportunities (Jessop 1996:125).

I modellen beskrivs aktörerna som medvetna, reflexiva och strategiska vilket innebär att de betraktas som intentionella i den meningen att de aktivt kan förväntas sträva efter att förverkliga sina mål och intentioner. Detta utesluter inte att mer intuitiva och rutinmässiga beteenden är vanliga inslag i det sociala livet (Jessop 1996:132). Det handlar i det här sammanhanget om olika grader av medvetenhet. Första gången man konfronteras med en ny situation innefattar beslutsfattandet ett stort mått av medvetet och aktivt sökande efter information och sondering bland alternativen (t.ex. när man möter en ny trafiksituation), men när man har konfronterats med samma eller en liknande situation vid ett stort antal tillfällen utvecklas allt mer rutinmässiga handlingsmönster. Kör man samma väg till arbetet varje dag under en längre tid innefattar de beslut man fattar i bilen eller på cykeln en allt mindre grad av medvetenhet och vårt beteende blir allt mer oreflekterat och rutinbaserat. Detta betyder inte att vårt agerande inte är strategiskt i den meningen att besluten som fattas längs vägen saknar ett specifikt mål (komma helskinnad och i tid till arbetet) och att det inte sonderas bland olika alternativ. Att aktörerna i modellen beskrivs som strategiska betyder inte heller att de har fixa och färdiga preferenser.

Though actors are conceptualized as intentional and strategic, their preferences are not assumed to be fixed, nor to be determined by the material circumstances in which they find themselves. Different actors in similar material circumstances (exposed, perhaps to different influences and experiences) will construct their interests and preferences differently (Jessop 1996:131).

Aktörernas handlande har två typer av effekter. Å ena sidan direkta effekter på den kontext där det aktuella såväl som det framtida handlandet äger rum, vilket genererar en partiell transformation av denna kontext. Å andra sidan sker ett strategiskt lärande hos de inblandade aktörerna, vilket i sin tur ökar medvetandet om strukturernas befordrande och begränsande element och i nästa omgång förändrar förutsättningarna för det framtida handlande (Hay 2002:133).

Figuren nedan illustrerar modellens grundelement.

Figur 3.1 *En strategiskt–relationell modell*

Om jag lite kort sammanfattar resonemangen så här långt innebär en strategiskt–relationell ansats, att strukturer inte existerar utanför handlandets specifika rumsliga och temporala horisonter och att aktörer alltid handlar i specifika handlingskontexter, kontexter som är beroende av sammansmältningen av specifika institutionella omständigheter och samspelet med andra sociala aktörer (Jessop 1996:126). Vad som skiljer den här typen av analys från andra aktör–strukturmodeller är att sociala och politiska effekter i sista hand är avhängiga strategiska val i en kontext som favoriserar vissa strategier framför andra.

När nu grunderna för vår analysmodell finns på plats är det dags att mer konkret diskutera modellens olika operativa element. Den fortsatta processen innefattar tre moment. Först skall jag etablera ramarna för min analysmodell. Här använder jag mig av Barley & Tolberts (1997) modell för institutionaliseringsprocesser, en modell som på ett operativt plan länkar samman institutioner och handlande. Modellen utvecklas därefter genom att jag (a) närmare beskriver institutionaliseringens olika faser, (b) utvecklar formerna för institutionell förändring och avslutningsvis (c) integrerar Christine Olivers taxonomi över organisatoriska strategier.

Institutioner och handlande: en struktureringsprocess

I förra kapitlet definierades institutioner som de formella och informella spelreglerna i ett samhälle, spelregler som har både begränsade, befordrande och diskriminerade effekter på individuellt och kollektivt handlande. Institutionellt baserade studier har inte bara att ta ställning till vad institutioner är, utan i hög grad också till vad de gör. Kort sagt, hur skall dynamiken mellan institutioner å ena sidan och individer och organisationer som aktörer å den andra skall förstås? Två skilda perspektiv eller ontologier dominerar den nyinstitutionella litteraturen. Den rationalistiska institutionella ansatsen arbetar i huvudsak utifrån en "kalkylerande ansats". De som anammar en kalkylerande, rationalistisk, ansats fokuserar på de aspekter av det mänskliga handlandet som är instrumentella och baserade på en strikt strategisk kalkylering. Uttryckt i klartext så menar de att:

[i]ndividuals seek to maximize the attainment of a set of goals given by a specific preference function and, in doing so, behave strategically, which is to say that they canvass all possible options to select those conferring Maximum benefit. In general, the actor's goals or preferences are given exogenously to the institutional analysis (Hall & Taylor 1996:939).

Om den kalkylerande ansatsen är den rationalistiskt färgade forskningens hemmaplan så domineras den sociologiska varianten av en "kulturell ansats". Företrädare för den traditionen menar att rationaliteten är starkt begränsad av individernas föreställningar ("world-views") och kognitiva förmåga. Deras syn på handlande "emphasizes the extent to which individuals turn to established routines or familiar patterns of behaviour to attain their purposes. It tends to see individuals as 'satisfiers', rather than utility maximizers, and to emphasize the degree to which the choice of a course of action depends on the interpretation of a situation rather than on purely instrumental calculation" (Hall & Taylor 1996:939). Dessa två perspektiv motsvaras av de två handlingslogiker (konsekvens- respektive lämplighetslogiken) som Johan P. Olsen och James March diskuterat i ett stort antal verk (se t.ex. March & Olsen 1989, 1995, 1998; Olsen & March 2004).

De som anammar konsekvenslogiken ser, enligt March & Olsen (1998:309) "action as driven by expectations of consequences [och de] imagine that human actors choose among alternatives by

evaluating their likely consequences for personal or collective objectives, conscious that other actor are doing likewise.”. Lämplighetslogiken å sin sida betonar att handlandet i stor utsträckning är regelbaserat. Människor uppfattas följa regler som länkar samman identiteter med situationer. Man skriver att ”action involves evoking an identity or role and match the obligations of that identity or role to a specific situation” (1998:311).²⁸

Det grundläggande problemet är i första hand inte att det finns flera handlingslogiker, utan snarare att de båda är alltför strukturalistiska. Uppfattningen att den sociologiska institutionalismen har en strukturalistisk slagsida är tämligen okontroversiell (se t.ex. Hirsch & Lounsbury 1997b, Kondra & Hinings 1998; Zucker & Darby 1997). Uppfattningen att den rationalistiska handlingslogiken tenderar att bli strukturalistisk är då mer kontroversiell, och till viss del motsägelsefull. Problemet är att de mest extrema varianterna avkläder individerna all form av individualitet. Hay & Wincott skriver att ”[r]ather than accounting for the choices of a situated subject, it describes what any utility Maximising chooser would do in a given situation. In this way, rational choice analysis moves from apparently agent-centred individualism exhibited in choice, to a deep structuralism, deriving action from context” (1998:952).

För min egen del menar jag att den handlingslogik som återfinns hos Hay och Jessop och andra företrädare för ett strategiskt-relationellt perspektiv utgör en bättre bas från vilken vi kan arbeta eklektiskt och syntetisera argument från olika traditioner och skolbildningar. De menar att aktörer, individer och kollektiv, är att betrakta som strategiska aktörer verkande i en strategiskt selektiv kontext. Colin Hay och Hugh Wincott sammanfattar min position i några få meningar.

Actors are strategic, seeking to realize complex, contingent and often changing goals. They do so in a context that favours certain strategies over others and they must rely upon perceptions of that context which are at best incomplete and which may very often reveal themselves inaccurate after the event
(Hay & Wincott 1998:954).²⁹

Med utgångspunkt i den definitionen utgör institutionerna den strategiskt selektiva kontext inom vilka aktörerna formar sina vägval och strategier. Dessa strategiska vägval baseras å ena sidan på aktörernas föreställningar om sin omgivning och å andra sidan på deras egna erfarenheter av den rådande institutionella ordningen. Betoningen av

aktörernas föreställning lyfter idéernas betydelse i politiska processer. Den politiska sfären präglas och påverkas av såväl grundläggande policyparadigm som sätter ramar för vad som är tänkbara handlingsalternativ, som offentligt och bland medborgarna spridda uppfattningar om vad som är legitima åtgärder. Idéerna verkar dock inte enbart i politikens bakgrund, utan som exempelvis John L. Campbell (2004) hävdar, har även mer aktiva doktriner och politiska program och inte minst de symboler och begrepp som politiska aktörer kopplar samman politiska beslut med en betydande inverkan på det politiska livet. I kapitel 5 kommer att följa upp den här tråden när vi diskuterar doktrinutvecklingen inom forskningspolitiken.

Institutionalisering som process

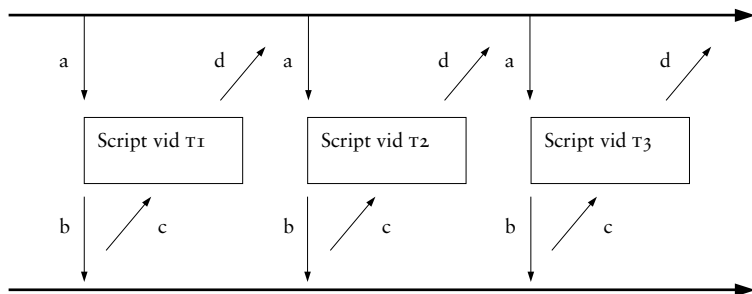
För den empiriska analysen behöver jag nu utveckla en modell som kan foga samman resonemangen om institutionell förändring och dynamiken mellan institutioner och aktörer. Stephan R. Barley och Pamela S. Tolbert har 1997 presenterat ett teoretiskt ramverk som kan fungera som grundmodell för det fortsatta arbetet. Utgångspunkten tas här i Anthony Giddens struktureringsteori (Giddens 1979; 1984). Giddens modell bygger på ett dynamiskt samspel mellan den sociala organisationens två sfärer, den strukturella eller *institutionella sfären* och *handlingssfären*. Den första refererar till de regelsystem som kumulativt utvecklats över tid och som innefattar de principer som underbygger samhälleliga system av dominans, signifikans och legitimitet. Den senare, handlingssfären, innefattar den faktiska konfiguration eller dynamik av människor, objekt och händelser som den löpande utvecklingen utspelar sig. Enligt Barley & Tolbert integreras institutionerna hos aktörerna via "scripts", dvs. "observable, recurrent activities and patterns of interaction characteristic of a particular setting". Av detta följer att institutioner som är relevanta för en specifik miljö kommer att manifesteras i beteendemönster, vilka kan beskrivas som lokala varianter av de mer generella institutionella principerna. I figuren nedan binds de två samhällssfärerna samman i fyra empiriskt observerbara processer som beskriver den institutionella dynamiken.

Den första pilen (a) innefattar processer där den generella institutionella principen genom exempelvis socialisation eller formella regler kodas i "scripts", anpassade för den specifika kontexten. Den andra pilen (b) visar hur institutionaliseringen fortskrider när aktörerna medvetet eller omedvetet integrerar och använder de institutionella principerna. I linje med vår tidigare diskussion om dynamiken mellan

aktörer och institutioner måste vi här ge plats för att de enskilda aktörerna, i mötet med nya institutionella principer, väljer en rad olika strategier. Den tredje institutionaliseringsprocessen (c) beskriver i vilken utsträckning det faktiska handlandet replikerar eller reviderar de "scripts" som påverkade handlandet. De redan institutionaliserade handlingsmönstren utgör, som vi såg i presentationen av den historiska institutionalismen, en starkt normerande och reglerande kraft. Detta gör att man vanligtvis enbart förväntar sig marginella justeringar. I vissa situationer, ofta präglade av kraftig turbulens, lyckas dock aktörerna kollektivt tillskansa sig tillräckliga resurser för att mer påtagligt ifrågasätta och förändra det invanda beteendet. Den fjärde och avslutande processen (d) innefattar hur de kontextspecifika beteendemönstren objektiviteras och externaliseras och därmed ges en mer generell karaktär.

Figur 3.2 Barley & Tolberts modell för institutionell förändring

Den institutionella sfären

Handlingssfären

Källa: Barley & Tolbert 1997:111

Barley & Tolberts modell ger goda förutsättningar för att på ett konkret empiriskt plan analysera institutionell förändring och dynamik genom att den riktar fokus mot förändringar i de handlings- och interaktionsmönster som karaktäriserar en specifik samhällelig kontext. Långt ifrån alla innovationer som uppträder i samhället kommer att genomgå hela institutionaliseringsprocessen och uppnå en status där de objektiviteras och tas för givna. Många fenomen uppträder enbart under en kortare period, når en viss spridning och faller sedan i glömska. För att komma vidare behövs en modell för att bättre förstå

institutionaliseringsprocessens olika faser, vad som driver respektive hämmar processen och inte minst behövs en bättre förståelse för processens inverkan på organisatoriskt beslutsfattande.

Tolbert & Zuckers (1996) modell kan hjälpa oss i detta avseende. I deras modell beskrivs institutionaliseringsprocessen i tre faser: (1) ”habitalization”, vilket innefattar utvecklingen av nya strukturella arrangemang för att möta ett eller flera organisatoriska problem och deras formalisering i policydokument, planer och rutiner hos de organisationer som möter liknande problem (pilarna a+b ovan), (2) Objektivisering (objectification), vilket innebär framväxten av ökad konsensus bland organisationsföreträdare att den specifika lösningen är lämplig för ett givet problem. I den fasen ökar också antalet organisationer som anammar strukturen. Detta sker genom att organisationerna granskar och imiterar varandra och genom att institutionella entreprenörer ramar in (teoretiserar) strukturen i en mer generell berättelse där den beskrivs som en lämplig lösning på en viss uppsättning problem. Objektiveringen innebär därmed att strukturen eller modellen får en mer allmän spridning och att processen drivs med alltmer normativa förtecken (pilen c). (3) Fullständig institutionalisering innebär en form av sedimentering där strukturen har nått i det närmaste fullständig spridning bland den grupp av organisationer som beskrivits som relevanta (pilen d). Utvecklingen från steg 2 till steg 3 innefattar vanligtvis mekanismer som positiva erfarenheter och goda resultat, svagt motstånd från intressegrupper och ett fortsatt starkt stöd från viktiga intressenter (Tolbert & Zucker 1996).

Figur 3.3 Institutionaliseringsprocessen

Organisationernas handlingsutrymme skiftar mellan de olika faserna. I de tidiga faserna av en institutionaliseringsprocess kan man förvänta sig ett större utrymme för organisationerna inom fältet att välja att *inte* anamma den strukturella modellen. Ju längre man kommer in i institutionaliseringsprocessen desto svårare blir det för organisationerna att avvika från konkurrenterna, och variationen inom fältet minskar därmed. I närmast föregående kapitel visade jag hur att denna struktureringsfaktor är en av flera centrala faktorer som kan hjälpa oss förstå varför organisationer väljer vissa strategier från framför andra i mötet med nya institutionell struktur och modeller.

För mina aktuella syften behöver vissa av processerna i modellen ytterligare diskuteras och preciseras. Formerna för institutionell förändring är inte närmare utvecklade och preciserade. Vi måste veta mer dels om olika former för evolutionär – spårbunden – förändring, dels om när vi kan förvänta oss mer radikala och genomgripande förändringar.

Förändring som evolution

Som jag tidigare visat har den historisk-institutionella forskningen länge haft en tämligen rigid syn på förändring och utveckling. Tanke-mönstret har byggts på föreställningen att förändringar sker i samband med politiskt turbulenta formativa moment och att utvecklingen därefter ”läses” i en viss riktning genom att aktörerna anpassar sina strategier efter den rådande institutionella ordningen. Institutionerna uppfattas här som i högsta grad stabila och oföränderliga tills de bryts sönder av någon extern kraft, som t.ex. kriser, krig etc. (Sewell 1992:3; Fligstein 1990; Hay & Wincott 1998; Hay 2001:194ff; Thelen, & Steinmo 1992:14).³⁰ Detta är, menar jag, ett alltför deterministiskt och strukturalistiskt synsätt, och forskningen strävar idag efter att hitta begrepp och modeller för att bättre beskriva förändring och utveckling mellan de mer omvälvande dynamiska tillfällena, utan att därmed lyfta ut de kritiska vägskälen ur analyserna. Kathleen Thelen skriver:

Once in place, institutions do indeed affect the interests and strategic options available to various groups. Against the determinism of some lines of argument, however, institutions continue to be the object of ongoing political contestation, and changes in the political coalitions on which they rest hold the key to understanding significant shifts over time in the form the institutions take and the functions they perform in politics and society (Thelen 2004:290f).

I det här avsnittet skall jag presentera en begreppsapparat för att analysera förändring i termer av *institutionell evolution* genom att foga samma resonemang om endogen institutionell dynamik och mekanismer för institutionell tröghet.

Vad jag här måste ta ställning till och diskutera är i vilken utsträckning institutionella arrangemang enbart genererar återkopplings-effekter som reproducerar och förstärker den rådande ordningen eller också kan skapa processer som motverkar den framtida reproduktionen. Clemens & Cook (1999) identifierar ett antal endogena källor till institutionell förändring. För det första varierar institutionella ordningar i graden av tvång för de berörda aktörerna. Institutionella ordningar som inte direkt kräver eller förbjuder vissa beteenden skapar per definition ett visst handlingsutrymme. Det har exempelvis länge funnits en stark föreställning att forskningen och utbildningen vid universitet och högskolor bör organiseras i ämnesinstitutioner, men det har samtidigt funnits möjligheter att inrätta andra typer av enheter, vilket man allt mer gjort på många universitet.

Clemens & Cook (1999:453) pekar vidare på att en hög grad av social heterogenitet bland aktörerna inom ett visst område ökar sannolikheten för att olika relationer mellan aktörer och institutioner skall uppträda. Aktörerna förhåller sig till de institutionella reglerna som till en "verktygslåda" eller "meny" från vilka olika handlingsalternativ kan hämtas (jfr Swidler 1986; Rothstein 2003, Clemens & Cook 1999:448). En annan faktor som kan öppna för förändringar är *spill-over* effekter. Förekomsten av nätverk som interagerar över institutionella gränser ökar exempelvis sannolikheten för att förändringar inom ett policyområde (nedläggningen av försvarsenheter) skall leda till förändringar inom ett annat område (etableringen av nya myndigheter) (Baumgartner & Jones 1993; Kingdon 1995).

För det tredje kan det finnas *inbyggda motsättningar* i de institutionella regelsystemen. Regelsystem och beteendemönster som är funktionella i en viss situation kan frambringa omständigheter som gör att institutionen blir dysfunktionell över tid (jfr Pierson 2000a:253; Greif & Laitin 2004). Tjänstestrukturen vid universitet och högskolor med ett fåtal professorer i toppen och en stor kader doktorander i botten fungerade länge tämligen väl, men med den ökade konkurrensen om forskningsresurser och forskningens kollektivisering blev modellen allt mer dysfunktionell. Institutionerna bär med andra ord på fröet till sin egen undergång.

För det fjärde finns det inom de allra flesta politikområden inte *en* institution som entydigt reglerar området, utan de flesta områden präglas av institutionell mångfald, och konflikter mellan institutionella ordningar är både tänkbara och förekommande (Lieberman 2002; jfr Baumgartner & Jones 1993). Inom forskningspolitiken har det länge rått en spänning/konflikt mellan mer sektors- och tillämpningsorienterade områden, aktörer och regelsystem å ena sidan och mer grundforsknings- och universitetsorienterade å den andra (Schilling 2005). Den här typen av potentiella förändringskällor, endogena i förhållande till den institutionella ordningen, skapar möjlighet för *institutionella entreprenörer* (jfr Zucker & Darby 1996; Fligstein 1991; jfr Kingdon 1995), som är missnöjda med den rådande ordningen, att driva igenom förändringar.

[A]nalysis of institutional development need to be attuned to processes unfolding on the periphery. [...] This is because institutions do not just generate positive feedback, they also generate grievance [...] [and] actors who are aggrieved but not co-opted are an important source of pressure for institutional change. Here it is important to remember that, in politics, unlike the marketplace, the "losers" at one juncture do not necessarily disappear and their "adaptation" can mean something very different from "embracing and reproducing" the institution, as in increasing returns arguments from economics. Where the institutions that prevail do not generate significant positive feedback effects among the aggrieved, their later empowerment is likely to spell institutional breakdown (Thelen 2004:295).

Institutionell förändring har inom den historiska institutionalismen traditionellt beskrivits i termer av externa chocker som "punkterar" ett rådande jämviktsläge. Mellan dessa kritiska vägskalet har det varit stabilitet snarare än förändring som betonats. Spårbindenhetsperspektivet med dess fokus på självförstärkande återkopplingseffekter har varit ett uttryck för detta synsätt. Spårbindenhetstänkandet är ett kraftfullt instrument för analyser av politisk dynamik och förändring över tid. Men som jag har visat i det här avsnittet finns det också utrymme för mer endogena förändringsmekanismer, mekanismer som öppnar för institutionella förändringsmodeller som ser förändring som en mer löpande evolutionär process (Thelen 1999, 2002, 2004; Pierson 2004). Douglass North formulerar denna kärn-

punkt väl när han skriver att ”[a]t every step along the way there [are choices] – political and economic – that provide [...] real alternatives. Path dependence is a way to narrow conceptually the choice set and link decision making through time. It is not a story of inevitability in which the past neatly predicts the future” (North 1990:98-99, citerad i Pierson 2004:52). Vidare är det rimligt att anta att formella institutioner eller omfattande policyprogram inte överlever genom att förbli intakta och orörda, utan överlevnaden bygger på deras förmåga att löpande anpassa sig till förändrade omständigheter i sin politiska, ekonomiska och sociala omgivning (Thelen 2004:293).

Om institutionell tröghet

Den syn på institutionell förändring som exempelvis Thelen (1999, 2003, 2004), Clemens & Cook (1999) och Schickler (2001) gett uttryck för har kritiserats av Paul Pierson (2004:139ff) för att den inte innefattar några klarare riktlinjer för när ”förlorarna” från tidigare förändringsprocesser kan vara framgångsrika i sina förändringsansatser och i vilka situationer man kan vänta sig olika *typer* av förändringsprocesser. Pierson har också riktat kritik mot att man i alltför stor utsträckning fokuserat på faktorer och situationer som genererar ökade förändringskrav och glömt att analysera faktorer som skapar trögheter som motverkar institutionella förändringar. Utan en närmare analys av källorna till institutionell tröghet är det svårt att skapa sig en uppfattning om hur effektiva de förändringsmekanismer som den institutionella forskningen pekat ut verkligen är. Genom att öka förståelsen för vilka situationer som stärker den institutionella motståndskraften kan bättre man förstå vilka omständigheter som alstrar olika typer av institutionella förändringsprocesser (Pierson 2004:142).

Att institutioner är svåra att förändra och att de därför lever kvar och påverkar det politiska livet under lång tid har varit en av den nyinstitutionella forskningens centrala teser. Vad är det då för faktorer som skapar denna tröghet? Inbyggt i spårbundenhetsperspektivet vilar den kanske mest grundläggande trögheten, de självförstärkande återkopplingseffekterna som jag diskuterade ovan. Pierson (2004:142ff) pekar på en rad andra källor till institutionell tröghet. I linje med åtskilligt av det som framkommit inom ramen för det rationalistiska institutionella perspektivet (t.ex. North 1990; Ostrom 1990) kan val av institutionella lösningar tolkas som aktörernas försök att lösa koordineringsproblem. Ellinor Ostroms studier av hur man

i olika kontexter hanterat problem med överutnyttjande av gemensamma vattentillgångar genom upprättande av fasta regelsystem är ett tydligt exempel (Ostrom 1990). Processer där aktörer söker och accepterar lösningar på gemensamma problem (som hanteringen av gemensamma fiskevatten) genom att nöja sig med lösningar som är suboptimala ur den enskilde aktörens perspektiv är kostsamma, och när väl lösningarna är på plats verkar de stabiliserande. Den typen av kompromisser och förhandlingslösningar där många parter enas om gemensamma regelsystem är vanliga i det politiska systemet på alla nivåer. På ett universitet, med dess federativa struktur, är kostnader mycket höga om man skall kunna skapa gemensamma bindande regler för helheten.³¹

Coordination difficulties do indeed constitute a potential barrier to institutional revision, but they represent a very partial treatment of the sources of institutional resilience. If we are interested in institutional development rather than simply initial institutional choice, we wish to know how fragile particular institutional equilibria might be, what kinds of challenges they may be most vulnerable to, and what kind of revisions are most likely if challenges do in fact emerge (Pierson 2004:144).

Förutom de trögheter och den stabilitet som kollektiva koordineringsprocesser genererar skapar förekomsten av ”veto points” i det politiska systemet en annan typ av tröghet. De flesta institutioner innefattar en mängd sammanvävda regler och förordningar som måste passera en rad beslutsarenor för att både inrättas och förändras. Beslutsprocesserna inom EU tjänar här som ett tydligt exempel. Att det i många institutioner finns den här typen av tröghetsmekanismer kan till viss del förklaras av aktörernas önskan att såväl ”binda sig själva vid masten” som om möjligt binda framtida politiska koalitioner vid masten och på så sätt skydda ”sin” institution (Moe 1990).³² De senaste decenniernas europeiska integrationsprocess och den ökade internationaliseringen har ökat aktualiteten i den här typen av resonemang. Det har för många blivit allt tydligare att förverkligandet av beslut fattade på en europeisk nivå kräver godkännande på en mängd både nationella och lokala arenor.³³ Den typen av problematik är typisk för universitet och högskolor. Förverkligandet av policies och förändrade institutionella strukturer kräver många gånger att såväl en rad formella instanser (universitetsstyrelse, rektorsämbete, fakultetsstyrelse, institutionsstyrelse etc.) som informella och ibland externa instanser

(dekanråd, forskningsledare, finansärer, aktörer på andra universitet etc.) ställer sig positiva till de föreslagna förändringarna. Universitet och högskolor är med andra ord svårförändrade till sin karaktär.

De här två typerna av institutionell tröghet har en tämligen fast kostnadsprofil. När väl institutionen har passerat de relevanta besluts-punkterna och när väl samordningsproblemen är lösta är kostnaderna stabila över tid. Den tredje typen av tröghet som Paul Pierson diskuterar innefattar en mer dynamisk kostnadsbild. Förekomsten av samordningsproblem och en mångfald olika beslutspunkter gör att förändringar blir allt svårare att genomföra, men den individuella och organisatoriska anpassningen till de etablerade regelsystemen gör också att förändringar framstår som allt mindre attraktiva (Pierson 2004:147). Aktörerna investerar resurser i de rådande institutionella strukturerna, man bygger upp koalitioner, nätverk, intressegrupper, organisatoriska strukturer etc. och på så sätt ökar kostnaderna för förändringar över tid. Denna typ av resonemang innebär att inte bara aktörernas förväntningar kan förväntas vara dynamiska, utan även att deras preferenser kan komma att förändras när kostnaderna för att lämna den gamla ordningen ökar (Pierson 2004:147ff).

Hur kan vi då foga samman våra resonemang om källor till institutionell förändring och tröghet?

En modell för institutionell evolution

I litteraturen kring institutionella förändringar och policyförändring har Jacob Hacker (2004) identifierat tre förändringsprocesser som visar hur institutioner (och policies) kan förändras utan att förändringar i etablerade institutionerna eller policies genomförs (vilket var fallet vid de kritiska vägskäl som diskuterats tidigare).³⁴ För det första kan institutioner och policies förändras genom *institutionell förskjutning* ("drift"), dvs. "changes in the operation or effect of policies that occur without significant changes in those policies' structure" (Hacker 2004:246). En vanlig orsak till "förskjutning" är förändringar i den kontext där institutionen eller policyn verkar. Inom utbildnings- och forskningspolitiken kan man exempelvis tänka på vilka påfrestningar institutionen att all högre utbildning skall vara forskningsrelaterad utsätts för när utbildningssystemet expanderar kraftigt, samtidigt som stora och för högskolan nya grupper av studenter påbörjar högre studier. Ur ett forskningspolitiskt perspektiv kan man tydligt se hur principen att alla lärare skall vara aktiva forskare upprätthållits, samtidigt som expansionen av antalet studerande, den ökade konkurrensen om

forskningsmedel och inte minst inrättandet av universitetslektoraten på 1960-talet har gjort institutionen allt mer orealistisk. Frågan som beslutsfattare inom området måste ställa sig är om och hur man skall reagera när motsättningarna mellan de initiala målen med en policy eller institution och de nya omständigheterna som policyn möter blir allt större.

För det andra kan vi tala om *institutionell skiktning* ("layering") som en annan typ av evolutionär förändringsprocess (se Schickler 2000, 2001; Thelen 2000, 2003, 2004). Skiktning är en form av institutionell förändring där nya institutioner inrättas vid sidan av eller ovanpå de redan etablerade regelsystemen. Nya politiska koalitioner eller aktörer finner det inte sällan svårt och kostsamt att avveckla gamla institutionella ordningar – inte minst på grund av de spår-bundenhetskostnader som jag diskuterade ovan – inrättade av tidigare ledande aktörer. En strategi kan då vara att inte försöka byta ut de gamla institutionella strukturerna utan etablera nya regler ovanpå de redan existerande. Många pensionssystem runt om i västvärlden som reformerats de senaste decennierna är av den karaktären. De gamla systemen har många gånger fått vara kvar mer eller mindre intakta och istället har nya, ofta privata lösningar, institutionaliserats sida vid sida med de redan rådande (se t.ex. Hacker 2004; jfr Pierson 1994; 2001). Inom forskningspolitiken, som jag kommer diskutera mer i detalj längre fram, kan den här typen av processer hjälpa oss förstå exempelvis uppbyggnaden av finansieringssystemen och tjänstestrukturernas utveckling över tid.

För det tredje kan man tänka sig en form av *institutionell omvandling* ("conversion") där institutioner skapade för att nå vissa specifika mål omvandlas för att möta andra mål. Aktörer kan välja att hantera uppkomna problem och situationer genom att använda redan etablerade institutioner eller policyprogram för delvis nya syften och ändamål. Stora delar av den svenska universitets- och högskolepolitiken under de senaste decennierna kan tolkas i dessa termer när regional-, arbetsmarknads-, jämställdhetspolitiska målsättningar etc. har adderats till de traditionella utbildnings- och forskningspolitiska målsättningarna.

När Kathleen Thelen studerat yrkesutbildningarnas utveckling i fyra västländer och då särskilt Tyskland under stora delar av 1900-talet konstaterar hon:

This process was defined not so much by massive renegotiations at historic "breakpoints", but rather through processes of layering and conversion, as the incorporation of new groups into pre-existing institutions resulted in the addition of new elements that altered the overall trajectory and renegotiations based on changing coalitional foundations that redirected the institutions toward goals and functions completely unanticipated by the original founders (Thelen 2004:293).

Så här långt har jag lyft fram det faktum att den institutionella forskningen i stor utsträckning ägnat sig åt att studera stabilitet snarare än förändring. I de fall där förändringsprocesser stått i centrum har man varit mer intresserad av att förklara hur förändringarna skett än av att studera och lyfta fram processernas underliggande mekanismer.

Evolutionära mekanismer

Utgångspunkten för en bättre förståelse för förändringsprocesser inom ramen för ett spårbundenhetsperspektiv är att de etablerade institutionerna innefattar en bred uppsättning principer och praktiker som aktörer kan använda när försöker bygga nya institutionella modeller. Vad detta innebär är helt enkelt att aktörer ofta försöker skapa nya institutioner genom att kombinera element eller "byggstenar" från denna repertoar på ett delvis nytt sätt (Swidler 1986). I litteraturen har denna process diskuterats under beteckningen *bricolage* (Douglas 1986; jfr Rothstein 2003). Genom den typen av konstruktionsprocesser utvecklas institutioner efter evolutionärt mönster. De etablerade institutionerna skapar därmed möjligheter för aktörer att påverka utvecklingen, men dessa möjligheter är samtidigt inte oändliga. De begränsas av de ramar som de positiva återkopplingseffekterna skapat. Genom att synliggöra att de institutionella förändringsprocessernas evolutionära utvecklingsmönster bygger på den typen av mekanismer lyfter vi på ett tydligare sätt in aktörerna i den nyinstitutionella analysen. Institutionell förändring bygger i stor utsträckning på kreativa aktörers förmåga att på delvis nya sätt kombinera de institutionella element som står till deras förfogande. Bricolagebegreppet hjälper oss också att förstå hur institutionerna inte bara möjliggör och formar aktörer som försöker förändra institutioner, utan också hur de samtidigt begränsar möjligheterna. En viktig komponent i dessa processer är de kreativa och innovativa personer – entreprenörerna – som utför själva arbetet. Entreprenörskapet handlar i första hand inte om någon

särskild talang, karisma eller annan individuell kvalitet, utan i första hand om strategisk lokalisering i gränsland mellan olika institutionella ordningar eller element och i andra hand om förutsättningar att investera tid, kraft och prestige i en viss process. John L. Campbell lyfter särskilt fram hypotesen att lokaliseringen i ett gränsland skapar goda förutsättningar för entreprenörerna att skapa nya institutionella kombinationer genom att man har flera olika källor, socialt, organisatoriskt och institutionellt, att plocka från och därmed också en bredare repertoar att arbeta med (Campbell 2004; se även Kingdon 1995; Aldrich 1999). Ett exempel på detta från det universitetspolitiska området är att flera av de nya organisationsformer – centrumbildningar, nätverk, konsortier – som växt fram inom Lunds universitet har gjort det i gränsland mellan akademi, stat och näringsliv och drivits av personer som tämligen smidigt rört sig i detta gränsland.³⁵

Spårbundenhet är ett av den nyinstitutionella forskningens viktigaste förändringsbegrepp. Ett annat förändringsbegrepp som präglat utvecklingen av det nyinstitutionella paradigm är *diffusion*. Diffusion syftar på hur institutionella praktiker och principer sprids inom ramen för en population, vanligtvis organisationer som företag, förvaltningar och nationalstater, och skapar en starkt homogeniserande utveckling (Strang & Meyer 1983; Thomas m.fl. 1987; Tolbert & Zucker 1983). Diffusionsforskningen har kritiserats bland annat för att den bygger på en föreställning om förändring utan aktiva och levande aktörers inblandning och för att utgått från att själva integrationen av de nya modellerna eller principerna sker utan motstånd och utan att de påverkas (se t.ex. Johnson 2003 för en översikt och diskussion). När institutionella principer och praktiker sprids över ett fält eller en population gör de inte det opåverkade. I mötet med etablerade lokala praktiker och traditioner *översätts* dem för att anpassas till den lokala kontexten genom en process som kan liknas vid den konstruktionsprocess vi beskrev ovan. Skillnaden ligger i att översättningsprocesserna innebär att nya idéer/principer som sprits genom diffusionsprocessen blandas med element från den äldre etablerade ordningen (Czarniawska & Joerges 1996; Czarniawska & Sevón 2005).

En rad faktorer påverkar själva översättningsprocessen. Forskningen har t.ex. visat att en ökad grad av *politisk mobilisering* för en ny modell eller praktik stärker sannolikheten för att den skall översättas till den nya kontexten i sin helhet, utan större modifiering. Forskningen har också visat att de *lokala ledarna* spelar en avgörande

roll i översättningsprocesserna. Om ledarna i organisationerna är ideologiskt och sympatiskt inställda till de nya modellerna ökar sannolikheten för att dessa får faktiskt fotfäste i organisationen. Vad jag velat lyfta fram är att processerna *bricolage* och *översättning* är två viktiga mekanismer för att bättre förstå institutionella förändringsprocesser.

Sammanfattning

Jag är nu i ett läge då jag kan knyta samma de senaste debatterna kring institutionell evolution och tröghet. Genom att jag nu vet mer om de hinder som aktörer med intresse för att genomföra förändringar måste övervinna för att lyckas, kan jag också säga mer om vilken typ av förändringsprocess man kan förvänta sig i olika situationer. Aktörer som är missnöjda med den rådande ordningen ställs inför en valsituation; skall man försöka förändra en rådande institution eller försöka få den helt utbytt? Om kostnaderna för såväl omvandling som utbyte är höga kan vi förvänta oss en betydande stabilitet och möjligtvis en strategi där den nuvarande ordningen omvandlas för att anpassas till nya omständigheter. Forskarutbildningens omvandling från och med 1969, då den fyraåriga forskarutbildningen slogs fast, kan tolkas i dessa termer. Genom ett stort lokalt handlingsutrymme har avståndet mellan den faktiska policyn och verkligheten först blivit allt större, för att under 1990-talet krympa igen på grund av förändrade kontextuella förändringar och ytterligare skärpningar av lagstiftningen på området. Om hindren för intern omvandling är höga medan kostnaderna för att skapa en ny ordning är lägre kan vi förvänta oss en förändringsprocess karaktäriserad av institutionell skiktning. Befordringsreformen kan tolkas i de termerna. Hindren för att omvandla de redan existerande professorstjänsterna är höga (inte minst genom gruppens starka ställning i forskningssystemet), medan de politiska hindren för att skapa ett system med befordrade professorer är tämligen låga. Låga omvandlingskostnader parade med höga utbyteskostnader talar i riktning mot institutionell omvandling. Högskolesystemets förändrade inriktning mot att möta exempelvis regional- och arbetsmarknadspolitiska behov kan tolkas i dessa termer. I situationer med såväl låga utbytes- som omvandlingskostnader är läget mer svårförutsägbart, men en formell reformering är det som ligger närmast till hands. Figuren nedan sammanfattar dessa hypoteser grafiskt.

Figur 3.4 *Institutionell dynamik och tröghet*

		Hinder för intern omvandling	
		Höga (t.ex. tvingande institutionell ordning, starka intressegrupper, höga koordineringskostnader)	Låga (t.ex. ”lösare” institutionell ordning, svaga intressegrupper, lägre koordineringskostnader)
Hinder för formell/auktoritativ institutionell förändring	Höga (t.ex. flera veto- players)	Förskjutning/stabilitet	Omvandling
	Låga (t.ex. få veto- players)	Skiktning	(Revision)

Källa: Hacker 2004:248 (jfr Pierson 2004:156)

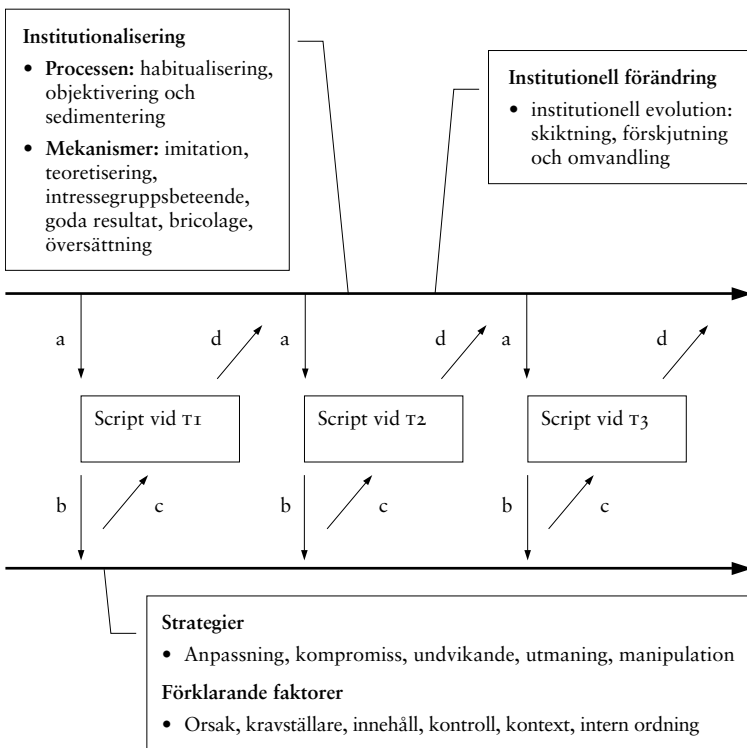
Slutsatser

I det här kapitlet har jag strävat efter att bygga upp och utveckla en generell processmodell för att analysera och förstå institutionell dynamik och organisatoriska responser och strategier. Modellen vilar på en strategisk-relationell ontologi där aktörer, inom ramen för en strategiskt selektiv kontext, har förmåga att formulera mål och strategiskt orientera sig för att på bästa sätt realisera sina mål. Inom ramen för denna generella modell har fördjupat analysen i tre avseenden. För det första har jag integrerat en modell för att bättre förstå själva institutionaliseringsprocessen och dess dynamik. Var i denna process man befinner sig kan förväntas ha inverkan på aktörernas strategiska handlingsutrymme. Ju mer en viss struktur institutionaliseras desto större sannolikhet för att organisationerna som berörs av strukturen väljer att anamma den. Detta för oss naturligt över till det andra elementet som jag har velat tillföra det generella ramverket. Om vi tillerkänner aktörerna ett visst strategiskt handlingsutrymme i mötet med nya institutionella modeller vill vi samtidigt kunna säga mer om i vilka situationer som vi kan förvänta oss olika strategiska vägval.

I närmast föregående kapitel presenterade jag en övergripande modell för att studera denna problematik. Vi kan nu integrera den i det generella ramverket. För det tredje har jag skapat en begreppsapparat för att analysera och förstå former för institutionell förändring inom ramen för ett spårbundenhetsperspektiv.

I figuren nedan fogas de olika elementen samman till den modell som mera specifikt skall styra min analys av utvecklingen inom det forskningspolitiska fältet och fallet Lunds universitet.

Figur 3.5 Sammanfattande analytisk modell

Del III

Vetenskap och forskningspolitik i förändring

Kapitel 4

Vetenskap i förändring: mot en postakademisk vetenskap?

We prefer to see it as an ensemble of almost infinite relations between people, objects and statements. Science is to be situated in a field in which truth is distributed among the mass of actors who are subjects of science one day, its objects the next. Behind the word, and depending on where we are, it is we who confirm the boundaries, who specify the definitions and the principles which we take to be crucial (Krige & Pestre 1997:xxi).

Inledning

Att skriva ett kapitel om ”vetenskap i förändring” låter för många som en omöjlig uppgift och i en mening är det naturligtvis det. Ambitionen är här självklart inte att beskriva utvecklingen inom alla vetenskapsgrenar, i alla länder, utan enbart att presentera och diskutera en rad övergripande förändringstendenser. Förändringstendenser i vad? Begreppet ”vetenskap” låter sig inte enkelt definieras och kartläggas utan vetenskapen är som en stol, vi vet vad det är när vi ser den.³⁶ Det finns dock en rad bilder av vad vetenskap är för något, utvecklade inom olika discipliner. I den klassiska vetenskapsfilosofin beskrivs ofta vetenskap i singularis och refererar då till en specifik vetenskaplig *metod* en rationell praktik vägledad av sökande efter ”sanning”, syftande till att bygga logiskt sammanvävda system av utsagor (Schaffer 1997:27). Vetenskapen kan också beskrivas som ett *kritiskt projekt* uttryckt genom argumentation (Krige & Pestre 1997:xxii). Från ett mer vetenskapssociologiskt perspektiv kan vetenskapen beskrivas som ett specifikt, och ofta inflytelserikt, *kunskaps- och maktsystem* (ibid: xxiii). Detta innebär vidare att vetenskapen också kan betraktas som diversifierad diskursiv ordning med en mängd modeller och praktiker vilka kan användas som en retorisk resurs. Vetenskapen är även, vilket Krige & Pestre (1997:xxiv) konstaterar ”once the universal criterion of knowledge, the mode of knowledge par excellence, but also a quasi-magical practice since it remains at once incomprehensible and effective”. I sin vidaste bemärkelse är vetenskapen att betrakta som en

specifik *kultur*, ”an complex way of life that has evolved in a group of people with shared traditions, which are transmitted and reinforced by members of the group” (Ziman 2000:24). Dessa skilda perspektiv till trots är den för mig centrala utgångspunkten är att betrakta vetenskapen som en *social institution* (jfr Ziman 2000:29).

In essence, it is a social order that relies enormously on established relationships of personal and institutional trust. Nevertheless, it holds together and operates as an ”implementation structure”, working towards the common goals of its members (Ziman 2000:29; jfr Ziman 1984).³⁷

Institutioner är dock inga fritt svävande storheter utan inbäddade i och sammanvävda med en rad olika ”bärare”. Ronald Jepperson (1991:150) skiljer mellan *formella organisationer, regimer och kulturer* som tre institutionsbärare (jfr Scott 2001:77ff). När jag i detta kapitel analyserar förändringsprocesser inom vetenskapen är det på den nivån – hos de här typerna av bärare – som min diskussion och analys tar form. Värt att påpeka är också att vetenskapen innefattar en mängd olika institutionella element, ibland samverkande och ibland kontraherande, och att också de bärare som jag analyserar (organisationsstrukturer, normer, rutiner etc.) inkluderar en rad olika, mer eller mindre institutionaliserade regelsystem. När jag diskuterar förändringar inom vetenskapen är det därför oftast tyngdpunktsförskjutningar och nya ”hybridiseringar” (Hård & Jamison 2005) som står i fokus.

I likhet med alla andra samhällsliga institutioner formas forsknings-systemet såväl av sina egna interna dynamiska krafter och processer som av externa krav och förväntningar. Drivkrafterna bakom organisatorisk förnyelse och omvandling kommer till viss del från vetenskapens egen kognitiva dynamik när t.ex. subdiscipliner utvecklas och/eller smälter samman med andra discipliner och bildar nya forskningsområden. Vetenskapliga genombrott öppnar för nya organisatoriska problem och frågeställningar. I Sverige ser vi t.ex. idag hur man i kölvattnet av genombrotten inom den biomedicinska forskningen har skapat nya disciplin- och institutionsövergripande, nätverksliknande, plattformar för att möta den framtida forskningens behov.

Närmar man sig frågan om förändringar inom vetenskapen från ett mer teoretiskt perspektiv har vetenskapsteorin traditionellt haft en starkt *internalistisk* prägel (se t.ex. Popper 1959; Kuhn 1962; Merton 1942).

Merton posited the normative structure of science in 1942 and strengthened the ideology of "pure science". His emphasis on universalism and scepticism was a response to a particular historical situation, the need to defend science from corruption by the Nazi doctrine of a racial basis for science and from Lysenko's attack on genetics in the Soviet Union. Merton's formulation of a set of norms to protect the free space for science was accepted as the basis for empirical sociology for science for many years (Etzkowitz & Leydesdorff 2000:116).

De här författarnas centrala analysobjekt var i första hand gränsdragningen mellan vetenskap och icke-vetenskap och de kriterier som skapar demarkationslinjen dem emellan, och det var inom den förra kategorin som de fann drivkrafterna bakom vetenskapliga förändringar.³⁸ Men för flertalet observatörer är det uppenbart att också aktörer och processer utanför det vetenskapliga fältet påverkar vetenskapens inriktning och organisation. Dagens universitetsforskning växer fram i en kontext av omfattande och inte sällan genomgripande politiska styrningsförsök och i nära samverkan med andra institutionella kontexter, då särskilt industrin och näringslivet, som utan tvekan kan sägas vara uppbyggda kring andra och för universiteten främmande normsystem och organisatoriska principer.

Det finns åtskilligt som tyder på att den moderna vetenskapen sedan ett par decennier är inbäddad i ett stort antal organisatoriska och relationella förändringsprocesser med för systemet genomgripande förändringspotential. Jag tänker här exempelvis på de förändrade relationerna mellan stat och vetenskap (Guston 2000), på etablerandet av nya universitet och högskolor, på utvecklingen mot en mer aktiv och utbyggd forskningspolitik inom EU och på omfattande styrningsmässiga förändringar för universitet och högskolor, inte bara i Sverige utan i stora delar av Europa, när "new public management"-trenden nådde forskningens och den högre utbildningens domäner i slutet av 1980- och i början av 1990-talet (se t.ex. Sandström 2000; Sandström 2002a; Bauer m.fl. 1999).³⁹

Aant Elzinga beskriver ett perspektiv på vetenskapliga förändringar som jag sympatiserar med. Han skriver att

transformations in society generate transformations in science, not directly but, rather, indirectly through changes in general outlook, central sets of values, like those associated with an

ethos in scientific practices, organizational changes, impacts of policy-making, as well as changing methodologies and structures and contents of fields of research (Elzinga 1997:412f).

I de senare, empiriska delarna av den här studien kommer jag att ge flera exempel på hur exempelvis geopolitiska förändringar, miljörelsens utveckling eller förstärkta samhälleliga krav på ökad jämställdhet påverkar forskningens inriktning och organisering. Organisationer som universitet och högskolor är inbäddade i och bärare av en rad olika och delvis överlappande institutionella kontexter och där konfigurationen av praktiker och processer växlar över tid. Det är, som Richard Scott noterar ”appropriate to speak of the extent to which organizational components or features are institutionalized” (Scott 2001:82).

Syftet med det här kapitlet är att beskriva och diskutera vad jag ser som de idag mest betydelsefulla övergripande förändringsprocesserna inom institutionen vetenskap. Beskrivningen blir allmänt hållen, inte minst eftersom variationen rumsligt och disciplinärt är enorm. Detta till trots menar jag att det finns ett antal trender eller förändringsprocesser inom vetenskapen som är av mer generell natur, även om länder och vetenskapsområden påverkas olika omfattning.

Inom området vetenskapsstudier har man under de senaste decennierna allt mer diskuterat och uppmärksammat en mängd olika förändringsprocesser inom det moderna forskningssystemet (se t.ex. Cozzens m.fl. 1990). David Guston (2000) och andra har pekat på de förändrade relationerna mellan stat och vetenskap, Gibbons m.fl. (1994) har uppmärksammat framväxten av nya former av kunskapsproduktion, Ziman (1994, 2000) ser framväxten av ett nytt – postakademiskt – normsystem, andra författare pekar på konsekvenserna av ett ökat användande av utvärderingar (Geuna & Martin 2003) och de förstärkta kraven på ekonomiskt och socialt ansvarstagande (Nowotny m.fl. 2001). Ytterligare andra författare lyfter fram betydelsen av nya finansieringsstrukturer och rutiner (se t.ex. Geuna 1999), det ökade politiska intresset för prioriteringar och strategiska satsningar (Martin & Irvine 1984; Irvine & Martin 1999) och konsekvenserna av att vetenskapen blivit en allt mer globaliserad institution (Meyer 1997, Drori m.fl. 2003). Denna korta, svepande överblick ger exempel på de institutionella förändringsprocesser som det moderna forskningsuniversitetet påverkas av och som universitet och högskolor måste förhålla sig till.

Min strategi i det här kapitlet är att först redogöra för några av de mest centrala konceptualiseringarna eller beskrivningarna av pågående förändringsprocesser inom vetenskapen. Därefter kommer jag att lyfta fram och diskutera den kritik som dessa modeller mött. Avslutningsvis försöker jag summera debatten och peka på några för mig och den fortsatta analysen centrala förändringsprocesser

Trippelhelix – nya former för samverkan och innovation

Ett ramverk för att beskriva och analysera förändringar inom vetenskapen utgörs av ”trippelhelix-modellen”. Modellen är i första hand utvecklad av Henry Etzkowitz och Loet Leydesdorff i en lång rad av artiklar och böcker.⁴⁰ Det övergripande budskapet i trippelhelix-litteraturen är att det i en allt mer kunskapsintensiv och global ekonomisk ordning växer fram nya samverkansmönster mellan universiteten, industrin och det politiska systemet (staten). Denna institutionella integration kommer, menar författarna, att påverkar utvecklingen både i de tre ”spiralerna” och i relationerna dem emellan.⁴¹

Det ökade samspelet mellan högskola, näringsliv och stat som tre relativt jämbördiga parter, och den nya utvecklingen av innovationsstrategier och tillämpningar som detta samarbete lett till, är kärnan i den trippelhelix-modell som är inriktad på ekonomisk och social utveckling (Etzkowitz 2005:25).

The Triple Helix thesis postulates that the interaction in university-industry-government is the key to improving the conditions for innovation in a knowledge-based society. Industry operates in the Triple Helix as the locus of production; government as the source of contractual relations that guarantee stable interactions and exchange; the university as a source of new knowledge and technology, the generative principle of knowledge-based economies (Etzkowitz 2003:295).

Något förenklat kan man tala om att C. Wright Mills (1956) klassiska bild från kalla krigets mest frostiga tid med en treparts maktelit med säte i militären, de stora företagen och regeringskansliet idag håller på att ersättas av delvis nya parter med den civila industriella konkur-

renskraften i en allt mer globaliserad ekonomi för ögonen (Etzkowitz 1997:141). Ett viktigt element i trippelhelix-modellen är övergången från en linjär till en mer dynamisk och interaktiv syn på kunskapsprocesserna. Den linjära modellen bygger på en tämligen enkel formel: om universitetet utför stora volymer av högkvalitativ grundforskning kommer de andra aktörerna i innovationssystemet att kunna utnyttja forskningsresultaten för uppfinningar och innovationer. Från grundforskningen överförs kunskap till den mer tillämpade forskning, som sedan med utvecklingsarbete utnyttjas till innovationer. De samverkansmönster som etablerades inom ramen för denna linjära innovationsmodell byggde i huvudsak på föreställningen att de inblandade aktörerna verkade i mer eller mindre separata sfärer (jfr Bush 1945). Den linjära modellen har av många dödförklarats och ersatts med nya, mer interaktiva modeller där de inblandade aktörerna på många olika och oväntade sätt är länkade till varandra (se t.ex. Price 1969; Kline & Rosenberg 1986). Vad vi idag bevittnar, menar exempelvis Etzkowitz & Leydesdorff (1996, 2000), är utvecklingen av en ny, icke-linjär, innovationsmodell som

focus on the network overlay of communications and expectations that reshape the institutional arrangements among universities, industries and governmental agencies (2000:109).

Detta innebär i förlängningen en omvandling av traditionella epistemologiska kategorier som grundforskning, tillämpad forskning och utvecklingsarbete.

We are moving from the era of the endless frontier, based on an assumption that research automatically translates into use, to an era of mediated innovation, the endless transition. Three fields of transition in science and technology policy can be identified in innovation, technology and institutions. The first transition is in the relationship among basic research, applied research, and product development. These three heretofore relatively distinct phases are moving together. There will be no longer such strict boundaries among different types of research. Instead, they will blend into each other and move back and forth, without strict separation among them (Etzkowitz 2003:330).

Resonemanget går ut på att produktionen av vetenskaplig kunskap under de senaste decennierna allt mer omvandlats till ett ekonomiskt projekt där skapandet, spridandet och nyttogörandet av kunskap blivit direkt involverat i industriell varu- och tjänsteproduktion. Detta innebär också att universiteten i allt större utsträckning fått en ny samhällsroll. Universiteten blir centrala noder i innovationsprocesser, samtidigt som själva innovationsprocessen omvandlas från interna processer i enskilda företag till processer som utvecklas i relationerna mellan företag och mellan företag och kunskapsproducerande institutioner som universitet och högskolor (Etzkowitz 2003:294).

There are two dynamics at work in these activities: one is an extension of university research into development, the other is an insertion into the university of industrial research goals, work practices and development models. These activities may initially take place as isolated and separate initiatives. At a later time, they may fold back upon each other in spiral fashion and become integrated into each other, for example, a centre that's sets up an incubator facility or a department that establishes its own liaison office. The emergence of trends to commercialise academic research is both an outcome of the development of internal capacities to administer research services and a shift in the motivation of faculty and administrators (Etzkowitz 1998:825f).

När universitet, näringsliv och myndigheter samverkar allt intensivare påverkas det sociala sammanhang och den institutionella kontext där forskningen utförs. Konkreta uttryck för denna institutionella omvandling är framväxten av gemensamma forskningscenter, strategiska allianser och inkubatoranläggningar. Detta är organisatoriska modeller som alla vuxit fram i skärningspunkten mellan högskola, näringsliv och myndigheter för att stimulera innovation (Etzkowitz 2005:34).

Utifrån ett nyinstitutionellt perspektiv kan man tala om en förändrings- eller integrationsprocess där tre tidigare delvis separata organisatoriska fält nu allt mer sammanfogas till ett gemensamt fält – den kunskapsbaserade ekonomin – med en ny institutionell ordning som betonar delvis nya normer som entreprenörskap och flervetenskaplig- och problemorienterad forskning. Detta är en kontext där "transeparatistiska" kvalitetskriterier utmanar och kompletterar det etablerade peer review-systemet (jfr Benner & Sandström 2000; Dasgupta & David 1987; Owen-Smith 2004, 2005).

The classic legitimation for scientific research as a contribution to culture still holds and military and health objectives also remain a strong stimulus to research funding. Nevertheless, the future legitimation for scientific research, which will keep funding at a high level, is that it is increasingly the source of new lines of economic development (Etzkowitz & Leydesdorff 2000:117).

Detta är, menar författarna, den nya institutionella ordning som idag i allt större utsträckning reglerar den akademiska forskningen.⁴² Inom denna nya ordning finns en rad element som utmanar det sedan länge dominerande och etablerade normsystem som betonar inomdisciplinär kunskapsproduktion, betydelsen av kollegialt erkännande och akademisk frihet och självreglering. Framväxten av detta nya organisatoriska fält innebär utmaningar och förändringar på en rad olika nivåer och av en rad olika element.

Utvecklingen av dessa nya samverkansformer sker ofta stegvis där högskola, näringsliv och stat först inleder samarbete och försöker stärka varandras prestationer för att i ett andra steg allt mer överta varandras roller och ta på sig nya arbetsuppgifter. Universitetens och högskolornas traditionella roll har varit att förse de andra institutionella sfärerna med utbildade personer och ny kunskap, men nu skapar även universiteten ny affärsverksamhet och utvecklar nya systematiska processer och organisationer för att kapitalisera den kunskap som utvecklas. Detta innebär, menar Etzkowitz (2005:31), att "kapitalisering av kunskap har ersatt frånvaron av egenintresse som vetenskapsnorm." Kapitaliseringen innebär i sin förlängning att forskarna måste förändra sin syn på sina forskningsresultat, från offentliga nyttigheter till "intellectual property".

This new norm has arisen not only from the practices of industrial science and the emergence of an entrepreneurial dynamic within academia but from the external influences on the university, from government policies such as the indirect ones that changed the rules of disposition of intellectual property arising from federally funded research, but also from direct industrial policies (Etzkowitz 1997:145).

Sammanfattningsvis fokuserar trippelhelix-modellen på den dynamik som växer fram när universitet (vetenskap), näringsliv och myndigheter allt mer flätas samman, stegvis övertar varandras roller och

utvecklar nya praktiker och processer. Dessa nya processer och praktiker utgör kärnan i de innovationsprocesser som skapar och skapas i en allt mer kunskapsbaserad globaliserad ekonomisk ordning.

Den institutionella omvandling som sker när de tre tidigare separerade samhällsfärerna integreras allt mer bör inte i första hand ses som en formell revidering av den institutionella ordningen, utan mer som en successiv intern omvandling där de inblandade institutionerna successivt påtar sig nya uppgifter och förändrar sina redan etablerade praktiker och processer. Processen från en samverkansdynamik mellan stat, industri och universitet präglad av förhandlingar och dialog mellan tre separata samhällssfärer till en situation präglad av integration och överlappande kommunikativa nätverk bör inte förstås som ett radikalt institutionellt skifte, utan snarare som en evolutionär process där grundläggande omvandlingar av ekonomiska och industriella förhållanden successivt omvandlar etablerade institutionella ordningar och adderar nya uppgifter till de redan etablerade uppgifterna för universitet och högskolor (t.ex. ”den tredje uppgiften”) enligt den modell för institutionell evolution som jag presenterade i kapitel tre.

I dessa förändringsprocesser har vi att göra med dubbelverkande krafter där spårbundenhetsmekanismer som utarbetade förväntningar, institutionaliserade normsystem, organiserade intressegrupper, karriär- och tjänstesystem och finansiella flöden vidhåller och ibland förstärker den etablerade ordningen, medan olika aktörer inom såväl akademien (främst inom områden som ligger nära sina tillämpningsområden), industrin och statsmakterna driver på i integrativ riktning. Förskjutningen mot en allt mer integrativ och interaktiv innovationsmodell med nära samverkan och integration mellan industri, akademi och statsmakter har inte varit en helt smärtfri process, utan en process som många gånger präglats av motsättningar och intressekonflikter (jfr Etzkowitz 1996).⁴³

Den normativa dynamik som gör sig gällande när universiteten successivt utvecklar en allt mer entreprenöriell identitet är ett förändringstema som den nyligen bortgångne brittiske fysikern och vetenskapshistorikern John Ziman ägnat stor uppmärksamhet.

Mot en ”postakademisk” vetenskap?

De traditionella normer och värderingar som länge utgjort vetenskapens sammanhållande kitt brukar anses vara de som Robert Merton sammanfattade i sin bok *The Sociology of Science* (1973). Merton lyfte där fram och beskrev fem för vetenskapen fundamentala normer:

gemensambhet ("communalism"), *universalism*, *oegennyttia* ("disinterestedness"), *originalitet* och *skepsis* (CUDOS). Dessa normer utgör, menar exempelvis John Ziman (2000), basen för vår traditionella föreställning av den sociala institutionen "akademisk vetenskap". Principerna har också varit vägledande för den institutionella uppbyggnaden av de moderna forskningsuniversitetet under 1900-talet och fungerat som värderingsmässiga kriterier för vad som anses vara "god forskning". Dessa normer var i hög grad också vägledande riktmärken för hur forskningspolitiken under 1950- och 60-talen kom att formeras (se t.ex. Guston 2000, Elzinga & Jamison 1995). John Ziman identifierar en rad faktorer som tyder på en uppluckring av de mertoniska normerna och framväxten av en postakademisk vetenskap. Det grundläggande draget i den postakademiska vetenskapen är en vetenskap som är intimt sammanlänkad med ekonomiska, politiska, sociala och byråkratiska processer utanför det renodlade forsknings-systemet (jfr Benner 2000; jfr tripplehelix-modellen).

Till skillnad från den traditionella akademiska forskningen – eller "Legenden" som Ziman kallar den – är vetenskapen inte längre ett unikt och privilegierat sätt att se och tolka världen.

It [science] is not based on firmer or deeper foundations than any other mode of human cognition. Scientific knowledge is not a universal "metanarrative" from which one might eventually expect to be able to deduce a reliable answer to every meaningful question about the world (Ziman 2000:327).

Vetenskapen kan inte längre, menar Ziman, uppfattas som objektiv, utan den bör snarare förstås som en reflexiv praktik där interaktionen mellan "the knower and what is to be known is an essential element of the knowledge" (Ziman 2000:327). Den postakademiska modellen bygger på de akademiska idealen fritt kunskapsökande och neutralitet, men de har *kompletterats* med normer och regler som lägger tonvikten på forskningens samhälleliga roll (Benner 2000:17). Den kollegiala kvalitetskontrollen lever kvar, men den har kompletterats med principer som betonar samhällelig relevans och ansvarighet för forskningens sociala och etiska konsekvenser.

Ziman (2000) menar vidare att denna vision av vetenskapen öppnar vägen för nya, post-mertoniska, normer. Han karaktäriserar dessa som *Prosperity* (kunskapen är inte längre en offentlig/allmän tillgång), *Local* (fokus riktas mot lokala tekniska problem snarare än generell förståelse), *Authoritarian* (forskarna verkar under

”managerial authority” snarare än som individer), *Commissioned* (att nå praktiska mål snarare än ny kunskap) och *Expert* (forskare anställs för sin kapacitet som problemlösande experter snarare än för den personliga kreativiteten) (Ziman 2000:78f). CUDOS har i den modellen kompletterats av PLACE. Det finns i det här perspektivet en tydlig spänning mellan å ena sidan den traditionella normen om öppenhet och informationsspridning och tillgängliggörandet av forskningsresultat (Hagstrom 1965) och patent- och licensrättigheter, kommersialisering, företagsbildande och andra kommersiella aktiviteter å andra sida. Medan de individuella belöningarna (tjänster, forskningsanslag etc.) i det traditionella ”akademiska” systemet var kopplade till öppenhet och offentlighet finns det idag stora materiella belöningar i hemlighållande av forskningsresultat (Hellström 2004:516; jfr Lee 1996). Den postakademiska vetenskapens framväxt handlar om en grundläggande omvandling av vetenskapen som ”kultur” och som ”institution”. Zimans breda och övergripande analys av vetenskapens institutionella förändringsprocesser kan direkt relateras till de andra förändringsmodeller som vi diskuterar i detta kapitel.

Michael Gibbons och hans kollegor pekar i sin analys av kunskapsproduktionens förändrade former (se nedan) på att ”användbarhet”, brett definierat, i allt större utsträckning fungerar vägledande för de problemställningar som reses inom vetenskapen (Gibbons m.fl. 1994:4). Henry Etzkowitz är inne på en liknande linje och menar att universiteten under ”den andra akademiska revolutionen”, då deras två traditionella uppgifter undervisning och forskning kompletteras att uppgiften att bidra till social och ekonomisk utveckling och tillväxt kommer leda till att det traditionella mertoniska normsystemet kompletteras med ett mer entreprenörsorienterat etos.

Given the increased participation of academics in entrepreneurial activities and the failure to define this new role as deviant, it can be concluded that the capitalization of knowledge appears to be taking increasing precedence over disinterestness as a norm of science (Etzkowitz m.fl. 2000:315; jfr Etzkowitz 1998).

Etzkowitz förutspår, som jag visade tidigare, att integrationen av politik, industri och akademi kommer att leda till såväl interna transformationsprocesser som ”spill over-effekter” mellan de tre sfärerna. Ett konkret uttryck för detta är att aktörer inom det akademiska forskningssystemet anammar mer marknadsorienterade förhållnings-sätt och strategier i sin strävan att bli framgångsrika på finansierings-

marknaden. Slaughter & Leslie (1997) benämner denna utbredning av marknadsprinciper utvecklingen av en "akademisk kapitalism" inom akademien (jfr Ylijoki 2003).

Drivkrafter och konsekvenser

En rad samverkande processer – både externa och interna i förhållande till vetenskapen – har drivit fram denna postakademiska ordning. Den fundamentala drivkraften bakom utvecklingen mot en postakademisk vetenskap är att flertalet västländer idag närmar sig en situation där forskningens andel av den totala bruttonationalprodukten är på väg att plana ut och att den konstanta expansion som pågått alltsedan forskningen växte fram som institutionellt fenomen för cirka 350 år sedan håller på att brytas (jfr Price 1963). De kontinuerligt ökade kostnaderna för högre utbildning och forskning har också lett till ett ökat intresse från politiskt håll för att styra forskningen i riktning mot mer praktisk tillämpning. En av kärnpunkterna i Zimans resonemang är, att medan forskningens yttre ramar fixeras allt mer så ligger det i vetenskapens natur att expandera genom att nya forskningsresultat genererar nya frågeställningar som inte sällan kräver större och dyrare utrustning för att besvara. Denna nya situation får en lång rad konsekvenser för forskningen, på ett såväl ekonomiskt och politiskt som identitetsmässigt plan (Ziman 1987, 1994, 2000).

Den nya situationen kommer, menar John Ziman, bland annat att leda till att allt fler verksamma forskare konkurrerar om alltmer begränsade resurser hos forskningsråden och andra finansierare, vilket i sin tur driver fram politiskt styrda forskningsprioriteringar. Det är i detta perspektiv som det allt vanligare begreppet "strategisk forskning" kommer in i bilden. Strategisk forskning är grundforskning, men där man i förväg spår att det kommer finnas goda förutsättningar för teknologiska innovationer och tillämpningar i direkt anslutning till forskningen.

De reellt sett allt mer begränsade resurserna ökar också behovet av internationellt samarbete i stora kostsamma projekt, och på ett nationellt plan växer behovet av specialisering och satsningar på "Centers of Excellence", dvs. kraftsamlingar (finansiellt och personellt) på några få områden där man är internationellt framstående. Förutom specialisering och nationella prioriteringar förändras vetenskapen under de postakademiska förhållandena från en i grunden individuell verksamhet till en allt mer kollektiv verksamhet där forskargruppen blir den etablerade grundenheten. Även kollektivets sammansättning

håller på att förändras. När vetenskapen blir allt mer engagerad i att lösa praktiska konkreta samhällsproblem blir det också uppenbart att dessa problem kräver en flervetenskaplig kompetens. Ett konkret institutionellt uttryck för denna flervetenskapliga kollektiviseringsprocess är framväxten av olika centrubildningar och forskningsinstitut såväl inom ramen för som utanför universiteten. Denna kollektiviseringsprocess innefattar också, menar Ziman, en rad element som utmanar vetenskapens individ- och disciplinorienterade självförståelse. Kollektiviseringen skall inte bara förstås som ett resultat av externa krav, utan vetenskapens egna landvinningar och den teknologiska utvecklingen skapar också ett behov av allt mer kollektiva arbetsformer.

Vid sidan av vetenskapens allt mer kollektiva arbetsformer och "steady state-problematiken" driver kraven på ett allt snabbare nyttiggörande av forskningsresultaten fram denna nya regim liksom förändringar inom forskningspolitiken (se nästa kapitel för en mer utförlig diskussion), där exempelvis de minskade interna basanslagen tillsammans med den ökade konkurrensen om externa forskningsresurser omvandlar forskargrupper till små företag, där man i stor utsträckning är helt beroende av extern finansiering för sin försörjning (Ziman 2000:76). På ett individuellt plan kan dessa förändringar få genomgripande konsekvenser. Den kanske mest grundläggande förändringen innebär avvecklandet av det gamla tjänstesystemet, där merparten av forskningen utfördes av fast anställda professorer, och framväxten av en ny generation forskare som lever på korttidskontrakt av skilda slag (se t.ex. Jacob & Hellström 2001). På ett personligt plan leder detta till ökad instabilitet och osäkerhet och på ett akademiskt professionellt plan till minskad autonomi i fråga vid val av forskningsproblem. Vi ser i Zimans "steady state-perspektiv" alltså utvecklingen från en i grunden "nyfikenhetsstyrd" forskning, till en forskning som syftar till att lösa olika konkreta praktiska problem. Forskningen blir med andra ord användarorienterad.

Andra drivkrafter bakom framväxten av en postakademisk regim som John Ziman lyfter fram är integrationen av vetenskap och industri i etablerandet av "technoscience" (Salomon 1973) och vetenskapens ökade byråkratisering i form av utvärderingar, granskningar, rapporteringssystem, "performance indicators" etc.

Sammanfattningsvis innebär, enligt Ziman, sammansmältningen och integrationen av de tidigare kategorierna grundforskning (utförd vid i första hand universiteten), tillämpad/strategisk forskning (utförd inom industrin och forskningsinstitut) och utvecklingsarbete

(utfört inom industrin) en grundläggande omvandling av vetenskapen som institution och kultur med nya normer, arbetssätt och nya grunder för legitimitet som centrala element i en postakademisk vetenskap.

Kunskapsproduktionens nya villkor och former

I de föregående två avsnitten har jag presenterat teoretiska modeller som diskuterar orsakerna till och konsekvenserna av en fördjupad integration mellan stat, industri och vetenskap respektive förändringar i vetenskapens grundläggande normativa och kulturella fundament. De tidigare modellerna har i mindre utsträckning berört förändringar i själva kunskapsproduktionen (forskningen). Detta är temat för det här avsnittet. Mitt uppe i, och i mångas tycke en drivande kraft bakom, de diskursiva och faktiska förändringsprocesser som idag präglar det forskningspolitiska landskapet står författarna bakom de inom forskningspolitiken inflytelserika böckerna *The New Production of Knowledge. The dynamics of science and research in contemporary societies* (Gibbons m.fl. 1994)⁴⁴ och *Re-thinking Science. Knowledge and the Public in the Age of Uncertainty* (Nowotny m.fl. 2001).⁴⁵ Kärnan i resonemanget är att det sedan ett par decennier sker stora förändringar i formerna för hur vetenskaplig kunskap produceras. De menar att en ny form av kunskapsproduktion, kallad Mode 2, håller på att växa fram ur och vid sidan av den traditionella formen av kunskapsproduktion, kallad Mode 1. Vad döljer sig då bakom de båda begreppen? Mode 1 refererar här till en specifik form av kunskapsproduktion – idéer, värden, normer, metoder etc. – som växte fram efter 1600-talets vetenskapliga revolutioner, där skarpa gränser mellan vetenskap och icke-vetenskap etablerades och där Newtons empiriska och matematiska fysik blev ”modellvetenskap”.

Mode 1 is meant to summarize in a single phrase the cognitive and social norms which must be followed in the production, legitimation and diffusion of knowledge of this kind (Gibbons m.fl. 1994:2).

Mer konkret beskriver denna idealtyp en kunskapsproduktion där (1) forskningsproblemen ställs och hanteras i en kontext styrd av forskarsamfundet självt, (2) forskningen i huvudsak är inomdisciplinär och präglad av homogenitet, (3) forskningen är hierarkisk och bedrivs inom fasta institutionella ramar, (4) forskningens kvalitet bedöms efter enbart vetenskapliga kriterier (peer-review). Vad författar-

kollektivet hävdar är att det, vid sidan av detta gamla vetenskapliga paradigm, sakta men säkert håller på att etableras nya vetenskapliga normer och praktiker. Dessa för kunskapsproduktionen nya villkor utmärks av att kunskapen i stor utsträckning genereras i den kontext där dess resultat sedermera får effekter. Detta innebär att skillnaden står mellan problemlösning som följer av de principer som finns etablerade inom ramen för olika vetenskapliga discipliner (Mode 1) och problemlösning som är organiserad kring en särskild applikation (Mode 2) (Gibbons m.fl. 1994:3). Detta innebär i förlängningen att målet med forskningen i Mode 2 i större utsträckning blir nyttoinriktat.

[K]nowledge production in Mode 2 is the outcome of a process in which supply and demand factors can be said to operate, but the sources of supply are increasingly diverse, as are the demands for differentiated forms of specialist knowledge. Such processes or markets specify what we mean by the context of application (Gibbons m.fl. 1994:4).

Precis som John Ziman menar Gibbons och hans kollegor att denna mer användarorienterade form av kunskapsproduktion kommer att karaktäriseras av tvärvetenskapligt sammansatta projekt och forskargrupper. På ett mer organisatoriskt plan utmärks Mode 2 av en större heterogenitet och organisatorisk mångfald. Dessa förändringar innefattar bland annat att vetenskapssamfundets gränser öppnas allt mer, som en konsekvens av den teknologiska utvecklingen inom informations- och kommunikationsområdena. Detta innebär i förlängningen att nya organisatoriska former för forskningsverksamhet och för dialog och integration mellan vetenskap och samhälle utvecklas. Detta kan exempelvis vara allt från små högteknologiska företag till stora världsomspännande multinationella företag och tankesmedjor, konsultbyråer etc., eller hybridliknande organisationer med element från en mångfald olika organisationstyper.

Kunskapsproduktionen får i denna förändringsprocess en rad nya hemvister utanför de traditionella universitetsinstitutionerna och forskningsinstituterna och i gränslandet mellan universitet och det omgivande samhället. Tripplehelix-tesen om integration mellan stat, näringsliv och universitet kan i den här bemärkelsen sägas vara Mode 2-forskningens organisatoriska kontext. Mode 2 utmärks också av en större responsivitet och reflexivitet inför forskningsresultatens tänkbara praktiska implikationer. Av detta följer att hela forskningsprocessen i större utsträckning – från problemformulering till genom-

förande och praktisk implementering – kommer ske i samverkan och dialog med berörda parter. Genom kunskapsproduktionens direkta koppling till en specifik problemkontext och dess mer användarorienterade och nyttoinriktade karaktär vidgas också själva kvalitetsbegreppet till att innefatta frågor om social, politisk och ekonomisk relevans (Gibbons m.fl. 1994:8).

Tabellen nedan sammanfattar i korthet de centrala dragen i utvecklingen från Mode 1 till Mode 2.

Tabell 4.1 *Kunskapsproduktionens former – Mode 1 och Mode 2*

Mode 1	Mode 2
Problem formuleras och hanteras i en kontext styrd av det vetenskapliga samfundet.	Problem formuleras av och i den kontext där de senare "förverkligas".
Forskningen är i huvudsak disciplinär och grundforskningsorienterad	Forskningen är "transdisciplinär", tillämpad och nyttoinriktad.
Homogenitet: Hierarkiskt organiserad verksamhet i fasta och institutionaliserade strukturer (universitet och institut)	Professionell och organisatorisk mångfald: kunskapsproduktionen sker i nya kontexter: forskningscentra, industrier, labb, tankesmedjor etc. Den är dessutom mer temporär och flyktig.
Kvalitet: peer-review	Kvalitet: "användbarhet"

Spridning och imitation

Vad är det då som driver fram de här nya formerna för kunskapsproduktion? I sin enklaste form är det två typer av mekanismer som präglar förändringsprocesserna, *spridning* och *imitation*. Resonemanget går, starkt förenklat, ut på att den expansion och utbyggnad som skett av forskning och högre utbildning under efterkrigstiden har lett till att forskarkompetens spritts allt vidare i samhället. Detta i kombination med en allt mer kunskapsberoende ekonomi och förbättrade kommunikationsmöjligheter genom informationsteknologins utveckling har lett till att nya former för kunskapsproduktion utvecklats. När forskarutbildade personer i allt större utsträckning hamnar i nya kontexter med nya typer av problemställningar växer dessa nya former för kunskapsproduktion fram. Man kan alltså tala om dels en spridningsprocess när forskningen sprids till nya samhällskontexter, dels en imitations-

process när en allt intensivare kommunikation utvecklas mellan dessa nya kontexter och kunskapsproduktionens etablerade institutionella miljöer (Gibbons m.fl. 1994:39, 48). Föreställningen om ”Mode 2” innefattar inte bara organisatoriskt färgade förändringsprocesser, utan själva forskningsprocessen förändras alltså från en envägsprocess där forskaren betraktar och analyserar omvärlden till en ny form av dialog mellan forskaren och hans/hennes forskningssubjekt.

The research process can no longer be characterized as an ”objective” investigation of the natural (or social) world, or as a cool and reductionist interrogation of arbitrarily defined ”others”. Instead, it has become a dialogic process, and intense (and perhaps endless) ”conversation” between research actors and research subjects [...] As a result, traditional notions of ”accountability” have had to be radically revised. The consequences (predictable or unintended) of new knowledge cannot be regarded as being ”outside” the research process because problem-solving environments influence topic-choice and research design as well as end-uses (Nowotny 2003:187).

I gränslandet

Som citatet ovan antyder diskuteras i den andra boken – *Rethinking Science* – vad som händer på och med gränsen mellan vetenskapen och det omgivande samhället. Utgångspunkten är att det moderna samhället – parallellt och integrerat med förändringarna inom vetenskapen – genomgår grundläggande förändringar i form av bland annat en ökad osäkerhet och en växande komplexitet, vilka sammantaget har brutit upp modernismens tydliga kategorisering av samhälle och vetenskap. De båda institutionerna har, enligt författarna, blivit allt mer ”transgressiva” (Nowotny m.fl. 2001:48) och sammanvävda genom ökad osäkerhet kring den möjliga hanteringen av samhällsproblem som globaliseringens och informationsteknologins omstruktureringar av tid/rum kategoriseringar, den professionella forskningens samhällreliga utbredning och inte minst den högre utbildningens expansion och utbredda kunskapsbas inom befolkningen fört med sig. Kunskapsproduktionens omvandling mot Mode 2-former sker med andra ord i en kontext av ett framväxande Mode 2-samhälle. Den tidigare skiljelinjen mellan vetenskap och samhälle rivs successivt ner och den vetenskapliga och samhällreliga utvecklingen måste i allt större

utsträckning förstås som integrerade dynamiska processer (Nowotny m.fl. 2001; jfr Callon, Law & Rip 1986; Knorr Centina 1982, 1999).

I flertalet analyser av interaktionen mellan samhälle och vetenskap saknas en explicit diskussion och analys av vilka mekanismer eller processer det är som gör att exempelvis samhällsförändringar (t.ex. kunskapssamhällets framväxt) leder till förändringar i vetenskapen och forskningen (t.ex. Mode 2).

Dietmar Braun (1998; 1997) har i det här sammanhanget visat att de forskningsfinansierande organen (t.ex. de traditionella forskningsråden) och de strukturer och normer som präglar dessa institutioner har stort inflytande på vetenskapens kognitiva utveckling. Det ökade beroendet av externa forskningsresurser i kombination med en allt mer pluralistisk forskningsfinansierande struktur där exempelvis politiskt styrda sektorsmyndigheter, problemorienterade strategiska stiftelser och traditionella disciplinorienterade forskningsråd domineras av fundamentalt olika intressekonstellationer och institutionella logiker är centrala mekanismer bakom kunskapsproduktionens organisatoriska och kognitiva dynamik.

De förändringar som Mode 2 för med sig kräver också, menar författarna, nya former för offentligt rättfärdigande av forskningen (Jasanoff 2003:226). Bakgrunden till de ökade samhälleliga kraven på trovärdighet och inte minst på relevans, i vid bemärkelse, är den generella forskningsmässiga och teknologiska utvecklingen. Författarna diskuterar konsekvenserna av att vetenskapen och teknologin, som sociala institutioner, på ett väldigt tydligt sätt blivit en del av vår vardag eller till och med av våra liv. Exempel på detta är all den forskning som idag sker kring genmodifiering av våra livsmedel, effekterna av ett allt mer elektrifierat samhälle, informationsteknologins utveckling, den medicinska utvecklingen när det gäller för tidigt födda barn, kloning, provrörsbefruktning etc. Den vetenskapliga och teknologiska utvecklingen har, som exemplen ovan tydligt visar, direkt inverkan på våra liv och på vad det innebär att vara människa.

Denna utveckling leder ibland till motreaktioner från samhällets sida. I förlängning blir det allt tydligare tydligare hur kommunikationen förändras från en situation där "science speaks to society" till en där samhället i allt större utsträckning "speaks back" (se t.ex. Nowotny 2001, Jasanoff 2003). Såväl nationellt som internationellt växer etiska kommittéer och råd fram i anslutning till universiteten och forskningsråden, och ökade krav på demokratisering av forskningen står högt på agendan runt om i världen. Mot den här bakgrunden finns det starka argument för att förändra formerna för den

avancerade kunskapsproduktionen och för att allt mer sträva efter en process där vetenskapen och samhälle ”pratar med varandra” under hela forskningsprocessen. En utveckling där vetenskapen blir allt mer socialt inbäddad kan i förlängningen stärka forskningens trovärdighet och ge den en ny legitimitetsgrund (jfr Jasanoff 2003:243).

I den typ av kunskap som produceras inom ramen för Mode 2 kan man inte heller längre lika enkelt (eller överhuvudtaget) identifiera vem som är de vetenskapliga jämlingar som skall utvärdera forskningens kvalitet enligt det traditionella peer review-systemet. När gränserna mellan vetenskap och samhälle suddas ut och när forskningslandskapet öppnas och en rad nya typer av aktörer etableras bryts den tidigare relativa konsensusen kring kvalitetskriterier, och frågor om tillit och förtroende för den vetenskapliga kunskapsproduktionen accentueras allt mer (Nowotny 2003:188; Gibbons m.fl. 1994:145f).⁴⁶ Den klassiska peer-review modellen har i de här processerna kompletterats av en rad nya utvärderingssystem. Exempelvis har öppnare och förhandlingsinriktade grupporienterade system initierats. Andra nya former av utvärderingssystem är de som baseras på kvantitativa indikatorer (performance indicators, benchmarking) och där syftet ofta är att skapa ett förbättrat politiskt beslutsunderlag eller att genomföra en granskning av forskningens samhällliga nytta (se t.ex. Fredriksen, Hansson & Wenneberg 2003).

Slutsatsen blir, menar författarna, att det behövs en ny mötesplats – en agora – som innefattar en ”new public space where science and society, the market and politics, co-mingle” (Nowotny m.fl. 2001:114f).⁴⁷ Dessa förändrade kvalitets- och utvärderingskriterier tar sig i den svenska forskningspolitiken konkreta uttryck i t.ex. de strategier som Nutek, Vinnova och Stiftelsen för strategisk forskning (SSF) utvecklat för forskningsfinansiering. Det är strategier där excellens och vetenskaplig kvalitet enbart är några av flera centrala utvärderingskriterier.

I nära anslutning till diskussionen om agoran som en ny mötesplats för vetenskap och samhälle finner iv Funtowicz och Ravetz analys av utvecklingen av en postnormal vetenskap (se t.ex. Funtowicz & Ravetz 1993; Ravetz 1999a; 1999b). Modellens teoretiska kärna avser vetenskaplig kvalitetssäkring inom områden – då särskilt miljöområdet i vid bemärkelse – där den vetenskapliga kunskapsbasen är mycket osäker och/eller olika vetenskapliga perspektiv står emot varandra, samtidigt som de politiska beslut som fattas med vetenskapen som underlag innefattar ett stort risktagande. Där kvalitetsgranskning av den ”normala” vetenskapen sker inom vetenskapssamfundet självt finns det, menar Ravetz, under postnormala omständigheter behov av att vidga

den krets av aktörer som bedömer vetenskapens kvalitet. Andra kunskapsgrunder än rent vetenskapliga måste inkluderas i bedömningsprocesserna för att skapa ett stabilare politiskt beslutsunderlag. Uttryckt i andra termer pekar både diskussionen om Mode 1 och Mode 2 och den post-normala vetenskapen mot en utveckling som innebär att gränsen mellan vetenskap och samhälle blir mer porös och uppluckrad än tidigare och mot att det i detta gränsland växer fram olika typer av förhandlingsarenor för att hantera exempelvis resurs- och styrningsfrågor och framför allt mer komplicerade etiska frågeställningar.

Förändringsdimensioner i den moderna vetenskapen: kritik, diskussion och syntes

Att de här nya modellerna identifierar viktiga förändringsdimensioner i det vetenskapliga och industriella landskapet under de senaste decennierna är helt klart. I litteraturen har dock en rad kritiska synpunkter framförts (se t.ex. Elzinga 1997, 2001; Shinn 1999; 2005; Pestre 2003; Weingart 1997; Thorpenberg 2002; Fuller 1999; Gustavsson 2000). Analyserna har inte minst kritiserats för bristande empiriska belägg och för att de tar utvecklingen inom ett litet antal områden, speciellt inom bioteknik, livsvetenskaper och materialvetenskap, till intäkt för mer generella förändringstendenser (se t.ex. Owen-Smith 2000; Owen-Smith & Powell 2001). Jag menar dock att det här många gånger är en tämligen orättvis kritik där de nya modellerna görs till "strawmen" och "ansvariga" för en utveckling man ser som problematisk eller farlig.

De här nya idéerna har inte minst satt tydliga avtryck i *formuleringen* av den offentliga forskningspolitiken vilken exempelvis Elzinga & Jamison (1995) och Benner (2001) tydligt påtalat. I en svensk kontext har Mats Benner visat att det i den svenska forskningspolitiken under 1990-talet funnits en "grundläggande kontinuitet i forskningspolitiken [...] som bygger på vad som beskrivs som en postakademisk forskningspolitik: med betoningen lagd på forskningens anknytning till samhällliga förändringsprocesser och behovet av koncentration och styrning av den vetenskapliga verksamheten mot bakgrund av en inbäddning av forskningen i utvecklingen av nya ekonomiska, sociala och politiska förhållanden" (Benner 2000:232). Att dessa nya idéer fått fotfäste i den forskningspolitiska debatten är en sak, men frågan om idéerna också fått genomslag i hur forskningen faktiskt bedrivs och organiseras är en helt annan (se t.ex. Krücken 2003).

Studier har gjorts på enskilda ämnen och lärosäten (se t.ex. Clark 1998; 2004), men att studera utvecklingen på ett mer generellt plan är metodologiskt besvärligt. Diana Hicks och Sylvan Katz (1996) har med hjälp av bibliometriska metoder analyserat utvecklingen i Storbritannien, och de ger ett visst stöd för tesen att forskningen blir mer och mer tvärvetenskaplig och att den i större utsträckning utförs i nätverk över lands- och institutionsgränser, men de visar samtidigt att man inte entydigt kan slå fast att forskningen utförs i "context of application" mer än tidigare (jfr Godin & Gingras 2000a; 2000b).⁴⁸

Vetenskapsrådet drar i en rapport om svensk tvärvetenskap slutsatsen att utvecklingen "entydigt [pekar] mot en revidering av uppfattningen att discipliner är slutna världar med skarpa gränser. Istället framkommer att discipliner har diffusa skiljelinjer. Vetenskapen kännetecknas rent allmänt av en stark dynamik som innefattar att gränsområdena befinner sig i processer av sönderfall och hybridisering. Territorierna ritas om och där förändringstakten är hög förekommer så gott som alltid tvärvetenskapliga arbetsformer. (VR 2005:10 s. 124). Tomas Hellström och Merle Jacob visar i en kritisk granskning (av Mode 2-kritikerna) att det finns empiriskt stöd både för att institutionella förändringar inom vetenskapen sätter spår i den epistemologiska utvecklingen och för att utvecklingen mot mer Mode 2-forskning står att finna inom traditionella discipliner som historia och matematik (2000:74; refererande t.ex. Rappert 1995, 1997). Ylijoki (2003) drar, utifrån intervjuer med erfarna finska forskare, däremot slutsatsen att den "traditional academic culture has not been replaced by 'post-academic culture' (Ziman 1996) as traditional academic values and norms still persist at the core of university research. Nor are there substantial signs of 'epistemic drift' (Elzinga 1985) towards market logic" (Ylijoki 2003:331; Jfr Henkel 2000)⁴⁹. Hon konstaterar vidare den nuvarande situationen inom akademien karaktäriseras av samvaron av två parallella normsystem.

Market-oriented values and ideals have strengthened, stressing, for instance, the importance of attracting external funds, establishing good reputation within funding agencies, capability for cost-effectiveness and efficiency, and creating and sustaining large collaboration networks within and across academia (see Kogan m.fl. 1994:29). But at the same time traditional academic values and ideals, such as freedom and autonomy, reputation among peers, recognition within the scientific

community, publications in highly ranked journals and intellectual contributions to one's field, are also regarded as essential in research work (Ylijoki 2003:331).

Sammantaget framträder en bild av förnyelse och dynamik i fråga om organisatoriska strukturer och arbetsformer, samtidigt som de grundläggande normsystemen uppvisar ett betydligt större inslag av stabilitet och tröghet (jfr Wilts 2000). Dessa resultat finner teoretiskt stöd i den nyinstitutionella organisationsforskningen där man pekar på att organisationer inte sällan ”renoverar fasaden” och organisationsformerna snarare än förändrar kärnvärden (Meyer & Rowan 1977).⁵⁰ Slutsatserna finner också stöd i litteraturen om policyförändringar (t.ex. Sabatier & Jenkins-Smith 1993), där man visat på trögheten i grundläggande normativa och ontologiska axiom.

Snarare än att kritisera analyserna för att sakna empiriska belegg eller för att de allt för enkelt beskriver omfattande förändringsprocesser utan motstånd och trögheter finns det goda skäl till att kritisera framställningarna (och då särskilt Mode 2-tesen) för att lida av en betydande *historisk kortsynthet*. Den idéhistoriskt intresserade ställer sig frågan om det snarare inte är så att den moderna vetenskapen under de senaste fyra eller femhundra åren hela tiden haft kopplingar till andra sociala institutioner, och är det inte så att det snarare är tiden efter andra världskriget fram till idag som avviker med sin tilltro till och omfattande autonomi och självständighet för vetenskapen och dess utövare? Är det inte så att det är denna halvseklång ordning som i ett historiskt perspektiv framstår som det som bör förklaras, snarare än det exceptionella i att samhälleliga intressen ställer krav på forskningens organisation, utförande och effekter? Olle Edqvist och Dominique Pestre uttrycker saken i klartext i följande citat:

Research has always been seen by society from the perspective of its social usefulness. In my opinion, this constitutes the basic ”mode” of research, even if it has been modified to create room for particular scientific interests. I see ”Mode 1” research as an exceptional creation, in a period when the universities were expanding fast, and where a certain space was created for university research separated from immediate social needs (Edqvist 2003:218).

[F]or at least the last five centuries knowledge – be it ”pure” or applied, elaborated in universities or in other places – has been of crucial interest to power. Knowledge has been of interest in

the form of gadgets and material techniques – arms, objects to be sold, tools to improve production; it has been of interest to the planning and management of military operations, social action, political control, or financial rewards; it has been decisive in the reproduction of elites and their cultural capital; and it has been central in offering new ideals and social goals, new ways of thinking about the world, nature, and society alike (Pestre 2003:247).

När man analyserar och diskuterar vetenskapens utveckling måste man vara försiktig med att alltför entydigt hävda förekomsten av radikalt nya former för kunskapsproduktion, nya organisatoriska strukturer och samverkansmönster. Historien visar att institutionen vetenskap alltid varit en disparat institutionell ordning där flerbottnade och komplexa konfigurationer existerat och existerar sida vid sida (jfr Shinn 1999). Till skillnad från en del kritiker vill jag hävda att t.ex. Gibbonsgruppen är mycket noga med att lyfta fram, att det finns grundläggande trögheter hos förändringsdynamiken i form av ämnesdisciplinernas sociala och kognitiva strukturer respektive tjänste- och meriteringssystemets upparbetade och djupt rotade principer (se t.ex. Gibbons m.fl. 1994:148ff).

Indeed, universities have changed more in the past decades than in the previous three centuries. We should not underestimate their capacity for change. Nevertheless, their capacity for resistance to change is also formidable, rooted in the power of academic guilds, in their organisational arms, departments and disciplines – and ultimately in the traditional monopoly of certifying competence in defined areas of knowledge (Gibbons m.fl. 1994:151).

Etzkowitz och hans medarbetare är inne på liknande resonemang och pekar på att mål- och intressekonflikter, uppbyggnaden av det akademiska systemet i form av tjänster, discipliner och finansieringsformer och även djupt rotade föreställning om akademisk frihet och autonomi skapar starka spårbundenhetsmekanismer inom vetenskapen (se t.ex. Etzkowitz m.fl. 2003:33ff; Etzkowitz 2000:320f). Den slutsats som dras i analyserna är att förändringsprocesserna inom vetenskapen och universitetsvärlden är motsägelsefulla och konfliktfyllda och att nya institutionella arrangemang, nya former för kunskapsproduktion, nya normativa principer successivt växer fram och etableras i en

kontext fylld djupt rotade spårbundenhetsmekanismer och trögheter. Processerna kan därför bäst beskrivas som ”evolutionära” snarare än ”revolutionära”, hävdar vissa kritiker.

De norska samhällsforskarna Ivar Bleiklie och Haldor Byrkjeflot (2002) är inne på ett resonemang som liknar Edqvists och Pestres. De presenterar i en intressant artikel ett analytiskt perspektiv för att diskutera utvecklingen inom universitet och högskolor som baseras på begreppet *kunskapsregimer*, där aktörer, intressen och de allianser som de formerr är centrala för förståelsen för kontinuitet och förändring inom utbildnings- och forskningspolitiken. Förutom frågan om det verkligen är något nytt i de nya analyserna, ställer Bleiklie och Byrkjeflot två viktiga frågor: (1) *i vilken utsträckning är övergången mot Mode 2 universell över disciplinerna?* och (2) *till vilken av kunskapsproduktionens aspekter – dess ideologi, rättfärdigande, institutionalisering och organisering eller dess praktik – den refererar?* För att svara på dessa frågor tar författarna ett steg tillbaka och ställer sig frågan vad ”vetenskaplig kunskap” refererar till i diskussioner om hur utbildnings- och forskningspolitiken utvecklas. Kort sagt, vilken vetenskaplig kunskap är det som universitet och högskolor och andra kunskapsproducenter har till uppgift att producera och förmedla? De menar att den centrala skiljelinjen går mellan en syn där vetenskaplig kunskap refererar till någon form av resultat eller utfall och en syn där vetenskaplig kunskap refererar till en process (Bleiklie & Byrkjeflot 2002:521).⁵¹ I förlängningen menar de att den breddning av kunskapsbegreppet som förskjutningen från ”Mode 1” till ”Mode 2” för med sig inte i automatiskt innebär framväxten av ett nytt kunskapsbegrepp, vilket exempelvis Gibbonsgruppen menar, utan snarare betyder det att ”there is a new emphasis that affects the process of knowledge production from emphasizing knowledge as procedure to emphasizing knowledge as outcome” (Bleiklie & Byrkjeflot 2002:521).

Denna omtolkning av övergången från ”Mode 1” till ”Mode 2” till en förskjutning från process till resultat innebär i sin förlängning, att man kan identifiera en tydlig maktförskjutning inom universiteten från de gamla grundforskningsdominerade disciplinerna inom humaniora, samhällsvetenskap och naturvetenskap till mer tillämpade områden såsom medicin, juridik och teknik. Sett ur ett historiskt perspektiv framstår den här utvecklingen som tämligen självklar eftersom en betydande del av den expansion som skett inom universitets- och högskolevärlden, inte minst i Sverige, har bestått av att tidigare icke-akademiska utbildningar såsom lärare, vård- och omsorgspersonal, socialarbetare och en lång rad andra yrkesorienterade utbildningar in-

förlivats i universitetsfamiljen.⁵² Detta i sin tur leder till att nya sätt att rättfärdiga den högre utbildningen och forskningen växer fram, men också att nya former för organisering och medelsfördelning etableras.

Bleiklie och Byrkjeflotts första fråga har i andra sammanhang diskuterats utförligt både av Tony Becher (1989) och Karin Knorr-Cetina (1999). De attackerar båda frågan om den kunskapsmässiga utvecklingen ur ett helt annat perspektiv. De menar att man inte kan förstå utvecklingen utan att förstå det differentierade landskap som de olika vetenskapliga disciplinerna utgör. Knorr-Cetina hävdar att de akademiska disciplinerna domineras av olika "epistemic cultures" och att dessa innefattar olika principer för hur vetenskap bedrivs och kunskap utvecklas (jfr Hakala & Ylijoki 2001).⁵³ Tony Becher använder sig av begreppet "research mode" för att analysera hur forskningen verkligen bedrivs och hur de sociala relationer och policies som växer fram förespråkas inom olika discipliner. Han klassificerar dessa "forskningsmetoder" utifrån två dimensioner: a) mjuk-hård och b) grundforskning-tillämpad forskning. Olika sätt att bedriva forskning dominerar inom olika discipliner och till och med inom olika subdiscipliner, och Becher visar även hur dess principer förändras över tid inom en och samma disciplin. Kontentan i argumentationen hos Knorr-Cetina och Becher är att man skall vara försiktiga med att dra generella slutsatser av förändringar i vetenskapen och forskningen, och att analysen måste föras ner i de olika disciplinerna för att man verkligen skall förstå utvecklingen. Utan att ifrågasätta ämnesdisciplinernas starka ställning inom vetenskapen och deras påverkan på förändringsprocesser inom forskningen menar jag, att det generellt sett finns starka belägg för att nya arbetsformer och organisatoriska strukturer har etablerats inom vetenskapen under de senaste decennierna.

Sammanfattningsvis finns det, menar jag, goda skäl till att använda sig av de begrepp och perspektiv som den historiska institutionalismen arbetar med när vi diskuterar förändringsprocesser inom vetenskapen. Å ena sidan finns det starka spårbindningsmekanismer i form av ämnesdiscipliner, tjänste- och finansieringssystem, utbildningsstrukturer, tidskrifter, konferenser etc., men å andra sidan processer som pekar i motsatt riktning och som visar hur nya institutionella strukturer etableras parallellt med de sedan andra världskriget dominerande principerna.⁵⁴

I det här kapitlet har jag hittills presenterat och diskuterat en rad modeller eller koncept för att förstå förändringsdynamiken i den moderna vetenskapen och delar av den kritik som riktats mot modellerna. Jag har dock sagt väldigt lite om förändringsprocesserna i sig. Den klassiska uppfattningen inom vetenskapsociologin är att

kunskapsproduktionen expanderar genom att det introduceras allt fler kognitiva specialiteter som tar sig uttryck i nya discipliner, sub-discipliner och/eller nya vetenskapliga fält (Ben-David 1991; jfr Abir-Am 1993). För Kuhn (1962) sker dessa processer i första hand inte genom korsbefruktning över ämnesgränser eller genom introduktion av nya idéer, utan genom en intern process med ackumulation av anomalier inom ramen för rådande paradigm, med en ackumulationsprocess som slutligen leder till ett paradigmskifte. Den litteratur jag diskuterat i det här kapitlet ser i första hand vetenskaplig förändring som uttryck för integrations- och/eller hybridiseringsprocesser snarare än differentiering och argumenterar för en evolutionär snarare än en revolutionär förändringsdynamik (se särskilt Nowotny m.fl. 2001; Hård & Jamison 2005; Shinn 2005 för en kritisk diskussion; jfr Callon 1995).

In recent years, new scientific disciplines and technologies, such as bi-informatics and nano-technology, have regularly emerged from Triple Helix interactions. Discipline formation through synthesis is the next step beyond the phenomenon of interdisciplinarity. There has been a shift in knowledge organization from creating a discipline by splitting it off and differentiating it from an old discipline in the way psychology developed out of philosophy in the 19th century (Ben David 1991). New disciplines are more recently created through synthesis, for example integrating elements of psychology, applied mathematics, electrical engineering, philosophy, and a machine into computer science (Etzkowitz 2003:327).

På en diskursiv nivå finns det – som jag kommer att visa i nästa kapitel – en stark övertygelse bland ledande forskningspolitiker om förändringsdynamikens krafter och genomslag. När jag senare skall analysera universitetsledningens strategier är inte minst det senare relevant eftersom vårt agerande i stor utsträckning baseras på vad vi tror om omvärlden och andra aktörers strategier.

Slutsatser

I det här kapitlet har jag diskuterat ett antal modeller och begrepp som försöker fånga de institutionella förändringsprocesser som idag präglar den moderna vetenskapen. Grundtonen i litteraturen är att det framväxande kunskapsområdet ökar behoven av att öppna kunskaps-

produktionen (dvs. forskningen) för allmänheten och föra in bredare sociala perspektiv och normer. Detta är processer som skapar ett mer komplext och heterogent förhållande mellan vetenskapen och det omgivande samhället, och processer där nya hybrida organisationsformer i gränslandet mellan universitet, industrin och staten tar form.

Knowledge, so it seems, has become deeply embedded in society, and the institutional division of knowledge producing sites from their societal environments has become obsolete (Krücken 2003:316).

I denna avslutande del skall jag lyfta fram de delar som skall föras vidare in i de empiriska analyserna av den konkreta svenska universitetspolitiska utvecklingen. De olika modeller som jag diskuterat ovan arbetar på olika aggregeringsnivåer och betonar olika förändringsdimensioner. I figuren nedan försöker jag foga samman de olika förändringsdimensionerna till ett sammansatt ramverk.

Tabell 4.2 Förändringsdimensioner inom den moderna vetenskapen

Förändringsdimension	Inriktning
Normer	CUDOS → PLACE/Entreprenörialism, pluralism
Forskningsorganisation	Gränsöverskridande, nätverk, samverkan, kollektivisering
Governance	”Trippelhelix”, ”Boundary work”, ”förhandlingskultur”
Kvalitet/kontroll	”Epistemic drift”, ”agora”, ”extended peer-view”
Legitimitet	Kultur → ”as a source for economic development”, ”demokratisering”

När det gäller vetenskapens normativa bas pekar flera författare på att nya normer håller på att växa fram inom vetenskapssamfundet, inte i första hand för att ersätta utan för att *komplettera*, de tidigare väl etablerade normer som Robert Merton identifierade för mer än ett halvt sekel sedan.⁵⁵ Från ett universitetsperspektiv innebär denna förändringsprocess, tillsammans med andra utbildnings- och forskningspolitiska förändringar, att man måste utveckla en mer pluralis-

tisk förståelse av sig själv och sin samhällsroll. Universiteten konfronteras idag såväl internt som externt med en rad – ibland diametralt olika – aktörer, intressen, målsättningar och visioner, vilket gör att de måste utveckla en mer pluralistisk klangbotten. I kapitel 7 beskriver jag de här förändringsprocesserna vid Lunds universitet i termer av förskjutning från ett helt dominerande humboldtskt ideal mot ett universitet som uppvisar olika självbilder och universitetsideal beroende på vem mottagaren av budskapet är.

Bakgrunden till de här processerna är, som jag tidigare visat, att gränserna mellan stat, industri och akademi allt mer suddats ut och att forskningen under de senaste decennierna tvingats ut på en finansieringsmarknad för att i konkurrens med andra aktörer söka medel till en allt dyrare verksamhet. Forskningsfinansiärerna har även de förändrat sina strategier och beteenden. Från att varit tämligen reaktiva och inriktade på att finansiera enskilda forskare eller projekt, har man idag blivit aktiva ”spelare” på den forskningspolitiska spelplanen som mer och mer styr över sina resurser mot ”centers of excellens” och strategiska och starka forskningsmiljöer. Finansieringen har i så motto kollektiviserats, samtidigt som de finansierande organen ändrat sina strategier och blivit förhandlingsaktörer som sluter avtal med universitet och högskolor och/eller enskilda institutioner/forskargrupper kring de satsningar man gör. Dessa förändringar tillsammans med ökade krav på ”relevans” och ”ansvarstagande” från forskningens sida driver fram och etablerar nya normer inom vetenskapssamhället.

Flera av de modeller jag studerat ovan pekar på att organiseringen av forskningen håller på att förändras. Ett grundläggande drag är förskjutningen från individ till forskargrupp som forskningens basenhet. Detta är inte bara fråga om en rent inomdisciplinär kollektivisering, utan också en trend mot mer flervetenskapligt sammansatta forskargrupper. Forskningen är inte heller i lika stor utsträckning platsberoende utan antar mer och mer nätverksliknande arbetsformer. Dessa förändringsmönster återkommer ofta i litteraturen i en mer institutionell tappning, och trippelhelix-modellen är här ett typiskt exempel. Nya typer av hybridorganisationer utvecklas när universitet, näringsliv och stat flätas samman inom ramen för en övergripande innovationspolitik. Man kan peka på att de tidigare väldefinierade och relativt ogenomträngliga institutionella gränserna har luckrats upp och blivit allt mer porösa. I och omkring dessa gränser uppstår nya organisationer som fungerar som förhandlingsarenor mellan vetenskapen och det omgivande samhället (se t.ex. Guston 2000; Gieryn 1999).

Vid sidan av dessa normativa, organisatoriska och institutionella förändringsprocesser vill jag särskilt uppmärksamma två mer tematiska förändringsdimensioner som präglar den forskningspolitiska litteraturen. Den första gäller frågan om granskning av vetenskapens kvalitet i vid bemärkelse. I de berörda modellerna angräps frågan ur en rad olika perspektiv. Vissa forskare menar att internaliseringen av nya normer, framväxten av nya hybridorganisationer och gränsöverskridande samarbetsformer måste förstås som en grundläggande institutionell förändringsprocess där kriterierna för av som är vetenskap och icke-vetenskap förändras (se t.ex. Elzinga 1997). Elzinga talar om detta som en "epistemic drift".

Den ökade integrationen mellan vetenskap och teknologisk utveckling förändrar också vetenskapens normer och kvalitetskriterier. Frågan om relevans accentueras. Som Dasgupta & David säger: "If one joins the science club, one's discoveries and inventions must be completely disclosed, whereas in the technology club such findings must not be fully revealed to the rest of the membership" (1987:582). Den akademiska och kommersiella forskningen har traditionellt beskrivits som två distinkt skilda organisatoriska fält (Dasgupta & David 1994; jfr Mansfield & Lee 1996; Rosenberg 2000). Idag utgör integrationen av vetenskap, teknologi, universitet och industri centrala element i framväxten av ett nytt organisatoriskt fält (som jag tidigare kallade "den kunskapsbaserade ekonomin") som innebär en generell sammansmältning av stat, industri och universitet (Benner & Sandström 2000a; Kleinman & Vallas 2001; Owen-Smith 2003).

Som jag kommer visa längre fram präglas idag det universitets- och forskningspolitiska fältet av en rad olika institutionella logiker, normsystem och aktörskonstellationer. Det är i detta diversifierade, heterogena och förändringsdynamiska fält som universitet och högskolor försöker navigera och hantera nya krav och förväntningar. Just denna heterogenitet och pluralism öppnar för grundläggande förändringar genom att de tidigare institutionellt självklara och organisatoriskt reifierade reglerna och principerna förlorar karaktären av ofrånkomlighet och naturgivenhet (jfr Clemens & Cook 1999; Sewell 1992; jfr kapitel 2).

Helga Nowotny och Jerome Ravetz närmar sig frågan om kvalitet och kvalitetskontroll ur ett annat perspektiv. Nowotny ser en process där den moderna vetenskapen kontinuerligt expanderar ut i och påverkat samhället såväl organisatoriskt som rent individuellt. Samhället har, menar Nowotny, under de senaste decennierna börjat

vända blickarna in mot vetenskapen med krav på ökad insyn i de vetenskapliga processerna. Nowotny ser framväxten av någon form av offentlig mötes- och diskussionsplats – agoran – som en tänkbar arena där frågor om vetenskapens inriktning och kvalitet kan dryftas. Ravetz är inne på en liknande linje, men han närmar sig frågan ur ett mer kunskapsteoretiskt perspektiv. Med miljöfrågorna i omedelbart blickfång menar han att den vetenskapliga kunskapen inte är tillräckligt ”stabil” eller ”säker” för att ligga till grund för avgörande politiska beslut. Slutsatsen blir att det traditionella vetenskapliga kvalitetssystemet, peer review-systemet, måste breddas och inkludera nya aktörstyper med en annan kunskapsbas. På samma sätt som i relationen mellan universitet och de externa finansiärerna uppstår här en förhandlingssituation där den vetenskapliga produktens värde och kvalitet är förhandlingsspelets grundläggande insats. Denna diskussion om vetenskaplig kvalitet och kontroll ligger nära den mer övergripande frågan om vad som skapar legitimitet eller rättfärdigar stora investeringar i det offentliga forskningssystemet. De klassiska föreställningarna om forskningen som en kulturbärande institution och en institution nära kopplad till nationalstaten i termer av militär förmåga och social och hälsomässig utveckling lever kvar, men som flera av de modeller jag diskuterat ovan antyder vilar idag upprätthållandet av stora investeringar i offentlig forskning på forskningens förmåga att bidra till den nationella ekonomiska utvecklingen.

I kapitel 2 och 3 presenterades ett teoretiskt ramverk för att förstå institutionell förändring inom ramen för ett spårbundenhetsperspektiv. Att det finns starka spårbundenhetskrafter inom vetenskapen är helt klart. Etablerandet av vetenskapliga discipliner, inrättandet av lärar- och forskartjänster i ämnen och discipliner, utfärdandet av doktorsexamen i enskilda ämnen är bara några av dessa mekanismer. Forskningens kommunikativa forum i form av vetenskapliga konferenser och tidskrifter är hög grad disciplinärt strukturerade. Det samma kan sägas om de i stor utsträckning disciplinärt strukturerade – men kognitivt och forskningsorganisatoriskt inflytelserika – forskningsråden (Braun 1999; jfr Benner & Sandström 2000b). Detta innebär sammantaget att genomgripande förändringar är förknippade med höga kostnader, koordineringseffekterna är genomgripande och förväntningarna på stabilitet i de rådande institutionella förhållandena starka. Vårt teoretiska ramverk pekade på att man under den här typen av förhållanden i första hand bör förvänta sig förändring genom institutionella skiktningssprocesser. Budskapet från den litteratur

som diskuterades ovan ger ett starkt stöd för detta reformistiska perspektiv. Mode 2 ersätter inte Mode 1, utan de två formerna existerar sida vid sida, den postakademiska regimen ersätter inte den traditionella "legenden" utan växer fram parallellt, tvärvetenskap och transdisciplinära arbetsformer ersätter inte den traditionella ämnesdisciplinära utan kompletterar snarare. Analysen ger ett starkt stöd för de antaganden som gjordes i kapitel 2 och 3: vetenskapen, som institution, förändras additivt och reformistiskt snarare än revolutionärt.

Kapitel 5

Om den forskningspolitiska utvecklingen: internationella drag och svenska särdrag

Inledning

En central argumentationslinje i förra kapitlet var att det under de senaste decennierna har vuxit fram ett delvis nytt organisatoriskt fält – ”det kunskapsbaserade samhället” – med en allt tätare kommunikation och integration mellan industrin, akademien och det politiska systemet (jfr Benner & Sandström 2000; Etzkowitz & Leydesdorff 1997). Framväxten av detta nya fält förutspåddes påverka kunskapsproduktionen och den institutionella ordningen inom vetenskapen. Inom det politiska systemet blir områden som hälso- och sjukvård, ekonomi och miljö allt mer kunskapsberoende, och inom industrin blir vetenskapligt producerad kunskap en allt viktigare ingrediens i näringslivets produktionen av varor och tjänster.

De här förändringarna sker under en period när nationalstaternas expansiva reformutrymme har krympt, där den expansion som utmärkte västvärldens välfärdsstater under efterkrigstidens första två decennier kommit till vägs ände och ett tillstånd av ”permanent austerity”, för att låna Paul Piersons välfunna formulering, har infunnit sig (Pierson 2001). I den här kontexten växer en delvis ny forskningspolitik fram, en forskningspolitik som betonar forskningens användbarhet och strategiska betydelse för ekonomisk och samhällslig utveckling och tillväxt. Forskningspolitik i traditionell mening tonas ner och innovationspolitik blir ett centralt begrepp på den politiska dagordningen. I centrum för diskussionerna i det här kapitlet står forskningspolitikens utveckling under efterkrigstiden, med ett särskilt fokus på perioden efter 1980.

Definitionsmässigt är forskningspolitik, enligt t.ex. Salomon, det ämnesområde som studerar ”the collective measures taken by a government in order, on the one hand, to encourage the development of scientific and technical research, and, on the other, to exploit the results of this research for general political objectives” (Salomon 1977:44f). Forskningspolitik syftar alltså på de ansträngningar som stater gör för att utveckla den akademiska forskningen och sprida dess resultat i samhället. Fokus ligger på formuleringen av politiska mål och tillskapandet av politiska styrmedel – lagar, förordningar, rekommendationer, budgetbeslut – för den offentligt finansierade forskningen (Benner 2000:20). Den här studien fokuserar, genom sin analys av idéer om den svenska forskningens styrning, organisering och inriktning, på forskningspolitikens utveckling.⁵⁶

Hur kan man tolka den forskningspolitiska utvecklingen?

Den här studien berör i flera avseenden den gamla klassiska frågan hur relationen mellan politik och vetenskap bör utformas i ett demokratiskt samhälle. Guston och Keniston (1994:65) menar att det finns minst tre omständigheter som gör att det föreligger en grundläggande spänning mellan det politiska systemet (demokratien) och vetenskapen. För det första att medborgarnas och forskarnas preferenser ofta skiljer sig åt när det gäller forskningspolitiska prioriteringar och satsningar. För det andra finns det en spänning mellan ekonomisk organisation för att forskningen skall bli framgångsrik respektive för demokratien att utvecklas.⁵⁷ För det tredje existerar en spänning mellan demokratiska processer och mål (t.ex. allas deltagande i beslutsfattande) och vetenskapens processer och mål (enbart några få exklusivt utvalda deltar). *Dessa spänningar reser frågan om i vilken utsträckning beslut om forskningens inriktning bör överlämnas till forskarna själva eller om politiska eller andra specifika samhällsintressens krav bör få genomslag.*

Det finns naturligtvis inte något en gång för alla givet svar på denna fråga, utan relationen mellan politik och vetenskap har varierat över tid och rum.⁵⁸ Detta till trots finns det i litteraturen en rad försök att finna gemensamma drag och mönster i hur de industrialiserade länderna hanterat denna problematik (se t.ex. Guston 2000; Elzinga & Jamison 1995; Salomon 1977; Ruivo 1994).

Forsknings- och teknikpolitik växer i de flesta västländer fram som ett självständigt politikområde först efter andra världskriget (Elzinga & Jamison 1995:579).⁵⁹ En av de mer spridda och allmänt refererade sentida periodiseringarna och beskrivningarna av den forskningspolitiska utvecklingen återfinns i *Handbook of Science and Technology Studies* (1995) där Aant Elzinga och Andrew Jamison, med utgångspunkt i OECD:s forskningspolitiska doktriner, beskriver och analyserar den forskningspolitiska utvecklingen i västvärlden. Det är, menar Elzinga och Jamison, så att "the OECD has served as a forum where government ministers responsible for science in the leading Western capitalist industrial nations regularly meet to develop a common frame of reference" (Elzinga & Jamison 1995:573). Elzinga och Jamison arbetar utifrån ett tydligt aktörsperspektiv. De menar att det i flertalet länder finns fyra dominerande policykulturer med intresse för och engagemang i den forskningspolitiska utvecklingen. Först finns en *byråkratisk kultur* som i flertalet länder, sett i ett historiskt perspektiv, har dominerats av militären och haft de statliga ämbetsverken som sin naturliga hemvist. Den har, med Elzingas och Jamisons ord, framför allt riktat sitt intresse mot "effective administration, coordination, planning and organization" (1995:576). Forskningen har här främst beskrivits och värderats utifrån rena nyttoaspekter. Med andra ord, "the concern is with science for policy and indeed with making public policy scientific" (Jasanoff 1990). För det andra finns det en tydlig *akademisk kultur*, uppbyggt av och djupt rotad i forskarsamfundet. Den är, krasst uttryckt, mer intresserad av vad politiken kan göra för forskningen än vad forskningen kan göra för politiken och har (vanligtvis, men absolut inte nödvändigtvis) traditionella värden som autonomi, integritet, objektivitet och självstyre som normativa riktmärken. För det tredje finns en ständigt närvarande *ekonomisk kultur*. Med sin bas i det privata näringslivet och fokus inriktat på forskningens teknologiska användbarhet pekar den på att det krävs en utvecklad entreprenörsanda för att omvandla forskningsresultat till framgångsrika innovationer för den kommersiella marknaden. Slutligen finner Elzinga och Jamison en *civil kultur* rotade i breda sociala rörelser såsom miljö-, freds- och kvinnorörelsen. Detta är grupper som i första hand är intresserade av (och inte sällan kritiska mot) forskningens sociala implikationer (Elzinga & Jamison 1995:576). De skriver:

At work are what might be thought of as four main "policy cultures" coexisting within each society, competing for resources and influence, and seeking to steer science and technology in particular directions. [...] Each policy culture has its own perception of policy, including doctrinal assumptions, ideological preferences, and ideals of science, and each has a different set of relationships with the holders of political and economic power (Elzinga & Jamison 1995:575).

David H. Guston tar ett helt annat grepp över den forskningspolitiska utvecklingen, närmar sig problematiken från ett principal agent-perspektiv och hävdar att en periodisering av forskningspolitiken bör göras utifrån svaret på två grundläggande frågor: (1) hur säkras forskningens integritet? och (2) hur säkras forskningens produktivitet? I sin enklaste form kan forskningspolitikens utformning förstås genom en analys av de svårigheter som forskningens "patroner" och dess utövare har i sitt umgänge (2000:5).

The patrons, often ignorant of the content of research, have to make sure they are getting their money's worth on their investment. The performers have to make sure they can demonstrate the sufficiency of their performance to their patrons (Guston 2000:4).

Utifrån dessa skilda utgångspunkter gör författarna något olika periodiseringar. Elzinga och Jamison talar om fyra perioder, en annan bedömare, Ruivo, menar att man kan tala om tre forskningspolitiska "lager" och Guston att man kan tala i grunden om två huvudperioder. Författarna har också lite olika fokus. Medan Elzinga & Jamison och Ruivo huvudsakligen diskuterar forskningspolitikens innehåll tar Guston ett mer institutionellt grepp och intresserar sig för den organisatoriska uppbyggnaden av forskningssystemet. Själva periodiseringen bör, menar jag, vara underordnad det rent substantiella, och på det planet är författarnas beskrivningar och analyser i högsta grad kompletterande snarare än konkurrerande. Redovisningen är upplagd så att jag först beskriver den övergripande internationella doktrinutvecklingen för perioden före respektive efter 1980 och avslutar respektive avsnitt med en diskussion om den specifikt svenska utvecklingen under perioden.

Forskningspolitikens tidiga formering

Autonomi och frihet

Direkt efter andra världskrigets slut fanns det runt om i den industrialiserade västvärlden en betydande uppslutning kring idén om en forskningspolitiskt aktivare stat. Forskningsråd växte fram i flertalet länder för att finansiera den tunga grundforskningen och mer sektorsinriktad forskning inom försvars-, jordbruks-, energi-, och hälso- och sjukvårdsområdena (se t.ex. Benner & Sandström 2000b; Geuna 1999). Elzinga och Jamison menar att detta är en period då den akademiska kulturen ingår i ett mer alliansliknande förhållande med de byråkratiska och ekonomiska kulturerna. Det är trots allt rimligt att tala om en vetenskaplig hegemoni, där forsknings- och tekniklandskapet kom att domineras av ”the voices of the academic culture defending academic autonomy and scientific freedom. The main actors in the science policy discourse saw science as ‘pushing’ or leading technology onward” (Elzinga & Jamison 1995:582ff). Doktrinen byggde på en linjär syn på teknisk utveckling och innovationer där grundforskningen i sin förlängning genererar mer tillämpad och applicerbar forskning, vilket i sin tur skapar förutsättningar för teknisk utveckling och framsteg inom företagsvärlden. Doktrinen vägledades av en tro att maximal frihet och autonomi för forskarna var ett nödvändigt villkor för den långsiktiga forskningsmässiga och samhällsliga utvecklingen (Persson 2001:17).⁶⁰

Vid tiden för forskningspolitikens första formering styrs med andra ord utvecklingen utifrån en internalistisk princip, en princip som innebär att det enbart är rent interna forskningsmässiga principer som bör/kan styra utvecklingen.⁶¹ En väsentlig del av den internalistiska principen är fasthållandet av ett entydigt kvalitetsbegrepp. Detta innebär att värderingen av vad som är god forskning enbart kan avgöras utifrån rent forskningsinterna principer och enligt vedertagna vetenskapliga processer (exempelvis sakkunniginstitutet och peer-review-systemet). Det etablerade peer review-systemet fungerar på en och samma gång som belöningssystem, resursfördelningssystem och kvalitetskontrollsystem. Systemet bygger på principen att värderingen av forskning enbart kan göras av andra forskare inom samma eller näraliggande discipliner. Michael Polanyi (1962) skriver i ett klassiskt försvar av den internalistiska positionen:

So long as each scientist keeps making the best contribution of which he is capable, and on which no one could improve [...] we may affirm him that the pursuit of science by independent self-coordinated initiatives assures the most efficient possible organisation of scientific progress. And we may add, again, that any authority which would undertake to direct the work of the scientist centrally would bring the progress of science virtually to a standstill (Polanyi 2000:3).

Vetenskapens autonomi och frihet tillsammans med de vetenskaps-interna självreglerande mekanismerna – och då framför allt kvalitetskontrollen via peer review-systemet – utgör, enligt Polanyi, en förutsättning för vetenskapliga framsteg och i förlängningen samhällelig utveckling i vid bemärkelse. Detta är perioden då det klassiska kontraktet mellan politiken och vetenskapen sluts. Ett kontrakt som innebär att det politiska systemet stöder forskningen med resurser och överlämnar till vetenskapssamfundet att själva fördela medlen, samtidigt som vetenskapen å sin sida förbinder sig att dels agera på ett etiskt och moraliskt oklanderligt sätt, att i slutändan leverera ”nyttigheter” i form av tekniska innovationer, social och ekonomisk utveckling, ökad militär kapacitet etc. (Guston 2000).

Laissez-faire politiken under press

Den traditionella relationen mellan politik och forskning har under efterkrigstiden utsatts för kritik och ifrågasättande. Utvecklingen har gått i riktning mot att forskningen, från ett politiskt perspektiv, allt mer uppfattats som ett *medel* för att nå andra än rent vetenskapliga *mål*.⁶² Under 1960-talet växer det exempelvis inom den byråkratiska kulturen fram en skeptisk hållning mot idén att investeringar i (grund)forskning självklart och direkt leder till ekonomisk utveckling och tillväxt. Det krävdes, menade många, ett mer utvecklat ekonomiskt etos – en starkare entreprenörsanda – för att överföra vetenskapens framsteg till framgångsrika produkter på marknaden. Innovationer kunde inte längre förklaras enbart i termer av ”science push”, utan i minst lika stor utsträckning av en ”technology pull” eller ”market pull” (de Solla Price 1969; jfr Pavitt 1998; Nelson 1998).

Vid sidan av dessa nya inslag i den forskningspolitiska debatten tillförs ytterligare en dimension under 1960-talet när det i skuggan av Vietnamkriget och kalla krigets atombombshot växer fram en ny ideologisk spänning inom forskningspolitiken. Spänningen var i hög

grad etisk till sin natur och man frågade sig vilken roll och ansvar forskningen hade haft för förödelsen i Vietnam och för industrisamhällets allt kraftigare miljöpåverkan, och om detta i längden var en rimlig samhällsutveckling och en önskvärd roll för vetenskapen.

Denna kritiska debatt accelererar i det tidiga 1970-talet och får i sin förlängning stora konsekvenser för forskningspolitikens utveckling. Aant Elzinga och Andrew Jamison skriver sammanfattande.

[A] wave of criticism rolled over the academy, and new social movements based on feminism and environmentalism were forming their organizational identities throughout the industrial world. [...] In this context, a number of new mission-oriented programs were initiated ... a new era of social accountability was ushered in (Elzinga & Jamison 1995:587).

Med ett delvis annat språkbruk kan man hävda att forskningspolitiken, genom de stora kritiska sociala rörelserna (åter) politiseras och i förlängningen får den tidigare dominerade grundforskningen konkurrens av en mer målstyrd och behovsriktad forskningsfinansiering. Det växer också fram krav på ökad öppenhet och på socialt och samhälleligt ansvarstagande från forskningens sida. Den traditionella bilden av forskning och samhälle som två ifrån varandra separerade och isolerade enheter ifrågasätts allt mer, och en ny typ av dialog och interaktivitet utvecklas successivt mellan vetenskapen och det omgivande samhället. Man kan tala om att det inte bara var en fråga om ökad politisering av forskningspolitiken, utan i hög grad även försök till *demokratisering* av den. 1970-talets starka deltagardemokratiska argumentation får genomslag även på forskningspolitikens område.

Policy-making was thus opened to representatives from the civic culture, under the general principle who were affected by science and technology should also have a voice in its operation (Elzinga & Jamison 1995:590).

För att sammanfatta den hittillsvarande utvecklingen har jag hittills lyft fram och betonat två olika forskningspolitiska paradigmer. Forskningspolitiken karaktäriserades under 1950- och i början av 1960-talet *forskningen som framstegsmotor*. Under andra halvan av 1960-talet och med full kraft under 1970-talet växer ett nytt forskningspolitiskt paradigm fram baserat på idén om *forskning som problemlösare* (Ruivo 1994; Edqvist 2002).

På ett institutionellt plan gör David Guston en delvis annan tolkning av utvecklingen fram till 1980. Han skriver:

The postwar period until the 1980s developed an elegant ideology, often called "the social contract for science," that, while not entirely ignoring the problems, submerged them by assuming their automatic solution. In the current period, they have resurfaced and the automatic solution has been forcefully rejected (Guston 2000:5).

Detta kontrakt mellan stat och forskarsamfund baserades på uppfattningen att forskningen skilde sig från övriga politikområden och att vetenskaplig integritet och produktivitet upprätthålls genom vetenskapens egna självreglerande mekanismer. Under denna regim skapas runt om i världen institutionella arrangemang för att säkra och tydliggöra en markant demarkationslinje mellan politik och forskning. Regimen bottenade i Polanyis föreställning om och beskrivning av "de lärdas republik" och underbyggdes av och gav stöd åt de klassiska CUDOS-normerna. I slutet av 1970-talet gav, menar Guston, många politiker, i varje fall i en amerikansk kontext, uttryck för att dessa båda värden inte längre uppnåddes på ett tillfredsställande sätt av vetenskapssamfundet. Bakgrunden är framför allt ett antal större skandaler inom det amerikanska vetenskapssamhället, men dessutom, och enligt min mening av betydligt större betydelse, upplevde det stora flertalet västländer under 1970-talet att ekonomin inte längre utvecklades som under "de gyllne åren" på 1950- och 60-talen.

[P]oliticians stopped trusting science to have integrity or be productive all by itself. In place of trust is now the need to oversight, measurement, and incentives are a difficult task for both politicians and scientists (Guston 2000:6).

Slutsatsen från statens sida blev att man var tvungen att gemensamt med forskarsamfundet säkra integritet och produktivitet genom att bryta ner och omstöpa den gräns (eller mur som många kritiker skulle ha sagt) som funnits mellan politik och vetenskap. Det nya kontrakt som ligger i förlängningen av Gustons resonemang innebär skapandet och framväxten av en rad nya organisationer på gränsen mellan politik och forskning genom vilka dessa förhandlingar om integritet och produktivitet kan ske (Guston 2000:8f).

Svensk forskningspolitik under den ”gamla” regimen

Jag konstaterade tidigare att de flesta länders satsningar på forskning före andra världskriget var tämligen begränsade. De medel som under exempelvis mellankrigstiden avsattes för forskning kom i huvudsak ifrån inhemska och utländska fonder och privata stiftelser. Genombrottet för en statlig forskningspolitik kom först under och strax efter andra världskriget då vetenskapen i stor utsträckning mobiliserades för militära ändamål. I många länder gjorde staten stora satsningar på några få anläggningar för företrädesvis försvars-, rymd- och kärnkraftsforskning. Samtidigt som staten gör stora prioriterade satsningar inom dessa områden sätter forskarsamhället i stor utsträckning ramarna för den övriga forskningen. Detta manifesteras institutionellt framför allt i framväxten av de fakultets- och disciplinorienterade forskningsråden, där medel fördelades efter kollegial kvalitetsprövning. Redan 1942 inrättades *Statens tekniska forskningsråd* och samma år tillkom det första egentliga sektorsorganet, *Statens kommitté för byggnadsforskning* (Nybom 1997). Dessa nya organisationer fick stor betydelse för den fortsatta utvecklingen. Thorsten Nybom skriver exempelvis att

[i]nrättandet av Statens tekniska forskningsråd och av Statens kommitté för byggnadsforskning tillsammans och var för sig [innebar] en radikal organisatorisk innovation även om det delvis fanns internationella förebilder. [...] Forskningsrådet och kommittén kom därmed att få en i ordets egentliga mening ”paradigmatisk” betydelse för den framtida forskningspolitikens och forskningsorganisationens utformning och inriktning (Nybom 1997:60; jfr Stevrin 1978:86ff, Premfors 1986:12f).⁶³

På ett vetenskapsideologiskt plan innebar mellankrigstiden ett genombrott för och en politisk legitimation av ”produktivkraftsteoremet” om vetenskapens omedelbara samhällsnytta (Nybom 1997:64) och inte minst dess möjligheter att i grunden påverkar våra livsbetingelser. Med denna ideologi som grund byggdes under 1940-talet den svenska forskningsrådsorganisationen⁶⁴ successivt upp genom bildandet av stora disciplinorienterade forskningsråd efter amerikansk och brittisk modell. Nu etableras principen om en från såväl den politiska som forskningsutförande nivån fristående organisation för i första hand reaktiv forskningsstyrning genom allokering av resurser. Två saker är värda att särskilt notera i det här sammanhanget. För det första att råden

delvis fick skilda uppgifter. Där *Medicinska forskningsrådet* (MFR) och *Naturvetenskapliga forskningsrådet* (NFR) kom att betraktas som extraresurser för att finansiera vetenskapligt risktagande och spetsforskning, kom *Samhällsvetenskapliga forskningsrådet* (SFR) snarare att uppfattas som en resurs för att finansiera en i grunden undermålig basorganisation. För det andra innebar valet av en generell rådsmodell att andra tänkbara forskningsorganisatoriska lösningar såsom universitetsinterna och externa forskningsinstitut valdes bort (Nybom 1997:100ff).⁶⁵ Dessa tidiga forskningspolitiska vägval tycks ha varit mycket betydelsefulla eftersom de ledde in den svenska forskningspolitiska uppbyggnaden på en stig som vi ännu trampar. Ett andra steg i förverkligandet av den vetenskapsideologi som slogs fast med rådsorganisationens institutionalisering var den under 1960- och 70-talen successiva uppbyggnaden av de byråkratiskt och/eller korporativt styrda sektorsorgan där forskningspolitiska prioriteringar skedde utifrån en värdering av olika samhällssektors behov (Persson 2001:13).

Huruvida denna utveckling bör tolkas som uttryck för en generell socialdemokratisk reformistisk ideologi eller en anpassning till strukturella förändringsprocesser har flitigt diskuterats i litteraturen.⁶⁶ Det väsentliga här är att det under ett par decennier efter andra världskriget växer fram en mellan den politiska, resursbeviljande, och den forskningsutförande nivån liggande anslagsfördelande nivå som, enligt Nybom (1997:123), i grund var byråkratisk till sin ”uppbyggnad, självförståelse och systemfunktion”. Från ett styrningsperspektiv kan utvecklingen tolkas som en process från en klart pluralistisk styrningsmodell i riktning mot en allt mer centralistisk modell (Premfors 1986). Denna process manifesterades mot slutet av 1970-talet i *Forskningsrådsutredningen* (SOU 1977:52), i vars efterföljd en mer aktiv och allt mer samordnad svensk forskningspolitik växte fram.⁶⁷

Den ”nya tidens” forskningspolitik

Forskningspolitik som innovationspolitik

Under 1970-talet ökar, efter krav från såväl de nya sociala rörelserna, samtida deltagardemokratiska idéer som det politiska systemet det externa inflytandet över forskningen. Dessa krafter får ett så starkt genomslag att det under 1980-talet provocerar fram en viss motreaktion.⁶⁸ Allt fler hävdade att fokuseringen på samhällsnyttan hade gått för långt och att det var dags att återupprätta den akademiska

kulturens tidigare självreglerande principer. Av större generell betydelse för samhället i stort och forskningspolitiken i smått är dock det som sker inom den politiska sfären, där nyliberalt präglade regeringar tar makten i både USA och Storbritannien på politiska program om att stärka näringslivets konkurrenskraft och kraftigt skära ner i de offentliga utgifterna. Detta nyliberala idékomplex fick stor inverkan på den forskningspolitiska utvecklingen. Den ekonomiska kulturen kom att i allt större utsträckning att dominera den forskningspolitiska utvecklingen (Elzinga & Jamison 1995:592).⁶⁹ Flera författare och analytiker har hävdad att den forskningspolitiska omvandlingen efter 1980 innefattar en tydlig *kognitiv* kursändring. Denna kursändring har av ett författarpär beskrivits på följande sätt:

As the social contract between science and society became rewritten around economic goals, universities and their research programmes were discursively repositioned as components of national systems of innovation (Guston & Keniston 1994:x; för en kritik av kontraktsmetaforen se Slaughter & Rhoades 2005).

Under 1990-talet sätter de förändrade konkurrensmönstren inom den globala ekonomin allt tydligare avtryck i den forskningspolitiska utvecklingen. Det finns exempelvis en aktiv strävan inom flertalet OECD-länder att harmonisera forskningspolitiken och minimera riskerna för att företag i enskilda länder får komparativa nackdelar av patentsystem eller liknande (Elzinga & Jamison 1995:594). Detta, i kombination med de i huvudsak interna drivkrafter som ”steady state-problematiken” ger uttryck för, skapar förändringstryck i flertalet västerländska industrinationers forskningssystem.

Dessa förändringsprocesser kan sammanfattas i några övergripande och återkommande inslag i forskningspolitiken under 1990-talet. Den första aspekten gäller *styrningen av forskningsprioriteringar*, där det på såväl nationell som internationell nivå utvecklas forskningsprogram för att möta ekonomiska och sociala behov. På en överstatlig nivå växer EU:s forskningspolitik successivt fram genom ramforskningsprogrammen, Lissabonkonventionen och utvecklingen av ett alleuropeiskt forskningsråd. Dessa institutionella skapelser vilar i allt väsentligt på en ambition att styra prioriteringar mot och skapa forskningsmässig kapacitet för att möta politiskt identifierade sociala och ekonomiska behov (Nowotny m.fl. 2003:181). Det är inte bara på den

överstatliga nivån som styrningen mot mer ”nyttoinriktad” forskning diskuteras, utan även på nationell nivå finns en utveckling mot att utveckla mer och mer politiskt styrda forskningsprogram.⁷⁰

There has been a tendency for ”Foresight” exercises, which initially attempted to predict future research needs in a relatively open and speculative way, to be succeeded by more directive approaches, as industry and trade ministries attempt to identify areas of international excellence and of inadequate research within the context of global economic competitiveness (Nowotny m.fl. 2001:181f).

I linje med den här utvecklingen har de forskningsfinansierande myndigheterna anammat mer proaktiva forskningspolitiska prioriteringsstrategier där de själva pekar ut de tematiska forskningsområden som bör ”beforskas”, jämfört med tidigare då finansieringsmyndigheterna i första hand agerade reaktivt i relation till forskarsamfundets krav och önskemål. Vi ser i det här sammanhanget ökade satsningar på tematiska forskningsprogram och uppkomsten av och genomslaget för s.k. *strategisk forskning*. Strategisk forskning är grundforskning, men en grundforskning inom avgränsade områden som man på förhand identifierat som särskilt betydelsefulla för den nationella konkurrenskraften. Partha Dagueta och Paul David skriver i en ofta citerad artikel att vi under de senaste decennierna sett hur uppfattningen att ”the time had come to curtail the impulse of basic research scientists to ‘pursue knowledge for its own sake’ in order to redirect researchers to work on ‘applied’ projects that would bring more immediate discernable economic pay-offs.” spridits allt vidare bland politiker och forskningsbyråkrater (Dasgupta & David 1994:488).

För det andra har forskningens *kommersialisering* fått ett allt tydligare genomslag de senaste decennierna. När den offentliga finansieringen antingen minskat eller i varje fall blivit allt mindre adekvat har forskare individuellt och universiteten kollektivt sökt nya kanaler och källor för forskningsfinansiering. Universitet och högskolor har i förlängningen av detta blivit allt mer medvetna om forskningens värde i termer av patent- och licensrättigheter.⁷¹ Frågan om vem som bör äga forskningsresultaten har blivit en aktuell forskningspolitisk fråga i alla länder.⁷² Kritiker menar att utnyttjandet av patent och andra immaterialrättsliga principer i grunden strider mot den gamla idén om forskning som en i grunden offentlig nytthet. Man kan tala om att såväl universiteten som individuella forskare och forskargrupper

genom forskningspolitiken uppmanats att utveckla ett mer ekonomiskt förhållningsätt eller etos (jfr Slaughter & Leslie 1997; Slaughter & Rhodes 1996; Etzkowitz & Leydesdorff 1997; Etzkowitz, Webster & Healy 1998).

Den tredje forskningspolitiska förändringsaspekten gäller *forskningens öppenhet och ansvarstagande* ("accountability"). Ett konkret uttryck för detta är den allt större fokuseringen på ledning och styrning av forskningsverksamheten. Man skulle även kunna uttrycka detta som att managementiseringen av den offentliga förvaltningen generellt nu även satt sina tydliga spår inom universitets- och högskolevärlden. Ett annat och kanske tydligare uttryck för de ökade kraven på ansvarstagande och öppenhet inom forskarsamfundet är det stora antalet initiativ som görs för att utvärdera forskningens effektivitet/produktivitet och kvalitet (Nowotny m.fl. 2003:183).⁷³ En vanlig uppfattning bland aktörer inom ramen för vad Elzinga och Jamison (1995) gav beteckningen "den akademiska kulturen" uppfattar dessa processer som något som "externa" krafter försöker "tvinga" på universitet och högskolor. Detta är dock en allt för enkel och ensidig beskrivning av utvecklingen. Helga Nowotny och hennes kollegor gör ett riktigt och i mina ögon viktigt konstaterande när de skriver:

The processes of assessment and accountability have been deeply internalized – and, at the same time, have moved from the arena of professional (or collegial) responsibility to the domain of organizational (and managerial) competence. Power has theorized these processes as "rituals of verification" (Nowotny m.fl. 2001:184; jfr Power 1997).

För Guston är framväxten av nya utvärderingssystem, etiska kommittéer och liknande ett uttryck för etablerandet av ett nytt kontrakt mellan politik och vetenskap (1999; 2000; 2001). Ett kontrakt där "gränsorganisationer" (boundary organizations) som etiska kommittéer, "scientific advisory boards", "technology transfer offices" etableras för att genom sin förmåga att kommunicera med såväl politiska som akademiska aktörer stabilisera en allt mer otydlig och instabil gräns mellan politik och vetenskap. Det finns med andra ord mycket som tyder på att hela den forskningspolitiska diskursen är i förändring, och frågan som man måste ställa är vilka konsekvenser detta får för vad många forskare fortfarande uppfattar som vetenskapens centrala uppgift, det ständiga sökandet efter sanningen och ny kunskap.

Sverige och den ”nya” forskningspolitiken

Den stora svenska forskningspolitiska stridsfrågan under 1980-talet är *samordning* inom forskningssystemet. Även om det under en längre tid rått en betydande samstämmighet kring den grundläggande tankegången att det behövdes en mer samordnad politik, blir det tydligt att det råder delade meningar om vad denna samordning *innebär*, vad den *innehåller* och hur en sådan organisation bör *utformas*. En annan central stridsfråga handlar om *balansen* i forskningssystemet. Balansproblemen anknuter till forskningspolitikens kanske svåraste dilemma, nämligen att hitta den rätta avvägningen mellan åtgärder som främjar långsiktig flexibilitet och kunskapsuppbyggande och sådana som syftar till att uppnå effektiv kortsiktig anpassning till omgivningens snabbt växlande krav och förväntningar.⁷⁴ Dessa två principfrågor står i centrum för min beskrivning och analys av forskningspolitiken fram till 1991. Man skall dock inte glömma bort att det är ett i flera avseende nytt universitet som möter 1980-talet och den nya forskningspolitik som kom att utvecklas.

Institutionell omvandling av universiteten

Universiteten i Västeuropa hade under decennierna efter andra världskrigets slut omvandlats från rena elitinstitutioner till institutioner för massutbildning (Teichler 1988, 2001; Trow 1999; Scott 1995). Med 1977 års högskolereform och 1979 års forskningspolitiska beslut hade en ny reformer inletts i Sverige. Universitetens interna strukturer, beslutsprocesser och organisation skulle nu anpassas till massuniversitetets villkor och till det forskningspolitiska uppdraget att vara ”hela samhällets forskningsinstitut”.

Högskolereformen 1977 (H-77) hade radikalt förändrat den institutionella strukturen, och den gamla hierarkiskt uppbyggda kollegiala organisationsstrukturen hade definitivt gått i graven. Universitetets interna styrelseformer hade demokratiserats i den meningen att alla dess beslutande organ, alltifrån institutionsstyrelse till universitetsstyrelse, blev korporativt organiserade med representanter från ”allmänintresset”, professorer och andra anställda vid universitetet, fackföreningsrepresentanter och studenter. Vid sidan av dessa institutionella förändringar skapades dessutom en helt ny mellanliggande administrativ struktur – *regionstyrelserna*. Dessa styrelser kom att domineras av politiska och administrativa intressen och fick det samlade ansvaret för den högre utbildningen inom landets sex högskoleregioner.

Skilsmässan mellan utbildning och forskning som inletts redan på 1960-talet genom inrättandet av de rena undervisningstjänsterna, lektoraten, blev nu allt tydligare genom att det vid högskolorna inrättades särskilda linjenämnder med ansvar för utbildningen, medan forskningsfrågorna hanterades av fakultetsnämnderna. Det kanske mest radikala i 1977 års reform var dock att all eftergymnasial utbildning likställdes i formell mening och inordnades under det gemensamma begreppet Högskolan (Westling m.fl. 1997:67). Detta betydde bland annat att en lång rad kortare yrkesorienterade utbildningar tillfördes universitetet vilket bidrog till ökad heterogenitet, inom universitetsfamiljen.

För Lunds universitets del innebar detta bland annat att lärar-, musik-, och teaterhögskolorna i Malmö tillsammans med Socialhögskolan och Sydsvenska sjukgymnastikinstitutet sammanfördes med Lunds universitet. I ett vidare systemperspektiv inrättades nu också en rad nya regionala högskolor och de gamla universitetsfilialerna blev självständiga högskolor. *Sammantaget innebar dessa förändringar att såväl den interna ordningen som hela det svenska universitets- och högskolesystemet fick en väsentligt mer heterogen karaktär.*

Något förenklat kan man hävda att den reform som syftade till att minska skillnaderna mellan universitetet och övriga institutioner för högre utbildning, dvs. övergången från ett binärt till enhetligt universitets- och högskolesystem (jfr Scott 1995:137), i praktiken innebar skapandet av internt allt mer heterogena och differentierade universitet.

På ett övergripande plan, och med ett par decenniers perspektiv, kan H-77 tolkas som startpunkten för en långsam process inriktad mot decentralisering och ökat lokalt ansvar inom universitets- och högskolesfären. Processerna mot ökad decentralisering är långt ifrån entydiga och många gånger motstridiga, men en allmän färdriktning hade pekats ut. Från ett styrningsperspektiv signalerade H-77 en strävan mot mer målorienterade styrningsprinciper i kombination med fortlöpande utvärderingar (Bauer m.fl. 1999:56ff; Marton 2000:71ff). Den eftersträfvade enhetligheten kan i det här sammanhanget tolkas som ett försök att balansera decentraliseringen och dess effekter. Huruvida dessa förändringsprocesser i slutänden ledde till ökad eller minska lokal autonomi är en öppen fråga.

Balansproblem och (re)akademiskering

Forskningspolitiken under de borgliga åren i slutet av 1970-talet och i början av 1980-talet riktade in sig på att bryta den gamla sektorsprincipen och skapa bättre samordning av forskningspolitiken inom

regeringskansliet. Balansproblematiken och då särskilt konsekvenserna av den kortsiktiga sektorsforskningen ledde till en omfattande debatt om universitetsforskningens villkor. Den borgerliga regeringen under åren runt 1980 tillsatte också en utredning, den s.k. *andrén-ska utredningen*, för att belysa universitetsforskningens villkor i den nya miljön. I sitt betänkande gav utredningen en mycket kritisk bild av sektorsforskningen och man menar att balansen mellan basfinansiering för långsiktig kunskapsuppbyggnad och den mer kortsiktiga sektorsforskningen var alltför ojämn (SOU 1981:29). En annan utredning som behandlade balansproblematiken var den s.k. Fosam-utredningen.⁷⁵ Även här var budskapet att sektorsforskningsmedlen i för liten utsträckning kommit att stärka den långsiktiga kunskapsuppbyggnaden inom universitet och högskolor, och rekommendationen var att sektorsorganen skulle satsa på mer långsiktiga projekt eller så borde medel överföras från sektorsorganen till fakultetsanslagen.

Dessa utredningar ligger också till grund för den första egentliga forskningspolitiska propositionen, *Om forskning* (Prop. 1981/82:106). Den kan dock ses som enbart en halv framgång för de som strävade efter en samlad och samordnad forskningspolitik. För det första var propositionen långt från så heltäckande som Forskningsrådsutredningen förespråkade eftersom tunga FoU-områden som teknisk och energi-FoU, industri-FoU och försvars-FoU lämnades utanför.⁷⁶ För det andra fanns det få finansiella åtaganden och bindningar, något som utredningen hade tryckt på. Den principiellt intressanta och svår-lösta frågan för regeringen var hur man skulle hantera den allt mer infekterade konflikten kring sektorsorganen. Skulle de tvingas in ett mer sammanhållet centralt planeringssystem eller få behålla sin självständiga kontroll över sina FoU-medel?⁷⁷ Regeringen anmodade, med brett stöd i riksdagen, sektorsorganen att ta ett mer långsiktigt ansvar för kunskapsuppbyggnaden inom sina respektive sektorer. När det gäller de samordnande ambitionerna tog regeringen inte steget fullt ut men skisserade dock en modell för en övergripande nationell forskningspolitisk planeringsprocess (Premfors 1986:46).

I den första socialdemokratiska forskningspolitiska propositionen 1984 ges också samspelet eller balansen mellan sektorsforskning och grundläggande forskning en central roll.⁷⁸ Man menade att den sektorsforskning som byggts upp i alltför liten utsträckning givits en naturlig anknytning till högskolesystemet och att detta skapat ett alltför kortsiktigt tänkande i kunskapsuppbyggnaden inom dessa områden. Sektorsforskningen hade också på flera områden expanderat så kraftigt att den grundläggande forskningen åsidosatts och på

många institutioner hade sektorsforskningen helt tagit överhanden. Utan att riva upp sektorsprincipen menar regeringen att det är en ”ytterst angelägen forskningspolitisk uppgift i dag [...] att stärka såväl den långsiktiga riktade kunskapsuppbyggnaden inom sektorerna som den grundläggande forskning som finansieras via fakultetsanslag och grundforskningsråd” (Prop. 1983/84:107, sid. 14).⁷⁹ De budgetmässigt nya satsningar som presenterades i propositionen koncentreras därför till att stärka forskningsråden och högskolornas basanslag för långsiktig kunskapsuppbyggnad. Ett problem här var att det rådde en viss förvirring kring vad begreppet ”långsiktig kunskapsuppbyggnad” faktiskt och konkret innebar (Persson 2001:103f).

Nästa forskningspolitiska proposition 1987 fortsätter på och accentuerar den inslagna vägen med kraftiga satsningar på i första hand ökade basresurser till högskolan och satsningar på doktorandtjänster.⁸⁰ Politiken ligger fast när det gäller att få sektorsorganen att ta ett större ansvar för såväl uppbygganden av basresurserna vid högskolorna som stärkandet av den långsiktiga kunskapsuppbyggnaden inom respektive samhällssektor. 1987 års forskningspolitiska proposition markerar därför inga tydliga kursändringar i förhållande till den inslagna vägen,⁸¹ men på ett övergripande plan kan man dock skönja två dimensioner som senare under 1990-talet får ett betydande genomslag i den forskningspolitiska diskussionen. För det första talar man nu om *forskningens strategiska roll* i samhällsutvecklingen och för det andra förändras *det internationella perspektivet* i forskningspolitiken från att helt varit fokuserat på samarbete och arbetsdelning länder emellan till att även formuleras i konkurrenstermer. Satsningar på forskning och utveckling är inte enbart av betydelse för den samhällsutvecklingen som sådan, utan det betonas att satsningarna är nödvändiga för att inte tappa mark i den internationella konkurrensen. Ett konkret uttryck för detta är att regeringen kopplar relativt mycket pengar till de forskningsområden som man ser som särskilt angelägna. Man skriver i propositionen uttryckligen att högskolan har en ”roll som viktig näringspolitisk nationell resurs” (s. 46), och man noterar i propositionen en stark utveckling av nya samarbetsformer i samspelet mellan universiteten och näringslivet.⁸² Med 1987 års forskningspolitiska proposition initieras – efter interna slitningar i regeringskansliet och utbildningsutskottet – vad som senare kommit att kallas en ”rådifieringsprocess” av sektorsorganen. Regeringen skriver i nästa forskningspolitiska proposition att

[e]n överföring av medel från sektoriell forskning till forskning på eget programansvar bör, enligt regeringens mening, gå till forskningsråden i stället för en allmän basförstärkning av fakultetsanslagen. Forskningsråden satsar på de innovativa delarna av forskningsutvecklingen och utvärderar och omprövar satsningar. Den konkurrens mellan forskare från olika högskolor och institutioner som rådsmedlen leder till, gynnar forskningen. Rådsorganisationen har således bättre möjligheter än fakultetsorganisationen att kvalitetsmässigt väga olika insatser mot varandra (Prop. 1989/90:90, s. 32).

Sektorsorganen skulle helt enkelt bli mer lika forskningsråden hellre än att medel skulle överföras till högskolorna, och argumentationen drevs i huvudsak med kvalitetsargument.⁸³ Att man valde denna linje snarare än att direkt överföra medel från sektorsorganen till högskolan bottenar troligtvis i en rädsla för att avhända sig det väldigt starka politiska styrmedel som sektorsorganen representerade (jfr Landberg, Edqvist & Svedin 1995:47).

De institutionella omvandlingsprocesserna under 1980-talet kan förstås med utgångspunkt i begreppet "institutionell omvandling", dvs. processer där de redan befintliga institutionerna ges ny inriktning och nya målsättningar. Teoretiskt förväntade jag mig den här typen av förändringsprocesser när hindren för intern omvandling av relativt låga och hindren för formell revidering höga. "Rådifieringen" av sektorsorganen är ett illustrativt exempel på denna typ av omvandlingsprocess. Forskningssystemets allt mer pluralistiska karaktär, sektorsprincipens förankring hos myndigheterna, i riksdagen och inte minst inom vissa delar av universitetsvärlden gjorde att förutsättningarna för en mer genomgripande och radikal omvandling av systemet blockerades. Rådifieringen och överföringen av medel till forskningsråden snarare än universiteten bör ses som en *förhandlingslösning* som var möjlig att genomföra vid tidpunkten.

Decentralisering och målstyrning

Under 1980-talet sker en löpande revidering av den tidigare centralistiska universitetspolitiken genom en successiv decentralisering och avreglering. Den första avgörande förändringen var genomförandet av det nya planerings- och styrsystemet för högskolan som drogs upp i anslutning till införandet av *mål- och resultatstyrning* i den statliga förvaltningen generellt (Prop. 1987/88:150; Prop. 1988/98:65).

Denna reform innebar bland annat att treåriga planeringsperioder infördes för all statlig verksamhet.

En skillnad mellan 1982 års forskningspolitiska proposition och övriga under 1980-talet var att det 1982 fanns tydliga rester av den gamla rationalistiska planeringsfilosofin. De senare propositionerna saknar i stort detta rationalistiska planeringstänkande och talar istället om att det är riskabelt och svårt att styra forskningen och att prioritera mellan områden. Det centrala är att det finns kompetenta forskare som kan ställa de intressanta och viktiga frågorna. Mot den bakgrunden känns de socialdemokratiska propositionernas fokusering på doktorandfrågor och forskarrekrutering som naturliga.

När planeringssideologins fokus på styrning i förväg under 1980-talet allt mer avlägsnas från forskningspolitiken ersätts det av en tydligare styrning i efterhand. Utvärderingarnas tidevarv skulle snart anlända till utbildnings- och forskningspolitikens område. Mest utvecklade är utvärderingstanken i 1990 års proposition där man argumenterar för behovet av utvärderingar och uppföljning. Detta skall, menar regeringen, ses i ljuset av de i internationell jämförelse stora satsningar på forskning som Sverige gör och att samhällets (politikernas) möjligheter till granskning och omprioriteringar därför måste stärkas. Ytterligare ett argument för ett ökat behov av utvärdering och uppföljning är det nya system med fleråriga budgetramar och ramanslag inom högskolan som riksdagen fattade beslut om 1988 (Prop. 1988/98:65).⁸⁴

Sammanfattningsvis kan den socialdemokratiskt styrda perioden fram till 1991 övergripande beskrivas som en motreaktion mot i första hand 1970-talets sektorsorienterade forskningspolitik, men även mot den utbredda styrningsoptimism och tilltro till stora, centralt planerade forskningsprogram som tidigare dominerat det forskningspolitiska landskapet. Ledorden under utbildningsministrarna Lennart Bodström och Bengt Göransson, understödda av statssekreterarna Sverker Gustavsson och Björn von Sydow, blev avreglering, decentralisering och ökat forskarstyre. Satsningar på grundforskning med eget programansvar och en utbyggd forskarutbildning blev andra politiska riktmärken. Ett uttryck för detta är att universiteten och högskolorna under perioden blev allt självständigare utbildnings- och forskningspolitiska aktörer. De tidigare regionstyrelserna avskaffades och universitet och högskolor kom att i allt större utsträckning att själva sköta förhandlingarna och diskussioner med regeringen i exempelvis budgetfrågor.

Den bärande tanken för perioden var, som Mats Benner (2000:98) noterar, att det finns en principiell skillnad mellan forskning på eget programansvar och sektorsforskning. Forskningen vid universiteten skall ses som en autonom verksamhet, medan forskning som ingår i ett "användarsammanhang" ("context of application") skall skiljas från den autonoma forskningen och helt bedrivs på beställarnas villkor. En tolkning av utvecklingen under 1980-talet är att huvudstriden inom forskningspolitiken kom att stå mellan sektorsforskningen och grundforskningen snarare än att gälla den för universitet och högskolor mer angelägna balansfrågan om relationen mellan externa och interna forskningsmedel.

Integration och pluralism i den ekonomiska krisens kölvatten

Den universitets- och forskningspolitik som den efter valet 1991 tillträdande borgerliga regeringen kom att driva hade inslag av såväl kontinuitet som radikala reformer och diskontinuitet (Benner 2001; Ruin 1991). Å ena sidan fullföljde man den decentraliserings- och avregleringspolitik som den tidigare socialdemokratiska regeringen hade påbörjat. Inom ramen för en allmän förändring i synen på den offentliga förvaltningen kom såväl relationen mellan stat och universitet och högskolor som hela myndighetsstrukturen att omprövas. De stora förändringar som sker med 1993 års högskolereform (Prop. 1992/93:1) innebar bland annat tillkomsten av en helt ny högskolelag av ramlagskaraktär, fortsatt decentralisering till universitet och högskolor, införandet av ett nytt resultatbaserat resurstilldelningssystem, avskaffande av det tidigare linjesystemet för grundutbildningen och ökat fokus på utvärderingar och kvalitetsarbete (se t.ex. Bauer m.fl. 1999; Marton 2000 för mer detaljerade beskrivningar). Från och med budgetåret 1993/94 införs också ett nytt anslagssystem där varje lärosäte med fast organisation för forskning får ett samlat anslag för forskning och forskarutbildning, uppdelat på anslagsposter för de fakulteter som skall finnas (Prop. 1992/93:170).⁸⁵ Generellt sett innebar förändringarna att en ny relation mellan universitet/högskolor och staten etablerades och även om vissa modifieringar av systemet skett, särskilt när det gäller resurstilldelningen, har grundstrukturen legat tämligen fast.

Målet var självständigare universitet och högskolor med förmåga att själva reglera och styra sin verksamhet och organisation. De centrala utbildningsplanerna, de traditionella anslagsframställningarna och UHÄ:s koordinerande och beredande roll var några områden som

i grunden reviderades. Betoningen lades på lokal autonomi och central uppföljning, snarare än den strikta detalj- och regelstyrning som tidigare dominerat. Den traditionella, starkt korporativt präglade styrningen inom universiteten reviderades även den och en kombination av ökad kollegialitet och managementstyrning kom successivt att införas.

Den nya regeringen var på många sätt uppbounden av de forskningspolitiska vägval som den tidigare socialdemokratiska regeringen gjort, inte minst avseende förstärkningen av forskningsråden och ”rådifieringen” av sektorsorganen. Å andra sidan valde man att istället för att reformera dessa institutionella strukturer och de nätverk av forskare, byråkrater och näringslivsföreträdare som var uppbyggda kring dem skapa nya institutioner och nätverk. Det främsta uttrycket för detta institutionella nybyggande var inrättandet av forskningsstiftelserna med medel från de avvecklade löntagarfonderna.⁸⁶

Stiftelserna avsågs fungera som drivkrafter i en förnyelseprocess där kopplingarna mellan forskning och ekonomisk tillväxt blev allt tätare. Stiftelserna skapades i ett uttalat tillväxtpolitiskt perspektiv och avsåg i första hand att resursmässigt stärka den tekniska och naturvetenskapliga forskningen. Stiftelsernas inriktning kom att bli s.k. *strategisk forskning*, dvs. grundforskning med tydliga tillämpningsområden. Stiftelserna blev i den meningen en mötesplats mellan vetenskapliga kvalitetskriterier och industriell relevans. Uppbygggnaden av stiftelserna, som Mats Benner noterar, baserades på en linjär innovationsmodell, men deras konkreta arbetssätt under 1990-talet tyder på att man i praktiken mer arbetat efter en modern innovationsmodell där för det första interaktivitet och samverkan mellan grundforskning och teknologisk utveckling och för det andra samhällsrelevans lyftes fram och underströks (Sörlin 2005; jfr Hellström & Jacob 2005; Jacob 2001; KVA 2003).⁸⁷ Ur ett historisk-institutionellt perspektiv måste tillkomsten av stiftelserna ses i ljuset av att förändringarna på den politiska arenan (den nya borgerliga regeringen) i tid sammanfaller med den ekonomiska krisens med dess diskursiva och reella inflytande och med avvecklingen av löntagarfonderna. Paul Piersons argumentation är lätt applicera på fallet med forskningsstiftelserna.

If two events or particular processes arrive at the same historical moment, the result may be very different from when those variables are temporally separated. [...] What is being highlighted is the significance of interaction effects, and the dependence of those interaction effects upon the synchronized timing of the events or processes at hand (Pierson 2000b:87).

Till skillnad från omvandlingen av sektorsorganen utmärks den här processen av att ytterligare ett forskningsfinansiellt ”lager” adderas till råds- och sektorsstrukturen. Det politiska maktskiftet och även den ekonomiska krisen hade skapat en situation – ett möjlighetens fönster – för att genomföra mer radikala förändringar i systemet. Man kunde också ha tänkt sig en modell där löntagarfondspengarna överfördes direkt till råden och/eller till universiteten direkt, men istället valdes den nya institutionella skapelse som stiftelserna utgör. Själva beredningsprocessen med främst informella möten och sammankomster med särskilt utvalda personer under en kort tidsperiod kan tolkas just som en strategi för att inte fastna i de formella strukturer och processer som det traditionella utrednings- och remissförfarandet kan utgöra. ”Institutionell skiktning” snarare än ”förskjutning” eller ”omvandling” präglar det tidiga 1990-talets forskningsfinansiella omvandling.

Inrättandet av *teknikbrostiftelserna* och skapandet av *holdingbolag* vid flertalet stora universitet och högskolor är andra konkreta uttryck för den nya interaktivitet mellan universiteten och näringslivet som växer fram i början och mitten av 1990-talet (Prop. 1992/93:170). Denna omställning av den akademiska forskningen åsidosatte forskningsråden och deras traditionella arbetsformer. Man kan således beskriva satsningen som ett försök att balansera forskarinflytandet inom den grundläggande forskningen samtidigt som den innebar en minskad tillit till den teknokratiska planeringsmodellen som länge dominerat sektorsforskningens organisering (Benner 2001:63).⁸⁸ Stiftelserna och deras satsningar på stora flervetenskapliga forskningsprogram och löpande utvärderingar kan ses som uttryck för den borgerliga regeringens förhoppningar om att öka den akademiska forskningens förmåga att bidra till ekonomisk tillväxt och nationell konkurrenskraft, och samtidigt som ett uttryck för dess skepsis mot forskarsamhällets förmåga att hantera en självförvaltande organisationsmodell av forskningsrådskaraktär (Benner 2001:88).

Sammanfattningsvis kan perioden beskrivas enligt följande: Ett forskningspolitiskt paradigm etablerades under mandatperioden, som visat sig mer seglivat än vad man först skulle tro. Det var uppbyggt av två delar. För det första, tilltron till akademisk autonomi, med en uttalad tillit från statsmakternas sida gentemot vetenskapssamhällets förmåga att självt göra prioriteringar och urval inom forskningens område. För det andra, en parallell utveckling där tvärvetenskap och industriell inriktning betonades, t.ex. i form av tek-

nikinriktade satsningar mot det informationsteknologiska området. Denna ”dubbla” inriktning av forskningspolitiken kom att dominera den borgerliga regeringen Bildts epok (Benner 2001:34).

Forskningen i politikens tjänst

Forskningspolitiken efter 1994 kan sägas bestå av två faser. En första fas där forskningspolitiken under utbildningsminister Carl Tham i stor utsträckning kom att utformas i ett nära samspel med andra politikområden som jämställdhets-, regional- och näringspolitik. Perspektivet var att universiteten och högskolorna i mycket större utsträckning måste samspela med det omgivande samhället. Medan förnyelsearbetet under den borgerliga regeringen präglades av avregleringar, privatiseringar och ökad pluralism i forskningssystemet kom den socialdemokratiska regeringens förnyelsearbete att inriktas på universitetsinterna strukturer och processer. *Ledningsorganisationen* omstrukturerades genom reformen med externa ordföranden i universitetsstyrelsen och försvagade kollegiala processer kring utseende av rektorer (Prop. 1996/97:141). Dessa förändringar kan tolkas som en ökad politisk styrning av universiteten och högskolorna genom inrättande av vad som närapå kan beskrivas som en linjemodell där regeringen utser styrelseordförande, en styrelse med stort inflytande över rektorstillsättningen samt dekaner och prefekter som är allt mer uppbundna i ett hierarkiskt byråkratiskt system.

Tjänstesystemet kom också att revideras under perioden genom den s.k. *befordringsreformen* (Prop. 1996/97:141), som innebar att adjunkter kunde ansöka om att befordras till lektorer och lektor kunde befordras till professorer. Grundtanken var att utveckla en mer demokratisk karriärstege inom universiteten genom att skapa karriärmöjligheter inom ramen för en och samma tjänst. Udden i reformen var utan tvekan riktad mot professorernas starka ställning inom universiteten (Benner 2001; jfr Rothstein 2000). Senare under mandatperioden genomförs en reform av forskarutbildningen som innebär att enbart de kan antas till forskarutbildning som kan erbjudas anställning som doktorand eller beviljas utbildningsbidrag, alternativt att studenten har någon annan form av försörjning som bedöms som så pass säker att doktorandstudierna kan slutföras på åtta år.⁸⁹

Ett annat grundtema i den socialdemokratiska forskningspolitiken var att gränserna mellan forskningen och samhället skulle omförhandlas. Det tidigare dominerande linjära perspektivet hade nu helt ersatts

av en tydlig interaktiv hållning. Forskningen skulle infogas i ett större samhällsperspektiv och kom allt mer att ta plats i och värderas utifrån ett innovations- och systemperspektiv.⁹⁰ Samhällsperspektivet slog också igenom när det gäller omvandlingen av högskolorna i Örebro, Karlstad och Växjö till universitet och tillkomsten av högskolorna i Södertörn och Malmö. Högskolepolitiskt kom antalet utbildningsplatser kraftigt att byggas ut i regionalpolitiskt utsatta områden som Blekinge, Bergslagen och södra Norrland.

De öppna konfrontationerna mellan den politiska sfären, särskilt utbildningsminister Carl Tham, och forskarsamfundet och de institutionella förändringarna till trots var de långsiktigt mest betydelsefulla förändringarna kopplade till besparingspolitiken. Den innebar en radikal förskjutning från offentlig till privat finansiering av forskningen. Den tidigare borgerliga regeringen hade kraftigt lagt ut forskningens finansiella kostym genom tillskapandet av forskningsstiftelserna, och när besparingspolitiken slår igenom med full kraft mot den offentliga forskningsfinansieringen direkt till universiteten och via forskningsråden, innebär det en kraftfull förskjutning i och omdaning av hela forskningssystemet.⁹¹ Detta var förändringar som väsentligt försvagade och omdanade universitetens ställning i forskningssystemet och skapade helt nya förhandlingsmönster mellan forskare/forskargrupper och externa finansiärer.

Den under slutet av 1990-talet mest intressanta forskningspolitiska striden kom att utspelas kring *Forskning 2000* (SOU 1998:128). Utredningen hade tillsatts av Carl Tham innan han avgick och utredningens perspektiv riktade i hög utsträckning sin udd mot den forskningspolitik som förts under hela 1990-talet. Utredningen argumenterade för ett återupprättande av den kollegiala forskningsstyrningen, för en förstärkt grundforskning och en betydande förstärkning av universitetens roll i det forskningspolitiska systemet. Utredningen förespråkade i princip en slutgiltig lösning av sektorsforskningsfrågan. Man menade att sektorsorganen var en organisatoriskt olycklig hybrid och eftersträvade därför en sammanslagning av forskningsråden och sektorsorganen, vilket i praktiken innebar en nedläggning av sektorsorganen. Att sektorsintressena snabbt mobiliserade motstånd mot utredningen och dess slutsatser är föga förvånande och visar, med ett nyinstitutionellt språkbruk, på politikens starka spårbundenhetsdrag och det faktum att institutionella arrangemang skapar sina egna intressegrupper (Pierson 1994).

Institutionell omvandling och innovationspolitikens genomslag

Utvecklingen efter den öppna striden kring *Forskning 2000* är intressant. Å ena sidan anlägger regeringen, och då särskilt utbildningsminister Thomas Östros, en väldigt (grund)forskningsvänlig retorik och betonar den fria grundforskningen och statens särskilda ansvar. Å andra sidan väljer man på en konkret organisatorisk och finansiell nivå att fortsätta utredandet (Ds 1999:68; Näringsdepartementet 1999). Dessa utredningar, mindre radikala i sina slutsatser och förslag än *Forskning 2000*, föreslår en sammanslagning av de existerande forskningsråden och inrättandet av ett samlat forskningsråd, *Vetenskapsrådet* (VR). Inrättandet av VR markerar på en diskursiv nivå en förskjutning i den svenska forskningspolitiken. I centrum för den forskningspolitiska dagordningen hamnar nu begrepp som kraftsamling, ”excellens” och strategiska satsningar.⁹² Utredningarna föreslår också en förändrad organisationsstruktur när det gäller sektorsorganen. Regeringens proposition följer i huvudsak utredningarnas förslag och föreslår etableringen av *Vetenskapsrådet* och en renodling i sektorsforskningsstrukturen genom inrättande av två nya sektorsorgan, ett inom det socialvetenskapliga området (FAS) och ett för frågor kring miljö, lantbruk och samhällsplanering (Formas). Sektorsorganen fick en förändrad styrelsesammansättning och en rådsorganisation istället för myndighetsformen. Dessutom bildas den nya FoU-myndigheten *Verket för innovationssystem* (Vinnova), som behöll myndighetsformen men fick en forskarmajoritet i styrelsen. En strävan med etableringen av det nya *Vetenskapsrådet* var att skapa en kraftfull forskningsfinansiell aktör istället för de fyra tidigare relativt små och diversifierade forskningsråden. Man kan på allvar ifrågasätta om detta mål har uppnåtts. Mycket tyder på att tillskapandet av *Vetenskapsrådet* (hittills) enbart varit att betrakta som organisatorisk reform utan substantiellt innehåll. Man kan kanske likna VR med ett universitet där de tre stora ämnesråden är bångstyriga och tämligen autonoma fakulteter, och där generaldirektören Pär Omring är en rektor med ett i första hand symbolpolitiskt uppdrag (jfr Foss Hansen 2003).

De nästkommande två forskningspropositionerna – *Forskning och förnyelse* (Prop. 2000/01:3) och *Forskning för ett bättre liv* (Prop. 2004/05:80) – kom i väsentliga delar att följa den forskningspolitiska linje som stakats ut efter valet 1998. Mats Benner sammanfattar:

Propositionens huvudtema var därför behovet av att – inom ramen för ett långtgående självbestämmande för forskarsamhället – rikta in ansträngningarna mot att kraftsamla och att kunna göra prioriteringar av vissa områden med internationell konkurrenskraft och teknisk-industriell relevans. [...] Två teman är alltså centrala i den senaste forskningspolitiska propositionen: samordning, koordinering och kraftsamling å ena sidan, konsolidering av tidigare reformer å den andra (Benner 2001:196).⁹³

Sett över en längre tidshorisont innebär inrättandet av Vetenskapsrådet och förändringarna av sektorsorganen, tillsammans med framväxten av en mer aktiv forskningspolitik inom EU, stora förändringar och påfrestningar för universiteten och högskolorna. För det första ser vi en tydlig förskjutning från en traditionell reaktiv hållning hos de dominerande forskningsfinansiärerna i riktning mot mer proaktiva strategier hos forskningsfinansiärerna. Inte minst SSF har uttalade ambitioner att reformera universitetens organisations- och arbetsformer. Man menar att universiteten är för passiva och reaktiva liksom att de måste bli mer fokuserade i sin verksamhet. SSF strävar efter en situation där universiteten, SSF och exempelvis näringslivet skall samtala och förhandla kring inrättandet och finansieringen av större centra (Benner 2002a:69). Samma strategi har flera av de andra nya stiftelserna antagit. Generellt kan sägas att de stora, dominerande finansierarna efterlyser mera, samordnade insatser från universiteten. Finansierarna menar också, i linje med den sentida forskningspolitiska debatten, att universiteten aktivt måste sträva efter att profilera verksamheten. Det dominerande budskapet är att alla inte kan och inte bör göra samma sak.

För det andra innebär förändringarna inom forskningssystemet att en ny typ av *förhandlingsrelation* mellan universiteten och forskningsfinansiärerna skapats.⁹⁴ För det tredje utgör förändringar från i huvudsak små projektsatsningar till satsningar på hela miljöer och stora program, inte sällan med krav på motfinansiering, en helt ny typ av utmaning för universiteten.

Den nya finansieringsstrukturen och den forskningspolitiska utvecklingen i Sverige under de senaste decennierna har på flera sätt påverkat de institutionella villkoren för forskningen och universiteten. Inte minst tendensen under 1990-talet har skapat möjligheter för utvecklingen av stora forskningsprogram och forskargrupper. Dessa nya, ofta flervetenskapligt sammansatta, grupper tvingas av finansierarna vanligtvis bygga upp helt egna, inte sällan omfattande,

organisatoriska strukturer kring verksamheten i form av ledningsgrupper, styrgrupper, rådgivande kommittéer etc. Den här utvecklingen skapar dels en ny organisation inom den etablerade universitetsorganisationen, dels framstår forskningsledarna (alternativt forskargrupperledarna) som delvis nya och mycket centrala aktörer i det forskningspolitiska landskapet (se Benner 2002b:35ff).

I ett större perspektiv utmärks 1990-talet och 2000-talets första år av å ena sidan en oerhörd tilltro till framför allt den tekniska och medicinska forskningens betydelse för ekonomisk tillväxt och utveckling, å andra sidan av kraftfulla och genomgripande reformer av det svenska forskningssystemet, genomförda på ett i många avseenden bräckligt beslutsunderlag. Snarare än att grunda reformeringen av forskningssystemet på etablerade forskningsresultat och/eller konkreta analyser av framgångsrika forskningssystem och forskningsmiljöer, baseras de på luddiga föreställningar och allmänt hållna internationella referenser (jfr Rothstein 2006; Frängsmyr 2000). De satsningar på starka forskningsmiljöer som regeringen annonserade i den senaste forskningspolitiska propositionen (Prop. 2004/05:80) är ett tydligt exempel. Inte någonstans i utredningsmaterialet eller propositionstexten refereras det till den forskning som faktiskt finns på området (se t.ex. Bennich-Björkman 1997) och/eller till analyser av de i världen mest framgångsrikaste forskningsinstitutionerna och deras organisering. Liknande mönster finner vi om vi tittar på förändringar i universitetens och högskolornas lednings- och styrningsstrukturer, reformer av forskarutbildningen eller förändringar i tjänstesystemet. Den kritiskt sinnade ställer sig frågan om vetenskapliga forskningsresultat bör fungera som beslutsunderlag på alla områden utom på det egna?

Slutsatser

I kapitlet har jag visat hur forskningspolitiken förändrats både i bemärkelsen att det knappast existerade någon konkret uttalade sådan förrän en bra bit in på 1960-talet och att det över tid sker en övergång från att det övergripande målet med forskningspolitiken är att skapa så goda rambetingelser som möjligt för forskningen till att efter hand handla om hur forskningen kan understödja politiska och ekonomiska processer utanför själva forskningssystemet. Man kan i det här sammanhanget också notera att forskningspolitiken – trots visionerna om ett framväxande kunskapssamhälle och utbildnings- och forskningspolitikens allt större budgetutrymme – inte varit föremål för någon mer omfattande och intensiv offentlig politisk debatt, utan

utbildnings- och forskningspolitik är områden som i första hand debatteras och hanteras av aktörer inom universiteten, de forskningsfinansierande myndigheterna, centrala ämbetsverk som Högskoleverket och ett fåtal politiska aktörer inom utbildningsutskottet och utbildningsdepartementet. Den moderna policyforskningens fokus på ”policy subsystem” och dess roll för initiering och implementering av politik ligger väl i linje med utvecklingen inom svensk forskningspolitik (se t.ex. Sabatier & Jenkins-Smith 1993; Baumgartner & Jones 1993; Kingdon 1995).

De övergripande långsiktiga, substantiella förändringsdragen inom forskningspolitiken som beskrivits i kapitlet sammanfattas i modellen nedan.

Tabell 5.1 *Forskningspolitiska förändringsdimensioner*

	Det klassiska perspektivet på förhållandet mellan forskning och politik	Det idag dominerande perspektivet
Forskningens roll i samhället	Forskning är ett mål i sig. Sökandet efter sanning och ackumulation av kunskap är de främsta målen	Forskning som ett medel för att nå politiska och samhälleliga målsättningar. Forskningspolitiken som del av innovationspolitiken
Forskningens rättfärdigande	Forskningens kulturella betydelse	Forskningens ekonomiska och samhälleliga betydelse
Möjligheten att påverka forskningens utveckling och inriktning	Omöjligt – interna vetenskapliga processer styr utvecklingen (internalism och science push)	Möjligt – samhälleliga målsättningar kan internaliseras i forskningsprocessen (externalism, marketpull, interaktivitet)
Förhållandet mellan politik och forskning	Forskningspolitiken skall skapa goda rambetingelser för forskningen (policy for science)	Forskningen skall understödja politiken/ekonomin (science for policy)

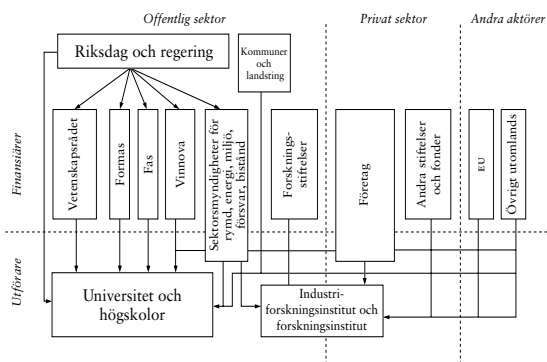
Sammantaget pekar dessa förändringar mot en ökad konkurrens inom forskningslandskapet och ett ökat behov av prioriteringar (och styrning), samtidigt som nya marknadsorienterade normer och kriterier växt fram och internaliserats i allt större utsträckning. Mycket tyder också på att forskningen allt mer organiseras i nätverk som spränger geografiska, disciplinära och institutionella gränser. Dessa förändringsprocesser i det forskningspolitiska landskapet har under

de senaste två decennierna ackompanjerat de nya teorier, modeller och begrepp relaterade till kunskapsproduktionen, dess villkor och former som vi diskuterade i föregående kapitel. Trots sina skilda angreppssätt har de det gemensamt att de hävdar att den akademiska forskningen inte längre verkar i ett självreglerande isolat, utan att vetenskapen har "socialiserats" och bedrivs enligt delvis nya principer och i delvis nya former (Benner 2001:17). Denna omvandling av svensk forskning och forskningspolitik har inte skett friktionsfritt, utan allt fler varnar idag för att den forskningens och den enskilda forskarens frihet är allvarligt hotad (se t.ex. Bennich-Björkman 2004; Gustavsson 1997).

Den sammantagna bilden av den nationella och internationella forskningspolitiska utvecklingen pekar på en omvandling av traditionell forskningspolitik i riktning mot en bredare innovationspolitik för att stödja teknologisk utveckling och ekonomisk tillväxt i en allt mer kunskapsintensiv globaliserad ekonomi.

Den svenska och europeiska forskningspolitiska utvecklingen sedan början av 1990-talet illustrerar tydligt den här utvecklingstrenden. Forskningspolitiken blir (eller förblir) i den globala ekonomiska ordningen en i första hand nationell angelägenhet. Begrepp som "national system of innovation" (Lundvall 1998), och "techno nationalism" (Nelson 1993) kan tolkas som en nykorporativistisk ordning där statliga och industriella intressen samordnas för en ökad vetenskaplig produktion (Hellström & Jacob 2005:447). Om nu detta var en sammanfattande bild av hur forskningspolitiken utvecklats de senaste decennierna, hur ser då det samlade svenska forskningssystemet ut i början av 2000-talet efter de senaste årens reformering?

Figur 5.1 Det svenska forskningssystemet

Något förenklat kan man säga att det svenska forskningssystemet präglas av en betydande pluralism på den forskningsfinansierande sidan, även om pluralismen minskat på senare år genom bildandet av VR och reduceringen av sektorsforskningsstrukturen. På den forskningsutförande sidan har vi å ena sidan en omfattande företagsforskning (cirka 75 miljarder 2001) och å den andra universitetsforskningen (cirka 19 miljarder 2001). Däremellan finns en mycket begränsad offentlig institutsektor (cirka 3 miljarder 2001). Som jag kommer visa i nästa kapitel präglas finansieringen av tämligen ”raka rör”. Företagen finansierar den företagsbaserade forskningen medan den offentliga sektorna (och till viss del den privata icke-vinstdrivande sektorn) finansierar den universitetsbaserade forskningen (Prop. 2005/05:80).

I kapitel 3 presenterade jag ett teoretiskt ramverk för institutionell förändring med tre huvudsakliga komponenter: institutionalisering, evolution och organisatoriska strategier. I linje med framför allt Kathleen Thelen, menade jag att institutionell förändring inte enbart är en fråga om stora ”kritiska brytpunkter”, utan att ett mer eklektiskt institutionellt perspektiv som använder argument från olika institutionella traditioner öppnar för förändringar mellan dessa brytpunkter. Jag använde begreppen ”skiktning”, ”omvandling” och ”förskjutning” för att förstå institutionella förändringsprocesser inom ramen för ett övergripande spårbundenhetsperspektiv.

Det tudelade finansieringssystemet med grundforskningsorienterade forskningsråd och de tillämpningsorienterade sektorsorgan och de intressegruppkonstellationer som formas kring de senare är tydliga exempel på seglivade spårbundenhetsmekanismer inom forskningspolitiken. Forskningspolitikens utveckling har i stora drag karaktären av en process där nya idéer, visioner och institutionella arrangemang adderas – lagras – till varandra snarare än en process där en institutionell ordning ersätter en annan. Sektorsforskningens omvandling bär också starka drag av ”omvandling” och ”förskjutning”, dvs. en process där själva substansen i en institution successivt omvandlas över tid som en anpassning till förändrade omvärldsvillkor. Sektorsforskningen gavs i en första fas genom den s.k. rådifieringen en mer forskningsrådslig karaktär för att stärka dess legitimitet. I en andra fas anpassades och omvandlades sektorsforskningsidén till en innovations- och tillväxtorienterad kontext genom exempelvis inrättandet av de strategiska stiftelserna.

Medan 1980-talet i stor utsträckning dominerades av interna förskjutningar och omprövningar av de redan etablerade strukturerna öppnar den ekonomiska krisen och det politiska maktskiftet i början

av 1990-talet för mer formella forskningspolitiska förändringar. Tillkomsten av forskningsstiftelserna måste ses i ett sådant perspektiv. Efter valet 1994 återgår den forskningspolitiska utvecklingen till att karaktäriseras av 1980-talets inkrementella förskjutningar och omprövningar när forskningspolitiken integreras med miljö-, regional- och jämställdhetspolitiska ambitioner och mål, och där den tillväxtpolitiska agenda som sattes upp i början av decenniet allt mer institutionaliseras politiker, forskningsfinansiärer och universitetsföreträdare. Nedskärningspolitiken under andra halvan av 1990-talet förstärker de här processerna genom att balansen mellan intern och extern finansiering snabbt förskjuts från det förra till det senare. Mina analyser av den vetenskapsdynamiska och forskningspolitiska litteraturen ger också, menar jag, generellt sett ett starkt stöd för Thelens resonemang och visar på begreppens användbarhet.

Under perioden blir det också tydligt hur en ny dynamisk relation mellan vetenskapen och samhället institutionaliseras allt mer. Detta tar sig exempelvis uttryck i tillskapandet av forskningsstiftelserna och den allmänna innovationspolitiska inriktningen, men också i form av de regional-, jämställdhets- och miljöpolitiska satsningar som regeringen gör under andra halvan av 1990-talet. De i det här sammanhanget viktigaste mekanismerna är dels en ökad internationell imitation i den ekonomiska krisens kölvatten, dels den typ av "teoretisering" som begrepp som trippelhelix och Mode 2 exemplifierar. Begreppen kan beskrivas som moderna framgångsrecept för forskningspolitisk förnyelse och omvandling.

Även om exempelvis Gibbonsgruppen vill göra gällande att det skett en grundläggande transformation – i det närmaste revolutionär – av vetenskapens funktionssätt och organisering, visar den kritik och debatt som uppkommit i dess kölvatten att vad som sker är att nygamla arbetsformer (Mode 2) kompletterar och etableras sida vid sida med den traditionella disciplinära "fria" grundforskningen (Mode 1) inom forskningslandskapet. Framväxten av den strategiska forskningen kan ses som ett tydligt exempel på institutionell förskjutning då förändrade omvärldsbehov har ändrat vissa komponenter eller element i den etablerade grundforskningens arbetsformer. Debatterna kring "trippelhelix-begreppet" och den "postakademiska" vetenskapen bör tolkas i liknande termer. Det framväxande kunskapsamhället, med en allt mer kunskapsdriven ekonomi, expanderar och organiserar in nya aktörer, aktörskonstellationer och institutionella praktiker och logiker i ett fält som under efterkrigstiden helt har dominerats av "den akademiska vetenskapen" och dess professioner och discipliner.

Framtida generationer studenter, lärare, forskare och administratörer får med stor sannolikhet lära sig att hantera ett allt mer komplext, pluralistiskt och mångfacetterat utbildnings- och forskningslandskap. Det finns de som ser detta enbart som ett hot. Jag ser det som en möjlighet för tidigare marginaliserade grupper, intressen och forskningsproblem att vinna utrymme och inflytande.

Kapitel 6

Styrningskrafter i universitets- och högskolefältet: mellan elfenbenstornet och marknaden

Inledning

Ett genomgående tema i den här studien är att universiteten och högskolornas agerande bör förstås utifrån relationerna mellan multipla och inte sällan motsägelsefulla mål, villkor och strategier hos olika grupper inom universiteten och de förändrade institutionella villkor och aktörsnätverk som idag präglar det löst sammansatta fält där universiteten och högskolorna verkar (jfr Geuna 1999; 2001). Förändrade villkor på båda nivåerna formar de processer och beslut som växer fram inom universiteten och de resultat som blir konsekvenserna av dessa processer. I det här kapitlet skall jag kortfattat länka samman mitt institutionella teoretiska ramverk med empiriska analyser av förändringar inom vetenskapen och den svenska forskningspolitiken för att teckna en bild av de styrningskrafter och institutionella logiker som karaktäriserar det organisatoriska fältet som det moderna universitets- och högskolelandskapet utgör.

Det är i detta styrningsfält som Lunds universitet har att navigera och det är här man möter och hanterar de krav och förväntningar som den institutionella omdaning av forskningslandskapet för med sig. Den norske universitetsforskaren Ivar Bleiklie är försiktig när han talar om dessa förändringsprocesser i termer av att:

The current transformation implies however, that the collective and individual autonomy of academics is circumscribed by the needs of others, rather than by their independent judgements as professional (Bleiklie 2004:10).

Hans landsman, organisationsforskaren Johan P. Olsen, är betydligt mer drastisk när han drar slutsatsen:

The University's day of almost unquestioned pre-eminence as an instrument for coping with society's problems have gone (Olsen 2005a:35).

I den föregående delen diskuterade och analyserade jag utförligt dessa institutionella omvandlingsprocesser. Dynamik och förändringsambitioner mötte där etablerade traditioner och praktiker såsom ämnesdisciplinernas kognitiva dominans och tjänste- och finansieringssystemets uppbyggnad och framväxt. Analysen visade hur en breddning av det forskningspolitiska fältet de senaste decennierna har kompletterat fältet med nya institutionella element och logiker och därmed skapat ett omvandlingstryck på etablerade praktiker och traditioner.

Påståendet att det universitets- och högskolepolitiska området är ett komplext och mångfacetterat organisatoriskt styrningsfält, präglad av en rad skilda institutionella logiker, processer, spänningar och konflikter, framstår idag som tämligen okontroversiellt (jfr Barke 2003).⁹⁵ Mycket tyder på att det pågår en omförhandling av universitetens och vetenskapens "kontrakt" med det omgivande samhället. Detta är en förhandlingsprocess där universitetens institutionella konfiguration utmanas, ifrågasätts och omdefinieras. Johan P. Olsen beskriver och sammanfattar denna när han skriver:

Prevailing trends include fundamental change in the autonomy of the University and in the academic freedom of individual faculty members, in the University's collegial and disciplinary organization, the unity and research and teaching, who controls specific bodies of knowledge and who defines criteria of excellence and social needs, the structure of departments, degree programs and courses, the relations between those who do research and teach and academic and administrative leaders, and in governments' commitment to funding universities (Olsen 2005a:3).

Den nyinstitutionella organisationsforskningen har visat att institutioner som utsätts för den här typen av förändringstryck ofta omvärde-
rar sin samhälleliga roll, sin identitet, sina grundvalar, lojaliteter och beteendemönster och det finns, menar Olsen, mycket som talar för att "the University now faces this kind of situation" (Olsen 2005a:7).

Styrningskrafter i universitetsfältet

Den mest spridda bilden av universitet och högskolor, i ett hundraårigt perspektiv, är den av en institution präglad av omfattande autonomi och självständighet (se t.ex. Gustavsson 1971; Cozzens & Gieryn 1990; Shils m.fl. 1991). Det klassiska argumentet för universitetens autonomi är att den fria forskningen utgör en grundläggande förutsättning för det fria opartiska sökandet efter ny kunskap och konserverandet och vidareförmedlandet av de värden och normer på vilka det civiliserade samhället vilar (Merton 1942; Salter & Tapper 1994). I detta ligger föreställningen om en tydlig funktionell koppling mellan arbetsuppgifternas natur (fri forskning och undervisning) och arbetets organisatoriska ramar (Becher & Kogan 1992; se även Marton 2000:22). Denna traditionella bild av universitet summeras på ett precist sätt av Johan P. Olsen:

The University is a Republic of Science and die Gelehrten. There is Lern- und Lehrfreiheit and the University's corporate identity and integrating self-understanding is founded on a shared commitment to scholarship and learning, basic research and search for the truth, irrespective of immediate utility and applicability, political convenience or economic benefit (Olsen 2005a:8).

I den moderna debatten om relationen mellan universiteten och det omgivande samhället används ofta argumentet att autonomi och självregleringen är en förutsättning för organisationens mer kritiska uppdrag (Gustavsson 1997). Det fria sökande efter kunskap är ett centralt inslag i upprätthållandet av det öppna samhället och vetenskapen är här en institution som bidrar till problemlösning, konflikthantering och social integration i det demokratiska samhället, baserat på principerna om fri rationell kommunikation och det goda argumentets politiska dynamik (jfr Habermas 1987; Kalleberg 2000).

Man kan också anlägga ett mer instrumentellt perspektiv och peka på att det för organisationer och verksamheter som kännetecknas av osäkerhet när det gäller såväl själva grundkomponenten – kunskap – som verksamhetens mål och uppgifter krävs en betydande autonomi i utförandet för att lösa uppgifterna och upprätthålla verksamhetens legitimitet (jfr Rothstein 1994; Baldrige 1983:5). Utforskandet av och sökandet efter ny kunskap är ett i grunden osäkert projekt – en resa in i det okända – och det är därför svårt (omöjligt menar somliga) att inordna dessa processer i traditionella organisatoriska strukturer och rationellt organisera verksamheten utifrån fastställda mål (Clark 1983:15; Dasgupta & David 1994).

Autonomin är också ett uttryck för det faktum att den främsta auktoritetskällan inom det akademiska livet är den professionella expertisen, och att universiteten är organisationer med en långtgående professionell autonomi (Mintzberg 1983) stammande ur det vetenskapliga samfundet (jfr Sporn 1999). Kraven på en långtgående akademisk frihet och professionell autonomi – den humboldtska traditionen – skapar ett universitets- och forskningsfält som är *bottentungt* till sin karaktär. Forskningen om akademiska identiteter har visat att forskarnas främsta lojalitet riktas mot den vetenskapliga disciplin eller det specialområde där man verkar, i andra hand mot sin hemmiljö, institutionen, och först därefter mot universitetet eller högskolan som helhet (Becher & Trowler 2001; Henkel 2000; Searle 1972). Dessa lojalitetsband förstärker ytterligare fältets bottentunga karaktär och skapar en organisatorisk tröghet som gör det svårt för politiska och byråkratiska aktörer att substantiellt reformera universitetsorganisationer (Clark 1983:16). Vetenskapen och dess utövare är i första hand medlemmar i, socialiserade in i och lojala mot de globala nätverk som de moderna vetenskapliga disciplinerna utgör (Sörlin 1994; Bleiklie 2004:12). Det är mot den bakgrunden som organisationsforskare traditionellt har beskrivit universitetet som *komplexa* (Damrosch 1995), *multifunktionella* (Kerr 1995; Parsons & Platt 1973) och *löst koplade* (Weick 1976), vilket i ett styrningsperspektiv leder till att

the potency of collective action at an institutional level is low and there is generally a strong diffusion of power in decision-making processes in higher education organisations. This leaves a weak role for institutional leadership (Maasen & Gornitzka 1996:302, jfr Cohen & March 1974).

Dessa institutionella omständigheter leder till att forskarna och då framför allt professorerna har en vidsträckt kontroll över sin egen tid (Clark 1983:15). Med ett språkbruk doftande den amerikanske statsvetaren E.E. Schattschneider (1960) skriver Clark (1983:10), att det traditionella europeiska sättet att organisera universitet och högskolor "mobiliserar partiskheten" hos i första hand två grupper: de fast anställda professorerna och högre tjänstemän inom den statliga byråkratin och i regeringsdepartementen. Den kollegiala och professionella auktoritet som den traditionella professorsrollen vid europeiska universitet ger uttryck för manifesterades under lång tid genom att professorerna garanterades tillträde till universitetsstyrelser, fakulteter och institutionella chefs- och ledarbefattningar (Bleiklie 1994).

The expectations that face the academic authority are based on the assumption that high disciplinary competence gives the best academic leadership (Bleiklie 2004:12).

En nära besläktad karaktäristik som ofta tillskrivs universitet och högskolor är dess *strukturellt differentierade* karaktär, där varje institution är "sin egen värld". Detta är en omständighet som kan förklaras av det begränsade funktionella beroende som existerar mellan enheterna.⁹⁶

[I]t is not too fanciful to see the university as a federation of departments each facing outwards toward the research councils for research funds and towards schools and other universities for students and staff while at the same time living together on a campus with faculty boards and the Senate as mechanisms for negotiations and arbitration of their divergent interests (Halsey & Trow 1971:111f, citerad i Clark 1984:13).

Denna traditionella beskrivning av det akademiska fältet med sina löst kopplade organisationsformer, starka disciplinära normer och traditioner, sin starka professionella dominans och auktoritet och långtgående individuella och institutionella autonomi ger dock inte en fullständig bild. Åtskilliga rapporter och studier vittnar om att universitet och högskolor i flera avseenden mer och mer kommit att anta karaktären av "riktiga" organisationer med tydligare etablerade organisatoriska gränser och identitet, hierarkiska strukturer och rationellt utformade styrsystem (Brunsson & Sahlin-Andersson 1998; 2000). Dessa förändringsprocesser kan förklaras av den globala spridningen av "organisationen" som universell verksamhetsform och det allt intensivare politiska, byråkratiska och marknadsmässiga tryck som universitet och högskolor verkar under. Den traditionella akademiska autonomi och självregleringen härstammande ur kunskapens osäkra natur och forskningens osäkra vägar, forskningens kritiska uppdrag och den professionella organisationens krav och karaktär, tillsammans med vetenskapen och forskningens disciplinära nätverksstruktur är enbart ett av flera institutionella element som präglar det universitets- och högskolepolitiska fältet. Detta fält är i hög grad invävt i och reglerat av den offentliga statsapparaten med dessa politiska organisations- och styrningsstrukturer och finansiella ramvillkor.

Autonomin möter byråkratin och marknaden

Den institutionella ordning som reglerar det universitets- och forskningspolitiska landskapet präglas inte enbart av idéer, visioner och praktiker som vi i en eller annan mening kan koppla till det humboldtska arvet, de mertonska normerna och Vannevar Bush-doktrinen, utan fältet regleras också av en syn på universitet och forskning som ett *instrument* för att nå konkreta politiska mål och syften. Min genomgång av den vetenskapsdynamiska och forskningspolitiska litteraturen illustrerar tydligt detta elements centrala plats i den samlade institutionella ordningen. Forskningen och den högre utbildningen betraktas här som en produktionsfaktor och en källa till välfärd och hälsa. Universitetens arbetsformer, organisation och inriktning är här mer eller mindre, influerade av politiska idéer och propåer snarare än enbart av vetenskapliga visioner och ambitioner. Universitet är, med Clark Kerrs berömda uttryck, ett "multiversitet" som blint tjänar samhället (Kerr 1966:19). Den individualistiska och disciplinära traditionen i det humboldtska arvet ersätts här av den storskaliga och kollektiva forskningsorganisationen, ofta organiserade i flervetenskapliga centrumbildningar och forskningsinstitut. Universitetet kommer här att allt mer likna andra offentliga institutioner med utsedda snarare än valda ledare och företrädare, hierarkiska strukturer och tydligt definierade gränser.

The socially responsible university is expected to be oriented towards actions and values that emphasize that it gives something back to society beyond its traditional "output" of education and research responsibilities (Bleiklie 2004:13; jfr Kerr 1989).

Statens roll som det fria universitetet och den fria forskningens beskyddare är en väsentlig komponent i den humboldtska traditionen. I Sverige fick relationen mellan universitet och stat en speciell utformning, vilket gjorde att den tidigt kom att skilja sig från sin tyska förebild. Universiteten i Sverige blev i stor utsträckning utbildningsanstalter för statliga ämbetsmän, inte de nyhumanistiska bildningsinstitutioner som von Humboldt skisserat (Sörlin & Törnquist 2000). De västeuropeiska universitetssystemen utvecklades som relativt autonoma institutioner inom statens ram och där deras traditionella privilegier och jurisdiktioner kom successivt att avvecklas. Vad som i större ut-

sträckning kommit att prägla det moderna universitetet är å ena sidan den kraftiga tillströmningen av studenter under efterkrigstidens första två decennier och å andra sidan forskningens starka expansion. Inte minst den förstnämnda processen driver fram en ökad statlig reglering och en allt mer utvecklad detaljstyrning av universiteten i fråga om volym, tillträdesregler, tjänstesystem, organisationsformer, utformning av utbildningslinjer och kurser etc.⁹⁷

På forskningssidan växer under efterkrigsdecennierna fram å ena sidan forskningsrådsorganisationen och å andra sidan sektorsmyndigheterna. Dessa organisationer växer successivt i finansiell omfattning vilket leder till att fakulteternas roll som dominerande forskningsfinansier via tjänstetillsättningar utmanas och att systemets balansproblem hamnar högt på den forskningspolitiska agendan. Forskningen har givit de styrningssystem som utvecklades i massuniversitetets kölvatten beteckningen "state control" (Vught 1989; Neave & Vught 1991; Maassen & Vught 1994; Gornitzka 1999; Huisman, Maassen & Neave 2001), med en starkt centralistisk struktur och en uttalat nyttoorienterad inriktning. Marton (2000:30) skriver t.ex. att "the university is part of the national civil service and is required to implement national public policy, and should do so loyally".

Statens relationer till universiteten har därefter förändrats i två vågor (Maassen 2003), när statsmakterna runt om i västvärlden under 1980-talet successivt avvecklar den centralistiska detaljstyrning och i stället övergår till att sätta upp mål och finansiella ramar för verksamheten. Man har samtidigt överlätit betydande befogenheter till universiteten när det gäller att sköta den löpande verksamheten. "State control" har förändrats till "state supervision" (Maassen 1996; 2003).

Den komparativa forskningen visar att introduktionen av dessa nya "managementmodeller" tagit sig olika uttryck i västvärlden. En studie drar slutsatsen att "whatever progress the onward march of managerialism may be making within specific systems, and granting that there are important similarities between some of these, taken as a whole these different case studies present a picture of continuing diversity on the national level" (Amaral, Fulton & Larsen 2003:283). En effekt av införandet av "new public management" inspirerade styrningsmodeller i universitetssektorn tycks vara en tilltagande konflikt mellan administrativa och akademiska intressen och grupper generellt i sektorn men också lokalt på universitetsnivå (Slaughter & Leslie 1997; Henkel 2000; Reed 2002; Amaral, Fulton & Larsen

2003; Gornitzka & Larsen 2004).

Det kollegialt styrda universitetet, med sina akademiska skrån uppbackade och assisterade av ett fåtal administratörer, har successivt utmanats av "the managerial university", dominerat av en växande skara expertbyråkrater för vilka "traditional norms and values of academic profession carry little weight" (Meek citerad i Amaral, Fulton & Larsen 2003:285). I detta nya universitetsideal uppfattas den kollegiala, disciplinära och demokratiska organisationen och den individuella autonomin många gånger som ett hinder för effektivt beslutsfattande och "produktion". I "managementuniversitetet" har utsedda ledare och externa representanter tagit kommandot i ledningsorganen, och nya system med extern ackreditering och omfördelningsmekanismer baserat på citeringsindex och vetenskaplig exponering har utvecklats för att kvantitativt och kvalitativt påverka universitetets agerande (Brennan & Shah 2000, citerad i Olsen 2005a:13).

Together with the idea that increased efficiency can be achieved by means of incentive policies and performance indicators, these notions tend to imply that the administrative element in university governance should be strengthened in order to ensure a standardized and controllable handling of the growing burden of teaching and research (Bleiklie 2004:14).

I den institutionella ordning som här tecknas av det universitets- och högskolepolitiska fältet finns det förutom starka akademiska styrningskrafter och statliga styrnings- och struktureringsambitioner ett växande institutionellt element som bygger på en vision där forskning och utbildning betraktas som varor och tjänster. Universitetet och dess anställda börjar allt mer praktisera marknadsliknande beteenden i en strävan att attrahera resurser från externa finansiärer och samarbetspartner. Vetenskapens publika eller offentliga karaktär ersätts av en modell där information och kunskap betraktas som strategiska resurser och privatägda rättigheter. Universitetet som institution, opererande på den öppna marknaden, beskriver en organisation som är lyhörd, responsiv och anpassningsbenägen mot marknadens krav, en organisation som är allt mer beroende av sina intressenter (Slaughter & Leslie 1997). Sheila Slaughter och Larry Leslie (1997; 2004) talar om en framväxande "akademisk kapitalism" som utvecklas inom universitet och högskolor för att möta de förändrade finansiella och

juridiska villkor som en allt mer globaliserad ekonomi tvingar fram. Detta är ett institutionellt element som har ett nära släktskap med de ”managerlistiska” instrument och ideal vi beskrev ovan. Det är en ideologi baserad på en kommersiell logik och framdriven av en allians mellan industriella företrädare och akademiker inom marknadsnära forskningsfält som bioteknik, informationsteknologi och materialvetenskap. Man kan här tala om framväxten av en ”akademisk-kapitalistisk regim” (Bleiklie 1998, 2004, 2005; Slaughter & Leslie 1997; Geiger 2004; Bok 2003; Sörlin 1996; Sörlin & Törnqvist 2000).

Den framväxande akademiska kapitalismen skall här förstås som universitetens anammande av marknadsbeteenden såsom konkurrens om externa resurser från forskningsråd, stiftelser, och industri- och näringslivssamverkan i olika former, men också vinstsyftande verksamheter som patentering, licensgivande, spin off-företag och försäljning av utbildningar och avgiftsintäkter från utbytesstudenter etc. I en situation där statens obundna direktfinansiering av universiteten och högskolorna reellt sett minskar och där tillkommande resurser i stor utsträckning kanaliseras via stiftelser och myndigheter med uppdraget att stärka den nationella ekonomiska tillväxten och konkurrenskraften utvecklas nya beteendemönster hos enskilda forskare, institutioner och universitet och den interna maktordningen på universitet och högskolor utmanas och omdanas. Litteraturen som diskuterades i kapitel 4 – och då särskilt trippelhelix-litteraturen – har en i grunden positiv inställning till universitetens nya (eller nygamla) uppdrag av bidra till ekonomisk tillväxt och förstärkt nationell konkurrenskraft. Kritiska röster har dock inte saknats (se t.ex. Newman m.fl. 2004; Bok 2003 för översikter).⁹⁸ Tidigare rektorn för Harvard universitetet Derek Bok menar exempelvis:

Commercialization threatens to change the character of the university in ways that limit its freedom, sap its effectiveness, and lower its standing in society. [...] The problems come so gradually and silently that their link to commercialization may not even be perceived. Like individuals who experiment with drugs, therefore, campus officials may believe that they can proceed without serious risk (Bok 2003:207).

Avslutningsvis finns det anledning att betona att det inte är en linjär kronologisk utveckling som tecknats, från akademisk oligarki via statlig planering och representativ demokrati till marknad och serviceideal, utan en mer sammansatt bild där dessa ideal funnits med

historiskt, i skilda tappningar, men där tyngdpunkten i den sammanlagda institutionella ordningen skiftat över tid mellan de olika elementen. Med detta sagt är det också troligt att vi i framtiden kommer uppvisa nya konfigurationer och förändringsprocesser inom det universitetspolitiska fältet. Des tre styrningsideal eller institutionella logiker som jag ovan beskrivit och diskutera utgör idag den regulativa grunden för detta organisatoriska fält.

Om forskningsfinansieringen

Ett konkret sätt att ”översätta” dessa idealtypiska resonemang till en konkret empirisk verklighet är att närmare beskriva och analysera hur forskningsfinansieringen – dess inriktning och karaktär – har utvecklats och förändrats. Forskningsfrågan som jag söker svar på är hur den konkreta institutionella ordningen – dvs. mixen av akademiska, byråkratiska och marknadsideal – ser ut i den svenska forskningsfinansieringen. Sätten att finansiera forskningen är centrala eftersom de ”contribute[s] to constructing, reproducing, and changing the institutional order of academic research. They do so by influencing the evaluation of research and the mechanisms of reputational control” (Elzinga 1985:209, citerad i Benner & Sandström 2000:293).

Ett centralt element i universitetssektorns framväxt som ett distinkt organisatoriskt fält under efterkrigstiden var uppkomsten av de forskarstyrda forskningsråden. De historiskt dominerande principerna om akademisk självreglering och kollegiala normer kom därigenom att normativt integreras i universitetsfältet som reglerande principer (Benner & Sandström 2000:291). De krav på institutionell och individuell autonomi som utgör den identitetsmässiga ryggraden i universitetssystemet har i strikt ekonomisk mening aldrig varit en verklighet i Sverige (eller Europa i övrigt). Universiteten har här alltid varit helt beroende av staten som huvudsaklig finansiär, både i form av direkt finansiering eller indirekt via forskningsråd, sektorsorgan eller av det politiska systemet inrättade stiftelser. Detta betyder att inriktningen av och formerna för forskningsfinansiering spelar en avgörande roll för den institutionella utvecklingen inom universitetssektorn genom exempelvis de rutiner, inriktningar (disciplinorientering kontra tvärvetenskap, grundforskning kontra tillämpad forskning), utvärderingskriterier etc. som utgör basen för anslagsfördelningen.

Utvecklingen av de forskningsfinansiella systemen är, som Benner och Sandström (2000b; jfr Martin & Irvine 1986) visat, i hög grad spårberedande. Olika system ”skapar” sina egna intressegruppskonstellationer och

dessa konstellationer maktposition återkopplas till och påverkar den fortsatta policyutvecklingen inom området (jfr Pierson 1994). Ett traditionellt disciplinorienterat och forskarstyrt forskningsrådssystem har det universitetsbaserade vetenskapssamfundet som sin viktigaste intressegrupp, medan ett system med större grundfinansiering till universiteten skapar ett större inflytande för institutions-, fakultets- och universitetsledningar och ett sektorssystem skapar delvis andra politiska och byråkratiska intressekonstellationer (Benner & Sandström 2000B:444f).⁹⁹

Det svenska forskningsfinansiella systemet växte fram i tre faser med etableringen av forskningsråden på 1940-talet, sektorsorganen på 1960- och 70-talen och de strategiska stiftelserna i början av 1990-talet. Analyser av förändringsprocesser i de nordiska ländernas finansieringssystem visar tydligt på användbarheten i begreppsapparaten för evolutionär institutionell förändring som jag presenterade i kapitel 3. Utvecklingen beskrivs bäst av begreppet *institutionell skiktning* (adderingen av sektors- och strategiska finansieringsorganisationer till den traditionella forskningsrådsstrukturen), men också av *institutionell förskjutning* och *omvandling* (adderingen av mer proaktiva och storskaliga satsningar från forskningsråden som komplement åt de traditionella små forskariniterade projektstöden).

En av slutsatserna från Benner och Sandströms analys av reformprocesser i de skandinaviska länderna är att "there is a marked continuity and path-dependence in how funding for research is organized" (2000a:453). Min översiktliga presentation nedan kommer att visa på den omvandling som sker när den sektoriellt och strategiskt motiverade forskningen växer fram som ett komplement till den forskariniterade "fria" grundforskningen. Vad jag också kommer att visa är att det utvecklats en betydande pluralism i den svenska forskningsfinansieringen, vilket i sig skapar osäkerhet inom fältet.

Ulf Sandström och hans kollegor formulerar den dagsaktuella situationen på ett bra sätt när de skriver:

Paradoxen i modern forskningspolitik är att universitetens fria och "oberoende" institutioner samtidigt är höggradigt beroende av externa bidrag från framför allt statliga eller halvstatliga organ. Talet om akademisk frihet kan därför, av den som är cyniskt lagd, avfärdas som en mytbildning. I nästan alla ämnesområden är det omöjligt för de enskilda forskarna att klara sig på en basfinansiering som universitetet erbjuder. De tvingas att söka externa medel för att kunna genomföra sina forskningsplaner.

I själva verket fordras inom allt fler forskningsfält stora anslag och bidrag för att möjliggöra en effektiv forskning och det gör att frihetsfrågan många gånger kommer i ett nytt ljus (Sandström, Heyman & Hällsten 2004:30).

Min ambition är inte att göra någon fullständig analys av forskningsfinansieringens utveckling under hela min undersökningsperiod, utan enbart att i övergripande termer beskriva utvecklingen av de samlade forskningsintäkterna och hur inriktningen förändrat karaktär under perioden.

Sverige beskrivs ofta som det land som satsar störst andel av BNP på forskning och utveckling, och Sverige har därför beskrivits som något av en förebild i EU-familjen (se t.ex. Pavitt 2001; EU-kommissionen 2003). Den här bilden har de senaste åren kritiserats på en rad punkter (Jacobsson & Rickne 2004) och man bör generellt sett vara försiktig med internationella jämförelser när det gäller forskningsstatistik.

Man kan i några korta ordalag beskriva den övergripande utvecklingen av högskolans totala forskningsresurser under min undersökningsperiod som en kontinuerlig expansion med cirka 900 miljoner om året under 1980-talet och därefter en betydligt blygsammare expansion under stora delar av 1990-talet och fram till idag. För perioden 1989–2004 gör VR uppskattningen att resurserna för universitetsforskningen ökat med sammanlagt ungefär en miljard (Heyman & Lundberg 2002:37; jfr Hällsten & Sandström 2002; Sandström, Heyman & Hällsten 2005). Vad som också framträder i statistiken är hur den ekonomiska krisen i början av 1990-talet tämligen omgående innebar en kraftig nedgång i de totala FoU-utgifterna, medan ”besparingspolitiken” för den ”allmänna vetenskapliga verksamheten” slår igenom först under andra halvan av 1990-talet. Detta skulle kunna tyda på att man från politiskt håll inledningsvis försökte ”skydda” forskningen från allt för omfattande nedskärningar.

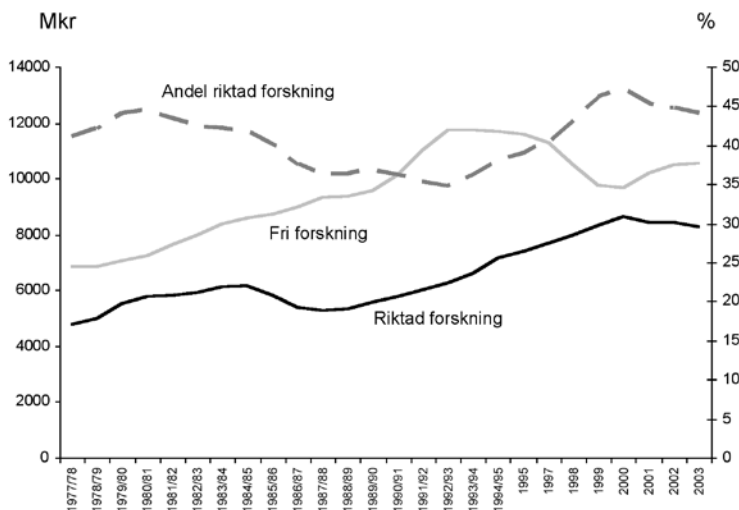
I den offentliga debatten hörs ofta företrädare för universitet och högskolor som hävdar att forskningsklimatet blivit radikalt sämre under 1990-talet. Hur skall dessa argument värderas i ljuset av mina aggregerade siffror över forskningsfinansieringens utveckling? För det första skall man komma ihåg att det under 1990-talet växt fram en rad nya universitet och att en rad högskolor har fått fasta forskningsresurser via s.k. vetenskapsområden. Denna utbyggnad svarar för en betydande andel av denna miljard. Bara under den senaste tioårsperioden har antalet lärare och forskare ökat med drygt 30 procent.¹⁰⁰ Detta betyder att åtskilligt fler individer skall konkurrera om de samlade forskningsresurserna. För det andra har de nya medel som tillkommit

under 1990-talet (t.ex. de nya forskningsstiftelserna) varit riktade mot vissa ämnes- och problemområden. För det tredje har utbildningen expanderat kraftigt, vilket resulterat i att lärarna och forskarna måste ägna allt mer tid åt grundutbildning samtidigt som resurserna per student minskat. Under 1990-talet har antal registrerade studenter i det närmaste fördubblats från cirka 200 000 till nästan 400 000 idag (vilket motsvarar cirka 300 000 helårsstudenter). Den sammantagna bilden talar om att majoriteten av forskarna i genomsnitt fått sämre finansieringsmöjligheter under den senaste 15-årsperioden (jfr Heyman & Lundberg 2002; SUHF 2002; SULF 2002).

Det är inte enbart forskningsfinansieringens *omfattning* som är av intresse när förändringar i forskningslandskapet diskuteras, utan under undersökningsperioden har också *inriktningen* på och *karaktären* resurserna förändrats. Jag följer här Sandström, Heyman & Hällsten (2004) när de försöker beskriva utvecklingen genom att övergripande skilja mellan "riktad" och "fri" forskning.¹⁰¹ Sett över en 25-årsperiod visar deras analyser att den riktade forskningens andel minskade under stora delar av 1980-talet genom "akademiseringen" av sektorsforskningen. Deras analyser visar också att denna trend bröts runt 1993/94 då finansieringen av den fria forskningen minskade, samtidigt som den riktade forskningen fortsatte öka (se figur nedan).

Figur 6.1 *Fri och riktad forskning i Sverige 1977/78–2003*

(2)

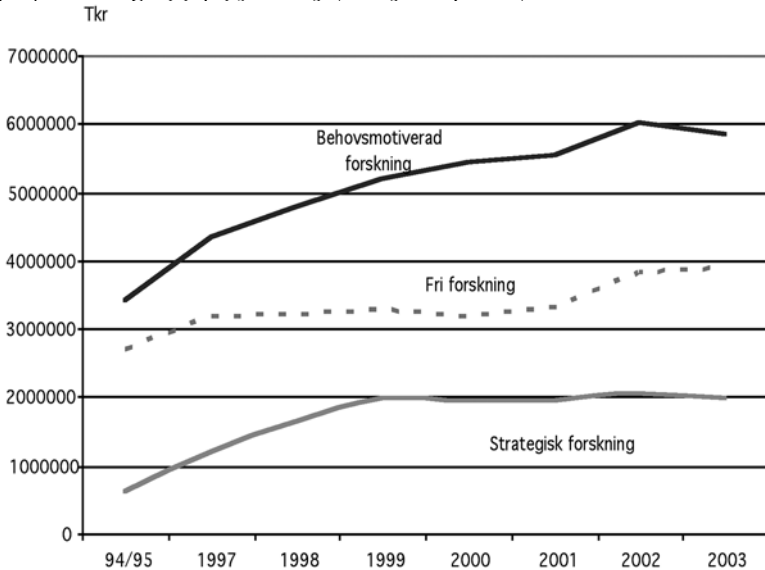

Källa: Sandström, Heyman & Hällsten 2004:24

Deras mer detaljerade analyser visar dessutom på betydande förskjutningar inom kategorin ”riktad” forskning. I den moderna forskningspolitiska litteraturen och i den faktiska forskningspolitiken delar man idag ofta in forskningsfinansieringen i *behovsmotiverad forskning*, *fri forskning* och *strategisk forskning*.¹⁰² En analys med dessa kategorier som bas ger en tydligare bild av de forskningsfinansiella förutsättningarna i det moderna svenska forskningslandskapet.

Vi har idag en situation där andel ”fri” forskning ligger på en nivå under 35 procent av de samlade FoU-medlen (exklusive fakultetsmedel).

Figur 6.2 Strategisk forskning, behovsmotiverad forskning och fri forskning 1994/95–2003 (2003 års priser)

Källa: Sandström, Heyman & Hällsten 2004

Denna typ av redovisning ger dock enbart en begränsad bild av forskningsfinansieringens karaktär och inriktning. För att få en mer nyanterad bild av den regulativa ordning som växer fram i det universitetspolitiska fältet behöver vi se närmare på de aktörer som finansierar forskningen och deras inriktning och strategier. Tabellen nedan visar

sammansättningen av den s.k. externa forskningsfinansieringen, dvs. alla forskningsmedel exklusive de direkta statsanslagen. Den externa forskningsfinansieringen uppgick 2005 till cirka 9,8 miljarder. Detta kan jämföras med de samlade direkta statsanslagen till forskning och forskarutbildning som samma år uppgick till cirka 9,2 miljarder.

Tabell 6.1 Totala bidrag till forskning/forskarutbildning, "extern finansiering" 2005 (tkr)

Cancerfonden	260 760
EU	815 964
Enskilda utbildningsanordnare	35 918
Knut och Alice Wallenbergs stiftelse	451 588
Kommuner och landsting	229 824
Offentliga forskningsstiftelser	911 889
Statliga myndigheter	2 607 164
Stiftelsen Riksbankens jubileumsfond	165 191
Stiftelser förvaltade av lärosäte	232 665
Svenska företag	385 529
Svenska organisationer utan vinstsyfte	1 180 310
Utländska företag	107 913
Utländska organisationer utan vinstsyfte	248 205
Vetenskapsrådet	2 041 466
Övrigt	176 468
Totalt	9 850 854

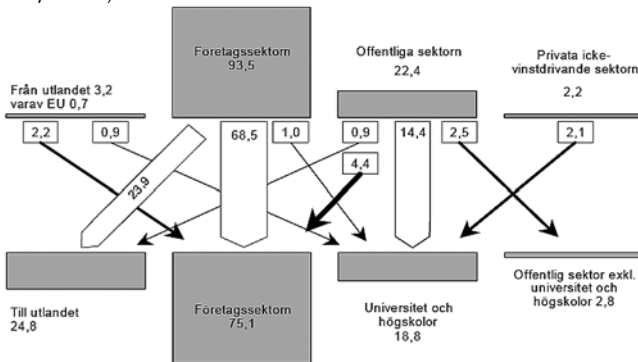
Källa: NU-databasen, Högskoleverket

Bakom finansörerna kan vi skymta aktörer med minst tre olika regulativa strategier (efter Benner & Sandström 2000).¹⁰³ Först en *interventionistisk* modell där man försöker styra forskningen mot industrins eller en specifik sektors intressen och behov. Stora delar av

de statliga myndigheternas, företagens och EU:s forskningsmedel kan hänföras till denna kategori. Det finns dessutom en *autonomistisk* modell manifesterad av den klassiska forskningsrådsmodellen där kollegial kontroll och grundforskning står i centrum, idag i första hand representerad av Vetenskapsrådet. Avslutningsvis finns det en *transinstitutionell* modell som kombinerar inslag från de båda andra. Benner & Sandström beskriver modellen som är ”based upon academic autonomy and initiatives taken by university researchers, but tries to direct academic researchers to modes of operation that fit industry’s needs. The strategies emphasize organizational complexity, managerial control of research performance, and transinstitutional and transepistemic knowledge production.” (Benner & Sandström 2000:300). I den svenska kontexten utgör framför allt Stiftelsen för strategisk forskning (SSF), Mistra och KK-stiftelsen finansiärer med transinstitutionella ambitioner.

Figuren nedan sammanfattar finansieringsflödena i det svenska forskningssystemet. Figuren illustrerar tydligt systemets tudelade karaktär. Vi har å ena sidan företagens omfattande egna forskningsverksamhet och å andra sidan en i huvudsak offentligt finansierad universitets- och högskolebaserad forskningsverksamhet.

Figur 6.3 Finansieringsflödena i det svenska forskningssystemet 2004 (miljarder)

Källa: Prop. 2004/05:80

Slutsatser

Den tentativa och försiktiga slutsats vi kan dra är att det traditionella organisatoriska fältet – kalla det t.ex. ”den akademiska vetenskapen” – håller på att luckras upp av ett allt mer fragmentiserat vetenskaps-samfund, nya samverkansformer och en allmän deprofessionalisering och managementisering av forskningen (jfr Hellström 2005; se dock Enders 1999). Istället växer ett delvis nytt fält – som jag tidigare kallat ”den kunskapsbaserade ekonomin” – fram kring den moderna forskningen. Det är ett fält där universitet och högskolor präglas av flera konkurrerande ideal och normer. Detta är ett forskningslandskap som i allt större utsträckning präglas av andra än de rent inomakademiska normerna såsom de beskrevs av Robert Merton (1973).

Analysen av de forskningsfinansiella förskjutningarna och förändringarna ger signaler om, att de institutionella logiker som finns inom vad vi ovan kallade de ”akademisk-kapitalistiska” och ”managerilistiska” regimerna, har en väl så framträdande roll i forskningslandskapet som den klassiska akademiska, kollegiala modellen. Den sammansmältning av akademiska, politisk-byråkratiska och industriella intressen, normer och logiker som skett i det universitets- och forskningspolitiska fältet det senaste decenniet är dock i hög grad en ”asymmetrisk konvergens”, vilket innebär att ”although codes and practices circulate in both directions, industry ultimately seems to have an upper hand in this process” (Kleinman & Vallas 2001:451, citerad i Hellström & Jacob 2005:449).

Del IV

Lunds universitet i omvandling

Introduktion

Lunds universitet i omvandling

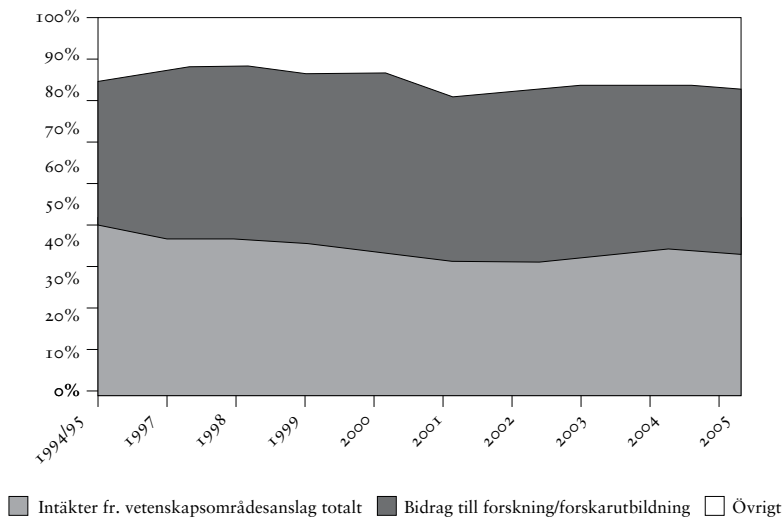
Det är nu dags att på allvar rikta blickarna mot Lunds universitet och i detalj studera den forskningsstrategiska och forskningsorganisatoriska utvecklingen under drygt två decennier. Innan vi ger oss in i den lundsiska universitetspolitiken finns det emellertid anledning att kortfattat teckna en översiktlig bild av universitetets forskningsfinansiella utveckling. Ovan visade jag hur forskningsresurserna nationellt ökade med ungefär 900 miljoner årligen under 1980-talet för sedan under 1990-talet öka betydligt långsammare eller rentav minska, åtminstone om man tar hänsyn till kostnadsökningar och systemets fortsatta expansion. Presentationen visade också på tämligen dramatiska förändringar i sammansättningen av den universitetsbaserade forskningens forskningsresurser.

Vid Lunds universitet såg sammansättningen av forskningsresurserna helt annorlunda ut under i början av 1980-talet än hur situationen är idag. Finansieringen dominerades helt av det s.k. Riksstatsanslaget (fakultetsmedlen). Riksstatsmedlen stod för cirka 65 procent av kostnaderna för forskning och forskarutbildning,¹⁰⁴ de fyra stora forskningsråden för drygt 20 och sektorsorganen för drygt 10 procent.¹⁰⁵

Kostnadsfördelningen för forskning och forskarutbildning 1980 illustrerar det faktum att forskningen för 25 år sedan nästan helt var styrd genom den formella universitetsorganisationen och kopplad till fasta tjänster. Detta system kompletterades sedan av medel från forskningsråden och sektorsforskningsmyndigheterna. Skillnaderna mellan fakulteterna var stora, då som nu. Riksstatsanslagets andel av de totala forskningsintäkterna varierade från drygt 80 procent inom humaniora och teologi till cirka 60 procent inom matematik-naturvetenskap och teknik. Bland de statliga forskningsanslagen var NFR och MFR de största bidragsgivarna, medan BFR var klart dominerande när det gäller de enskilda forskningsanslagen. Innan vi närmare studerar den forskningsorganisatoriska utvecklingen är det därför på sin plats att vi får en övergripande bild över hur forskningsfinansieringen för-

ändrats vid Lunds universitet under framför allt 1990-talet. Figur 7.1 och Tabell 7.1 nedan bekräftar och illustrerar den successiva balansförskjutningen mellan interna och externa forskningsmedel, mellan offentlig och privat finansiering samt den stora pluralism som idag präglar Lunds universitets forskningsfinansiella situation.

Figur 7.1 Intäkter för forskning och forskarutbildning, Lunds universitet 1994/95-2005 (löpande priser)

Källa: NU-databasen, Högskoleverket

Tabell 7.1 Intäkter för forskning och forskarutbildning vid Lunds universitet 1979/80 och 2005 i urval (tkr, löpande priser)

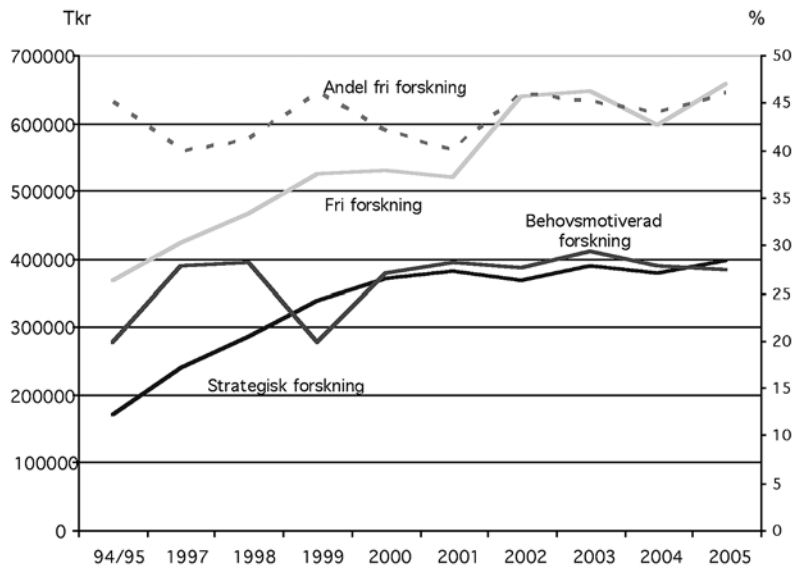
	2005 (Tkr)	Andel av FoU-intäkter (%)	1979/80 (Tkr)	Andel av FoU-intäkter (%)
Vetenskapsområdesanslag	1 477 354	47	222 170	65
Vetenskapsrådet	356 808	11	40 620	12
Statliga myndigheter	322 540	10	45 980	14
Svenska organisationer utan vinstsyfte	205 822	7	22 630	7
EU	126 594	4	–	–
Offentliga forskningsstiftelser	106 961	3	–	–
Knut och Alice Wallenbergs stiftelse	74 872	2	1280	0,3
Företag	50 603	2	1.U	1.U

Precis som i början av undersökningsperioden är skillnaderna mellan fakultetsområdena stora. Föga förvånande är andelen externa medel störst på LTH och på de medicinska och naturvetenskapliga fakulteterna. De externa anslagens andel av de totala forskningsintäkterna varierar idag från drygt 70 procent vid LTH till cirka 35 procent inom HT-området (Lunds universitet 2003b).¹⁰⁶ När man värderar den externa forskningsfinansieringens omfattning skall man inte heller glömma att de interna medlen (vetenskapsområdesanslagen) i stor utsträckning är låsta i tjänster, lokaler och forskarutbildningen. Detta innebär att i princip alla rörliga forskningsmedel idag kommer från externa källor. Konkurrensen om dessa externa forskningsmedel har skärpts betydligt det senaste decenniet. Lunds universitet har i det här sammanhanget behållit snarare än förbättrat sin position på finansieringsmarknaden de senaste åren.¹⁰⁷

Balansen mellan externa och interna medel fångar inte hela den omvandlingsdynamik som förändringarna inom forskningsfinansieringen fört med sig. Förutom balansförskjutningarna är det en mycket mer pluralistisk och komplex finansieringsbild som träder fram i slutet av min undersökningsperiod. Bilden av ett diversifierat

och pluralistiskt finansieringssystem är tämligen tydlig. Förutom de rent kvantitativa förändringarna är det en ny typ av forskningsaktörer som universitetet och dess forskargrupper möter på 1990-talet. De av löntagarfondsmedlen bildade forskningsstiftelserna drivs av en helt annan organisatorisk logik än forskningsråden med deras forskarstyrda och reaktiva logik. Forskningsstiftelserna gavs, som Sörlin m.fl. (2005) tydligt visat, ett helt annat uppdrag. Stiftelserna skulle proaktivt påverka både själva inriktningen på forskningen men också dess organisation. Nya gränsöverskridande och flexibla strukturer skulle komplettera och till viss del utmana det traditionella disciplinsystemet. Även de gamla forskningsråden, nu Vetenskapsrådet, har delvis förändrat sina anslagsformer och kommit att komplettera den traditionella projektfinansieringen med satsningar på framstående enskilda forskare och starka forskningsmiljöer. Figuren nedan visar utvecklingen gällande behovsmotiverad, strategisk och fri forskning vid Lunds universitet under den senaste tioårsperioden.

Figur 7.2 Fri forskning, strategisk forskning och behovsmotiverad forskning, Lunds universitet 1994/95–2005 (löpande priser)

Källa: NU-databasen, Högskoleverket. Viktningen av finansierarna har gjorts efter Sandström, Heyman & Hällsten 2004. Se bilaga 3 för ytterligare information.

Detta nya forskningsfinansiella system, skapar inte minst i kombination med EU:s framväxande forskningspolitik, ett starkt omvandlingstryck på den universitetsbaserade forskningen. Ett längre citat från tidigare dekanen vid medicinska fakulteten Per Belfrage illustrerar väl detta omvandlingstryck.

Den stora dramatiska trenden som sker just nu, det är ju att forskargrupperna, som är det klassiska och som alltid funnits [...] Det är ett klassiskt sätt att bedriva forskning och det kommer nog att fortsätta för det är en lagom stor miljö för sådan här laborativ forskning. Där har man en grupp, där har man arbetsdelning, där träffar forskarledaren sin grupp. [...] Men det är för fragmentiserat, det är för smått för att klara konkurrensen, det gör man inte. Alltså en sådan forskargrupp, med ytterst få undantag, jag tror jag vet ett eller två inom medicinska fakulteten och det är så fullkomligt briljanta forskare som klarar det på de här villkoren, men dom andra har ingen chans att överleva. [...] Vad man då gör är ju att man då har hittat den här programmatiska forskningen, det kan man kalla för centra, strategiska centra, excellenta miljöer, programforskning, vad fan som helst. Egentligen är det samma sak och det är att man inte kan jobba i små grupper om 7–8 stycken och konkurrera med internationell forskning. Vi har inte dom resurserna. För att man skall kunna klara det måste man gå ihop till ett tiotal sådana grupper som samverkar och då pratar vi istället om en 70–80 personer som jobbar inom samma. Så är det och det är fullständigt rätt tycker jag och man började för längesedan med det här utomlands och det kom så småningom till Sverige och nu gör alla det. [...] [O]ch man kan istället säga att dom som inte klarar att komma med, som inte kommer in och de som inte är tillräckligt meriterade för att vara med i något sådant här projekt eller strategiskt centrum, de kommer få det jädrigt kärvt (intervju: Per Belfrage).

Sammantaget är det nya forskningsfinansiella strukturer som växer fram under 1990-talet, med flera proaktiva nya aktörer med ett tydligt förändringsmandat, vilket har lett till att en ny förhandlingsordning mellan forskargrupper, finansiärer och universitetsledningar utvecklats.¹⁰⁸ Innan jag går vidare till analysen av Lunds universitet finns det anledning att i några enkla kategorier visa på de ekonomiska och personella förändringar som skett mellan 1985 och 2005 (se tabell nedan). Tabellen illustrerar ett antal intressanta och viktiga förändringar. För det första visar den att antalet studenter har ökat betydligt snabbare

än antalet lärare och forskare, oberoende om vi räknar helårsstudenter eller faktiskt antal registrerade studenter. För det andra att kostnaderna för forskning växt betydligt snabbare än kostnaderna för grundutbildning. Kostnaderna för grundutbildningen har växt cirka fyra gånger, medan kostnaderna för forskningen nästan sexfaldigats. För det tredje visar jämförelsen att kostnaderna för den tekniska och medicinska forskningen ökat betydligt mer än vid de övriga fakulteterna. I mitten av 1980-talet utgjorde forskningsintäkterna från de tekniska och medicinska fakulteterna cirka 23 procent av de samlade intäkterna. Tjugo år senare utgör deras forskningsintäkter cirka 60 procent av universitetets samlade forskningsintäkter.

Tabell 7.2 Lunds universitet under tjugo år: några nyckeltal

	1984/85	2005 ¹⁰⁹
<i>Personal</i>		
Totalt (helårsekvivalenter)	4 665	5 552
Professorer	279	570
Lärare/forskare ¹¹⁰	2 412	2 677
Studenter (antal)	16 783 Hås (22 000)	26 762 Hås (40 600)
Lärare/studenter ¹¹¹ Hås (antal)	1/7 (1/9)	1/10 (1/15)
<i>Utgifter</i>		
Totalt	1 266 mkr	5 056 mkr
Forskning/FU (extern)	592 mkr (254 mkr)	3 384 mkr (1686 mkr)
LTH	145 mkr (70 mkr)	906 mkr (656 mkr)
N	145 mkr (61 mkr)	597 mkr (283 mkr)
HT	51 mkr (9,3 mkr)	251 mkr (89 mkr)
S	59 mkr (20 mkr)	234 mkr (113 mkr)
M	144 mkr (67 mkr)	1 117 mkr (617 mkr)
Grundutbildning	390 mkr	1 672 mkr

Källor: Lunds universitets årskrönika 1984/85, Lunds universitets verksamhetsberättelse 2003, Lunds universitets årsredovisning 2005

Nu är det dags att vända blickarna och uppmärksamheten mot organisationsnivån – mot Lunds universitet – och där studera hur man reagerat på och hanterat de institutionella förändringsprocesser som diskuterats i de föregående kapitlen. För den konkreta analysen har jag valt ut fyra centrala förändringsteman. För det första kommer jag att studera förändringar i universitetens *normativa självbild*. Den vetenskapssociologiska litteraturen pekade i det här avseendet på en uttunning av de traditionella ”mertonska” normerna och en framväxt av nya entreprenöriella eller postakademiska normer. Den svenska forskningspolitiken uppvisade här en motsatt trend under 1980-talet då det skedde en ”akademisering” av den sektorsforskning som utvecklats under 1970-talet, medan de mer entreprenöriella och innovationspolitiska idéerna fick större genomslag under undersökningsperiodens senare del. Hur universitetet navigerat i detta normlandskap är en tematik som jag särskilt uppmärksammar i kapitel 7. I kapitel 8 och 9 diskuterar och analyserar jag universitetets strategier när det gäller *framväxten av nya arbetsformer och en ny dynamik inom vetenskapen*. Centrala frågeställningar handlar om de nya organisations- och arbetsformer som universitetsledningen försöker utveckla och förstärka och hur man hanterar framväxten av nya forskningsfält som bioteknik och materialvetenskap. Kapitel 10 analyserar hur universitetet hanterat de ökade kraven på *lokal styrningskompetens* och utvecklade mekanismer för att göra interna prioriteringar i forskningsfrågor. Avslutningsvis beskriver jag i kapitel 11 universitetets strategier och handlande när det gäller *kommersialisering och ökad integration med näringslivet*. Syftet är här inte att skriva en del av Lunds universitets samlade historia, utan att närmare analysera universitetets strategier och handlande inom ramen för fyra tematiska områden. Detta är områden som alla präglats av betydande institutionell dynamik och omvandling under de senaste decennierna.

Kapitel 7

Från Humboldt till den entreprenöriella högskolan: Lunds universitets normativa självbild i förändring

Ur en universitetsrektors synpunkt är situationen den att vi är inne i en kulturrevolution med en successiv och obönhörlig förändring som inte riktigt anas därför att den sker över kanske ett 20-tal år (Westling 1984:109).

Inledning

I den internationella forskningspolitiska debatten beskrivs utvecklingen inom universitetsvärlden inte sällan som en process där traditionella akademiska strukturer, processer och normer luckras upp och successivt ersätts av nya institutionella ordningar (Gibbons m.fl. 1994; Ziman 2000). Trots att dessa analyser både kan och bör kritiseras på en rad punkter är det uppenbart att man fångat något centralt, nämligen observationen att den moderna vetenskapen, dess organisering och praktik befinner sig mitt uppe i en dynamisk förändringsprocess. På ett konkret empiriskt plan är utvecklingen dock långt ifrån entydig och inte fullt så konfliktfri som litteraturen ibland ger sken av. I det svenska fallet – där den högre utbildningen från slutet av 1960-talet och med full kraft under 1970-talet inordnades i ett politisk-byråkratiskt ramverk med en tydlig koppling till arbetsmarknaden (se t.ex. Lindensjö 1981), och där man parallellt med det traditionella forskningsrådssystemet utvecklat en omfattande sektorsforskningsstruktur som fördelare av en allt större del av den samlade forskningsfinansieringen – blir det tydligt hur delar av den traditionella akademiska strukturen på olika sätt och vid olika tillfällen växelvis försöker mobilisera motstånd mot och ibland anpassa sig till de förändrade villkoren (se Stevrin 1978; Premfors 1986; Nybom 1997).

I det här kapitlet skall jag med en bred pensel skildra hur Lunds universitet förhållit sig till och hanterat ett allt mer pluralistiskt forskningssystem med alla dess spänningar, motsättningar och intressenter genom att fokusera på vilken självbild eller normativ grund universitetsledningen ger uttryck för. Formulerat annorlunda: vilken typ av universitetet vill man vara och vilken samhällsroll vill man ha? Denna mer idémässiga förändringsdimension skall ses som introduktion till och grund för de mer konkreta styrningsmässiga, organisatoriska och omvärldsorienterade förändringsprocesser som jag kommer att studera i de följande tre kapitlen.

Materialet i det här kapitlet utgörs i huvudsak av textmaterial i form av remissyttranden på centrala statliga utredningar, interna utredningar, policydokument, årsredovisningar etc. och i mindre utsträckning av intervjuer med de inblandade aktörerna. Till skillnad från de kommande tre kapitlen försöker jag här inte fånga processer, bakomliggande drivkrafter, motsättningar och konflikter utan enbart skildra och beskriva den självbild som universitetsledningen givit uttryck för och hur den förändrats över tid. Den typ av textmaterial som jag arbetar med i kapitlet fångar och ger uttryck för, menar jag, den dominerande lokala ideologin eller diskursen på ett bättre sätt än vad dagsaktuella intervjuer skulle kunna göra.

Balansproblem och akademiseringens retoriska uppsving

Det sena 1970-talet och det tidiga 1980-talet har av flera författare tolkats som ett formativt skede för den forskningspolitiska utvecklingen i många länder (Guston 2000; Ruivo 1994; Elzinga & Jamison 1995). I en svensk kontext har Rune Premfors (1986) beskrivit perioden som tiden då den ”nya”, centralt samordnade forskningspolitiken ser dagens ljus. Detta är också en period av intensivt utrednings- och reformarbete. Exempelvis beslutade riksdagen, i samband med fastläggandet av den nya ordningen med de för varje mandatperiod återkommande forskningspolitiska propositionerna, att ge den dåvarande universitetskanslern Carl-Gustaf Andrén i uppdrag att ta fram förslag för att förbättra forskningens och forskarutbildningens situation i Sverige.

Utredningen kom att rikta skarp kritik mot den byråkratisering och instrumentalisering som man menade hade präglat forskningspolitiken det närmast föregående decenniet. Utredningen lade också fram ett starkt försvar för en traditionell – humboldtsk om man så

vill – syn på forskningen. Man talar i utredningen om att de reformer som genomförts på utbildnings- och forskningspolitikens område inte i första hand syftat till att förbättra förhållandena för forskningen och utbildningen, utan att reformerna haft som främsta mål att anpassa forskningen och utbildningen till samhällsomvandlingar, till krav på medinflytande, till näringslivets krav och till ett allmänt nyttotänkande (SOU 1981:29, s. 40ff). Allmänhetens och politikernas önskemål om snabba lösningar på akuta samhällsproblem har lett till, menar utredningen, en överbetoning av kortsiktig, produktinriktad forskning. Istället pläderar man för behovet av en långsiktig och fri grundforskning.

Styrelsen för Lunds universitet ställer sig i sitt remissvar i alla väsentliga delar bakom utredningens probleminventering, dess analys och förändringsförslag. Man skriver bl.a. att:

Om svensk forskning och högre utbildning skall kunna behålla sin traditionellt höga standard och följa med i den internationella utvecklingen måste åtgärder vidtagas i enlighet med intentionerna i det föreliggande betänkandet.¹¹²

Den interna debatten kring utredningen och den formella remissrundan bland fakulteterna visar på ett tydligt sätt den mångfald av perspektiv och vetenskapliga förhållningssätt som universitetsledningen för ett stort forskningsuniversitet jämkar samman när man skall agera utåt. Två grundproblem utgör vid den här tiden kärnan i debatten. Dessa beskrivs väl av medicinska respektive humanistiska fakulteterna i deras interna remissyttrande över utredningen.

Många forskare [kan] på grund av andra och nytillkommande uppgifter inte längre i tillräcklig utsträckning ägna sig åt sin forskning. Detta är, enligt fakultetsnämndens mening, ett centralt problem, som har sin grund i förändrade sociala och ekonomiska värderingar. Medicinska fakulteten anför vidare att koncentrerade personliga insatser krävs i den hårdnade internationella vetenskapliga konkurrensen, i varje fall inom naturvetenskap, medicin och teknik. Betydelsen av att tillvarata de specialutbildade forskarnas kreativitet har inte bara försumrats utan även hånats som elittänkande i jämlikhetsdebatten, anser fakultetsnämnden. Detta innebär att kontakten med den internationella forskningsfronten tunnats. Det ankommer på

politikerna att analysera och reglera samhällsfunktionerna så att forskarbegåvningarna effektivt utnyttjar sina specialkunskaper i forsknings- och utvecklingsarbete.¹¹³

Denna syn kompletteras av humanisterna, som i första hand inte väljer att lyfta fram *uttunnningen* av forskningsmedel, utan istället pekar på de problem som forskningsfinansieringens *inriktning* har medfört.

Humanistiska fakultetsnämnden framhåller att ett generellt problem är att universitetet har haft svårt att få färska pengar vilka i stället gått till fonder och sektorsorgan. Universitetet har därigenom på flera områden förlorat initiativet och forskare har kommit att i stor utsträckning ägna sig åt ”projektande” ofta med spektakulära mål och fashionabel inriktning i stället för grundforskning och långsiktig kompetensuppbyggnad. För humaniora är kravet att framstå som nyttigt ständigt ett problem.¹¹⁴

På en mer generell nivå konstaterar universitetsstyrelsen några år senare i verksamhetsberättelsen för 1984/85:

Det är påtagligt att anslagsutveckling inom den externt finansierade FoU-verksamheten uppvisar vissa förskjutningar mellan olika finansärer. Medan de s k rådsanslagen visar en kostnadsutveckling som överensstämmer med riksstatsanslagen för forskning, ligger de reella ökningarna på anslag från sektorsmyndigheter och icke-statliga uppdrag. Även om dessa senare anslagsposter utgör en mindre del av forskningens finansiering jämfört med s k rådsmedel, ger det en grov bild av hur universitetet i ökad utsträckning tas i anspråk för forsknings- och utvecklingsarbete av uppdragskaraktär (Lunds universitet 1989:4).

Generellt beskrivs den ökande externfinansieringen som ett problem snarare än som en tillgång för forskningen. Man pekar på att de externa medlen, inom framför allt matematisk-naturvetenskaplig och teknisk fakultet, överstiger de ordinarie anslagen och att detta kan medföra ”att institutionernas övriga resurser binds upp kring mer kortsiktiga behov” och att detta ”[p]å sikt kan [...] få allvarliga följder för den inomvetenskapliga kompetensuppbyggnaden”. Universitetsledningen menar i förlängningen av detta resonemang att forskningens basorganisation måste utvecklas så att en bättre balans mellan externa medel och basfinansiering uppnås. Ökade resurser och en bättre balans mellan basfinansiering och externa medel beskrivs av universitetsstyrelsen

som ”en förutsättning för att universitetet även i fortsättningen skall kunna motsvara de krav, som ställs på utvecklingen av såväl grundforskningen som den tillämpade forskningen”.¹¹⁵

Några år senare har tonläget skärpts ytterligare, och universitetsledningen försöker visa vilka åtgärder man själv vidtagit genom att peka på att ”vi har i hård konkurrens med andra önskemål inrättat extra professorer eller adjungerande professorer i en rad ämnen. Vi har i ökad utsträckning vänt oss till samarbetspartners i det omgivande samhället” och man menar vidare att ”[s]tora delar av universitetets forskning finansieras av sektorsorgan och på annat externt sätt”. Tydligare än tidigare beskriver man dessa medel inte bara som ett problem, utan även som ”värdefulla för universitetet”, men man menar också att dessa relationer mellan universitetet och samhället i övrigt ”så starkt kontrasterar mot förhållandena för ett eller ett par decennier sedan” och att dessa aktiviteter ”måste bygga på en stark basorganisation och universitetet får inte bli helt beroende av dem” (Anslagsframställning för 1987/88, refererad i LUM 1986:4, s. 3).¹¹⁶ Den långsamma anpassningsprocessen till den nya finansieringssituationen ser av naturliga skäl olika ut vid fakulteterna.

Centralt i diskussionerna kring externfinansieringens allt större andel och då särskilt kring sektorsforskningen är att universitetsledningen i allmänhet och humanistiska fakultetsnämnden i synnerhet framhåller de stora skillnader som existerar mellan grundforskning och tillämpad forskning. Detta trots att initiativet till sektoriellt finansierad forskning inte sällan tagits av forskarna själva och att den därigenom inte bör skilja sig från annan externt finansierad forskning, från t.ex. forskningsråden.¹¹⁷

De sammanlänkade problemkomplex som citaten ger uttryck för utgör huvudlinjen i universitetsledningens argumentation och förhållningssätt. I korta ordalag kan man konstatera att ledningen för Lunds universitet under 1980-talet återkommande försvarar den normkatalog eller ideologi som historiskt kommit att förknippas med Humboldtuniversitetet och som i konkreta termer formulerats av Robert Merton (1973).¹¹⁸

Ett illustrativt exempel återfinns i universitetets anslagsframställning inför budgetåret 1982/83.

Grundläggande utbildning samt tillämpad forskning och utvecklingsarbete kan i betydande utsträckning relateras till konkreta mål, även om man inte skall övervärdera förutsättningarna för att utforma högskoleutbildningen utifrån framtida

yrkeskrav. För grundforskningen eller forskning av inomvetenskaplig betydelse saknas på det hela taget möjligheter att styra verksamheten annat än i breda termer. Något annat är heller inte önskvärt. Såväl för kunskapsutvecklingen som sådan som för den långsiktiga nyttan måste i enlighet med högskolelagens 14 § ”gälla att forskningsproblem får fritt väljas och formuleras, att forskningsmetoder får fritt utvecklas samt att forskningsresultat får fritt publiceras”. Statsmakterna väljer ämnes- eller problemområden som bör utvecklas och inom ramen för sådana ställningstaganden blir den närmare utformningen av forskningen frågor för forskarna och de forskningsplanerande organen.¹¹⁹

Eller uttryckt med rektor Håkan Westling:

Budskapet som vi måste få fram är att forskning och utbildning har ett värde i sig – de är en väsentlig del av vår kultur. Universiteten får aldrig bli något slags yrkesskolor eller stödverksamhet för exportindustrin. Vi måste alltid hålla på att själva kärnan är en fritt sökande forskning och en kvalitativt högtstående forskning (citerad i LUM 1983:12, s. 13).

Grundforskning, vilket enligt universitetsledningen är universitetets ”kärnverksamhet”, är inget som vare sig kan eller bör styras av politiska, byråkratiska eller industriella intressen. Den starka argumentationen för en klassisk grundforskningsorienterad ideologi skall här ses som en reaktion på och kritik av den universitets- och forskningsstruktur som byggdes ut under 1970-talet. Dessa starka formuleringar till trots är man dock beredd att acceptera sin nya roll som ”samhällets forskningsinstitut”, genom att bygga nya organisatoriska strukturer för samverkan med industri och utförandet av sektoriellt motiverad forskning, men enbart om mer resurser för den fria grundforskningen ställs till universitetets disposition.

De senaste årens utveckling med försämrade statliga basanslag i kombination med ett ökat samarbete med samhället omkring oss har lett till en känslig balansgång. ”Att bara ha råd att göra det som man kan få betalt för”, kan vara destruktivt i längden. Vi måste slå vakt omkring kärnan i universitetets egentliga verksamhet, med sina omutliga krav på kvalitet och frihet, samtidigt som vi spelar vår alltmer betydelsefulla roll i samhällsmaskineriet. Detta är en svår, ja ibland nästan omöjlig balanskonst.

och likväl måste vi klara av den – det är vår roll att vara en samarbetspartner, som just genom sin obundenhet kan borga för kvalitet i utbildning och forskning. För att kunna fylla denna roll behöver vi mer ”omärkta” pengar.¹²⁰

En tänkbar tolkning av den här typen av argumentation är att man, i värnet av vad man ser som sin kärnverksamhet, strävar efter att finna en *förhandlingslösning* med de politiska och byråkratiska krafter som driver på för att förtäta universitetens och forskningens relationer till mer kortsiktiga ekonomiska och samhällliga målsättningar. Grundforskningen är en förutsättning för den tillämpade forskningen och för det vidare utvecklingsarbetet, och denna grundforskning bör enbart styras av de rent inomvetenskapliga kvalitetsnormer som utvecklats inom det internationella vetenskapssamfundet. Balansproblemaktiken och betoningen på grundforskningen som universitetets ”kärnverksamhet” är ett konkret uttryck för den generella och övergripande självbildens ledningen för Lunds universitet. Debatten kring tjänstestrukturens utformning och de enskilda tjänsternas innehåll illustrerar på en konkret nivå på universitetets strävanden under 1980-talet att återetablera en mer traditionell akademisk tjänstestruktur.

Om tjänstestrukturen del I

En av det tidiga 1980-talets mest omdiskuterade och centrala utredningar inom den högre utbildningen var den s.k. *Lärartjänstutredningen* (LÄTU). Utredningen hade tillsatts redan 1977 för att se över arbets- och tjänstestrukturen inom högskolan mot bakgrund av de stora förändringar som 1977 års reform medförde. LÄTU:s förslag innebar bland annat en övergång från forskning kopplad till vissa specifika tjänster till forskning för en bredare kategori tjänsteinnehavare. Grundhållningen i utredningen var att ett starkt samband mellan grundutbildning å ena sidan och forskning och forskarutbildning å den andra borde återupprättas. På ett mer konkret plan innebar förslagen i förlängningen att fakulteternas styrmöjligheter över forskningen ökade genom att de fick en rörlig resurs för forskning som, enligt utredningen, skall användas för att ”bereda vetenskapligt kompetenta högskolelektorer, docenter och biträdande professorer tid för egen forskning samt för att finansiera vissa tidsbegränsade tjänster för forskning” (SOU 1980:3, s. 18).¹²¹ På denna punkt är LÄTU och den andrenska utredningen inte överens. Den senare utredningen förordar

istället fasta procentsatser för forskning inom ramen för lektors- och docenttjänster (se SOU 1981:29).¹²² Detta var ett tydligt brott mot den rådande ordningen där rätten och skyldigheten till forskning respektive utbildning var starkt knutna till vissa tjänster.¹²³ Universitetsstyrelsen riktar här kritik mot utredningen som man menar ”endast erbjuder möjlighet till forskning från principiell synpunkt [vilket] inte är acceptabelt”.¹²⁴ Istället menar man att ”[d]et rimliga – och ur ett internationellt perspektiv naturliga – är att föreskriva en rätt och skyldighet till forskning; åtminstone vad gäller flertalet tjänster”.

Dessa förändringar måste ses i ljuset av en allt kärvare ekonomisk situation för universiteten och det faktum att utbildningen och forskningen på det lokala planet allt mer hamnar i konflikt med varandra. Annorlunda uttryckt kan man spekulera i om det är utbildnings- eller forskningsarbete som kommer i främsta rummet när nu fakulteter och institutioner själva kan bestämma vad enskilda lärare och forskare skall prioritera.¹²⁵ Förskjutningen från fasta forskningsresurser kopplade till vissa tjänster till en modell med mer rörliga forskningsresurser är, menar jag, principiellt viktig i det avseendet att den senare modellen skapar en situation där de faktiska forskningsmöjligheterna blir en förhandlingsfråga, och där lokala beslutsfattare i ekonomiskt svåra situationer ges möjlighet att reducera de faktiska forskningsmöjligheterna. Ett vidhållande av forskning kopplat till tjänster hade på ett helt annat sätt kunnat ”skydda” forskningen i samband med den kraftiga tillströmningen av nya studenter under 1990-talet. I den här bemärkelsen kan LÄTU i realiteten ses som ett andra och förstärkande steg – det första var inrättandet av de rena undervisningstjänsterna, lektoraten, i början av 1960-talet – i separationen av forskning och utbildning.

Universitetets remissyttrande över LÄTU är på många sätt talande för ledningens hållning i frågor relaterade till tjänstestrukturen och den interna styrningen i stort. För det första varnar man för att det nya lokala ansvaret för tjänstefrågor och inte minst för den rörliga forskningsresursen riskerar att leda till en ökad byråkratisering.

Även om principiellt vissa fördelar kan ses i förstärkningen av fakultetsnämndernas planeringsansvar, förutser dock nämnderna betydande svårigheter i det praktiska förverkligandet.

Vi vill för egen del särskilt understryka de konsekvenser det nya planeringsansvaret får i form av ökad administration på fakultetsnämnds nivå. Det grannliga urvalet av forskare – som saknar besvär rätt – jämte de hänsyn som måste tas till samplanering

med externa medel, grundutbildningens behov och över institutionsförhållanden gör fördelningen av den rörliga resursen till en omfattande och komplicerad process.¹²⁶

För det andra är universitetsstyrelsen orolig för just den typ av tyngdpunktsförskjutning mellan utbildning och forskning som jag diskuterade ovan.

I den mån riktlinjer centralt kommer att utfärdas för varaktigheten och omfattningen av forskningstillfälle ur den rörliga resursen, är det angeläget att utredningens förslag om forskningstillfälle på tre år i taget blir det normala. Flertalet fakultetsnämnder uttrycker på denna punkt en oro över att forskning betraktas som en deltidssysselsättning och som en tillfällig stimulansåtgärd för högskolans personal. Likaväl som kortare forskningsperioder än tre år undantagsvis skall kunna förekomma, skall lämpade forskare kunna bedriva långsiktig forskning under en längre följd av år. Begränsningarna i detta hänseende skulle kunna få allvarliga följder för forskningen.

Precis som i fallet med den mer generellt hållna andrénska utredningen framkommer också i den här debatten universitetsledningens mycket starka stöd för den klassiska humboldtska principen om att forskning och utbildning hör ihop, och att det i alla tjänster inom universitetet bör finnas en rätt men också en skyldighet till både undervisning och forskning. Idealet som beskrivs är en tjänstestruktur av ”forskare som undervisar” och en modell där det konkreta innehållet och inriktningen på tjänsterna bestäms så nära verksamheten som möjligt.¹²⁷ I de här diskussionerna kring tjänstestrukturen och tjänsternas specifika innehåll är det viktigt att lyfta fram att en stor del av förnyelsekraften i forskningssystemet under 1980-talet var kopplat till omprövningen av tjänster och tillkomsten av nya tjänster. I Lunds universitets verksamhetsberättelse 1984/85 skriver universitetsstyrelsen t.ex. att

mest väsentligt [för att] förnyelsen av verksamheten [skall kunna] ske i samband med omprövning av professorer, [är att] forskningsorganisationen byggs ut med ett antal nya toptjänster. Detta följer av den ökade specialiseringen och tillkomsten av nya verksamhetsområden. För kompetensuppbyggnad och erforderlig stabilitet måste professorer finnas inom dessa områden.

(Lunds universitet 1984:4)

Hela frågan om tjänstestrukturen präglas under 1980-talet av den nya balansen mellan basfinansiering och externfinansiering, där udden i stor utsträckning var riktad mot sektorsforskningen.

Det bör understrykas att de ovan berörda frågorna – om forskningens styrning och forskningens frihet – blivit allt mer komplicerade genom utvecklingen under 70- och 80-talen. Genom de allt större förväntningar som under de senaste åren ställts på forskningens och högskolans medverkan i den ekonomiska utvecklingen har även forskningens syfte och innehåll ställts in i ett samhällspolitiskt perspektiv. Den kraftiga expansionen av den sektoriella forskningen har också medfört att högskolan blivit alltmer beroende av de medelstillskott som en mer tillämpad forsknings- och utredningsverksamhet erbjuder. Universitetets klassiska roll som relativt oberoende forskningsorganisationer med intern kunskapsutveckling som främsta syfte har i betydande utsträckning ersatts av föreställningen om kunskapsbanker för nationell och regional utveckling. Högskolan har alltmer kommit att få karaktären av serviceorgan för olika samhälleliga behov.¹²⁸

Universitetsledningen vidhåller och argumenterar för en modell där forskning och utbildning hålls ihop på individplanet. Detta blir dock allt svårare sedan de faktiska förutsättningarna för att bedriva forskning blivit allt mer avhängig framgång på finansieringsmarknaden och eftersom basanslagen är alltför begränsade för att den vägen garantera alla, framför allt högskolelektorer, forskning i tjänsten.¹²⁹

Sammanfattningsvis är min bedömning att den nationella forskningspolitiska utvecklingen under 1980-talet – med dess betoning av forskning på eget programansvar, långsiktig kunskapsuppbyggnad och ”rådifisering” av sektorsforskningen – och den lokala universitetspolitiska utvecklingen understödde varandra, även om bristen på resurser till grundforskning är ett återkommande tema i universitetets anslagsframställningar, remissyttranden och policydeklarationer.¹³⁰ Fördelningmässigt bestod den offentliga finansieringen i början av 1980-talet till två tredjedelar av basanslag, som kompletterades med bidrag från sektorsforskningsorgan och forskningsråd. Basanslagen ökade svagt medan sektorsforskningsmedlen ökade kraftigt under 80-talet (Heyman & Lundberg 2003:12f). Universitetsledningens värnade om grundforskningen (”kärnverksamheten”) och de normer och traditioner som den förknippas med, samtidigt som man – vilket kommer diskuteras

mer utförligt längre fram – accepterade rollen som ”samhällets forskningsinstitut”, och det behov av samverkan med det omgivande samhället som detta förde med sig framstår därför som förståelig.

Det normativa och organisatoriska universitetsideal som universitetsledningen strävade efter under 1980-talet står i skarp kontrast till det universitets- och högskolesystem som hade utvecklats under 1970-talet. Detta var ett ideal med en tydlig ansvarsfördelning där staten ansvarar för den grundläggande forskningen och industrin för tillämplig forskning och produktutveckling. Detta är också ett ideal som lyfter fram och betonar de fria och självständiga professorernas ställning. Här finns även tydliga kopplingar till Max Webers tankar om vetenskapen som ett upphöjt kall och Robert Mertons idéer om ett bestämt akademiskt normsystem. Den svenska universitetsmodellen – som såväl den svenska regeringen som universitetsledningen för Lunds universitet strävar efter – står i skarp kontrast till den i Europa dominerande modellen där universiteten och företagen i stor utsträckning delade på arbetsuppgifterna, och till den amerikanska modellen med en mångfald forskningsutförare, stora institutioner med många professorer och en helt annan typ av forskarutbildning, i form av ”graduate school” (Sörlin 2005:33). Min tolkning är att den reakademiserings-trend som får genomslag under 1980-talet kan tolkas som en *kompromiss* eller *förhandlingslösning* mellan å ena sidan grundforskningen och dess intressenter vid universiteten och forskningsråden och å andra sidan de krafter inom politik, byråkrati och näringsliv som kräver ett ökat ”sambandsengagemang” från forskningens sida.

Besparingar och den strategiska forskningens ankomst – öppenhet och försiktig anpassning

I det förra avsnittet visade jag hur universitetsledningen i sitt beslutsfattande och framför allt i sina beskrivningar av universitetet och dess verksamhet i anslagsframställningar, remissyttranden och andra centrala policydokument i stor utsträckning anslöt sig till och kraftfullt propagerade för det normsystem som kommit att förknippas med Humboldtuniversitetet och mer konkret med Robert Merton (CUDOS). Det är ett normsystem som traditionellt har kommit att uppfattas som liktydigt med föreställningen om den nyfikhetsorienterad grundforskning. CUDOS anger, menar John Ziman (1994, 2000), det regelsystem som reglerar institutionen vetenskap. Översatt till universitetet, som organisation och institution, är det ett normsystem som intimt kommit

att förknippas med det moderna forskningsuniversitet och dess disciplinbaserade struktur och den starka kollegiala styrelsedoktrin som växte fram i slutet av 1800-talet.

I tidigare kapitel identifierade jag ett tydligt trendbrott i den nationella forskningspolitiken då 1980-tal blev 1990-tal. I mer konkreta termer kom den nationella forskningspolitiken under stora delar av 1990-talet att domineras och präglas av å ena sidan den borgerliga regeringens målsättning att omvandla Sverige till ett kunskapssamhälle där den akademiska forskningen kom att bli ett instrument för genomförandet av denna moderniserings- och tillväxtpolitik¹³¹ å andra sidan av den socialdemokratiska politiken, under utbildningsminister Carl Tham, som präglades av en stark tilltro den högsta politiska ledningens möjligheter att styra forskningen. Politiken präglades nu av nedskärningar och omprioriteringar, och reformarbetet kom att riktas mot det akademiska etablissemang. De stora universiteten fick minskade resurser till förmån för högskolorna, professorerna ansågs allt för privilegierade, män ansågs otillbörligt gynnade exempelvis tjänsteställningar, och humanister och samhällsvetare ansågs alltför dåliga på att organisera sina forskarutbildningar (Benner 2001:162).

Den offentliga forskningspolitiska debatten och den formella forskningspolitiken kom dock inte enbart att präglas av den borgerliga regeringens mer innovationspolitiska linje och den socialdemokratiska regeringens politiserande och samhällsintegrerande hållning, utan det grundforskningsorienterade (re)akademiseringsspåret lever, om än i svagare form, kvar i debatten. I linje med Mats Benners (2001) analys av den svenska forskningspolitiska utvecklingen under 1990-talet kan vi dock se ett tydligt genombrott för ett postakademiskt forskningspolitiskt ideal.

På samma sätt som det tidiga 1980-talet inleddes med en kraftfull plädering och argumentering för den autonoma och fria grundforskningens centrala roll i det akademiska systemet, kom slutet av 1990-talet och det tidiga 2000-talet att präglas av en liknande debatt i kölvattnet efter *Forskning 2000* (SOU 1998:128). Mats Benner menar att utredningen kan läsas som en skarp polemik mot hela den dominerande forskningspolitiska doktrinen. Ett huvudtema i utredningen var förståelsen av grundforskningens inom- och utomvetenskapliga betydelse och forskningsrådets centrala roll inom forskningsfinansieringen (Benner 2001:173).¹³² Utredningens överväganden styrdes, menar Benner, av föreställningen att forskningen som aktivitet behövde en konstitutionellt garanterad frihet från styrning. Man menade också att forskningsrådssystemet var den organisation som i första hand

borde stå för finansieringen, eftersom den hade förankring i forskarsamhället, men att det borde finnas en balans mellan råd och fakulteter, ”annars blir forskningsråden alltför enväldiga kvalitetsbedömare” (SOU 1998:128, s. 76, citerad i Benner 2001:177). Utredningen mötte kraftigt motstånd från sektorsforskningens organisationer och intressegrupper.¹³³ Argumentationen från utredningens sida var att universitetens roll och funktion i forskningssystemet borde renodlas och återupprättas.¹³⁴

Lunds universitet och den strategiska forskningen

Om vi istället vänder blickarna mot den lokala universitetsnivån präglas debatten där av betydligt större kontinuitet.¹³⁵ De stora forskningspolitiska striderna kring stiftelserna och sedermera Forskning 2000 hamnar, på universitetsnivån, i skuggan av de två dominerande problem som universitetsledningen artikulerar och lyfter fram: nedskärningarna i forskningsanslagen och balansförskjutningarna mellan fakultetsanslag och extern finansiering. Det akademiska ideal som präglade universitetsledningens förhållningssätt under 1980-talet kompletteras nu successivt, snarare än ersätts, av ett delvis nytt – innovations- och entreprenörorienterat – ideal. Ett huvudargument i *Forskning 2000* var att universitetens roll och funktion i forskningssystemet borde renodlas och återupprättas. Styrelsen för Lunds universitet ställer sig i sitt remissvar huvudsakligen bakom utredningens grundläggande värderingar och förhållningssätt, och man betonar

[d]en ena förutsättningen [för att fullfölja sin uppgift] gäller att universiteten och universitetens forskare själva måste kunna styra inom vilka områden forskningen skall bedrivas. Om universiteten och dess forskare skall kunna bedriva forskning på hög internationell nivå måste sökandet efter ny kunskap utgå från den egna inomvetenskapligt motiverade forskningens frågeställningar. Den fria forskningen är garantin för att kvaliteten på lång sikt kan upprätthållas och att universiteten kan förbli attraktiva forskningsmiljöer som bas för att rekrytera begåvade och kvalificerade forskare och forskarstuderande. Endast om man på detta sätt kan säkra kvaliteten i verksamheten kan universiteten också fungera som mottagare av forskningsuppdrag inom områden som definierats av externa beställare och finansörer. I gengäld måste universiteten vara beredda att ta på sig ett ökat ansvar när det gäller prioriteringar.¹³⁶

Även om universitetsstyrelsen instämmer i och kraftfullt stödjer utredningens grundläggande filosofi argumenterar man på vissa punkter mot den. Det gäller t.ex. balansförskjutningen mellan de olika vetenskapsområdena och inrättandet av fler forskningsinstitut.¹³⁷ Det finns i texten en mer pragmatisk hållning till universitets- och forskningspolitiken än vad som var fallet under 1980-talet. Man pekar exempelvis på behovet av att universiteten tar ett större ansvar för att göra prioriteringar inom forskningen, på den tillämpade forskningens särskilda ändamål och behov samt på angelägenheten av att resultaten av forskningen på olika sätt förs ut till tillämpningar (s. 7). Sammantaget domineras dock universitetsstyrelsens remissyttrande – och för övrigt också fakulteternas – av ett starkt stöd för utredningens grundforskningsideal.¹³⁸

Universitetets remissyttrande över *Forskning 2000* illustrerar väl de trögheter som vetenskapsområdenas skilda arbetsformer och traditioner för med sig. Argumentationen om en förstärkning av grundforskning balanseras av LTH:s försvar av sektorsforskningen. LTH:menar t.ex. att sektorsforskningen ”främjar forskning ur ett strategiskt behovsperspektiv. De tekniska högskolorna har i de flesta fall med god kvalitet kunnat genomföra den efterfrågade forskningen” (LTH:s remissyttrande citerat i LUM 1999:1).¹³⁹ Argumentationen om en balansförskjutning mellan vetenskapsområdena, till förmån för naturvetenskap, medicin och teknik, balanseras av en stark argumentation för humaniora och samhällsvetenskap.

Styrelsen vill för sin del på den punkten uttala dels att de förändringar som sker i samhället ställer allt större krav på forskningsinsatser både inom samhällsvetenskapliga och humanistiska områden, dels att teknisk forskning sällan kan bedrivas oberoende av samhällsvetenskapliga och humanistiska aspekter.¹⁴⁰

I de interna remissyttrandena ser vi en spänning mellan universitetsledningen, som stödjer utredningens förslag att avskaffa det s.k. *lärarundantaget*, och flertalet av fakulteterna som är tveksamma till att rättigheterna för patent o.d. skall överföras till högskolan. Att universitetsstyrelsen, tillsammans med övriga universitet och forskningsråden, skulle ställa sig bakom *Forskning 2000* är inte förvånande utan måste i det närmaste anses som självklart.

Men låt oss bredda perspektiven och närmare studera universitetsledningens inställning till några av de centrala forskningspolitiska

förändringsprocesserna under 1990-talet och inledningen av 2000-talet för att teckna en bredare bild av de universitetsideologiska normer som universitetsledningen artikulerar och ger uttryck för.

Ny start för Sverige

Forskningspolitiken kom att utgöra ett centralt element i den politiska strategi som den efter valsegern 1991 nyttillträdda borgerliga fyrtipartiregeringen antog. Det krävdes en ”ny start för Sverige” menade regeringen och därtill kraftfulla åtgärder för att föra in Sverige i det framväxande kunskapssamhället. Inför arbetet med den första borgerliga forskningspolitiska strategin arrangerades en rad seminarier och hearings med företrädare för universitet, högskolor, akademier, forskningsråd etc. I anslutning till dessa sammankomster – i oktober 1992 – presenterade regeringen en mer övergripande forskningsstrategi för tiden fram till sekelskiftet, *Forskningens utmaningar – en strategi inför 2000-talet* (Ds 1992:97). Centrala komponenter i den strategi som utvecklades var betoning på en ökad koncentration av forskningsinsatserna för att uppnå internationell excellens, ökad förståelse till förnyelse, prioriteringar och flexibilitet samt avslutningsvis betoning av ett ökat ömsesidigt utbyte mellan universiteten och högskolorna och det övriga samhället för att ”forskningens insatserna skall ge den avkastning som är önskvärd” (Ds 1992:97, s. 8). På ett mer konkret plan krävde dessa målsättningar organisatorisk förnyelse inom forskningssystemet för att stimulera framväxten av kreativa – gränsöverskridande – forskningsmiljöer med kraftfull innovativ potential. I efterhand kan man se att de riktlinjer som *Forskningens utmaningar* pekade ut på många sätt blivit vägledande för stora delar av det forskningspolitiska arbetet under 1990-talet och de första åren av 2000-talet.¹⁴¹ Hur förhåller sig då Lunds universitet till den strategiska omvandling som den borgerliga regeringens forskningspolitiska strategi ger uttryck för?

Universitetsledningen är på ett övergripande plan positivt inställd till regeringens ambitioner när det gäller exempelvis satsningar på starka och kreativa forskningsmiljöer, men man är mer kritisk inför bedömningarna om fakulteternas kontra forskningsrådets förmåga till förnyelse och omprövning. Man skriver i sitt remissyttrande exempelvis att ”[d]et är styrelsens bedömning att om den nuvarande balansen mellan råds- och fakultetsanslag skulle förskjutas till fakultetsanslagens nackdel så skulle detta leda till störningar som skulle vara till men för forskningen, även den som stöds av forskningsråden”.¹⁴²

Universitetsledningens förhållningssätt kan kanske karaktäriseras som försiktigt positiv. Man värnar om och argumenterar för fakultetsstrukturen, samtidigt som man är öppen inför en större samverkan med näringslivet, för nya organisatoriska lösningar, och man delar i stor utsträckning regeringens bedömning om behovet av ökad kraftsamling och flervetenskapliga initiativ (intervju: Boel Flodgren). Även forskningens och universitetens allt tydligare roll som ekonomisk dynamo i ett framväxande kunskapsamhälle med allt intensivare samverkan med näringslivet som ett konkret uttryck, accepteras och uppfattas som naturligt av universitetsledningen. Den ökade betoning av och inriktning mot de naturvetenskapligt och tekniskt baserade områdena följer därav som sker naturligt (intervju: Boel Flodgren). Denna linje kan tolkas som en naturlig fortsättning på den strategi som lades upp på 1980-talet, då man accepterade rollen som hela samhällets forskningsinstitut.

I andra sammanhang framträder detta delvis nya förhållningssätt till forskningens syfte och organisering än tydligare. Ett sådant exempel är den framställan som Lunds universitet gör för att inrätta ett centrum för avancerad forskning med medel ur löntagarfonderna. Bakgrunden är att regeringen, efter att riksdagen beslutat om att använda medel ur löntagarfonderna till långsiktigt stärka Sveriges konkurrenskraft och Sverige som industrination, anmodade universitet, högskolor och andra intresserade aktörer att inkomma med förslag om medlens användning (Benner 2005:53). Ledningen för Lunds universitet föreslår då, uppbackade av framträdande näringslivsföreträdare inom regionen, att man inrättar ett centrum för avancerad forskning i Lund med de tyska Max Planck-instituten som tydlig förebild. I framställan betonar universitetsledningen att "Sveriges framtid som konkurrenskraftig industrination förutsätter 'spjutspetsforskning' inom framför allt områdena naturvetenskap och teknik" och att "[f]orskning på denna nivå förutsätter den kompetens och de resurser som finns inom de allra mest framstående forskningsmiljöerna – Centers of Excellence – inom universitet och högskolor". Man målar upp ett förslag med stark betoning på integrerad samverkan mellan flera olika discipliner, mellan industri och forskningen och en forskningsmiljö med potential att attrahera internationellt ledande forskare. En tolkning av förslaget är att universitetsledningen här är politiskt lyhörd och förstår, att om man vill vara med och dela på de resurser som de avvecklade löntagarfondsmedlen erbjuder måste man formulera ett förslag i linje med de visioner och syften som den borgerliga regeringen gett uttryck för.¹⁴³ Förslaget måste dock också

värderas mot bakgrund av universitetets generella hållning att det är universitet och högskolor som bör vara den primära forskningsutföraren, i landet och att framväxten av forskningsinstitut riskerar att splittra de samlade forskningsresurserna.¹⁴⁴

Det klassiska universitetsideal som varit helt dominerande på 1980-talet försvaras och argumenteras för i en rad centrala policy dokument även fortsättningsvis. Ett tydligt sådant exempel är universitetsstyrelsens remissyttrande över departementspromemorian ”Fria universitet och högskolor” (Ds 1992:1), där man i klartext beskriver sin grundläggande syn på universitetet från ett organisations- och styrningsperspektiv (Universitetsstyrelsens protokoll 92-04-13). Utgångspunkten för universitetets relation till statsmakten är

[a]tt statsmakten anger mål för verksamheten och att universitetet och högskolorna beslutar om hur dessa mål skall nås. Målen anger verksamhetens innehåll i stora drag, men kan också omfatta arbetsformer i den mån statsmakten vill slå vakt om viktiga principer härvidlag. I övrigt skall läroanstalterna själva besluta om arbetets innehåll och organisation.

Vidare preciserar man att det fria universitetet principiellt bör karaktäriseras av att det

- beslutar om utbildningens och forskningens innehåll och utformning
- väljer och tillsätter sin rektor
- anställer sin personal, inklusive professorer
- antar och examinerar sina studenter
- fritt disponerar sina resurser, inklusive lokaler
- beslutar om sin inre organisation (s. 3)

Bakgrunden till dessa ställningstaganden är att ”arbetet inom högskolan är till sin natur annorlunda än det mesta av annan samhälllig verksamhet”. Forskning och utbildning är, menar universitetsstyrelsen, kreativa aktiviteter, som måste planeras och organiseras utifrån sina egna förutsättningar och att ”självständiga högskolor och fri forskning [är] en förutsättning för hög kvalitet”. De som arbetar inom högskolan måste, skriver universitetsstyrelsen vidare, ha stor frihet att själva besluta om arbetets innehåll och verksamhetsformer (s. 3-4;

se även Westling & Honeth 1991).¹⁴⁵ Vi ser alltså hur en traditionell humboldtsk modell paras med att man försiktigt öppnar för nya ideal och samverkansformer.

Förändringens vindar fläktar

Förändringens vindar blåser dock även inom universitetsvärlden. Inom Lunds universitet märks successivt under 1990-talet hur detta ideal på allvar utmanas och kompletteras med de normer vi förknippar med "det entreprenöriella universitet" (Etzkowitz & Leydesdorff 1997; Clark 1998). Detta är ett universitetsideal som i högre utsträckning präglas av föreställningen om en stark integration av stat, industri och universitet, där kommersialisering, patenträttigheter och stärkande av den nationella ekonomiska konkurrenskraften betonas. Burton Clark (1998:4) beskriver det entreprenöriella universitet som ett som "actively seeks to innovate in how it goes about its business. It seeks to work out a substantial shift in organizational character so as to arrive at a more promising posture for the future. Entrepreneurial universities seek to become 'stand up' universities that are significant actors on their own terms".¹⁴⁶

Exemplen från Lunds universitet på tyngdpunktsförskjutningar i den här riktningen är många. I 1995 års strategiska plan talar man t.ex. om att "i det framtida kunskapssamhället blir nya utbildnings- och forskningsinitiativ i betydande utsträckning inriktade på områden där samhälls- och näringslivet har behov av ökad kompetens", man talar vidare om att "näringslivet och samhället idag kräver en bättre anpassningsförmåga och lyhördhet från universitetens sida och man avslutar resonemanget genom att konstatera att "[u]niversitetet är f n i färd att bygga ut och fördjupa sådana kontakter" (Lunds universitet 1995a:11).¹⁴⁷ I konkret handling ser vi hur detta nya synsätt får genomslag. I den fördjupade anslagsframställan för perioden 1997–99 lyfts områden bioteknik, biomedicin och livsmedel särskilt fram och i texten kan man läsa att "[f]öretag inom läkemedelsindustri, bioteknik och livsmedelsindustri dominerar industristrukturen i vår region. Lunds universitet har ett ansvar för att förse dessa industrier med kvalificerad forskning. Universitetet kommer att prioritera projekt inom denna stora flervetenskapliga sfär" (Universitetsstyrelsens protokoll 96-11-01).

I samband med inrättandet av ett särskilt näringslivsforum talar universitetsledningen om att "[d]et är ett gemensamt samhällsintresse att nära och goda relationer finns mellan svenskt näringsliv och

universitet och högskolor” och man fortsätter genom att konstatera att “[u]niversitetets ledning skall verka för goda förutsättningar, organisatoriskt, ekonomiskt för universitetets samverkan med näringsliv och samhällsliv”. Som en tydlig kontrast mot universitetsledningens hållning på 1980-talet skriver man att “[i]ndustrin satsar stora resurser på forskning och utvecklingsarbete. Även om det finns en arbetsfördelning vad gäller olika slags forskning, är ett intimt samarbete nödvändigt mellan de olika forskningsaktörerna” (Universitetsstyrelsens protokoll 94-12-05).

Det är inte bara i integrationen med det omgivande samhället som konturerna av ett entreprenöriellt universitetsideal kan skönjas, utan detta gäller inte minst strävan att förstärka den centrala styrningsförmåga och utveckla en mer flexibel och dynamisk organisation.¹⁴⁸ Organisatoriskt inleds i början av 1990-talet en aktiv strävan att minska antalet ämnesinstitutioner och tillskapa mer flexibla och rationellt organiserade storinstitutioner (se t.ex. Universitetsstyrelsens protokoll 93-02-08; Lunds universitet 1999b). I 1995 års Strategiska plan talar man i det här sammanhanget om att ”omprioriteringar måste kunna ske för att ge utrymme för förnyelse”, att man måste ”pröva nya former för att organisera [...] forskning”, och att ”en större flexibilitet i resursanvändningen inom universitetet, en ökad beredskap för omprioriteringar, [kommer] att bli nödvändig i framtiden”. Man menar vidare att ”forskningen inom universitetet måste fortlöpande utvärderas” och att “[f]orskningsverksamhet som inte uppfyller eller kan utvecklas till att uppfylla godtagbara kvalitetskrav måste omprövas” (Lunds universitet 1995a:8ff). I utredningar och policydokument talar man allt mer om att universitetet självt måste ta ansvar för sin verksamhet och genomföra förändringar för att stimulera till förnyelse och kreativitet i form av ”flexibla organisationsformer”. Detta innebär exempelvis framväxten av ”projektliknande enheter” och att ”universitetet måste skaffa sig effektivare mekanismer för omprioritering mellan discipliner och omprövning av existerande strukturer”.¹⁴⁹

En slutsats som kan dras av de här resonemangen är att den långtgående decentraliseringen till institutionerna (vilka av den s.k. Spejargruppen beskrivs som ”de revirbevakande enheterna”) blivit ett hinder för innovationer. Uttalande från den 1998 tillträdande ordföranden i universitetsstyrelsen Lennart Nilsson är illustrativa, om än tillspetsade, i det här sammanhanget. I en intervju i LUM (1998:1) säger han bland annat:

[j]ag vill att styrelsen skall ha en dialog med fakulteterna om verksamheten. Vi måste göra strategiska analyser och tillsammans komma fram till beslut om prioriteringar. Vi skall satsa på forskningsområden där universitetet kan profilera sig och bli ännu bättre. Resurserna är begränsade och det är inte rimligt att fortsätta lägga ut pengar på forskning där vi inte har möjlighet att bli riktigt bra.

På frågan om inte dessa mer centralistiska ambitioner är att ”röra vid en akademisk livsnerv” svarar Nilsson:

Min erfarenhet är att när man sätter sig ner och har en dialog mellan styrelsen och företrädare för verksamheten brukar det inte vara några bekymmer. Jag ser gärna att det blir opposition och diskussion och jag är beredd på bråk och stök. Men när vi väl har fattat ett beslut räknar jag med lojalitet och att vi tillsammans arbetar för fastställda mål.

Universitetet blir i den nilssonska tappningen allt mer företagslikt, där universitetsstyrelsen är att likställa med en företagsstyrelse och rektor blir dess operative chef, dess vd. Jag kommer i de två följande kapitlen att visa hur den utveckling vi här skisserat accentueras och fortlöpande förstärks under 1990-talet och början av 2000-talet.

Förutom en ökad kritik mot de traditionella ämnesinstitutionernas dominerande ställning och den successivt allt mer uttalade ambitionen att stärka styrnings- och prioriteringskompetensen på universitetsnivå, utspelar sig under 1990-talet en rad ”symbolstrider” som illustrerar framväxten av och konflikterna kring ett delvis nytt universitetsideal. Den kanske mest infekterade debatten gällde en eventuell modernisering av Lunds universitets sigill (se t.ex. debattserie i SDS oktober–november 1998). Bakgrunden var att universitetsstyrelsen i samband med att man 1995 antog den strategiska planen beslutade att eftersträva en enhetlig grafisk profil för universitetet. I processen engagerades olika varumärkesexperter och det gjordes omfattande undersökningar av hur Lunds universitet, som varumärke, uppfattas hos viktiga avnämare i vår närmiljö. Det utvecklades även policydokument för universitetets generella omvärldskommunikation.¹⁵⁰ Det ökade intresset för att förstärka universitetets varumärke och grafiskt profilera universitetet i form av webbsidor, brevpapper, skyltar etc. tillsammans med ökade ambitioner när det gäller styrningskompetens kan, menar jag, tolkas i termer av att universitet allt mer utvecklas

till en ”riktig” organisation med tydliga externa gränser, enhetlig identitet och etablerade hierarkiska styrningsstrukturer (Brunsson & Sahlin-Andersson 2000).

Utvecklingen är dock inte entydig och linjärt deterministisk, utan bilden är snarare den av ett universitet med flera normsystem, organisationslogiker och handlingsstrategier i beredskap. En komplex omvärld med komplicerade beroendeförhållanden kräver en bred uppsättning handlingsalternativ. Det finns, menar universitetsledningen, inget motsatsförhållande mellan resurser för egen långsiktig kunskapsuppbyggnad och lyhördhet för omvärldens krav och önskemål.

I det här avsnittet har jag på ett övergripande och allmänt plan försökt visa på de allmänna retoriska uttryck som den reaktiveringsprocess som inleddes under 1980-talet tog sig, och hur de under 1990-talet sammanfogades med ett mer entreprenöriellt och integrerande ideal. Precis som under 1980-talet utgör tjänstestrukturen ett reformområde som illustrerar de förändringsprocesser som präglar universitets- och högskolesfären.

Tjänstestrukturens comeback – den humboldtska modellen ger vika

Debatten kring tjänstestrukturen och dess utformning har fortsatt och aktualiserades inte minst av den av Erland Ringborg ledda *Högskollärarytredningen* (SOU 1996:166) och den påföljande propositionen *Högskolans ledning, lärare och organisation* (Prop. 1996/97:141). Huvudförslaget i Högskollärarytredningen var införandet av en tjänstestruktur bestående av fem huvudkategorier: högskoleadjunkt, biträdande högskolelektor, högskolelektor, biträdande professor och professor. Förutom detta konkreta förslag redovisade utredningen en principiell hållning där varje högskola själv bör få bedöma sitt behov av lärarkompetens, anställa lärare och fördela arbetsuppgifter. Statsmakternas huvuduppgift var att lägga fast spelreglerna genom att definiera de olika befattningarna. En central utgångspunkt, menade utredningen, bör vara att alla lärare med doktorskompetens eller minst motsvarande vetenskapliga kompetens eller konstnärliga skicklighet skall medverka i såväl grundläggande utbildning som forskning/forskarutbildning (SOU 1996:166, s. 9f). Dessa förslag och detta grundläggande förhållningssätt överensstämmer i allt väsentligt med universitetsledningens förhållningssätt. Universitetsledningen betonar särskilt i sitt remissyttrande att alla universitetslärare, oavsett befatt-

ning, måste garanteras möjligheter till såväl forskning som undervisning och att det mer konkreta innehållet måste bli föremål för lokala bedömningar. På ett konkret plan avvisar universitetsledningen utredningens femdelade tjänstestruktur och argumenterar för en tredelad ordning (adjunkt, lektor och professor).

Den påföljande propositionen innehöll en av 1990-talets mer omdiskuterade och genomgripande reformer av det svenska universitetslärarsystemet. Propositionen som regeringen presenterade i slutet av maj 1997 innehöll bland annat ett reformert system för läraranställningar där en enhetlig karriärväg skapades. I propositionen (s. 24) sägs bland annat:

Enligt regeringens mening bör en enda karriärväg skapas, där arbetsuppgifterna på alla nivåer innehåller både forskning och utbildning och där det sker successiva prövningar av lärarens/forskarens kompetens. Ett sådant system bör vara utformat så att meritering av olika slag lönar sig och så att möjligheterna att bli professor inte är beroende av t ex pensioneringar.

De förslag som regeringen lägger fram i denna proposition innebär att lärarkategorierna professor, lektor, adjunkt och forskarasistent bevaras, men att möjligheter skapas till individuell befordran till lektor och professor. Det nya systemet öppnar möjligheter för lektorer med tillräcklig vetenskaplig och pedagogisk kompetens att inom ramen för sin anställning befordras till professor.

Regeringen hoppades genom reformen att kraftfullt öka antalet professorer. Detta har länge ansetts väsentligt därför att Sverige, i jämförelse med andra länder, har förhållandevis få.¹⁵¹ Befordringsreformen fick ett blandat mottagande vid Lunds universitet. Rektor Boel Flodgren menade att "förslaget att öka antalet professorer genom befordran av kompetenta lektorer på det hela taget är bra" och att "[d]et hjälper till att avdramatisera och minska fokuseringen på professorsrollen" (refererad i LUM 1997:6). Däremot menar rektor att förslaget saknar ekonomisk realism, genom att reformen förväntades finansieras av anslaget till grundutbildningen. Medicinska fakultetens dekanus Per Belfrage är kritisk och menar att fakulteten har många behöriga docenter, men att man inte har något behov av så många professorer. Han menar vidare att propositionens resonemang om att nya resurser kommer med det ökade utbildningsuppdraget, och att pedagogisk skicklighet skall värderas lika högt som vetenskaplig, sak-

nar relevans vid en fakultet där 80 procent av budgeten upptas av forskning. Liknande kritik hörs från ekonomihögskolans rektor Olof Arwidi och samhällsvetenskapliga fakultetens dekanus Lars-Göran Stenelo som menar att det måste finnas utrymme för forskning på de nya tjänsterna (referat i LUM 1997:6). Att reformen givit universitetet en stor andel nya professorer är helt klart. Antalet professorer vid universitetet ökade mellan 1999 och 2004 från 342 till 573, dvs. en ökning med hela 40 procent (Lunds universitet 1999a; 2004e).¹⁵² Mer delikat är dock frågan om tjänsteinnehållet i och lönerna för dessa nya professorer. Tjänstemässigt valde rektor i Lund inledningsvis en ”enhetlig modell”, dvs. en modell där ingen förutbestämd skillnad gjordes mellan befordrade och övriga professorer. Detta kan jämföras med Uppsala universitet där man valt att tydligt skilja mellan olika typer av professorer. Konkret innebar detta val att en redan befordrad professor inte kunde få en professorstjänst (”lärostolsprofessur”) på samma lärosäte eftersom han/hon redan var professor. Det konkreta tjänsteinnehållet betraktades i första hand som en arbetsledningsfråga (intervju Boel Flodgren). Kunskapen om hur reformen fallit ut är dock i det här sammanhanget tämligen begränsad. På ett generellt plan drog Högskoleverket slutsatsen i sin utvärdering av befordringsreformen att ”den jämnare fördelning av arbetsuppgifter som propositionen såg som en möjlig konsekvens av ökningen av antalet professorer syns knappast ha realiserats. [...] De befordrade professorerna har i stort sett kvar sina tidigare arbetsuppgifter” (Högskoleverket 2003:43). När det gäller löneläget visar siffror från den lokala SULF-föreningen i Lund att löneskillnaderna mellan befordrade och övriga professorer varierar mellan fakulteterna från drygt 3000 kr/månad vid den teologiska fakulteten till cirka 7500 vid LTH. Skillnaderna mellan de båda grupperna har, visar samma studie, varit mer eller mindre oförändrade mellan 2001 och 2004 (SULF-Lund 2004:18f).

Sammantaget ser vi en förändringsprocess, om än långsam, från ett tjänstesystem präglad av den svenska modellens traditionella organisation med ett fåtal forskningsledande professorer och en relativt stor kader av doktorander mot ett öppnare och bredare tjänstesystem. Det traditionella tjänstesystemet omvärderas nu successivt och i och med befordringsreformen, doktorandereformen och satsningarna från såväl regering och riksdag som råden och stiftelserna på post-doc och en kontinuerlig tyngdpunktsförskjutning från forskningsfinansiering via fakultetsmedel fasta tjänster till en modell där forskningsmöjligheterna är helt avhängiga framgångar på den externa finansieringsmarknaden. På den lokala nivån ser man exempelvis hur universitetet

i sina forskningsstrategier starkt betonar expansionen av post doc-nivån, hur den medicinska fakulteten överväger en kraftig reduktion av forskarutbildningen till förmån från satsningar på karriärtjänster och post doc-forskningen (se Bell-rapporten 2003) och hur man inom det humanistiska och teologiska området skisserar en satsning på post doc-nivån och en omstötning av den traditionella tjänstehierarkin (se t.ex. HT 2005a; HT 2004a).¹⁵³

Det är en komplex bild av universitetet som växer fram. Å ena sidan vidhålls de traditionella föreställningarna om det fria universitetet som beslutar över sin egen organisation, sina kärnverksamheter utbildning och forskning, anställer sin personal etc. Å andra sidan blir universitetsledningen allt mer tydlig när det gäller att samverka med och stödja det regionala näringslivet, bidra till ekonomisk utveckling och tillväxt, förstärka organisationen kring kommersialisering, patenträttigheter, förstärka den centrala styrningsförmågan, utveckla organisationsstrukturen och liknande. Fram träder bilden av en flerbottnad organisation som i skilda sammanhang ”använder” och visar upp det normsystem som passar för det specifika tillfället. De följande tre kapitlen kommer att fördjupa och i närmare detalj analysera vilka konkreta organisatoriska och styrningsmässiga uttryck detta hybridiserade och flerbottnade universitetsideal tar sig.

Slutsatser

I det här kapitlet har jag studerat de ”normativa självbilder” som universitetsledningen ger uttryck för och hur de förändrats de senaste decennierna. 1980-talet kan, från det här perspektivet, ses som ett decennium då den grundforskningsinriktade universitetsvärlden försökte flytta fram sina positioner i förhållande till de byråkratiska och korporativa strukturer som successivt byggts upp sedan slutet av 1960-talet. Denna strävan att ”reakademisera” och renodla universitetet och forskningspolitiken återfinns på olika nivåer i det forskningspolitiska landskapet. Inom den politiska sfären kan de samlade forskningspolitiska propositionerna under utbildningsdepartementets ledning ses som ett tydligt uttryck för detta. På ett debattmässigt plan kan den andrénska utredningen – där man implicit såväl som mer explicit kritiserade den organisatoriska logik som dominerat universitets- och forskningspolitiken det gångna decenniet – tolkas i liknande termer. På en konkret universitetsnivå har jag visat hur ledningen för Lunds universitet argumenterar i samma anda. Inte

minst pläderar man i verksamhetsredovisningar, årsberättelser och anslagsframställningar för en fokusering på vad man ser som kärnverksamheten – fri grundforskning och utbildning.

I mer konkret handling får denna ideologi ett tydligt genomslag i den organisatoriska struktur som växer fram i början av 1980-talet, då de tidigare komplexa byråkratiska, korporativa och akademiska strukturerna i allt väsentligt inordnas i en fakultetsmodell mer trogen ett klassiskt humboldtideal. Decentralisering och delegering av befogenheter till områdesstyrelserna och en markering av universitetsledningens i första hand koordinerande och samordnande roll förstärker bilden av reakademisering och renodling som ett centralt element i 1980-talets forskningspolitiska bygge. Denna strävan från universitetsledningens sida att återupprätta en traditionell grundforskningsideologi och renodla forskningsorganisationen måste ses mot bakgrund av ett stort förbehåll: att det tillförs nya resurser till systemet! De konkreta förslag som framför allt den andrénska utredningen och LÄTU för fram och som universitetet i allt väsentligt ställer sig bakom kan bara genomföras, menar ledningen, om det tillförs nya resurser. Frågan som inställer sig är vilken inriktning och vilka strategier universitet hade valt om man haft klart för sig att några större finansiella tillskott, riktade direkt till universitetet, inte skulle komma, utan att nytillkommande forskningsmedel i huvudsak skulle kanaliseras via forskningsråden och under 1990-talet via forskningsstiftelserna.

Vad materialet visar är att när universitetet under andra halvan av 1980-talet börjar avregleras och decentraliseras – en utveckling som universitetet med tillfredsställelse tillstyrker – hörs också allt fler röster inom universitetsledningen som menar att de institutionella förändringarna i förlängningen kräver en starkare lokal ledning med bättre förmåga att styra och leda verksamhet. Denna modifierade hållning kan till viss del också förklaras av den allt kärvare ekonomin, en fråga som jag återkommer till, och de krav den ställer på prioriteringar. Vad materialet mot slutet av 1980-talet också visar är att man från universitetsledningens sida i allt större utsträckning accepterar föreställningen att universitetet kan och bör bidra till industriell och samhällelig utveckling och att detta kräver en egen organisation, struktur och i vissa fall även egen normativ bas. Annorlunda uttryckt ser vi hur den traditionella ideologin inte ersätts utan kompletteras med inslag av vad John Ziman kallade PLACE, dvs. ett delvis nytt normsystem där forskningen relateras till konkreta mål och tillämpningar snarare än generell förståelse och där forskaren allt mer får/tar på sig roll som expert (se Ziman 2000:78ff).

Det finns på alla nivåer en i den forskningspolitiska utveckling under de senaste decennierna en tydlig spänning mellan å ena sidan de krafter och de aktörer som ser forskningen som i första hand en resurs för att nå olika typer av mer kortsiktiga politiska, ekonomiska och sociala målsättningar och de som i första hand värnar om grundforskningslinjen, det autonoma universitetet och det humboldtska arvet. Under den senaste tioårsperioden ser vi ett tydligt skifte mellan ett humboldtskt och ett entreprenöriellt ideal i den ökade fokuseringen på forskningsmiljöer, forskargrupper, ledarskap, sökande efter nya organiseringsprinciper och en generellt aktivare hållning till prioriteringar och forskningsstrategiska överväganden. I det gamla systemet var frågan om ledarskap och forskningsmiljöer knutna till givna positioner (professurerna) och givna resursflöden (statsanslagen). I det framväxande systemet är ledarskapet inte knutet till formella positioner och all (framstående) forskning är beroende av externa resurser och därmed av förhandlingar med finansärer, som i allt större utsträckning fokuserar på och värderar hela forskningsmiljöer snarare än enbart enskilda projekt. I den här kontexten har det varit nödvändigt för universitetsledningarna vid svenska och europeiska universitet att på ett helt nytt sätt aktivt arbeta med och stödja tillväxt och utveckling vid ett mindre antal koncentrerade forskningsmiljöer, snarare än att som i det humboldtska universitetet "låta alla blommar blomma" och ibland långsamt torka ut och dö.

En sammanfattande tolkning av universitetsledningens strategiska agerande pekar i riktning mot att 1980-talet dominerades av förhandlings- och kompromisstrategier för att hitta en avvägning mellan grundforskningsideal och samhällsintegration. Den grundläggande filosofin inom universitetsledningen – med rektor Håkan Westling i spetsen – och hos den socialdemokratiska regeringen – företrädd av personer som Ingvar Carlsson, Sverker Gustavsson och Björn von Sydow – talade i allt väsentligt samma språk. Under 1990-talet institutionaliseras allt mer en delvis ny forskningspolitisk doktrin – den postakademiska – inom universitets- och högskolefältet. I början av den processen intar universitetet en försiktig och avvaktande hållning, men efterhand som dessa nya ideal allt mer sprids och får fotfäste inom fältet skiftar universitetsledningen strategi. Den senaste femtonårsperioden kan, menar jag, tolkas som en process där universitetsledningen allt mer integrerar ett postakademiskt förhållnings-sätt i sin normativa repertoar. I de följande fyra kapitlen kommer jag visa vilka organisatoriska, styrningsmässiga och samhällsintegrativa uttryck denna förändringsprocess tagit.

Hur skall vi då förklara detta förändrade förhållningssätt? Ett svar på frågan är att universitetsledningen möter ett allt mer pluralistiskt forskningssystem med en bredare repertoar av självbilder och handlingslogiker. Universitetet speglar helt enkelt den allt mer komplexa omgivningen. När det mer specifikt gäller anpassningen till ett entreprenöriellt eller postakademiskt förhållningssätt måste detta förstås mot bakgrund av att universitetet under perioden blir allt mer finansiellt beroende av externa resurser och finansiärer. Men det är inte enbart balansen mellan interna och externa resurser som påverkar, utan än mer väsentligt är att de nya starka forskningsfinansiärerna – framför allt forskningsstiftelserna och EU – arbetar efter denna nya postakademiska logik. En logik inriktad på proaktiv styrning, strävan efter en förstärkt samhällsintegration och förnyade arbetsformer inom universitetsvärlden.

Dessa nya finansiella flöden skapar två parallella styrningssystem inom universitetet: ett allt mer försvagat formellt system med universitetsledningen, fakulteterna och institutionerna och ett allt starkare informellt maktsystem runt forskargrupsledare och deras dialog och relationer med de nya finansiärerna. På så sätt växer denna nya institutionella ordning in i organisation, och den formella universitetsstrukturens uppdrag blir allt mer att skapa förutsättningar för och aktivt stödja de miljöer och grupperingar som är framgångsrika på den nationella och internationella finansieringsmarknaden. Aktiv anpassning följer därför logiskt som den dominerande strategin.

Kapitel 8

Nya arbetsformer och en förändrad forskningsorganisation

Inledning

Diskussionerna i föregående kapitel om universitetets normativa bas och deras förändringar under 1980- och 1990-talen visade hur det traditionella humboldtska arvet successivt kom att kompletteras av ett mer ”entreprenörsorienterat”, postakademiskt universitetsideal där vetenskapens och universitetets gränser allt mer suddas ut och överbryggas av samverkansstrukturer mellan politik, industri och vetenskap. Detta nya universitetsideal betonar den centrala ledningens behov av ökad styrningskompetens och framväxten av nya ämnesöverskridande forskningsstrukturer. Diskussionen i föregående kapitel kom indirekt att beröra dessa frågor om hur den interna styrningen och organiseringen av forskningen bör utformas och hanteras. I det här kapitlet skall jag vidareutveckla denna tematik och mer detaljerat beskriva och analysera hur såväl synen på som den faktiska forskningsorganisationen förändrats vid Lunds universitet från 1980-talet och framåt. Jag skall särskilt uppmärksamma och studera de nya organisationsstrukturer som växt fram vid Lunds universitet under de senaste decennierna och drivkrafterna bakom dessa förändringsprocesser. Exempel kommer att hämtas från flertalet fakultetsområden för att illustrera förändringsdynamikens faktiska genomslag inom organisationen.

Analysen i det här kapitlet bygger i stor utsträckning på intervjuer med inblandade aktörer i form av initiativtagare till organisationsreformer, företrädare för centrumbildningar och centrala beslutsfattare på fakultets- och universitetsnivå. Förutom intervjuerna finns ett rikt textmaterial i form av internutredningar och beslutsunderlag kopplat till organisatoriska innovationer och förändringar. Mitt intryck

är att det inte finns någon betydande diskrepans mellan intervjuerna och textmaterialet, utan intervjuerna ger mig en fördjupad kunskap om de studerade förändringsprocesserna. Kapitlet har en i grunden kronologisk struktur där jag först i övergripande termer beskriver det organisationsideal som dominerade under 1980-talet och därefter en process där universitetsledningen allt intensivare söker efter nya organisationsformer. Jag tecknar här utvecklingsprocesserna vid de fem stora fakulteterna och ägnar därefter ett betydande utrymme åt att analysera framväxten av och drivkrafterna bakom centrumbildningar.

Ämnesinstitutionerna i centrum

Organisatoriskt utmärktes Lunds universitet i början av undersökningsperioden av ett starkt institutionsideal där all forskning skulle inordnas i etablerade ämnesinstitutioner och där integreras med grund- och forskarutbildning.

Min tro var att ämnesinstitutionerna hade en lång tradition, en *raison d'être*, där ett antal personer hade likartade metodologiska kvalifikationer. Jag tror mycket på tvärvetenskap och centrumbildningar, men inte så att ämnesinstitutionerna suddas ut (intervju: Håkan Westling).

Detta starka ideal måste förstås som en reaktion mot de politisk-byråkratiska förändringsprocesser som hade karakteriserat universitets- och högskoleväsendet under 1970-talet och som kulminerade i högskolereformen 1977. Den interna universitetspolitiska debatten vid Lunds universitet i början av 1980-talet präglades i stor utsträckning av universitetets processer för anpassning till de nya institutionella ramar som 1977 års reform förde med sig. Åtskilliga internutredningar initierades vid den här tiden för att finna nya och mer lämpliga organisatoriska former och styrningsmässiga principer. Debatten kring den formella forskningsorganisationen kan tolkas i termer av spänningar mellan ett sammanhållet universitet, ökad organisatorisk heterogenitet och en efter hand allt aktivare strävan efter profilering och tydligare identitet hos universitetets olika delar.¹⁵⁴

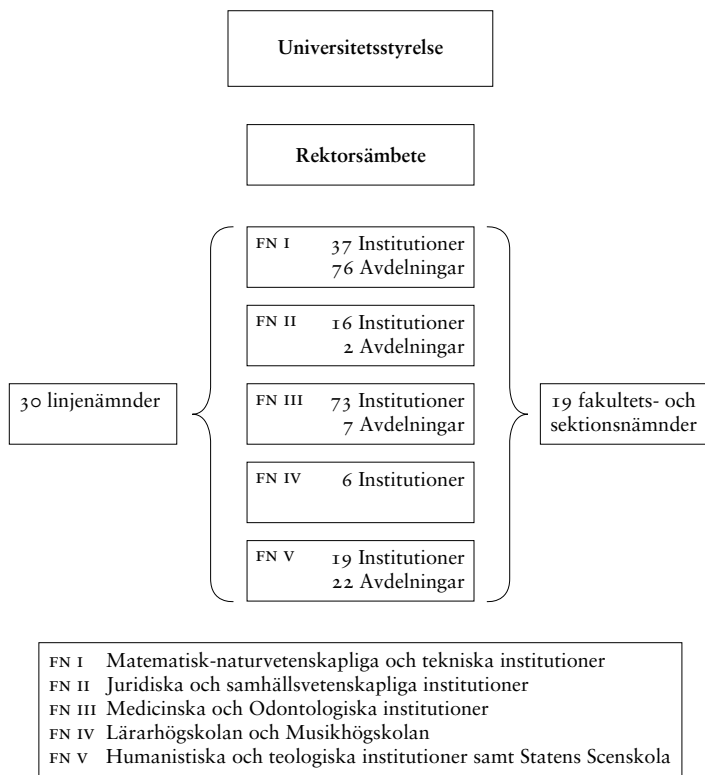
Ett exempel på denna profileringssträvan är de återkommande och vid tidpunkten intensiva diskussionerna om en självständig teknisk högskola. Förespråkarna inom Tekniska högskolan talar om behovet av att tydligare kunna profilera verksamheten i relation till det omgivande samhället, om förbättrade styrningsmöjligheter, och framför

allt jämför man sig med sina konkurrenter – Chalmers, КTH, handels- högskolorna i Stockholm och Göteborg – och menar att man måste kunna tävla på samma villkor.¹⁵⁵ Man talar i detta sammanhang också om värdet av att värna den egna identiteten (se LUM 1982:2). Denna strävan efter självständighet dämpades genom en aktiv decentraliseringspolitik från universitetsledningens sida. Svårigheterna att balansera det sammanhållna storuniversitetets krav och behov med delarnas skiftande karaktär, identitet och konkurrensposition i forskningssystemet återkommer fortlöpande under undersökningsperioden. Det organisatoriskt väsentliga i det här sammanhanget är att de reformer som väl genomfördes i stor utsträckning kom att sätta ramarna för arbetsfördelningen mellan universitetsledningen och fakulteterna i forskningsfrågor.

Universitetsstyrelsen och rektorsämbetets väsentliga uppgifter bör i den framtida organisationen vara att svara för övergripande verksamhets- och personalplanering, att värdera universitetets verksamhet ur ett sammanfattande perspektiv, att verka för att de samlade resurserna tas till vara på bästa sätt och för ökad samverkan mellan universitetets olika delar samt att initiera och medverka i arbete med problem där Lunds universitet genom sin mångsidighet har särskilda förutsättningar att bidra med konstruktiva insatser.¹⁵⁶

Universitetet hade i början av 1980-talet lite drygt 150 ämnesinstitutioner och enbart inom det medicinska och odontologiska området fanns drygt 70 institutioner.¹⁵⁷ Institutionerna var i sin tur sammanförda i fem, byråkratiskt organiserade, förvaltningsnämnder (FN). Utöver det stora antalet institutioner så fanns det även ett betydande antal avdelningar, ett drygt hundratal, inom ramen för institutionerna. I figuren nedan ges en schematisk bild av universitetets organisation 1983, innan den stora organisationsreformen 1984 som delade in universitetet i åtta fakultetsområden. Den främsta skillnaden mot idag, förutom det stora antalet institutioner, är de mellan institutionerna och fakulteterna liggande linje- och sektionsnämnderna.

Figur 8.1. *Lunds universitets organisation 1983/84*

Sammanfattningsvis är det tydligt att det är ämnesinstitutionerna som står i centrum och betraktas som den naturliga och självklara grund-enheten vid universitetet under 1980-talet. Detta organisationsideal sammanfaller med universitetsledningens grundforskningsinriktade styrningsideal där de enskilda lärarna/forskarna själva fritt får välja sina forskningsproblem. Den styrning som uppfattades som legitim var den som skedde i samband med inrättandet av nya tjänster respektive de förändringar av tjänstebeskrivningar som kunde göras då tjänsteinnehavare gick i pension och tjänsterna skulle återbesättas.¹⁵⁸ Successivt luckras dock denna institutionella ordning upp och nya organisationsmodeller introduceras.

Institution, centrumbildning och nätverk: mot en modifierad forskningsorganisation

Frågan om forskningsorganisationens utformning kan analyseras på flera olika nivåer och utifrån skilda perspektiv. Å ena sidan kan man tala om en formell organisationsstruktur som i huvudsak rör frågan om forskningen bedrivs i den traditionella institutionsstrukturen och/eller om man ser olika typer av forskningsinstitut, centrumbildningar och dylikt. Å andra sidan finns en mer informell eller reell forskningsorganisation som berör hur själva forskningsarbetet på mikronivå är organiserat.¹⁵⁹ Den formella och den informella strukturen är naturligtvis inte två helt isolerade storheter, utan man kan förvänta sig processer där det många gånger först etableras informella, faktiska, forskningsstrukturer som med tiden institutionaliseras och ges en mer formell plattform. Vi kan också tänka oss den omvända ordningen då man från ett top down-perspektiv tillskapar nya organisationsstrukturer – t.ex. tvärvetenskapliga miljöer – där det efter hand utvecklas mer informella praxisstrukturer. När det gäller den formella institutionsstrukturen kan man också tänka sig variationer i storlek.

I det här avsnittet skall jag skildra några av de centrala initiativ rörande förändringar i forskningsorganisationen som tagits på universitetsnivå. Längre fram återkommer jag till förändringsprocesser på områdesnivå.

Ett försiktigt experimenterande

I en allt mer heterogen och decentraliserad organisation med olika kunskapsideal, forskningstraditioner och samhälleliga relationer – tillsammans med den forskningspolitiska doktrinen om universiteten som ”hela samhällets forskningsinstitut” och sektorsforskningens allt större finansiella betydelse – fick de klassiska humboldtidealen allt svårare att behålla sin dominerande ställning som normgivande riktmärke. Konkreta uttryck för denna nya ordning är framväxten av allt fler otraditionella organisatoriska enheter i form av centrumbildningar, tvärvetenskapliga forum, storinstitutioner etc. Till de tidigaste universitetsgemensamma exemplen hör bildandet av TEM (Transport-Ekonomi-Miljö), en tidig tvärinstitutionell gruppbyggning för att möta krav och behov i omvärlden. Gruppen bildades i syfte att främja och bedriva problemorienterad och tvärvetenskaplig forskning, utveckling och utredning inom området transport-ekonomi-miljö. Gruppen

förväntades bedriva sin verksamhet genom att ta emot betalda forskningsuppdrag som skulle utföras som samverkansprojekt mellan berörda institutioner (Universitetsstyrelsens protokoll 81-04-28).

Det första renodlade forskningsinstitutet inom universitetet – *Institutet för ekonomisk forskning* – är ett annat organisatorisk innovation. Institutet inrättades 1985, blev det första universitetsinterna institutet och kom inledningsvis att lyda direkt under universitetsstyrelsen. En av huvudfrågorna kring institutets tillkomst var huruvida verksamheten kunde/borde bedrivas inom ramen för de etablerade institutionerna eller inte och om detta var ett första steg mot en självständig ekonomihögskola. Förvaltningschefen Sverker Oredsson konstaterade i debatten att ”det nya institutets ambition är ju en ökad kontaktyta med näringslivet, kommunerna och landstingen. Samtidigt som man vill skapa en särskilt markerad identitet för den ekonomiska forskningen i Lund” (LUM 1985:5, s. 2f)¹⁶⁰ och institutets chef Allan Malm besvarar grundfrågan genom att framhålla att det i så fall handlar om en handelshögskola *inom* universitetet. Han säger vidare:

Vi har inte velat göra någon utbrytning, men tanken med institutet är att vi ska få förutsättningar som är jämförbara med Stockholm och Göteborg (refererad i LUM 1986:4).

Max-lab: en intern förebild

Ett tidigt exempel på en flervetenskaplig mötesplats är Max-lab som stod färdigt hösten 1986. Vid Max-lab bedrivs synkrotronljusforskning och Max-lab är idag en av fyra nationella forskningsanläggningar med särskild finansiering från Vetenskapsrådet. Projektet hade växt fram runt professor Bengt Forkman vid fysiska institutionen, men man bröt sig loss 1981 och övertog, efter betydande interna stridigheter, lokaler i anslutning till M-huset vid LTH (Forkman 2001; LUM 1981:16). Max-projektet har växt över tid med ett Max II och ett Max III och idag planeras för en framtida expansion och ett Max IV (Forkman 2001). Under de senaste tjugo åren har Max-lab utvecklats från en liten accelerator med användningsområden främst inom det fasta tillståndets fysik och inom kärnfysiken till ”a laboratory of EU large scale facility status serving a rapidly increasing user community of currently 600 scientists in various fields of science, and from many different universities in Sweden and abroad” (VR 2002b:36). Den integration som idag sker över gränserna mellan naturvetenskap,

teknik och medicin illustreras väl av Max-lab. Genom de förbättrade möjligheterna med synkrotronljus kan man t.ex. framställa tredimensionella bilder av ribosomer, DNA och stora proteiner, vilket leder till att studera molekylers exakta utseende och därmed kan man i förlängningen eventuellt utveckla nya läkemedel mot t.ex. diabetes. Det här exemplet visar hur den moderna biomedicinen och den högteknologiska forskningen växer samman och integreras.¹⁶¹ Förutom att Max-lab idag integrerats med framstående forskargrupper från den medicinska fakulteten har synkrotronljusanläggningen blivit en allt väsentligare förutsättning för dynamiken och utvecklingen inom materialvetenskapen och då särskilt inom ett av Lunds universitets internationellt mest exponerade och uppmärksamade forskningsfält, nanoteknologin (se t.ex. Forska 2003:4; VR 2002b:36). Förutom sitt internationella vetenskapliga erkännande kom Max-lab tidigt att fungera som en lokal förebild för satsningar på flervetenskapliga mötesplatser inom universitetet (intervju: Bengt EY Svensson).

Miljö- och genusforskningens utveckling och formering

Mot slutet av 1980-talet aviserar universitetsledningen att man mer generellt inom universitetet eftersträvar att skapa nya former för forskningssamverkan mellan institutionerna, utan att dock bryta sönder vad man ser som den värdefulla stabiliteten i högskolans institutionella organisation. Ett sätt att uppnå detta är att satsa på centrumbildningar med mycket liten administration och med forskning som bedrivs ute på de befintliga institutionerna (se LUM 1989:4, s. 3).

En tendens inom forskningen vid fakulteterna är att utvecklingen av nya forskningsområden ofta sker i gränsområdet mellan befintliga discipliner varvid flervetenskap och forskningssamverkan över ämnesgränser blir allt viktigare. Detta förutsätter organisatoriska förändringar och framväxten av centrumbildningar blir en naturlig form för forskningssamarbetet. Under året har två nya centra inrättats, Polymercentrum och Centrum för rehabiliteringsteknik (Lunds universitet 1988:24).¹⁶²

Ett annat uttryck för processerna bort från det renodlade institutionsidealet är universitetsstyrelsens beslut i februari 1988 att inrätta ett särskilt råd för forskning och utbildning inom miljöområdet, direkt underställt rektorsämbetet. Rådets viktigaste uppgifter var att ”företräda universitet i kontakter med externa intressenter

såsom myndigheter, näringsliv och organisationer samt forskningsfinansierande organ”. Det långsiktiga målet var ”att åstadkomma en mer samlad organisation för miljöforskningen vid universitetet.”¹⁶³ Miljöforskningen vid universitetet växte fram genom att det sedan 1969 etablerade *Miljöprogrammet* 1988 ombildades till en egen institution – *Institutionen för miljö- och energisystem* – tillhörande LTH. Nästa steg i den organisatoriska uppbyggande av miljöforskningen var inrättandet av *Miljövetenskapligt centrum*. Detta skedde i maj 1992. Rektorsämbetet konstaterade att det nu fanns behov av en centrumbildning för att samordna och stimulera den flervetenskapliga verksamheten. I förslaget sades tydligt att centret inte skulle bedriva någon utbildning och forskning i egen regi. Miljövetenskapligt centrum utvecklades läsåret 1996/97 efter en utvärdering som pekade på verksamhetsmässiga och organisatoriska brister och problem. De organisatoriska omvandlingarna av miljöforskningen har fortsatt under 1990-talet och under den senaste femårsperioden.

Efter ett par års vakuum efter nedläggningen av MVC inrättas hösten 1999 en ny mångvetenskaplig och fakultetsövergripande centrumbildning – Miclu. Bakgrunden är dels universitetets långsiktiga strävan att förstärka sin miljöprofil, dels att det vid tidpunkten fanns ett internationellt mastersprogram Lumes och en ny studentinitierad kurs, ”Planet blå”, som båda saknade en tillhörighet som gav stadga åt utbildningarna. På hösten 1999 tillfrågas naturgeografen Lennart Olsson av universitetsledningen om han kan tänka sig att starta och leda ett nytt centrum. Drivande från universitetsledningens sida var prorektor Arne Ardeberg, professor i astronomi och Miclu kom också att organisatoriskt placeras vid den naturvetenskapliga fakulteten men med en styrelse utsedd av rektor. Efterhand som Miclu växte, inte minst genom att man tidigt engagerade sig i och erhöll flera stora forskningskontrakt inom ramen för Sjätte ramprogrammet, uppstod det spänningar mellan Miclu och fakultetsledningen om beslutsordningen. Spänningarna växte till en regelrätt kris på hösten 2004 och frågan om Miclu:s tillhörighet ställdes på sin spets. Med starkt stöd av Peter Honeth beslutas att Miclu skulle flytta från den naturvetenskapliga fakulteten till rektorsämbetet (intervju: Lennart Olsson).

Universitetet gör i sin forskningsstrategiska plan 2003 också en specialsatsning på temat ”Globalt hållbar samhällsutveckling” och Miclu, som nu byter namn till Lucsus, får ett särskilt uppdrag att koordinera och leda arbetet. Frågan idag är vilken organisatorisk väg forskningen kring hållbar samhällsutveckling skall gå. Är det vägen med konsolidering och förstärkning av den rådande organisatoriska

strukturen eller den mer expansiva vägen där verksamheten utvecklas till en "graduate school" eller kanske i förlängningen en ny fakultet för transdisciplinära studier?

Utvecklingen av den miljörelaterade forskningen och dess organisatoriska strukturer är ett intressant exempel på det dynamiska samspillet mellan vetenskapsdynamiska förändringar, samhällseliga och politiska påtryckningar, universitetsledningens strategiska arbete och enskilda entreprenörer och eldsjälar. Å andra sidan illustrerar utvecklingen de interna spänningar som finns mellan fakultetsorganisationen och nya expansiva – gränsöverskridande – kunskapsfält, spänningar som bottnar både kognitiva kollisioner och i mer realpolitiska konflikter om (allt mer) begränsade resurser.

Inom en fakultet, och det är en mycket kollegial organisation, [...] släpper inte gärna fram en till [...] till köttgrytorna. Det har kanske ändrat sig lite, men tidigare har ju ämnesinstitutionerna varit oerhört stabila (intervju: Hans Modig).

Parallellt med utvecklingen av organisationen kring den miljövetenskapliga forskningen etablerades, från 1 juli 1983, *Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning* (senare *Kvinnovetenskapligt forum*) som en centrumbildning direkt underställd universitetsledningen. Syftet var att skapa kontakter mellan och stimulera till ett ökat samarbete mellan forskare inom skilda discipliner med intresse för kvinno- och jämställdhetsforskning (se Torhell 2000). Redan något år tidigare hade en förening med samma namn startats av en grupp kvinnliga forskare vid universitetet. Föreningen kom sedermera allt mer att integreras med projektet "Kvinno- och jämställdhetsforskning vid Lunds universitet". Det var ett projekt som gruppen runt Forum erhölet medel från UHÄ för att genomföra. Ytterligare några år senare, 1982, lämnar Forum in en ansökan till universitetsledningen om att – efter förebild från Uppsala universitet – få bli en permanent inrättning vid universitetet. Från halvårsskiftet 1983 etableras Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning, men under stora delar av 1980-talet bedrivs verksamheten utan något reellt ekonomiskt tillskott från universitetet. Efter en utvärdering av inrättningen runt 1990 och efter nationellt lobbyarbete inför den kommande forskningspolitiska propositionen ökar universitets stöd, och snart kan man utlysa den första lektors- och föreståndartjänsten. Under andra halvan av 1990-talet och i början av 2000-talet fortsätter verksamheten att expandera och intresset för utbildningarna i genusvetenskap ökar successivt. 1999

byter Forum namn till *Centrum för genusvetenskap* och snart därefter, 2001, installeras den första professorn Bente Rosenbeck som föreståndare, tre år efter det att tjänsten annonserades ut. Rosenbeck stannar dock enbart i två år och lämnar tjänsten efter att hon upplevt de kulturella och språkliga skillnaderna mellan Danmark och Sverige som allt för stora (Rosenbeck 2004). Den 1 januari 2002 byter Centrum för genusvetenskap organisatorisk tillhörighet, och inordnas efter nästa tjuugo år som särskild inrättning under rektorsämbetet som en egen institution vid samhällsvetenskapliga fakulteten.

Exemplen med den miljövetenskapliga och kvinno/genusvetenskapliga forskningen illustrerar en viktig strategisk möjlighet som universitetsledningen har att dels ta initiativ till organisatoriska ramar för nya forskningsfält, dels verka som "beskyddare" för dessa områden. Genom att dessa nya områden i ett tidigt skede inte tvingats in i förhandlingar med andra institutioner om resurser och tjänster inom ramen för fakultetsstrukturen har de givits en chans att växa sig starka, även i en tid då de ekonomiska ramarna för den interna forskningsverksamheten krympt allt mer. Exemplet med den miljövetenskapliga forskningen är illustrativt också i den bemärkelsen att framgångsrika forskningsmiljöer inte kan kommenderas eller tvingas fram enbart genom kortsiktiga organisatoriska inrättningar och beslut, utan om universitetsledningen vill stötta framväxten av ett visst forskningsfält krävs långsiktighet, tålmod och en lyhördhet för de inblandade forskarnas behov och önskemål. Den typ av samordnande och stimulerande centrumkonstruktioner som hittills diskuterats kan sägas vara typiska för den första generationens centrumbildningar som växte fram under andra halvan av 1980- och i början av 1990-talet. Man behåller den starka institutionsordningen samtidigt som man tillskapar alternativa organisationsformer för att möta särskilda behov.

**Aktiv jakt på nya organisationsformer:
hur kan helheten bli större än summan av delarna?**

När avregleringen och decentraliseringen av högskolan inleds under andra halvan av 1980-talet och i början av 1990-talet märks från den centrala ledningens håll en allt öppnare inställning till att bryta upp de traditionella ämnesinstitutionernas totala dominans. Universitetsledningen utvecklar i mitten av 1990-talet sin syn på förändringsprocesserna i institutionsstrukturen.

Universitetsstyrelsen beslöt i november 1991, med anledning av den s.k. förvaltningsutredningen, om en utveckling mot större enheter på basnivån inom universitetet. Respektive område fick i uppdrag att se över institutionsindelningen inom området i syfte att undersöka möjligheterna till sammanslagningar eller andra former för samverkan mellan institutioner. Den s.k. högskole-reformen har ytterligare understrukt behovet av större arbets-enheter. Behov av planering och uppföljning av verksamheten har ökat kraftigt. Svagheten i alltför små miljöer framstår som tydlig inom minst från forskningsutgångspunkt. Det är viktigt att uni-versitetet utnyttjar den komparativa fördel som ligger i de större forskningsmiljöer som är möjliga vid ett universitet. Behovet av större enheter på basnivån är också än tydligare nu än 1991 när det gäller det administrativa ansvaret inom universitetet.

[...] En del har hänt i denna fråga sedan styrelsens beslut 1991. Inom flera områden har ett arbete påbörjats i enlighet med styrelsens beslut. Det gäller t.ex. de medicinska, odontologiska och matematisk-naturvetenskapliga områdena. Samtidigt är också motståndet mot denna typ av förändringar starkt inom delar av verksamheten. Den traditionella institutionsindelningen med många små enheter har en stark förankring. Insikten om behovet av förändringar har likväl ökat de senaste åren.¹⁶⁴

Även om dessa tidiga reforminitiativ tycks motiveras av behovet av rationaliseringar och stärkande av många små bräckliga institutioners ekonomi, accentueras under 1990-talet föreställningen att universitetet, och då särskilt forskningen, är i behov av nya arbetsformer. I argumentationen finns en underförstådd kritik av den traditionella organisationsstrukturens förmåga till förnyelse och utveckling. I 1995 års strategiska plan skriver man t.ex.:

Bredden i universitetets verksamhet skapar också förutsättningar för disciplinöverskridande aktiviteter, inte minst inom forskningen. Flervetenskaplig forskning liksom samverkan mellan olika forskningsgrenar i mer eller mindre organiserade former utgör en grund för förnyelse och utveckling av forskningen (s. 3) [...] Banbrytande forskning sker ofta i gränsområden mellan skilda vetenskaper. Lunds universitet har genom sin ämnesmässiga bredd särskilt goda förutsättningar för ämnesövergripande forskning. Dessa förutsättningar måste tas tillvara

i högre grad än vad som hittills skett, och de organisatoriska förutsättningarna för detta måste utvecklas (s. 8).

1997 tillsätts en ny utredning för att se över institutionsorganisationen och utredningen ges bland annat i uppdrag att ta fram modeller för hur större institutioner kan organiseras.¹⁶⁵ I 1999 års forskningsstrategier skriver man på samma kritiska tema att "[d]et kan inte nog framhållas att vår kunskap hämtas från en omvärld som är fullt integrerad. Dessa kunskaper har emellertid en tendens att fragmenteras som ett resultat av den indelning i discipliner som karaktäriserar de flesta av dagens universitet och högskolor" (Lunds universitet 1999c:8). Återigen några år senare, i 2003 års forskningsstrategiska dokument, förstärks inriktningen mot att utveckla nya organisationsstrukturer vid sidan av den etablerade institutionsstrukturen. Kritiken mot institutionsstrukturen kvarstår och den beskrivs indirekt som trögrörlig och oflexibel.

Forskningen måste ständigt förnyas. Nya områden växer fram, oftast som resultat av enskilda forskares eller forskargrupperns arbete, samtidigt som forskningsverksamheter måste kunna ges en ny inriktning eller av olika anledningar avvecklas.
(Lunds universitet 2003a)

För att skapa bättre förutsättningar för dessa förnyelseprocesser krävs en mer flexibel organisation, menar universitetsledningen, en organisation som bättre kan beakta behovet av insatser över ämnes- och fakultetsgränser. Hur skall då en sådan struktur se ut?

En strategi med detta syfte är att utveckla de centrumbildningar, som finns vid universitetet. Dessa är såväl materiella som virtuella. De större av dessa centra har i stort samma funktion som forskningsinstitut i Sverige och andra länder. Genom att dessa centra också tar del i utbildningen, t.ex. genom aktiv medverkan i forskarutbildningen, utgör de också källor för spridning av ny kunskap och nya metoder. För varje centrumbildning skall det finnas en långsiktig plan för förnyelse samt för avslutning eller omorientering (Lunds universitet 2003a: 16).¹⁶⁶

Från ett organisatoriskt perspektiv är det tydligt att ökade satsningar på centrumbildningar ger universitetsorganisationen en mer matrisliknande struktur. Detta är, menar universitetsledningen, en organisationsstruktur som ställer krav på att forskarna på ett smidigt sätt kan tillhöra flera organisatoriska enheter samtidigt som forskarna har en fast förankring på sina institutioner (Lunds universitet

2003a:16). Överhuvudtaget talar universitetsledningen allt mer om att utveckla metoder för att ompröva befintlig verksamhet och att avveckla mindre framgångsrik forskning, t.ex. sådan forskning som inte uppfyller universitetets kvalitetskrav eller som av olika skäl förlorat sin aktualitet. Strategin från den centrala ledningen blir, som citaten ovan visar, allt tydligare över tid. Den traditionella institutionsstrukturen behöver kompletteras med olika nya, mer eller mindre formaliserade, organisationslösningar. Strävan efter en mer matrisliknande organisationsplan är tydlig och medveten (intervjuer: Peter Honeth; Björn Wittenmark). Ett konkret uttryck för denna strävan är att det idag finns ett stort antal centrumbildningar direkt underställda rektor eller vid en eller flera fakulteter (se tabell nedan).

Tabell 8.1 Centrumbildningar och större forskningsprogram vid LU (per 2005-12-31)

Organisatorisk tillhörighet	Antal
Humaniora-Teologi	2
LTH	19
Medicinska fakulteten	4
Naturvetenskapliga fakulteten	2
Samhällsvetenskapliga fakulteten	2
Rektor	15
(Forskningsprogram)	(22)
Totalt	44 (66 inkl. forskningsprogrammen)

Kommentar: Det är av flera skäl svårt att kartlägga centrumbildningar vid Lunds universitet. För det första finns det ingen entydig definition av vad en centrumbildning är och hur den inrättas (se bilaga 1a). Här har jag valt att redovisa de centrumbildningar som finns upptagna som egna kostnadsställen enligt kontoplanen (per 2005-12-31). Det kan finnas en rad andra mer eller mindre informella nätverk och grupperingar under beteckningen centrumbildning som jag inte tagit med. För det andra finns en rad organisatoriska enheter i form av institut (exempelvis FPI, Institutet för ekonomisk forskning) och enheter underställda fakulteterna (enheten för rättsociologi och enheten för medie- och kommunikationsvetenskap). Dessa har jag valt att exkludera. För det tredje finns det ett stort antal forskningsprogram inrättade i samverkan med i första hand SSE, NUTEK, Vinnova och Mistra som i flera avseende liknar centrumbildningarna (eget kostnadsställe, egen styrelse etc.). Dessa har jag valt att särredovisa (se bilaga 1b). Siffrorna gällande forskningsprogrammen är omgärdade av relativt stor osäkerhet och bör tas som en approximation.¹⁶⁷

I de följande avsnitten kommer jag att närmare presentera och diskutera ett antal av dessa centrumbildningar. Långt ifrån alla centrumbildningar kommer att analyseras, utan min ambition har varit att dels lyfta fram sådana med skiftande organisatorisk tillhörighet, dels exemplifiera de skiftande drivkrafter som ligger bakom inrättandet av olika centrumbildningar. Beskrivningarna av centrumbildningarna varvas och integreras med analyserna av mer generella organisationsförändringar inom fakultetsområdena.

Ett illustrativt exempel på en centrumbildning tillhörande rektorsämbetet är *Lunds Lasercentrum* (LLC). LLC inrättades formellt 1995 och är ett bra exempel på en centrumbildning med hög profileringsgrad och betydande vetenskaplig genomslagskraft. Det har haft stor betydelse för laserfysikforskningens utveckling i Lund.¹⁶⁸ LLC är intimt förknippat med professor Sune Svanberg. Svanberg kom till Lund redan 1980 från Chalmers och har därefter successivt byggt upp den infrastrukturella miljö som LLC idag utgör. Med sig till Lund tog Sune Svanberg en rad yngre medarbetare och viktig utrustning och verksamheten kom snabbt att växa. Lasertekniken med sitt breda användningsområde kom snart att etablera en rad nya viktiga forskningsfält vid universitetet. I mitten av 1980-talet avknoppades *Förbrännings-tekniskt centrum* under ledning av Marcus Aldén. Aldén som var en av Svanbergs första doktorander och en av medarbetarna som följt med från Göteborg. Lasertekniken kom snart också att användas inom miljöområdet och man utvecklade en ny teknik för att med laserstrålar mäta luftföroreningar. Detta forskningsfält genererade några år senare en ny avknoppning i form av *Centrum för miljömätteknik*. Även inom det medicinska området kom lasertekniken snart till användning och efter drygt tio år av informellt samarbete inom området kom ett *Medicinskt lasercentrum* att bildas 1991 för att ytterligare stärka utvecklingen inom området. LLC utgör idag en samverkansplattform för avdelningarna för atomfysik, förbränningsfysik, kemikalisk fysik och astrofysik, samt de tre nämnda centrumbildningarna. Strävan har inte varit att bygga upp ett ”materiellt” centrum, utan den dagliga verksamheten sköts ute på de inblandade institutionerna och avdelningarna. LLC har mer fungerat som en kontaktyta och skyltfönster utåt och som en mötesplats internt (intervju: Sune Svanberg).

Fram till i mitten av 1990-talet samverkade forskargrupperna inom laserteknikens område på mer informell nätverksbasis, men i samband med Sveriges EU-medlemskap skapades möjligheter för att bli en s.k. *Large Scale Facility* inom ramen för EU:s forskningspolitiska ramverk. Tanken med denna stödform är att man finansiellt stödjer

vissa instrumenttunga miljöer för att de skall kunna ta emot andra forskargrupper från EU-området.¹⁶⁹ För att kunna ansöka om status som Large Scale Facility krävdes en mer formell organisering och ett par dagar innan den formella ansökan skulle lämnas inom inrättade rektor Boel Flodgren formellt centrumbildningen LLC.¹⁷⁰

Ett annat exempel på en centrumbildning direkt underställd rektor är det tämligen nyinrättade *Centre for Innovation, Research and Competence in the Learning Economy* (Circle) som bildades i juni 2004 och som är en centrumbildning för forskning omkring innovationer, entreprenörskap och teknologisk och ekonomi tillväxt och utveckling. Circle bildades genom samverkan mellan LTH, (avdelningen för innovationer), samhällsvetenskapliga fakulteten (Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi), ekonomihögskolan (FPI, företagsekonomi, ekonomisk-historia) och Blekinge Tekniska Högskola. Circle har delvis gått en annan väg än LLC och successivt flyttat allt mer av verksamheten från den inblandade enheterna till centrat (se vidare längre fram).

Detta var två exempel på centrumbildningar, inom skilda områden, som etablerats direkt underställda rektorsämbetet. Erfarenheterna från den första generationens centrumbildningar som LLC, men även Max-lab, har fungerat som positiva förebilder när universitetsledningen allt mer betonat värdet av nya organisatoriska strukturer. Men även det ökade externa trycket från forskningsfinansiärer och från det politiska systemet och intern efterfrågan från ledande forskningsledare är faktorer som påverkat den här utvecklingen (intervjuer: Bengt EY Svensson, Peter Honeth).

Det är dock inte i första hand på den centrala universitetsnivån som den förändringsdynamik och de strategier vi här diskuterat fått sitt främst organisatoriska genomslag, utan det är på fakultetsnivån som ambitionerna och retoriken i första hand möter i verkligheten. Processerna har inte heller varit ensidigt styrda uppifrån, utan det är processer som växt fram underifrån, i samspel med externa finansiella aktörer och med universitetsledningen aktiva stöd. Den trend mot allt större enheter som inleddes under andra halvan av 1980-talet fortsätter och förstärks inom flertalet vetenskaps- och fakultetsområden under 1990-talet och framöver. Jag skall här kortfattat och översiktligt visa på några exempel för att illustrera resonemangen. Exemplet hämtas från skilda fakultets- och vetenskapsområden för att visa på förändringsdynamikens mer generella genomslagskraft. För en schematisk bild av organisationen idag se bilaga 2. De formellt sett största förändringarna från mitten av 1980-talet är att antalet institutioner

minskat radikalt och att merparten av linje- och sektionenämnder har försvunnit. Det är enbart inom området för humaniora och teologi som det fortfarande finns en mellan området och institutionerna liggande organisationsstruktur. Vid LTH, naturvetenskapliga och medicinska fakulteten har storinstitutionsreformerna resulterat i bildandet av mer informella sektioner och avdelningar inom ramen för institutionerna.

Flexibilitet och nya forskningsprogram: LTH i förändring

Om vi börjar med det tekniska området letar man vid LTH i mitten av 1990-talet aktivt efter nya organisationsstrukturer. Man strävade bland annat efter att ersätta de gamla sektionerna, slå samman institutioner och göra de tillskapade storinstitutionerna till centrala enheter direkt underställa LTH:s ledning. Rektor Sven Lindblad säger att "vad jag nu vill sätta i sektionernas ställe bygger på en idé jag har sett praktiserad vid MIT, Massachusetts Institute of Technology, i USA" (LUM 1995:8). Carl Magnus Pålsson beskriver i sin studie av LTH:s och ingenjörskrollens förändring denna process i detalj. Det var en process som i grunden drevs av ambitionen att omvandla utbildningsstrukturen och skapa en flexiblare struktur som lättare kunde anpassas till omvärldskrav (Pålsson 2003:328). Man ville i förlängningen skapa såväl större och mer heterogena institutioner som en effektivare ledningsstruktur med färre beslutsled (Pålsson 2003:329ff). Omstruktureringarna inom LTH har fortsatt under den senaste tioårsperioden. Efter att större institutioner tillskapats har man under senare år, inom ramen för institutionerna, ersatt ett 80-tal avdelningar med 32 s.k. enheter vilka ansvarar för den operativa verksamheten inom såväl grundutbildning och forskarutbildning som forskning (LUM 2005: 4). Syftet med enhetsindelningen var att skapa grupperingar som är tillräckligt stora för att möta förändringar i forskningsfinansiering och inom grundutbildningen (LTH 2005:5). Vid sidan av dessa förändringar har man strävat efter att förstärka de centrala samverkansorganen för både grundutbildning och forskning. Sammantaget kan omstruktureringsarbetet tolkas som ett sökande efter både flexiblare organisationsformer och en starkt ledningsstruktur med bättre förmåga att prioritera och omfördela resurser (intervju: Gunilla Jönsson).

Forskningsorganisatoriskt har det inom LTH och i samverkan med framför allt den naturvetenskapliga fakulteten etablerats en rad centrumbildningar av skiftande karaktär (se tabell 8.1, bilaga 1a). Exempelvis har fyra (av totalt 28) av Nuteks och senare Vinnovas satsningar på *kompetenscentrum* lokaliserats till LTH.¹⁷¹ Karaktäristiskt för dessa

centra är bland annat att de organisatoriskt ett samverkansprojekt mellan industriella partners och forskningsmiljöer inom universitetet. Ett sådant exempel är ”Swedish Centre for BioSeparation” (CBioSep), under ledning av professor Per-Olof Larsson vid Kemicentrum.

När NUTEK i mitten av 1990-talet aviserade sin nya satsning på kompetenscentra inleddes diskussioner vid kemicentrum bland forskare som arbetade inom fältet bioseparation om att göra en gemensam ansökan till NUTEK och en första ansökan, där i princip alla inom Kemicentrum som arbetar med, någon form av separationer var med avslags med motiveringen att den var för ofokuserad. På initiativ av i första hand professor Bo Mattiasson startades istället arbete med en smalare ansökan med fokus på Bioseparationer där ursprungligen fem avdelningar vid Kemicentrum engagerades. Ansökan gick igenom och 1995 startades centrubildningen. Utvecklingen inom centret illustrerar väl en typ av integrationsprocess som ägt rum runt flertalet större programsatsningar från SSF och Vinnova, där det tidigare bilaterala samarbetet mellan olika forskargrupper och avdelningar omvandlas till en mer integrerad och samlad forskningsmiljö över tidigare gränser.

Syftet med centrumkonstruktionerna har i första hand varit att knyta akademi och industri närmare varandra, men effekterna på den inomakademiska integrationen är många gånger väl så viktiga att lyfta fram. När det gäller industrisamarbetet har det runt CBioSep de senaste åren funnits ett tiotal bolag, från mindre fåmansbolag till stora internationella koncerner. Själva samverkansprocessen beskriver Per-Olof Larsson som en där de industriella parterna i första hand pekar ut breda områden, områden man ser som intressanta i framtiden. Medan företagens roll i första hand varit att peka ut färdriktningen, har forskarna varit de som designat de mer specifika projekten och varit drivande i hela processen. Exemplet med CBioSep, som under 2006 formellt avvecklas efter drygt 10 års verksamhet, visar att denna typ av satsningar kan skapa nya samverkansmönster, mellan universitetet och industri och inom universitetet. Det visar också att det många gånger kan vara svårt att upprätthålla inte minst de inom akademiska kontakterna när det inte finns ekonomiska resurser som ett sammanhållande kitt.¹⁷²

Vi är ju definitivt jättevana vid varandra, [...] men vi måste ha de där gemensamma pengarna i alla fall, det är så. [...] Fördelen är att vi är väl inkörda med varandra och det är lätt att lyfta luren och ringa. Det behöver man inte tveka om och man vet var kompetensen finns, men nog kommer det att bli ett väldigt tapp

i det gemensamma. Det hjälper inte att man känner varandra. Finns det inte gemensamma pengar blir det inte gjort (intervju: Per-Olof Larsson).

Den här problematiken aktualiserar en rad strategiskt viktiga frågor för universitetsledningen på universitets- och områdesnivå. Den kanske mest grundläggande frågan gäller i vilken utsträckning (och form) man skall göra interna prioriteringar för att bygga vidare på de miljöer som utvecklats inom ramen för exempelvis stora SSF- eller Vinnova-program? Om inte universitetet går in och stöttar, miljöerna i varje fall i en övergångsfas, finns en uppbar risk att man slår sönder och splittrar väl fungerande och ofta flervetenskapligt sammansatta miljöer.

Nanometerkonsortiet är ett annat exempel på forskningsorganisatoriskt nytänkande. Nanometerkonsortiet är en tvärvetenskaplig mötesplats för fysik, elektronik, materialvetenskap och livsvetenskap som har fått ett starkt forskningsfinansierat genomslag med stora ekonomiska bidrag från SSF, VR och EU:s ramforskningsprogram. Konsortiets föreståndare professor Lars Samuelsson och hans forskningsgrupp har dessutom uppmärksammats internationellt i flera sammanhang och anses vara världsledande när det gäller s.k. nanotrådar (se t.ex. Science Feb 2002; se även Lunds universitet 2002d; SSF 2001; LTH-nytt 2005:2). Dessa och en rad andra gränsöverskridande forskningsstrukturer har etablerats vid LTH och illustrerar tydligt, tillsammans med den framtida forskningsstrategiska planeringen där den omvandlingsdynamik som präglar forskningsorganisationens utveckling mot allt större nätverksliknande och gränsöverskridande forskningsmiljöer (se vidare Benner 2002a; Benner 2002b).¹⁷³

Från storinstitutioner till forskningsprogram

Inom den medicinska fakulteten inleddes i mitten av 1990-talet en process för att slå samman de äldre småinstitutionerna till nya storinstitutioner. Denna *storinstitutionerreform* innebar att antalet institutioner inom fakulteten reducerades från ett drygt hundratal till cirka tjugo, samtidigt som administrativ kompetens decentraliserades till de nya storinstitutionerna (se t.ex. Westling 2003). Om förändringsprocesserna vid LTH varit ”utbildningsdrivna” i den meningen att man på ett bättre sätt ville integrera utbildningarna i organisationsstrukturen, syftar förändringsprocesserna vid den medicinska fakulteten till att skapa en större kritisk intellektuell massa, med

större resurser och en bättre grund för gemensamma satsningar, och till att skapa ett mer rationellt administrativt system. I centrum för processerna står forskargrupperna. Fakultetens tidigare dekan säger att "[v]i ser storinstitutionerna som en serviceorganisation runt forskargrupperna med ökad möjlighet att bedriva högklassig forskning" (refererad i LUM 1995:2). Forskargrupperna betraktas generellt som den centrala forskningsorganisatoriska enheten vid fakulteten (intervjuer: Per Belfrage, Jan Nilsson).

År 2001 togs sedan nästa steg i förändringsprocesserna inom fakulteten när en komplementär struktur med fakultetsövergripande programområden för att främst forskningssamverkan inrättades (MedFak 2005:6; se även Wingård, Åhgren & Ögren 2001). Under 2002–2003 genomförs en internationell utvärdering av fakultetens forskning under ledning av Oxfordprofessorn John Bell. Rapporten pekar på behovet av ett stort antal, mer eller mindre radikala, organisatoriska och strategiska förändringar inom fakulteten för att möta den allt hårdare internationella konkurrensen. Bell-rapporten initierar ett aktivt internt omvandlingsarbete inom fakulteten (MedFak 2003).

Under 2005 sjösätts, efter omfattande utredningsarbete och debatt, den nya organisationen "Medfak 2005" där det inrättas sex institutioner som leds av prefekter med stöd av institutionsstyrelser eller formaliserade ledningsgrupper, och där forskningen organiseras i breda programområden över institutionsgränserna.¹⁷⁴ Det kanske mest radikala med organisationsförändringarna var ambitionen att avveckla de tidigare avdelningarna, som hade vuxit fram inom ramen för storinstitutionerna och i princip ersatt de gamla institutionerna. Viktiga argument för den nya forskningsstrukturen var att finna bättre stödfunktioner åt etablerade framgångsrika forskargrupper/miljöer, stimulera samverkan mellan mindre forskningsgrupper och inte minst en organisatorisk struktur som skapade bättre förutsättningar för att konkurrera om externa medel. Organisationen skulle samtidigt vara så pass flexibel att centrumbildningar, institut etc. kunde länkas dit. Stamcellsforskning och cellterapi kan här fungera som exempel. Inom ramen för detta område har *Lund Stem Cell Center* etableras.¹⁷⁵ Centret finansieras gemensamt av SSF och Medicinska fakulteten och utgör ett av stiftelsens sex strategiska center inom livsvetenskaperna. Organisatoriskt är Stamcellscentret ett exempel på de integrativa strävanden som präglat den moderna biomedicinska forskningen. Inom Stamcellscentrum finns för närvarande ett 20-tal forskargrupper med närmare 150 personer. Forskningens huvudinriktningar är

neurobiologi och hematologi. Inom båda områdena arbetar man med både grundforskning och klinisk tillämpning i form av nervcellstransplantationer respektive benmärgstransplantationer (Benner 2004).

Drivkrafterna bakom dessa organisatoriska förändringsprocesser kan förstås som en kombination av kraftfull intern vetenskaplig dynamik i samverkan med en allt mer accentuerad strävan att internationellt positionera den lundsiska medicinska forskningen (intervju: Jan Nilsson). Det medicinska området framstår den här aspekten som det generellt sett mest internationaliserade området, och reformer och förändringsprocesser växer många gånger fram genom jämförelser med internationella toppuniversitet. Den svenska medicinska forskningens relativt försvagade position på den internationella publicerings- och citatmarknaden måste också ses som en bakomliggande faktor i det här sammanhanget (se VR-M 2003b:33).

Den interna debatten om de senaste förändringsprocesserna illustrerar till viss del de traditionella spänningar som finns mellan de kliniska och de prekliniska ämnena. Företrädare för de kliniska ämnena menade att de tidigare avdelningarna hade möjliggjort en integration mellan de kliniska ämnena och sjukvården, en integration som nu hotades. Andra menade att den integration mellan kliniska och prekliniska ämnen som tillkomsten av BMC initierat riskerade gå förlorad om man inom ramen för BMC skapade en klinisk och två prekliniska institutioner.¹⁷⁶ Anpassningen till den nya institutionsstrukturen har också påverkats av att alla forskargrupper inte kunnat få sina önskemål om institutionstillhörighet tillgodosedda.

Samlokalisering som modell: ett naturvetenskapligt vägval

Beskrivningarna av förändringsprocesserna vid LTH och medicinska fakulteten visar på en gemensam tendens, där likartade verksamheter eller närbesläktade verksamheter samlas inom en organisation för att undvika isolering och barriärer och stimulera den sociala och intellektuella miljön. Den naturvetenskapliga fakulteten är något av en föregångare när det gäller den här typen av förändringsprocesser.¹⁷⁷ Inom fakulteten finns sedan länge en samlad kemisk och ekologisk forskning som de senaste åren kompletterats med en samlokalisering av all matematisk, geologisk respektive cellbiologisk forskning (Benner 2002a:44; Mat-Nat 2000; Mat-Nat 2001). Det har varit en aktiv och uttalade strategi att samlokalisera närallgande ämnen, för att både finna effektivare och mer rationella administrativa strukturer och skapa bättre förutsättningar för flervetenskapliga forskningssamarbeten.

Min bild är att samarbete gynnas egentligen mer av att man råkar bo under samma tak än att man tillhör samma institution. Och därför är ju en strävan [...] att samlokalisera i så stor utsträckning som möjligt (intervju: Clas Odeskog).

Traditionen med att samlokalisera näraliggande verksamheter har en lång historia vid fakulteten (Kemicentrum 1960-talet, Ekologi 1980-talet). För närvarande pågår planeringen av ett nytt Biologicentrum för att samla all biologisk forskning inom ett komplex och med det nyligen invigda Geocentrum som förebild.¹⁷⁸ Vilka effekter har denna strategi haft? Tidigare kanslichefen Clas Odeskog, med lång erfarenhet från fakulteten, beskriver samlokaliseringens synergieffekter på följande sätt:

Om man tittar på kemi som jag [...] följt ända sedan den startade, det här är ju en långsam process, ser man till exempel rätt mycket överströmningar över tid mellan fakulteterna, men också mellan ämnena [...] som jag tror har underlättats av att de är i samma hus och nära kontakt och så som gör att jag känner så att även om vi har avdelningsindelningen så är det så att man vävs allt mer samman genom att man finns i samma hus. Man strömmar över genom att man får anställningar, man ses i kafferum, bibliotek och fester och så.

Inom fakulteten har nyligen även ett *Centrum för geobiosfärsvetenskap* (CGB) bildats som en samlade forskningsmiljö för geologi, naturgeografi och ekosystemanalys. Inom geologin har traditionellt funnits två stora institutioner (geologi och naturgeografi) och man har i den allmänna strävan att samlokalisera näraliggande verksamheter under längre tid arbetat med tanken att integrera de två institutionerna. Det har dock, inte minst från det mindre ämnet naturgeografi, funnits ett visst motstånd mot ett samgående. Ett antal processer under den senaste tioårsperioden har dock ändrat förutsättningar. Först fick naturgeografi en professur med bakgrund i skogsforskning, vilket gjorde att ämnet kom att utvecklas i en delvis ny riktning med ökat fokus på bland annat klimatfrågor. Därtill bröts delar av växtekologin ut från den ekologiska institutionen och integrerades med naturgeografen.¹⁷⁹ Samtidigt med denna forskningsmässiga utveckling framskred planerna på tillkomsten av Geocentrum och den samlokalisering av de geologiska ämnena som detta innebar. Istället för att "tvinga" samman de två institutionerna valde man att skapa

ett virtuellt centrum – *Centrum för geobiosfärsvetenskap* – med ett för de båda institutionerna gemensamt forskarutbildningsämne och gemensamma seminarier (samtal: Per Möller; *Mat-Nat* 2000c; *Naturvetenskap* 2003:2ff). Detta är ett tydligt exempel på hur en rad samverkande faktorer – ny professor, förbättrade personrelationer, fysisk samlokalisering, forskningsmässig utveckling – samverkar till att skapa samarbetsarenor.¹⁸⁰

På ett generellt plan ser vi hur det utvecklas allt fler forskningsstrukturer och miljöer – Swegene, KC, BMC, LLC, Max-lab¹⁸¹ – som integrerar forskningen från de tre tekniska och naturvetenskapligt baserade fakulteterna. Inom framför allt medicin och naturvetenskap visar utvecklingen att den tidigare dominerande, traditionella institutionsnivån håller på att fasas ut. De stora och breda institutioner som under senare år skapats inom fakulteterna har föga gemensamt med de institutioner som tidigare samlade forskning och utbildning inom en och samma ram. De nya institutionerna antar allt mer karaktären av större administrativa stödstrukturer för forskargrupperna, men med ett fortsatt ansvar för grundutbildningen (jfr Benner 2002a).

Humaniora och samhällsvetenskap: strukturrationaliseringar och konservatism

Det är inte enbart inom LTH och de medicinska och naturvetenskapliga fakulteterna som nya arbetsformer och organisationsstrukturer utreds och tillskapas, utan även inom det humanistiska och teologiska området sker, med start i mitten av 1990-talet, förändringar i organisationsstrukturen. Men medan förändringarna inom de andra områdena varit tämligen omfattande och genomgripande, har omstruktureringarna inom HT varit mer försiktiga, stegvisa och sena. Det finns dock mycket som tyder på att vi bara sett början på en mer omfattande omstrukturering av forskningsorganisationen inom HT-området. Under 2000-talet har ett intensivt utredande och en omfattande intern debatt resulterat i för området tämligen radikala förändringsplaner. Ett centralt dokument i det här sammanhanget är den s.k. 2003-planen som togs fram sedan universitetsstyrelsen anmodat områdesstyrelserna att inkomma med underlag för förändringar av den verksamhet som finansieras med statsbudgetmedel. I organisatoriskt hänseende är det intressant att se hur den nuvarande institutionsindelningen beskrivs som allt mer hämmande och att den faktiska forskningsorganisationen på många sätt redan ”sprängt” ämnesbarriärerna.

Det senaste decenniets utveckling har inneburit att institutionsindelningen inte längre är lika upplysande som förr om man vill få en korrekt bild av den forskning och utbildning som område HT medverkar i. Istället framträder nya profiler till följd av att enskilda forskare, forskargrupper och institutioner med sina ämnesinstitutioner som bas ingår i nätverk och liknande konstellationer med andra institutioner, fakulteter, myndigheter och organisationer. När detta skrivs har utvecklingen givit upphov till ett antal ämneskonstellationer eller multidisciplinära nätverk, antingen inom ramen för område HT eller med externa samarbetspartner involverade (HT 1999:7).

Framväxten av dessa multidisciplinära forskningsnätverk och inte minst den bräckliga struktur som områdets många småämnen utgör tydliggör behovet av en mer genomgripande översyn av institutionsstrukturen.¹⁸² Ett resultat av arbetet blev sammanslagningen av samtliga institutioner inom den teologiska fakulteten till storinstitutionen *Centrum för teologi och religionsvetenskap* (CTR) och inte minst planeringen för en fortsatt utbyggnad av centrumbildningar (HT 2004a; HT 2005b; HT 2005c). Reformen har inte i någon högre grad förändrat forskningsverksamheten, utan den bedrivs i stor utsträckning i 14 avdelningar som motsvarar de gamla institutionerna. Reformen har på så sätt mer en administrativ prägel (intervju: Jan Svensson).

Inom HT-området har ytterligare två storinstitutioner skapats. Den första sammanslagningen skedde genom att det nya ämnet biblioteks- och informationsvetenskapsloggsamman med idé- och lärdomshistoria, kulturvetenskap och bok- och bibliotekshistoria till Institutionen för kulturvetenskap. Även här har verksamheten i stor utsträckning fortsatt inom ramen för de gamla institutionerna, nu i form av avdelningar. Den andra stora sammanslagningen och det kanske tydligaste konkreta uttrycket för förändringsprocesserna inom området är utbyggnaden av *Språk- och litteraturcentrum* (SOL). Inom ramen för denna nya storinstitution har man samlat alla språkämnen, Institutionen för Lingvistik, Litteraturvetenskapliga institutionen och Institutionen för Öst- och Centraleuropakunskap inom en och samma byggnad.¹⁸³ Under 2005 har en process initierats för att slå samman alla institutionerna inom SOL-centrum till en ny, gemensam storinstitution.¹⁸⁴ Den forskningsmässiga ambitionen har varit att förstärka den ämnesövergripande forskningen inom språkområdet och samtidigt skapa kontaktytor mot andra forskningsmiljöer som kognitionsvetenskap, medicin, informatik etc. Till skillnad från CTR och

Institutionen för kulturvetenskap har forskningen inom SOL traditionellt flera starka flervetenskapliga teman såsom grammatikseminariet och forskning kring språkinlärning (intervju: Jan Svensson). Inom ramen för SOL har HT-området också byggt upp nya tekniska experimentmiljöer som humanistlaboratoriet och betalabbet för avancerad analys av bild, ljud och text, och studier av perception, förståelse, produktion samt för simuleringsstudier. Inom ramen för de historisk-filosofiska ämnena har utvecklingen delvis varit en annan. Här har den mer präglats av utvecklingen inom de stora ämnena filosofi, historia, arkeologi och etnologi än av tvärgående samarbeten.

Den övergripande lednings- och institutionsstrukturen förblev dock länge i stort sätt oförändrad. Kritiken mot den nuvarande organisationsstrukturen har accentuerats från fakultetsledningens sida. Den områdesstyrelse som tillträdde den 1 januari 2003 har haft fortsatt uppmärksamhet på organisationsfrågorna, i all synnerhet som det blir alltmer uppenbart att områdets organisation inte är ändamålsenlig. Ledningsorganen och de administrativa organen är för många och saknar i flera fall förutsättningar för att lösa de uppgifter som är tänkta.

Mot den här bakgrunden skisserar områdesstyrelsen en utveckling där nivån mellan områdesstyrelse och institutioner (sektionerna) avvecklas och där institutionssammanslagningar gör att färre, men större institutioner bildas inom området. Mot bakgrund av de diskussioner som fördes i samband med framtagandet av 2003 års forskningsstrategiska plan lät områdesstyrelsen genomföra en extern utvärdering av forskningen inom området. Utvärderingen rekommenderade bland annat att man från områdesstyrelsen sida profilerar och kraftsamlar områdets forskning och forskarutbildning, konkretiserar och genomför de beslutade forskningsprioriteringarna och strävar efter att etablera sektions- och institutionsövergripande projekt (HT 2004b). Med stöd av utvärderarnas bedömning har områdesstyrelsen gått vidare och under våren 2005 utarbetat mer konkreta förslag för att utveckla och förändra forskningsstrukturen inom området. Man talar här om att den överordnade principen bör vara att området skall ha färre enheter med mer pengar i varje enhet, att institutionssammanslagningar kan bli nödvändiga och att forskningsorganisationens relation till andra delar av organisationen måste ses över (dvs. alla grundutbildningsämnen måste inte ha en direkt forskningsöverbyggnad). Man kan här notera att det grundläggande perspektivet i både utvärderingen av den humanistiska forskningen och Bell-rapporten, som utvärderar forskningsorganisationen vid den medicinska fakulteten, i stort sätt är detsamma. I båda poängteras, i linje med den idag

dominerande forskningspolitiska doktrinen, behovet av större och gränsöverskridande forskningsstrukturer och att den traditionella institutionsorganisationen successivt bör fasas ut.

Debatten inom den samhällsvetenskapliga fakulteten har de senaste åren i stor utsträckning handlat om ekonomihögskolans och ekonomimämnens ställning. Önskemålen och debatten om en självständig ekonomihögskola har förts med jämna mellanrum allt sedan civilekonomutbildningen inordnades i den samhällsvetenskapliga fakulteten på 1960-talet. I samband med att *Institutet för ekonomisk forskning* etablerades 1985 diskuterades om detta var ytterligare ett steg mot en fristående ekonomihögskola. Under 2000-talet har en delning av fakulteten genomförts i två steg. I ett första steg hölls den gamla storfakulteten samman, men ekonomihögskolan fick sin resurstilldelning direkt från universitetsledningen, och i ett andra steg, fr.o.m. 1 januari 2004, klövs fakulteten och institutionerna för företagsekonomi, nationalekonomi, ekonomisk historia, informatik, statistik och handelsrätt bildade Ekonomihögskolan. Delningen av den samhällsvetenskapliga fakulteten var långt ifrån smärtfri och inte minst den statsvetenskapliga institutionen och fakultetsledningen, med nationalekonomen Göte Hansson som dekan, var mycket kritiska.

Inom ramen för ekonomihögskolan sker successivt, på samma sätt som vid den naturvetenskapliga, tekniska och medicinska fakulteten, en process mot en mer matrisliknande organisation, triggad av inte minst den nya forskningsfinansiella situationen (intervju: Olof Arwidi).

Andra organisatoriska förändringar som ägt rum under senare år är dels att de tidigare två psykologiska institutionerna – Psykologiska institutionen och Institutionen för tillämpad psykologi – gått samman och bildat Institutionen för psykologi. Dels har fakulteten präglats av interna spänningar inom den fyra avdelningar stora Sociologiska institutionen. Under 2005 har man beslutat om en omorganisering där rättssociologi och medie- och kommunikationsvetenskap bildar egna enheter direkt under fakultetsstyrelsen. År 2002 inleddes också Centrum för genusvetenskap i fakulteten.

Generellt sett har man vid fakulteten försökt upprätthålla en bred och pluralistisk forskningsprofil och organisation, och man har varit tveksam till och försiktig när det gäller profilering, fokusering och organisatorisk omvandling (se t.ex. Sam Fak 2000).¹⁸⁵ Förändringsprocesserna vid den samhällsvetenskapliga fakulteten går delvis på tvärs mot de övriga i den bemärkelsen, att uppdelning av tidigare etablerade konstellationer snarare än samgående och integration utmärker förändringsprocesserna.

Sammanfattning

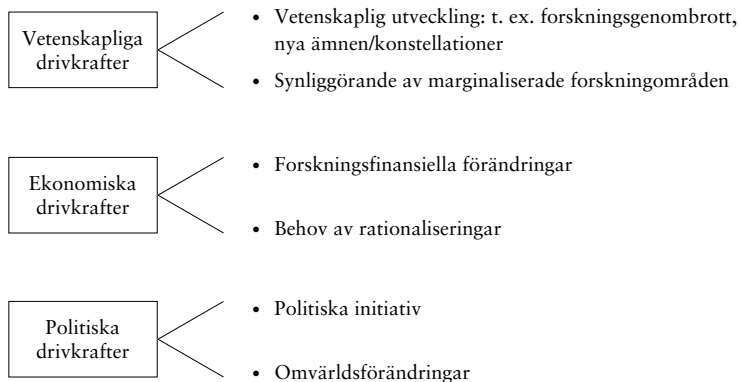
Sammanfattningsvis har jag med denna översiktliga beskrivning av forskningsorganisatoriska förändringsprocesser vid universitetets större områden velat illustrera det faktum att den förändrade syn på forskningsorganisationen som universitetsledningen kommit att ge uttryck för de senaste 15 åren har sin substantiella och konkreta motsvarighet i den faktiska organisationsutvecklingen på områdesnivå. Intressant att notera är att det är en tämligen samstämmig bild som framträder från universitetets olika områden. Ett centralt inslag i de processer vi här studerat är sökandet efter större och flexibla forskningsstrukturer bortom de traditionella ämnesdisciplinerna och institutionerna. Utvecklingen mot färre men större institutioner visar sig tydligt i den nationella forskningsstatistiken. Enligt SCB:s forskningsstatistik år 1991 fanns det ungefär 1 300 arbetsställen (institutioner, avdelningar och centra) sammanlagt i landet. År 2001 hade detta antal sjunkit till drygt 800 (VR 2003a:11, 13).

Drivkrafterna bakom förändringarna växlar mellan områdena och speglar till viss del skiftande forsknings- respektive utbildningsprofil. Där processerna inom LTH i ett första skede varit utbildningsdrivna har processerna inom de andra områdena tydligare drivits av förändrade villkor för forskningen och av forskningens interna utveckling. Vi skall i det här sammanhanget också lägga till att förändringsprocesserna, inte minst inom HT-området, delvis initierats och drivits fram av krympande ekonomiska ramar och en strävan att finna administrativt effektivare organisationsformer.

Centrumbildningarnas skiftande dynamik

I föregående avsnitt visade jag hur den traditionella ämnesdisciplinära organisationsstrukturen och doktrinen under 1990-talet allt mer kommit att kritiserats och kompletteras av nya ofta flerdisciplinära, centrumbildningar och av allt fler sammanslagna storinstitutioner. I det här avsnittet tar jag upp tråden med förändringsprocessernas bakomliggande drivkrafter.¹⁸⁶ Exempelen är inte uttömmande, men illustrerar ändå de skiftande argumenten och drivkraften bakom olika organisatoriska förändringar. Det finns en rad olika tänkbara drivkrafter bakom tillskapandet av centrumbildningar. I mitt material är det framför allt tre grundläggande typer av drivkrafter som jag vill lyfta fram: vetenskapliga, ekonomiska och politiska.

Figur 8.2. Centrumbildningarnas skiftande dynamik

I flera fall är det den vetenskapliga utvecklingen och dynamiken som är den grundläggande motorn i en centrumbildnings uppkomst. I nästa kapitel ägnar jag denna dynamik särskild uppmärksamhet. Inrättandet av en centrumbildningen kan dock inte enbart förstås utifrån den vetenskapliga utvecklingens behov, utan förändringar inom det forskningsfinansiella systemet eller forskningspolitiken generellt driver också fram den här typen av organisatoriska lösningar. Ett exempel i det här avseendet är det tidigare nämnda Lunds lasercentrum. I framställan inför centrumbildningens inrättande skriver förslagsställarna bland annat:

Vi har tidigare avstått från en formalisering av ett Lasercentrum i avvaktan på eventuella signaler eller direktiv från Stiftelsen Strategisk Forskning, till vilken en större ansökan lagts. Stiftelsen har i dagarna beslutat om planeringsanslag för en forskarskola inom förbränningsområdet i vilken Avd. för Förbränningsfysik kommer att spela den ledande rollen. [...] Föreliggande ansökan om att nu formellt inrätta Lunds Lasercentrum är främst aktualiserad av en planerad ansökan till EU om antagande av just "Lund Laser Centre" som "European Large Scale Facility" inom 4:e ramprogrammet. [...] En ansökan till EG måste baseras på en juridisk organisation större än en professorsavdelning, varför det nu är lämpligt att formellt bilda "Lund Laser Centre".¹⁸⁷

Liknande mönster finner vi bakom exempelvis inrättandet av *Centrum för forskning inom biomolekylär struktur och dynamik*. Centrumbildningen som tillskapats är en samverkansorganisation för aktiviteter inom forskningsområdet och inrättades som en enhet inom Kemacentrum. Förutom funktionen som samverkansorgan för utbildning och forskning inom området gavs centrumbildningen i uppdrag att utgöra en ”basorganisation i relation till EU och andra större organisationer, samt fördela medel som inflyter som resultat av ansökningar”.¹⁸⁸ Flertalet av de centrumbildningar som etablerats vid den medicinska fakulteten och på LTH är institutionaliseringar av programsatsningar från SSF eller NUTEK/Vinnova.¹⁸⁹ På ett generellt plan har SSF-programmen många gånger inneburit en institutionalisering av tidigare etablerade nätverk inom olika vetenskapliga områden. Dessa processer kan förklaras av att stiftelsen i stor utsträckning arbetat med öppna inbjudningar till programsatsningar, snarare än att själv mer aktivt och selektivt bygga upp program (Benner 2005:276).

Den tidigare nämnda centrumbildningen Circle utgör även den ett tydligt exempel på dynamiken mellan forskargrupper, universitetsledningar och forskningsfinansiärer. De bakomliggande processerna initierades när den svenska innovationsforskningen utvärderades under 2001–2002 av det norska forskningsinstitutet STEP (STEP 2002:11). Utvärderarna konstaterade att verksamheten förvisso hade hög kvalitet, men också att den bedrevs i små miljöer, utan tydlig koppling till policysystemet. Vinnova tog till sig slutsatserna och utlyste medel för större programsatsningar inom området, för att på så sätt bygga större miljöer med förmåga till både spetsforskning och en utvecklad samverkan med andra aktörer i innovationssystemet. Ett 20-tal propåer kom in, varav en från Lund från en grupp runt bland annat Rikard Stankiewicz och Bjørn Asheim. Samtidigt hade Charles Edquist sökt en professur i innovation på LTH, och när Stankiewicz lämnade Lund för en tjänst i Florens kom det fortsatte arbetet med ansökan att skötas av Edquist, Asheim och Mats Benner. I januari 2003 fördes diskussioner med universitetsledningen om motfinansiering av programmet. Vid sittande bord beslöts att tillskjuta 2 mkr/år från universitetsledningen och 1 mkr/år från de inblandade fakulteterna, under förutsättning att centret erhöll finansiering från Vinnova.¹⁹⁰ Timingen var viktig i hela tillkomstprocessen. Utlysningen från Vinnova sammanföll i tid med Edquists ankomst till Lund och en ny tillträdd universitetsledning som redan initierat satsningar inom innovationsområdet genom exempelvis *Innovationsforum* (se vidare i kapitel 11).

Drivande bakom hela processen var Vinnova, forskargrupperna och universitetsledningen, medan fakulteterna höll en tämligen låg profil i sammanhanget.¹⁹¹

En annan typ av processer är när centrumbildningar etableras genom en formalisering av informella, redan existerande samarbetsformer. Centrum för ungdomsforskning är ett sådant exempel.

Seminarier för ungdomsforskning i Lund har varit verksamt sedan 1988 och som en av sex organisationer av likartat slag vid svenska universitet erhållit bidrag, s.k. miljöstöd, från dåvarande Barn- och ungdomsdelegationen och från 1990 från Forskningsrådsnämnden. Seminarier har en ledningsgrupp och det finns en halvtidsbefattning som koordinator för den administrativa forskningssamordningen. [...] Organisationen är delvis informell och de inom seminarier engagerade anser att en ombildning till centrum, bl.a. med en styrelse förankrad inom de berörda områdena, skulle vara till gagn för verksamheten.¹⁹²

Detsamma gäller exempelvis *Lunds universitets centrum för hälsoekonomi* (LUCHE) som inrättades den 1 juli 1998. Huvudsyftet med centrumbildningen sägs, enligt initiativtagarna, vara att finna organisatoriska former för att främja hälsoekonomisk forskning.¹⁹³ Mer konkret drevs bildandet av LUCHE av nationalekonomen Björn Lindgren. Lindgren hade under stora delar av 1980-talet varit VD för *Institutet för hälso- och sjukvårdsekonomi* (IHE), och när han återkom till universitetet och nationalekonomiska institutionen i början av 1990-talet blev det snart tydligt att det var svårt att inom ramen för den etablerade institutionsstrukturen synliggöra den i Lund unikt omfattande forskningen inom det hälsoekonomiska fältet. Forskning med inriktning mot hälsoekonomi saknas av tradition i den svenska hälsoforskningen och har en mycket begränsad ämnesdisciplinär förankring i Sverige (FAS 2004:35). Genom inrättande av LUCHE har man skapat en virtuell mötesplats för forskare från såväl den medicinska fakulteten, främst samhällsmedicin, som en rad olika samhällsvetenskapliga ämnen (intervju: Björn Lindgren). En tolkning av den här typen av processer är att när forskargrupper, nätverk och individuella forskare inom avgränsade forskningsområden, i utkanterna av den traditionella disciplinstrukturen, blir allt mer beroende av extern finansiering i kombination med att finansierarna å sin sida blir allt mer forskningspolitiskt aktiva, ökar behoven av mer formaliserade forskningsstrukturer.

En tredje typ av förändringsprocesser finner vi när ekonomiska, politiska och sociala förändringar i omvärlden öppnar för nya angelägna forsknings- och utbildningsfrågor och perspektiv. *Centrum för Öst- och Sydöstasiastudier* som inrättades av universitetsstyrelsen 1 november 1996 är ett sådant exempel.¹⁹⁴ Satsningarna på forskning omkring Öst- och Sydostasien kom ursprungligen från regeringen som allt mer uppmärksammat området som strategiskt ur ett handelspolitiskt perspektiv (se Prop. 1996/97:5; Prop. 1996/97:1). Lunds universitet, som redan tidigare hade en betydande forskning på området, tilldelades särskilda medel för att ta ett samlat nationellt ansvar. Den interna forskningsorganisatoriska problematiken var att hitta former för att föra samman de personer och miljöer som redan fanns etablerade vid universitetet.¹⁹⁵

Inrättandet av *Centrum för Europaforskning* (CFE) följer en liknande process. CFE inrättades från 1 juli 1997 för att främja Europaforskningen och fungera som en samverkansplattform mellan institutioner och enskilda forskare. CFE skall, enligt stadgarna, bidra till att Lunds universitet utvecklar sin europaprofil, verka för att externa medel tillförs området och fungera som kontaktorgan mot andra universitet och högskolor, myndigheter och organisationer med verksamhet riktad mot Europa.¹⁹⁶ Initiativet till CFE kom i första hand från universitetets rektor Boel Flodgren. Flodgren hade ursprungligen skisserat på en modell med ett mer fristående ”materiellt” institut kring europafrågor, medan fakultetsledningarna inom humaniora, teologi och samhällsvetenskap hellre såg en fakultetsbaserad och mer ”virtuell” centrumbildning (samtal: Lars-Göran Stenelo).

Ett fjärde exempel på drivkrafterna bakom nya organisationsformer som centrumbildningar är nya utbildningars och kunskapsområdets inordnande i universitetsfamiljen. Ett illustrativt exempel är centrumbildningen Lucram¹⁹⁷ som etablerats som en forskningsöverbyggnad till Brand- och Riskingenjörsutbildningarna vid LTH. Brandingenjörsprogrammet inrättades vid LTH 1986 och utvecklades i början av 1990-talet till en 3,5 år lång utbildning. På initiativ av framför allt professor Sven-Erik Magnusson inleddes en utredning för att sondera möjligheterna att skapa en forskningsöverbyggnad till utbildningen och i förlängningen ge utbildningen civilingenjörstatus. Utredningens förslag mötte ett tämligen ljummet mottagande inom universitetsledningen. Initiativtagarna – förutom Sven-Erik Magnusson var professor Roland Akselsson aktiv i de här processerna – fortsatte dock att arbeta med formerna för uppbyggnad och finansiering av forskningsverksamheten genom kontakter med exempelvis SSF,

Mistra, utbildningsdepartementet och Karlstads universitet,¹⁹⁸ dock utan större framgång. I detta skede, under våren 1998, träder Nils Stormby in i handlingen. Mångsysslaren Stormby, med bakgrund som docent i patologi, kommunalråd i Malmö och aktiv inom sparbanksrörelsen, hade blivit intresserad av riskfrågor i samband med Estoniakatastrofen. Stormby inledde nu en dialog med Sven-Erik Magnusson och Roland Akselsson vid LTH, och i egenskap av ordförande i Sparbanksstiftelsen Skåne arbetade han fram ett grundanslag på drygt 2,5 miljoner till den riskrelaterade forskningen vid LTH. Med dessa medel säkrade uppuktade man åter universitetsledningen och särskilt prorektor Bengt EY Svensson vars budskap var tydligt: bilda ett centrum! Tämligen omgående inrättas centrumbildningen och Stormby har fortsatt att i olika sammanhang stödja verksamheten. Stora projektanslag har till idag också kommit från ÖCB och Krisberedskapsmyndigheten (samtal: Magnusson, Akselsson och Stormby).

Förutom de skilda logiker och drivkrafter som de här exemplen illustrerar visar de på den centrala roll som aktiva entreprenörer spelar i skapandet och framväxten av nya organisatoriska strukturer. I de berättelser om organisatoriska innovationer som jag lyfter fram i kapitlet finns det alltid en eller ett par engagerade individer utan vars insatser och engagemang förändringarna aldrig kommit till stånd. Denna typ av personer är entreprenörer som dels sett möjligheter i den rådande strukturella ordningen, dels varit beredda att investera tid, pengar och prestige för att förverkliga sina visioner.

Slutsatser

Hittills i kapitlet har jag diskuterat och analyserat den organisatoriska och strategiska dynamik som växt fram runt de nya forskningsfinansiella aktörer, strukturer och flöden som successivt etablerats i det svenska forskningssystemet under 1980- och 1990-talen. Under 1980-talet visade jag inledningsvis hur man från universitetsledningen strävade efter att återupprätta ett klassiskt universitetsideal med all utbildning och forskning samlad i väl definierade ämnesinstitutioner. Jag visade därefter hur det i början av 1990-talet sker en strategisk omorientering från universitetsledningens sida och hur detta skifte successivt tar sig konkreta organisatoriska uttryck vid de stora fakulteterna främst som framväxten av storinstitutioner och centrumbildningar.

De här processerna måste förstås mot bakgrund av exempelvis genomgripande forskningspolitiska, forskningsfinansiella och geopolitiska förändringar. De stora forskningsfinansiärerna nationellt

(t.ex. Vinnova, SSF) och internationellt (EU) har under 1990-talet prioriterat att bygga flervetenskapliga och gränsöverskridande forskningsmiljöer och nätverk, snarare än att fortsätta med den traditionella ämnesorienterade projektfinansieringen. Dessa förändrade strategier har satt sina tydliga spår i den lundsiska forskningsorganisationen. Jag visade ovan också hur geopolitiska förändringar som Sveriges medlemskap i EU eller Öst- och Sydöstasiens allt mer framskjutna position på världsscenen påverkat de forskningsprioriteringar som gjorts vid universitetet. Till detta skall läggas det kraftiga rationaliserings- och omvandlingstryck som läggs på universitet och högskolor under 1990-talet genom de ekonomiska nedskärningarna och det kraftigt ökande antalet studenter.

Att tolka de förändrade strategier och organisatoriska strukturer och modeller som vuxit fram vid Lunds universitet som framdrivna av externa politiska och ekonomiska krafter eller interna administrativa processer ger oss inte en fullständig bild av utvecklingens underliggande mekanismer och processer. En annan central form av förändringskraft står att finna i den interna vetenskapliga utvecklingen eller i samspelet mellan teknologiska landvinningar och vetenskapliga innovationer, där nya forskningsresultat ibland öppnar nya forskningsfält i gränsland mellan och tvärs igenom etablerade discipliner och ämnesområden. Exempel på den här typen av förändringsprocesser – och då särskilt inom det medicinska området – diskuteras i nästa kapitel.

Kapitel 9: Vetenskaplig dynamik och organisationsförändringar

I det här kapitlet skall jag vidareutveckla analysen från föregående kapitel och studera samspelet mellan vetenskaplig förändring och dynamik å ena sidan och forskningsorganisationens utveckling å den andra. I diskussionen om kunskapsproduktionens nya villkor (Gibbons m.fl. 1994) lyfte jag särskilt fram de kritiska röster som menar att författarna i alltför stor utsträckning dragit generella slutsatser utifrån utvecklingen inom ett mindre antal, ofta naturvetenskapligt baserade, dynamiska forskningsområden. Det är därför rimligt att här höja ett varningens finger och betona just skillnaderna mellan de olika vetenskapsområdena. Det som är karaktäristiskt för utvecklingen inom delar av det medicinska och naturvetenskapliga forskningsfältet behöver inte vara det för humaniora och/eller samhällsvetenskap, även om det finns stora likheter när det gäller förändringsprocesser i den formella forskningsorganisationen.

De senaste decennierna har särskilt tre breda områden präglats av dramatiska vetenskapliga och teknologiska kunskapsgenombrott, som i flera avseenden hänger samman och dynamiskt påverkar varandra. För det första har *informationsteknologins* hastiga och kraftfulla genombrott, påverkat våra grundläggande uppfattningar om tid och rum. Den snabba utvecklingen av kraftfullare och billigare mikroprocessorer har i sin tur påverkat utvecklingen av exempelvis trådlösa telekommunikationer. Informationsteknologin kommer också att ge oss nya möjligheter av att simulera processer och system i allt från syntetiska material och molekyllära biologiska processer till globala modeller över klimat och ekonomi.

För det andra har utvecklingen inom *den molekyllära biologin* och biotekniken öppnat nya möjligheter att förstå de genetiska och fysiologiska processerna och mekanismerna bakom en rad breda folksjukdomar. Kunskapen om arvsmassan kommer också att kunna ge oss nya möjligheter till växt- och djurförädling med implikationer för exempelvis utvecklingen av nya drivmedel (bioenergi), livsmedel, läke-

medel, datorer etc. Genombrotten inom informationsteknologin har i flera avseende varit en förutsättning för utvecklingen inom den molekylära biologin genom att informationsteknologin gjort det möjligt att hantera och bearbeta allt större mängder genetisk information.¹⁹⁹ För det tredje har utvecklingen inom *materialteknik*, genom en fördjupad förståelse för materialets uppbyggnad på atomär/molekylär nivå, skapat nya möjligheter att aktivt forma material med önskade egenskaper. Utvecklingen inom nanoteknologin är ett typiskt spetsområde inom materialvetenskaperna som gett helt nya möjligheter för denna typ av "atomslöjd" (IVA 2000).

Gemensamt för dessa tre breda kunskapsfält är att de har starkt integrativa och tvärvetenskapliga drag där forskningen organiseras kollektivt i större grupperingar eller nätverk och att de allt mer bygger på att forskare från olika discipliner samlas och organiseras runt teknologiska plattformar (jfr Klein 2004; 1996; Ziman 2000).²⁰⁰ Denna korta, översiktliga beskrivning av några av de mest dynamiska forskningsfälten illustrerar tydligt de förändringskrafter som riktas mot de forskningsintensiva universiteterna i fråga om styrning, koncentration och utveckling av nya flervetenskapliga miljöer där grundforskning och teknologisk utveckling kan verka och utvecklas sida vid sida (jfr Teknisk Framsyn 2004:7).

Dessa nya behov tvingar många gånger ofta fram ett mer centraliserat beslutsfattande på den lokala universitetsnivån, beslut som underlättar och möjliggör samordning och integration mellan forskningsnätverk och miljöer över institutionella och ibland också nationella gränser. Ett typiskt exempel från Lunds universitet är det tidigare nämnda *Lunds Lasercentrum* (LCC). När vi intresserar oss för den vetenskapliga dynamiken och dess relation till organisatoriska, styrningsmässiga och strategiska initiativ och beslut på ledningsnivå är det inte enbart skillnaderna mellan olika vetenskapsområden och forskningsfält i fråga om karaktär och traditioner som är av intresse, utan även det faktum att forskningsmiljöer – inom ett och samma ämnesområde – inte sällan uppvisar olika utvecklingstendenser – vissa är mer dynamiska och starka än andra. Jag är här med andra ord intresserad av relationen mellan vetenskapliga miljöer och vetenskaplig dynamik. Detta är ett samband som blivit allt mer uppmärksammat i den forskningspolitiska debatten och utvecklingen. Detta kan till viss del förklaras med den minskade betydelsen av ämnesinstitutioner och discipliner för kunskapsutvecklingen, de starkare kraven på flexibel resursanvändning men också internationell policyspridning (jfr Morris). Den fortsatta analysen av samspelet mellan vetenskaplig

dynamik och förändringar inom forskningsorganisationen vid Lunds universitet sker i två steg. Först skall jag närmare granska några av universitetets särskilt starka forskningsmiljöer, miljöer där vi kan förvänta oss en betydande vetenskaplig dynamik, och ställa frågan hur forskningsorganisationen ser ut inom dessa områden. I ett andra steg kommer jag mer närgånget att studera hur Lunds universitet hanterat förändringsdynamiken inom den moderna biomedicinen och då särskilt hur det hanterat den forskningspotential som öppnats i kölvattnet av kartläggningen av den mänskliga arvsmassan.

Om starka forskningsmiljöer: exempel från Lunds universitet

Frågan om starka forskningsmiljöer har idag en dominerande plats på den forskningspolitiska agendan. Men vad är en ”stark forskningsmiljö” och, framför allt, vad karaktäriserar dessa miljöer? Begreppet ”starka forskningsmiljöer” är oprecist och vagt. Ofta handlar det om en miljö där forskningsverksamheten är högklassig kvantitativt såväl som kvalitativt, har stark attraktionskraft (finansiellt såväl som personellt), har hög visibilitet och är internationellt erkänd, karaktäriseras av en förmåga till uthållig utveckling snarare än att förknippas med enbart en eller flera framstående personer, har en bred kontaktyta utanför ämneskärnan etc. (Ds 2004:21; Benner 2004). Traditionellt har starka forskningsmiljöer förknippats med enskilda ämnesinstitutioner, men detta är en föreställning med allt svagare giltighet. Idag sker en snabb uppluckring av ämnesidentiteter inom flera vetenskapsområden, ämnesidentiteter eller kulturer som traditionellt haft ett stort inflytande över hur forskningen organiserats och bedrivits (Becher 1989; Becher, Henkel & Kogan 1994; Bowen & Rudenstine 1992; Henkel 2000). Ämnesinstitutionens starka ställning i det svenska forskningssystemet, med professorernas historiska betydelse som den viktigaste forskningsaktören i kombination med ett fragmentiserat finansieringssystem, inriktat i huvudsak på projektfinansiering i mindre skala och omfattning, kan sägas vara några huvuddrag i den svenska forskningsmodellen som historiskt visat sig framgångsrik inom vissa forskningsområden. Idag finns det dock mycket som tyder på att modellen, med sin starka spårbundenhet, utgör ett hinder för utveckling, förnyelse och dynamik (se t.ex. NFR 1995a, 1995b; Morgan 1998; Cole 1992; HT 2004).

Erfarenheter från och studier av internationellt ledande forskningsmiljöer visar att det är i mer öppna, flexibla miljöer och med brett sammansatta grupperingar som många vetenskapliga genombrott sker. Mats Benner (2004, refererande Hollingsworth & Hollingsworth 2003) beskriver miljöerna på följande sätt:

Dessa miljöer har vanligen få eller inga organisatoriska gränser och framstår istället som starkt odifferentierade organisationer utan markerade ämnesgränser eller tydliga hierarkier mellan forskare. De har ofta ett uttalat mål att bryta ny mark, att expandera vetandet, och därför en otraditionell prägel av experimenterande och öppenhet mellan och inom ämnen. De är socialt täta miljöer där möten och interaktion byggts in i organisationen, till exempel genom planering av matsalar, korridorer, rumsutformning och liknande. De utmärks av starkt idémässigt ledarskap, tydliga visionära mål för verksamheten, stark vetenskaplig granskning och värdering samt bred och kontinuerlig rekrytering av ny kompetens.

Benner redogör i en analys av excellenta forskningsmiljöer vid Lunds universitet för ett antal miljöer inom olika vetenskapsområden som i nationella och internationella utvärderingar beskrivits som särskilt framstående. Inom det medicinska området lyfter han särskilt fram *diabetesforskning* och *neurovetenskap* (jfr Westling 2003)²⁰¹ och visar på betydelsen av integrativa mekanismer som starka och sammanhållande forskningsledare, fortlöpande seminarieverksamhet, gemensamma publiceringar, en generellt samlad profilering med aktiva rekryteringar och god tillgång till gemensamma teknologiplattformar samt metoder och mekanismer för att säkra kvalitet och förnyelse. Ett tydligt mål- och visionsinriktat akademiskt ledarskap lyfts fram som en särskilt central komponent hos de flesta starka forskningsmiljöer (jfr Bennich-Björkman 1997:148; Hemlin, Allwood & Martin 2004).

Diabetesforskningen i Lund har vuxit fram runt ledande personer som professorerna Leif Groop, Carl-David Agardh, Åke Lernmark och Patrik Rorsman och organiseras idag i ett brett nätverksliknande programområde som integrerar forskare och forskargrupper med såväl preklinisk och klinisk inriktning och från ett stort antal olika specialområden inom det medicinska fältet, men också med tydliga kopplingar till forskargrupper inom de naturvetenskapliga och tekniska fakulteterna. Forskningen har vuxit fram successivt genom integrationen

av en rad ledande forskargrupper och genom att man framgångsrikt kunnat bygga vidare på tidigare etablerade forskningslinjer.²⁰²

Ett annat av den medicinska fakultetens spetsområden är *neurobiologin* som vuxit fram i flera generationer runt aktiva och framgångsrika forskningsledare. Idag samlas stora delar av den neurovetenskapliga forskningen i *Wallenberg Neurocentrum* (WNC). Byggnationen av WNC möjliggjordes genom en stor donation från KAW. Bakgrunden var att en av den medicinska fakultetens mest framgångsrika forskare, Anders Björklund, hade erbjudits att bli chef för ett stort neurocentrum vid universitetet i Cambridge, och i ett försöka hålla kvar Björklund, och därmed väsentliga delar av den neuroregenerativa forskningen, inleddes förhandlingar med KAW där inte minst rektor Håkan Westling var en aktiv part. Genom en större donation från KAW kunde projekteringen av WNC inledas vilket ledde till att hela projekteringen av BMC tog ny fart (Belfrage 2001:145ff; Westling 2003). Neurovetenskapen i Lund, inkluderande forskningsfältet kring stamceller präglas av den öppenhet, aktiv strävan att integrera forskargrupper från flera fält och uppbyggnad nya teknologiska plattformar för att möjliggöra fortsatt problemlösning (se vidare Benner 2004).²⁰³

Dessa exempel visar den centrala roll som forskningsledarna har, både som "portalfigurer" utåt mot forskningsfinansiärer och som sammanhållande och drivande krafter inåt i verksamheten. Ett gemensamt tema i utvärderingar av dessa miljöer är att de betonar den viktiga roll som dessa seniora forskningsledarna har för att åstadkomma dessa innovativa och starka miljöer (jfr Bennich-Björkman 1997:175). Detta i kombination med den omläggning mot ökade satsningar på excellenta och starka forskningsmiljöer, som i princip alla större forskningsfinansiärer genomfört, gör att universiteten och de enskilda forskningsmiljöerna snabbt kan hamna i besvärliga situationer om dessa ofta internationellt exponerade forskningsledare rekryteras av internationellt ledande miljöer. Satsningarna i forskningssystemet – från politiker, finansiärer och universiteten – mot en profilering av starka miljöer innebär i det här avseendet ett ökat risktagande. Det råder idag en viss osäkerhet inom den medicinska fakulteten i Lund sedan såväl en av de ledande diabetesforskarna (Patrik Rorsman) helt lämnat universitetet för att arbeta i Oxford och ledaren för Stamcellscentrum, Stein-Eirik Jacobsen, börjat dela sin tid mellan Oxford och Lund (intervju: Patrik Brundin; se även SDS 2006a). När det gäller diabetesforskningen är detta särskilt bekymmersamt eftersom Rorsman, som ansvarig bidragsmottagare, så sent som senhösten 2005 fick 45 mkr från SSF för uppbyggnad av ett

strategiskt centrum för typ-2 diabetes, medel som SSF senare drog tillbaka med motiveringen att den bidragsmottagande forskaren hade lämnat universitetet. När det gäller Stamcellscentrum har man redan tidigare liknande medel från SSF. Frågan är vad som händer när dessa medel tar slut och om universitetet då lyckas behålla Jacobsen. Detta är exempel på de nya problemkomplex som utvecklas i mötet mellan stora satsningar på starka forskningsmiljöer (och deras ledare) och forskningens globalisering. Den för universitetet strategiska frågan är hur man i den här kontexten säkrar långsiktighet och goda förutsättningar för en dynamisk forskningsplanering.

Liknande faktorer som de som uppmärksammas vid de starka medicinska forskningsmiljöerna återkommer i utvärderingar och analyser av starka miljöer inom det naturvetenskapliga och tekniska området. Framgångarna för *Yt- och kolloidkemi* förklaras ”av en kombination av aktivt ledarskap (både intellektuellt och organisatoriskt/finansiellt), en orientering såväl mot samverkan med industri som utvecklingen av grundläggande kunskaper, bredd i verksamheten men med stor tonvikt lagd på sammanhållning och integration” (Benner 2004 opag.). Liknande argument förs fram runt *Nanoteknologins* utveckling som baserats på ”tydliga ställningstaganden om inriktningen av verksamheten, liksom en medveten organisationsfilosofi och decentralisering av ansvar, en tydlig ledningsstruktur, kontinuerlig nyrekrytering, internationell orientering”. Organisatoriskt har man vid Lunds universitet etablerat Nanometerkonsortiet och då byggt vidare på den starka tvärvetenskapliga forskningstradition som funnits vid universitetet och fört samman forskare inom grundforskningsområden som materialvetenskap och kvantfysik med mer tillämpningsnära fält såsom elektronik, ”photonics” och livsvetenskap (SSF 2001:1; SSF 2003). Gemensamt för flera av de starka fysikmiljöerna i Lund – Nanometerkonsortiet, Laserfysik och förbränningsforskning etc. – är att de samlar verksamhet från många olika discipliner och områden till starkt integrerade centrumbildningar (se även Nutek 2000).

De här refererade starka forskningsmiljöerna har det gemensamma draget att de äger förmåga att kombinera grundforskning med en mer tillämpad inriktning och att integrera och hålla samman ett flervetenskapligt forskningsprogram. Sammanfattningsvis kan man konstatera att de starka forskningsmiljöerna inom de medicinska, naturvetenskapliga och tekniska områdena byggs kring tillgången på goda och innovativa idéer, ofta med tvärvetenskaplig anknytning, framväxta ur historiskt starka forskningsprogram, uppburna av skickliga och entusiasmernde personer med stor organisatorisk förmåga.

Om vi växlar fokus från de naturvetenskapligt baserade områdena till human- och samhällsvetenskaperna blir bilden av forskningsorganisationen inte riktigt lika tydlig. Området humaniora och teologi har en rad institutioner (och enskilda forskare) som i ett såväl nationellt som internationellt perspektiv måste anses som synnerligen framstående. Jag koncentrerar mig här på några av de förstnämnda, även om distinktionen mellan institution och person inte alltid är enkel att göra. Enligt områdets egen forskningspolicy och den utvärdering av forskningen och forskarutbildningen inom området som genomfördes under 2004 framstår särskilt etnologiska, arkeologiska och historiska institutionen som starka forskningsmiljöer. Även det forskningsfält som sammanför den moderna språkvetenskapen med den vid universitetet unika kognitionsforskningen får anses som en synnerligen stark forskningsmiljö som spänner långt utöver traditionella ämnesgränser. Forskningsområdet, med professorerna Sven Strömqvist och Peter Gärdenfors som centrala aktörer, har utvecklat samarbete med betendevetare, tekniker, datalogi och biomedicin (se t.ex. Benner 2002a; HT 2004). Forskningsorganisationen vid dessa starka humanistiska miljöer skiljer sig delvis från den inom naturvetenskaperna. Förmågan till tematisk och organisatorisk koncentration tycks inte vara av lika stor betydelse inom humanvetenskaperna. Istället framträder öppenheten inför dialog med andra ämnen och forskningsområden, tillsammans med en pluralism balanserad av integrativa mekanismer, ofta i form av sammanhållande framträdande forskningsledare, som viktiga beståndsdelar.²⁰⁴ Inom dessa områden finns det också en förmåga att överbrygga gränserna mellan grundforskning/disciplinutveckling och mer konkreta samtidsorienterade analyser och studier. Samhällsvetenskaperna uppvisar här ett liknande mönster. Området Internationella relationer – med noder i internationell modern historia, statsvetenskap, internationell ekonomi – har varit ett av fakultetens prioriterade områden. Forskningsfältet har karaktäriserats av just öppenhet, dialog och ämnesdisciplinär bredd och pluralism i kombination med integrativa mekanismer i form av skickliga forskningsledare (se t.ex. VR 2002a:1). Forskningen kring ekonomisk demografi är en annan av universitetets starka samhällsvetenskapliga miljöer. Den har växt fram och successivt utvecklats sedan forskargruppen 1978 startades av professorerna Tommy Bengtsson och Rolf Ohlsson. Området har karaktäriserats av en betydande öppenhet och man har löpande integrerat nya ämnes- och problemområden i forskargruppen. Framgångarna har byggt på en internationell profilering och aktiv publicering i internationella tidskrifter och bokserier.

Forskargruppen har dessutom satsat på aktiv metodutveckling och uppbyggnad av omfattande databaser för longitudinella demografiska studier. Dessa infrastrukturella och metodologiska satsningar har skapat både stabilitet och kontinuitet i verksamheten, samtidigt som den underlättat integreringen av nya ämneskompetenser och problemområden (intervju: Tommy Bengtsson).²⁰⁵

Sammantaget känns flera av framgångsfaktorerna igen i ett brett universitetsperspektiv: dynamiska och aktiva forskningsledare, integrativa mekanismer såsom teknologiska plattformar och seminarier i kombination med en öppenhet för samverkan med nya ämnen, problemställningar och miljöer.

Om dynamiken runt den moderna biomedicinen

Diskussioner kring vetenskapens utvecklingslinjer och förändringsprocesser brukar inte sällan starta hos Kuhn och hans paradigmodell. Utan att ta ställning till giltigheten i hans modell och relevansen hos kritikerna kan konstateras att särskilt de naturvetenskapligt baserade vetenskaperna under efterkrigstiden genomgått smått revolutionerande förändringar och utvecklingsmönster. Vetenskapen har kvantitativt expanderat i det närmaste explosionsartat och villkoren för kunskapsproduktionen har ändrat karaktär (jfr Gibbons m.fl. 1994). Intimt sammanlänkat med dessa förändringsprocesser är den mer kvalitativa och substantiella vetenskapliga utvecklingen. Nya stora vetenskapliga genombrott leder till att förutsättningarna och villkoren för den fortsatta verksamheten förändras. När nya forskningsfronter öppnas krävs inte sällan en ökad integration och samverkan mellan ämnesområden och specialister. Om man ser till den medicinska, naturvetenskapliga och tekniska forskningen är det uppenbart, att det exempelvis finns en stark koppling och interaktion mellan grundvetenskapliga genombrott och utvecklingen av nya teknologiska plattformar och kunskaper.

Ett område där utvecklingen, inte minst under de senaste decennierna, varit i det närmaste explosiv är det molekylärbiologiska och biomedicinska fältet. Biologin har till viss del utmanat fysikens dominerande ställning inom naturvetenskaperna allt eftersom våra kunskaper inom området och deras dynamiska potential uppenbarats (se t.ex. Morange 1998). Kunskapsutvecklingen inom exempelvis cell- och molekylärbiologi, organismbiologi, biokemi och bioteknik har på ett dramatiskt sätt flyttat fram kunskapsfronten om det mänskliga livets och andra organismers grundläggande mekanismer.²⁰⁶ Begreppet

”livsvetenskap”, dvs. studiet av levande organismer, skär igenom traditionella disciplinräns och integrerar ämnen som cell- och molekylärbiologi, biokemi och biofysik och har idag etablerats allt mer som ett distinkt eget kognitivt fält.²⁰⁷ Den tekniska utvecklingen inom en rad områden har möjliggjort allt mer exakta molekylära studier av DNA, RNA och proteiner, vilket i sin tur lett till att ett antal eukaryota (dvs. organismer med cellkärna) genom idag är helt kända i detalj, så att en sammanställning av vilka proteiner som totalt sett bygger upp våra celler kan upprättas (VR 2003a:44).

Mest omdebatterat i det här sammanhanget är troligtvis det s.k. Hugo-projektet som sjuösattes 1990 för att analysera människans hela arvs massa. Det tog forskarna, i vad som kallats biologins och den medicinska vetenskapens inträde i ”Big Science”, omkring tio år att kartlägga den första mänskliga kromosomen (se Nature 1999:402; Collins m.fl. 2003a; 2003b) och drygt fyra år senare, 2003, femtio år efter upptäckten av DNA-molekylens karaktäristiska struktur, kunde kartläggningen av det mänskliga genomet slutföras (se t.ex. Broder & Venter 2000; Venter 2001; Sulton & Ferry 2002; DN 2001).

Dessa genombrott har inneburit, menar vissa bedömare, att den internationella biomedicinska forskningen tagit ”a quantum leap” (Swegene 2005:1) eller till och med skapat en plattform där biomedicin snabbt kan utvecklas till det viktigaste forskningsfältet för den moderna vetenskapen (Bell-rapporten 2003:4). När VR-M sammanfattar den internationella forskningen i sin framställan inför 2005 års forskningspolitiska proposition pekar man särskilt ut genforskningen som dominerande inom det biomedicinska fältet och att vi nu gått in i en ny fas, den s.k. postgenomiska fasen, i och med att människans arvs massa kartlagts (VR-M 2003a:41). Målet är nu att använda denna genetiska information i kampen mot olika sjukdomar genom att identifiera och kartlägga vilka proteiner som generna ger upphov till och hur de fungerar (Frazier m.fl. 2003). Utvecklingen inom biomedicinen illustrerar tydligt dynamiken i samspelet mellan vetenskaplig utveckling, teknisk utveckling och kunskapsproduktions villkor och former. Inträdet i genforskningens nya fas har, menar VR-M, skapat samarbetsbehov och arbetsformer som vi inte sett tidigare (VR-M 2003a:41). Man skriver att ”[f]orskningen kräver forskarsamverkan över ämnes- och fakultetsgränser och kombinationer av tekniker och kompetenser”. Framstegen inom genforskningen har också givit upphov till en helt ny vetenskapsgren, *bioinformatik*, som växt fram för att organisera och tolka all den genetiska information som nu produceras och lagras.

Pnina G. Abir-Am beskriver den moderna biologins utveckling som en ”transition from the disciplinary hegemony of biochemistry in the post-World War I era to that of molecular biology in the post-World War II era, and eventually to biotechnology, in the post-Cold War era” (1997:518f). Hon beskriver på ett bra sätt de förändrade arbetsvillkor som följer i utvecklingens fotspår när hon skriver:

Historically, problems in this arena were largely solved by investigator led, relatively small laboratory teams executing hypothesis driven research projects based on well defined biological phenomena. Alternatively, in the clinical setting, much work was focused on trying to characterise disease phenotypes rather than understanding their underlying mechanisms. This has changed dramatically in the last few years with the availability of large sets of genetic, genomic and latterly proteomic and structural data. In many cases these data have been generated in a systematic fashion in both the public and private sectors and are available to investigators through various public and subscriptional bioinformatics interfaces. [...] This surfeit of opportunity and data has changed significantly the manner in which scientific discovery occurs. In some instances the normal hypothesis driven path has been reversed, starting with a systematic analysis of data in a non-hypothesis driven way to recreate hypotheses in areas of biology not previously recognised to exist.

Den övergripande frågeställning som vi nu skall ägna resterande delen av detta kapitel åt är hur Lunds universitet reagerat på och hanterat dessa förändringar inom den moderna biomedicinen. Det är självklart omöjligt att göra en fullständig analys av förändringsprocesser av den här karaktären och omfattningen. Jag har istället valt att göra två illustrativa nedslag i form av uppbyggnaden och genomförandet av *Biomedicinskt centrum* (BMC) och forskningsprogrammet *Swegene*.

BMC – organisation och dynamik

Biomedicinskt centrum (BMC) är kanske det enskilt tydligaste organisatoriska uttrycket för samspelet mellan vetenskaplig dynamik och forskningsorganisationens utformning och utveckling. Inom ramen för BMC har man strävat efter att samla all preklinisk medicinsk forskning och att integrera den med den kliniska forskning som tidigare

varit lokaliserad till universitetssjukhuset. Tanken att föra samman de prekliniska ämnena hade diskuterats under flera decennier, men det är först runt 1990 som de första mer konkreta idéskisserna presenteras. Tidigare hade ämnena fysiskt varit lokaliserade var för sig, utspridda runt om i Lund. Huvudargumentet som förs fram är att det idag finns ett ”behov av att integrera och samlokalisera den medicinska grundforskningen på grund av den nya biologins (molekylär- och cellbiologi, immunologi och neurobiologi) gemensamma metoder, vilka hade gjort den tidigare ämnesbaserade indelningen föråldrad” och ”behovet av att integrera grundforskningen med kliniskt experimentell forskning på Universitetssjukhuset” (Belfrage 2001:144). Genombrotten inom dessa och näraliggande områden har inneburit en omstrukturering av hur både den kliniska och prekliniska medicinska forskningen organiseras och struktureras (jfr Bell-rapporten 2003; Lawrence 2003; Abir-Am 1997:517). Gränsdragningen mellan grundforskning, translationell, klinisk och tillämpad forskning och teknologisk utveckling har aldrig varit knivskarpa inom livsvetenskaperna, men dessa nya genombrott inom molekylärbiologi, genetik och bioteknologins framväxt har gjort dessa gränser än mer obsoleta (Owen-Smith & Powell 2001). Tidigare ämnesdiscipliner överbryggas och integreras i nya flervetenskapliga miljöer och runt teknologiska plattformar för att strukturera och dokumentera genetiska data. Dessa förändringsprocesser inom den medicinska vetenskapliga utvecklingen har accentuerat behoven av forskningsorganisatoriska förändringar inom ramen för den integrativa struktur som BMC utgör. Hela etableringen av BMC kan tolkas och förstås utifrån ett historisk-institutionellt perspektiv som betonar betydelsen av hur olika processer sammanfaller i tid. När tidigare dekanen vid medicinska fakulteten Per Belfrage summerr sina tankegångar kring hur hela detta stora byggprojekt var möjligt skriver han att

[g]eografin var gynnsam – husen fick plats där de nu ligger, timingen blev otroligt tursam – den nya regeringen ville satsa på större sammanhängande forskningsmiljöer – och man hade hösten 1992 fortfarande pengar att göra detta. Strax därefter var 1990-talskrisen ett faktum och därefter skulle ett sådant projekt varit omöjligt. Anders Björklunds eventuella Englandsflytt gav också i rätt ögonblick den extra hotbild som behövdes för att göra beslutsprocessen akut, och få först KAW och sedan politikerna att handla (Belfrage 2001:157).

Framväxten av BMC – kombinationen av snabb vetenskaplig dynamik, entreprenörer som Per Belfrage, ”timingen” i fråga om förändringar på den ekonomiska och politiska arenan samt pådrivande faktorer som Björklunds eventuella flytt – visar tydligt användbarheten hos de historisk-institutionella begreppen.

Tidigare i detta kapitel visade jag hur fakultetens organisation förändrats i riktning mot allt färre och större institutioner. Institutionerna har allt mer fått karaktären av administrativa stödstrukturer åt de allt mer autonoma forskargrupperna. Denna organisatoriska utveckling kan ses som en successiv övergång till en kvalitativt nya organisationsmodell, strukturerad kring ett antal program- eller forskningsfält där forskare med gemensamma intressen (oberoende av disciplinär tillhörighet) kan samlas och samverka. Medicinska fakulteten fattade 2002 beslut att inrätta sex övergripande, tematiskt inriktade programområden för forskningsorganisationen.²⁰⁸ Programområdena skall här förstås som ett nytt sätt att föra samman forskargrupperna och överbrygga etablerade institutions- och fakultetsgränser och föra klinisk och preklinisk forskning närmare varandra (MedFak 2005). På flera sätt har etablerandet av BMC varit en förutsättning för den medicinska forskningens anpassning till såväl nya forskningsfinansiella strukturer som de förändrade arbets- och samverkansformerna inom den moderna biomedicinen.

Den medicinska fakultetens reaktioner på och anpassning till utvecklingen inom den medicinska forskningen är ett övergripande exempel på samspelet mellan vetenskaplig dynamik och den formella forskningsorganisationens utveckling. Genombrotten inom den nya biologin och omstruktureringen av det medicinska vetenskapliga landskapet har även tagit sig andra konkreta uttryck. Det kanske bästa exemplet på samspelet mellan vetenskaplig dynamik, förändrade relationer mellan forskningsfinansiärer och utförare och forskningsorganisationens omvandling är etablerandet av forskningskonsortiet Swegene.

Lunds universitet och den postgenoma utmaningen – Swegene

Frågan om hur ett forskningsuniversitet som Lunds universitet hanterar de utmaningar, krav och förväntningar som den vetenskapliga utvecklingen inom modern biovetenskap för med sig kan och bör analyseras på flera olika nivåer. Här är jag i första hand intresserad av att analysera utvecklingen från ett top down-perspektiv där vi intres-

serar oss för hur universitetsledningen och fakultetsledningarna inom berörda områden agerar, vilka initiativ man tar och vilka strategier som anammas.

Ett illustrativt exempel på dynamiken mellan den vetenskaplig dynamik och forskningens organisering och styrning vid Lunds universitet är utvecklingen inom den moderna biomedicinen (särskilt genombrotten inom genforskningen) och universitetets initiativ till och strategier för uppbyggnaden av forskningsprogrammet *The Postgenomic Research and Technology Programme in South Western Sweden* (Swegene). Programmet, som är ett samarbete mellan Lunds universitet, Göteborgs universitet och Chalmers Tekniska Högskola, syftar till att utveckla och bygga upp teknologiska plattformar för att skapa förutsättningar för internationell spjutspetsforskning inom området funktionell genomforskning. Bakgrunden till och processerna kring forskningsprogrammet är intressanta och illustrativa för hur dynamiken och utvecklingen inom forskningssystemet fungerar.

I samband med att resultaten från de stora genforskningsprojekten Hugo och Celera – och då särskilt kartläggningen av den mänskliga arvmassan – publicerades och väckte globalt medialt intresse i slutet av 1990-talet hördes allt fler röster som hävdade att Sverige halkade efter inom den medicinska forskningen (se t.ex. Nuder & Sigurdson 1996; Ahlberg 1998). Sverige hade i stor utsträckning kommit att stå vid sidan av det multinationella Hugo-projektet.

I den här situationen, med framväxten av ett helt nytt biomedicinskt forskningsfält, under betydande medial och politisk uppmärksamhet och i kombination med allt kärvare ekonomiska förutsättningar för svensk forskning generellt och medicinsk forskning särskilt, aviserar KAW att man planerar att anslå 800 miljoner till den fortsatta svenska genomforskningen (se t.ex SvD 2000a; SvD 2000b; Swegene 2004).²⁰⁹ Projektet hade vuxit fram inom ramen för stiftelsen, drivet i första hand av dess direktör Jan S. Nilsson. Inledningsvis hölls en rad hearings med främst ledande amerikanska forskare inom området. Slutsatsen från dessa möten var att Sverige var ett alltför litet land för en mer traditionell utlysning där man sprider ut resurserna över landet. Budskapet från de amerikanska forskarna var att satsningen helst skulle koncentreras till ett enda ställe. Efter överläggningar inom stiftelsen stod det dock klart att man inte riktigt kunde ena sig om en sådan modell. I slutänden valde man därför att tilldelade två program medel (intervju: Håkan Westling; se även DN 2002).

Den 1 november 1999 lämnade rektorerna för de tre tidigare nämnde universiteten, tillsammans med dekanerna för de medicinska och naturvetenskapliga fakulteterna, in en ansökan för forskningsprogrammet Swegene.²¹⁰ Tidigare i processen hade Lunds universitet ensamt aviserat bildandet av en ny centrumbildning, ”Centrum för strukturell och funktionell genomforskning” (LUM 1997:7 s. 11), men när det stod klart att Wallenbergstiftelsen strävade efter att bygga större program över universitetsgränser inleddes ett samarbete med Göteborgs universitet och Chalmers Tekniska Högskola (intervju: Håkan Westling).²¹¹

Hela processen kring och organiseringen av Swegene (och dess nordliga syskonorganisation WCN)²¹² är intressant för att den illustrerar den nya dynamik som utvecklats mellan forskningsfinansiärer och universitet när finansiärer, som Wallenbergstiftelsen och/eller forskningsstiftelserna, tar initiativ till och avsätter medel till forskningsfält/problem och universiteten mer eller mindre tvingas använda sina ”fria” forskningsmedel för att mot- eller delfinansiera program finansierade av andra aktörer. Det är inte bara en ny dynamik som utvecklas i relationen mellan forskningsfinansiärer, universitets, fakultetsledning och forskargrupper utan i hög grad även nya maktrelationer. Vilket universitet har på sikt råd att tacka nej till mångmiljonsatsningar från exempelvis KAW även om man vet att det dels urgröper dess fria medel i form av motfinansiering, dels att finansiärerna i många fall kräver att universitetet, efter forskningsprogrammets avslutande, skall överta och driva vidare de miljöer eller plattformar som etablerats. I fallet med Swegene stod man sommaren 2005 inför det faktum att universitetet skulle överta den framtida driften av verksamheten, och plötsligt insåg man i universitetsledningen att här låg årliga kostnader på runt 7–8 miljoner. Efter en viss dialog med företrädare för Swegene förstod universitetet att detta var kostnader som man skulle få acceptera – i varje fall fram till man fick resultaten av den internationella utvärdering av projekten som fanns med i överenskommelsen med KAW – och man har sedan valt att lägga ut kostnaderna på de inblandade fakulteterna (intervju: Per Belfrage; Lunds universitet 2005e). Idag, sommaren 2006, är framtiden för de Swegenebaserade plattformarna fortfarande oklart. I juni presenterades den utlovade utvärderingen och flertalet av de lundabaserade plattformarna får mycket goda vitsord och rekommenderas fortsatt finansiering (Swegene 2006), men universitetet har ännu inte fattat beslut om den framtida finansieringen.

I fråga om kostnader för Swegene förband sig de tre universiteten, i samband med ansökan, att bidra med cirka 165 miljoner under en femårsperiod.²¹³ För Lunds universitets del innebar detta i princip att de medel som det, främst på fakultetsnivå, omprioriterat för strategiska forskningsinsatser och omprioriteringar (2 procent om året av fakultetsmedlen 2001–2004) togs i anspråk för detta projekt, samtidigt som stora omprioriteringar krävdes av de tre inblandade fakulteterna, naturvetenskap, medicin och LTH (se t.ex. AÖF 2000).

Forskningsorganisatoriskt och strategiskt skiljer sig KAWs postgenomsatsning från det traditionella svenska mönstret med decentralisering av forskningsresurserna direkt till enskilda institutioner eller informella nätverk, genom att man valt att bilda en helt ny struktur vid sidan av och delvis ovanför den sedvanliga universitetsstrukturen. Konsortiet leds av en styrelse och en stark forskningsdirektör med ansvar för både resursfördelning och vetenskaplig styrning. Swegene-satsning har, med andra ord, en betydligt mera top down-inriktad profil än vad som traditionellt är fallet i Sverige (Westling 2001c).²¹⁴

Exemplet Swegene visar tydligt på den *förhandlingssituation* som utvecklats mellan forskningsfinansiärer och universiteten som forskningsutförare. Swegene visar också på det faktum och den problematik som växer fram när universitetsledningarna, och inte enbart forskargrupperna eller institutionerna, blir de som förhandlar och skriver kontrakt med de stora finansiärerna. Universiteten centralt går då in som garanter för stora satsningar, utan att egentligen ha det finansiella utrymme som krävs för att samtidigt kunna upprätthålla en självständig forskningspolitisk linje.

SCIBLU och Create Health

Runt de teknologiska plattformar som Swegene utvecklat har också växt fram nya forskningsorganisatoriska samarbetsmönster där gränser mellan etablerade discipliner, eller mellan grundforskning och teknologisk utveckling, mellan klinik och laboratorium, snabbt suddas ut. Forskningscentret SCIBLU²¹⁵ bildades 2004 av fem forskargrupper som arbetat inom ramen för Swegene. Det gränsöverskridande elementet är framträdande i de här nya constellationerna. Här möts forskare från bland annat onkologi vid Medicinska fakulteten, Elektronisk mätteknik och Immunteknologi vid LTH och Komplexa system vid Naturvetenskapliga fakulteten för att samverka och samarbeta (LU Pressmeddelande 2004-02-11). I sin programförklaring skriver SCIBLU:

This new multidisciplinary co-operation between diverse centres and researchers breaks down many of the obstacles caused by compartmentalization of research into distinct subjects creating a unique research environment (SCIBLU 2005:3f).

En ambition med denna nya konstellation är att ta steg från virtuellt nätverk till att samla teknologer, patologer, medicinare etc. under samma tak i hus D på BMC.

Virtuella nätverk har alltid funnits, men de har aldrig fungerat speciellt bra. Istället för att sitta och utveckla en massa teknologi och sedan visa upp det för klinikerna, så ska vi nu ha patologer och medicinare med från första början. (Carl Borrebaeck citerad i *Läkemedelsvärlden* 2004:10)

Fokus för den här nya biomedicinska forskningen är att ta steg från att kartläggningen av den mänskliga arvsmassan till att kartlägga och analysera proteinuppsättningar och deras funktioner i organ som blodet eller levern. Lundakonstellationen har kommit att inrikta sig mot cancerforskning och då särskilt mot att utveckla individanpassade behandlingsmetoder. Den moderna cancerforskningen är ett forskningsfält där möjligheterna för diagnostik och behandling blivit allt mer beroende av teknik och flervetenskaplig integration. Inriktningen mot cancerforskning förstärktes hösten 2005 genom att forskargruppernas ansökan – med beteckningen Create Health – till SSF om att få stöd som strategiskt centrum beviljades (se även LTH 2003).

Exemplen från det biomedicinska området illustrerar på ett bra sätt den vetenskapliga dynamikens inverkan på den forskningsorganisatoriska och styrningsmässiga utvecklingen. Om vi börjar med det senare visar det här exemplet hur centralt samspelet mellan forskningsfinansiärer och forskargrupper har blivit och hur utvecklingen mot mer aktiva forskningsfinansiella aktörer tvingar in universiteten i dels en förhandlingssituation med dessa aktörer, dels att aktivare än tidigare utveckla organisationen och skapa goda rambetingelser för forskargrupperna i deras arbete på den forskningsfinansiella marknaden. Analyser från den amerikanska kontexten om förändringsdynamiken inom livsvetenskaperna och dess konsekvenser för arbetsformer och villkor är illustrativa i det här sammanhanget.

Changes in opportunities for research funding expanded possibilities for university scientists to conduct research that crosses disciplinary and institutional boundaries, and increasingly fuzzy demarcation between basic and applied biomedical science have created a new environment for academic work. The traditional view of the university researcher as a dedicated and disinterested, though passionate, searcher for truth is being replaced in the life sciences by a new model of the scientist-entrepreneur who balances university responsibilities and corporate activities in the development of new compounds and devices designed to improve human health and garner market returns for the investigator, the institution, and investors (Owen-Smith & Powell 2001:4).

Jag har här i ett par avsnitt, med fokus på det medicinska området, försökt visa på den dynamiska kraft som den vetenskapliga utvecklingen utgör när det gäller utformningen av universitetets forskningsorganisation. De exempel som jag tagit upp visar också det förhandlingslika samspel som existerar mellan forskningsfinansiärer (t.ex. KAW och SSF), forskargrupper och fakultets- och universitetsledning. Detta förhandlingsspel skall ses i relation till den process och de krafter som den vetenskapliga dynamiken genererar.

Slutsatser

I detta och föregående kapitel studerade jag universitetsledningens strategier för forskningsorganisationen och hur den faktiska organisationen förändrats de senaste decennierna. Min analys visade tydligt hur det inom i princip samtliga vetenskapsområden utvecklas nya arbetsformer och organisationsmodeller. Dessa nya arbetsformer är av skiftande karaktär – från sammanslagna storinstitutioner, formaliserade och ofta flervetenskapliga centrumbildningar till lösare programområden inom exempelvis den medicinska fakulteten. En generell trend är den starka integration över traditionella ämnes- och disciplinräns som idag sker inom universitetet. Inom ramen för många områden har också nya arbetsformer växt fram i form av större och ofta flervetenskapligt sammansatta nätverk över många universitets- och nationsgränser. I vissa avseende kan man dock tala om organisationsförändringarna över en tjuogoårs period som ”gamalt vin i nya läglar”. Per Belfrage beskriver i övergripande termer utvecklingen inom det medicinska området på följande sätt.

Då [i mitten av 1980-talet] var institutionerna ganska små enheter, kanske tre professorer eller något sånt. Dom mycket små hade ju gemensam forskningsinriktning, inte så att man jobbade med samma problem, men man förstod alla varandra, visste vad man jobbade med och det var olika delasppekter av det, så man var ju inte främmande för någon annans forskning. Och det betydde att institutionerna kunde diskutera vilken forskningsinriktning man skulle ha och vad som var bra. Ibland var det stora strider internt inom institutionerna, det berodde på att man begrep, så det var mer en intressekonflikt [...] men man var ändå sakkunnig. Man visste vad det rörde sig om. Det intressanta, tycker jag, är ju att vi sedan gått en lång resa och nu pratar man ju om stora forskningsprogram, och då är man ju nästa tillbaka egentligen i dom små [...] Det är inte alls samma form, för det är ju inte den här byråkratiska formen, men man är tillbaka i den tanken att det är ju ett program där folk sysslar med ungefär samma saker, och de här stora programmen som nu finns skulle man mycket väl kunnat göra till institutioner i den gamla beteckningen för de sysslar med samma grejor (intervju: Per Belfrage).

Drivkrafterna bakom dessa nya arbetsformer är ofta komplexa och mångfasetterade. Centrala komponenter i utvecklingen utgörs av administrativa krav på rationaliseringar och effektivisering, förändrade politiska och geopolitiska förändringar och händelser och inte minst förändrade forskningsfinansiella förutsättningar. Forskningsfinansiärerna har, som jag visade tidigare, genom framväxten av de strategiska stiftelserna, EU:s ramforskningsprogram och den generella inriktningen mot starka forskningsmiljöer, allt mer strävat efter att bryta upp den etablerade ämnesstrukturen och utveckla nya flervetenskapliga konstellationer.

Satsningarna på strategiska centrum och starka forskningsmiljöer är dock långt ifrån oproblematiska, och det finns anledning att ställa kritiska frågor kring vilka kriterier som skall avgöra ett områdes strategiska betydelse. Det finns ett uppenbart risktagande i att för dagen forskningspolitiskt ”heta” och omdiskuterade fält, som exempelvis stamcells forskning runt år 2000 och ”proteomics” idag, attraherar mycket pengar från samtliga de stora forskningsfinansiärerna. Hur vet vi vilken långsiktig faktisk potential området har? Vilka kriterier skall avgöra ett områdes strategiska betydelse? Hur mycket är vi beredda att betala för att ”hoppa på” det forskningspolitiska modetåget? Tidigare dekanen för medicinska fakulteten Jan Nilsson menar att satsningarna på starka forskningsmiljöer inom den medicinska forskningen

leder till en koncentration av medel och resurser. Det kommer att leda till prioriteringar av stora folksjukdomar som diabetes och hjärta och kärl. Andra, mindre områden kommer att försvinna i konkurrensen, vilket kan leda till en strukturell obalans i den medicinska forskningen. Det måste vi på något sätt ta tag i annars kommer forskningen inom t ex ögonsjukdomar att kraftigt försvagas eller förtvina. Forskning om t ex ögonsjukdomar kommer aldrig att klara sig i den här typen av finansieringssystem (Jan Nilsson, citerad i *Forskning & Medicin* 2005:4).

Den för det forskningspolitiska systemet viktigaste balansfrågan i det här avseende gäller därför de områden som inte uppfattas som strategiskt viktiga idag, men som är väsentliga byggstenar i den långsiktiga vetenskapliga utvecklingen. Hur klarar sig dessa områden i en tid då allt fler ägg samlas i allt färre korgar?

Till dessa drivkrafter skall läggas den kanske mest framträdande och grundläggande drivkraften, den interna vetenskapliga utvecklingen och dynamiken. Den vetenskapliga dynamiken inom inte minst de naturvetenskapliga, tekniska och medicinska områdena har under de senaste decennierna öppnat nya integrerade forskningsfält där nya discipliner etableras (t.ex. bioinformatik) och där fler- och tvärvetenskapliga forskargrupper i allt större utsträckning samlas runt teknologiska plattformar för att arbeta med gemensamma problem.

Om vi här skall försöka sammanfatta ledningen för Lunds universitets strategier i förhållande till den här utvecklingen, visade jag ovan hur 1980-talet i stor utsträckning dominerades av en strategi som markerade ämnesinstitutionernas centrala roll och dominans. Alla verksamheter vid universitetet skulle i princip inordnas i denna struktur. Under en andra fas, runt andra halvan av 1980-talet, inleds ett visst försiktigt experimenterande med nya organisationsformer. I början av 1990-talet präglas universitetsledningens förhållningssätt i hög grad av *lärande*, såväl internt som nationellt och internationellt. Internationella förebilder – som t.ex. Stanford – blev allt mer betydelsefulla för den organisatoriska utvecklingen. Den senaste tioårsperioden måste karaktäriseras som ett tämligen aktivt och utvecklat sökande efter nya arbetsformer och organisatoriska modeller. Den traditionella ämnesinstitutionen har gått från att ha varit ryggraden i den svenska och lundensiska versionen av humboldtuniversitetet till att utgör ett ”problem”, och enbart en bland många andra organisationsformer inom ramen för ett framväxande entreprenöriellt universitetsideal. Förändringarna i det forskningsfinansiella systemet, både

avseende inriktning och omfattning, framstår tillsammans med de snabba vetenskapliga och teknologiska förändringsprocesserna inom moderna medicinsk och naturvetenskaplig forskning som de underliggande drivkrafterna bakom universitetsledningens allt intensivare sökande efter nya organisatoriska lösningar och modeller.

Analysen visar också att universitetsledningen enbart haft en begränsad roll i uppkomsten, framväxten och utvecklingen av dessa starka och gränsöverskridande miljöer. Över tid ser vi hur man på ett retoriskt plan ändrat uppfattning och allt mer pläderat för behovet att bryta upp de gamla organisationsstrukturerna. Men vi ser samtidigt att man inte har utvecklat några konkreta verktyg eller processer för att gå från ord till handling. Detta kan i stor utsträckning förklaras av den decentraliserade styrningsmodell som dominerat vid de svenska lärosätena. Universitetsledningarna har haft mycket begränsade formella möjligheter och reella ekonomiska resurser för att bedriva ett aktivt forskningsorganisatoriskt arbete. Denna tematik utvecklas i nästa kapitel.

Kapitel 10

Styrelsedoktrin i förändring: centralisering och prioriteringar på dagordningen

Inledning

I de två senaste kapitlen analyserade jag universitetsledningens forskningsorganisatoriska strategier och en rad både övergripande och konkreta forskningsorganisatoriska förändringsprocesser. Utvecklingen illustrerade i konkreta termer de förändrade ideal och normer som jag analyserade i kapitel 7. I kapitlet beskrev jag en process där universitetsledningen under 1980-talet i huvudsak strävade efter att först återskapa och sedan upprätthålla den rådande ordningen med starka ämnesinstitutioner i centrum. Efter de institutionella och forskningspolitiska omvandlingsprocesserna i början av 1990-talet märktes ett försiktigt experimenterande från universitetsledningens sida. Under de sista åren på 1990-talet och de inledande åren av 2000-talet skärps förändringstrycket i forskningssystemet och mer radikala omförhandlingsprocesser initierats såväl internt inom universitetet som i relation till externa parter.

I det här kapitlet skall jag växla spår och närmare analysera den interna maktordningen vid Lunds universitet, och då särskilt den centrala universitetsledningens styrningsambitioner och dess förmåga att göra egna forskningspolitiska prioriteringar. Kapitlet inleds med en beskrivning av situationen och utvecklingen under 1980-talet. Därefter följer en mer detaljerad redogörelse och analys av centrala initiativ som universitetsledningen tagit under 1990-talet och inledningsvis under 2000-talet för att förstärka och utveckla sin egen styrningsförmåga.

Utvecklingen under 1980-talet: fakulteternas decennium

Universitetsledningarnas roll och funktion vid de stora europeiska forskningsuniversiteterna var länge i första hand av ceremoniell karaktär där rektorn var att betrakta som en utåtriktad talesman (se t.ex. Clark 1995; Wittrock & Rothblatt 1993). I det här systemet hade professorerna, ämnesdisciplinerna och fakulteterna en helt dominerande ställning när det gällde den konkreta forskningspolitiska styrningen på den lokala universitetsnivån.

Universitetsledningen lade sig i mycket begränsad omfattning i forskningsfrågor. Ledningen vid Lunds universitet markerar tydligt under stora delar av 1980-talet att forskningsfrågor inte är dess bord och att man inte vill lägga sig i fakulteternas arbete. Dem markerar t.ex. i ett remissyttrande 1983 att man inte vill hantera anslagsframtällningarna gällande forskning, utan påtalar att detta i huvudsak är fakulteternas uppgift. Eventuella samordningsfrågor eller liknande får, menar styrelsen, skötas av fakulteterna eller av UHÄ alternativt utbildningsdepartementet (Universitetsstyrelsens protokoll 83-08-22; se även LUM 1983:12, s. 6). Detta synsätt var djupt förankrat hos universitetsledningen och inte minst hos Håkan Westling.

Den lokala omfördelningen av resurser mellan olika sektorer och forskningsområden ute på universiteterna måste i princip förbjudas. Medicinsk forskning i Lund har de senaste åren fått betala av sitt anslag till grundutbildningen och andra forskningsområden inom universitetet. Riksdagens beslut måste respekteras av den lokala universitetsstyrelsen (Westling 1980).

Denna syn där särskilt rektor i första hand ser sig som en talesman, en utrikesminister om man så vill, för universitet snarare än som en ledare med ambitioner att styra och leda den faktiska verksamheten framträder tydligt i mitt material.

Ibland försökte man påverka lite, men jag tycker nog att fakulteterna [...] är en ganska förnuftig organisation. Man kan ju ändå fråna ledningen, om vi då talar om rektorsnivå eller styrelsenivå, på olika sätt göra avvägningar som inte innebär att man kör över fakulteterna och då dom prioriteringarna blir förr eller senare nödvändiga (intervju: Håkan Westling).²¹⁶

Detta synsätt står i skarp kontrast till den utveckling och de strävanden som präglar det tidiga 2000-talets universitetspolitik. Det är dock inte enbart i anslutning till diskussioner om rektorsämbetets och universitetsstyrelsens roll som styrningsdoktrinen tydliggörs, utan detta framkommer även när styrningen på institutionsnivå aktualiseras.

Flera av de utredningar som stod i centrum för den universitetspolitiska debatten i början av 1980-talet föreslog utökade befogenheter för prefekterna på institutionsnivå exempelvis när det gällde att fördela arbetsuppgifter mellan olika tjänsteinnehavare. Universitetsledningen försvarar här dock en mer kollegial styrningsmodell och argumenterar för att institutionsstyrelsens övergripande ansvar för såväl verksamhetens innehåll som personalens arbetsfördelning tydligare markeras (se t.ex. Universitetsstyrelsens protokoll 80-09-16).

Vid sidan av den dominerande kollegiala styrningsdoktrinen etableras långsamt under 1980-talet en allt mer uttalad förståelse för de delvis nya krav som ställs på universitetsledningen och dess agerande efter högskolereformen 1977 och inom ramen för ett delvis omförhandlat kontrakt mellan staten och forskningen. I ett principiellt intressant remissyttrande från 1984 resonerar universitetsledningen utförligt kring styrningsfrågorna, universitetets nya situation efter högskolereformen och den nya forskningspolitikens etablering. Universitetsstyrelsen pekar på och markerar att frågorna kring forskningens styrning och frihet blivit allt mer komplicerade genom den förändrade förväntningsbilden, högskolans allt intimare medverkan i den ekonomiska utvecklingen och den sektoriella forskningens krav på tillämpbarhet och samhällelig nytta.

Sammanfattningsvis anför universitetsstyrelsen:

Universitetets klassiska roll som relativt oberoende forskningsorganisationer med intern kunskapsutveckling som främsta syfte har i betydande utsträckning ersatts av föreställningen om kunskapsbanker för nationell och regional utveckling. Högskolan har alltmer kommit att få karaktären av serviceorgan för olika samhällliga behov. Den nya uppgiften för högskolan att fungera som ett samhällets forskningsinstitut får inte leda till att det vetenskapliga arbetet påtvingas former som fjärrar det från klassiska forskningsideal och från det internationella vetenskapssamhället.²¹⁷

I förlängningen av det här resonemanget kring högskolans nya roll och situation kommer universitetsledningen in på vilka nya krav detta ställer på den interna maktstrukturen och på styrningsförhållandena.

Man skriver exempelvis att det ”ställs nya krav på medvetenhet, beslutsförmåga och beslutsunderlag.” och framhåller särskilt universitetsstyrelsens uppgift att ta ”ställning i övergripande frågor och utfärda direktiv och riktlinjer för universitetets handlande” (ibid).

Den dominerande bild som framträder av styrningsdoktrinen vid Lunds universitet under 1980-talet är dock den där fakulteterna ges en helt dominerande ställning i arbetet med forskningsfrågor och universitetsledningen i mycket liten utsträckning gör något annat än vidareförmedlar de prioriteringar som görs på fakultetsnivån. Under 1980-talets senare hälft kan dock skymtas en försiktig utveckling där forskningsfrågorna allt mer ”lyfts” från fakultets- till central rektors- och styrelsenivå. Ett konkret synligt uttryck för detta är att det utrymme som styrelsen i anslagsframställningar och budgetdirektiv avsätter åt forskningsfrågor blir allt större över tid.

Omrövningens tid

Från att tidigare i stor utsträckning enbart ha vidarebefordrat de prioriteringar och önskemål som fakultetsnämnderna gett uttryck för i sina anslagsframställningar, gör den centrala ledningen efter hand allt fler egna prioriteringar och värderingar. I mitten av 1980-talet talar man exempelvis mer öppet om att särskilda centrala satsningar bör göras för att stötta de flervetenskapliga områdesstudierna (särskilt Mellanöstern, Nordafrika, Öst- och Sydostasien). Man talar också om satsningar på u-landsforskning och invandrarfrågor för att ”stabilisera den samlade tvärvetenskapligt orienterade internationella profilen inom universitetets verksamhet.”²¹⁸

Särskilt intressant i det sammanhanget är diskussionen kring den s.k. *decentraliseringspropositionen* (Prop. 1986/87:127), där regeringen föreslog avskaffande av regionstyrelserna och en förändrad sammansättning av universitets- och högskolestyrelserna. I propositionen framhölls att den decentraliseringsprocess som inletts med 1977 års reform, i kombination med den allt större andelen externfinansierad forskning, kommer att innebära större krav på högskolestyrelsernas förmåga att planera och leda verksamheten. De allt större kraven och förväntningarna på universiteten och högskolorna från olika aktörer och intressen i samhället har, enligt regeringen, ”allt oftare ställt universitet och högskolor, och då i sista hand högskolestyrelserna, inför uppgiften att fatta beslut i svåra prioriteringsfrågor”. Regeringen spår också att den här typen av prioriteringsbeslut kommer att bli allt vanligare. Styrelserna måste därför, menar regeringen vidare, anpassas till

dessa nya krav. Problemet med dagens styrelsesammansättning är ”att det ofta är svårt för högskolestyrelserna att fatta beslut i sådana frågor, sannolikt beroende på att majoriteten av styrelsernas ledamöter representerar verksamheten och att således av själva, eller deras kollegor, är direkt berörda.” (Prop. 1986/87:127, s. 11). Regeringen vill med andra ord rucka på de traditionellt kollegiala ledningsprinciperna och införa ett mer managementinspirerat styrsystem.

Universitetsstyrelsen å sin sida underkänner i allt väsentligt regeringens resonemang och vidhåller en traditionell ledningsfilosofi. Den framhåller vikten av att ledningsorganisationen är utformad så att sambandet mellan universitetets styrelse och dess skilda områden kommer till tydligt uttryck. Man säger vidare att det är väsentligt för samhörigheten och känslan av gemenskap inom universitetet att det är möjligt att etablera personband mellan universitetsstyrelsen och de åtta områdena (Universitetsstyrelsens remissyttrande, refererad i LUM 1987:7, s. 3).

De här små styrningsmässiga förskjutningarna till trots, och mot bakgrund av den ökade medvetenheten om det mycket kärva ekonomiska läget, handlar hela anslags- och budgetprocessen inom universitetet enbart om att argumentera för nya tillkommande tjänster och resurser. Det finns i materialet inga tecken på att man under 1980-talet själva gör några omprioriteringar på central ledningsnivå. Man skriver till och med i anslagsframställan för 1986/87:

Från och med nu ges anslagsframställan av styrelsen för både grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning, men detta innebär inte att man på styrelsenivå gör några större förändringar utan man konstaterar att ”[d]et finns inte någon anledning att skriva om fakultetsorganens skrivelser” [...] ”Om inget annat anges innebär detta att universitetsstyrelsen gör fakultetsorganets framställning till sin med de markeringar som ansetts särskilt påkallade.” ²¹⁹

Vid sidan av budgetprocessen tas få initiativ från universitetsledningens sida för att mer aktivt omfördela och omprioritera i forskningsorganisationen. På fakultetsnivå finns det dock, särskilt inom den medicinska fakulteten, en större beredskap att ompröva inriktningen på befintliga tjänster, för att på så sätt skapa utrymme för förnyelse.

Ur ett styrelseperspektiv tycks prioriteringar på 1980-talet i första hand innebära att man väljer något eller några önskemål från varje fakultetsområde och håller fram dem som särskilt viktiga och ange-

lägna i budgetprocesserna. Budgetprocesserna får därför lätt karaktären av processer där ”alla får lite, ingen blir riktigt nöjd, men ingen blir heller riktigt missnöjd”.

Det är uppenbart att det tar lång tid för universitetet att lära sig hantera och internt vinna acceptans för att prioriteringar måste ske och för att den centrala ledningen måste ges ökade styrningsmöjligheter. Ett sätt att förklara de svenska universitetens svårigheter när det gäller prioriteringar och omfördelning av resurser är att de länge varit invädda i ett byråkratiskt system, där de enbart förväntades ställa krav och göra prioriteringar för tillkommande resurser och inte själva ta ansvar för medelsfördelningen och prioriteringar.

Om man tolkar universitetsledningens handlande i budgetfrågor under 1980-talet, utifrån de strategier jag diskuterade i tidigare kapitel, är den dominerande bilden att universitetet på ett tydligt och öppet sätt i sina skrivelser i budgetprocessen, årsredovisningar och remissyttrande i kraftfulla ordalag *protesterar* mot den ekonomiska utvecklingen. Det finns inte heller några tecken på en intern splittring inom universitetet och särskilt inte mellan fakulteterna och universitetsledningen, utan universitetet står enat i kritiken mot den forskningsfinansiella utvecklingen.

Bilden som framträder är den av en universitetsledning som på verksamhetens vägnar framför universitets synpunkter. Ett sätt att analysera ledningens försiktiga hållning till frågor om styrning och prioriteringar är att man uppfattade de allt mer ekonomiskt kärva tiderna som en tillfällig och övergående situation som inte påkallade några mer radikala åtgärder. Som vi kommer se i nästa avsnitt förändras situationen successivt under 1990-talet, då en mer forskningspolitiskt aktiv styrningsdoktrin utvecklas på såväl den nationella som den lokala nivån.

Prioriteringar och en aktivare styrningsstrategi på dagordningen

I slutet av 1980-talet och i början av 1990-talet initieras en rad processer som förändrar förutsättningarna för den interna styrningsordningen vid Lunds universitet. De senaste femton åren har präglats av en rad försök från universitetsledningens sida att förbättra den universitetsgemensamma förmågan till styrning av och prioriteringar inom forskningen. Jag har i det här sammanhanget redan tidigare nämnt den decentraliseringsprocess som tog fart genom styrelsereformen

1987/88 och som kraftigt förstärktes genom förverkligandet av 1993 års högskolereform och styrelsereformen 1998.²²⁰ En jämförelse mellan det styrsystem som reglerade universitet och högskolor efter 1977 respektive 1993 års reform illustrerar utvecklingen i punktform. Budskapet är tydligt. Den typ av prioriterings-, koordinerings- och styrningsarbete som UHÄ och utbildningsdepartementet tidigare haft på sitt bord har successivt överförts till ledningarna för universiteten och i viss mån även till de ledande forskningsfinansiärerna.

Tabell 10.1 1977 års och 1993 års styrsystem i jämförelse

1977 års styrsystem:	1993 års styrsystem:
Regelstyrning	Avreglering och målstyrning
Detaljstyrning av statsmakterna	Decentralisering till lärosätena
Resurser styrdes mot yrkesutbildningssektorer och fakulteter	Resurser styrs mot de olika universiteten och högskolorna
Resurser beroende av "input"	Resurser beroende av "output"
Enhetligt system med statliga högskoleenheter = Högskolan; få enskilda utbildningsanordnare	Konkurrens mellan lärosäten, stiftelsehögskolor, samt tydliga spelregler för enskilda utbildningsanordnare.

Källa: Fritzell 1998:33

Dessa förändringar kan ses som del av en större förändringsprocess inom den svenska statsförvaltningen då en ny förvaltningsdoktrin – "new public management" – successivt genomförs. Denna nya ordning innebär exempelvis uppfattningen att skillnaderna mellan privat och offentlig sektor inte är viktiga och att offentliga och privata organisationer bör och kan styras på ett likartat sätt, tonviktsförskjutningen i ansvarsutkrävande från processer till resultat, uppdelning av stora byråkratiska strukturer i mindre, halvautonoma enheter, betoning av ledning och ledarskap snarare än policyinnehåll, imitation av privata managementidér som kortsiktiga anställningskontrakt, strategiska planer, måldokument etc., och en allmän preferens för konkurrensut-sättning (Premfors m.fl. 2003:325).

I anslutning till de här förändringsprocesserna märks en tydlig ambition från universitetsledningens sida att göra prioriteringar och mer aktivt använda de statsanslag man fått för forskning. Dessa

ambitioner återkommer i policydokument, strategiska planer och uttalanden under hela 1990-talet och bekräftas i stor utsträckning av de inblandade aktörerna (Intervju: Boel Flodgren; Peter Honeth)²²¹.

I anslutning till detta talar man allt oftare om att inrätta olika typer av interna kvalitetsgranskningssystem och internationellt sammansatta rådgivningsgrupper för att stödja det interna prioriterings- och omfördelningsarbetet. I efterhand menar den tidigare rektorn Boel Flodgren att den här typen av strategiska initiativ från universitetsledningens sida kan ha haft (den goda) effekten att den skapade en ”hälsosam oro” i organisationen, vilket på sikt lett till att nya synsätt kan planteras i organisationen (intervju: Boel Flodgren). Tendenserna mot en förstärkt styrnings- och prioriteringskompetens hos universitetsledningen är enbart ena sidan av ”styrningsmyntet”. Förutom relationerna inåt i organisationen handlar styrningsproblematiken i stor utsträckning om relationerna mellan statsmakterna och universitetet. Jag har flera gånger relaterat till den långsiktiga trenden mot ökad lokal autonomi och en mer långtgående decentralisering av universitets- och högskoleväsendet. – en utveckling som Lunds universitet aktivt tillstyrker och argumenterar för.²²² Därför är det exempelvis logiskt att universitetet i sitt yttrande över den tidigare nämnda Högskolelärarytredningen skriver och särskilt lyfter fram att ”den centrala regleringen av lärarbefattningarna – i konsekvens med den övriga decentraliseringen inom högskoleområdet – fortsättningsvis skall inskränkas till en övergripande målstyrning”. Man skriver vidare att ”[d]et som utredningen benämner en ’nationell struktur’ bör därvid också minimeras till vad som verkligen är oundgängligt ur verksamhets- och karriärplaneringsperspektiv”.²²³

Ambitionerna att stärka den lokala prioriteringsförmågan har också förstärkts av att man från politiskt håll under de senaste decennierna valt att inte tillföra universitetet nya forskningsmedel, utan istället prioriterat att kanalisera dessa via råd, stiftelser och andra organ med den explicita argumentationen att universitetet inte är förmögna att göra egna prioriteringar, och att konkurrensens om forskningsmedel gynnar den kvalitativa utvecklingen. Det är tydligt att universitetet svarar på dessa nya signaler genom att stärka ledningsorganens styrkapacitet genom kompetens- och legitimitetshöjande åtgärder.

Det finns en inbyggd motsättning i den förda universitets- och forskningspolitiken, och då särskilt när det gäller spelet mellan den forskningsfinansiella utvecklingen och den interna styrningsordningen vid universitetet. När statsmakterna väljer att i allt större utsträckning

kanalisera tillkommande forskningsmedel via forskningsråd, sektorsmyndigheter och stiftelser med argumentationen att universiteten saknar förmåga att göra egna prioriteringar försämrar man samtidigt, genom andra reformer, ytterligare denna (bristande) förmåga. De institutionella förändringar som gjorts med det explicita syftet att stärka styrningsförmågan, t.ex. styrelsereformen 1998, ges därmed inte heller någon reell möjlighet att få faktiskt genomslag i lokala kontexten.

I den här kontexten har en lång rad projekt och initiativ tagits under 1990-talet och början av 2000-talet för att stärka den centrala ledningens förmåga att prioritera i och styra över forskningsverksamheten. Nedanstående citat illustrerar väl den delvis nya syn som universitetsledningen allt mer ger uttryck för.

Utvecklingen vad gäller forskningsfinansieringen kommer att bli av stor betydelse för universitetets möjligheter att även i framtiden kunna bedriva inomvetenskapligt motiverad forskning. Den externa forskningen har under lång tid ökat sin andel av den totala forskningsfinansieringen. Frågan om hur krympande fakultetsmedel i framtiden skall disponeras och hur den internt styrda forskningen skall prioriteras kommer att få allt större betydelse. Universitetet skall koncentrera sig på sådan forskning där universitetet i dag är starkt eller har en god potential (Lunds universitet 1999a:3).

Prioriteringar har med andra ord på allvar börjat komma upp på den centrala universitetsledningens dagordning. Ett konkret uttryck för detta är att man ägnar ett särskilt avsnitt åt principerna för prioriteringarna i den interna budgetdialogen. Man skriver där bland annat:

Den grundläggande utgångspunkten i arbetet med att prioritera bör vara att universitetet tydligt profilerar sig mot de verksamheter där universitetet redan är eller är på väg att bli ledande.²²⁴

Detta upplevda behov av att öka den centrala ledningens styrnings- och prioriteringsförmåga har under de senaste 10–15 åren tagit sig en rad olika konkreta uttryck. I de nästkommande avsnitten skall jag redogöra för och analysera några av de mest framträdande processer där styrnings- och prioriteringsfrågorna diskuterats. Dessa initiativ kan inte ses som isolerade fenomen, relaterade enbart till de förändrade relationerna till statsmakter och forskningsfinansiärer, utan bör

ses i ett vidare sammanhang där det traditionella europeiska forskningsuniversitetets samhällsroll och identitet omformas inom ramen för ett framväxande globalt kunskapssamhälle.

Den nya styrningsdoktrinen: övergripande forskningsfrågor, strategiska planer och forskningsstrategier

Lennart Nilsson, på sin tid, han hade en ambition och det var att sätta universitetsstyrelsen på kartan (intervju: Hans Modig)

Det första stora och konkreta uttrycket för framväxten av en ny intern styrningsdoktrin är framtagandet av en universitetsgemensam strategisk plan. Redan tidigt under 1990-talet tog rektorsämbetet initiativ till att arbeta fram och formulera visioner och strategier för universitetets framtid.²²⁵ Arbetet bedrevs i en särskild *Framtidsgrupp*.²²⁶ Det resulterade två år senare, 1995, i Lunds universitets första strategiska plan. Planen är intressant både innehållsmässigt och som ett fenomen i sig. Innehållsmässigt framstår dokumentet som allt för omfattande – som en katalog över alla tänkbara önskemål och strävanden, snarare än en prioritering mellan mål – och som en hybrid mellan klassiska akademiska värden och ideal och modern forskningspolitisk prosa.

Lunds universitet skall som institution för forskning och akademisk och konstnärlig utbildning tillgodose det moderna samhällets behov av kunskap med utgångspunkt i de klassiska universitetsidealerna (Lunds universitet 1995a:6).

Inte minst avsnittet om forskning tydliggör de förändringar kring styrning och prioriteringar som skett sedan 1980-talet. Man talar i planen exempelvis om att ”[o]mprioriteringar måste kunna ske för att ge utrymme för förnyelse och kvalitetshöjning”. Vidare menar universitetsstyrelsen att man för att slå vakt om utrymmet för forskning som planeras på inomvetenskapliga grunder måste ”pröva nya former för att organisera sådan forskning” och ”en ökad beredskap för omprioriteringar [kommer] att bli nödvändig i framtiden”. I likhet med många andra moderna forskningspolitiska policydokument återfinns i planen en indirekt kritik av ämnesdisciplinerna och en betoning av värdet av ämnesövergripande forskning.

Banbrytande forskning sker ofta i gränsområden mellan skilda vetenskaper. Lunds universitet har genom sin ämnesmässiga bredd särskilt goda förutsättningar för ämnesövergripande forskning. Dessa förutsättningar måste tas tillvara i högre grad än vad som hittills skett, och de organisatoriska förutsättningarna för detta måste utvecklas (Lunds universitet 1995a:8).

Själva idén att skapa en strategisk plan kan i sig tolkas som ett försök att påverka verksamhetens inriktning, men den strategiska planen kan också ses som ett uttryck för ledningens behov av att *signalera* både inåt i organisationen och utåt till statsmakterna, forskningsfinansierare och andra intressenter att man utövar ett ledarskap, styr verksamhetens inriktning och mer generellt betar sig som ”moderna” universitet bör göra (jfr Brunsson & Sahlin-Andersson 2000).

Den interna debatten om planen innehåller en rad intressanta synpunkter. Sociologiska institutionen menar exempelvis i sitt remissyttrande att planförslaget ser ut som ”en programmatisk skrift, ämnad att visa upp en bild av att universitetets ledning har översikt och kontroll över den aktivitet som bedrivs vid de närmare 200 institutionerna vid Lunds universitet” (refererad i LUM 1995:3, s. 24). Processen och debatten kring planen visar tydligt på de spänningar mellan centralism och decentralism som råder inom universitetet under 1990-talet. Företagsekonomiska institutionen menar att ”[t]anken om att från centralt håll starta och driva en process i syfte att först ta fram och sedan förankra en strategisk plan förefaller vara präglad av hierarkiska ideal och en betydande centralisering.” (refererad i LUM 1995:3, s. 24).

Debatten mellan prefekten på litteraturvetenskapliga institutionen Per Rydén och rektor Boel Flodgren illustrerar väl de skilda ideal som präglade diskussionerna. Per Rydén kritiserar vad han i förslaget till strategisk plan ser som ökat marknadstänkande. Han säger bland annat: ”Låt oss behålla den större friheten och värja oss mot det marknadstänkande som smugit sig in vid universitetet. Min ledningsfilosofi är att ge största möjliga frihet åt så många som möjligt. Var och en som blir antagen till forskarutbildning här kan välja vilket ämne som helst”. Rydén ger med andra ord uttryck för en traditionellt ”humboldtisk” syn på fri forskning och styrning. Rektor argumenterar emot och säger:

Vad vill ni med er forskning? Jag anser att det måste vara universitetet som utifrån sitt samhällsansvar definierar vilken forskning som ska bedrivas – inte den enskilde. Forskning måste i någon mening vara nyttig – det handlar ändå om skattepengar.

Visst vore det härligt om alla fick vara med, men man måste välja inriktning. En god ledning på en institution hanterar detta – det är en fråga om beslutsmod (LUM 1995:1).

Fakulteternas remissyttranden är också talande för den spännvidd, olikhet och mångfald som präglar universitetet. Medicinska fakulteten stöder i stort tankarna på elitism och excellens, aktiv rekrytering av de främsta forskarna och en allmänt aktivare forskningsplanering, men man menar samtidigt att dessa målsättningar står i skarp kontrast till den ekonomiska utvecklingen. Humanisterna å sin sida anser att planen är skriven ur ett uppifrånperspektiv som betonar den hierarkiska ledningsorganisationen – idéer som man kraftigt vänder sig emot. Universitetets profil är och bör förbli bredd och mångfald, präglad av kollegiala styrningsformer. Samhällsvetarna delar i grunden humanisternas synpunkter och menar att planen präglas av motsägelsefulla utsagor kring organisationen. Vad är det som gäller, frågar sig samhällsvetarna, hierarkier eller federativa strukturer? (Lunds universitet 1995c).

Processen med framtagande av en samlad strategisk plan har genomförts vid ytterligare ett tillfälle, 2001. Innehållsmässigt är 2001 års strategiska plan betydligt mer avskalad och renodlad man ställer upp tydligare mål, strategier och prioriteringar (Lunds universitet 2002). Processen med att arbeta fram en ny strategisk plan 2001 organiserades i en första fas genom inrättandet av ett antal arbetsgrupper – en för omvärldsanalys, en för aktivt pedagogiskt lärande, en för studentrelationer och en för forskningens framtidsscenario – som fick i uppdrag att behandla olika aspekter av det strategiska arbetet (se LUM 1999:9). Inte minst den senare arbetsgruppen – den s.k. *Spejargruppen* – hävdar att den nuvarande institutions-, ämnes- och fakultetsstrukturen är föråldrad och hämmande för kreativitet och utveckling. Argumentationen i rapporten överensstämmer till stora delar med retoriken i såväl moderna forskningspolitiska dokument som de teoretiska modeller som dominerar studiet av vetenskapens utveckling (trippelhelix och Mode 2).²²⁷

Det verkar finnas en stor samstämmighet bland forskarna om behovet av att integrera resultat och kunskap inom alla områden där den klassiska disciplindelningen tenderat att fragmentera desamma. Vårt problem är att den etablerade organisationen – fakultetssystemets permanentning av i sig godtyckliga och tillfälliga disciplingränser – bromsar sådana integrationsförsök.²²⁸

Det är dock inte enbart själva organisationsstrukturen som uppfattas som förändringsobenägen, utan även styrningsmässigt krävs förändringar som innebär att universitetet ”på längre sikt måste [...] satsa på det som vi är bäst på och kontinuerligt fördela om resurser i mindre skala” och när universitetet tvingas till besparingar är det ”viktigt att besparingarna sker strategiskt, så att man skär bort mindre livskraftiga verksamheter helt och hållet och inte faller för frestelsen att fördel bördorna jämnt på alla” (Lunds universitet 1995b; jfr HT 2000). I sin analys efterlyser gruppen exempelvis flexiblere organisationsformer som med stöd av universitetet kan uppstå runt ett enskilt projekt eller forskningsområde, mötesplatser utanför de formella institutionerna och organisationsformerna, en tydligare profilering av universitetets sårmarke och starka sidor och det efterlyses särskilt ”effektivare mekanismer för omprioritering mellan discipliner och omprövning av existerande strukturer”.²²⁹

Att jag valt att uppehålla mig vid Spejargruppen och dess förslag är för att flera av de förslag som gruppen presenterade har kommit att prägla den fortsatta utvecklingsprocessen inom universitet.²³⁰ Det är inte bara arbetet med de strategiska planerna som pekar i riktning mot en ny styrningsdoktrin, utan under andra halvan av 1990-talet tas en rad initiativ som förstärker intrycket om en framväxande ny ordning. Dit hör exempelvis framtagandet av ett universitetsgemensamt kvalitetsutvecklingsprogram, en ledarskapspolicy för universitet, ett projekt kring omvärldskommunikation och ett fördjupat arbete med ”Bildn av Lunds universitet”.

Den traditionella bilden av universitetet som vi mötte på 1980-talet med i det närmaste fristående lokala enheter, var och en med sina särdrag och traditioner, och med mycket begränsade centrala styrnings- och ledningsambitioner står i tydlig kontrast till de ambitioner som artikuleras under 1990-talet och framåt.

AÖF och forskningsstrategier

De forskningsstrategiska processerna accentueras tydligt från och med andra halvan av 1990-talet. Nu sker successivt en rad regelmässiga förändringar inom forskningspolitiken, t.ex. forskarutbildningsreformen och befordringsreformen. Samtidigt tillsätts en parlamentarisk utredning – *Forskning 2000* – för att se över den samlade svenska forskningspolitiken. I denna turbulenta miljö tillsätter rektor för Lunds universitet en rad centrala arbetsgrupper för att skapa ett bättre underlag för att hantera de konsekvenser som dessa förändringar kan

få. Exempelvis tillsätts arbetsgrupper för lärarreformen, för forskarutbildningen, för fakultetsövergripande verksamhet inom miljöområdet och för flervetenskapliga utbildningsinitiativ. Utöver dessa grupper tillsätter rektor en arbetsgrupp för fakultetsövergripande frågor kring forskning där den tidigare prorektorn Bengt EY Svensson utses till ordförande. Den bakgrundsbeskrivning som medföljer beslutet är på många sätt talande för hur universitetsledningen upplever förändringsprocesserna i det forskningspolitiska landskapet.

Frågor kring forskningens organisation och innehåll tilldrar sig allt större uppmärksamhet. Kraven ökar på att forskningen skall ställas i samhällets tjänst mer än hittills. Universiteten som samhällets forskningsinstitut ifrågasättes. Den svenska forskningsfinansieringen har blivit mer pluralistisk än tidigare, bl a genom tillkomsten av de strategiska forskningsstiftelserna och EU-forskningsstödet. En spridning av forskningsresurserna till de mindre och medelstora högskolorna, av vilka några snart väntas få universitetsstatus, leder till ökad konkurrens. Forskarutbildningen föreslås reformeras i regeringens senaste budgetproposition.²³¹

Uppdraget som arbetsgruppen ges är i vid mening att initiera en diskussion kring universitets uppfattning och hantering av dessa frågor. Andemeningen i de formuleringar och konkreta frågeställningar som universitetsledningen skickar med utredningen handlar i stor utsträckning om hur universitetet kan anpassa sin organisation och verksamhet till dessa nya förutsättningar, snarare än att skapa sig en uppfattning om förändringarna själva.

Utredningen identifierar en rad centrala forskningspolitiska dilemma och frågeställningar som universitetet har att hantera. Man diskuterar t.ex. dilemmat med ökade krav på flexibilitet i forskningsorganisationen samtidigt som tjänstestrukturen i allt mindre utsträckning möjliggör tillfälliga anställningar. Man diskuterar även principerna för resursfördelning av fakultetsanslagen, som från och med 1999 fördelas till fyra breda vetenskapsområden och inte till de tidigare fakulteterna,²³² och man rekommenderar universitetsledningen att aktivare använda de utökade möjligheterna till omfördelning som nu införs (Lunds universitet 1998b; jfr Lunds universitet 2001b).

Ett centralt beslut i det här sammanhanget var att, efter initiativ från Boel Flodgren, i augusti 1998 ge professor Sture Forsén i uppdrag att biträda universitetsledningen i forskningsfrågor. Uppdraget inne-

bar inte minst att hålla kontakt med forskningsfinansiärer, bevaka den interna forskningsutvecklingen i syfte att identifiera områden för samverkan och ”på allt sätt försöka katalysera förverkligandet av multidisciplinära/flervetenskapliga satsningar”.²³³

Senare under hösten 1998, i samband med budgetprocessen för 1999, beslöt universitetsstyrelsen att göra en åtta procentig (2 procent under fyra år) omprioritering av forskningsresurserna under de följande åren.²³⁴ För att driva processen tillskapades en arbetsgrupp för övergripande forskningsfrågor (AÖF) under ledning av Sture Forsén, med ett explicit uppdrag att ta fram ett underlag för omprioritering av forskningsresurserna.²³⁵ Till arbetsgruppen kopplades en rad ledande forskare inom skilda områden för att skapa legitimitet runt de föreslagna återgårderna och prioriteringarna (intervju: Boel Flodgren).²³⁶

Gruppen och då framför allt Forsén, som tillsammans med Pia Sellers och Petter Pilesjö utgjorde arbetsgruppens sekretariat, inledde omgående diskussioner med samtliga fakultetsområden för att få fram en lista på såväl starka som svaga forskningsområden, utifrån vilken fortsatt arbete med prioriteringarna kunde ske. Men diskussionerna handlade också om hur fakulteterna såg på möjligheterna till fakultetsövergripande samarbetsprojekt. Generellt sätt möttes gruppen av positiva reaktioner ute på områdena när det gällde att identifiera nya, gränsöverskridande arbetsformer (intervju: Sture Forsén).

Processen och diskussionerna visar på ett tydligt sätt hur svårt det är för universitetets företrädare och universitetet som organisation att göra faktiska prioriteringar (se t.ex. LUM 1999:11). Alla fakultetsområdena var beredda att lista områden som de såg som starka och som man borde satsa på, och från de medicinska och naturvetenskapliga fakulteterna och från LTH kom exempelvis förslag om inrättande av ett centrum för funktionsgenomik.²³⁷ Samtliga områden hade dock betydligt för svårare att lista områden man såg som svaga. Detta måste dock förstås utifrån ett ekonomiskt perspektiv där universitetet generellt sett präglades av kraftiga ekonomiska besparingar. I en sådan kontext är det inte konstigt att fakultetsföreträdarna var försiktiga med att peka ut svaga miljöer. Risken fanns helt enkelt att de som stämplades som svaga skulle läggas ner.

Under senhösten 1999 fastställer universitetsstyrelsen det forskningsstrategidokument som utbildningsdepartementet krävt in som underlag inför den kommande forskningspolitiska propositionen.²³⁸ Då ges AÖF-gruppen i uppdrag att under våren 2000 lägga fram förslag till en slutlig omfördelning av de prioriterade medlen. Arbets-

gruppen föreslår i sin slutrapport – något paradoxalt – att styrelsen själv inte gör några egna omprioriteringar utan stöder de omprioriteringar som områdena redovisar.²³⁹

Även om arbetsgruppens resultat framstår som magert illustrerar själva processen en utvecklingstendens där universitetsledningen och aktörer runt den successivt försöker hitta former och processer för att stärka sin styrningskapacitet. Förslagen som arbetsgruppen förde fram om att inrätta tidsbegränsade och tvärvetenskapligt sammansatta s.k. kreativa centra, och att i budgetprocessen centralt inom universitetet avsätta medel till dessa och andra universitetsgemensamma satsningar, är konkreta uttryck för den nya styrningsdoktrin som sakta växer fram inom universitetet. AÖF-gruppens arbete och inte minst dess slutliga prioritering av Swegene visar också hur beroende universitetet har blivit av de relationer och förhandlingar som utvecklas mellan enskilda forskargrupper och externa finansiärer. Processen med AÖF visar dessutom hur universitetets prioriteringar många gånger är uppboundna av forskningsfinansiärernas prioriteringar.

Liknande processer som den runt AÖF-gruppen sker i samband med framtagandet av de forskningsstrategier som utbildningsdepartementet efterlyst inför den forskningspolitiska propositionen 2005. Innehållsmässigt ligger strategidokumentet väl förankrade i den moderna internationella forskningspolitiska diskursen. Här talas om satsningar på starka miljöer, prioriteringar av och satsningar på redan starka områden, ökat fokus på innovationer och kommersialisering, inrättande av International Advisory Boards, satsningar på rekrytering av internationella toppforskare, uppbyggnad av en flexibla organisation (centrumbildningar) och utnyttjande av de omfördelningsmöjligheter som står till förfogande.

Den till rektor rådgivande funktion som Sture Forsén haft sedan 1998 utvecklas 2004 till att innefatta en större gruppering – Idérådet – bestående av lundaforskare med uppdrag i forskningsrådets beredningsgrupper. En av de viktigaste projektidéer som Idérådet diskuterade fanns inom området ”Hjärna–Språk–Beteende”. Sture Forsén beskriver processen som att ”alla dörrar omedelbart var öppna, bara man tände idén!”. Detta är ett projekt som universitetsledningen särskilt har försökt att ”kratta i manegen för” och stödja (intervju: Björn Wittenmark). Ur diskussionerna i Idérådet växte, med ett av rektor särskilt framförhandlat stöd från Crafoordska stiftelsen, fram ett forskningsprojekt i gränsland mellan språkvetenskap, kognitionsvetenskap, beteendevetenskap och biomedicin/neurovetenskap som studerar inlärning, språkutveckling och hjärnans formbarhet. Det har

senare mynnat ut i en av universitetets ansökningar till de s.k. *Linné-bidragen*. Projektet är nära relaterat till och beroende av de teknologiska plattformar som byggs upp inom ramen för SOL-centrum för att studera vad som händer i hjärnan när man utför olika uppgifter och för att göra ögonrörelsemätningar (se referat i LUM 2005:7, s.17).

Under hösten 2005 avvecklas dock Idérådet i dess ursprungliga form, där man i första hand strävat efter att samla lundaforskare som i olika former var engagerade i forskningsråden och stiftelserna, för att ersättas av en något mindre gruppering av framgångsrika yngre forskare inom universitetet.

Under 2005 inrättas ett *Scientific Advisory Board* vid universitetet för att ytterligare stärka den centrala ledningens kompetens i vetenskapliga prioriteringsfrågor,²⁴⁰ men det finns i organisationen en osäkerhet kring grupperingens roll, befogenheter och eventuella resurser. Ett annat projekt inom ramen för det allt mer utvecklade strategiska arbetet är det s.k. *Excellensprojektet* som tillskapades av Universitetsstyrelsen i juni 2004 och som syftar till att förstärka resurserna för forskning och utbildning och höja excellensen inom utbildning, forskning, ledning och administration.

Excellensprojektet

Idén till Excellensprojektet växte fram under hösten 2003 och våren 2004 i en dialog mellan rektor Göran Bexell och den nyttillträdde styrelseordföranden Allan Larsson (LUM 2004). I en PM till den nyttillträdde styrelsen skisserar och föreslår Allan Larsson att universitetsstyrelsen tar initiativ till och genomför ett projekt för att skapa bästa möjliga förutsättningar för forskning och utbildning av högsta klass (Larsson, Allan PM 04-01-14). Projektet syftar, enligt Larsson, till att utvärdera allt ifrån styrelsens eget arbete och universitetets organisation till dess samverkan med näringsliv och region. Larsson hade tagit med sig idén till projektet från sin tid som styrelseordförande för SVT där han drev ett liknande projekt. Larsson menar generellt att det i verksamheter som inte varit konkurrensutsatta ofta finns en potential för att använda existerande resurser bättre (korrespondens: Allan Larsson).

Projektet utvecklas vidare under våren 2004, och inför universitetsstyrelsens möte i juni samma år preciserar rektor Göran Bexell projektets specifika syfte till att (a) förstärka resurserna för forskning och utbildning och (b) höja excellensen i utbildning, forskning, ledning, administration och därigenom förbättra förutsättningarna för att genomföra målen i 2001 års strategiska plan (Lunds universitet 2004b).

Genom en genomlysning av lokalhyror, ett aktivare upphandlingsförfarande, en transparentare budgetprocess och utvecklandet av en flexiblere administration hoppas man kunna spara in ett par hundra miljoner kronor. Målsättningen med projektet var att frigöra 10 procent av lokalkostnaderna respektive övriga kostnader, vilket skulle generera ungefär 60–70 miljoner vardera. Genom en genomlysning av administrationen hoppas rektor kunna frigöra 5–10 procent av de administrativa kostnaderna.²⁴¹ Av delrapporterna från projektet framgår att mellan 120–130 miljoner kan frigöras genom förbättrade hyresavtal, effektivare upphandlingsrutiner och en enklare och flexiblere administration genom att exempelvis bilda större institutioner eller öka samarbetet mellan institutioner (PM Planeringsenheten 2005-06-02).

I rapporten från delprojektet ”Framgångsrika forskningsmiljöer”²⁴² skisseras en rad förslag för att åstadkomma excellenta forskningsmiljöer vid universitetet. För det första måste alla nivåer vara beredda att göra större prioriteringar och omfördelningar inom forskning och grundutbildning. För det andra bör medlen till rektors disposition minst dubblas under den kommande treårsperioden för att möjliggöra prioriterade satsningar, och *Idérådet* bör permanentas som rådgivande och beredande organ för rektor. För det tredje bör nya former av kvalificerat forskningsadministrativt stöd utvecklas. För det fjärde bör universitetet förstärka sin kompetens när det gäller datainsamling, statistik och analys av sin forskningsverksamhet. Avslutningsvis menar gruppen att universitetet generellt måste utveckla metoder och indikatorer för kvalitetsuppföljning och utveckling av forskningen. Andra delprojektet föreslår bland annat en generell strävan att bilda större institutioner, att mer likartade institutionsstrukturer mellan områdena utvecklas och att den professionella administrativa kompetensen på institutionerna höjs (Lunds universitet 2005c).

I delprojektet för en transparentare budgetprocess, där universitetsdirektör Peter Honeth fungerade som projektledare, föreslås bland annat att ”styrelsens budgetbeslut skall kunna innehålla instruktioner till områden och andra utbildningsansvariga organ om vissa principer för vidarefördelningen av resurser” (Lunds universitet 2005d:5). Förslaget väcker starka reaktioner från fakulteterna, som menar att detta skulle innebära en väsentlig förändring i den rådande ansvarsfördelningen mellan universitetsnivån och områdesnivån.²⁴³

Problematiken illustrerar väl den spänning som finns runt universitetsledningens ambitioner att stärka sin styrningskapacitet och prioriteringsförmåga i en starkt decentraliserad och botten tung orga-

nisation. Överlag tycks Excellensprojektet och dess ambitioner ha ett tämligen starkt stöd i organisationen, men på flera punkter kommer samstämmiga och kritiska synpunkter från områdena. Förutom förslaget att styrelsen i budgeten skriver in instruktioner till områdena opponerar sig dessa framför allt mot de besparingsberäkningar som görs i delprojekten och mot den generella inriktningen mot större institutioner. Universitetet behöver ”lagom” stora enheter menar områdena, avpassade till kärnverksamhetens inriktning och karaktär.

Universitetsstyrelsen ställde sig i september 2005 bakom flertalet av de förslag som Excellensprojektet mynnat ut i. Exempelvis ger styrelsen områdena och rektor i uppdrag att ses över institutionsstrukturen för att åstadkomma effektivare stöd åt forskning och utbildning. Man ställer sig även bakom en fördubbling av medlen för rektors disposition och inrättandet av ett permanent forskningsrådgivande organ åt rektor (Universitetsstyrelsens protokoll 05-09-23/24). Under 2005 beräknar universitetsledningen att man genom omförhandlingar av hyreskontrakt och avveckling av outnyttjade lokaler kunnat frigöra cirka 35 mkr (PM Rektor 05-11-14).

Denna korta presentation av huvuddragen i Excellensprojektet visar hur universitetsledningen blir allt mer konkret och operativ i sitt strategiska arbete. Under 1990-talet har universitet försökt utveckla sin förmåga att självständigt manövrera i ett forskningslandskap präglad av snabb vetenskaplig omvandling, grundläggande förändringar i finansieringssystem och allt hårdare såväl nationell som global konkurrens. Excellensprojektet är –vad som är känt idag – det hittills mest konkreta arbetet för att förstärka universitetets generella och den centrala universitetsledningens specifika förmåga att göra aktiva forskningspolitiska prioriteringar och satsningar.

Hur skall vi tolka framväxten av detta, delvis nya, sätt att betrakta styrningsprocesserna och de interna arbetsformerna och organisationsstrukturerna? För det första finns det ett paradoxalt drag i utvecklingen genom att denna nya ordning och dessa nya ambitioner allt mer artikuleras i en period när universitetsledningen å ena sidan givits ökade formella befogenheter men å andra sidan sett sin ställning som forskningsfinansierad aktör minska genom det ökade beroendet av extern finansiering. Det ökade utrymmet för strategiskt agerande motverkas med andra ord genom att universitetets *strategiska kapacitet* urholkas allt mer. Ett sätt att tolka universitetsledningens försök att stärka sin styrningskapacitet och betona sin egen strategiska roll är att det allt mer uppfattas som vilken annan modern organisation som

helst. I föreställningen om ”organisationen” som idé ligger just bilden av en strategiskt kompetent ledning som rationellt styr verksamheten (Brunsson & Sahlin-Andersson 2000).

För det andra kan man tolka utvecklingen i termer av att idéen om det entreprenöriella universitetet har fått ett betydande genomslag när det gäller föreställningar om hur ett modernt och framgångsrikt universitet bör organiseras och ledas. Som jag tidigare nämnt refererar ledande beslutsfattare inom universitetet som jag intervjuat ofta till ”trippelhelix-modellen” och ”det entreprenöriella universitetet” som eftersträvansvärda universitetsideal.

Ett tredje, och måhända ett mindre konspiratoriskt, sätt att tolka de här processerna är att universitetsledningen successivt försöker anpassa sig till och lära sig hantera den nya institutionella och politisk-byråkratiska ordning som utvecklats inom det universitets- och forskningspolitiska fältet under 1990-talet.

Från ambition till verklighet

Vad vi egentligen behöver är ju egentligen en bättre omprioritering totalt sett. Det är lätt om man har pengar att satsa, men det är mycket svårt att få in dom här pengarna genom att säga, okej det här området skall vi inte ha på Lunds universitet. Där är vi extremt dåliga. Vi svälter ut lite här och där, det så det är... (Intervju: Björn Wittenmark).

Detta saknar jag på Lunds universitet. Basen för att identifiera var något håller på att växa fram. Vi kommer då på att vi skall satsa på nanovetenskap till exempel, vem fan kommer inte på det? Det gör man runt om i hela Europa! [...] i grunden tycker jag att dom bör förstärka sin kunskap om den egna organisationen (intervju: Karl-Axel Nilsson).

Den analys jag presenterat i det här kapitlet beskriver tydligt hur universitetet under det senaste decenniet allt tydligare lyft fram och betonat behovet av en ökad förmåga att göra prioriteringar genom att förstärka den centrala universitetsledningens styrningskapacitet. Det är här värt att påminna om att universitetet på olika nivåer även under 1980-talet genomförde prioriteringar. Dessa var framför allt av två slag. För det första kunde inriktningen på en tjänst (vanligtvis professorstjänst) ändras när tjänsteinnehavaren lämnade den. Inom

framför allt den medicinska fakulteten skedde detta tämligen stor omfattning.²⁴⁴ För det andra kunde prioriteringar ske när man i anslagsframställningar äskade medel för nya tjänster. Prioriteringsarbetet var dock av en helt annan karaktär i och med att universitet och högskolor reglerades av ett traditionellt centralstyrt budgetsysteem, där UHÄ fungerade som samlande länk mellan statsmakten och universitetet och högskolorna.

Jag har i analysen ovan redovisat ett stort antal initiativ till ökad central strategisk planering och övergripande forskningsplanering vid Lunds universitet under 1990-talet. Det är dock ibland ett stort steg från idé och ambition till faktiskt genomförande. Låt oss därför lite närmare studera vilken omfördelning av forskningsmedel mellan verksamhetsområdena som faktiskt skett och i vilken omfattning den centrala universitetsledningen har avsatt medel till särskilda satsningar. Den fortsatta analysen baseras i första hand på en genomgång av universitetsstyrelsens budgetbeslut under 2000-talet. Innan vi närmare studerar hur den centrala universitetsledningen omfördelat resurser de senaste åren finns de all anledning att påminna om den principiellt viktiga förändring av anslagen till forskning och forskarutbildning som skedde inför 1999, då anslagens indelning i anslagsposter per fakultet ändrades till anslagsposter per vetenskapsområde. Denna förändring innebar att den tidigare organisatoriska indelningen upphörde, vilket gav de enskilda lärosätena betydligt större möjligheter att fatta lokala prioriteringsbeslut inom ramen för detta anslag. Dessa förändringar var också en anpassning till den utveckling som sker och som innebär att allt fler forskningsprojekt går över de traditionella, organisatoriska fakultetsgränserna (Prop. 1996/97:141). Hur har då universitetet utnyttjat dessa nya möjligheter?

Ekonomisk omfördelning och prioriteringar 1999–2005

Frågan för det här avsnittet är om och i så fall hur universitetet kunnat förverkliga och realisera den aktivare styrningsdoktrin som växt fram. Inför verksamhetsåret 1999 och parallellt med framtagandet av universitetets första samlade forskningsstrategiska dokument²⁴⁵ beslutade universitetsstyrelsen i november 1998 att skapa ett ökat utrymme för nya forskningsinsatser genom att under perioden 2001–2004 ompröva cirka 2 procent av fakultetsmedlens årligen, dvs. en åttaprocentig omprioritering över fyra år. *Arbetsgruppen för övergripande forskningsfrågor* (AÖF), som jag diskuterade ovan, tillsattes och under våren 2000 lades ett slutligt förslag till omprio-

riteringar fram. Arbetet begränsades dock av den stora satsningen på ett post-genomt forskningsprogram (Swegene) som Lunds universitet (tillsammans med Chalmers Tekniska högskola och Göteborgs universitet) hade beslutat om hösten 1999. I detta förbinder sig LTH, matematisk-naturvetenskapliga området och medicinska området att satsa i storleksordningen 75 mkr på genomforskning under en femårsperiod för att matcha de bidrag som kan förväntas erhållas. I ansökan förbinder sig också universitetet att av gemensamma resurser satsa 15–20 mkr under motsvarande period för att finansiera en infrastruktur för forskningsområdet. Universitetsstyrelsen anvisar därför 3 mkr för genomforskning under år 2000 avseende främst lokalkostnader (Universitetsstyrelsens protokoll 99-11-08). Denna satsning på Swegene innebär i princip att de tre involverade fakulteternas samlade omprioriteringar används för att finansiera projektet och att en stor del av universitetets centrala omprioriteringar anvisas.²⁴⁶ I budgetbeslutet för 2001 fattar universitetsstyrelsen också beslut att avsätta 5 mkr från anslaget till forskning och forskarutbildning till särskilda satsningar för strategisk förnyelse av forskningen, och motsvarande belopp avsattes de följande två åren (Lunds universitet 2001d; Universitetsstyrelsens protokoll 02-11-11; Lunds universitet 2002a). Under de därpå följande åren ökar anslaget – i budgetbeslutet 2004 höjs beloppet till 12 mkr/år. I budgeten inför 2006 beslutar universitetsstyrelsen att följa rekommendationerna från Excellensprojektet ökar anslaget till rektors disposition med 8 mkr till drygt 20 mkr och avsätter dessutom 4,7 mkr till en särskild satsning på postdoktorala tjänster (Lunds universitet 2005a). I övrigt görs enbart marginella ekonomiska satsningar och prioriteringar inom ramen för budgetprocessen, oftast föranledda av särskilda satsningar från regeringen. Vilka slutsatser kan vi dra av den här översiktliga analysen av universitetsstyrelsens ekonomiska prioriteringar i forskningsfrågor under 2000-talet?

För det första kan man konstatera att rektor idag förfogar över cirka 12 mkr per år, vilket är mindre än en procent av det samlade fakultetsanslaget för forskning och forskarutbildning. Detta är avsevärt mindre än vad rektorskollegorna i Stockholm och Uppsala har till sitt förfogande (Lunds universitet 2005b:5). Vid Uppsala universitet har konsistoriet avsatt närmare 40 mkr till rektors disposition för strategiska satsningar inom forskning och forskarutbildning (Uppsala universitet 2006:17f). För det andra kan vi konstatera att möjligheterna till aktivt forskningsstrategiskt arbete och den faktiska omfördelningen av forskningsmedel i huvudsak sker på fakultetsnivå.²⁴⁷ För det tredje kan man konstatera att de ökade ambitionerna

och retoriken kring centrala prioriteringar och strategiska satsningar successivt även följs i faktisk handling, om än i blygsam omfattning. Skulle den i Excellensprojektet föreslagna fördubblingen av rektors särskilda medel bli verklighet kan man tala om att universitetet på allvar fått ett instrument för strategiska satsningar. När nu de ekonomiska ramarna för strategiska insatser expanderar väcks också frågan hur dessa prioriteringsprocesser ser ut. Hittills har man satsat på flervetenskapligt sammansatta ad hoc-grupper (AÖF, Forskningsstrategigruppen) med högt profilerade forskare från olika områden. När nu de ekonomiska ramarna för prioriteringar ökar, ökar även kraven på legitima prioriteringsprocesser. Hanteringen av de s.k. Linnébidragen ger oss här möjligheter att i detalj studera och värdera dessa processer.

Linnébidragen – om internt prioriteringsarbete

Under det senaste decenniet har en generell trend mot forskningsfinansiella satsningar på starka forskningsmiljöer präglat utvecklingen i flertalet ledande industrinationers forskningssystem (Ds 2004:21). Det svenska systemet har traditionellt i större utsträckning prioriterat modellen med inriktning mot enskilda mindre forskningsprojekt. Sedan mitten av 1990-talet har vi dock sett en rad nya finansieringsstrategier från finansierarnas sida. Nutek och senare Vinnova och Energimyndigheten har exempelvis satsat på 10-åriga kompetenscentra för forskningssamverkan mellan universitet och näringsliv inom strategiska områden. SSF och senare FAS har sedan ett några år utvecklat en modell för 5–6 år långa satsningar på strategiska centra. Trots detta har Sverige använt en tämligen begränsad andel av forskningsresurserna till satsningar på internationellt konkurrensmässiga starka forskningsmiljöer.

Från proposition till utlysning

Mot den här bakgrunden aviserar regeringen i sin senaste forskningspolitiska proposition en satsning på sammanlagt cirka 300 miljoner över en treårsperiod för att stärka de ledande forskningsmiljöerna och skapa en starkare förnyelsekraft inom det svenska forskningssystemet (Prop. 2004/05:80). Det huvudsakliga ansvaret för satsningarna föll på VR, men även FAS, Formas och Vinnova engagerades i processen, inte universitetet. Bakgrunden är att man inte anser att universiteten klarar av att prioritera. Statsmakternas synsätt formuleras väl av tidigare medicindekanen Per Belfrage när han säger:

Vad dom gör [universiteten] är att dom har en historisk resursallokering och så kan dom gå in och rucka lite här och där och synnerhet humaniora, där går det knappt att göra någonting alls. Och därför kan vi inte lägga ut mer pengar på universiteten för då får vi aldrig någon ändring (intervju: Per Belfrage).

I en gemensam utlysning den 21 juni 2005 inbjuder VR, FAS, Formas och Vinnova universitet och högskolor att sända in ansökningar till fyra helt eller delvis nya stödformer. För det första utlyste VR och Formas gemensamt de s.k. *Linnébidragen*, för det andra presenterades en gemensam satsning där Vinnova och VR gemensamt finansierade det stöd som fick namnet *Berzelius Center*, och för det tredje utlyste Vinnova stöd till behovsmotiverad forskning i form av *Vinn Excellence Center* (vilket är en fortsättning på programmet med kompetenscentra). Avslutningsvis aviserade FAS en framtida utlysning av *FAS-center*, en utlysning i linje med *Linnébidragen*.²⁴⁸

Denna form av finansieringsstöd har tidigare saknats i det svenska forskningssystemet och den kan beskrivas som en form av konkurrensutsatta fakultetsmedel där det är universiteten och högskolorna som formellt står som sökande och inte en enskild forskare eller forskargrupp.²⁴⁹ I utlysningen betonade VR särskilt den sökande högskolans engagemang och de sökta medlens koppling till universitetets samlade forskningsstrategier. Man krävde också en motfinansiering på 50 procent av det sökta beloppet från universitetets sida. Ansökningarna skulle för de enskilda miljöerna ligga i intervallet 5–10 miljoner i upp till tio år, och de enskilda universiteten och högskolorna fick maxbelopp i relation till sina samlade forskningsintäkter. Lunds universitet fick sammanlagt söka upp till 100 miljoner.

Den vetenskapliga granskningen av ansökningarna inom VR sker i fem grupper, motsvarande de fyra vetenskapsområdena, med stöd av internationella experter inom respektive område. Dessutom fanns en övergripande grupp som fattade det slutgiltiga beslutet och även behandlade ansökningar av mer flervetenskaplig karaktär.

Under våren 2005 håller finansiärerna flera formella och informella samrådsmöten med universiteten och högskolorna i olika konstellationer för att finna en samsyn på den konkreta utlysningen. Utlysningen kom ut strax innan midsommar 2005 och i första skede angavs 1 december samma år som sista ansökningsdag, men efter protester under hösten från flera av de stora universiteten och högskolorna senare-

lades ansökningstiden till den 23 januari, och det slutgiltiga beslutet från VR om fördelning av medlen skulle offentliggöras 30 juni 2006 varpå medlen omedelbart skulle utbetalas.

Om processen vid Lunds universitet

Under senvåren 2005 satte arbetet med Linnébidragen igång på allvar vid universitetet. Det huvudsakliga ansvaret vilade i ett första skede på fakulteterna att arbeta fram en rad förslag, som man därefter gemensamt vid universitetet skulle ta ställning till och prioritera bland. Den 1 juni skickade rektorsämbetet ut de universitetsspecifika anvisningarna till universitetets områden. Här fastställs för det första en generell tidsplan i fem steg:

- Fram t.o.m. 15 september. Varje område beslutar om sin process och forskargrupperna utarbetar sina intresseanmälningar
- 2005-09-15. Varje område lämnar över prioriterade förslag till planeringsenheten
- 2005-10-01. Besked till forskargrupperna vilka som skall få möjlighet att lämna in fullständiga ansökningar
- 2005-11-15. Forskargruppernas slutgiltiga förslag lämnas till planeringsenheten
- 2005-12-01. Universitetets ansökningar lämnas in till VR/Vinnova

Redan här ser man hur tidspressad processen var i samtliga steg. Intresseanmälningarna skulle i princip sammanställas under sommaren och åt de fullständiga ansökningarna gavs enbart 1,5 månader. Man skall här komma ihåg att det huvudsakliga ansvaret för dessa processer vilade på redan hårt engagerade och upptagna seniora forskningsledare och att projekten många gånger innefattade ett mycket stort antal forskare. Problematiken med tiden förstärks ytterligare när man beaktar omfattningen av den information som universitetsledningen begärde in redan i samband med intresseförklaringen.²⁵⁰

Ytterligare ett problem i sammanhanget var att VR dels ändrade i sin tidsplan, dels att man inte förrän i november skickade ut de detaljerade anvisningarna till de sökande. En slutsats så här långt är att universitetsledningen väljer, i en situation där redan finansierarna lagt fram

en mycket snäv tidsram, att både ha en tämligen bred underifrånstyrd förankringsprocess och redan i en första fas kräva in ett tämligen omfattande basmaterial från samtliga intressenter. En alternativ process hade varit att redan från början handplocka några områden – kanske med utgångspunkt i den senaste forskningsstrategiska planen – och ge dem bättre tid att utveckla färdiga ansökningar direkt.

Fakulteterna valde därefter något skiftande modeller för att hantera urvalsprocessen. Vid den medicinska fakulteten samlades först en konstellation bestående av fakultetsledningen, prefekterna, ledarna för de s.k. programområdena och de miljöer som redan tidigare hade status som stark forskningsmiljö (i VR:s regi) tillsammans med fakultetens *Scientific Advisory Board* (SAB) för att utforma en modell för hur processen skulle hanteras. Den svåraste frågan var att hitta en modell för selektion och prioritering, men man enades snart om att låta fakultetens internationella forskningsrådgivare ansvara för detta. Tidsmässigt krävde fakulteten in intresseanmälningar runt midsommar och fördjupade ansökningar under andra halvan av augusti. Slutligen beslöt rådgivningsgruppen att prioritera fem miljöer från det medicinska området (intervju: Patrik Brundin). De övriga områdena skötte i huvudsak urvalsprocesserna internt inom fakultetsledningen. Inom det samhällsvetenskapliga området kom det ursprungligen in ett tiotal intresseanmälningar och i vissa fall förde fakultetsledningen en dialog med olika intressenter, vilket kunde leda till att processen lades ner. Ett projekt innefattade ett samarbete med forskargrupper vid Malmö Högskola, men detta föll tidigt ifrån. Slutligen prioriterade fakulteten ett renodlat samhällsvetenskapligt och två mer fakultetsövergripande program (intervju: Sune Sunesson). Vid LTH tog fakultetsledningen hjälp av ett par välrenommerade LTH-forskare ”som inte hade fingrarna i syltburkarna” i urvalsprocessen. Fakultetsledningen hade här en viss koordinerande funktion genom att man kunde föra samman vissa grupper med varandra (intervju: PG Nilsson). Vid HT-området gick man inledningsvis ut med en öppen intresseanmälan till samtliga forskningsmiljöer. I ett första skede kom det in ett 20-tal intresseanmälningar av skiftande karaktär. På sensommaren hade man en genomgång i områdesstyrelsen där man utifrån forskningsstrategiska kriterier som tidigare uppvisade resultat, integration, sammanhållning och inte minst förnyelsepotential utkristalliserade fyra ansökningar som man skickade vidare till universitetsledningen (intervju: Jan Svensson).

Generellt har processerna sköts internt inom fakultetsledningarna och själva urvalsprocessen har fungerat tämligen friktionsfritt. Undantaget är här den medicinska fakulteten som huvudsakligen överlät till områdets SAB att prioritera bland ansökningarna.

I mitten av september kom det sammantaget in 35–40 ansökningar från områdena till universitetsledningen, där vicerektor Björn Wittenmark hade ett särskilt ansvar för hanteringen. Under de sista veckorna i september pågick sedan förhandlingar i en grupp bestående av den operativa universitetsledningen – universitetsstyrelsen var under hela processen lämnad helt åt sidan – och dekanerna. Även på universitetsnivån valde man att inte använda sig av sin internationella rådgivningsgrupp, utan man höll processen intern. I själva prioriteringsdiskussionen hade universitetsledningen och dekanerna i vissa fall skilda intressen. Ledningen ville dels maximera universitetets samlade potential i den nationella konkurrensen, dels värna de prioriteringar som man tidigare gjort i samband med antagandet av forskningsstrategierna ett par år tidigare.

Vad vi försökte göra väldigt klart var då att sprida riskerna eller chanserna på något sätt. [...] så vi såg till att vi hade ansökningar i alla boxarna, framför allt försökte vi då ta fram en extra push på det här med det multidisciplinära (intervju: Björn Wittenmark).

Dekanernas främsta intresse var å sin sida att maximera utfallet för deras egna prioriterade program.

Men själv grundidén var ju då att man hade dom här områdena och så hade man då ett övergripande område. Då började spelet [...] alla ville ha sina boxar så rena som möjligt.

- Och universitetet vill fylla upp alla?

Givetvis, men då kom det här med samarbete att bli rätt problematiskt därför att man hade så många egna intressen – så mycket eget som man ville fylla ut varje box med och det skapade naturligtvis en del trassel. Framför allt för att alla såg sig som ägare av den här gemensamma boxen och försökte på något sätt vältra över projekt från till exempel LTH-boxen till i första hand den gemensamma boxen och i andra hand till oss (intervju: Sune Sunesson).

I en situation där universitet har närmare ett 40-tal ansökningar från fakultetsområdena och där dekanerna utgör en väsentlig del av den grupp som skall fatta beslut om vilka projekt som skall få gå vidare kan man misstänka att det snabbt utvecklas lösningar och intresse-motsättningar, men Wittenmark menar att processen gick ”ovanligt smärtfritt”. Detta berodde på att alla områden fick med något projekt och att man i huvudsak följde de prioriteringar som fakulteterna själva hade gjort.

Medan förhandlingarna från ett universitetsledningsperspektiv uppfattades som tämligen smidiga och friktionsfria, uppfattades processen som betydligt mer konfliktfylld från fakultetsperspektivet. Inte minst synliggörs ett spel – ett triangeldrama – mellan LTH och medicinska fakulteten, det gemensamma området och de samhällsvetenskapliga och humanistiska fakulteterna.

Sen så småningom, mot slutet av sommaren, så började det här kristallisera sig och då började också diskussionerna på ett annat sätt. Och då kom den här besvärliga diskussionen om dom här boxarna [...]och där blev det väldigt mycket diskussion kring det här Edquist/Asheim-projektet [Circle]. Därför det hade ursprungligen lagts i LTH:s box [...] och sedan kom det då över hit i den gemensamma boxen, men då menade många att det här kan ju inte vara ett gemensamt projekt därför att [...] han är ju anställd på LTH och vi kan ju inget om samhällsvetenskap. Det måste vara där! Och så håller man på på det där sättet och skjuter på alltihopa och det där tog väldigt lång tid, samtidigt som det fanns ett väldigt stort intresse att skjuta dom här samhällsvetenskapliga och humanistiska projekten i sank, därför att dom menade att det är bättre att man inte går in med dom och istället går in med fler i dom andra boxarna, så det var ett jädra besvär alltså för att få det här att gå ihop. [...] så hela den här grejen med tionde området kom ju fram då som någon form av fruktansvärd..., många är ju så rasande på detta system att det finns ett sådant sidoorganisation, så det blev en väldigt stor irritation (Intervju: Sune Sunesson).

Spänningarna mellan LTH och den medicinska fakulteten å ena sidan och samhällsvetarna och humanisterna å den andra synliggörs när universitetet på central nivå skall göra strategiska övervägningar mellan de olika forskningsprogrammen.

Och det är klart att här sticker ju de här medicinska och tekniska miljöerna ut. [...] Det blir väldigt svårt att gå förbi dom för dom miljöerna – för även om dom miljöer som är stora i vår bemärkelse – så är det svårt med konkurrensen från dessa (Intervju: Jan Svensson).

Förutom förhandlingar mellan områdena fanns ett strategiskt spel inom ramen för den breda samhällsvetenskapliga och humanistiska ”boxen”. Juridiska fakulteten hade inga programförslag, så förhandlingarna gällde hur denna box skulle fyllas upp med samhällsvetenskapliga, ekonomiska och humanistiska program. Det speciella i den situationen var att här skulle dekanerna för dessa områden å ena sidan agera gemensamt i relation till de andra områdena och universitetsledningen och å andra sidan förhandla internt om utrymmet i deras ”box”.

Efter förhandlingarna i början av hösten kunde därefter de 16 utvalda projekten gå vidare och slutföra sina ansökningar. Tidspressen var fortsatt stark, inte minst för det humanistiska och samhällsvetenskapliga programmen där det inte finns en tradition av att arbeta med den här typen av stora programsatsningar, men också för att vr flera gånger ändrade tidsramarna och i de konkreta anvisningarna.

Vilka slutsatser om universitetets centrala styrningsförmåga kan vi dra av denna genomgång? Den dominerande bilden är att prioriteringar av detta slag i första hand är ett *förhandlingsspel* inom och mellan fakulteterna. Universitetsledningens uppgift kan främst beskrivas som en *medlare* med uppgift att lösa konflikter och intresse-motsättningar och föra processen framåt. I mitt intervjumaterial är det enbart i samband med diskussionerna om Circle som universitetsledningen tydligt positionerar sig och aktivt tar ställning.²⁵¹

Slutsatser

Den sammantagna bedömningen av styrnings- och prioriteringsprocesserna under 1990-talet är att de utgör ett markant brott mot den ordning som dominerande under 1980-talet. Det nya storuniversitet som växte fram efter 1977 års högskolereform krävde en allt mer långtgående decentralisering för att fungera. Den centrala universitetsnivån var då i stor utsträckning enbart en aktör som kanaliserade vidare organisationens krav och önskemål och där aktiva styrningsförsök, prioriteringar och resursomfördelningar hörde till undantagen. Akademisekreterare Hans Modig med erfarenhet från både Uppsala,

Stockholm och Lunds universitet, menar att de två förstnämnda universiteterna än idag är mycket mer centralstyrda än Lunds universitet (intervju: Hans Modig).

Under 1990-talet förändras successivt villkoren för arbetet på den centrala universitetsnivån, inte minst på grund av den nya institutionella ordning som växer fram efter 1993 års högskolereform och forskningsfinansierarnas förändrade strategier.

Vad som händer nu är (1) fakulteterna har noll pengar att röra sig med. Alltså dom kan inte ens betala löner till sitt folk. [...] (2) Dom stora programmen kommer in och då lägger man ju ansvaret på universiteten – och detta kommer nödvändigtvis hundraprocentigt, absolut säkert hundraprocentigt säkert att medföra att man kommer att lägga en ökad fokus på just universitetsledningen (intervju: Per Belfrage).

Med de förändrade villkoren ändras till viss del styrningslogiken inom universitetet. Där universitetsnivån tidigare kunde beskrivas som organisationens talesmän/kvinnor uppåt och utåt, utvecklas nu successivt en ny ordning där rektor och universitetsstyrelse ges roller liknande styrelse och verkställande direktör i privata bolag, men utan strategisk kompetens att fylla upp rollerna med.

Under den tid som jag varit engagerad så har ju aldrig universitetsledningen som sån haft något stort inflytande på forskningens upplägg och framför allt inte på innehållet. Det är två skäl. Dels har man ju faktiskt inte haft den kompetens man behöver. [...] Dels har det ju helt enkelt varit en pengafråga. Jag menar, Lunds universitet är ju lite exceptionellt i det avseendet att det är så stort och brett. Det har en del rektorer ju framhållit som en stor fördel, ”det stora universitetet”, liksom lagom överallt..., det finns alltså fördelar i det, men det finns också en nackdel. Det är så skilda kulturer, jag menar nationalekonomi är ju sin värld och det vi sitter i nu är en helt annan värld och det finns väldigt små gemensamma nämnare för detta. Och det kan man säkert säga, att man inte finner någon gemensam kultur. Det innebär alltid stora svårigheter när man som rektor då skall sammanfatta och skriva strategier. Så antingen får man ju då dela upp det och säga att vi har den strategin för dom och dom och dom. Eller så får man göra det oerhört övergripande så att alla ska få lite och så vidare och nu har det blivit lite grann av bådadera (intervju: Per Belfrage).

Successivt försöker dock universitetet förstärka universitetsledningens styrningsförmåga. När Göran Bexell tillträder som rektor 2003 utökas exempelvis ledningen för universitetet till en större krets bestående av inte bara rektor och prorektor, utan även av två vice-rektorer med linjeansvar för grundutbildning respektive forskningsfrågor (Universitetsstyrelsens protokoll 03-01-27). Hela styrningsproblematiken inom universitetet blir allt mer komplex under perioden. På en generell nivå leder den växande andelen externt finansierad forskning till att den traditionella hierarkiska ordningen sätts ur spel. Vi kan tala om att det i många fall skapas "vetenskapliga egenföretagare" eller entreprenörer, där universitetet på ett generellt plan blir allt mer likt ett forskarhotell för framgångsrika anslagssökare.

I linje med detta skapas också en rad nya organisatoriska modeller som förändrar arbetsformerna vid universitetet, och från ett styrningsperspektiv kan man något förenklat säga att styrningsprocesserna vid universitetet successivt ändrar riktning, från ett entydigt nedifrånupp-perspektiv mot ett top down-präglat styrningsflöde, samtidigt som de formella beslutsstrukturerna får allt mindre betydelse för den faktiska forskningsstyrningen.

Om vi använder de begrepp som presenterades i kapitel 3 följer utvecklingen en likartad bana som den vi såg i föregående kapitel, där man inledningsvis gör aktivt motstånd och protesterar mot kraven på en aktivare central styrning. Därefter sker en successiv anpassning där behovet av en utvecklad styrnings- och prioriteringsförmåga får allt större genomslag och också vinner allt mer legitimitet inom universitetet. De fundamentala drivkrafterna i de här processerna är dels forskningsfinansieringens förändrade karaktär, det ökade beroendet av externa resurser och satsningarna på starka forskningsmiljöer. Dels framstår förändringen från ett nationellt avgränsat och reglerat universitets- och högskolesystem till ett öppet och i konkurrens verkande internationellt eller globalt forskningssystem med ranking-listor och jämförelser som viktiga instrument som särskilt betydelsefull. Argumentationen från såväl ledande forskningspolitiker som universitetsledningen lyder ungefär: "Om vi skall kunna hävda oss i den internationella konkurrensen måste vi kraftsamla kring ett fåtal prioriterade områden där vi redan är framstående."

Kapitel 11

Integration och kommersialisering: Lunds universitet och tredje uppgiften

Inledning

Ett centralt tema i den forskningsteoretiska och forskningspolitiska litteratur som analyserades och diskuterades i kapitel 4 till 6 är den ökande integrationen och samspelet mellan forskningen och företag, myndigheter och organisationer i det omgivande samhället. Den gamla linjära innovationsmodellen (Bush 1945; Arrow 1962), där stora investeringar i grundforskningen vid universitetet förväntades resultera i teknologisk utveckling och innovationer, har både kompletterats med och till viss del ersatts av icke-linjära dynamiska modeller (Price 1969; Pavitt 1998; Klein & Rosenberg 1986) där begrepp eller koncept som "trippelhelix" och "innovationsystem" (Edquist 1997; Nelson 1993; Lundvall 1992) illustrerar framväxten av ett delvis nytt organisatoriskt fält runt den universitetsbaserade forskningen. Detta innebär bland annat att nya institutionella logiker och regler, kontroll- och samverkansformer och i inte minst nya aktörskonstellationer etableras runt universiteten och forskningen.

Vad den här litteraturen hävdar är i första hand *inte* att samverkan mellan forskare och aktörer i det omgivande samhället är ett nytt fenomen, utan snarare att det idag sker a) en *institutionell* och *organisatorisk integration* mellan universiteten och aktörer i det omgivande samhället och b) en utveckling av mer *systematiska strategier* och *organisatoriska strukturer* hos universiteten och högskolorna för att utforma samverkansformer och kommersialisera forskningsresultat. Detta är en utveckling som med accelererande fart har förstärkts under det senaste decenniet och inte minst efter införandet av den "tredje uppgiften" (samverkan med det omgivande samhället) – bredvid forskning och utbildning – i högskolelagen 1997.

Den framväxande integrationen mellan näringslivet och universiteten i fråga om kommersialisering och kommodifiering av forskningsresultat är ett intressant och i flera avseenden kritiskt fall när det gäller institutionell omvandling av universitet och högskolor, eftersom akademisk och kommersiell forskning kan betraktas som två helt skilda fält med olika logiker (Dasgupta & David 1987; 1994; Callon, Law & Rip 1986). Akademisk forskning har av Arie Rip beskrivits som en skorsten genom vilken peer review-processen kanaliseras ut forskningsresultat i offentligheten, medan den kommersiella forskningen bygger på en staketmetafor där patent- och licensrättigheter bygger stängsel mellan forskningen och offentligheten (Rip 1986). Frågan om patentering har, inte minst genom genforskningens genombrott och bioteknikens utveckling, blivit extra problematisk och svårhanterad. Vilken typ av information om det mänskliga livets beståndsdelar kan ett företag ha "äganderätt" till?

Med Jason Owen-Smiths ord:

In this sense, the rationalized system of rules, conventions, and taken-for-granted assumptions embedded in intellectual property law and the peer-review process represents two distinct (and potentially contradictory) institutional models for the organization and conduct of scientific and engineering research efforts (2003:94).

Lunds universitet är i flera avseenden ett särskilt intressant fall när det gäller formerna för och processerna kring den ökade integrationen mellan akademi och näringsliv. För det första utvecklades landets första forskningsby Ideon i Lund redan 1983. För det andra har man under mer än en tioårsperiod aktivt strävat efter en ökad kommersialisering av forskningsresultat. För det tredje har Lunds universitet såväl en medicinsk fakultet som en teknisk högskola, fakulteter där samverkan med industri och näringsliv har funnits längst och har de mest utvecklade formerna. För det fjärde har Lunds universitet tidigt och tydligt – till skillnad från exempelvis Vinnova, SULF, KI och Uppsala universitet – markerat att man velat avskaffa det s.k. *lärarundantaget* och påta sig ett ökat ansvar för kommersialisering och samverkan.²⁵²

Det här kapitlet är i princip upplagt i kronologisk ordning och syftar främst till att studera vilka *initiativ* ledningen för Lunds universitet tagit för att utveckla samverkansprocesserna med industri och näringsliv och vilka *organisatoriska uttryck* dessa initiativ har givits.

Om samverkan på gräsrotsnivå

Innan jag går vidare och analyserar den strategiska och organisatoriska utvecklingen vid Lunds universitet finns det anledning att betona, att det här kapitlet inte handlar om enskilda forskare och forskargrupperns samverkan med industriella partners, utan just om den institutionella och organisatoriska uppbyggnaden av samverkansformer vid Lunds universitet. När det gäller det första perspektivet, konkret samverkan på forskarnivå, har det exempelvis under decennier funnits täta kontakter mellan institutioner och forskargrupper på LTH och regionalt baserade företag liksom mellan biomedicinare, kliniska forskare och de stora läkemedelsbolagen i regionen (se t.ex. Pålsson 2003; Westling 2001a; 2004). De täta relationerna mellan forskningsmiljöer inom universitetet och etablerade svenska storföretag har, inte minst vid de tekniska högskolorna, en lång tradition.

När det gäller enskilda forskargrupperns samverkan med industrin har det inom ramen för Nutek/Vinnova och till viss del även runt forskningsstiftelserna utvecklats nya finansieringsformer som bygger på en fördjupad integration mellan industri och akademi. I mitten av 1990-talet etablerades i Nuteks regi ett program för uppbyggnaden av *Kompetenscentrum*, där en av målsättningarna var att utveckla former för multidisciplinär, internationellt ledande forskning, i en aktiv samverkan mellan näringsliv, offentliga aktörer, universitet, högskolor och forskningsinstitut. Utmärkande för dessa satsningar är dels den höga graden av grundfinansiering, dels den långvariga satsningen. Kompetenscentren finansieras med upp till 75 procent i tio år, vilket ger dem möjlighet att långsiktigt bygga upp, etablera och utveckla sin forskning. I den första omgången etablerades 28 kompetenscenter, runt om i landet, varav fyra i Lund. Kompetenscentrat i Bioseparation som jag diskuterade i kapitel sju är här ett exempel. Runt dessa nya centra utvecklades organisatoriska ramar med en särskild styrelse (med representanter från både industrin och universitetet) och en särskild föreståndare som nyckelaktörer. Utmärkande för denna organisatoriska lösning är att näringslivet och representanter från offentliga institutioner är i majoritet i styrelsen för att ”trygga inriktningen mot behov i näringslivet och offentlig verksamhet, d.v.s. behovsmotiverad forskning” (Vinnova 2004:7; Arnold & Bussillet 2004; Arnold & Clark 2004).

Under senare år har en ny generation forskningsprogram – *VINN Excellens Center* – med liknande uppbyggnad och inriktning initierats. Liknande forskningsprogram finner vi i VR:s och Vinnovas

utlysning av s.k. *Berzelius Center*, en utlysning som är en del av den satsning på starka forskningsmiljöer som annonserades i 2005 års forskningspolitiska proposition. Satsningen inriktar sig på excellenta grundforskningsmiljöer, men där det också skall finnas en aktiv samverkan med industri och näringsliv och en tydlig ambition att nyttiggöra och kommersialisera forskningsresultaten. Liknande forskningsstrukturer – med inriktning mot s.k. strategisk forskning – har byggts upp i samverkan med framför allt SSF. Inte minst de nya forskningsstiftelserna har tolkat sitt mandat på så sätt att man sett det som sin uppgift att vara en murbräcka för radikalt nya arbets- och organisationsformer inom universiteten och mellan universiteten och industrin. Det råder dock viss tveksamhet om de lyckats. Mats Benner drar i en analys av forskningsstiftelserna slutsatsen att ”lärosätena har [varit] relativt passiva i förhållande till stiftelseprogrammen, och inte uppfattat dem som element i en omstrukturering av verksamheten” (Benner 2005:314).

Låt oss nu titta lite närmare på hur Lunds universitet byggt upp och utvecklat sina samverkansformer de senaste decennierna.

”Samverkan över känd gräns” – en samverkansplattform ser dagens ljus

När jag i tidigare kapitel diskuterade förändringsprocesser inom den moderna vetenskapen och dess organisationer riktade jag särskilt uppmärksamheten mot de modeller som behandlar relationen mellan vetenskap och teknologisk utveckling eller mer generellt relationen mellan vetenskap och samhälle. Enligt en klassisk linjär syn utvecklas ny teknologi i en process från grundforskning, via tillämpad forskning till utvecklingsarbete. Denna linjära modell, som utvecklades under decennierna direkt efter andra världskriget, har kraftigt kritiserats och reviderats, och idag dominerar istället en modell där ny kunskap utvecklas i ett ständigt samspel mellan upptäckt och tillämpning och mellan olika typer av aktörer i innovationsprocessen. Uttryckt i institutionella termer innebär förskjutningen från en linjär mot en interaktiv syn på innovationer att gränserna mellan industri och akademi suddas ut, och att nya organisatoriska strukturer växer fram där vetenskapen och industrin kan mötas.²⁵³

I kapitlet om forskningspolitikens utvecklingsdrag visade jag på ett liknande sätt hur vetenskapen i allt större utsträckning integreras med politiska, ekonomiska och sociala processer utanför forsknings-

systemet. Sektorsforskningsstrukturens uppkomst, utveckling och institutionalisering i det svenska forskningssystemet och kodifieringen av högskolan som ”hela samhällets forskningsinstitut” kan ses som tydliga exempel på denna integration (se t.ex. Stevrin 1978; Premfors 1986; Nybom 1997; SOU 1997:7 för en bakgrund). Detta var dock en integration och samverkan som inte var helt konfliktfri, utan i slutet av 1960-talet och i början av 1970-talet kritiserades inte sällan de institutioner och forskare som aktivt samverkade med näringslivet för att man bedrev forskning ”i näringslivets tjänst”, och från den fackliga rörelsen drevs krav på en demokratisering av forskningsverksamheten (Westling 2001a:241ff; Ruin 1979).

Ett av få konkreta organisatoriska uttryck för näringslivssamverkan under 1970-talet var de s.k. *kontaktsekretariaten* som *Styrelsen för teknisk utveckling* (STU) sedan 1969 finansierade (Westling 2001a:17). Verksamheten var tämligen begränsad och omfattade enbart ett mindre sekretariat med 3–4 tjänster och man saknade i stor utsträckning kompetens för att utveckla ett fördjupat samarbete mellan universitetet och företag i omgivningen (intervju: Sven-Thore Holm). Avsikten var att förstärka kontakterna mellan högskolan och forskningsintressenter utanför denna inom främst det tekniska området. Kontakterna inriktades särskilt mot små och medelstora företag och enskilda uppfinnare. Efter förslag från forskningssamverkansutredningen (SOU 1980:42) utvidgades kontaktverksamheten 1980 till att omfatta alla delar av samhället och forskningen, samtidigt som finansieringen övertogs av universitetet och ansvaret för verksamheten överfördes till UHÄ med undantag för den del som avser direkt produktutveckling, vilken fortfarande finansierades av STU (Westling 2001a:18).

Mot slutet av 1970-talet påbörjades också en försöksverksamhet med ”kontaktforskare”. Syfte med försöksverksamheten var att ”ställa vetenskapligt tränad personal till förfogande för verksamheter inom skilda områden utanför universitetet, t.ex. produktutveckling, produktionsprocesser, arbetsorganisation, arbetsmiljö, långsiktig företagsutveckling, ekonomiförvaltning, marknadsföring etc., att sätta företagets (och myndigheternas) möjligheter till utveckling i förgrunden och att ta tillvara fördelarna för universitetets utbildning och forskning” (Universitetsstyrelsens protokoll 81-11-19).²⁵⁴ Denna verksamhet finansierades av den 1978 tillsatta ”Forskningssamverkanskommittén” (Fosam). Utredningen lämnade 1980 sitt betänkande ”Högskolan i FoU-samverkan” (SOU 1980:46). Utredningen föreslog där bland annat att högskolans samverkansroll skulle komma till

uttryck i högskolelagen. Universitetsledningen var dock tveksam till att ge samverkansrollen samma tyngd som den inomvetenskapligt och sektoriellt motiverade forskningen.

I universitetets remissyttrande kommer universitetsledningens ”linjära syn” på innovationer till tydligt uttryck.

Vi kan tänka oss att den redovisade synen på högskolans samverkans roll bör komma till uttryck i högskolelagen. Vi är däremot tveksamma till om detta bör ske som i förslaget med lika betoning av den inomvetenskapligt och den sektoriellt motiverade forskningen. Dels är förhållandet mellan dessa slags forskning högst varierande inom skilda områden, dels är inomvetenskapligt motiverad forskning universitetens specifika kompetens och därtill den nödvändiga grunden för annan slags forskning.²⁵⁵

Inom ledningen vid Lunds universitet institutionaliseras under 1980-talet successivt idén om universitetet som en viktig kugge i ”samhällsmaskineriet” och att samverkansprocesserna mellan universitetet och det omgivande samhället, då främst näringslivet, bör utvecklas och aktiveras. Men man betonar dock samtidigt:

Den nya uppgiften för högskolan att fungera som ett samhällets forskningsinstitut får inte leda till att det vetenskapliga arbetet påtvingas former som fjärrar det från klassiska forskningsideal och från det internationella vetenskapssamhället.²⁵⁶

De samverkansformer som växer fram under 1980-talet mellan universitetet och näringslivet präglas i stor utsträckning fortfarande av den mertoniska ideologin om forskningens öppenhet och tillgänglighet och av bilden av universiteten som specifika institutionella arrangemang som inte bör engagera sig i affär och kommersiellt driven forskningsverksamhet.

När marknadskrafterna blir involverade kan detta göra konkurrensen så intensiv att det inte är förenligt med god forskning, varnade Håkan Westling och levererade en talande bild: från att ha varit ett jungfruligt kloster har universitetet förvandlats till en promiskuös och stressig varuhusavdelning (Håkan Westling refererad i LUM 1989:6).

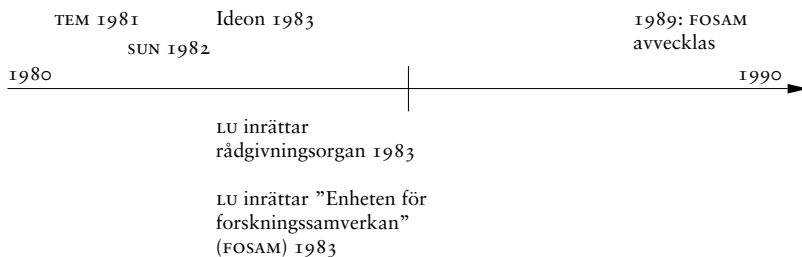
Den samverkan som utvecklades under 1980-talet formades efter en ideologi där parterna förväntades "bli vid sin läst" – med Håkan Westlings ord – "[j]ag tror inte att universitetet skall göra affärer, bli för att vi är för dåliga på [...] det. Det finns egentligen bara en sak som universitetet är bra på och det är att bedriva utbildning och forskning med ett långsiktigt perspektiv" (1989:32) – och växelverkan mellan universitetet och näringslivet "måste ske över en gräns som är känd och definierad" (1989:33).

Ett annat talande exempel på den samhällsroll som universitetet växer in i och påtar sig under det tidiga 1980-talet är det ökade intresset för s.k. *forskningsinformation*. Externa aktörer som näringsliv, organisationer och massmedier skulle, genom särskilda arrangemang som t.ex. journalistveckor, presskonferenser, "Forskningens dag", "Humanistdagar" och andra föreläsningar och popularisering av forskningsresultat, i större utsträckning informeras om den verksamhet som bedrevs vid universitet (se t.ex. LUM 1980 för en rad illustrativa exempel.. Själva begreppet forskningsinformation och de aktiviteter som initierades vid universitet illustrerar den tydliga åtskillnad som gjordes mellan forskningen och verksamheter i det omgivande samhället i enlighet med den dominerande linjära modellen. När forskningsresultaten väl var färdiga skulle de "föras ut" och användas av företag och offentliga organisationer. Samverkan skedde med andra ord på ett betryggande "armlängds avstånd".

Trots denna försiktiga inställning till ett ökat samarbete med näringslivet tas under 1980-talet en rad initiativ från olika parter för att stärka och utveckla det och finna nya samarbetsformer. Det var dock inte främst inom universitetet som samverkansfrågorna aktualiserades, utan en liknande reformagenda – där kontakterna mellan universitetet och industrin uppvärderades och prioriterades – fanns framför allt hos statsmakterna och inom näringslivet (Weingart 1991:31f; Pålsson 2003:243ff).

Figuren nedan visar några av de få institutionella nytillskotten under 1980-talet.

Figur 11.1 Nytillskott i samverkanssystemet 1980-1990

Det i Lund kanske mest synliga och konkreta uttrycket för denna nyordning är uppbyggnaden av *Ideon* (se nedan). Det är dock inte det enda exemplet, utan förändringar sker även på andra håll inom universitetet. Exempelvis beslutar universitetsstyrelsen i slutet av 1982 att inrätta ett centralt rådgivande organ för att stimulera till och finna adekvata former för samverkan mellan universitetet, näringslivet och offentliga organisationer och verksamheter (Universitetsstyrelsens protokoll 82-12-16), och året efter, 1983, slås *Fosamsektreteriatet* och *Kontaktsekretariatet* samman till den centrala förvaltningsenheten *Enheten för forskningssamverkan*, med uppdrag att samordna och effektivisera de utåtriktade aktiviteterna vid universitetet (LUM 1983:12). Förutom den etablerade verksamheten med kontaktforskare, dvs. forskare som under en begränsad tid "lånas ut" till företag och organisationer, utvecklas inom ramen för Fosam en rad kortare uppdragsutbildningar av karaktären "Kinesiska för affärsmän", "Att göra affärer med Indien" etc.²⁵⁷

Andra exempel på tidiga initiativ till ökat samarbete är bildandet av stiftelsen SUN (Samverkan-Universitet-Näringsliv)²⁵⁸ och den tvärvetenskapliga samarbetsplattformen TEM (Transport-Ekonomi-Miljö). De båda organisationerna är konkreta försök att skapa miljöer där universitetet kan visa sin samlade potential i fråga om vad man kan erbjuda näringslivet och samhället i övrigt (se LUM 1982:2 s. 2f).²⁵⁹ SUN kan i det närmste betecknas som en tidig form av trippelhelixsamverkan. Målsättningen med stiftelsen var att aktivera och stimulera kontakter mellan näringslivet och universitetet och verka för ett kontinuerligt informationsutbyte mellan forskare och näringsliv, ett utbyte som kunde resultera i sysselsättningsstimulerande verksamheter i länet. Landshövdingen var ordförande i stiftelsen och universitetet

representerades av rektor och förvaltningschefen. Länsstyrelsen bidrog, med stöd av den s.k. näringslivsdelegationen, med resurser till den administrativa strukturen.

Initiativet till TEM togs av ekonomen Karl Lidgren och gruppen bildades formellt redan 1981 för att 1984 ombildas till en stiftelse efter regeringens godkännande. Lidgren som hade kommit till universitetet och nationalekonomiska institutionen i början av 1970-talet började tidigt arbeta utanför universitetets väggar inom utbildnings- och jordbruksdepartementet och på Naturvårdsverket. Genom sina goda politiska kontakter med exempelvis centerpartisten Nils G. Åsling fick gruppen politisk uppbackning, och man kom till och med att etablera och bygga upp verksamhet i det starka centerfästet Sjöbo. Kommunen ställde upp med transport – den s.k. TEM-bussen – för att transportera forskare och företagare mellan Lund och Sjöbo. Verksamheten kom senare, genom Lidgrens kontakter med det tidigare kommunalrådet i Malmö Nils Yngvesson, också att etableras i Fosie i Malmö. Verksamheten finns fortfarande kvar och man arbetar idag främst med konsult- och utvecklingsfrågor inom miljöområdet (intervju: Sven-Thore Holm).

1986 hade universitetsstyrelsens årligt återkommande policyinterнат temat ”Universitet och näringsliv”. Där diskuterades bland annat hur relationerna mellan universitetet och näringslivet var uppbyggda och vilka eventuella åtgärder som borde vidtas. I det diskussionsprotokoll som fördes framkommer en i grunden positiv hållning till det allt tätare samarbetet med näringslivet. Man tog upp det välkända balansproblemet som en fara, och rektor Håkan Westling lyfte i sin slutsummering fram de eventuella problemen med bisysslor och sekretess som viktiga bevakningsfrågor. Angående det sistnämnda påpekar rektor att ”[s]å fort man sekretessbelägger är man ute på en väg som skapar problem. Om man kunde bekämpa sekretessen och befordra öppenhet i forskningsrapporteringen så vore man en bit på vägen”. De nya tiderna till trots står de traditionella normerna högt i kurs.²⁶⁰

Universitetens och högskolornas samverkansuppgift kom också utförligt att diskuteras i flera utredningar under 1980-talet och då särskilt av *Forskningssamverkanskommittén* – Fosam – som av regeringen hade fått uppdraget att utreda högskolans forskningssamverkan med forskningsråd, myndigheter, företag och organisationer. I betänkandet *Högskolan i FoU-samverkan* (SOU 1980:46) presenterade utredningen sina slutsatser, som i kort sammanfattning kan beskrivas i termer av att forskning som motiveras av samhällets behov bör föras in i högskolelagen som en särskild arbetsuppgift, likvärdig

med forskning som motiveras av en allmän strävan efter ny kunskap, och att högskolan bör tillföras resurser, kompetens, lokaler och adekvata planeringsinstrument för att leva upp till dessa förväntningar.²⁶¹

I materialet kring samverkansfrågorna anas ibland en något ambivalent hållning från universitetsledningens sida. Man lyfter å ena sidan fram att externfinansierad forskning inte är helt utan problem för universitetet och institutionerna. Samtidigt betonas å andra sidan att kontakter mellan forskare och näringsliv är viktiga och att den externfinansierade uppdragsforskningen är av betydelse för universitetets undervisning och forskning. Den externfinansierade forskningen kan, menar universitetsledningen, på sikt komma att begränsa de resurser, i fråga om personal och lokaler, som universitetet förfogar över för en av sina huvuduppgifter, den långsiktiga grundforskningen. Universitetets hållning sammanfattas väl av dåvarande framtidsminister Ingvar Carlssons när han säger: ”Ett universitet eller institution får aldrig bli så beroende av näringslivet att det inte ’orkar’ säga nej till ett industriuppdrag som inte är förenligt med universitetets filosofi” (refererad i LUM 1985:7).

Ett annat uttryck för det allt mer utvecklade samarbetet med det omgivande samhället är det växande antalet extra- respektive adjungerade professorer. Under efterkrigstiden har tillkomsten av nya ordinarie professorer varit det tydligaste uttrycket för den forskningens förnyelse och den vetenskapliga utvecklingen. Tillsättning av nya och återbesättning av redan befintliga professorer har traditionellt varit statsmakternas viktigaste instrument för att förnya och ange inriktningen på forskningen. De allt mer begränsade ekonomiska ramarna medför dock under 1980-talet att antalet nya ordinarie professorer begränsas kraftigt. Universitetsledningen skriver i verksamhetsberättelsen 1986:

Under de senaste åren har dock sådana tillskott varit sparsamt förekommande och fakulteterna har i stor uträkning måst komplettera sin forskningsorganisation med extra professorer och adjungerade professorer (drygt 20 extra och cirka 30 adjungerade professorer) knutits till universitetet med spridning över fakultetsområden – med viss tyngdpunkt på tillämpade forskningsområden.

Under motsvarande period har endast 10 helt nya ordinarie professorer tillkommit. Detta, menar universitetsledningen, ”speglar på ett påtagligt och positivt sätt det ökade samspelet med sam-

arbetsparter i det omgivande samhället men illustrerar beroendet av externa anslag för att förnya verksamheten” (Lunds universitet 1986b:13).

Det tidiga 1980-talets försök att stärka banden mellan universitetet och det omgivande näringslivet var både småskaliga och initierade och genomförda i en anda av dialog snarare än integration. Upprätthållandet av en tydlig gräns mellan akademi och industri var både ideologiskt och reellt sett djupt rotat på båda sidor. Framväxten av forskningsbyn Ideon är en process varigenom dessa gränser börjar luckras upp och omförhandlas.

Det är uppenbart att universitetsledningen redan i detta tidiga skede såg de potentiella problem som en kraftigt förändrad balans mellan externa forskningsresurser och fakultetsmedel förde med sig, men i konkret handlande gör man inget annat än att påtalar problemen för statsmakterna. Några mer utförliga diskussioner om egna interna prioriteringar står inte att finna i mitt material.

Ideon – en tidig trippelhelix?

Ett av 1980-talets stora projekt för utvecklingen av samarbetet mellan universitetet och näringslivet var uppbyggnaden av forskarbyn Ideon. Internationellt etablerades den första forskarbyn redan 1948 av Stanford universitetet (Levitt 1986). Utvecklingen tog dock inte fart förrän på 1960-talet i USA och idén exporterades under 1970-talet till Europa och då särskilt Storbritannien, där universitetet i Cambridge 1973 etablerade landets första forskarby. Den riktiga boomen för forskarbyar kom på 1980-talet då förekomsten spreds runt om i hela världen.²⁶² Enbart i de nordiska länderna finns idag ungefär femtio forskar- eller teknikparker (Bengtsson & Löwegren 2002:155). En allmän bakgrund till och drivkraft bakom etableringen av forskarbyar under 1980-talet var den under 1970-talet stagnerande världsekonomin och omvandlingen inom industrin när traditionella råvarobaserade näringsgrenar som varvsindustri och gruvor genomgick djupgående kriser och andra starka europeiska näringsgrenar (som t.ex. bilindustrin) hamnade under press från en ökad internationell konkurrens. Dessa förändringsprocesser tillsammans med en snabbt framväxande högteknologisk industri i nära anslutning till universitet och högskolor tecknar en kort bakgrund till forskar- och teknikparkernas uppkomst och utbredning. Studier av forskar- och teknikparkernas framväxt

visar att i samspelet mellan universitet, näringsliv och offentliga myndigheter är det de förstnämnda – universiteten – som vanligtvis har den mest undanskymda rollen, medan de offentliga myndigheterna oftast är den aktiva parten (Levitt 1986; Monck m.fl. 1990).

Uppkomsten av forskarbyn Ideon följer på många sätt det internationella mönstret med en kraftigt stagnerande regional ekonomi, inte minst i kölvattnet av varvskrisen och nedgångarna inom konfektions- och textilindustrin, men även andra områden som plast, gummi, byggmaterial etc. påverkades av den industriella omvandlingen. I slutet av 1970-talet och i början av 1980-talet pågick ett aktivt sökande efter nya, alternativa industrier och utvecklingsmöjligheter. I det sökandet etablerades kontakter mellan länsstyrelsen (och då framför allt landshövding Nils Hörjel) och forskare vid tekniska högskolan för att sondera nya idéer och utvecklingsmöjligheter.²⁶³ Länsstyrelsen hade en aktiv roll i de allt aktivare kontakterna mellan universitetet och det omgivande näringslivet och hade vid den här tidpunkten (1982) också tagit initiativ till bildandet av stiftelsen SUN.

Själva idén att etablera en forsknings- och teknikby i Lund föddes av professor Sture Forsén via en artikel i *Financial Times*. Forsén planerade idén hos universitetets rektor, statsvetarprofessorn Nils Stjerquist, som i sin tur inledde diskussioner inom universitetsledningen. Efter kontakter med andra forskarbyar runt om i Europa och inte minst ett besök av Ian Dalton, drivkraften bakom forskarbyn i Edinburgh, ökar intresset för en forskarby i Lund. Nu engageras näringslivsaktörer och inte minst Lunds kommun. Tillsammans börjar Dalton och Forsén närmare studera förutsättningarna för en forskningsby i Lund, men i det här skedet kom också den nya stiftelsen SUN, med länsstyrelsen som främsta drivkraft, tillsammans med Nils Stjerquist och Sverker Oredsson från universitetsledningen att vara de som driver projektet. De två Nissarna – Stjerquist och Hörjel – var gamla studiekamrater, vilket till viss del kan förklara det goda samarbetet mellan universitetet och länsstyrelsen i det här sammanhanget (Westling 2001a).

Alla inom universitetet var dock inte lika entusiastiska inför uppförandet av en forskningspark. En talande episod är att när Nils Hörjel, vid en stor näringspolitisk sammandragning på Draco 1982, vid de s.k. Dracodagarna, presenterade hela Ideonprojektet så ställde sig den dåvarande dekanen för den medicinska fakulteten och sedermera rektorn för Lunds universitet upp och menar att det inte behövdes någon forskningspark och att vi inom den medicinska fakulteten, med våra traditionellt starka band till svenska storföretag, främst inom

läkemedelssektorn, klarade detta själv (intervju: Sven-Thore Holm). Osäkerheten inom universitetet om att stimulera till nyföretagande bottnade många gånger i en rädsla för "brain-drain", helt enkelt rädslan för att de främsta förmågorna inom universitetet skulle sugas upp av företagen.

Hörjel är i dessa inledande processer en särskilt aktiv aktör och lyckas genom sina kontakter med Marcus Wallenberg och sitt engagemang i det av Ericsson ägda radiokommunikationsföretaget SRA (Svenska radioaktiebolaget) få de sistnämnda att etablera sig i Lund. Detta beslut påskyndar flera av processerna i etablerandet av Ideon och kommunen upplåter sin mark för den industriella utvecklingen. Den 29 september 1983 invigs forskarbyn Ideon officiellt. Den vidare uppbyggnaden av Ideon möjliggjordes inledningsvis dels genom medel från IKEA:s investeringsfonder (genom att finansminister Kjell-Olof Feldt,²⁶⁴ efter påtryckningar från Nils Hörjel, gjorde undantag från de gällande skattereglerna), dels genom privata investeringar av finansmannen Eric Penser.

Universitetets engagemang i Ideon utvecklas i början av 1990-talet genom att de tidigare ägarna av Ideons fastighetsbolag, Ideon AB, byggföretagen JM, NCC och Skanska drog på bolaget stora skulder i samband med den ekonomiska krisen. In kom då Sparbanken Finn och övertog och ställde om de lån som bolaget hade. Banken hade i detta skede ställt som krav för sitt övertagande att universitetet skulle gå in som delägare. Problemet var att universitetet inte fick äga bolag – detta var 1993, innan tillkomsten av LUAB – men man hittade både resurser i diverse fonder och former för ägande som möjliggjorde ett ökat engagemang från Lunds universitets sida (intervju: Sven-Thore Holm; SDS 2006b).²⁶⁵

Under 1990-talet fortsätter Ideon att utvecklas och 1991 splittras organisationen i två delar, *Ideon Vision*, en organisation för att stödja kommersialisering av forskning och teknologisk utveckling och *Ideon Center*, en serviceorganisation för forskarbyn. Ideon Vision omvandlades efter inrättandet av teknikbrostiftelserna som startade 1994 till Teknopol och blev sedermera en organisation utanför Ideon. Under hela 1990-talet har IDEON fortsatt att expandera och bestod 2003 av ungefär 150 högteknologiska företag och 50 serviceföretag inom exempelvis IT och bioteknik.

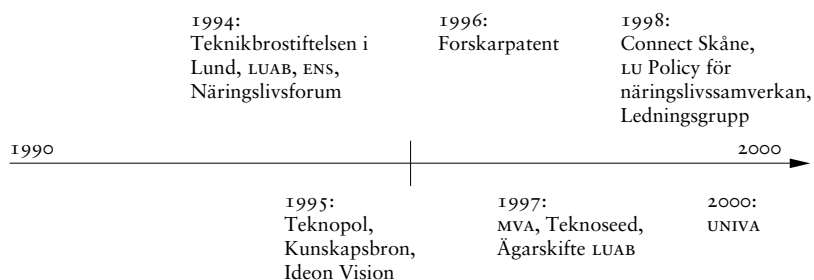
Sammanfattningsvis kan de samverkansprocesser som byggs upp från andra halvan av 1970-talet och under 1980-talet, mellan i första hand universitetet och näringslivet och mellan universitetet och

sektorsmyndigheter, förstås utifrån en linjär modell karakteriserad av samarbete mellan aktörer/institution med olika normsystem, styrelseformer och syften. Gränserna tycktes väldefinierade och man värnade hårt om grundforskningen (och utbildningen) som universitetets verkliga kärnverksamheter. Förutom den begränsade verksamhet som Fosam och TEM utgjorde fanns det i princip inga strukturer inom universitetets ram för att stödja integrationen med näringslivet. Ideonprojektet utvecklades också i stor utsträckning utan annan inblandning än Nils Stjernquists personliga engagemang som rektor.

Universitetet utvecklar sitt samverkanssystem: verktyglådan kommer på plats

I ett bredare historiskt perspektiv är samverkan mellan universitet och det omgivande samhället inget nytt fenomen utan snarare regel än undantag (jfr Pestre 2003). Däremot är det rimligt att hävda att perioden från andra världskriget fram till cirka 1980 internationellt och under ytterligare ett decennium i Sverige karakteriserats av en tydlig boskillnad eller i varje fall en säker armlängd mellan universitet och näringsliv. Inom ramen för den internationellt dominerande doktrinen sågs inte en närmare samverkan som nödvändig eftersom, enligt den linjära synen, de satsningar på fri grundforskning som samhället gjorde i förlängningen förväntades ge nyttigheter i social, ekonomisk eller militär mening. Inom den här studiens tidsperspektiv kan man tydligt se hur samverkansprocesserna under 1990-talet allt mer ändrar både karaktär och form och går in i ett intensivare skede. På ett övergripande plan kan man säga att de har gått från att ha varit externa i förhållande till universitetets kärnverksamhet till att mer och internaliseras som en del i den reguljära verksamheten.

I föregående avsnitt såg vi hur olika institutionella arrangemang etablerades för att stärka relationerna mellan universitetet och i första hand det regionala näringslivet. Stiftelsen SUN och forskningsbyn Ideon framstår här som centrala, och i avsnittet om förändringar i forskningsorganisationen såg vi flera exempel där universitetet och industrin samverkade inom ramen för samma struktur. I det här avsnittet skall jag utveckla analysen av den institutionella dynamiken i gränslandet mellan universitetet och det omgivande samhället.

Figur 11.2 *Nyttillskott i samverkanssystemet 1990–2000*

Under 1990-talet inleddes ett allt intensivare arbete kring samverkansprocesser och kontakter med omvärlden på såväl den nationella nivån som har universitetet lokalt. På det nationella planet är inte minst bildandet av de sju regionala *Teknikbrostiftelserna* (TBS) och initiativet att bilda holdingbolag vid elva universitet och högskolor 1993/1994 centrala komponenter i det förstärkta innovationssystemet. Som en följd av dessa initiativ bildas på den lokala nivån å ena sidan *Teknikbrostiftelsen i Lund* och å andra sidan holdingbolaget LUAB. Affärsidén bakom LUAB är att bidra till att Lunds universitets samlade kunskaper kommer till samhällets nytta och bedriva kommersiell verksamhet för att skapa resurser till Lunds universitets utbildnings- och forskningsverksamhet. Huvuduppgiften är att ta vara på innovationer som kommer till i anslutning till Lunds universitet och se till att de omvandlas till lönsamma produkter och företag. LUAB valde inledningsvis en strategi där man blev storägare i ett fåtal bolag, men denna strategi ändrades snart och fokus kom då istället att inriktas mot att bygga upp en större bolagsportfölj, men där LUAB:s ägarandel begränsades till 5–10 procent (intervju: P-O Hegg, Peter Honeth). LUAB är idag (2006) delägare i ett 35-tal olika produktions- och tjänstebolag.

Teknikbrostiftelsen i Lund har successivt byggts upp som en koncern där moderbolaget operativt verkar genom tre dotterbolag: *Teknopol AB* som arbetar med affärsutveckling, *Forskarpatent i Syd AB* (samägt med LUAB) som arbetar med patent och licensiering av forskningsresultat samt *Teknoseed AB* som är ett riskkapitalbolag med inriktning mot forskningsbaserade företag. Vid sidan av dessa tre bolag har TBS även tagit initiativ till projektet *Kunskapsbron*, som syftar till att via kunskapsöverföring från universitet och högskolor utveckla produkter och produktsystem i små och medelstora företag.

Universitetets engagemang med samverkans- och integrationsfrågor växer sig också allt starkare under 1990-talet. Införandet av tredje uppgiften i högskoleförordningen 1997 markerar en brytpunkt som fick universitetet att ytterligare höja sina ambitioner och sitt engagemang, men den ideologiska och formella inriktningen och strävan mot ökad näringslivsintegration och kommersialisering var redan fastlagd genom bildandet av LUAB, tillkomsten av teknikbrostiftelserna och de nya forskningsstiftelserna i början och mitten av 1990-talet (intervju: Peter Honeth; Lunds universitet 1999d).

I 1995 års strategiska plan skriver man t.ex. att "[s]amverkan med industrin bör intensifieras och formerna utvecklas. Möjligheten att organisera forskningsbolag ska utnyttjas och samverkan med Teknikbrostiftelsen i Lund²⁶⁶ och Ideon ska utvecklas". Universitetet utvecklar 1995–96 också en rad policyprogram för exempelvis skolsamverkan och för fort- och vidareutbildningsverksamheten. Vid universitetet inrättas nu även en särskild enhet med centralt ansvar för näringslivsamverkan – *Enheten för näringslivssamverkan* (ENS). Uppdraget är att stödja och stimulera den generella utvecklingen av närmare relationer mellan universitetet och näringslivet. ENS kan beskrivas som en "trafikkontroll" mellan universitetet och näringslivet (intervju: P-O Hegg). Den nya dialogen markeras också genom inrättandet av ett särskilt *Näringslivsforum* 1994.²⁶⁷ Successivt bygger man upp en ledningsgrupp – under rektorsämbetet – med ansvar för universitetets direkta samverkan med näringslivet. Under 1998 tillkommer ett policyprogram för den samverkan. Påföljande år avrapporteras projektet Omvärldskommunikation och frågor kring samverkan får en allt mer central position i universitetets kvalitetsutvecklingsarbete.

En annan viktig samarbetsplattform som utvecklas under andra halvan av 1990-talet är företagsnätverket *Connect Skåne*,²⁶⁸ som utvecklats till en mötesplats för aktörerna i innovationslandskapet runt Lunds universitet. Connect Skåne har en tydlig koppling till universitetet genom att VD:n för LUAB också är VD för Connect Skåne. Connect Skåne har under den senaste femårsperioden varit ett viktigt redskap för universitetets kommersialiseringsarbete (intervju: P-O Hegg; Lunds universitet 2002c).

Samverkansfrågorna handlar dock inte bara om strategiska planer och system, utan enskilda individers engagemang och de personliga relationerna mellan individerna i samverkansprocessen är också av väsentlig betydelse. På det lokala universitetsplanet har universitetsdirektör Peter Honeth genom sitt styrelseengagemang i Ideon AB, Ideon Center AB och som ordförande för Teknopol haft en avgörande

roll i universitetets allt intensivare arbete med samverkansfrågor i vid bemärkelse och särskilt när det gäller nyföretagande och kommersialisering (intervju: Sven-Thore Holm).

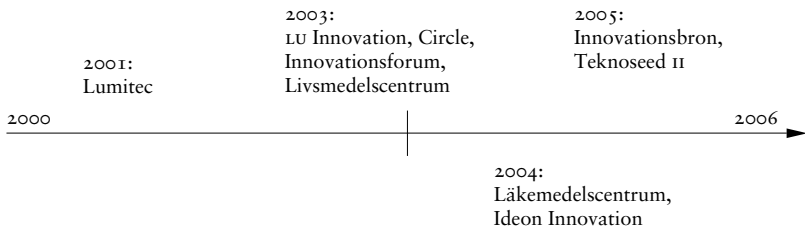
”Den stora röran i Lund”

Nästa stora utvecklingsfas när det gäller samverkan och kommersialisering inleds runt millennieskiftet. I början av år 2000 annonseras en stor satsning på entreprenörskap och innovationer där Lunds universitet tillsammans med *Teknopol* satsar på att utveckla forskningen och utbildningen inom området genom att exempelvis inrätta av en professur i entreprenörskap (vid Ekonomihögskolan) och en i innovation (vid LTH). Ungefär samtidigt går universitetet in i ett nytt konsortium för strategisk affärsutveckling i KK-stiftelsens regi inom livsmedels- och bioteknikområdena (Pressmeddelande KK-stiftelsen 1999-12-14). Konsortiet, som är till för att öka utvecklingskompetensen i näringslivet, kommer att få stor glädje av att universitetet bygger ut utbildning och forskning i entreprenörskap och innovation (LUM 2000:3).

Vad är det då som gör att universitetet väljer en allt mer offensiv strategi på innovationsområdet? Viktiga aspekter i sammanhanget är ett ökat tryck från såväl kommersiellt inriktade forskargrupper inom universitetet som från en lång rad externa aktörer. Det finns också ett stort moment av eget lärande i processen. Satsningarna i början av 2000-talet växer fram vid en tidpunkt när man inom universitetet upptäcker att uppstår en rad strukturer för kommersialisering runt omkring, men att man själv i stort sett saknar egna ”verktyg”, och det står klart att universitetet inte själv får ut särskilt mycket av dessa innovationsstrukturer (intervju: Sven-Thore Holm). Man kan också uttrycka det som att universitetet efter det formella och ideologiska skiftet runt 1993/94 sakta prövade sig fram och drog lärdomar av hur verksamheten utvecklades (intervju: Peter Honeth, P-O Hegg). I processen med att utveckla det lokala innovationssystemet har utländska universitet och då särskilt det i Oxford varit en viktig inspirationskälla (intervju: Peter Honeth).

Figuren nedan visar några av de centrala nya institutionella strukturer som växt fram i det regionala innovationslandskapet under den senaste femårsperioden.

Figur 11.3 Nytillskott i samverkanssystemet 2000–2006

Med de stora brittiska universiteten som förebild börjar man från universitetets sida i början av 2000-talet successivt bygga upp en egen intern innovationsstruktur genom att i första hand samordna de interna enheterna och tydliggöra sökvägarna för både forskare och näringslivsaktörer, och i andra hand genom nya institutionella innovationer som riskkapitalbolaget Lumitec och tjänstebolaget Univa. Lumitec växer fram som en konsekvens av LUAB:s strategi att bygga upp en större bolagsportfölj framför att vara majoritetsägare i färre bolag. Med fler bolag i portföljen ökar intresset från finansiärer som Industrifonden och Malmöhus Invest AB att satsa riskkapital i tidiga skeden av kommersialiseringsprocessen.

Vad som växer fram inom universitetet är en struktur som i flera avseenden är en parallell organisation till den som växt fram runt Teknikbrostiftelsen och dess dotterbolag. En intressebaserad konflikt seglade nu upp mellan universitetet och organisationerna runt Teknikbrostiftelsen (Lunds universitet 2004e). Den kan förklaras just av att universitetet började utveckla strukturer för att hantera uppgifter som Teknikbrostiftelsen i Lund hade fått i uppdrag av staten att sköta (RRV 2001, se särskilt bilaga 3; Vinnova 2003, bilaga 5d).²⁶⁹ Det finns flera exempel på överlappningar i innovationsstrukturen. På universitetssidan bildades år 2000 exempelvis Univa som ett universitetsinternt institut för att förstärka kunskapsöverföringen till små och medelstora företag, och LUAB hade allt mer fått rollen som finansiär genom bildande av Lumitec året efter. På TBS-sidan har dessa verksamheter sin motsvarighet i Kunskapsbron och Teknoseed. Frågan som ställdes på sin spets var vem som skulle göra vad.

Konflikten började lösas upp i samband med att staten bildade den finansiellt starka nya koncernen *Innovationsbron*. När det stod klart att Teknikbrostiftelserna skulle upphöra och en ny, samlad nationell

struktur ta plats, inleddes en dialog mellan universitetet och en rad andra aktörer i det regionala innovationssystemet, då särskilt Teknikbrostiftelsen i Lund, för att tillsammans hitta en lämplig arbetsfördelning. Systemet som nu utvecklas innebär i princip att universitetet, eller mer konkret personalen vid LU Innovation, tar ansvar för den interna "scoutingen" inom universitetet efter potentiellt goda företagsidéer och för vissa inledande bedömningar av de tekniska, marknadsmässiga och rent företagsmässiga förutsättningarna ("inflödet"). Därefter tar Innovationsbron och dess kontaktnät över och ansvarar för den vidare utvecklingen av bolagen ("utflödet") (intervju: Sven-Thore Holm; Jonas Callon; P-O Hegg).

Universitetet hade i ett inledningsskede hoppats att det gemensamt ägda bolaget Teknopol skulle ta hand om den universitetsinterna idésökningen, men det visade sig snart att de anställda där hellre ville arbeta med den senare fasen av kommersialiseringarbetet när bolagen redan satts på fötter. Då valde universitetet istället att bygga de interna strukturerna för idésökning och för att stödja forskarna i initiala skeden. Ett problem med den rollfördelning som nu utvecklas är att Innovationsbron med sina relativt starka resurser kommer in tämligen sent i processen, när redan färdiga bolag bildats. De universitetsinterna organisationerna som i huvudsak ansvarar för den interna idésökningen och de tidiga faserna i kommersialiseringprocessen saknar många gånger de resurser som krävs i detta skede.

På hösten 2003, i samband med forskningsbyn Ideons tjuugoårsjubileum, annonserar universitetet att man tillsammans med Ideon, Teknikbrostiftelsen i Lund och Region Skåne etablerar en ny plattform kallad *Innovationsforum* för samverkan inom innovationsverksamheten. Syftet är att bättre samla aktörerna i regionen inom en och samma samverkansplattform. Innovationsforum har blivit en viktig mötesplats för alla aktörerna i det regionala innovationssystemet. Det har inte minst haft stor betydelse när det gäller att "foga samman" de inblandade aktörerna, men också när det gäller att finna en bra arbetsfördelning sinsemellan i form av idésökning, inkubatorverksamhet och lånefinansiering (intervju: Sven-Thore Holm, Peter Honeth).

Universitetets egen satsning, kallad *LU Innovation*, innefattar förutom de satsningar på intern idésökning som nämndes tidigare, också satsningar på entreprenörs- och innovationsforskning, t.ex. genom inrättandet av det universitetsgemensamma forskningsprogrammet Circle.²⁷⁰ Näringslivsenheten byter nu också namn till LU Innovation för att signalera att man tar ett bredare grepp på innovationsfrågorna vid universitetet. Inom ramen för LU Innovation och de plattformar

och kontaktnät de bygger upp växer nu ett mer utvecklat innovationssystem fram. Det inkluderar exempelvis system för idésökning, affärs-, finansierings- och patentrådgivning, finansieringsmöjligheter via Innovationsbron och LUAB, men också fysiska miljöer i form av s.k. inkubatorer, där nya företag ges goda förutsättningar att utvecklas.²⁷¹

Det senaste tillskottet i det allt mer samordnade innovationssystemet runt Lunds universitet är just etablerandet av samverkansprojektet *Ideon Innovation* i september 2004. Ideon Innovation är den första permanenta inkubatorn i Ideon (tidigare har Kuvösen och Växthuset utgjort liknande miljöer i mindre skala och av mer temporär karaktär).

En väsentlig skillnad mellan det gamla ENS och LU Innovation är att man nu helt och hållet fokuserar verksamheten på att söka och värdera idéer och teknologier inom universitetet liksom på att stödja och stimulera kommersialisering och bolagisering av dessa idéer i ett tidigt skede. ENS hade i det sammanhanget en mer otydlig och diffus roll som en allmän "dialogpartner" med näringslivet.²⁷² Den typ av stödjande och stimulerande arbete som LU Innovation bedriver riktar sig i första hand mot två fakulteter vid universitetet, LTH och den medicinska fakulteten.²⁷³

En annan väsentlig aspekt av arbetet med samverkansfrågor från mitten av 1990-talet och framåt är framväxten av nya typer av plattformar för att konkret hantera de utökade samverkansambitionerna. Universitetet har exempelvis inrättat en rad centrumbildningar för att hantera branschriktad forskningssamverkan, t.ex. *Centrum för läkemedelsforskning*, *Livsmedelscentrum i Lund*, *Functional Foods* etc. Den här typen av centrumbildningarna har den dubbla funktionen att "mäkla samman" forskargrupper inom universitetet och koppla samman dem med intressenter inom industrin. Genom att samordna den kompetens som finns inom området har man ökat dess externa attraktivitet.

Centrum för läkemedelsforskning växte fram genom att en rad forskargrupper med gemensamma intressen, främst inom ramen för Kemicentrum, samlades i ett mer eller mindre informellt nätverk runt läkemedelsforskningen. Drivande i processen var Eva Hansson, prefekt för den kemiska institutionen. Efterhand inleddes mer formella förhandlingar och diskussioner med universitetsledningen om att forskningen inom läkemedelsområdet borde lyftas fram, stöttas och finna fastare former. Läkemedelsområdet kom senare att lyftas fram som ett av universitetets särskilt prioriterade områden i det forskningsstrategiska dokument som lades fast av universitetsstyrelsen i december 2003.

Året därpå 2004 inrättades *Centrum för läkemedelsforskning* under ledning av Christer Sjögren, utbildad farmaceut med erfarenhet både från läkemedelsindustrin och från Uppsala universitet som adjungerad professor. På ett konkret plan har man å ena sidan försökt kartlägga nya patentbara uppfinningar och idéer inom framför allt tekniska högskolan och medicinska fakulteten och stödja forskargrupperna i den fortsatta kommersialiseringsprocessen och i kontakterna med läkemedelsindustrin. Å andra sidan har centrumet försökt föra samman forskargrupper med gemensamma intressen för att på så sätt stärka läkemedelsforskningen internt men också tydligare exponera forskningen mot de stora läkemedelsbolagen (intervju: Christer Sjögren; *Läkemedelsvärlden* 2005).

Livsmedelscentrum i Lund (LCL) inrättades formellt, på våren 2003. Tidigare hade ett livsmedelkonsortium funnits där Lunds universitet – främst LTH och delar av ekonomihögskolan – tillsammans med SLU i Alnarp samverkade inom livsmedelsområdet.²⁷⁴ Forskarna vid framför allt kemikentrum var inte nöjda med hur verksamheten utvecklades och konsortiet bröts därför upp. Nu bestämde universitetet, med Peter Honeth och rektorn för LTH Thomas Johannesson i spetsen, att vidareutveckla verksamheten i egen regi. I det skedet rekryterades Jan Brattström som tidigare varit VD för Köttforskningsinstitutet i Kävlinge för att som föreståndare göra en omstart för verksamheten. Under de första åren har strategin varit att bygga upp en rad projekt och dra in forskningsmedel till verksamheten. Här har man valt samma strategi som en liknande strategi Lunds lasercentrum, valt dvs. att ta in medel i centrat för att därefter kanalisera dem vidare ut till specifika projekt som bedrivs vid institutionerna. Den fortsatta utvecklingen av centrubildningen handlar i stor utsträckning om att utveckla innovationsprocesserna och knyta sig närmare de strukturer som utvecklats i regionen runt Innovationsforum (intervju: Jan Brattström).

I det här branschriktade perspektivet framstår *Medicon Valley Academy* (MVA) som det mest utvecklade exemplet. MVA syftar till att främja den biomedicinska utvecklingen i regionen genom samverkan kring kunskapsutveckling och kunskapsspridning. Projektet är ett samarbete mellan danska och skånska universitet och högskolor, universitetssjukhus och företag inom det biomedicinska området i Öresundsregionen. Universitetet framhåller i sitt strategidokument om omvärldsrelationer, att det är en ambition att styrelserna för denna typ av centrubildningar i ökad utsträckning skall ledas av ordföranden från näringslivet (Lunds universitet 2000:10). Den här typen av initiativ får under 2000-talets första hälft en allt centralare position på universitetets dagordning.

Utvecklingen av de branschriktade samverkansplattformarna inom livsmedels- och läkemedelssektorn har varit viktiga tillskott för att integrera, samla och visa upp universitetets forskning inom sektorerna, men det finns också ett antal problem som måste hanteras. När det gäller Läkemedelscentrum, som i stor utsträckning har kommit att ägna sig åt att söka kommersiellt intressanta idéer inom universitetet, finns en risk att det utvecklas ett dubbelkommando där LU Innovation och Läkemedelscentrum arbetar med samma sak. När det gäller livsmedelssidan fanns där redan innan universitetet på allvar började bygga upp sina interna strukturer ett stort etablerat närverk för innovation och kommersialisering inom området runt *Skånes Livsmedelsakademi*. Detta är kanske en förklaring till att de här strukturerna inte fullt ut har integrerats med de strukturer som universitetet byggt upp internt och i samverkan med parterna i Innovationsforum.

Utformningen av dessa stora satsningar kan sägas vara ett uttryck att universitetet, på central universitetsnivå, övergett den gamla linjära innovationsmodellen och helt anammat det mer dynamiska synsätt som etablerats inom den ekonomiska forskningen under 1990-talet. Trippelhelix-modellen beskrivs ofta av ledande företrädare inom universitetet som ett explicit ideal att sträva mot (intervju: Björn Wittenmark, Gunilla Jönsson). En hypotes som exempelvis trippelhelix-modellens främst företrädare Henry Etzkowitz och andra för fram att det allt intensivare samarbetet mellan industri, akademi och stat i förlängningen kommer att innebära interna förändringsprocesser inom vart och ett av de tre benen. Beskrivningen av universitetets syn på samverkan i 1999 års forskningsstrategier har starka likheter med de processer som beskrivs kring trippelhelix-konceptet. Man skriver:

Samverkan med det omgivande samhället inte kan ses som en isolerad verksamhet som är skild från t ex utbildning och forskning. Universitetets hela verksamhet kommer att bedrivas så att den tillför samhället kunskaper och kompetenser samtidigt som verksamheten hela tiden utvecklas genom impulser som kommer utifrån. Så är hela utbildningsverksamheten ett exempel på samverkan med det omgivande samhället: utbildningsutbudet förändras med hänsyn till behov som finns på arbetsmarknaden samtidigt som universitetet förser arbetslivet med kvalificerad personal. På samma sätt fungerar forskningen i samspel med det omgivande samhället. Samverkan i mer direkt mening kan ta sig många olika uttryck, och en central form för samverkan innebär

att aktörer utanför universitetet medverkar i olika delar av universitetets verksamhet, t ex genom direkt medverkan i forskningsprojekt och utvecklingsarbete (Lunds universitet 1999c:23).

Sammanfattningsvis har jag kunnat visa hur den innovationsstrategiska ”verktygslådan” successivt utvecklats i och omkring universitetet under den senaste tioårsperioden. De senaste åren har dessutom stora ansträngingar gjorts för att få de olika pusselbitarna att bättre passa ihop. Men bilden av det regionala innovationssystemet framstår trots allt fortfarande som tämligen splittrat.

Slutsatser

Under de senaste två decennierna förstärks och utvecklas universitetens roll som ”hela Sveriges forskningsinstitut”. Det växer successivt fram allt mer integrerade forskningsstrukturer och ett allt intensivare dynamiskt samarbete mellan Lunds universitet och det omgivande samhället. Två iakttagelser framstår i sammanhanget som särskilt intressanta.

För det första ser vi en tydlig utveckling där universitetet under 1980-talet i stor utsträckning saknar redskapen för att kraftfullt engagera sig i en närmare dialog med det omgivande samhället och kommersialisera forskningsidéer och resultat. Uppbyggnaden av Ideon är här ett tydligt exempel. Universitetet är med som initiativtagare och i vissa skeden som drivkraft, men den organisation som byggs upp sker i stor utsträckning utanför dess ram och utan finansiellt stöd från universitetet. Under 1990-talet ges universitetet allt bättre redskap för sitt arbete med näringslivsintegration och kommersialisering – med holdingbolagen och Teknikbrostiftelserna som tydliga exempel – och det växer då successivt fram en lång rad processer och strukturer inom och i gränslandet mellan universitetet och dess omvärld för att stödja denna integration och samverkan. Universitetet går i allt större utsträckning in som en aktivare aktör och visar sig vid flera tillfällen berett att göra tämligen omfattande ekonomiska investeringar för att utveckla samverkansplattformar och redskap för kommersialisering.

För det andra visar utvecklingen inom detta område dels på en tydlig följsamhet och lyhördhet inför nationella forskningspolitiska signaler från universitetsledningarnas sida, dels på forskningsfinansieringens stora betydelse för universitetspolitiska strategier och handlingsmönster. Detta blir särskilt tydligt från 1990-talet

och framåt när den borgerliga regeringens omläggning mot en mer näringslivs- och tillväxtorienterad forskningspolitik med tydligt fokus på integration och samverkan mellan näringsliv och forskning. Schematiskt kan man säga att universitetsledningarnas strategiska respons på ökade institutionella krav på integration och samverkan har förändrats från en i första hand undvikande strategi under 1980-talet till allt mer aktiva anpassningsförsök under 1990-talet och framöver. Denna förskjutning kan, menar jag, dels förklaras av att det skett ett ideologiskt och diskursivt skifte och att innovationsperspektivet institutionaliseras allt mer. Studier från andra svenska universitet visar att den nationella forskningspolitikens förändrade inriktning – mot innovationspolitik – skapat ett klimat på universiteten där utvecklingen av infrastrukturella plattformar och mekanismer för kommersialisering av forskningsresultat och kommodifiering av forskning och utbildning uppfattas som allt mer legitim (Jacob m.fl. 2003). Detta diskursiva skifte kan dock inte ensamt förklara universitets förändrade förhållningssätt, utan de ekonomiska realiteterna i form av ett ökat beroende av extern finansiering och de starka finansierarnas allt mer utvecklade innovationspolitiska agenda sätter också sina spår och påverkar universitetets utveckling. Finansiellt allt svagare universitet finner det allt svårare att driva en egen innovationspolitisk och forskningsstrategisk agenda och riskerna med att ”gå emot strömmen” har ökat allt mer. Det är en risk som få universitetsledningar är beredda att ta.

Del V
Analys och slutsatser

Kapitel 12

Analys och slutsatser

I den här avhandlingen har jag skildrat och analyserat den forskningsstrategiska och forskningsorganisatoriska omvandlingen av Lunds universitet inom ramen för en förändrad forskningspolitik och inte minst inom ramen för en kraftfull vetenskaplig dynamik. Analysen sträcker sig över drygt två decennier med start i det tidiga 1980-talet. I detta avslutande kapitel skall jag i första hand sammanfatta mina resultat och relatera dem till en mer generell och bredare diskussion om universiteten och den universitetsbaserade forskningens villkor inom ramen för ett framväxande globalt kunskapssamhälle. Men jag tänkte inte sätta punkt där, utan jag vill också ta mig friheten att blicka framåt och diskutera universitetets framtid och vad jag tror kan och bör göras för att stärka Lunds universitet som forskningsuniversitet.

Studiens huvudsakliga resultat

Studiens huvudsakliga resultat kan diskuteras med utgångspunkt i den sammanfattande modell som jag presenterade avslutningsvis i kapitel 3. Modellen syftade till att ge oss verktyg för att studera institutionell evolutionär förändring och preciserade begreppsligt institutionaliseringsprocessens faser och förändringsprocessernas skiftande form. Inte minst presenterades en taxonomi över organisationers strategiska respons på institutionella krav och förväntningar. Institutionaliseringsprocessen är central för min framställning och kan beskrivas som en innovations långa och inte sällan svåra resa från idé till obesträtt "socialt faktum". Genom imitation, teoretisering och goda exempel sprids, omtolkas och översätts universitets- och forskningspolitiska idéer och fenomen globalt över världen. Vissa idéer får enbart begränsad spridning och ebbar ut tämligen omgående. Andra innovationer får ett mer globalt genomslag, växer successivt fast och får konkreta uttryck i lokala kontexter. Begrepp som "Mode 2" och "Trippelhelix" är exempel på globala idéer som färdats en lång bit

på vägen från idé till fullt sedimenterad och utvecklad institution. Samtidigt är det uppenbart att organisationer som universitet har en väl utvecklad "löskopplingsförmåga", dvs. en förmåga att skydda sina kärnverksamheter och på pappret anpassa sig till och anamma nya organisatoriska modeller och koncept.

Det postakademiska forskningssystemet

På en övergripande nivå visade analysen av forskningspolitikens omvandling i kapitel 5 att forskningspolitiken allt mer inordnats i och kommit att utgöra en väsentlig komponent i en brett formulerad innovationspolitik. Detta är en politisk ordning där den traditionella forskningspolitiken samordnas och integreras med ekonomiska, sociala och politiska ambitioner och målsättningar. Kopplad till detta innovationspolitiska perspektiv etableras föreställningen om ett framväxande kunskapsamhälle som en dominerande diskursiv ordning. Universitets- och forskningspolitiken blir i detta postakademiska perspektiv ett redskap för att hantera regionalpolitiska, arbetsmarknadspolitiska, miljöpolitiska och jämställdhetspolitiska målsättningar, och lager på lager av nya uppdrag ges till den universitetsbaserade forskningen. Denna delvis nya forskningspolitiska ordning växer fram samtidigt som den universitetsbaserade forskningen kläms mellan den dubbla bördan av ökade kostnader – inte minst inom infrastrukturunga områden inom medicin och teknik – och krympande direkta statliga forskningsanslag.

I det här övergripande perspektivet kan man tala om framväxten och etableringen av ett *postakademiskt forskningssystem* som en form av politisering av universitets- och forskningspolitiken, men också som en sorts av byråkratisering då universiteten som organisationer och de enskilda lärarna och forskarna förväntas hantera en rad tillkommande arbetsuppgifter.

Under min undersökningsperiod utkristalliseras något av en distinkt egen svensk forskningsmodell, karaktäriserad av en relativt stor andel *externfinansiering* och en betydande *pluralism* på den forskningsfinansierande sidan. Dessutom utmärks systemet av en betydande *öppenhet* eftersom det finns goda förutsättningar att bedriva forskning – om bara finansieringen kan säkras. Baksidan av detta mynt är att inflytandet för professorer och institutions-, fakultets- och universitetsledningar över den enskilde forskarens etableringsmöjligheter är tämligen litet (Benner 2003:122). Kombinationen av en generellt ökande externfinansiering och en finansiering som i allt

större utsträckning prioriterar starka forskningsmiljöer framför enskilda projekt tillsammans med den utbredda pluralismen, leder till att det inom universitetet växer fram två distinkt olika maktsystem: ett formellt system runt den traditionella universitetshierarkin och ett informellt system kopplat till framgångsrika forskningsledare. Det informella maktsystemet stärks allt mer under 1990-talet genom finansiärernas förändrade strategier och när allt mer av de direkta statsanslag som det formella universitetssystemet handhar används till att utveckla, stärka och motfinansiera de miljöer som externa finansiärer definierat som starka. På detta sätt begränsas universitetets eget strategiska handlingsutrymme i en tid då prioriteringar och aktiva forskningsplanering från universitetens sida allt mer efterfrågas.

Ett annat utmärkande drag hos det svenska forskningssystemet är de skilda villkor som gäller för olika grupperingar inom systemet. Många är välkomna, men förutsättningarna skiljer sig radikalt åt. Dessa karaktäristiska drag ger forskningssystemet klart förmoderna – oformaliserade och i det närmaste feodala – karaktärsdrag. Systemets inriktning och utveckling påverkas exempelvis i högre grad av framgångsrika forskargrupsledare än av de formella beslutsorganen och de yngre forskarna blir, för sin etablering i systemet, allt mer beroende av tillträde till de nätverk som forskargrupsledarna bygger upp.

Vad som också blir tydligt i min och andra studier av det svenska forskningssystemet är dess breda uppdrag. Universiteten fungerar i avsaknad av en större institutssektor som ”hela Sveriges forskningsinstitut” och skall utföra både inomvetenskapligt motiverad och behovs- och problemmotiverad forskning. Detta i kombination med det postakademiska universitetssystemets karaktäristiska drag skapar betydande styrningssvårigheter för universiteten och högskolorna i allmänhet och för ett brett och mångfasetterat universitet som Lunds universitet synnerhet. Styrningsproblematiken bottnar i en osäkerhet om vilka principer som skall styra organiserings- och styrningsarbetet inom universitetet. Denna osäkerhet leder till att universitetets *kapacitet* att göra prioriteringar och satsningar försvagas genom att det utvecklas parallella styrningsprinciper som inte sällan motsäger varandra, men det skapar också en *rädsla* och *försiktighet* inför förändringar eftersom man helt enkelt inte vet vilka målsättningar man skall prioritera och arbeta efter.

I studien har jag analyserat olika aspekter och förändringsprocesser i det universitets- och forskningspolitiska fältet. I kapitel 2 lyfte jag fram tre centrala analytiska element i fältbegreppet: *logiker*, *gränser* och *styrningsstrukturer*. Min analys har visat hur fältet över tid blivit

allt mer pluralistiskt med flera olika konkurrerande logiker och styrningsprinciper. Det finns exempelvis grundläggande skillnader – inte minst när det gäller synen på öppenhet och tillgänglighet – mellan den fria grundforskningen, den behovsmotiverade forskningen och den strategiska/kommersiella forskningen. Avsaknaden av industri-nära forskningsinstitut i det svenska forskningssystemet har gjort att universiteten har ett ansvar för att bedriva både grundforskning och tillämpningsnära och kommersiellt inriktad forskning. Detta breda ansvar blir idag allt mer problematiskt och spänningsfyllt när den ekonomiska svångremmen dras åt och substantiella prioriteringar i verksamheten blir ett faktum.

Min analys har också visat att universitets- och högskolefältets gränser blivit allt mer porösa och otydliga. Forskningspolitikens breddning och integration i ett vidare innovationspolitiskt fält tillsammans med arbetsmarknads- och regionalpolitikens forsknings- och utbildningspolitiska genomslag suddar ut fältets tidigare tämligen klara gränser. Denna pluralism och otydlighet i fråga om styrningslogiker och gränser *förstärker* å ena sidan förändringstrycket i sektorn och *försvarar* å den andra sidan aktörernas möjligheter till kollektivt handlande och motstånd mot politiska och kommersiella påtryckningar.

Styrningsstrukturerna i fältet har även de skiftat karaktär i grunden. Universitets- och forskningssystemet är i flera avseenden ett skolboksexempel på förskjutningen från "government" till "governance". Det är ett system som traditionellt har reglerats och styrts av den parlamentariska styrningskedjans principer med formella beslutsarenor och beslutsregler. Idag blir det allt tydligare hur en informell förhandlingsregim – där forskningens inriktning och orientering i stor utsträckning bestäms genom förhandlingar och dialog mellan forskningsledare å ena sidan och forskningsfinansiärerna å den andra – allt mer dominerar forskningssystemet.

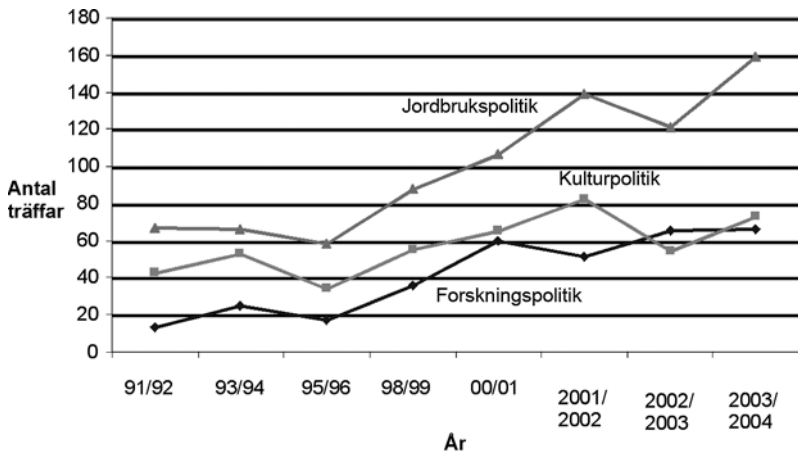
”Forskningspolitiken är död”

Det vilar något paradoxalt över den forskningspolitiska utvecklingen i Sverige de senaste 10–15 åren. Å ena sidan finns en tämligen bred acceptans bland ledande politiska aktörer runt föreställningen om kunskapssamhället och den högre utbildningens och forskningens centrala roll för att klara den ökade internationella konkurrensen och bibehålla och utveckla välfärden. Kunskapssamhället är ett mantra som ständigt upprepas i den politiska debatten. Samtidigt förs det inte någon egentlig och mer omfattande offentlig politisk debatt om forsk-

ningspolitikens utformning och inriktning. Ulf Sandström har i en utförlig analys av den svenska forskningspolitiska debatten i dagspress, tidskrifter och riksdagens motionsflöde under de senaste decennierna visat hur den forskningspolitiska debatten blivit allt mer omfattande (Sandström 2002a; jfr Benner 2000). Jag menar att hans analys är missvisande eftersom den inte jämför med något annat politikområde, och att hans resultat kan förklaras av att den offentliga debatten växt generellt.

Figuren nedan visar antalet träffar för sökorden ”forskningspolitik”, ”kulturpolitik” och ”jordbrukspolitik” i det samlade riksdagstrycket.

Figur 12.1 Forskningspolitik som debattämne (Rikslex)

Syftet med figuren är inte att säga något om jordbruks- respektive kulturpolitik, utan enbart att illustrera att forskningspolitik, relativt sett, är ett politiskt område som alla ser som en allt viktigare framtidsfråga, men som få politiker är intresserade av att diskutera. Varför är det så? För det första finns det en betydande *politisk konsensus* kring huvuddragen i den forskningspolitiska utvecklingen idag. När de borgerliga partierna i *Allians för Sverige* på våren 2006 presenterar ett gemensamt dokument kring utbildnings- och forskningspolitik ligger detta helt i linje med den politik som regeringen fört de senaste mandatperioderna: satsningar på starka forskningsmiljöer och kommersialisering av forskningsresultat. För det andra har de ledande forskningspolitiska aktörerna – rektorerna vid de stora universiteten

– i princip abdikerat från den offentliga debatten. Det är idag ytterst sällan som de diskuterar utbildnings- eller forskningspolitiska frågor på tidningarnas debatt- eller kultursidor.²⁷⁵ En annan tänkbar förklaring till detta är att den decentralisering och avreglering av universitets- och högskoleväsendet som kontinuerligt pågått sedan början av 1980-talet, men särskilt efter 1993 års högskolereform, medfört att gränsen – demarkationslinjen – mellan den politiska och akademiska sfären flyttat ner i universiteten. Från att det tidigare fanns en tydlig gräns mellan universitetsledningen och statsmakten har idag universitetsledningarna blivit indragna i den politiska sfären som verkställare av offentlig utbildnings- och forskningspolitik. Demarkationsgränsen mellan de båda sfärerna flyttas då ner i organisationen och ligger idag istället mellan fakulteterna och universitetsledningen. Rektorsrollen omvandlas från ”primus inter pares” eller universitetets gemensamma talesperson till ”maktens förlängda arm”.

För det tredje finns det anledning att fundera kring hur pass intresserade av och kunniga om forskningspolitik riksdagsledamöterna är (jfr Universitetslärares 2006:10/11). Av de riksdagsledamöter som blev invalda i riksdagen efter valet 2002 har 45 procent en treårig eller längre högskoleutbildning i bagaget (SCB 2002). Det finns inga säkra siffror på antalet riksdagsledamöter med genomgången forskarutbildning. Min genomgång av riksdagsledamöterna tyder på att ett 15-tal ledamöter har disputerat och att enbart 2–3 är verksamma vid någon av landets högskolor och universitet.²⁷⁶ Även om siffrorna är osäkra kan vi dra slutsatsen att antalet aktiva forskare som arbetar i riksdagen är tämligen begränsat.

Lunds universitet i omvandling

Det senaste decenniet har det växt fram en omfattande litteratur som från olika perspektiv analyserar och diskuterar det moderna universitetets möte med industriell omvandling och kunskapssamhällets framväxt, och de nationella och regionala utmaningar som en ökad ekonomisk globalisering och konkurrens fört med sig (Clark 1998; 2001; Shattock 2003; Sörlin & Törnqvist 2000; Sörlin 1996; Blücker, Neave & Nybom 2006; Sporn 1999; Slaughter & Leslie 1997; Maassen & Neave 1999; Jacob & Hellström 2000; Etzkowitz & Leydesdorff 1997; Delanty 2001; Amaral, Meek & Larsen 2003). Litteraturen pekar på och lyfter fram en mängd olika förändringsprocesser när det gäller universitetets forskningsorganisation, styrningsstrukturer och relationer till sin omgivning. I generella termer pekar flertalet förfat-

tare på utvecklingen av en delvis ny, hybridliknande universitetsmodell som växer fram ur det klassiska europeiska forskningsuniversitetets sammansmältning med entreprenöriella ambitioner och ideal.

I den här studien har jag följt och analyserat de generella omvandlingsprocesserna vid Lunds universitet och då särskilt uppmärksammat fyra tematiska processer. För det första har jag visat hur den normativa självbild som universitetets ledande företrädare ger uttryck för förändrats från ett entydigt humboldtideal, uppbyggt kring de mertonska CODUS-normerna och hänvisande till ”de lärdas republik” som en distinkt egen självreglerande samhällssfär, till en pluralistisk verktygslåda, laddad med en rad olika normativa ideal för att möta en mängd aktörer med skiftande intressen och ambitioner. Universitetsledningen lär sig successivt under perioden, genom att bredda sin normativa repertoar, att hantera en allt otydligare gräns mellan vetenskapen och samhället. Ju mer som det innovationspolitiska perspektivet institutionaliseras i universitetsvärlden och i det forskningspolitiska landskapet, desto tydligare träder universitetsledningens entreprenöriella ideal fram. Att beskriva sig som en entreprenöriell högskola är idag lika självklart som att referera till det humboldtska arvet. Denna förändringsprocess måste också förstås mot bakgrund av den tekniska och medicinska forskningens allt större andel av de samlade forskningsintäkterna. Man skulle i det här avseendet kunna tala om en omvandling av Lunds universitet från ett ”multiversitet” i riktning mot ett ”biotechuniversitet”.

Analysen av den forskningsorganisatoriska utvecklingen i kapitel 8 och 9 visade hur universitetsledningen under 1980-talet försöker återupprätta en klassisk universitetsorganisation med forskningsmässigt starka fakulteter och verksamheten huvudsakligen förlagd till etablerade ämnesinstitutioner. Denna återgång till traditionella akademiska arbetsformer kan beskrivas som en motreaktion mot de byråkratiska strukturer – exempelvis sektioner och nämnder – som byggdes upp inom universitet under 1970-talet. Men det kan också beskrivas som en anpassning till en delvis nygammal socialdemokratisk forskningspolitisk strategi.

Under 1990-talet hamnar dock de små ämnesinstitutionerna under allt kraftigare press från en rad olika håll. Från ett ekonomisk och administrativt perspektiv upplevs de små institutionerna som alltför bräckliga och ineffektiva för att hantera de uppgifter som en fortlöpande decentralisering fört med sig. Från ett mer forskningspolitiskt och vetenskapsdynamiskt perspektiv växer forskningens praktik allt mer utanför och i gränsland mellan de etablerade ämnena. Ämnes-

disciplinerna och fakultetsstrukturen beskrivs under 1990-talet allt mindre som en lösning på byråkratiska problem och allt mer som ett problem i sig – en hämsko för den vetenskapliga utvecklingen. Efter hand blir det också allt tydligare hur de stora forskningsfinansiärerna – framför allt de nya forskningsstiftelserna – utvecklar allt mer proaktiva strategier för att omvandla forskningsorganisationen vid universiteten. Satsningarna på kompetenscentra och strategiska centrum är konkreta uttryck för den strategin. Min analys av den forskningsorganisatoriska utvecklingen vid Lunds universitet visade tydligt hur det i kölvattnet av de här processerna sker en utveckling mot allt större institutioner. Vid den medicinska fakulteten sker i ett par omgångar en radikal omläggning av organisationen från ett 70-tal institutioner i mitten av 1980-talet till enbart sex stora institutioner 2005. Vid den naturvetenskapliga fakulteten samlas successivt alla verksamhet i fem stora samlokaliserade byggnadskomplex från kemikentrum i norr, via ekologicentrum, det framväxande biologicentrum och fysikum till geocentrum i syd. Även inom de övriga områdena pågår liknande processer. Avvikande i det här sammanhanget är det samhällsvetenskapliga området, där det i början av 2000-talet sker en skilsmässa mellan ekonomihögskolan och de övriga institutionerna inom fakulteten.

Parallellt med den här utvecklingen mot större, samlokaliserade institutioner sker en tämligen snabb tillväxt av ofta flervetenskapliga centrumbildningar på såväl den centrala ledningsnivån (det s.k. tionde området) som på fakultetsnivå. De här förändringsprocesserna skapar ibland starka spänningar och motsättningar i organisationen, vilket synliggör svårigheterna att både vara ett traditionellt europeiskt forskningsuniversitet med starka fakulteter och ämnesdiscipliner och samtidigt ett entreprenöriellt universitet med fokus på bredare och mer profilerade flervetenskapliga centrumkonstruktioner. Konflikten är idag dock i första hand i inte *ideologisk* utan *ekonomisk*. I en situation med allt hårdare konkurrens om forskningsresurser och med allt mer urholkade fakultetsresurser skärps intressekonflikterna generellt inom universitetet och mellan särskilt fakultetsstrukturen och det tionde områdets. Trenden mot allt fler centrumbildningar tycks inte avta utan det kommer med stor sannolikhet fortsätta att alstra ännu fler mer eller mindre formaliserade centrumbildningar, konsortier och nätverk över etablerade ämnes-, institutions- och fakultetsgränser. För att behålla sin dynamiska karaktär och funktion behöver universitetet utveckla en tydligare strategi för centrumbildningarna, dess roll i universitetsorganisationen, deras arbetsformer och inte minst deras tillkomst och avveckling.

Det område där universitetsledningen har haft svårast att genomföra reella förändringar är det forskningsstrategiska området. I kapitel 10 beskrev jag i detalj hur universitetsledningen på det retoriska planet gått från att under 1980-talet helt avfärda tanken på att den centrala universitetsledningen skulle lägga sig in forskningsfrågor till att under 1990-talet allt tydligare påtala behovet av prioriteringar och strategiska vägval. Jag visade hur man genom arbetet med strategiska planer, arbetsgrupper för övergripande forskningsfrågor, idéråd, Excellensprojekt etc. försökt flytta fram den centrala universitetsledningens positioner i forskningsstrategiska frågor. Men jag visade samtidigt att det faktiska resultatet i kronor och ören måste betraktas som tämligen magert. I en situation där fakultetsmedlen kryper både realt och framför allt i relation till den externt finansierade forskningen är det svårt för universitetsledningen att i faktisk handling omsätta sina uttalade ambitioner i praktisk politik. Det är också tydligt att "universitetsledningen" i det här sammanhanget, med några få undantag, är liktydigt med rektorsämbetet och att universitetsstyrelsen fortfarande inte har någon mer strategisk roll i frågan som gäller forskningen och dess inriktning. Jag tycker att det finns all anledning att idag resa frågan om dels vilken roll som universitetsstyrelsen skall ha i forskningsstrategiska frågor, dels om den typ av styrelsesammansättning som utvecklats de senaste två decennierna har förmåga att ta ett större forskningsstrategiskt ansvar inom universitetet.

Det fjärde och avslutande förändringstemat handlar som samverkansformer mellan universitetet och näringslivet. Min analys visade att det under 1980-talet fanns få strukturer eller plattformar inom universitetet för att stärka och utveckla samarbetet mellan forskningen och näringslivet, och det stora Ideonprojektet kom i allt väsentligt att utvecklas utanför ramen för Lunds universitet. Dock skall det framhållas att uppbyggnaden av Ideon i flera avseenden har varit en förutsättning för den fortsatta uppbyggnaden av samverkansstrukturerna som sker på 2000-talet. I den meningen kan man tala om Ideonprojektet som ett "kritiskt vägskalet".

Samverkan med näringslivet byggdes upp runt den ideologiska doktrinen om universitetet och näringslivet som två separata sfärer med tydliga och nödvändiga gränser mellan sig. Den ekonomiska krisen och innovationspolitikens genomslag i början av 1990-talet innebär i allt väsentligt en kognitiv kursändring – på såväl det nationella som det lokala planet – med sikte på ökade integration mellan forskningen och näringslivet. I slutet av 1990-talet och i början av 2000-talet växer det inom och runt Lunds universitet snabbt fram

en rad innovationspolitiska aktörer och plattformar, och efter en hel del spänningar och konflikter mellan olika intressegrupper märks nu uppkomsten av ett allt mer samordnat regionalt innovationssystem.

Lunds universitet är i flera avseende ett typiskt fall där den gamla forskningsorganisationen med starka ämnesinstitutioner och fakulteter kompletteras med gränsöverskridande nätverk och forskningscentra, där djupt, institutionaliserade, decentraliserade styrningstraditioner vävs samman med nya managementprinciper och en aktiv strävan efter en starkare central styrningskapacitet och där integrationen med näringslivet prioriteras parallellt med akademisk integritet och självständighet. Denna hybriditet och påtagliga pluralism kan tolkas som en hälsosam och nödvändig lyhördhet inför de olika universitetskulturernas skilda ideal och behov, men den kan också uppfattas som en farlig väg mot desintegration och en allt mer svårstyrd organisation, i en tid när behovet av konsolidering och prioriteringar växer.

Utvecklingen vid Lunds universitet reser frågan om ett och samma universitet kan vara både ett traditionellt brett humboldtuniversitet och ett entreprenöriellt universitet med integration och kommersialisering högt på dagordningen? Kanske tvingas vi då acceptera en än lösare federativ universitetsstruktur där de olika områdena styrs av olika ideal och utifrån skilda principer.

Lunds universitet i ett komparativt perspektiv

This is an age of educational convergence. The dominant model is the Anglo-American research university, which now towers above all other forms of higher education. It is as strong in its domain as Wall Street and the City of London are in theirs; as dominant as American software platforms, as Microsoft in IT; and almost as dominant as American films and television. Never since the establishment of the University of Berlin in 1810 has a single type of university been so hegemonic, or so widely imitated (Marginson 2006:68).

Det ligger mycket i Simon Marginsons analys att vi lever i en tid då bilden av det amerikanska forskningsuniversitetet nått en i det närmaste världsomspännande hegemonisk dominans. Den i Europa pågående omvandlingen av universitets- och högskolesystemen – den s.k. Bolognaprocessen – är bara ett av flera uttryck för den anglo-amerikanska universitetsmodellens globala spridning och dominans.

Ett annat uttryck för universitetsfältets globalisering är att beskrivningarna av de problem och utmaningar som moderna universitet och högskolor idag står inför är påfallande lika. Universitet och högskolor runt om i världen har att hantera det tämligen snabba skiftet från elit- till massuniversitet, som innebär att inte enbart fler studenter står vid universitetens portar, utan i första hand att studentpopulationen är betydligt mer diversifierad när det gäller bakgrund, kunskaper, ambitioner, ålder etc. Universitet och högskolor runt om i världen rapporterar också om att myndigheter, företag och politiker förväntar sig mer utbildning och forskning till en lägre kostnad. Politiker kräver mer genomströmning och ”accountability”, företagen kräver motprestationer för de investeringar som de gjort. Men mest av allt lever universitet och högskolor under press från det faktum att den vetenskapliga kunskapsexpansionen vida överskrider de resurser som universiteten och högskolorna har till sitt förfogande.

The point is inescapable: internationally, no one controls the production, reformulation, and distribution of knowledge. Fields of knowledge are ultimately uncontrollable force that can readily leave universities running a losing race. Just by itself, the faculty of a university, department by department, expresses an inexhaustible appetite for expansion in funding, personnel, students, and space. Rampaging knowledge is a particularly penetrating demand, rooted in the building blocks of the system: it shapes the basic-unit orientation, organization, and practice. Since it has no stopping place, it never ceases. As one field of knowledge after another stretches across national boundaries and brings more parts of universities into a truly international world of science and education, growth in knowledge specialties also becomes the ultimate internationalizing force for the higher education sector of society (Clark 1998:131).

Bilden som träder fram i min analys av Lunds universitet bekräftar och kompletterar i stor utsträckning analyser av universitet i USA, Storbritannien, Kontinentaleuropa och Australien (Geiger 2004; Clark 1998; 2003; Marginson 2004; Shattock 2003). De dagsaktuella problembeskrivningarna runt om i världen tycks i stor utsträckning samvarier och detta gäller i kanske än högre utsträckning de strategier som universiteten anammar för att hantera dessa problem.

Burton Clark visar i sina fallstudier hur en lång rad universitet och högskolor – däribland Chalmers i Göteborg – strävat efter att

förstärka sin egen styrningskapacitet. Detta har oftast inneburit att man exempelvis, som i Lund, försökt förstärka den centrala universitetsledningens förmåga till selektion och prioriteringar och att man byggt upp nya gränsöverskridande forskningsstrukturer i form av centrumbildningar, forskningslabb och interna forskningsinstitut vid sidan av de etablerade ämnesinstitutionerna. Utvecklingen mot en mer matrisliknande forskningsorganisation vid Lunds universitet ligger väl i linje med utvecklingen vid såväl andra svenska universitet som universitet runt och i världen.

Universitet och högskolor runt om i världen tycks, när det gäller den interna styrningen, ha valt delvis olika strategier. Många universitet och nationella universitetssystem tycks enbart ha valt att införa och förstärka byråkratiska styrningsstrukturer, medan andra valt att fusionerna de byråkratiska och akademiska krafterna och gemensamt utvecklat den universitetsstrategiska styrningsförmågan. Här tycks Lunds universitet i huvudsak ha valt den första linjen, och det är i min analys tydligt hur dekanerna fungerar som försvarare av sina respektive intressegrupper snarare än som gemensamt ansvariga för universitetets generella utveckling. Analyserna från åtskilliga europeiska och amerikanska universitet visar att förmågan att integrera och förena de akademiska och byråkratiska styrningskrafterna i en gemensam forskningsstrategisk struktur är en väsentlig komponent i en framgångsrik utveckling och omvandling av universiteten (Clark 1998; Shattock 2003). Shattock talar om framgångarna för universitetet i Warwick som framdrivna av en "self-directed autonomy" etablerad genom att man strävat efter att "integrate management systems with academic culture". Burton Clark skriver i mer generella termer utifrån sina fallstudier:

Most important, the administrative backbone fused new managerial values with traditional academic ones. Management points of view, including the notion of entrepreneurship, were carried from center to academic heartland, while faculty values infiltrated the managerial space. The blending of perspectives worked best when academics who were trusted by peers served in central councils and took responsibility for the entire institution (Clark 1998:137).

Lunds universitet har, som jag visat, strävat efter att utveckla den typ av självstyrande förmåga som fallet Warwick illustrerar, men man har precis som flera andra stora traditionella europeiska forsk-

ningsuniversitet inte haft den kapacitet som krävts utan har som t.ex. Cambridge valt att fortsätta med en långtgående decentralisering och lokalt professionellt styre (Shattock 2003; Clark 2004). Lunds universitets position i det svenska forskningssystemet liknar till viss del den som Cambridge har i det brittiska, och den långtgående decentraliseringen och avsaknaden av central selektion och profilering har många gånger visat sig framgångsrik. Frågan är dock om den är lika framgångsrik i framtiden med en snabbt framväxande global konkurrens och en växande obalans mellan kunskapsutvecklingens dynamik och hastighet och universitetens forskningsresurser.

En jämförelse mellan den forskningsstrategiska och organisatoriska utvecklingen vid Lunds universitet och universitet runt om i västvärlden visar att Lunds universitet bär på ett dubbel ok. Dels är man ett exceptionellt brett och mångfasetterat universitet med alltifrån konstnärliga högskolor till stora medicinska och tekniska fakulteter. Detta har inneburit att man inte sällan tvingats till en långtgående decentralisering för att hålla samman universitetet. Därmed har man förlorat den omvandlingskapacitet som många smalare och mer profilerade universitet och högskolor besitter. Den traditionella decentraliseringen har sedermera skapat starka intressegrupper som ser som sitt främsta syfte att försvara de maktbefogenheter som man givits. Den nationella och internationella konkurrensen med exempelvis andra medicinska och tekniska högskolor har varit högre prioriterad än universitetets samlade utveckling. Dels har Lunds universitet, tillsammans med övriga svenska, länge varit invävd i och styrda av ett nationellt system där de i det närmaste betraktats som vilken annan statlig förvaltningsmyndighet som helst och där de inte förväntats göra egna prioriteringar och självständigt besluta om sin utveckling och inriktning. Man har helt enkelt i första hand haft uppdraget att genomföra den politiskt beslutade utbildnings- och forskningspolitiken, och resurser till både forskning och utbildning har länge fördelats i ett detaljstyrt anslagssystem där universiteten fått äska resurser för specifika tjänster, utbildningsprogram och byggnader från staten. Idag när omvandlingstrycket mot Lunds universitet är starkare än på mycket länge begränsas dess handlingskapacitet starkt av både dess ämbetsmannaförlutna och bredd och mångfald.

Roger Geigers bild av de amerikanska universitetens möte med marknaden som koordineringssystem känns igen från Sverige och från Lunds universitet.

Hence the paradox of the marketplace for American universities: the marketplace has, on balance, brought universities greater resources, better students, a far larger capacity for advancing knowledge, and a more productive role in the U.S. economy. At the same time, it has diminished the sovereignty of universities over their own activities, weakened their mission of serving the public, and created through growing commercial entanglements at least the potential for undermining their privileged role as disinterested arbiters of knowledge (Geiger 2004:265).

Teoretisk återkoppling

Ur mina teoretiska analyser och resonemang i kapitel 2 och 3 växte en processororienterad modell för att förstå och analysera institutionell omvandling och organisatorisk dynamik (se figur 3.5). I modellen preciserade jag ett antal centrala begrepp för min analys av vetenskapsdynamik och forskningspolitikens omvandling samt av Lunds universitets forskningsstrategiska och forskningsorganisatoriska utveckling. Nedan skall jag kortfattat koppla till dessa begrepp och diskutera dem i relation till studiens empiriska analyser.

Institutionalisering

I min undersökning blir det för det första, tydligt hur en rad nya idéer, strukturer och fenomen introduceras, sprids och institutionaliseras i det universitets- och forskningspolitiska fältet. På motsvarande sätt visar min studie hur en rad etablerade idéer och strukturer förlorar sin dominerande ställning och successivt ”avinstitutionaliseras” (Røvik 1996; Oliver 1992). Det kanske tydligaste exemplet är genombrottet för och integrationen av ett innovationspolitiskt paradigm efter den ekonomiska krisen i början av 1990-talet. Integration med näringsliv, kommersialisering av forskningsresultat och framväxt av forskningsbaserade högteknologiska företag blev *lösningar* på de ekonomisk-politiska problem som manifesterades i den ekonomiska krisen. Parallellt med att detta integrativa och dynamiska perspektiv ”landar” och etableras i universitetsvärlden förlorar det traditionellt linjära perspektivet sitt institutionaliserade tolkningsföreträde.

På en mer konkret universitetsnivå luckras den klassiska fakultetsmodellen, med starka ämnesinstitutioner och en i första hand

symbolpolitisk universitetsledning, långsamt upp som dominerande institutionell logik. Nya organisationsmodeller – importerade främst från de amerikanska ivyleague-universiteten – kommer nu också upp på den universitetspolitiska dagordningen, och successivt anpassas (översätts) dessa nya modeller till den svenska universitetskontexten (jfr Sahlin-Andersson 1996; Czarniawska & Sevón 1996; 2005). Särskilt viktiga mekanismer i båda de här förändringsprocesserna är *imitation* och *teoretisering*. Återkommande i mina intervjuer med ledande företrädare för Lunds universitet är referenserna till besök vid ledande engelska och amerikanska universitet och deras betydelse för forskningsstrategiska initiativ som strategiska planer, forskningsorganisatoriska innovationer såsom centrumbildningar och innovationspolitiska plattformar som LU Innovation. Lika återkommande är de allmänna referenserna till teoretiska begrepp som ”Mode 2” och ”Trippelhelix”. Dessa begrepp kan idag i det närmaste beskrivas som organisatoriska ”superstandarder” (Røvik 2000) för framgångsrika universitet och högskolor. Begreppet ”teoretisering” avser här dels att begreppet antar en generell och allmän karaktär, vilket ökar dess spridningsförmåga, dels att det uppnår en form av ”social auktorisering”. De uppnår helt enkelt status som en legitim lösning på nutidens problem. Denna typ av social auktorisering innebär bland annat att organisationsmodellen kopplas samman med rationaliserade effektivitetsvärden, med framgångsrika organisationer (Stanford, Harvard, MIT, Cambridge etc.) eller individer, och att de ingår i en större berättelse om förnyelse och samhällsförändringar. Begrepp som ”trippelhelix” och ”mode 2” har kommit att bli naturliga komponenter i de stora berättelserna om kunskapssamhället och det postindustriella samhället. Sammantaget gör dessa karaktäristiska drag hos ett ”teoretiserat” fenomen att idéerna blir svåra att värja sig mot och att de enkelt sprids mellan organisationer över hela världen. När organisatoriska modeller blir ”socialt auktoriserade” på det här sättet kommer de att fungera som ”kognitiva kartor” för universitetsledningar på jakt efter både lösningar och problem.

Man kan också fundera över om dessa nya organiseringsmodeller är övergående modetrender eller kommer få ett lika genomgripande inflytande över universitetens organisation och strategier som ämnesinstitutionerna och den linjära modellen. Jag tror dock inte att universitetsvärlden kommer genomgå så omfattande och paradigmatiska omvandlingar, utan att det även fortsättningsvis kommer att handla om en mer evolutionär utveckling präglad av lagrings- och

omvandlingsprocesser. Däremot är det troligt att stora traditionella universitet som Lunds enbart är i inledningsfasen av en period präglad av kraftig turbulens och omvandling.

Importen av nya organisations- och styrningsmodeller kommer i första hand inte in i organisationen top-down via universitetsledningen, utan de växer in i och sprids inom organisation underifrån via miljöer och fakulteter, inom främst den medicinska fakulteten och LTH, med den mest uttalade internationella orienteringen, de tydligaste internationella jämförelserna och den mest konkurrensutsatta forskningsorganisationen. Det är miljöer som mer aktivt jämför sig med sina internationellt ledande konkurrenter och som snabbare anpassar sig till förändringar i forskningslandskapet. Ledande forskare och företrädare för dessa båda fakulteter fungerar många gånger, genom sin internationella orientering, som en förmedlande länk genom vilken nya organisatoriska modeller importeras till universitetet. För att förstå den här typen av förändringsprocesser inom ett universitet är det viktigt att inte enbart studera vad som händer i den formella universitetshierarkin, utan man bör också rikta ett särskilt intresse mot det gränsland – och de aktörer som verkar i detta gränsland – som öppnas upp när olika institutionella sfärer integreras och överlappar varandra. Dessa aktörer fungerar inte sällan som ”importörer” av nya idéer och gränsland fungerar som ”provvningsanstalt” för dessa idéer. Detta är forskningsfrågor som i stor utsträckning ligger framför oss och som utgör ett intressant framtida forskningsområde.

Evolution

Mitt andra centrala begrepp, institutionell evolution, har utvecklats inom ramen för ett historisk-institutionellt perspektiv för att bättre förstå vad som händer mellan de avgörande kritiska vägskälen och när väl de initiala vägvalen har gjorts. Den svenska universitets- och forskningspolitiska utvecklingen – nationellt såväl som lokalt – utmärks inte av några större och mer genomgripande systeminriktade omvandlingar, utan i allra högsta grad av en långsam, evolutionär utvecklingsprocess där nya institutionella logiker, ordningar och praktiker *adderar* till redan befintliga och där de befintliga institutionerna *omvandlas* för att möta nya målsättningar och ambitioner. Det finns i min studie ett flertal exempel på den här typen av processer. På ett generellt plan utvecklas den nationella forskningspolitiken genom att ”forskningen som framstegsmotor” – manifesterat genom uppbyggnaden av den fria grundforskningen, den linjära modellen

och forskningsråden – byggs på med föreställningen om ”forskningen som problemlösare” och senare med ”forskningen som strategisk resurs”. Den förra modellen konkretiseras organisatoriskt genom sektorsorganisationens utbyggnad och den senare genom inrättandet av forskningsstiftelserna i mitten av 1990-talet.

På den lokala universitetsnivån är forskningsorganisationens utveckling det kanske tydligaste exemplet på den här typen av evolutionära förändringsprocesser. De nya gränsöverskridande centrum- och nätverkskonstellationer som växer fram ersätter i första hand inte ämnesinstitutionerna, utan de växer fram parallellt med och kompletterar ämnesstrukturen. Vad min studie också visar är att ämnesinstitutionen som organisatorisk enhet förändras och ges nya uppgifter. De traditionellt kollegiala ämnesinstitutionerna försvinner inte utan omvandlas många gånger till samlokaliserade storinstitutioner för att möta nya utmaningar och krav. Storinstitutionerna fyller inte alls den intellektuella och kollegiala funktionen hos de gamla ämnesinstitutionerna, utan de är från forskningsmässiga utgångspunkter i första hand administrativa organ med uppgift att stödja forskargrupperna.

En liknande utveckling som den som gäller forskningsorganisationen diskuterade jag i kapitel 7, där jag visade hur universitetet ger uttryck för att man samtidigt vill vara ett traditionellt humboldtuniversitet och ett entreprenöriellt universitet och i kapitel 10 där de traditionella kollegiala styrningsformerna med tiden kompletteras och integreras med demokrati- och managementinriktade styrningselement. Sammantaget skapar den tämligen snabba uppluckringen av det klassiska humboldtuniversitet i svensk ämbetsmannatappning och integrationen av entreprenöriella universitetsmodeller en växande osäkerhet kring universitetets identitet, organisering och styrning. Varför utvecklas forskningspolitiken och universitetsorganisationen enligt detta mönster? Svaret står i mångt och mycket att finna i den historiska institutionalismen och spårbundenhetsbegreppet.

Spårbundenhetsmekanismerna är utomordentligt starka inom universitets- och forskningssystemet. Tjänstekonstruktionerna, finansieringsformerna, tidskrifter, ämneskonferenser, utbildningssystem är enbart några exempel på inrättningar som skapar starka självreglerande krafter och processer i form av förväntningar och intressegruppsteende. Vårt traditionella tjänstesystem med ett fåtal ledande professorer i topp, undervisande lektorer i mitten och en stor kader doktorander är svårt att omvandla, inte minst eftersom dessa professorer sitter på flertalet maktpositioner inom universiteten (prefekter, dekaner, rektorer) och i de forskningsfinansierande och utvärderande

organen. Men samtidigt är dessa mekanismer inte determinerande, utan universitetet påverkas och influeras ständigt av förändringar i omgivningen. Ett breddat och allt mer mångfasetterat och komplext universitetspolitiskt fält påverkar universitetet i samma riktning.

Även om den forskningspolitiska och forskningsorganisatoriska utvecklingen på såväl nationell som lokal nivå i allra högsta grad antar evolutionära snarare än revolutionära former bör inte idén om de kritiska vägskålen helt kastas överbord. I min studie utgör kombinationen av den tidiga nittiotalskrisen tillsammans med det politiska maktskiftet 1991 ett viktigt vägskäl i den meningen att den ”öppnade” systemet för nya idéer och inte minst för en ny övergripande rationalitet för svensk forskningspolitik – introduktionen av en innovationinriktad forskningspolitik. Krisen och det politiska maktskiftet beskrivs kanske bäst processuellt som skapandet ett ”möjlighetens fönster” (jfr Kingdon 1995) i det svenska forskningspolitiska landskapet, snarare än att de förde in den fortsatta utvecklingen på ett av flera tänkbara konkreta organisatoriska utvecklingsspår. Men man kan däremot tala om krisen som ett övergripande *ideologiskt vägskäl* och ett tillfälle då det vägval som ledde in forskningssystemet på den postakademiska banan slutligen gjordes. Vilka konkreta organisatoriska uttryck detta vägval fört med sig har sedan skiftat över tid, men forskningssystemet tycks en gång för alla ha integrerats med de i det omgivande samhället pågående politiska, ekonomiska och sociala förändringsprocesserna.

Strategier

I mina inledande teoretiska resonemang kritiserade jag den nyinstitutionella forskningen för dess alltför strukturalistiska och ”blodlösa” analyser. I den nyinstitutionella forskningen har aktörernas handlingar inte sällan reducerats till rena avspeglingar av den institutionella omgivningen. Jag valde därför att lyfta fram aktörerna och deras val av strategier i mötet med institutionella förändringsprocesser som en central komponent i mitt analytiska ramverk. Jag presenterade sedan i kapitel 2 och 3 en taxonomi över tänkbara strategiska responser och en rad faktorer som kan hjälpa oss för att förklara aktörernas val av strategi.

Min analys av utvecklingen vid Lunds universitet påvisar ett likartat strategiskt agerande inom de fyra tematiska förändringsområdena. Under stora delar av 1980-talet finns det en grundläggande samstämmighet mellan universitetsledningens förhållningssätt

och den faktiskt förda forskningspolitiken. Båda parter hade återupp-rättande av klassiska universitets- och forskningspolitiska ideal såsom ”forskning på eget programansvar” högt på agendan, och båda parter var i grunden kritiskt inställda till sektorsforskningens snabba utbredning och expansion. Båda parter var dock tvungna att finna genomförbara kompromisser. På universitetsnivån fanns det starka krafter, inte minst inom LTH, som värnade och slog vakt om den behovsmotiverade sektorsforskningen. Kompromisser och successiv anpassning framstår, föga förvånande, som de dominerande universitetspolitiska strategierna.

Det som händer under 1990-talet är i flera avseenden betydligt intressantare. I samband med den ekonomiska krisen och det politiska maktskiftet i början av 1990-talet får en postakademisk eller innovationspolitisk doktrin fullt genomslag inom forskningspolitiken. Fram växer en institutionell ordning som i flera avseenden markerar ett brott med 1980-talet grundforskningsinriktade politik. Tämigen snabbt finner denna nya ordning acceptans inom universitetsledningen, och de sista fem åren på 1990-talet präglas av universitetets försök att integrera och lära sig hantera denna nya ordning. Hur kan vi förklara denna ideologiska omsvängning från universitets sida? Två faktorer ser jag som särskilt betydelsefulla. För det första hade den ekonomiska krisen stor betydelse som ”kognitiv dörröppnare”, på samma sätt som när det gällde den mer generella nationella forskningspolitiken och den ekonomiska krisen, och den diskursiva ordning som skapas runt krisen både rättfärdigade och legitimerade de nya idéer som introducerades och universitetsledningens strategiska omprioriteringar. Ett utbredd nationellt krismedvetande satte även sina spår på universitetspolitiken. För det andra har universitetet blivit allt mer ekonomiskt beroende av aktörer med en tydlig innovationspolitisk agenda. Den närapå samtidiga introduktionen av de nya forskningsstiftelserna och EU som forskningsfinansiella aktörer, i kombination med den ekonomiska krispolitikens nedskärningar i de statliga forskningsanslagen, stöpte mycket snabbt om de finansiella flödena i forskningssystemet, vilket satte universitetet och deras forskningsorganisation i en helt ny beroendesituation visavi externa finansiärer generellt, men också visavi finansiärer med ett uppdrag att omvandla den universitetsbaserade forskningen mer specifikt.

Mina analyser visar också att den här omvandlingen av universitetet inte är en enkel och okontroversiell process. Under 1990-talet blir det allt tydligare att såväl den normativa som faktiska forskningsorganisatoriska ordningen vid universitetet är internt splittrad och

diversifierad. Vid vissa delar av universitetet har det entreprenöriella och innovationspolitiska perspektivet fått stort genomslag, vid andra delar dominerar fortfarande de klassiska humboldtska idealen. Vissa delar har helt raderat ut de gamla ämnesinstitutionerna och omvandlingen mot en renodlad matrisorganisation går där tämligen fort, men vid andra delar dominerar fortfarande de traditionella ämnesinstitutionerna. Vid vissa delar av universitetet styrs den strategiska och organisatoriska utvecklingen helt av forskningens intressen och behov, medan det vid andra delar av universitetet är grundutbildningen och dess behov som driver utvecklingen. Denna splittrade ordning gör förändringsprocesser vid universitetet till ett komplicerat och svårhanterligt projekt. Mina empiriska analyser av utvecklingen vid Lunds universitet illustrerar vikten av att inte bara studera de konkreta förändringskrav som riktas mot en organisation och organisationens relationer till sin omgivning när man skall förstå organisationens strategiska responser, utan man måste också rikta blickarna mot den strukturella och normativa ordningen inom organisationen. En mer diversifierad intern ordning minskar organisationens förmåga att radikalt ändra spår och avvika från rådande ordningen. En mer diversifierad organisation är dock mer öppen för nya idéer – man kan t.o.m. tala om en viss ”trängsel” på den universitetspolitiska agendan under 1990-talet – men dess förmåga att genomföra dem är också svagare. Denna diskussion om de interna faktorernas betydelse för organisatoriskt handlande ser jag som mitt främst teoretiska bidrag till den diskussion om organisationers strategiska svar på institutionella krav och förväntningar som Christine Oliver introducerade 1991.

Sammanfattningsvis framträder i min analys ett universitet som är tämligen lyhört inför forskningspolitiska och ekonomisk-politiska idéer och man är tämligen snabb med att ändra sin retorik för att matcha de intressenter som universitetet samverkar med i sin omgivning. Det har under de senaste decennierna blivit allt svårare för Lunds universitet att avvika från den dominerande forskningspolitiska doktrinen och själv staka ut sin framtid och finna egna lösningar på sina problem. Den decentralisering och avreglering som skett de senaste decennierna för att förstärka organisationens strategiska styrningsförmåga har på ett tydligt sätt motverkats av den forskningsfinansiella utvecklingen. Det formellt ökade *handlingsutrymmet* motsvaras inte av organisationens faktiska *handlingsförmåga*.

Mekanismer

I inledningskapitlet lyfte jag fram ambitionen att bättre förstå de mekanismer som länkar samman institutionella förändringsprocesser och organisationers strategier och väg. Jag utnyttjade i det avseendet Charles Tillys distinktion mellan miljömässiga, kognitiva och relationella mekanismer. Tabellen nedan sammanfattar de viktigaste förändringsmekanismerna i min studie.

Tabell 12.1 *Centrala mekanismer i omvandlingen av Lunds universitet*

Typ av mekanism	Exempel
Miljömässiga	Government → Governance Resursbrist, ökat konkurrenstryck och osäkerhet, fler forskare. Expansion och diversifiering, fler gränssytor
Kognitiva	Ekonomisk kris Vetenskapliga genombrott Översättning och bricolage
Relationella	Gränsöverskridande nätverk Trippelhelixintegration Förhandlingar

Miljömässiga mekanismer är externt genererade faktorer som påverkar det sociala livet. I min analys av utvecklingen vid Lunds universitet har jag särskilt lyft fram ett antal olika miljömässiga mekanismer. För det första har jag visat hur universitets- och forskningssystemets expansion från ett nationellt avgränsat system dominerat av ett fåtal större universitet till ett europeiserat eller till och med globaliserat, system tillsammans med en nationell expansion och differentiering, ökar konkurrenstrycket i systemet och liksom de interorganisatoriska och internationella jämförelserna och imitationsprocesserna. Den nationella expansionen och utbyggnaden av nya universitet och högskolor har också minskat möjligheterna för kollektivt handlande, i form av både opinionsbildning och aktivt motstånd, vilket ökat anpassningsbenägenheten i sektorn.

Min analys har också visat att den successiva decentraliseringen av befogenheter och ansvar, utan medföljande ökade ekonomiska resurser, har varit en viktig faktor för att förstå universitetsledningens strategier.

Den nya institutionella ordningen har förändrat styrningslogiken från en underifrån styrd ordning där rektorerna fungerade som universitetets sammanhållande kitt och gemensamma talespersoner visavi det politiska systemet. Decentraliseringen, avregleringarna och de förändrade styrelseformerna förändrar den här logiken, och universitetsledningen i vid bemärkelse får allt mer karaktären av det politiska systemets förlängda arm med ansvar för att genomföra den statliga utbildnings- och forskningspolitiken. Lyhördhet och anpassning är mer naturliga vägval än protester och motstånd under dessa institutionella förhållanden.

På en mer konkret forskningsorganisatorisk nivå har det svenska systemet med två dominerande forskningsutförande instanser – företagen och universiteten – kommit att prägla utvecklingen vid universiteten. Avsaknaden av en utbyggd institutstruktur för den mer strategiskt och tillämpningsinriktade forskningen har gjort att universiteten fått ta ansvar för en mängd olika typer av forskningsuppgifter, vilket skapat en betydande osäkerhet, otydlighet och tröghet som i sin tur ytterligare minskat deras forskningsstrategiska kapacitet. Sammantaget har faktorer som systemets expansion, diversifiering, decentralisering och konkurrenstryck varit viktiga mekanismer för att förstå Lunds universitets handlande.

Kognitiva mekanismer påverkar individer eller kollektivs föreställningar om sin identitet, sina intressen och förändringsmöjligheter. Bland de kognitiva mekanismerna finns såväl mer strukturella begrepp som "vanor", "rutiner" och "scheman" som mer aktörsorienterade strategiska begrepp som "framing". En viktig länk till att förstå Lunds universitets vägval är den aktiva omformuleringen av forskningspolitiken i en innovationspolitisk terminologi. Denna omvandling är del av en större berättelse om ekonomisk globalisering, kunskapssamhällets genombrott och entreprenörsuniversitetet som en dynamo i regionala- och nationella innovationssystem. Berättelsen finns i den svenska kontexten i två versioner: den nyliberala som betonar näringslivsintegration och kommersialisering och den socialdemokratiska där utbildnings- och forskningspolitiken blir arbetsmarknads-, regional- och industripolitik. Den ekonomiska krisen i början av 1990-talet fungerade här som kognitiv murbräcka på både den nationella och lokala nivån och öppnade för spridning av det innovations- och entreprenöriella paradigmet inom universitets- och högskolevärlden. Krisen synliggjorde bristerna i det rådande systemet ("den svenska paradoxen" med stora satsningar på forskning, men väldigt lite innovationer och nyföretagande) och öppnade för den nya

borgerliga regeringen att lansera innovationspolitiska lösningar. Men de innovationspolitiska modellerna anammas inte helt och hållet, utan de kan bäst beskrivas som översättningsprocesser där de nya idéerna anpassas till lokala traditioner och institutionaliserade praktiker, genom att element från olika modeller fogas samman till hybrider. Lunds universitets omvandling de senaste decennierna förstås bäst som ämbetsmänna- och humboldtuniversitetets möte och integration med det entreprenöriella universitetsideal som finns implicit i det innovationspolitiska perspektivet. Det är en hybrid med både nyfikenhetsstyrd grundforskning och kommersiellt inriktad uppdragsforskning, med både starka ämnesinstitutioner och flervetenskapliga centrumbildningar och med både starka kollegiala och hierarkiska styrningsstrukturer. Man kan spekulera i om det finns några ”tröskel-effekter” i systemet, dvs. brytpunkter då hela systemet ”tippar över” i entreprenöriell riktning.

Relationella mekanismer handlar om dynamiken mellan individer, grupper och nätverk och dess betydelse för förändringar och beteende. En viktig förklaring till de forskningsstrategiska och forskningsorganisatoriska förändringar som skett vid Lunds universitet är, menar jag, de allt mer gränsöverskridande nätverk som utvecklas under min undersökningsperiod. Nätverken är gränsöverskridande både i bemärkelsen att universitetets formella kontakter med utländska universitet och högskolor ökar under period, när det tidigare nationellt avgränsade universitets- och högskolesystemet öppnas genom det svenska EU-medlemskapet, och en mer generell internationalisering och globalisering. Bolognaprocessen är ett tydligt exempel med genomgripande förändringspotential för det svenska universitets- och högskolesystemet. Andra konkreta uttryck för detta nätverksbyggande är universitetets deltagande i nätverk som Universitas 21, Leru, Utrechtnätverket, Santandernätverket, Öresundsuniversitetet och Sasnet. Detta är nätverk som ökar inflödet av nya idéer i organisationen och som fungerar som spridningskanaler för nya universitets- och forskningspolitiska modeller. I mina intervjuer återkommer ledande befattningshavare vid universitetet till influenserna från såväl brittiska som amerikanska universitet.

Det innovationspolitiska paradigmatets genombrott har skapat en annan typ av gränsöverskridande nätverk där statliga, industriella och akademiska intressen fogas samman allt mer. Denna institutionella integration över tidigare gränser ökar också inflödet av idéer i organisationen. Mina analyser har visat den dynamik som växer fram i gränsland mellan dessa förut avgränsade institutionella fält.

Lunds universitet som organisation

I kapitel 2 resonerade jag en hel del om vad som utmärker en organisation. Utifrån Kerstin Sahlin-Andersson och Nils Brunssons socialkonstruktionistiska synsätt lyfte jag särskilt fram *identitet*, *hierarki* och *rationalitet* som tre fundamentala organisationsaspekter, aspekter som inte bara *definierar*, utan framför allt *skapar*, föreställningen om en organisation. Med ett sådant resonemang blir det också tydligt att det kan finns mer eller mindre fullständiga organisationer. "Förvaltningen" är i flera stycken en ofullständig organisation genom sina odefinierade gränser och sin begränsade självständighet. Förvaltningen förväntas inte ha något egenvärde, utan är den medel för att genomföra politiskt fattade beslut. "Arenan" är en annan ofullständig organisation som i hög grad styrs av professionella grupper och deras normer. Detta är grupper som mer styrs av professionella normer och praktiker som definieras internationellt än av den lokala ledningens beslut. Min analys av den forskningsorganisatoriska och forskningsstrategiska utvecklingen vid Lunds universitet illustrerar hur universitetsfältet reformerats i avsikt att göra universiteten mer organisationslika. Det universitet som vi mötte på 1980-talet kan sägas vara en kombination av en klassisk förvaltning, där resurserna, tjänsterna och organisationen var helt eller delvis beroende av den politiska ledningens beslut, och en professionsstyrd arena. Hela budgetprocessen med sina detaljerade petitaframställningar och budgetbeslut var det kanske mest konkreta uttrycket för den här ordningen. Den successiva avreglering och decentralisering som sker under 1980- och i början av 1990-talet tar i allt väsentligt bort Lunds universitets mer förvaltningslika karaktärsdrag, och universitetet omvandlas allt mer i riktning mot en mer fullständig organisation. Åtskilliga reformer och förändringsprocesser under den senaste 15-årsperioden har som jag visat handlat om att stärka den centrala ledningens styrnings- och prioriteringsförmåga, om att förstärka universitetet identitet och att skapa rationella styrningsprocesser. Arbetet med de strategiska planerna är ett konkret uttryck för de här ambitionerna.

I den här bemärkelsen har Lunds universitet följt i samma spår som den övriga statsförvaltningen, vilket i sin tur förstärker bilden av det svenska ämbetsmannauниверitetet. Förvånande lite av det reformarbete som präglat universitets- och högskoleväsendet i Sverige har varit inriktat på kärnverksamheten, på att förbättra och utveckla utbildnings- och forskningsverksamheten, utan det har mer varit inriktat på att förstärka "organisationen". Reformerna på såväl den nationella som den lokala universitetsnivån har många gånger genomförts utan

att man tagit någon större hänsyn till och beaktat den forskning om framgångsrika utbildnings- och forskningsmiljöer som finns. Frågan som måste ställas är om kvaliteten på utbildningen och forskningen vid Lunds universitet gynnas av att man förstärker universitetets ”organisationslika” karaktär på bekostnad av dess professionsstyrda dito. Erfarenheterna från framgångsrika forskningsuniversitet i såväl USA som Storbritannien visar att en balanserad sammansmältning av byråkratiska och professionella grupperingar, normer och principer har varit väsentliga aspekter i ledningen av dessa universitet.

Tabellen nedan sammanfattar studiens huvudsakliga empiriska och teoretiska resultat.

Tabell 12.2 Sammanfattning av studiens huvudresultat

	1980–1991	1991–2000	2000 –
Normer/självbild	Humboldt i ämbetsmannakostym	Humboldt med entreprenöriella inslag	Hybrid
Forskningsorganisation	Ämnesinstitutioner	Ämnesinstitutioner, storinstitutioner och experiment med centrumbildningar	Hybrid med ämnesinstitutioner, programråden, forskningsportaler, centrumbildningar
Styrning	”Government” Bottom-up	”Governance” Bottom-up	”Governance” med centralistiska – top-down – ambitioner
Innovationer	Linjär modell med separation, distans, samarbete på ”armlängds avstånd”	Omförhandling	Integration och växelverkan
Processen	Avinstitutionalisering	Institutionell skiktning	Institutionell skiktning och omvandling
Dominerande mekanism	Spårbundenhet	Krisen som kognitiv murbräcka Bricolage Lärande/imitation	Gränsöverskridande nätverk Finansiellt beroende ”Teoretisering”, ”goda exempel”
Strategi	Icke-strategi, anpassning	Lärande, experiment, förhandling	Anpassning
Metafor	Förvaltning	Arena	Organisation/nätverk

Om Lunds universitets vägval och möjligheter

I det inledande kapitlet väckte jag frågan om inte institutionell överlevnad och utveckling borde förstås i termer av *både* motstånd och anpassning, inte enbart i termer av anpassning som den nyinstitutionella organisationsforskningen traditionellt har framhållit. Universitetet som institutioner och organisationer behöver idag finna en ny balans mellan stabilitet, långsiktighet och förutsägbarhet å ena sidan och förändring, anpassning och kreativitet och nyskapande å den andra. Kraven på interna förändringar inom universitetsvärlden är idag mer högljudda än på flera decennier och de kommer både från det omgivande samhället och från grupperingar inom universitetet. De stabiliserande spårbindningsmekanismer som finns kopplade till den traditionella fakultetsstrukturen och till ämnesinstitutionerna präglar fortfarande utvecklingen av Lunds universitet i fråga om organisering och styrning, men i allt mindre utsträckning när det gäller forskningens praktik. Vad är då rimliga forskningsmässiga ambitioner för ett stort svenskt universitet? Är det överhuvudtaget relevant att sträva efter att bli världsledande eller ens "topp-10" i Europa? I de strategiska planer som arbetats fram inom universitetet de senaste tio åren har man försökt formulera sina samlade ambitioner. Jag menar att det i princip är omöjligt att i det här sammanhanget tala om universitetet i singularis, utan jag tror att en rimligare ambition är att Lunds universitet skall vara ett stabilt, medelbra europeiskt universitet där det ibland växer fram och etableras avgränsade forskningsmiljöer som kan vara Europa- och t.o.m. världsledande under en kortare period. Det huvudsakliga strategiska arbetet bör därför i första hand vara inriktat på att konsolidera och utveckla forskningen mer generellt, snarare än att försöka stimulera fram enstaka väldigt starka forskningsmiljöer. Det är mot den bakgrunden som mina resonemang i det här avsnittet skall förstås.

Det finns idag mycket som tyder på att den rådande balansen mellan stabilitet och förändring i universitetets organisering och styrning bör omprövas och att mer förändringsbenägna strukturer och processer bör utvecklas. Universitetet bör, menar jag, aktivt sträva efter att hitta bättre former för att organisera den snabbt framväxande fler- och tvärvetenskapliga forskningen och ge dessa grupperingar goda förutsättningar för att bedriva exempelvis forskarutbildning. Jag tror att ett mer generellt införande av den typen av tvärgående forskningsstrukturer som medicinska fakultetens forskningsprogram och LTH:s forskningsportaler utgör kan vara ett första steg att *identifiera* och

länka samma forskargrupper inom universitetet. För att utveckla dessa tvärgående program bör universitetet också inrätta tvärgående programledningsgrupper med uppdrag att driva det flervetenskapliga integrationsarbetet. På medellång sikt tror jag även att man skall överväga att koppla universitetsgemensamma forskarskolor och post doc-program till dessa forskningsprogram. Om man långsiktigt vill skapa en mer dynamisk organisation är det viktigt att de yngre forskarna redan inom ramen för forskarutbildningen stimuleras till och tränas i att arbeta, mer gränsöverskridande. Långsiktigt kan man fundera på om inte utvecklingen av en egen fakultet för tvärvetenskaplig forskning, organiserad efter amerikansk graduate school-modell, tillsammans med lösare tvärgående forskningsprogram kan vara viktiga inslag i en process för att skapa en bättre balans mellan stabilitet och förändring i universitetsorganisationen. En utveckling i den här riktningen, samtidigt som man behåller den långsiktigt väl fungerande fakultetsstrukturen, kräver en förändrad strategisk inriktning för universitetet.

Minst lika viktigt för universitetets framtid är att man lyckas utveckla legitima mekanismer och processer för att avveckla dåliga och dysfunktionella miljöer. Utan fungerande avvecklingsmekanismer kommer det bli i det närmaste omöjligt att stimulera såväl den mer generella utvecklingen av forskningsorganisationen som de mest expansiva och dynamiska miljöerna.

Universitetet och Bolognaprocessen

Lunds universitet befinner sig idag i de inledande faserna av vad som kan komma att bli en radikal omvandling av universitetets profil och karaktär. Sedan drygt fem år pågår runt om i Europa en harmoniseringsprocess där ambitionerna är att etablera gemensamma utbildningsstrukturer för att öka den internationella mobiliteten och stärka det europeiska universitetsväsendet generellt. På ett strukturellt plan innebär processerna en institutionalisering av en tredelad utbildningsstruktur: grundnivå, avancerad nivå och forskarutbildningsnivå. Denna omvandlingsprocess tillsammans med den ökade internationella konkurrensen när det gäller forskning, men i allt högre grad högre utbildning, och den generella forskningsfinansiella omläggningen i riktningen mot satsningar på starka forskningsmiljöer omöjliggör den traditionella "catch all-strategin", där universitetet förväntades ha en omfattande och bred – i det närmaste allomfattande – grundutbildning, en forskarutbildning knuten till varje ämne och en forsk-

ningsstruktur som tog ansvar för ämnenas samtliga subområden. Universitetet måste idag, som jag ser det, välja väg och inrikta sitt strategiska arbete på att definiera och långsiktigt genomföra detta vägval. Det mest naturliga är att Lunds universitet utvecklas i riktning mot ett "graduate" universitet med fokus på den avancerade nivån, forskarutbildning och forskning, och där man i allt större utsträckning överlåter grundutbildningen till andra universitet och högskolor i regionen. Men en omstrukturering av universitet kräver inte enbart en horisontell balansförskjutning, utan också en vertikal omstrukturering där universitetet, i högre grad än vad som sker idag, aktivt måste välja de forsknings- och utbildningsområden som skall finnas. Universitetet står idag inför utmaningar som gör att man måste genomföra dessa *funktionella* och *intellektuella* omprioriteringar.

Men funktionella och intellektuella vägval och omprioriteringar är inte de enda utmaningar som universitetet står inför idag. För att klara en ökad internationell konkurrens och för att upprätthålla och utveckla den vetenskapliga och utbildningsmässiga kvaliteten krävs också en betydande *konsolidering* av verksamheten. Konsolidering i den bemärkelsen att forskningsorganisationen måste anpassas till storleken på fakultetsmedlen. För att klara av de nödvändiga omstruktureringar som resan mot ett "graduate universitet" innebär måste universitetet krympa verksamhetens omfattning och fakultetsmedlen måste bli ett effektivare styrningsinstrument i arbetet. Universitetet måste hamna i ett läge där man klarar av att säga nej till forskningsprojekt och forskningsmedel, med hänvisning till att detta inte är ett problemområde som vi arbetar med vid universitetet, och man måste dessutom hitta verksamhets- och beslutsstrukturer som skapar utrymme för en legitim omprövning av de direkta statsanslagen.

Vad krävs då för att man skall kunna styra om universitet i denna riktning? För det första krävs det en ny nationell universitets- och forskningspolitik som aktivt stimulerar till en ökad diversifiering av universitets- och högskolesystemet och som tydligt kopplar samman kvalitet och resurser. Statsmakterna måste utveckla en tydligare strategi för hur man ser på universitets- och högskolesystemets framtida utveckling. Hur ser man på utvecklingen vid de små- och medelstora regionala högskolorna? Skall de förbli renodlade undervisningsinstitutioner eller bör de försöka bygga upp en egen forskningsstruktur? Hur ser man på utvecklingen av storstadshögskolorna i Malmö och södra Stockholm? Skall de långsiktigt utvecklas till traditionella breda forskningsuniversitet? Skall de nuvarande stora universiteten behålla sin nuvarande inriktning eller bör de koncentrera sin verksamhet till

utbildning på avancerad nivå, forskarutbildning och forskning? Statsmakterna bör försöka formulera en långsiktig vision om utvecklingen på systemnivå och till detta utveckla resursfördelningsmekanismer som stimulerar till ökad diversifiering. Det måste helt enkelt löna sig finansiellt att bedriva verksamhet av en hög kvalitet, samtidigt som verksamheter av låg kvalitet måste kunna slås ut.

Utöver mekanismer som stimulerar till ökad diversifiering nationellt och en tydligare koppling mellan kvalitet och resurser finns det anledning att se över den interna styrningen av universiteten och högskolorna. Dagens styrelsesammansättning där de s.k. allmänrepresentanterna är i majoritet saknar, menar jag, den legitimitet, förankring i organisationen och kunskap om organisationen som krävs för att klara av att hantera och genomföra genomgripande strategiska vägval. Kollegiala beslutsprocesser är på lång sikt det enda fungerande styrningsinstrumentet inom universiteten. Det ligger mycket i Lunds universitets remissyttrande till den s.k. decentraliseringspropositionen 1986, där man med emfas hävdar att universitetets styrelse måste ha en tydlig förankring i och koppling till organisationens olika delar.²⁷⁷

På den lokala universitetsnivån krävs det därför ett nytt kontrakt som tydligare binder samman de kollegiala och de administrativa strukturerna respektive de formella och informella maktordningarna på universitet. Enbart genom en ökad integration av dessa två maktordningar kan den legitima styrningskapacitet som nu saknas byggas ut och förstärkas. En tänkbar mekanism skulle kunna vara utvecklingen av någon form av universitetsgemensam forskningssenat med ansvar för den långsiktiga forskningsstrategiska utvecklingen. Det behövs också en utvecklad och fördjupad öppen intern debatt om centrala utbildnings- och forskningspolitiska frågor. Universitetsledningen skulle här i betydligt större utsträckning kunna ta initiativ till och arrangera debatter och bygga upp fler gemensamma mötesplatser inom universitet. Men universitetsledningen med rektor i spetsen kunde också i ökad utsträckning – i samråd med rektorerna för de andra stora universiteten – arbeta för att utveckla och fördjupa den nationella universitets- och forskningspolitiska debatten.

Bilagor

Bilaga 1a. Centrumbildningar vid Lunds universitet (2005-12-31)

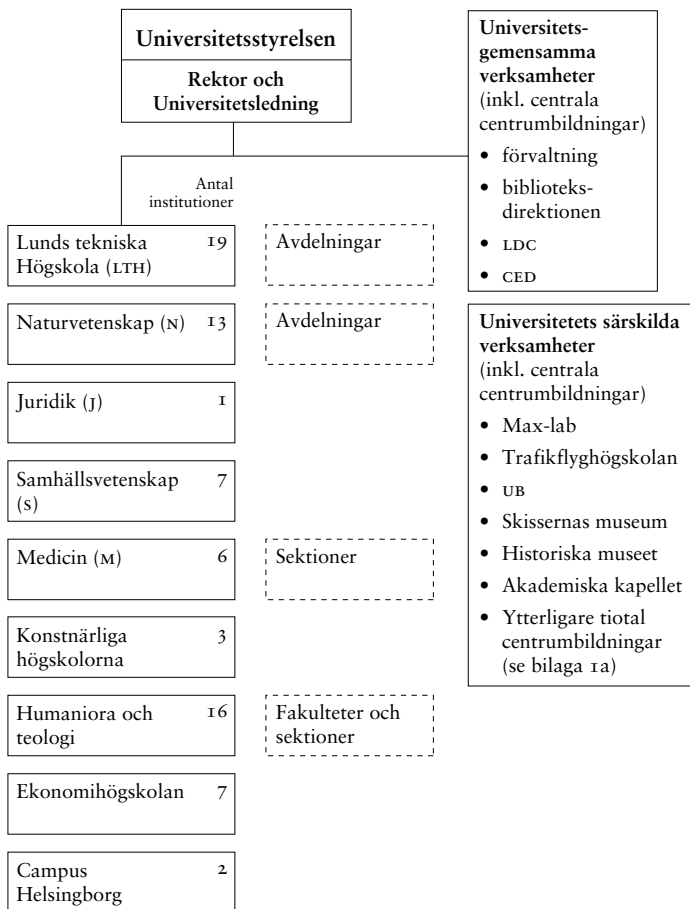
Namn	Typ	Inrättat av	Organisatorisk tillhörighet
CHANGE@WORK	Centrum	Rektor	Rektor
Centrum för Danmarkstudier	Centrum	Rektor	HT
Ljudmiljöcentrum	Centrum	Rektor	HT
Energiasinstitutet	Centrum	LTH	LTH
Biomikroskopiska enheten	Centrum	LTH	LTH
Centrum för forskning inom Biomolekylär struktur och dynamik	Centrum	LTH	LTH
Centrum för membranteknik	Centrum	LTH	LTH
CITS	Centrum	LTH	LTH
Fuktcentrum	Centrum	LTH	LTH
Förbränningstekniskt centrum (FTC)	Centrum	LTH	LTH
LUCAS	Centrum	LTH	LTH
Socware education	Centrum	LTH	LTH
Tridentprogrammet	Centrum	LTH	LTH
Företagsforskarskolan Byggnaden och innemiljön	Centrum	LTH	LTH
Medicinskt lasercentrum	Centrum	LTH	LTH
Re-Flex (Flexible Reality Centre)	Centrum	LTH	LTH
TECHNOLUTION	Centrum	LTH	LTH
Biomekaniskt centrum	Centrum	Rektor	LTH
LUCRAM	Centrum	Rektor	LTH
LUNARC	Centrum	Rektor	LTH
SCIBLU	Centrum	Rektor	LTH
Yt- och kolloidcentrum	Centrum	Rektor	LTH
LUMI	Centrum	Med fak	Med fak
Centrum för medicinsk informatik	Centrum	Rektor	Med fak
Luche	Centrum	Rektor	Med fak
ssf Stamcellscentrum	Centrum	ssf	Med fak
Centrum för geosbiosfärsvetenskap	Centrum	Natur	Natur
GIS-CENTRUM	Centrum	Rektor	Natur
Centrum för Öst- och Sydostasien	Centrum	Rektor	Rektor
LUINDA	Centrum	Rektor	Rektor
Svenskt centrum för flygforskning	Centrum	Rektor	Rektor
SYDPLAN	Centrum	Rektor	Rektor
ACLU/Arbetsmiljöhögskolan	Centrum	Rektor	Rektor
CIRCLE	Centrum	Rektor	Rektor
Functional foods	Centrum	Rektor	Rektor
Harec	Centrum	Rektor	Rektor

Namn	Typ	Inrättat av	Organisatorisk tillhörighet
Livsmedelscentrum	Centrum	Rektor	Rektor
Lunds lasercentrum	Centrum	Rektor	Rektor
LUCIE	Centrum	Rektor	Rektor
LUCSUS	Centrum	Rektor	Rektor
Läkemedelscentrum	Centrum	Rektor	Rektor
Lärande Lund	Centrum	Rektor	Rektor
MAX-lab	Infrastruktur	Rektor	Rektor
Centrum för Europaforskning	Centrum	Rektor	s
Idrottsvetenskapligt centrum	Centrum	Rektor	s

*Bilaga 1b. Större forskningsprogram och strategiska centra (i urval)
(2005-12-31)*

Namn	Typ	Finansiär	Tillhörighet
SSF PCC	Konsortium	SSF	LTH
Center for Advanced Molecular Materials	Konsortium	SSF	Natur
Inflammationsforskning	Forskningsprogram	SSF	Med fak
SSF Cecost	Centrum	SSF	LTH
SSF CPDC		SSF	LTH
SSF Competitative building	Konsortium	SSF	LTH
SSF Nir	Konsortium	SSF	LTH
NGIL (Next Generation Innovative Logistics)	Centrum	LTH/Vinnova	LTH
Komp cent amfifila polymerer	Centrum	LU/Nutek/företag	LTH
Komp cent bioseparation	Centrum	LU/Nutek/företag	LTH
Komp cent förbränningsprocesser	Centrum	LU/Nutek/företag	LTH
Komp cent krets konstruktion	Centrum	LU/Nutek/företag	LTH
SWEGENE	Infrastruktur	KAW/LU/GU/CHA	
CREATE Health	Forskningsprogram	SSF	Med
Trådlös kommunikation	Forskningsprogram	SSF	LTH
Greenchem	Forskningsprogram	Mistra	LTH
Coldrem	Forskningsprogram	Mistra	LTH
Nanometerkonsortiet	Konsortium	VR/SSF/EU	LTH
Neurofortis	Konsortium	VR	Med fak
SUFUR (1997-2005)	Forskningsprogram	Mistra	
UTVÄGAR	Forskningsprogram	Mistra	

Bilaga 2. Lunds universitets organisation 2006

Bilaga 3. Viktning av forskningsmedel från olika finansiärer (procent)

	Fri forskning	Strategisk forskning	Behovsmotiverad forskning
Affärsdrivande verk	25	0	75
Cancerfonden	75	25	
EU	0	25	75
Enskilda utbildningsanordnare	Ingick ej		
Knut och Alice Wallenbergs stiftelse	75	25	0
Kommuner och landsting	0	0	100
Offentliga forskningsstiftelser	25	75	0
Statliga myndigheter	25	25	50
Stiftelsen Riksbankens jubileumsfond	75	25	0
Stiftelser förvaltade av lärosäte	75	25	0
Svenska företag	0	0	100
Svenska organisationer utan vinstsyfte	50	25	25
Utländska företag	0	0	100
Utländska organisationer utan vinstsyfte	50	25	25
Vetenskapsrådet	75	25	0
Övrigt	Ingick ej		

Bilaga 4a. Bidrag från offentliga forskningsstiftelser 2005 (tkr)

Framtidens kultur	-48
Industriell miljöekonomi	69
KK-stiftelsen	142 049
MISTRA	111 860
SSF	452 594
STINT	37 383
Vårdalsstiftelsen	32 859
Östersjöstiftelsen	135 123
Totalt	911 889

Bilaga 4b. Bidrag till forskning och forskarutbildning från statliga myndigheter 2005 (tkr)

AMS och LAN	30 422
FAS	242 506
FORMAS	416 066
Försvarsmyndigheter	29 585
Kammarkollegiet	20 686
Länsstyrelser	84 626
Rymdstyrelsen	45 486
Sida/SAREC	285 099
Statliga universitet och högskolor	272 545
Vinnova	435 815
Övriga statliga myndigheter	744 328
Totalt	2 607 164

Fotnoter

- 1 Jag vill tacka vännerna och kollegorna på Statsvetenskapliga institutionen, Forskningspolitiska institutet och Arbetslivsinstitutet i Malmö för intellektuell, ekonomiskt och vänskapligt stöd i arbetet med den här avhandlingen. Jag vill särskilt tacka Tora Friberg för din noggranna läsning av mina texter och dina alltid lika kloka råd. Jag vill även rikta ett särskilt tack till alla inom universitetet som ställt upp och delat med er av era erfarenheter av och er kunskap om Lunds universitet. Avslutningsvis är det till Stina som min djupaste tacksamhet riktas. Utan ditt stöd och din ständiga uppmuntran hade sista punkten för detta arbete aldrig satts.
- 2 För en kritik av begreppet ”kunskapssamhället” se t.ex. Fuller 2001 och för en generell översikt av begreppet och relaterade teorier se Böhme 1997.
- 3 Vi skall i det här sammanhanget inte heller glömma bort att det många gånger är forskare som faktiskt författar såväl bakgrundsmaterial som de faktiska policydokument som OECD och EU producerar.
- 4 En än högre ambition hade varit att ta hänsyn till såväl utbildnings- som forskningspolitiska förändringar och länka dem till förändringsprocesser på universitet och högskolor (jfr Brändström 2001; Smeby 2003). Det finns dock goda forskningsstrategiska skäl till att här enbart diskutera och analysera de forskningspolitiska aspekterna.
- 5 Se t.ex. Sköldberg & Salzer-Mörling 2002, Clark 1995, Rothblath & Wittrock 1993 för analyser av det moderna forskningsuniversitetets olika utformning i skilda länder.
- 6 Kritiska röster till omvandlingen av universitet och högskolor till allt mer entreprenöriella organisationer saknas inte. Se t.ex. Delanty 2001 och Jacob 2000 för en diskussion.
- 7 Se kapitel 3 för en mer utvecklad diskussion.
- 8 Fallstudiemetodens för- respektive nackdelar har diskuterats i en omfattande litteratur (se t.ex. Merriam 1988; George & Bennett 2005; Yin 1984; King, Keohane & Verba 1994; Ragin 1987; Esaiasson m.fl. 2003).
- 9 Andra goda argument för att valet av ”single case-study” är metodens möjligheter till att arbeta med, utveckla och pröva ett brett teoretiskt ramverk, dess möjligheter till långtgående förståelse för kontextuella faktorer och möjligheten att i analysen ta tillvara och arbeta med ett omfattande material av skiftande karaktär.
- 10 Förutom formella intervjuer har jag vid ett par tillfällen i texten även refererat till ”samtal” och ”korrespondens” med olika personer. Med samtal avses här kortare samtal per telefon eller ett möte där jag frågat om någon specifik uppgift eller information och med ”korrespondens” avses uppgifter jag erhållit via e-post där jag kontakta olika personer för att få någon specifik uppgift eller information.
- 11 Guy B. Peters (1999) identifierar hela sju olika institutionella skolbildningar, medan Campbell & Pedersen (2001) stannar vid fyra. Den inom stats-

- vetenskapen vanligaste indelningen står Peter Hall och Rosemary Taylor (1996) för när de identifierar tre olika teoretiska skolbildningar.
- 12 Nackdelen med att angripa dessa stora makroorienterade problemställningar är, som flera kritiker noterat, att man många gånger saknar explicit mikro-teoretisk grund att stå på (Peters 1999).
- 13 Tidiga standardreferenser inom området är North 1990; Skocpol 1992; Thelen, Steinmo & Longstreth 1992.
- 14 Det finns inom samhällsvetenskaperna en omfattande diskussion om man kan tillmäta kollektiv som organisationer (och stater) aktörsskap eller om aktörsskap enbart kan tillerkännas individer. Utan att ge mig in i den här debatten så menar jag att det är *empiriskt* meningsfullt att se betrakta organisationer som aktörer i den meningen att de kan formulera målsättningar och aktivt sträva efter att förverkliga dem. Dessa målsättningar formuleras av individer inom organisationen, individer som i varierande utsträckning är bundna och påverkade av de roller och uppgifter organisationen tilldelat dem.
- 15 Begreppet "organisatoriskt fält" har nära släktingar inom policyforskningen i dess fokus på "policysubsystem". Sabatier definierar subsystem som innefattande "actors from a variety of public and private actors who are actively concerned with a policy problem or issue, such as agriculture, and who regularly seek to influence public policy in that domain" (Sabatier 1998:99). Inom policy- och förvaltningsforskningen finns en rad teoretiska begrepp och modeller som analyserar subsystempolitik (se t.ex. Sabatier & Jenkins-Smith 1993; Kickert, Klijn och Koppenjan 1997; Rhodes 1997; Marsh & Smith 2000; Marsh & Rhodes 1992). I den här studien har jag dock valt att exkludera dessa begrepp och modeller eftersom det är osäkert om det hade tillfört något substantiellt till analysen.
- 16 De skiljer mellan tre former av isomorfism: *coercive* (som handlar om politiskt inflytande och legitimitetsproblem), *mimetic* (som handlar om hur organisationer möter osäkerhet) och *normative* (som handlar om professionaliseringsgrad). Man kan jämföra begreppet isomorfism med begreppet *standardisering* (se t.ex. Brunsson & Jakobsson 2001).
- 17 Scott och hans kollegor arbetar med åtta olika dimensioner för att bedöma ett fälts struktureringsgrad. (1) I vilken utsträckning kommer de finansiella resurserna från en och samma källa?, (2) i vilken utsträckning existerar enhetliga styrningsstrukturer?, (3) offentlig eller privat kontroll över fältet?, (4) grad av strukturell isomorfism, (5) sammanhållna organisatoriska gränser, (6) konsensus om institutionell logik, (7) densitet och intensitet i organisatoriska länkar och avslutningsvis (8) tydliga organisatoriska gränser?
- 18 Man bör här notera att författare som exempelvis Barley & Tolbert (1997), Hirsch & Lounsbury (1997) och Kondra & Hinings (1998) under 1990-talet försökt återupprätta aktörsskapet inom den nyinstitutionella organisationsforskningen genom att finna vägar att länka samman mikro- och makroprocesser respektive normativa och kognitiva element. Andra författare har försökt driva utvecklingen vidare genom att para

- ihop de nyinstitutionella argumenten med argument hämtade från resursberoendeteori (Oliver 1991, 1997), populationsekologi (Dacin 1997) och nätverksteori (DiMaggio 1992).
- 19 Se även Oliver 1992, 1996 1997a, 1997b. För vidareutvecklingar och empiriska prövningar se t.ex. Bigelow & Stone 1995, Ingram & Simons 1995, Goodstein 1994, Clemens & Stahl 2001, McKay 2001. Noteras kan att samtliga empiriska prövningar har visat på användbarheten i Olivers ramverk.
 - 20 Man kan notera att Olivers strategier i stor utsträckning motsvarar Albert Hirschmans (1970) kategorier *lojalitet* (anpassning), *protest* och *sorti*. Lundquist (1998) har applicerat Hirschmans resonemang på hur den etiskt ansvarsfulle tjänstemannen bör reagerar på vad han uppfattar som en otillbörlig, lagvidrig styrning. Lundquist har i det här sammanhanget kompletterat Hirschmans modell med ytterligare en kategori, *obstruktion*, som till viss del motsvaras av Olivers kategori *trots*.
 - 21 Inom universitets- och högskolevärlden är framväxten av kvalitetsarbetsenheter, jämställdhetsavdelningar och internationaliseringsenheter tydliga exempel på löskopplingsprocesser.
 - 22 Befordringsreformen är ett exempel på detta. Det symboliska värdet av att ha många professorer är högt, men att också ge de nya professorerna arbets- och lönevillkor är både internt konfliktfyllt och ekonomiskt tungt.
 - 23 Politiska och samhälleliga krav på forskning med en viss inriktning/problemställning avfärdas inte sällan som otillbörlig politisk styrning av forskningen.
 - 24 I komplexa organisationer som universitet är det med stor sannolikhet så att det kommer att finnas en mängd olika tolkningar av förändringsprocesser i organisationens omgivning. Detta påstående lyfter på ett tydligt sätt fram idéernas betydelse i det politiska livet. Vi agerar utifrån hur vi bedömer verkligheten, en verklighet som tolkas genom olika typer av idéstrukturer, ideologier, paradig, diskurser etc. (se Hay 2002).
 - 25 I vår konkreta förändringsanalys måste vi mot den här bakgrunden ställa oss frågan om det är förändringar i styrningen och/eller förändringar i organisationernas identitet eller normativa bas som kan förklara eventuellt förändrade responser.
 - 26 Den tidigare rektorn för Lunds universitet Nils Stjernquist har i informella sammanhang ofta sagt, att om det framkom politiska förslag och idéer som man inte gillade så ringde rektorerna runt och så uppvaktade man utbildningsministern och stoppade förslagen.
 - 27 Den naturliga följdfrågan blir naturligtvis hur en sådan position låter sig beskrivas. Under de senaste decennierna har en rad "lösningar" på detta "aktör/struktur-problem" diskuterats inom samhällsvetenskaperna och då främst sociologin. De kanske mest omtalade och omdiskuterade i det här sammanhanget är Anthony Giddens' struktureringsteori (Giddens 1979, 1984) och kritisk realism formulerad av i första hand Roy Bhaskar och Margaret Archer (Bhaskar 1978, 1989; Archer 1996, 2003).

- 28 Det finns en omfattande diskussion kring och kritik av dessa handlingslogiker och deras giltighet (för en översikt se t.ex. Goldmann 2005; jfr Santesson-Wilson 2003:81ff).
- 29 Frågan som här hamnar i centrum är naturligtvis vilka mål som aktörerna strävar efter att förverkliga. Här finns en bred repertoar av tänkbara målsättningar, som ökad vinst för företaget, större budget för min universitetsinstitution, uppfyllelse av min roll som doktorand etc. Det finns med andra ord utrymme för olika typer av målsättningar, vissa traditionellt förknippade med rationalistiskt inspirerad forskning och andra hemmahörande i en mer sociologisk eller socialkonstruktivistisk tradition, inom ramen för den enkla utgångspunkten att aktörer på bästa sätt strävar efter att förverkliga sina mål.
- 30 Det finns dock en rad undantag som exempelvis Paul Piersons diskussioner om "policy feedback" (1993) och Peter Halls resonemang om "socialt lärande" (1993).
- 31 Dessa höga kostnader för gemensamma bindande regler leder till att det är vanligare med beslut där ramarna är så pass vida och urvattnade att alla kan acceptera dem. Alla kan, inom ramen för regelsystemen, agera så som de själva önskar. Någon koordinering i egentlig mening har alltså inte skett. Svårigheterna att inom Lunds universitet skapa ett enhetligt reellt bindande regelsystem för forskarutbildningen är här ett talande exempel.
- 32 För en utförlig diskussion omkring "veto points" se t.ex. Scharpf 1988, Immergut 1992, Tsebelis 1990, 1995, 2000, 2002.
- 33 I litteraturen beskrivs dessa förändringsprocesser där de politiska systemen på flera nivåer växer samman och integreras vanligtvis under rubriken "multilevel governance" (se t.ex. Bernard 2002; Marks m.fl. 1996).
- 34 Argumenten kan sägas vara nära besläktade med den tradition inom policyforskningen som betonar det politiska beslutsfattandets inkrementella karaktär (se t.ex. Lindblom 1965).
- 35 Jag tänker här på personer som Carl Borrebaeck ("Create Health", Swegene), Lars Samuelsson (Nanometerkonsortiet), Per Belfrage (BMC, Swegene, Medicon Valley Academy).
- 36 Den allt mer postmoderna möbeldesignen gör att liknelsen inte fungerar lika bra som den skulle gjort för två decennier sedan.
- 37 Vetenskapen är också en institution i den bemärkelsen att den har en starkt normerande och reglerande betydelse i det moderna samhället. Vetenskapen är något som inverkar på allt från vardagslivets handlingar till utformningen av grundläggande demokratiska och ekonomiska system (se Drori m.fl. 2003; Nowotny m.fl. 2001).
- 38 Det essentialistiska projektet att definatoriskt avgränsa vetenskapen från icke-vetenskap har varit utsatt för en genomgripande kritik från konstruktivistiskt orienterade vetenskaps sociologer. I det konstruktivistiska perspektivet omvandlas demarkationsfrågan "from analysts to people in society" och de sociologiska studierna fokuserar på "gränsarbetet", dvs.

- ”the attribution of selected characteristics to the institution of science [...] for purposes of constructing a social boundary that distinguishes some intellectual activity as non-science” (Gieryn 1983:782, citerad i Gieryn 2001:405).
- 39 Låt mig dock redan här höja ett varningens finger. Utan att förneka förekomsten av en rad betydelsefulla förändringar finns det, menar jag, en tendens i framför allt den forskningspolitiska litteraturen och debatten att övervärdera de förändringar som sker (t.ex. Gibbon m.fl. 1994), utan alltför välgrundade empiriska studier att falla tillbaka på. Radikala förändringar och diskontinuitet framhålls framför evolutionära och inkrementella förändringsperspektiv. Vetenskapens institutioner och dess praktiker är starkt spårberoende och innefattar, som exempelvis George Krücken (2003) visat, en mängd svårföränderliga och självförstärkande mekanismer (jfr Liedman & Olausson 1987).
- 40 Se t.ex. Leydesdorff & Etkowitz 1996, 1998; Etkowitz & Leydesdorff 1996, 1997, 1998, 1999, 2000; Etkowitz, Webster & Healy 1998; Etkowitz 2001.
- 41 Litteraturen kring trippelhelix-modellen påminner på många sätt om den mer allmänna samhällsvetenskapliga diskussionen kring styrning och organisering i det senmoderna samhället där man ofta pekar på att vi sett en förskjutning från traditionell hierarkisk styrning i form av den parlamentariska styrningskedjan till mer nätverksliknande horisontella styrningsformer, där olika samhälleliga sektorer eller subsystem blir självreglerande och självstyrande (se t.ex. Kooiman 1993, 2003; Rhodes 1997; Pierre (red.) 2000).
- 42 Ett konkret forskningspolitiskt uttryck för detta nya organisatoriska fält är utvecklandet av en mer sammanhållen nationell innovationspolitik inom vilken forskningspolitiken är en del.
- 43 Jämför här t.ex. debatten omkring *Forskning 2000* (SOU 1998:128) där just integration kontra distansering mellan industri och akademi var ett centralt tema.
- 44 Gibbons m.fl. (1994)
- 45 Nowotny m.fl. (2001)
- 46 Fallet med sociologiprofessorn Eva Lundgren och den granskning som Uppsala universitet initierade efter det medialt uppmärksammade tv-programmet ”Könskriget” illustrerar väl denna problematik. Lundgren och en rad andra professorer och forskare (Bondestam 2005) avfärdar, genom att hänvisa till att de verkar i en annan vetenskaplig tradition, granskarnas kritik.
- 47 Debatterna kring genmodifierade livsmedel är ett bra exempel i det här sammanhanget. Den offentliga debatten om GMO har handlat om konfrontationer mellan olika expertgrupper, politiska aktörer, matproducenter, NGOs, byråkrater, nationella och internationella politiska aktörer etc. Hur kan vi utveckla ”socialt robust kunskap” (Nowotny m.fl. 2001) i en kontext präglad av en mångfald olika vetenskapliga (och andra utsagor) och stor osäkerhet?

- 48 Men det är tveksamt om en ökning av antalet gemensamt skrivna artiklar kan tas som intäkt för att den ämnes- och gränsöverskridande forskningen verkligen ökat.
- 49 Det finns anledning att påpeka att förändringarna på det individuella planet är mycket beskedliga i jämförelse med de organisatoriska och ideologiska förändringar vi i huvudsak diskuterar i kapitlet (Henkel 2000; se också Kogan m.fl. 2000 för en komparativ analys av Sverige, Norge och Storbritannien).
- 50 Detta betyder dock inte att de organisatoriska strukturerna är oviktiga, utan som exempelvis Diane Vaughan (1999) visat har de organisatoriska strukturerna stor betydelse för hur information skapas, samlas in, hanteras, används etc.
- 51 Se t.ex. Daniel Bell (1973:41) som definierade kunskap som "a set of organized statements of fact or ideas" (se Knorr-Cetina 1999 för ett exempel på den motsatta, processororienterade, synen).
- 52 Detta skedde i Sverige i första hand genom 1977 års högskolereform då all postgymnasial utbildning införlivades under begreppet "Högskolan".
- 53 Knorr-Cetina visar själv hur två idag dynamiska fält inom naturvetenskap och medicin – högenergifysik och molekylärbiologi – skiljer sig åt när det gäller exempelvis grad av kollektivisering, social sammansättning, ledarstil etc. Inom den moderna molekylärbiologin blir forskningsledaren allt mer distanserad från den laborativa verksamheten och ägnar sig allt mer åt att sköta de "externa" kontakterna med finanisärer, intressenter, tidskrifter etc.
- 54 Författarna bakom flera av de nya modellerna, och då särskilt "Mode 2" och "Triple Helix", har kritiserats för att det i deras modeller finns en mer eller mindre illa dold normativ agenda (se t.ex. Gustavsson 2000:55. Terry Shinn skriver på samma tema att en "careful examination of the new production of knowledge hypothesis and triple helix model suggests that the discontinuist message more often reflects a partisan political agenda and ideology than it does serious-minded history and sociology" (Shinn 1999:172). De nya modellerna passar, menar dessa författare, in i en större nyliberal bild av en avreglerad global politisk-ekonomisk regim. Argumentet om en normativ agenda kan dock även vändas emot flera av dem som kritiserar Mode 2-tesen. Dessa kritiker är ofta väl förankrade och fast anställda professorer som försvarar traditionella ämnesdisciplinära positioner. För den stora kader av kontraktsanställda forskare som idag utför en stor andel av den samlade forskningsproduktionen skapar denna typ av forskningspolitiska prioriteringar bättre förutsättningar för finansiering och publicering (jfr Hellström & Jacob 2000:72).
- 56 Hellström (2005) påpekar helt riktigt att de mertonska normerna bör ses som "occupational norms" som integrerar och håller samman den akademiska professionen snarare än form av "metanormer" som reglerar vetenskapssamfundet. CUDOS-normerna fungerar också som en retorisk resurs för akademiker i konflikter och i "boundary work" (Gieryn 1983).
- 57 Detta leder naturligtvis inte till slutsatsen att vetenskapens förhållande till sociala processer eller för den delen vetenskapens interna utveckling

- är ointressanta för den här studien, utan de är väsentliga element för att förklara den förändrade forskningspolitiken. De är med ett formellt språkbruk betydelsefulla oberoende variabler.
- 58 Ett exempel kan vara det faktum att frukterna av ökade satsningar på forskning och utveckling oftare leder till att de redan välbeställda i samhället blir ännu rikare än att det gynnar de sämst ställda.
- 59 Se t.ex. Gustavsson 1971 för en analys av hur synen på relationen mellan forskning och samhälle förändrats under 1900-talet.
- 60 För en diskussion och analys av den svenska utvecklingen se t.ex. Nybom 1997.
- 61 Max Weber är en samhällsvetenskaplig portalfigur som starkt argumenterat för att forskning och politik bör organiseras åtskilt, detta eftersom forskning i grunden är en målrationell verksamhet (forskningen är med andra ord ett mål i sig) och politik en värderationell aktivitet. Dessa båda principer är, enligt Weber, inte förenliga med varandra (Gustavsson 1971:329-331).
- 62 Begreppsparet internalism/externalism härstammar från den s.k. Minervadebatten under 1950-60-talen (se Gustavsson 1971) då en rad framträdande vetenskapsmän diskuterade styrningen av vetenskapen.
- 63 Föreställningen att vetenskap och teknologi bör tjäna som medel för nå andra, för vetenskapen externa, målsättningar är inte ny, utan det som föranledde Polanyis kraftfulla utspel var de alltsedan slutet av 1930-talm. fl.it mer högljudda kraven på att ekonomiska och sociala mål måste vävas samman med och bli en del av forskningspolitiken (jfr Bernal 1939).
- 64 För den här studiens vidkommande kan det vara intressant att lägga till Nyboms bedömning att universitetet i den här processen mer eller mindre sattes på undantag (Nybom 1997:61).
- 65 Under 1940-talet bildades i kronologisk ordning Tekniska forskningsrådet (TFR), Naturvetenskapliga forskningsrådet, Medicinska forskningsrådet (MFR), Jordbruksforskningsrådet (JFR) och det Samhällsvetenskapliga forskningsrådet (SFR). Organisatoriskt kom det att bli en boskillnad mellan de mer grundforskningsorienterade råden MFR, NFR och SFR, där forskarna kom att dominera, och TFR och JFR som kom att domineras av intressen utanför forskarsamhället. Detta för det svenska forskningssystemet formativa moment innefattade två skilda organisationstyper: grundforskningsrådet och sektorsorganet (jfr Persson 2001:64).
- 66 Thorsten Nybom menar, och det är lätt att hålla med honom, att utmärkande för uppbyggnaden av de svenska forskningsråden var att de alla var stöpta i samma form, en form som göts utifrån den tekniska forskningens förutsättningar och behov (1997:103).
- 67 För en sammanfattande analys av och diskussion kring orsakerna till uppbyggnaden av såväl rådsstrukturen som sektorsorganen se t.ex. Nybom 1997; Sandström 1997; Stevrin 1978; Premfors 1986; SOU 1996:12.
- 68 För en analys av hur forskningsfrågorna kom upp på den politiska dagordningen se Persson 2001:99ff. Man kan notera att det finns flera likheter mellan slutet var 1970-talet och det tidiga 90-talet i det här avseende. Vid

- båda tillfällena präglas av kombinationen av regeringsskifte och ekonomisk kris och båda gångerna sågs den högre utbildningen och forskningen som det som på lång sikt skulle ta oss ur krisen.
- 69 I Sverige avvecklas exempelvis den tidigare dominerande ”sektorsprincipen” och vetenskapssamfundets inflytande över forskningsråden ökar markant, samtidigt som en generell avregleringsprocess av universiteten och deras verksamhet inledd. Detta sker, kan man paratetiskt notera, till stor utsträckning tack vare två statsvetare – Sverker Gustavsson och Björn von Sydow – vilka verkade som statssekreterare i utbildningsdepartementet under stora delar av 1980-talet.
- 70 I Sverige fick dessa idéer sitt slutliga genomslag i samband med regeringsskiftet 1991. Den borgerliga regeringens program ”Ny start för Sverige” bottnade i stor utsträckning i en föreställning om att vi idag lever i ett kunskapssamhälle där utbildning och forskning är direkt avgörande för samhällsutvecklingen, näringslivets konkurrenskraft och den enskildes möjligheter till utveckling.
- 71 I en svensk kontext kan vi här exempelvis peka på Vetenskapsrådets regeringsuppdrag att administrera ett forskningsprogram om den militära underrättelse- och säkerhetstjänsten (se Jönsson 2000) och forskningsprogrammet om kommunistiska regimer.
- 72 Man kan fråga sig om inte förhoppningarna ibland är lite väl högt ställda när det gäller universitetens potentiella intäkter från patent- och licensrättigheter. Siffror från de stora amerikanska universiteten visar att dessa intäkter är i det närmaste försumbara i relation till de sammanlagda forskningsintäkterna (Benkler 2004).
- 73 Se t.ex. SOU 2005:95 där utredaren ställer upp två alternativ för det svenska lärarundantaget: antingen en modifiering av nuvarande ordning (med anmälningsplikt till universitet) eller ett avskaffande av lärarundantaget och införandet av ett system där universitet eller högskolan äger rätten till de anställdas uppfinningar, men där uppfinnaren erhåller 30 procent av intäkterna.
- 74 Ett konkret uttryck för detta i Sverige är beslutet att Högskoleverket från och med 2000 skall utvärdera och kvalitetsgranska alla grund- och forskarutbildningar i landet på ett löpande sexårsschema. Dessutom gör Vetenskapsrådet (VR) löpande utvärderingar av svensk forskning. Ett ännu tydligare exempel är utvecklingen i Storbritannien där ”Research Assessment Exercise” har fått ett stort genomslag inom hela utbildnings- och forskningssystemet.
- 75 Aant Elzinga (1987:33) talar om de tre balansproblemen: grundforskningssystemet/sektoriella anspråk, universiteten/näringslivet och resurskoncentration/regionalisering. Vi kan även tänka oss att frågan vägs mellan satsningar på forskning eller utbildning. Detta är ett balansproblem som aktualiserades i samband med utbildningsexpansionen på 1990-talet. Framför allt frågan om balansen mellan resurskoncentration och regionalisering är ett tema som jag återkommer till när jag diskuterar utvecklingen under 1990-talet.

- 76 Forskningssamverkanskommittén (SOU 1980:46).
- 77 Bakom denna "urvattning" låg såväl stridigheter mellan regeringen och inflytelserika sektorsintresse som interna motsättningar inom regeringen. De handlade i första hand om att utbildningsdepartementet gavs ett allt för stort inflytande över forskningspolitiken.
- 78 Problemet med att infoga sektorsorgan i forskningsplaneringen handlar, förutom om kontrollen över resurser, även om den konflikt som inte sällan finns mellan hur problem och behov inom en samhällssektor skall "översättas" till högskolans ämnen och discipliner. Inom vissa discipliner är detta inget problem, men inom andra områden råder det en mycket stor diskrepans mellan problem och disciplinstruktur.
- 79 Redan på hösten 1982, kort efter socialdemokraternas återkomst till Rosenbad, skriver tillträdande statssekreteraren i utbildningsdepartementet Sverker Gustavsson en artikel i *Tiden* som fick stort inflytande på den socialdemokratiska forskningspolitiken. Han argumenterar där för att den socialdemokratiska forskningspolitiken på tre väsentliga punkter bör skilja sig från den tidigare gällande. För det första bör den tidigare tredelningen av forskning som antingen inomvetenskapligt betydelsefull, samhällsrelevant eller långsiktigt syftande överges och ersättas med en mer logisk tudelning mellan uppdragsforskning och forskning på eget programansvar. Uppdragsforskning innefattar forskning där en bestämd aktör vill veta något bestämt och är beredd att betala för det. Ansvaret för forskningens relevans vilar då på uppdragsgivaren. Forskning på eget programansvar, eller fri forskning, innebär att ämnesval och kvalitetsansvar åvilar dem som själva utför forskningen. För det andra argumenterar Gustavsson för att forskningspolitiken måste inriktas på att skapa tillräckligt stora arbetsenheter (institutioner). Att säkra storleken och effektiviteten i verksamheten är ett ansvar gentemot medborgarna, och det måste ses som viktigare än att varje högskola ges möjlighet att arbeta på "alla upptänkliga områden" (Gustavsson 1982:606). För det tredje riktar Sverker Gustavsson kritik mot vad han ser som en missriktad yrkesanpassning av grundutbildningen. På samma sätt som sektorsprincipen inom forskningen varit förödande, har försöken inom framför allt humaniora och samhällsvetenskap att ersätta de traditionella ämnesstudierna med indelningar grundade på samhällliga behov påverkat utbildningen i negativ riktning.
- 80 Utvecklingen mot mindre finansiering via fakultetsanslag och grundforskningsråd har dock fortsatt under hela undersökningsperioden. Exempelvis kan nämnas att fakultetsanslagens andel av den totala forskningsfinansieringen har minskat från 68 procent 1981/82 till 47 procent 2001. Vi återkommer till finansieringsfrågan längre fram i det här kapitlet.
- 81 Bo Persson (2001:105) menar att regeringen nu genom att peka på att även forskningsråden måste tänka mer långsiktigt i sin anslagspolitik börjar bli orolig för den generella balansen mellan basanslag och externa medel i forskningssystemet.
- 82 Premfors (1987) menar i en till hans bok "Svensk forskningspolitik" uppföljande analys av 1987 års beredningsprocess att den stora skillnaden

gällande beredningsprocessen är att statsrådsberedningen nu fått en ledande roll i samordningen. Den tidigare inflytelserika interdepartementala beredningsgruppen med "huvudnod" i utbildningsdepartementet har som en följd därav blivit allt mer sidsteppad. Skiftet kan till viss del förklaras genom Ingvar Carlssons dokumenterat stora intresse för och kunskap om forskningspolitik. När Ingvar Carlsson blev statsminister efter mordet på Olof Palme kom forskningsfrågorna generellt att få ett större utrymme i statsrådsberedningens arbete.

- 83 Här uppmärksammar man särskilt framväxten av de s.k. forskarbyarna (t.ex. Ideon i Lund) som etableras runt alla de större universiteten och tekniska högskolorna.
- 84 Konkret tillskapades även Teknikvetenskapliga forskningsrådet (TRF), vilket delvis finansierades genom överföringar från STU, och för det andra ombildades Delegationen för social forskning till Socialvetenskapliga forskningsrådet (Persson 2001:107; Landberg, Edqvist & Svedin 1995:6f).
- 85 Regeringen pekar i propositionen ut fyra områden som särskilt angelägna att utvärdera och följa upp. Det gäller balansen mellan att kanalisera forskningsmedel till rådsorganisationen eller direkt till högskolorna via fakultetsanslagen, forskarutbildningen funktionssätt och villkor, geografisk fördelning av resurser och sektorsforskningens vetenskapliga kvalitet.
- 86 Lärosätena tilläts göra vissa begränsade omfördelningar på högst 3 procent mellan fakultetsområdena under en löpande treårsperiod.
- 87 I det första ledet inrättades tre stiftelser, en för strategisk forskning med 60 procent av resurserna, en för miljöstrategisk forskning 25 procent och därutöver en kulturvetenskaplig stiftelse, inom ramen för Riksbankens jubileumsfond med 15 procent av stiftelsekapitalet. I ett andra led inrättades ytterligare sex stiftelser, däribland KK-stiftelsen och STINT (Benner 2001:6off).
- 88 Såväl inrättandet av stiftelserna som deras tidiga historia präglades av en högljudd politisk polemik och konflikt mellan den avgående borgerliga och den tillträdande socialdemokratiska regeringen (se Benner 2001 för en närmare analys; se även Tham 1995 för en tydlig illustration). Idén att använda löntagarfondsmedlen till att förstärka den svenska forskningen var dock ingen ny idé hos den borgerliga regeringen, utan redan i slutet av 1980-talet talade borgerliga företrädare om att använda löntagarfondsmedlen till forskning (se t.ex. Wikström 1988; Littorin 1989).
- 89 Man kan här också notera att Sverige till viss del avviker från det internationella mönstret. Istället för att reformer den befintliga organisationsstrukturen och införa skarpa gransknings- och utvärderingsinstrument valdes i Sverige ökade resursmässiga satsningar och en ökad pluralism.
- 90 Reformen tillsammans med forskningsfinansierarnas allt mer begränsade doktorandfinansiering har lett en krympande forskarutbildning på lärosätetsnivå. Vid Lunds universitet antogs 1997 597 nya doktorander medan antalet nyantagna doktorander sju år senare, 2004, hade sjunkit till 432.

- 91 Den s.k. NYFOR-utredningen (SOU 1996:70) är ett talande exempel. Ett annat exempel är att samtliga statliga forskningsfinansiärers instruktioner ändras på så sätt att betydelsen av forskningens samhällsrelevans framhävs (Prop. 1996/97:5).
- 92 Exemplet visar tydligt på användbarheten av den historisk-institutionella forskningens resonemang om att när något inträffar är väl så viktigt som vad som inträffar. Låt oss anta att besparingspolitiken fått genomslag *innan* vägvalet att inrätta fristående forskningsstiftelser gjordes. Frågan man kan ställa är om man i sådant scenario då istället hade valt att lägga i varje fall delar av resurserna direkt till universiteten och/eller förstärka de redan existerande forskningsfinansiella kanalerna istället för att skapa en ny struktur.
- 93 Ett sätt att tolka detta är att Sverige i stor utsträckning anpassar sig till den internationellt dominerande trenden inom forskningspolitiken.
- 94 Ett uttryck för denna inriktning mot prioriteringar och kraftsamling är att lärosätenas styrelser, förutom att besluta i viktigare frågor om högskolans organisation, även skall besluta i frågor som rör högskolans övergripande inriktning, vilket innebär att de skall utarbeta principer för strategiska prioriteringar och följa upp dessa beslut (Prop. 2001/02:15). Den utvecklingen är inte unik för Sverige utan del av en generell världsövergripande trend. För en diskussion om utvecklingen i Norge se t.ex. Olsen 2005b.
- 95 Ett uttryck för detta är skrivningarna i propositionen att VR ”i samverkan med universitet och högskolor [skall] åstadkomma en effektiv profilering av forskning, samt [...] att skapa goda forskningsmiljöer för den svenska forskningen” (Prop. 2000/2001:3, s. 100, citerad i Benner 2001:197).
- 96 Ett uttryck för detta är att universitets- och högskolesektorn i Sverige idag utgörs av en mångfald olika typer av aktörer. Från de stora traditionella universiteten i Uppsala, Lund, Göteborg, Stockholm, Umeå och Linköping, över fackhögskolorna (KI, KTH, CTH, LTU) och de nya universiteten i Växjö, Örebro, Karlstad och Mittuniversitetet till högskolorna med vetenskapsområde, de renodlade regionala högskolorna och konsthögskolorna.
- 97 Däremot finns det mycket som tyder på att den nu pågående ”Bologna-processen”, genom utvecklandet av s.k. mastersprogram och striktare tidsmässiga ramar för forskarutbildningen, tvingar fram ett ökat funktionellt beroende mellan institutioner på lärosäten.
- 98 I Sverige manifesteras den här utvecklingen inte minst i 1977 års högskole-reform (se t.ex. Lindensjö 1981).
- 99 För ett svenskt inlägg i den här debatten se t.ex. Thyberg 2004.
- 100 Studier från norska universitet visar på en tydlig koppling mellan formerna för forskningsfinansiering och produktivitet, samverkansmönster och forskningsinriktning, vilket illustrerar de svårigheter som en ökad forskningsfinansiell pluralism för med sig för universitets-, fakultets-, och institutionsledningar (Gullbrandsen & Smeby 2005).
- 101 Här har jag inkluderat professorer, forskarassistenter, lektorer, adjunkter och doktorander.

- 102 För en närmare diskussion om kategorierna ”fri” respektive ”riktad” forskning och en beskrivning av hur siffrorna arbetats fram, se Sandström, Heyman & Hällsten 2004:23.
- 103 Anaysen i figur 6.2 skiljer sig från figur 6.1 genom att den bygger på en analys av universitetens och högskolornas forskningsintäkter, istället för en analys av resurser i statsbudgeten. Med strategisk forskning avses här riktad grundforskning, med behovsmotiverad forskning avser riktad tillämpad forskning och med fri forskning avses fri grundforskning.
- 104 För en närmare redogörelse för kategorierna ”statliga myndigheter” och ”offentliga forskningsstiftelser”, se bilaga 4.
- 105 Ett exempel på de balansproblem som dominerar den svenska forskningspolitiska debatten under 1980-talet framgår om vi jämför 1980, då fakultetsmedlen stod för 65 procent av forskningsmedlen, med 1987/88 då de var nere i 55 procent, med idag då fakultetsmedlen utgör cirka 45 procent av de samlade resurserna för forskning och forskarutbildning (se nedan).
- 106 Av de statliga forskningsanslagen kom 34 procent från NFR, 24 procent från MFR, 16 procent från STU och 9 procent från HSFR. Bland de enskilda forskningsanslagen dominerade BFR med 25 procent, Arbetskyddsfonden och RJ med 12 procent var (Universitetsstyrelsens protokoll 82-03-08. *Lunds universitets anslagsframställan* för 1982/83).
- 107 Ett illustrativt exempel när det gäller den forskningsfinansiella utvecklingen på en konkret utförarnivå är, att när professor Sune Svanberg tillträdde som professor i atomfysik vid Lunds universitet fanns det vid avdelningen för atomfysik förutom full finansiering av själva professuren även kringresurser i form av en rad ingenjörstjänster och uppskattningsvis resurser till sju doktorandtjänster. Idag tilldelas avdelningen, schablonmässigt 300 000 kr per år till professuren och ingenting i övrigt. Detta betyder i princip att man själv måste dra in medel inte bara till doktorander, post-docs och andra medarbetare, och till underhåll av den instrumentering som finns, utan också till sin egen lön. Lite skämtsamt säger Svanberg att avdelningen för atomfysik på tjuo år gått från en professor med sju ”supporting persons” till sju professorer med en ”supporting person” (intervju: Sune Svanberg).
- 108 Den nedgång i externa forskningsmedel som vi ser de senaste tre åren finns inte vid Uppsala eller Göteborgs universitet, vilket ger ett intryck av att Lunds universitet tappat mark i det här avseendet (Uppföljningsrapport, Strategisk plan 2002–2006:4), men om man tar mer kvalitativa referenspunkter som anslagsfördelning från VR och forskningsstiftelserna framstår Lunds universitets nationella position som tämligen god. I Vetenskapsrådets senaste årliga utdelning (november 2005) är Lunds universitet den största anslagsmottagaren (före Uppsala universitet och Karolinska institutet) och i SSF:s utdelning av stöd till strategiska forskningscentra kom 5 av 18 beviljade ansökningar från Lunds universitet. I konkurrensen om de s.k. Linnebidragen som avgjordes i juni 2006 (se kapitel 10) var universitetet särskilt framgångsrikt och tilldelades hela 8 av 20 stöd. Det finns dock en stor variation inom universitetet. Med utgångspunkt i den nationella konkurrensen om forskningsanslag skriver universitetet i

- uppföljningsrapporten till den strategiska planen att det som träder fram är "[b]ilden av ett universitet med några mycket framstående forskningsprofiler [...] där särskilt LTH och medicinska området varit framgångsrika. Lunds universitets svagaste områden är området för humaniora och teologi och samhällsvetenskap, där de övriga större universiteten attraherar väsentligt mer externa medel" (Uppföljningsrapport, Strategisk plan 2002–2006:4f).
- 109 När man intervjuar etablerade forskningsledare om vilka konsekvenser den förändrade forskningsfinansiella situationen fått för forskningens inriktning blir svaret ofta, att forskningen blivit mer modebetonad och att den allt mer samlas kring "säkra kort".
- 110 Siffrorna för de respektive fakulteterna är från 2003.
- 111 Totalt anställda minus TA och doktorander.
- 112 Samtidigt som antalet studenter per lärare/forskare ökat markant har den tekniska och administrativa personalen minskat från 1980 personer 1985 till 1687 tjugo år senare. Detta kan till viss del förklaras av den ökade datoriseringen, men det tyder också på att de enskilda lärarna idag ägnar en större andel av sin tid åt administrativa uppgifter. I Lunds universitets lärarbarometer 1998 uppgav de svarande lärarna att de i genomsnitt lade drygt 20 procent av sin arbetstid på administrativa uppgifter. Ingenting tyder på att de administrativa arbetsuppgifterna minskat fram till idag.
- 113 Universitetsstyrelsens protokoll 81-03-05. *Yttrande över Remiss: Forskningens framtid – betänkande av Utredningen om forskningens och forskarutbildningens situation i den nya högskolan* (SOU 1981:29, s.2) (Dnr VI G 11 6025/81).
- 114 Universitetsstyrelsens protokoll 81-03-05. *Sammanställning av fakulteternas remissyttranden över Forskningens framtid och Forskningens meritvärde – betänkande av Utredningen om forskningens och forskarutbildningens situation i den nya högskolan* (SOU 1981:29) (Dnr VI H 2 6025/81).
- 115 Ibid, s. 5
- 116 Universitetsstyrelsens protokoll 82-03-08. *Yttrande över fakultetsnämndernas anslagsframställningar för budgetåret 1982/83 med långtidsbedömning för perioden t o m budgetåret 1986/87*. (Dnr VI B11 11691/80), s. 1–4 Ett konkret uttryck för balansproblemen inom den svenska högskolan under 1980-talet är att Lunds universitet läsåret 1984/85 finansierade cirka 3000 heltidstjänster för utbildning och forskning via riksstatsanslaget, utöver detta finansierades drygt 1100 tjänster, främst forskningsassistenter och övrig assisterande personal, med externa forskningsmedel. Studerar man universitetets verksamhetsberättelse lite mer detaljerat ser man t.ex. att den matematisk-naturvetenskapliga fakulteten försörjde 105 docenter/forskarassistenter med riksstatsanslag och 71 med externa medel. Detta betyder att kontrollen av de för universitetet viktigaste karriärtjänsterna under professorsnivå i stor utsträckning, redan för tjugo år sedan, låg utanför dess kontroll (Lunds universitets årskrönika 1984/85:34f).
- 117 Sett från ett styrningsperspektiv ser vi hur det forskningspolitiska systemet blir allt mer komplext och pluralistiskt och att den traditionella hierarkiska styrningsmodellen ("government") utmanas av mer horisontella för-

handlings- och påverkanskanaler ("governance") vilket utmanar de formella institutionernas (institutions-, fakultets- och universitetsstyrelserna) möjligheter att styra verksamheten.

- 118 En intressant aspekt i sammanhanget är, som Ulf Sandström konstaterar, att vår kunskap om sektorsforskningens kvalitet baseras mer på förutfattade meningar än på systematisk empirisk analys.
- 119 Intressant nog kan vi konstatera att dessa normuppfattningar, på individnivå, uppvisar en betydande beständighet, även om de är långt ifrån så självklara och dominerande som tidigare (Henkel 2000; Bauer m.fl. 1999).
- 120 Universitetsstyrelsens protokoll 82-03-08. *Anslagsframställan för budgetåret 1982/83* s. 3.
- 121 Rektor Håkan Westling i *Lunds universitets årskrönika* 1985/86:3.
- 122 Ett annat centralt förslag från utredningen, som sedermera också realiserades i och med regeringens proposition (1984/85:57), var att högskolan själv fick bestämma över alla tillsättningsärenden, utom när det gällde professorer vilka regeringen även i fortsättning föreslogs tillsätta. En i materialet synbar konsekvens av modellen med en rörlig fakultetsresurs är att skapas konflikter kring hur dessa medel skall fördelas. För en diskussion inom den humanistiska fakulteten se t.ex. LUM 1988:11.
- 123 Internt inom Lunds universitet finns en tydlig remissopinion bland fakultetsnämnder som på den här punkten stöder LÄTU-förslaget (se t.ex. LUM 1981:15 för en remissammanställning). Den konspiratoriskt sinnade betraktaren ställer sig frågan om detta berodde på värnandet av en flexibla tjänstestruktur eller värnandet av ett större eget inflytande över forskningen.
- 124 Forskarassistent- och docenttjänster.
- 125 Universitetsstyrelsens protokoll 80-09-16. *Yttrande över Remiss: Lärare i högskolan. Betänkande av lärartjänstutredningen* (SOU 1980:3 s. 4) (Dnr VI GII 3284/80).
- 126 En alternativ strategi hade varit att i lag reglera att alla universitetslärare har rätt till minst 50 procent forskning i sin tjänst, vilket i princip är praxis i t.ex. Danmark. Man kan här konstatera att det inte tar många år förrän problemen med den rörliga resursen blir tydliga. Humanistiska fakultetsnämnden konstaterar i sin anslagsframställning för 1990-1993 att "den rörliga resursen är svåradministrerad och leder inte till en reellt rörlig forskningsresurs". Man konstaterar vidare att "[d]et borde prövas om inte högskolektorstjänsterna skulle organiseras om så att forskning ingick som ett obligatorium i tjänsterna" (s. 5). En lösning med mer eller mindre fasta procentandelar för forskning för olika tjänstetyper är en lösning som universitetsstyrelsen ställer sig tveksam till. Man skriver i yttrandet över "den andrénska utredningen" att "[v]i är tveksamma till författningsmässigt fixerade procenttal för skilda delar av en tjänsts innehåll så som föreslås av den föreliggande utredningen för docent- och universitetslektorstjänsterna och menar att sådana lösningar förvävar anpassningar till ämnesmässigt och personellt skiftande förhållanden" (ibid, s. 3). Man kan i det här sammanhanget också notera att den

- socialdemokratiska regeringen under hela 1980-talet avvisar modellen med nedsättning av undervisningsskyldigheten för universitetslektorerna med argumentationen att "forskningen behöver kvalitetskonkurrens" och att kvalitetsbedömningen inte bör "schablonieras" (se t.ex. Gustavsson 1989).
- 127 Universitetsstyrelsens protokoll 80-09-16. *Lunds universitets yttrande över "Lärare i högskolan. Förslag till ny arbets- och tjänsteordning"* (sou 1980:3), s. 3.
- 128 Man kan här notera den intressanta och principiellt viktiga skillnaden mellan utredningens förslag som talade om "lärare som också forskar" och universitetets remissyttrande där man istället talade om "forskare som undervisar". Dessa formuleringar synliggör, menar jag, en skillnad mellan två ideal. I det första fallet är det undervisningen som är universitetets kärnuppgift, medan det i andra fallet är ett ideal att forskningen utgör universitetets kärnverksamhet. I samband med förändringarna i tjänstestrukturen och inte minst i fråga om lektorernas forskningsinsatser visar sig tydliga skillnader mellan fakulteterna. Medicinska fakultetsnämnden ställer sig tveksam till en generell nedsättning av undervisningsskyldigheten för lektorer från 100 till 75 procent och menar att man hellre än att sprida de begränsade resurserna bör koncentrera dem på de som verkligen forskar. Humanistiska fakultetsnämnden å sin sida argumenterar istället för en generell nedsättning för alla lektorer. Detta speglar, menar jag, att de olika fakulteterna präglas av skilda institutionella logiker. Verksamheten inom medicinska fakulteten präglas i betydligt större utsträckning av en "forskningsslogik" än vad verksamheten inom humaniora gör. Skillnaderna kan också förklaras av skillnaderna i hur forskningen bedrivs och organiseras inom de olika områdena (Medicinska och humanistiska fakultetsnämndens remissyttrandet över "Forskningens framtid" och "Forskningens meritvärde – betänkande av Utredningen om forskningens och forskarutbildningens situation i den nya högskolan", sou 1980:29, 30 s.19; jfr Becher & Trowler 2001; Whitley 2000).
- 129 Universitetsstyrelsen protokoll 84-06-14. *Remiss: RRV:s rapport "Styrning av högskolans forskning"*, s. 3.
- 130 Vi skall här också notera att 1986 års lärartjänstreform, dvs. den reform som LÄTU gav upphov till, innebar att flertalet av de tidigare lärartjänstkategorierna ersattes med tjänstkategorierna professor, lektor, adjunkt och forskarassistent. Vidare innebar reformen att en mer enhetlig och generell reglering infördes samt att det för varje fakultet skapades rörliga resurser för forskning och att den enskilda lärarens arbetsuppgifter kom att definieras genom lokala bedömningar och avvägningar. Genom 1993 års reform infördes befordringstiteln biträdande professor i högskoleförordningen (1993:100).
- 131 Argumenten att man (a) generellt får för lite forskningsresurser och (b) att eventuellt tillkommande resurser borde tillfalla universitetet direkt, snarare än att fördelas via forskningsråd och stiftelser, är ständigt återkommande under hela undersökningsperioden. Det är lätt att hålla med Daniel S. Greenberg (2001) när han ställer den retoriska frågan om vetenskapen någonsin kan få nog. På ett generellt plan ägnar universitetet betydligt mer

- kraft åt att argumentera för mer resurser än att aktivt arbeta med de medel man har i form av effektiviseringar och prioriteringar, även om det under den senaste fem års perioden, som vi kommer se längre fram, har skett betydande förändringar i det avseendet.
- 132 Vi skall i det här sammanhanget inte heller glömma bort den avreglering och decentralisering som ser med högskolereformen 1993 (se Prop. 1992/93:1; se även diskussionen i kapitel fem).
- 133 Utredningen menade vidare att förhoppningarna om forskningens välståndskapande effekter borde dämpas och att grundforskningen var en viktig grund för industriella innovationer.
- 134 Se t.ex. remissyttrande från NUTEK och KFB (DN 98-11-11).
- 135 Se Benner 2001 för en genomgång och analys av debatten.
- 136 Här avser jag främst kontinuitet i diskursiv mening, dvs. vilka problem som betonas och hur dessa definieras. Däremot sker det – vilket jag kommer visa i kommande kapitel – stora förändringar i mer organisatoriskt hänseende.
- 137 Universitetsstyrelsens protokoll 99-01-29. *Yttrande över Remiss: Forskningspolitik. Betänkande av Kommittén för översyn av den svenska forskningspolitiken* (SOU 1998:128), s. 2. (Dnr I h 9 14327/98).
- 138 När det gäller forskningsinstitutsfrågan kan man notera att universitetsstyrelsens ordförande Lennart Nilsson i protokollet antecknar en annan uppfattning än majoriteten. Majoriteten menar att det inte finns något behov av att ytterligare bygga ut organisationen av forskningsinstitut. Argumentet som anförs är att ”den verksamhet som bedrivs inom fristående institut inte på ett naturligt sätt kan knytas till forskarutbildningen och grundutbildningen” (s. 4). Nilsson anför i sin protokollsanteckning att han ”anser såsom utredningen, att fristående forskningsinstitut är positiva för näringslivet.” och att ”[f]ristående forskningsinstitut bör hellre byggas ut”. Även föreståndarna för de fyra kompetenscentrum som lokaliserats till Lund protesterar mot utredningens ensidigt grundforskningsinriktade profil (Universitetsstyrelsens protokoll 99-01-29).
- 139 Universitetsstyrelsens remisshantering illustrerar väl hur den, efter reformen 1993, söker en delvis ny roll. Frågan som debatterades i styrelsen gällde huruvida remissyttrande skulle spegla universitetets uppfattning eller styrelsens. Efter debatt enades man om att remissyttrandet skulle spegla styrelsens uppfattning (LUM 1999:1).
- 140 Vi kan i sammanhanget notera att företrädare för de fyra, vid Lunds universitet etablerade, kompetenscentra i NUTEKS regi i ett gemensamt remissyttrande går i kraftig polemik med utredningens grundforskningsideal och dess nedtonande av tredje uppgiften och samverkan mellan industri och universitet.
- 141 Universitetsstyrelsens protokoll 99-01-29. *Yttrande över Remiss: Forskningspolitik. Betänkande av Kommittén för översyn av den svenska forskningspolitiken* (SOU 1998:128), s. 3. (Dnr I h 9 14327/98).

- 142 Undantag bör kanske göras för några år med Carl Tham som utbildningsminister, då arbetet i första hand koncentrerades kring nedskärningar och på att knyta forskningen allt närmare sociala och politiska processer och krav.
- 143 Universitetsstyrelsens protokoll 92-11-13. *Remiss: Forskningens utmaningar – en strategi inför 2000-talet* (Ds 1992:97), s. 2.
- 144 Universitetets ansökan rann i uppbyggnaden av forskningsstiftelserna ut i sanden, men däremot inrättades 1994 det ett internationell miljöinstitutet i Lund av de utfasade löntagarfondsmedlen. En viktig roll i tillskapandet av miljöinstitutet hade professor Karl Lidgren som både kom med den ursprungliga idén och utan mer omfattande kontakter med universitetsledningens förhandlade med regeringen i frågan (se t.ex. LUM 2000:3; intervju: Göran Blomqvist).
- 145 Se t.ex. remissyttrande över *Forskning 2000*.
- 146 Det bör dock framhållas att det fanns en viss osäkerhet, inte minst hos Håkan Westling, inför de här förändringarna. Det fanns, menade hand, en risk för att den ökade institutionella friheten för universiteten skulle gå ut över de enskilda lärarnas och forskarnas frihet (Westling 1993).
- 147 Burton Clarks studier av fem entreprenöriella universitet (däribland Chalmers Tekniska Högskola) lyfter fram ett antal punkter som särskilt centrala för förändringsprocesserna: (1) förstärkt administrativ styrningsförmåga, (2) utveckling mot en matrisliknande organisationsstruktur, (3) en mer diversifierad finansieringsstruktur, (4) normförändringar på institutionsnivå.
- 148 Vårt att lyfta fram i det här sammanhanget är att enbart själva företeelsen med att ta fram en strategisk plan för den samlade verksamheten signalerar en ny syn på den interna styrningen.
- 149 Dessa tre teman – styrning, organisationsstruktur och kommersialisering och integration – återkommer som centrala inslag i de tre nästkommande kapitlen.
- 150 Se även Universitetsstyrelsens protokoll 010219, *Remissyttrande "Högskolans styrning"* (SOU 2000:82) (Dnr 4953/2000 I G 11).
- 151 Det fanns flera idégivare bakom processen att mer aktivt arbeta med universitetets varumärke t.ex. fördes det en diskussion i det nyinrättade näringslivsforumet om värdet av Lunds universitets varumärke. Enligt Boel Flodgren var detta en inspirationskälla till hela arbetet med den grafiska profilen.
- 152 För en utvärdering av reformen se Högskoleverket 2001.
- 153 Antalet professorer anges i heltidsekvivalenter. I januari 2004 fanns det 596 professorer (faktiskt antal), varav 298 var befordrade.
- 154 En annan aspekt av universitetets förändrade syn på tjänstesystemet gäller det ökade fokuset på aktiv rekrytering. I 2003 års forskningsstrategidokument lyfter man särskilt fram såväl aktiv rekrytering av internationella toppforskare som rekrytering av yngre forskare till mellantjänster (Lunds universitet 2003a).

- 155 Ett tydligt tecken på den allt mer komplexa och heterogena organisation som växer fram är att flera nämnder och fakulteter med eftertryck markerar att centrala utredningar som Lärartjänstutredningen (LÄTU), Forsknings-samverkansutredningen (FOSAM) och den "andrénska" utredningen *Forskningens framtid* (SOU 1981:29) inte i tillräcklig utsträckning tar hänsyn till de skilda förutsättningar som råder mellan områdena.
- 156 Dessa processer har ingående studerats av Pålsson 2003.
- 157 Universitetsstyrelsens protokoll 83-12-21. *Remiss: Organisationen av Lunds universitet från den 1 juli 1984, PM 1983-12-21* (Dnr VI A 12 13361/83).
- 158 Detta kan jämföras med dagens (06-06-28) i alla avseenden större universitet med enbart 74 institutioner.
- 159 "Den snabba vetenskapliga utvecklingen ställer stora krav på förnyelse av forskningsstrukturen inom flertalet fakulteter. Såväl den inomvetenskapliga utvecklingen som samhällets krav på att universiteten skall bearbeta och utveckla nya kunskapsområden förutsätter en vilja och beredskap att förändra och förnya verksamheten. Ett uttryck för denna förändringsvilja och förändringsberedskap utgör prövningen av lediga professurer. Ett betydande antal professurer inom skilda fakulteter har under den senaste femårsperioden som en följd av behovet av omprioriteringar i verksamheten getts nya benämningar och nytt ämnesinnehåll. Ett annat uttryck för behovet av förnyelse av forskningen är de tjänster som professor som inrättas lokalt, sammanlagt 81 tjänster. Det motsvarar i det närmaste var 4:e professur" (Universitetsstyrelsens protokoll 92-05-25. *Fördjupad anslagsframställning för Lunds universitet 1993/94-1995/96*, s.17-18, dnr VI B 116618/91).
- 160 Det finns här anledning att betona den starka ställning som institutionsstrukturen har i det svenska forskningssystemet. Ett uttryck för detta är att regeringen i 1987 års forskningspolitiska proposition slår fast att den grundläggande enheten inom all forskning är institutionen. Att värna som en livaktig och internationellt delaktig miljö tillhör det väsentligaste i all forskningsplanerande verksamhet (statsminister Ingvar Carlsson refererad i LUM (1987:3) i samband med den forskningspolitiska propositionen).
- 161 Tilläggas kan att beslutet att inrätta ett institut för ekonomisk forskning var långt ifrån okontroversiellt. Vid styrelsebehandlingen av förslaget röstade en koalition av s-märkta allmänrepresentanter och fackliga företrädare för återremiss och avslag.
- 162 Det universitetsövergripande projektet Swegene som jag kommer diskutera längre fram är ett annat exempel på hur biomedicinare från olika ämnen och discipliner allt mer samlas i flervetenskapliga grupperingar runt teknologiska plattformar som Max-lab.
- 163 Liknande organisationsmodeller fanns sedan tidigare inom LNTH inom förbränningsteknikområdet och för energigasforskning (Verksamhetsberättelse LNTH 1987/88, s. 8).
- 164 Universitetsstyrelsens protokoll 88-02-11. Utvecklingen inom miljöområdet är principiellt intressant och stöder en central hypotes inom den historisk-institutionella forskningen, nämligen den att små initiala förändringar – som inrättande av ett råd för forskning och utbildning för att samla

- ihop universitetets miljöforskning – kan få stora konsekvenser. Detta ser vi idag när miljöforskningen vid Lunds universitet är mycket stark och ett av universitetets starkaste profilområden. Jag har inga direkta belägg för att det faktiskt var dessa initiala initiativ som förklarar miljöforskningens starka ställning idag, men man ser i materialet en successiv process där dessa organisatoriska initiativ följs upp av att miljöforskningen prioriteras i anslagsframställningar och strategiska planer, vilket ytterligare stärker områdets ställning etc.
- 165 Universitetsstyrelsens protokoll 94-03-21. *Budgetförutsättningar och fördelning av statsbudgetanslagen för budgetåret 1994/95* (Dnr 19898/93 B 11)
- 166 Rektorsbeslut 91-06-05. *Tillsättning av utredning rörande institutionsöversyn vid Lunds universitet* (Dnr I AI 6995/97).
- 167 Frågan om avveckling och omorientering av forskningsmiljöer, institutioner eller centrumbildningar är principiellt intressant och viktig. Trots att universitetsföreträdare på samtliga nivåer under 1990-tal alltmer betonat behovet av att göra prioriteringar i organisationen (se nästa kapitel) finns det få exempel på rena nedläggningar i forskningsorganisationen. Organisatoriska inrättningar tycks, på samma sätt som institutionella arrangemang, skapa sina egna försvarare. I en tid då forskningsmedlen i stor utsträckning kommer från externa finansiärer räcker det sällan med att universitets- eller fakultetsledningar skär i budgetanslagen för att en forskningsorganisation skall upphöra. Man måste fatta mer principiella beslut om vilka forskningsmiljöer/inriktningar som skall finnas vid universitetet och/eller fakulteten. Detta är en typ av strategiska beslut som på ett radikalt sätt bryter mot de djupt rotade kulturella föreställningarna om att forskningsproblemen fritt får väljas.
- 168 När internrevisionen 2004 gjorde en granskning av centrumbildningarna fann man cirka 50 centrumbildningar, men menar samtidigt att detta troligtvis är en underskattning (Lunds universitet 2004d). Vi skall i det här sammanhanget också notera att begreppet "centrumbildning" inte är reglerat i lag eller förordning. I högskoleförordningen är endast fakultetsnämndernas ansvar reglerat.
- 169 Universitetsstyrelsens protokoll 89-03-13. Förslaget om ett lasercentrum i Lund fanns dock redan med i LTH:s anslagsframställan 1989/90 (se LUM 1989:3). En bekräftelse på laserforskningens vetenskapliga genomslag är att LLC tilldelades s.k. Linnebidrag sommaren 2006.
- 170 I konkreta termer innebär detta LLC får cirka 2 mkr om året från EU:s ramforskningsprogram och som motprestation skall man erbjuda ett (skiftande) antal laboratedagar för andra forskargrupper. Vid sidan av EU-medlen har instrumenteringen i stor utsträckning finansierats med separat stöd från KAW (intervju: Sune Svanberg).
- 171 LLC har i jämförelse med många andra Large Scale Facilities runt om i Europa behållit sin virtuella och decentraliserade karaktär. I många EU-länder har dessa miljöer materialiserats som formella och materiella institutbildningar eller liknande, vilket å ena sidan givit dem en tydligare identitet och kanske också en mer utvecklade styrningskapacitet, men å andra sidan har man

- dels inte den flexibilitet som den mer virtuella modellen har, dels river dessa materialiserade centrumbildningar upp den etablerade organisationen på universitetet i mycket större utsträckning.
- 172 Amiffila polymerer från förnyelsebara råvaror (CAP), Bioseparation, (CBioSep), Förbränningsprocesser och Kretskonstruktion (CCCP). Modellen med kompetenscentra, dvs. forskningsprogram i nära samverkan mellan industri och akademi, har inspirerats av satsningar som amerikanska NSF arbetat med under en längre tid.
- 173 Beskrivningen av CBioSep bygger i huvudsak på en intervju med dess föreståndare Per-Olof Larsson.
- 174 Förutom etablerandet av kompetenscentrum i regi av NUTEK/Vinnova kommer SSF att etablera fem nya strategiska forskningscenter i Lund, varav tre inom ramen för LTH (SSF 2005), vilket ytterligare förstärker den flervetenskapliga karaktären på frontforskningen inom det tekniska, naturvetenskapliga och medicinska området.
- 175 Grundutbildning, fortbildning och forskarutbildning samordnas i en separat ny utbildningsenhet inom fakulteten. En viktig drivkraft i dessa förändringsprocesser har den utvärdering av fakultetens forskning varit som man lät en internationell forskarpanel, under ledning av oxfordprofessorn John Bell, genomföra. Man kan också ställa frågan om vi kommer se en fortsättning där institutionerna försvinner helt och hållet och fakulteten helt tar över rollen som administrativ stödstruktur. Exempelvis den tidigare dekanen Per Belfrage menar att den nya lösningen med sex institutioner är en halvmesyr och att man borde ha varit mer radikal och helt tagit bort institutionerna (intervju: Per Belfrage).
- 176 Fullständigt namn: Lund Strategic Research Center for Stem Cell Biology and Cell Therapy
- 177 Se t.ex. den interna webbdebatt som fördes runt organisationsförändringarna (http://www.med.lu.se/content/download/803/5729/file/elektroniska_brevladan.pdf).
- 178 Redan i mitten av 1980-talet utreddes och diskuterades frågan om en kraftsamling kring molekylärbiologin mot bakgrund av genombrotten inom gentekniken (se t.ex. LUM 1985:13).
- 179 Ett uttryck för den här samlokaliseringsstrategin har varit att antalet forskarutbildningsämnen minskat från 45 år 1999 till 12 fyra år senare, 2003 (Lunds universitets forskningsstrategier 1999 respektive 2003).
- 180 Institutionen byter nu också namn till Institutionen för naturgeografi och ekosystemanalys.
- 181 Ledande ämnesföreträdare för de olika miljöerna står nu också gemensamt bakom en av universitetets 16 Linnéansökningar, vilket illustrerar och förstärker bilden av utvecklingen inom geologin, men också utvecklingen generellt inom den naturvetenskapliga fakulteten.
- 182 Information om Swegene, se nedan, KC = Kemicentrum, BMC= Biomedicinskt centrum.

- 183 Prioriteringen av SOL-projektet skall nog tolkas mot den här dubbla bakgrunden. Dessa förändringsprocesser är inledningen på en mer radikal granskning av områdets arbetsformer och institutionsstruktur.
- 184 Denna infrastruktuursatsning liknar i väsentliga delar de satsningar som gjorts inom den naturvetenskapliga institutionen, där man strävat efter att samla olika utbildnings- och forskningsämnen rumsligt i t.ex. Geocentrum, Kemicentrum och det planerade Biocentrum.
- 185 Se t.ex. ”Förslag till organisation av verksamheten vid Språk- och litteraturcentrum, 2005-02-09” och HT 2005d.
- 186 Vid fakulteten finns två centrubildningar etablerade, *Centrum för Europaforskning* och *Centrum för ungdomsforskning*.
- 187 Det är viktigt att påpeka att förändringsprocesserna inte kan förklaras av en enskild faktor, utan de är många gånger komplexa och mångfasetterade till sin natur. Framställningen här syftar till att illustrera de olika komponenterna i förändringsdynamiken, inte att förklara enskilda fall.
- 188 Framställan om inrättande av Lund Laser Centre – en multidisciplinär samverkansorganisation inom laser, Optik och Spektroskopi. Framställan till Universitetsstyrelsen vid Lunds universitet 95-02-16.
- 189 Rektorsbeslut 97-02-06. *Inrättande av Centrum för forskning inom biomolekylär struktur och dynamik*. Dnr I AI 4052/96, samt *Föreskrifter för Centrum för forskning inom biomolekylär struktur och dynamik*, Dnr I AI 4052/96.
- 190 Nanometerkonsortiet, kompetenscentren, Stamcellscentrum, Neurofortis, Create Health är några exempel, se vidare i bilaga 1.
- 191 LTH, Ekonomihögskolan och Samhällsvetenskapliga fakulteten.
- 192 Uppgifterna baseras huvudsakligen på privat korrespondens med Mats Benner.
- 193 Rektorsbeslut 95-02-23. *Inrättande av Centrum för ungdomsforskning vid Lunds universitet*. (Dnr I AI 9 14976/94).
- 194 För en bakgrundsteckning se Rektorsbeslut 98-06-10, *Inrättande av och föreskrifter för Lunds universitets centrum för hälsoekonomi (LUCHE)* (Dnr I AI 3403/98).
- 195 Rektorbeslut 97-01-09. *Fastställande av föreskrifter för Centrum för Öst- och Sydöstenstudier vid Lunds universitet*. (Dnr I AI 94/95).
- 196 Även om universitetet explicit fick ett nationellt samordningsansvar så kom de tillkommande resurserna att helt koncentreras till Lund (samtal: Lars-Göran Stenelo).
- 197 Rektorsbeslut 97-06-12. *Föreskrifter för Centrum för Europaforskning vid Lunds universitet* (Dnr I A9 3441/96).
- 198 Lund University Centre for Risk Analysis and Management.
- 199 Detta eftersom Räddningsverket är placerat i Karlstad.

- 200 I kölvattnet av de här genombrotten har det nya ämnet bioinformatik växt fram för att utveckla metoder och tekniker för att hantera och analysera de allt större mängderna genetisk information.
- 201 Den integrativa och flervetenskapliga karaktären hos flera av de mest dynamiska forskningsområdena inom den moderna naturvetenskapen, medicinen och tekniska forskningen är ett återkommande tema i den medicinska, naturvetenskapliga och tekniska fakultetens underlag till 2003 års forskningsstrategidokument vid Lunds universitet. I den naturvetenskapliga fakultetens framställan talar man om att de frågeställningar som idag är aktuella inom forskningen kräver samverkan över de traditionella institutions- och fakultetsgränserna.
- 202 Fakultetens underlag till 2003 års forskningsstrategidokument gör en liknande värdering.
- 203 För en illustrativ beskrivning av hur starka forskningsmiljöer växer fram över långa tidsperioder se t.ex. Håkan Westlings beskrivning av hur neurovetenskapen trätt fram som ett framstående spetsområde vid Lunds universitet (Westling 2003).
- 204 Ett uttryck för neurovetenskapens starka ställning i Lund är att forskargrupper inom området (t.ex. runt Anders Björklund, Stein Eirik Jacobsen och Patrik Brundin) har varit mycket framgångsrika när det gäller såväl Vetenskapsrådet utlysning för starka forskningsmiljöer som SSF:s uppbyggnad av strategiska forskningscentra.
- 205 Jfr VR 2002C:1. *Swedish Research in Political Science* där utvärderarna diskuterar just problematiken med att upprätthållen disciplinär öppenhet och pluralism men samtidigt undvika intern fragmentisering och isolering.
- 206 Forskningsmiljöns starka position befästes 2006 när man i nationell konkurrens tilldelades ett s.k. Linnebidrag.
- 207 Dessa kunskaps- och vetenskapsområden är starkt integrativa till sin karaktär och flätar samman exempelvis genetiker, fysiker och strukturella kemister runt det gemensamma intresset av genernas struktur och funktion (se t.ex. Darden & Tabery 2005).
- 208 I Sverige har det t.ex. förts fram argument för ett inrättande av ett särskilt ämnesråd för livsvetenskaperna (Bremer 2004) och SSF har särskilda utlysningar för program inom livsvetenskaperna.
- 209 Fakulteten har idag 2006 vetenskapliga programområden för forskning rörande diabetes, blodsjukdomar och immunologi, stamceller och cellterapi, rörelseorganens sjukdomar, kärlväggens sjukdomar samt kroniska inflammatoriska sjukdomar.
- 210 Alla var dock inte övertygade om den starka tilltron till genforskning. Vissa talade till och med om. att det utvecklats en i det närmaste ”religiös tro på genforskning” (Persson 2000). Se även Nilson (2004) för en intressant diskussion om stamcellsforskningens roll i den politiska debatten i USA och Sverige.
- 211 Forskningsprogrammet skrevs ihop och drevs i första hand av professor Sture Forsén och Per Belfrage. Forsén hade strax innan hela projektet drog

- igång blivit särskild forskningspolitisk rådgivare åt rektor och kom snart att få ett särskilt ansvar just för satsningarna inom postgenomtiken.
- 212 En illustrativ och rolig detalj i sammanhanget, som visar på det okonventionella med formella forskningssamarbeten, är att de inledande styrelse- och programsammanträdena fick hållas i Halmstad (mellan Lund och Göteborg) för att undvika dipyster om var man skulle träffas (intervju: Håkan Westling).
- 213 Wallenberg Consortium North (wcn) bygger på ett samarbete mellan Uppsala universitet, Karolinska Institutet, Stockholms universitet, Kungliga Tekniska Högskolan, Umeå universitet, SLU och Linköpings universitet (se www.wcn.se).
- 214 Se universitetens ansökan och den formella överenskommelsen mellan KAW och de inblandade universiteten (http://www.Swegene.org/bakgrund/SWEGENE_bakgrund_eng.html).
- 215 Man kan här exempelvis jämföra med den stora satsning på diabetesforskning som KAW gjorde, med start 1998, tillsammans med amerikanska stiftelsen Juvenile Diabetes Research Foundation. Pengarna fördelades här direkt till tre breda – redan etablerade – nätverk, utan tillskapande av några nya formella organisationsstrukturer (se Beckman, Benner, Persson & Sandström 2001).
- 216 Swegene Centre for Integrative Biology at Lund University.
- 217 Vi skall i det här sammanhanget inte glömma bort att det vid den här tidpunkten finns andra än direkt budgetmässiga möjligheter för rektorerna att påverka forskningens inriktning. Ett sådant exempel är att samtliga rektorer vid de forskande universiteten och högskolorna automatiskt var adjungerade till KAW:s förtroendemannaråd, och där fördes ofta dialoger mellan rektor och den verkställande ledningen för stiftelsen om prioriteringar mellan exempelvis olika ansökningar från Lund (intervju: Håkan Westling). En tydlig illustration på rektorsrollens utåtriktade karaktär under den första hälften av min undersökningsperiod är de återkommande offentliga debatterna mellan universitetets rektor och företrädare för utbildningsdepartementet, inte minst i ekonomiska frågor (se t.ex. Westling 1988a; 1998b; Gustavsson 1988). Ett annat talande exempel finner vi i en avskedsintervju i Sydsvenska Dagbladet där Westling särskilt lyfter fram att "[d]en viktigaste makten [i rektorsrollen] ligger i att vara talesman för universitetet och ständigt kunna formulera dess ståndpunkt i olika frågor. Men ekonomiskt har man ingen makt. Universitetsstyrelsen och rektorsämbetet styr bara över någon procent av den totala budgeten" (SDS 1992).
- 218 Universitetsstyrelsens protokoll 84-06-14. *Remiss: RRV:s rapport "Styrning av högskolans forskning"*, s. 3, 5.
- 219 Universitetsstyrelsens protokoll 84-06-14. *Anslagsframställan inför budgetår 1985/86*, s. 6.
- 220 Universitetsstyrelsens protokoll 85-03-07. *Anslagsframställning för budgetåret 1986/87 och långtidsbedömning t.o.m 1990/91*. (Dnr VI B 11 16373/84).

- 221 En reform som bl.a. innebar att de s.k. allmänrepresentanterna fick majoritet i universitets- och högskolestyrelserna. Drygt tio år senare – 1998 – förändras styrelsesammansättningen genom att rektor inte längre är styrelsens ordförande. Till ordförande ska regeringen istället utse en person som inte är anställd vid universitetet eller högskolan, samtidigt utökas antalet styrelseledamöter från 13 till 15 (Prop. 1996/97:141).
- 222 Peter Honeth påpekar i en intervju i LUM (1995:9) att den decentralisering och avreglering som genomförts från statens sida under senare år – 1993 års högskolereform som tydligaste exempel – har lett till ett ökat behov av större enheter också inom universitetet. Han pekar också på det faktum att stora forskningsfinansierare som SSF och EU driver fram en utveckling mot betydligt större och bredare kompetenscentra.
- 223 Detta är dock ingen självklar hållning, och exempelvis Uppsala universitet och dess företrädare har vid åtskilliga tillfällen varnat för ett allt för avreglerat och decentraliserat universitets- och högskolesystem (se t.ex. Strömholm 1991. För en allmän debatt om decentraliseringen och avregleringen av det svenska universitetsväsendet se debattserier i Svenska Dagbladet april – maj 1993 och Sydsvenska Dagbladet april – maj 1991.
- 224 Universitetsstyrelsens protokoll 97-02-28. *Remiss: Lärare för högskola i utveckling* (SOU 1996:166), *betänkande av Högskolelärarytredningen* (U 1996:01, s. 4), (Dnr I G II 16336/96).
- 225 Universitetsstyrelsens protokoll 98-11-13. *Budgetförutsättningar samt förslag till fördelning av statsbudgetanslag för 1999* (Dnr 12425/98 I B II).
- 226 Universitetsstyrelsens protokoll 93-06-10. I direktiven påtalar rektorsämbetet särskilt att den förändrade styrningen – decentraliseringen, avregleringen, införandet av mål- och resultatstyrning etc.– gör att ansvaret för samordning och utveckling av den samlade verksamheten nu i stor utsträckning ligger hos universitetsstyrelsen och den övriga universitetsledningen.
- 227 Intressant att notera är att denna Framtidsgrupp inte enbart bestod av representanter från universitetet, utan man hade även bjudit in representanter för en rad olika samhällsintressen.
- 228 Dessa vetenskapssociologiska begrepp och modeller uppmärksammas ofta när man samtalar med ledande företrädare för Lunds universitet (t.ex. intervju: Björn Wittenmark, Gunilla Jönsson)
- 229 Detta är ett tema som ofta återkommer när man diskuterar den nuvarande forskningsstrukturen med forskningsledare vid universitet (t.ex. intervjuer med Sven Strömqvist, Orvar Löfgren, Sture Forsén).
- 230 Uppfattningen att det behöver utvecklas bättre mekanismer för att avveckla dåligt fungerande forskningsmiljöer är ett genomgående tema i samtliga forskningsorganisatoriska utredningar och planer under 1990-talet.
- 231 Därmed inte sagt att det är Spejargruppens arbete som förklarar den fortsatta politiken från universitetsledningens sida. Vi kan dock konstatera att flera av de personer som ingick i Spejargruppen vid senare tillfälle fått inflytelserika formella positioner inom universitetet. Gunilla Jönsson blev

- senare rektor för LTH, Ann Numhauser-Henning vicerektor för Lunds universitet och professor Sture Forsén utsågs till rektors forskningspolitiska rådgivare.
- 232 Rektorsbeslut 97-12-19. *Arbetsgrupp för fakultetsövergripande frågor kring forskning* (Dnr I A29 191/98).
- 233 Förändringarna är här störst för samhällsvetenskap och humaniora och teologi eftersom de övriga fakulteterna redan motsvarar indelningen i vetenskapsområden.
- 234 Rektorsbeslut 98-08-20 (Dnr I E311 10092/1998). I uppdraget till gruppen skriver rektor att en aktuell uppgift är att delta i den arbetsgrupp som avser att stärka Lunds universitets verksamhet inom områden som berörs av de snabba framstegen inom genom-sekventiering ("functional genomics", "structural genomics" och "proteomics") – det vill säga verksamheten med arbetsnamnet "Molecular Mechanisms of Disease Related Genes". Ett arbete som senare bland annat ledde fram till Swegenesatsningen, men också till fortsatta satsningar med bas inom det medicinska området (till exempel Create Health).
- 235 Förslaget att utnyttja möjligheterna till omfördelning av fakultetsanslaget hade förts fram av den tidigare nämnda arbetsgruppen för forskningsfrågor. Principiellt viktigt var att hela prioriteringen skedde gemensamt inom universitetet och inte enskilt vid fakulteterna.
- 236 Under 1999 för gruppen också i uppdrag att arbeta fram ett förslag till en samlad forskningsstrategi för universitetet.
- 237 Övriga ledamöter var professorerna Charlotte Erlanson-Albertsson, Michael Bogdan, Jan Nilsson, Gunilla Jönsson, Gunnar Broberg, Christer Jönsson, Håkan Lundström, Rolf Ohlsson och Björn Wittenmark.
- 238 Förhandlingarna med KAW växte fram och konkretiserades allt mer parallellt med AÖF-gruppens arbetet. Forsén var själv en av de ledande aktörerna bakom Lunds universitets ansökan till KAW och drivande i förhandlingarna mellan de inblandade universitetet och KAW.
- 239 *Forskning 2000* (SOU 1998:128) föreslog i sitt slutbetänkande att universitetet och andra centrala forskningsaktörer skulle sammanställa forskningsstrategidokumentet inför arbetet med de forskningspolitiska propositionerna. Regeringen följde i det här avseendet utredningen och inbegärde i forskningsstrategier av samtliga universitet och högskolor under hösten 1999.
- 240 Hela processen med prioriteringsarbetet påverkades av att styrelsen redan ställt sig bakom den omfattande satsningen på ett postgenomt forskningsprogram, Swegene (se ovan). Resurserna på såväl den centrala ledningsnivån som på områdesnivå var därigenom redan i stor utsträckning uppbundna.
- 241 Rektorsbeslut 05-06-30 (Dnr I A 293992/2005). I Scientific Advisory Board på universitetsnivå ingår Gordon Clark, kulturgeograf från Oxford University, Kari Raivo, kansler vid Helsingfors universitet och Indira Samarasekera, president vid University of Alberta, Kanada.

- 242 De sammanlagda administrativa kostnaderna vid universitetet är av storleksordningen 800–900 miljoner (PM Bexell 2004-06-03). Det faktiska utfallet av rationaliseringarna är idag inte kända.
- 243 Projektledare för delprojektet var vicerektor Björn Wittenmark och i styrgruppen ingick bland annat rektor Göran Bexell och rektorsämbetets rådgivare i forskningsfrågor Sture Forsén.
- 244 Se t.ex. remissyttrande från den naturvetenskapliga fakulteten, LTH och Juridiska fakultetsstyrelsen (www.lu.se/excellens).
- 245 Se t.ex. Universitetsstyrelsens protokoll 84-06-14, anslagsframställan för åren 1985/86, där de nya professorerna i medicinsk molekylärbiologi och experimentell endokriologi inrättas genom omprövning av äldre tjänster. Se även Universitetsstyrelsens protokoll 84-04-27. *Remissyttrande över RRV:s rapport "Styrning av högskolans forskning"* (Dnr VI G 11 1328/84).
- 246 Forskningsstrategier togs fram vid samtliga universitet och högskolor inför den forskningspolitiska propositionen 2000.
- 247 LTH uppskattar att engagemanget i Swegene kostar på årsbasis cirka 7,5 mkr, medicinska fakulteten kalkylerar med ett storleksbelopp i samman storlek och den tredje engagerade fakulteten, naturvetenskapliga prognostiserar ett något lägre belopp. Man kan i det här sammanhanget fråga sig hur det är möjligt för universitetsledningen att använda i princip alla de resurser som man sparar i omprioriteringsprocesserna till Swegene, utan någon större offentlig kritik eller debatt. En förklaring är att satsningen var mycket väl förankrad vid de medicinska och naturvetenskapliga fakulteterna och vid LTH, och det var också där som de substantiella omprioriteringarna skedde. En alternativ förklaring är att det finns en generell acceptans inom universitetet för att man måste hitta motfinansiering i en situation när starka och välrenommerade forskningsfinansierare som KAW aviserar att man är beredd att göra stora satsningar. Ytterligare en förklaring, av mer organisationsstrategisk art, är att man aldrig presenterade frågan i principiella termer, utan "höll en låg profil" i diskussionen omkring beslutet (intervju: Peter Honeth).
- 248 VR:senkätundersökningangående åren 1998–2001 visade att omfördelningen vid flertalet fakulteter översteg 4 procent per år, medan omfördelningen på lärosätetsnivå var tämligen begränsad (VR 2003:11, s. 13). En överblick över budgetprinciperna för fördelning av fakultetsmedel för forskning visar på både likheter och skillnader mellan fakulteterna. Den minst "aktivistiska" av fakulteterna är den samhällsvetenskapliga där resurserna fördelas dels till de fasta lönekostnaderna, dels enligt en rörlig modell baserad på examinationen i forskarutbildningen de senaste fyra åren. Vid humaniora och teologi fördelas fakultetsmedlen på ett liknande sätt (till personalens löner och baserat på examinationsfrekvens), men medel fördelas även i relation till erhållna externa anslag. Övriga tillgängliga medel har samlats i en särskild områdesgemensam fakultetsresurs som framför allt används för strategisk utlysning av forskarassistenttjänster. Fördelningsprinciperna vid den naturvetenskapliga fakulteten liknar i grova drag de inom humaniora och teologi. LTH och den medicinska fakulteten är, när det gäller fördelning av fakultetsmedlen, väsentligt mer forskningsstrategiskt aktiva än övriga

fakulteter. Vid LTH har man ett fördelningssystem som skapar ett starkt tryck på att söka medel från externa finansärer genom att institutionerna enbart tilldelas 300 000 kr per professor. LTH arbetar också mer aktivt med särskilt riktade satsning mot exempelvis post doc-nivån och mot uppstart av nya forskningsområden. I sin senaste budget har LTH avsatt hela 7 mkr för särskilt strategiska satsningar, medel som till stor del kommer att användas för "matcha" stora miljöstödd från SSF och VR. Den medicinska fakulteten är den som har utvecklat det mest "entreprenöriella" förhållningssättet till fördelning av fakultetsmedlen. Våren 2005 beslutade fakultetsstyrelsen att successivt införa ett aktivitetsrelaterat tilldelningssystem där fakultetens forskargrupper internt får söka och konkurrera om fakultetsmedlen, utöver de som reserverats för professorernas och forskningslektorernas löner. Grundprincipen för finansieringsmodellen har under 2000-talet varit att fakulteten finansierat 85 procent av professorernas löner, men i samband med budgetbeslutet för 2006 ändrades detta. Nu gäller istället att tillgängliga medel används till lönefinansiering. För 2006 innebär detta att man finansierar 76 procent av lönerna för professorerna (Naturvetenskapliga fakulteten 2006; HT 2003; HT 2004c; MedFak 2002; SamFak 2005).

- 249 Här kommer jag enbart att studera processerna med Linnébidragen.
- 250 Flertalet större universitet och högskolor påpekade i sina remissyttrande över promemorian "Finansiering av starka forskningsmiljöer" (Ds 2004:21) att man hade föredragit generellt förstärkta fakultetsmedel istället för denna konkurrensmodell.
- 251 Följande information begärdes in: (1) Kort beskrivning på engelska (Max 1,5 sidor) om nuvarande forskning och varför man gör anspråk på att vara en av de excellenta forskningsmiljöerna vid Lunds universitet. (2) Kort beskrivning på engelska (Max 1,5 sidor) om planerna för den kommande forskningen, inklusive en bedömning av önskat årligt bidrag (5 – 10 Mkr). (3) Basdata för bedömning av internationell excellens. Detta skall i tillämpliga delar omfatta: a) Vilka seniora forskare med docentkompetens som ingår i gruppen samt antalet av dem som är 55 år eller äldre. b) Antalet övriga forskare med doktorsexamen. c) Total aktivitetsgrad för doktoranderna enligt senaste rapportering till scb. d) Årliga kostnader för forskning och forskarutbildning under 2000–2004 samt vilken andel som utgörs av externa medel. Detta skall också inkludera avskrivningar. e) Totala antalet publikationer åren 2000–2004 uppdelat på böcker (inkluderande editerade böcker), publicerade artiklar, konferensbidrag (ej poster) vid konferenser med seriöst reviewförfarande. f) Antalet "citations" från någon självvald internationell databas för tiden 2000–2004 för samtliga seniora forskare med docentkompetens. Ange vilken databas som används. g) Doktors- och licentiatexamen under tiden 2000–2004. Härvid ges doktorsexamen vikt 1, licentiatexamen vikt 0,5 och doktorsexamen efter tidigare licentiatexamen vikt 0,5. h) Beviljade patent och patentansökningar under 2000–2004. i) Referens till hemsida.
- 252 Den 29 juni 2006 offentliggjordes vilka 20 miljöer som tilldelats Linnéstöd. För Lunds universitet var resultaten en stor framgång. 8 av de totalt 20 tilldelade bidragen tillföll Lund, vilket betyder att hälften av de 16 ansökningar som Lunds universitet skickade in beviljades.

- 253 Se t.ex. Lunds universitet 1996 och Lunds universitet 2004e. Jämför här exempelvis med Vinnovas (Vinnova 2006), SULF (2006), KI:S (KI 2005) respektive Uppsala universitets (Uppsala Universitet 2005) remissyttrande över sistnämnda utredning.
- 254 Uttryckt i modelltermer är Etzkowitz och Leydesdorffs diskussion kring trippelhelix-arrangemang mellan stat, industri och akademi och Gibbonsgruppens (Gibbons m.fl. 1994) beskrivning av att den moderna forskningen som verkande ”in the context of application” uttryck för en mer interaktiv syn.
- 255 Efter tre år, 1981, hade 37 projekt initierats och ett 40-tal forskare från 34 institutioner hade medverkat i projektet (Universitetsstyrelsens protokoll 81-11-19).
- 256 Universitetsstyrelsens protokoll 81-06-04. *Remiss: Forskningssamverkanskommittéens betänkande ”Högskolan i FoU-systemet”* (SOU 1980:46) (Dnr VI H2 837/81), s. 2.
- 257 Universitetsstyrelsens protokoll 84-06-14. *Remiss: RRV:s rapport ”Styrning av högskolans forskning”*, s. 3.
- 258 Enheten avvecklades från och med 1 Juli 1989 (Universitetsstyrelsens protokoll 89-02-13, Lunds universitets budgetbeslut 1989/90).
- 259 SUN stiftades av Lunds universitet, utvecklingsfonden, Skånes handelskammare och Länsstyrelsen i Skåne 1982 för att aktivera och stimulera kontakterna mellan näringslivet och universitetet. Särskilt betonades uppdraget att aktivt föra ut aktuell vetenskap och teknik till näringslivet och verka för ett kontinuerligt informationsutbyte.
- 260 Temat för universitetsstyrelsens årliga policyinternat 1981 var just relationen mellan universitetet och näringslivet.
- 261 Utvecklingen under 1990-talet förstärker bilden av att rektor ringat in två av de mest angelägna problemområdena. Mer om det senare.
- 262 Man kan parantetiskt också notera att utredningen, tidstypiskt, andas en i ett historiskt perspektiv naiv tilltro till planering och samordning både mellan departement, ämbetsverk, myndigheter och högskola och inom högskolans olika beslutande organ. Man skriver illustrativt att ”[d]en föreslagna ordningen innebär sålunda, att ingen del av den fasta basorganisation som primärt är avsedd för främst inomvetenskapligt motiverad forskning tas i anspråk för sektoriell eller industriell FoU utan att detta är resultatet av ett medvetet beslut inom högskoleenheten. När det gäller fördelningen av ansvar och befogenheter föreslår vi, att det skall åligga fakutets-/sektionsnämnd att bevaka att en rimlig balans mellan de två slagen av forskning upprätthålls. Nämnderna förutsätts normalt utöva detta ansvar genom att i anslutning till verksamhetsplan och budget ange riktlinjer för verksamhetens utveckling. Mot detta ansvar föreslås svara befogenhet att, som en yttersta utväg – om de allmänna riktlinjerna inte leder till önskade förändringar – hindra en institution från att ta emot ytterligare medel för sektoriell och industriell FoU” (SOU 1980:46, s. 17).

- 263 Forsknings- och teknikbyarna runt om i världen uppvisar betydande likheter. Detta är inte överraskande eftersom de i många gånger använt sig av samma förebilder när det etablerats och byggts upp, nämligen Silicon Valley vid universitetet i Stanford (Sahlin-Andersson 1990).
- 264 Den tidigare nämnda TEM-gruppen och även tillkomsten av *Elektronikgruppen i Lund* (Egil), ett samarbete mellan universitetet och företag i regionen, var andra initiativ med förhoppningar om att avknipningsföretag skulle kunna genereras som startades vid den här tiden. Den sammantagna bilden visar på att det fanns allt starkare förhoppningar knutna till en ökad samverkan.
- 265 Man kan i sammanhanget notera att Kjell-Olof Feldt har ett lundaförflutet. Han avlade 1967 licentiatexamen vid nationalekonomiska institutionen vid Lunds universitet.
- 266 I mitten av juni 2006 säljer både Lunds universitet och den andra delägaren av Ideon AB, Yggdrasil AB sina andelar till fastighetsbolaget Wihlborgs för en sammanlagd summa av 420 miljoner. För Lunds universitet innebär detta ett ekonomiskt tillskott på cirka 120 miljoner kronor (SDS 2006b).
- 267 De sju Teknikbrostiftelserna bildades 1993 genom regeringsbeslut för att öka kunskapsutbytet mellan universitet/högskolor och näringsliv. 2005 införlivas de sju Teknikbrostiftelserna den nya koncernen *Innovationsbron AB* (med kapital från de tidigare teknikbrostiftelserna, Vinnova och Industrifonden). Det nya bolaget planerar att satsa 200 mkr varje år för utveckling av kunskapsbaserade innovationer och företag i tidiga skeden. Denna integration innebär en väsentlig förstärkning av det nationella innovationssystemet (Innovationsbron AB 2005).
- 268 Det är naturligtvis svårt att utvärdera vilka effekter den här typen av forum har för verksamheten. Den tidigare rektorn Boel Flodgren menar dock att idéerna kring hur omvärldens bild av universitetet ser ut och den uppmärksamhet som senare kom att riktas mot varumärket Lunds universitet till viss del föddes av näringslivsrepresentanterna i Näringslivsforum (intervju: Boel Flodgren).
- 269 För mer information om Connect Skåne se (www.connectskane.se).
- 270 En intervjuad aktör beskriver talande innovationssystemet runt Lunds universitet ett par år in på 2000-talet som "den stora röran i Lund" (intervju: Per Belfrage).
- 271 Satsningen på Circle är ett illustrativt exempel på en typ av samfinansierade forskningsmiljöer som blivit allt vanligare. Circle finansieras gemensamt av Lunds universitet, Blekinge tekniska högskola och VINNOVA. Ett annat exempel, men i större skala, är Swegene som vi diskuterat tidigare.
- 272 Vid 2005 års utgång hade LU Innovation medverkat till att cirka 40 nya bolag bildats (Vinnova 2006) och ambitionen är att bygga upp en enhet med ett tiotal personer som enbart arbetar med kommersialisering av forskningen vid Lunds universitet (Lunds universitet 2004e).
- 273 Omfattning på verksamheten är inte helt lätt att värdera. En bedömning är att man värderar ett par hundra idéer om året, varav ett hundratal får

nej direkt. Ungefär lika många jobbar man vidare med, och man är ”med i processen” fram till bolagisering med cirka 25 projekt om året, varav cirka 10 placeras i LUAB (intervju: Jonas Callon). Vi skall inte heller glömma att långt ifrån all kommersialiseringsverksamhet går via LU Innovation, utan många forskargrupper arbetar själva direkt med företagspartners i olika former. Detta gäller särskilt de grupper vars forskningsinriktning ligger nära den kommersiella marknaden och där de ledande forskarna har ett särskilt intresse för att kommersialisera sina forskningsresultat.

- 274 När vi skall förstå utvecklingen av innovationsverksamheten i och omkring universitetet kan vi inte enbart fokusera på de universitetsinterna strukturerna och processerna, utan även mottagarsidan måste uppmärksammas. Rektor för LTH Gunilla Jönsson menar att vi idag i stor utsträckning saknar en utvecklad mottagarsida för att teknologiöverföringen skall få ett större genomslag (intervju: Gunilla Jönsson).
- 275 Den livsmedelsrelaterade forskningen har långa traditioner. Redan i slutet av 1970-talet bildades Livsmedelskollegiet som ett samarbets- och kontaktorgan för livsmedelsforskning i och omkring Lunds universitet (LUM 1984:1), och året efter samlades den livsmedelsrelaterade forskningen i gemensamma lokaler i anslutning till Kemicentrum. Forskningen har länge också haft nära kontakter med livsmedelsindustrin i regionen.
- 276 Den forskningspolitiska debatten domineras som Sandström (2002) visar av manliga professorer inom det teknikvetenskapliga området, företrädesvis från universiteten i Uppsala, Lund och Göteborg.
- 277 Jag gick igenom alla ledamöter så som de presenteras på riksdagens hemsida och via de personliga hemsidor som flertalet ledamöter har. Sifforna är osäkra eftersom ledamöternas utbildning inte alltid klart framgår.
- 278 Samtidigt kan man notera att universitet formellt hävdar att erfarenheterna av den rådande ordningen är ”utomordentligt goda”. Man menar t.ex. att ”[d]e kunskaper och erfarenheter som de externa representanterna tillför universitetet är av värde liksom den kunskap om och erfarenheter av universitetets inre verksamhet som representeras av lärare och studenter i styrelsen” (Lunds universitet 2001c:1).

Summary in English

Research Policy at the University. Institutional Dynamics and Organizational Change at Lund University 1980-2005

In the wake of an emerging knowledge society, universities around the world have come under severe institutional pressure from changing national research policies and the formulation of new strategies by financing and regulating organizations. In addition, a radical transformation of modern science with the introduction of new modes of knowledge production and a rapid integration between academic, political and business interests has occurred. The general purpose of this dissertation is to enhance our knowledge and understanding of the current institutional transformation of the Swedish research landscape. At a more concrete level this study examines how Lund University has responded to and managed these institutional pressures between 1980 and 2005. The study explores how the university leadership – rector and the governing board – have (1) articulated the normative foundations of the university, (2) experimented with and structured the research organization, (3) explored new internal governance structures and steering strategies, and (4) developed institutional structures for the integration with industry and the commercialization of research results.

The study develops a conceptual framework based on a path dependence perspective and focuses on processes of institutional change and on how organizations respond to these processes. Particularly, I elaborate on the notion of institutional evolution developed within the tradition of historical institutionalism as well as on the processes and mechanisms behind different evolutionary paths such as institutional drift, layering and conversion. I criticize the historical institutionalist tradition and the path dependence perspective for focusing too much on externally imposed critical junctures and institutional stability. I use the concept of institutional evolution to open up new ways

of thinking about and analyzing institutional dynamics and change. This conceptualization emphasizes internal change mechanisms such as built-in contradictions, social heterogeneity among stakeholders, institutional pluralism and the vital role of institutional entrepreneurs as initiators and drivers of change. The framework also criticizes the structuralistic tendencies within the neo-institutionalist movement by recognizing that organizations can respond to institutional pressure in strategically different ways. In the thesis, a wide range of different organizational strategies are elaborated upon and different mechanisms behind strategic organizational responses are discussed.

In the empirical parts of the study, I first analyze processes of institutional change within modern science and science policy. The analysis departs from and criticizes three popular and wide spread frameworks of contemporary science and research dynamics: the "Triple Helix" framework, the concept of "post-academic" science, and the transition from a "Mode-1" to a "Mode-2" type of knowledge production. The analysis concludes that modern science is an institution in transition when it comes to its normative foundations, organizational and operational forms and governing principles. The analysis also shows that this transition mainly takes the shape of an evolutionary process as new norms, organizational models, and governing structures are added to and integrated with traditional ones.

The study then continues by analyzing international research policy trends, the developments within Swedish research policy and the governing structures within the field of higher education. In broad terms, the evolution of science policy, internationally as well as in Sweden, can be described as a process of layering. The traditional linear model of innovation and the institutionalized CUDOS norms are gradually supplemented by models emphasizing a more dynamic and integrated relationship between science and society. During the last decades, traditional science policy has increasingly been fused with labor market policies, policies for regional development and economic growth and articulated within broader framework of innovation policy. As a result, the university research landscape is today an organizational field governed by a wide range of academic, bureaucratic, political and economic institutional logics and principles.

The main results from the case study of the normative, organizational and governing structures at Lund University are summarized in the following table.

	1980–1991	1991–2000	2000 –
Norms/Identity	Humboldtian with a civil service costume	Humboldtian with entrepreneurial elements	Hybridity
Research organization	Disciplinary based academic departments.	Departments, "fused departments" and experimentation with research centers.	Hybrid organization with departments, research centers, networks and research fields.
Governance	"Government" Bottom-up	"Governance" Bottom-up	"Governance" with centralistic – top-down – ambitions.
Model of innovation	Linear model with separation, distance, cooperation at "an arms lengths" reach.	Re-negotiation	Integration and close cooperation.
Process of change	De-institutionalization	Institutional layering	Institutional layering and conversion
Main mechanism	Path dependence	Economic crisis as cognitive path breaker, Bricolage, Learning/imitation	Boundary crossing networks, financial dependence, "theorizing", good examples.
Main strategy	Lack of strategy, adaptation	Learning, experimentation, negotiation.	Adaptation
Organizational metaphor	Civil service	Arena	"Organization" /network

The analysis of Lund University over more than two decades reveals an organization using a growing number of different normative foundations and organizational models and structures in its daily operations. The study also demonstrates the gradual transformation of the internal governance structure with recurrent attempts to strengthen the steering core at the central university level. The analysis also points to the successive integration with regional industry, as well as the building up of technology transfer structures and mechanisms within the university during the last 10 to 15 years. The case study demonstrates how the university loyally tries to adapt to a complex and changing environment by elaborating its hybrid character. In conclusion, the

analysis in this study shows, on the one hand, the emergence of a "post-academic" research system containing new institutional logics, governance structures and borders. On the other, hand the case study of Lund University illustrates the evolutionary transformation of a Swedish "Humboldtian" university. This is a transformation where elements of the "Entrepreneurial University" are added on to and fused with classical European university norms and structures.

Källor och litteratur

Arkiv

Lunds Universitet Meddelar (LUM) 1980–2005.

Lunds universitets arkiv: Rektorsämbetets kansli. Universitetsstyrelsens protokoll (A2) 1980–2005.

Lunds universitet. Lunds universitets årsredovisningar 1995–2005.

Lunds universitet. Rektorsbeslut, 1995–2005.

Opublicerade dokument

AÖF 2000. *Arbetsgruppen för övergripande forskningsfrågor. Förslag till forskningsstrategiska satsningar vid Lunds universitet.* Rapport 00-04-16.

Bell-rapporten 2003. *Oxford Evaluation Panel. Review of the Faculty of Medicine, Lund University.* Lunds universitet: Medicinska fakulteten.

HT 1999. *Plan för humaniora och teologi för perioden 2000–2003.* PM 99-08-23.

HT 2000. *Redovisning med förslag till besparingsåtgärder våren 2000,* PM Styrelsen för humaniora och teologi, 00-05-23.

HT 2003. *Forskningsplanering vid område HT.*

HT 2004a. *Om HT-områdets organisationsstruktur.* Remissunderlag, PM, 04-11-03.

HT 2004b. *Rapport om resultatet av en utvärdering av forskning och forskarutbildning inom området för humaniora och teologi vid Lunds universitet, september 2004.*

HT 2004c. *Medelfördelning, utbildningsuppdrag mm för område humaniora och teologi år 2005.* Beslut, Styrelsen för humaniora och teologi, 04-11-17.

HT 2005a. *Förslag till organisation av verksamheten vid Språk- och litteraturcentrum.* PM, 05-06-09.

HT 2005b. *Förslag till planering, organisation, finansiering och uppföljning av forskningen vid HT-området,* PM, april 2005.

HT 2005c. *Sammanfattning av remissvaren om områdets organisation.* PM, 05-02-23.

- HT 2005d. *Angående organisationen av verksamheten vid Språk- och litteraturcentrum*. PM Jan Svensson, 05-10-13.
- Innovationsbron AB 2005. Pressinformation, 05-02-18.
- KK-stiftelsen 1999, Pressmeddelande, 99-12-14.
- Larsson, Allan, 2004. *Arbetsformer och arbetsuppgifter i LUS styrelse – underlag för diskussion den 17–18 februari*. PM, 04-01-14.
- LTH 2003. *Tekniska fakultetens underlag för Lunds universitets forskningsstrategi*. Underlag, 03-10-16.
- LTH 2005. *Budgetbeslut för 2005*.
- LTH-Nytt 2005:2. *Här byggs för nanotekniken*.
- Lunds universitet 1984. *Verksamhetsberättelse för Lunds universitet*.
- Lunds universitet 1985. *Lunds universitets årskrönika 1984/85*.
- Lunds universitet 1986a. *Lunds universitets årskrönika 1985/86*.
- Lunds universitet 1986b. *Verksamhetsberättelse för Lunds universitet*.
- Lunds universitet 1988. *Verksamhetsberättelse för Lunds universitet*.
- Lunds universitet 1989. *Verksamhetsberättelse för Lunds universitet*.
- Lunds universitet 1990. *Verksamhetsberättelse för Lunds universitet*.
- Lunds universitet 1995a. *Lunds universitet inför framtiden. Visioner och strategier*. Strategisk plan för Lunds universitet.
- Lunds universitet 1995b. *Kreativitet och förnyelse*, rapport från den s.k. Spejargruppen.
- Lunds universitet 1995c. *Sammanställning av yttranden över förslaget till strategisk plan för Lunds universitet*. PM. 95-03-03.
- Lunds universitet 1996a. *Forskning och pengar (SOU:1996:29). Slutbetänkande av FOF 95*. Yttrande, universitetsstyrelsen, 96-04-29.
- Lunds universitet 1996b. *Lunds universitets remissyttranden över SOU 1996:70*.
- Lunds universitet 1998a. *Lärarybarometer 1998*, Utvärderingsenheten, rapport nr 98:203.
- Lunds universitet 1998b. *Fakultetsövergripande frågor kring forskning*. Rapport, 98-09-01.
- Lunds universitet 1999a. *Årsredovisning för Lunds universitet 1998*.
- Lunds universitet 1999b. *Rapport från den institutionsadministrativa arbetsgruppen*, PM, 99-06-08.
- Lunds universitet 1999c. *Lunds universitets forskningsstrategier*. Universitetsstyrelsen, 99-12-16.
- Lunds universitet 1999d. *Redovisning av Lunds universitets samverkan med det omgivande samhället 1998*. Rektor, 99-05-06.
- Lunds universitet 2000. *Universitetet och omvärlden. Strategi för Lunds universitets samverkan med det omgivande samhället 2000–2002*.

- Lunds universitet 2001a. *Verksamhetsberättelse för 2000*.
- Lunds universitet 2001b. Remiss. *Högskolans styrning*, SOU 2000:82. Yttrande från universitetsstyrelsen, 01-02-19.
- Lunds universitet 2001c. Remiss. *Högskolans ledning*, SOU 2000:101. Yttrande från universitetsstyrelsen, 01-02-19.
- Lunds universitet 2001d. *Budgetförutsättningar samt beslut om fördelning av statsanslag för grundläggande utbildning och för forskning och forskarutbildning budgetåret 2002*. PM förvaltningschefen, 01-11-12.
- Lunds universitet 2002a. *Budgetförutsättningar samt beslut om fördelning av statsanslag för grundläggande utbildning och för forskning och forskarutbildning budgetåret 2003*. PM, 02-11-01.
- Lunds universitet 2002b. *Strategisk plan 2002-2006*. Beslutad av universitetsstyrelsen, 01-12-17.
- Lunds universitet 2002c. *Organisationer i gränsytan mot näringsliv. En beskrivning av samverkanssystemet*. Lunds universitet, Näringslivsenheten.
- Lunds universitet 2002d. *Genombrott för nanotrådar*. Pressmeddelande, 02-02-21.
- Lunds universitet 2003a. *Lunds universitets forskningsstrategier*. Universitetsstyrelsen, 03-11-10.
- Lunds universitet 2003b. *Verksamhetsberättelse för Lunds universitet*.
- Lunds universitet 2004a. *Årsredovisning för Lunds universitet 2003*.
- Lunds universitet 2004b. *Excellensprojektet*. PM Rektor, 04-06-03.
- Lunds universitet 2004c. *Budget för verksamhetsåret 2005*. Rektorsämbetet, 02-11-12.
- Lunds universitet 2004d. *Granskning av centrumbildningar*. Internrevisionen, 04-11-29.
- Lunds universitet 2004e. Remiss rörande *Verket för innovationssystemets förslag till förbättrad kommersialisering och ökad avkastning i tillväxt på forskningsinvesteringar vid högskolor*. Yttrande, Rektor, 040129.
- Lunds universitet 2004f. Remiss: *Finansiering av starka forskningsmiljöer – en internationell utblick*. Ds. 2004:21, remissvar 04-07-28.
- Lunds universitet 2004g. *Nytt biomedicinskt forskningscentrum*. Pressmeddelande 04-02-11.
- Lunds universitet 2005a. *Underlag till förslag till budget för 2006*. PM Rektorsämbetet, 05-11-09.
- Lunds universitet 2005b. *Excellensprojektet – Framgångsrika forskningsmiljöer*. PM, 05-05-18.
- Lunds universitet 2005c. *Excellensprojektet. Redovisning av förslag från delprojektet*. PM Planeringsenheten, 05-06-02.
- Lunds universitet 2005d. *Transparentare budgetprocess och uppföljning*. Slutrapport budgetprojektet. PM, 05-06-15.

- Lunds universitet 2005e. *Åtaganden avseende Swegenes resurscentrum i Lund*. Rektorsbeslut, 05-12-15.
- Lunds universitet 2006a. *Uppföljningsrapport, Strategisk plan 2002-2006:4*. (http://www.lu.se/upload/LUPDF/Utvardering_av_strategisk_plan.pdf).
- Lunds universitet 2006b. *Handlingsplan för kommersialisering och tekniköverföring 2006-2010*. Beslutad av rektor 06-06-15.
- Mat-Nat 2000b. Fakultetsnytt, nr. 5. Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten.
- Mat-Nat 2000c. Fakultetsnytt, nr. 7. Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten.
- Mat-Nat 2001. Fakultetsnytt, nr. 3. Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten.
- MedFak 2003. *Kommentarer avseende verksamhetsåret 2003*, PM 03-04-05.
- MedFak 2005. *Medfak 2005 Organisation och verksamhetsstöd inom Medicinska fakulteten vid Lunds universitet*. Reviderad 7 december 2004.
- Naturvetenskapliga fakulteten 2003. *Naturvetenskapliga fakultetens underlag till universitetets forskningsstrategi*. Underlag 03-11-05.
- Naturvetenskapliga fakulteten 2005. *Verksamhetsplan och budget 2006*.
- PM Planeringsenheten 2005-06-02.
- PM Rektor 2005-11-14.
- SamFak 2000. *Remiss. Att dirigera solister. Om ledning och ledarskap vid Lunds universitet*. Yttrande 000616. Samhällsvetenskapliga fakulteten.
- SamFak 2005. *Utvecklingsplan för samhällsvetenskapliga fakulteten 2006-2007*. Samhällsvetenskapliga fakulteten.
- SCIBLU 2005. *SCIBLU. Swegene center for integrative biology at Lund university*. (<http://swegene.omv.lu.se/documents/SCIBLU.pdf>)
- SULF-Lund 2003. *Om löneskillnader vid Lunds universitet*. Rapport 04-03-14.
- Swegene 2004. *Annual report 2004*.
- Uppsala universitet 2006. *Uppsala universitets verksamhetsplan för 2006*.
- Wingård, Henrik – Åhgren, Bengt – Ögren Runo (2001). *Organisationsprojektet: Medicinska fakulteten*, Lunds universitet. Lund, Medicinska fakulteten.

Personliga källor

- Angsmark, Göran – F.d. akademisekreterare, f.d. förvaltningschef. 06-01-31
- Arwidi, Olof – F.d. rektor för Ekonomihögskolan. 04-03-26.
- Belfrage, Per – F.d. dekan för Medicinska fakulteten, f.d. ledamot av universitetsstyrelsen. Drivande bakom uppförande av BMC och tillskapandet av Medicon Valley Academy. 06-01-30.
- Bengtsson, Tommy – Professor i Ekonomisk historia. 06-04-10.
- Bexell, Göran – Rektor för Lunds universitet 2002– F.d. dekan för området humaniora och teologi. 06-01-30

- Blomqvist, Göran – F.d. kanslichef för området för humaniora och teologi, f.d. förbundsdirektör för SULF. 06-02-16.
- Brattström, Jan – Föreståndare för Livsmedelscentrum i Lund. 06-05-03.
- Brundin, Patrik – Prefekt för institutionen för experimentell medicinsk vetenskap. 06-02-28.
- Callon, Jonas – Affärsutvecklare, LU Innovation. 06-01-20
- Flodgren, Boel – Rektor för Lunds universitet 1992–2002. 04-08-24.
- Forsén, Sture – Forskningspolitisk rådgivare åt rektor. Drivande kraft bakom exempelvis Swegene. 06-03-16.
- Hansson, Göte – F.d. dekan samhällsvetenskapliga fakulteten. 04-03-10.
- Hegg, Per-Olof – Chef LU Innovation. 06-05-09.
- Holm, Sven-Thore – Chef Innovationsbron Syd AB, f.d. VD Ideon AB. 06-03-01.
- Honeth, Peter – Förvaltningschef vid Lunds universitet. 05-09-12, 06-05-05.
- Jönsson, Gunilla – Rektor för LTH. 04-03-24
- Larsson, Per-Olof – Föreståndare för Kompetenscentrum för BioSeparationer. 06-03-16.
- Lavesson, Lars – Chef för byggnadsenheten. 06-02-24.
- Lindgren, Björn – Föreståndare LUCHE. 06-03-21.
- Löfgren, Orvar – Professor i etnologi. 04-03-31.
- Modig, Hans – Akademisekreterare (chef för rektorsämbetets kansli), f.d. kanslichef Samhällsvetenskapliga fakulteten. 06-02-01.
- Nilsson, Jan – F.d. dekan medicinska fakulteten. 04-03-09.
- Nilsson, Karl Axel – Chef för utvärderingsenheten. 06-02-01.
- Nilsson, PG – Kanslichef LTH. 06-02-28.
- Nordin, Svante – Professor i idé och lärdomshistoria. 04-05-15.
- Odeskog, Clas – F.d. kanslichef naturvetenskapliga fakulteten, f.d. chef för ENS. 06-02-09.
- Olsson, Lennart – Föreståndare för LUCSUS. 06-05-03.
- Sjögren, Christer – Föreståndare för Läkemiddelscentrum i Lund. 06-04-27
- Storm, David – F.d. byråchef. 06-01-31
- Strömquist, Sven – Professor i lingvistik, drivkraft bakom SOL-centrum. 04-02-27.
- Sunesson, Sune – Dekan för samhällsvetenskapliga fakulteten. 06-02-28.
- Svanberg, Sune – Föreståndare för Lunds lasercentrum. 04-04-21, 06-02-28.
- Svensson, Bengt EY – F.d. prorektor, f.d. dekan matematisk-naturvetenskaplig fakultet. 05-09-05.
- Svensson, Jan – Dekan området för humaniora och teologi. 06-03-09.
- Westling, Håkan – Rektor för Lunds universitet 1983–1992, f.d. dekan för medicinska fakulteten. 06-01-27.

Wittenmark, Björn – Vicerektor för Lunds universitet med särskilt ansvar för forskningsfrågor. 04-03-03, 06-02-22.

Österberg, Eva – Professor i historia. 04-03-18.

Samtal och korrespondens

Akselsson, Roland – Stf. föreståndare för LUCRAM, föreståndare för Change@work.

Benner, Mats – Föreståndare för Forskningspolitiska institutet.

Larsson, Allan – Universitetsstyrelsens ordförande.

Magnusson, Sven-Erik – Professor i Brandteknik, f.d. föreståndare för LUCRAM.

Stenelo, Lars-Göran – F.d. dekan för Samhällsvetenskapliga fakulteten.

Stormby, Nils – F.d. kommunalråd i Malmö, tidigare aktiv i Sparbanksstiftelsen, japansk generalkonsul, docent i patologi.

Litteratur

Abir-Am, Pnina, G., 1993. "From multidisciplinary collaboration to transnational objectivity: international space as constitutive of molecular biology, 1930–1970". Crawford Elisabeth, Shinn, Terry & Sörlin, Sverker 1993. *Denationalizing Science: the Context of International Scientific Practice*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Adler, Emanuel, 1997. "Seizing the middle ground: Constructivism in world politics". *European Journal of International Relations* 3(3): 319-363.

Ahlberg, Per, 1998. "Vi halkar ohjälpligt efter: 314 professorer angriper forskningspolitiken: minskade resurser till grundforskningen hot mot framtida välstånd". *Dagens Nyheter*, 98-09-16.

Ahrne, Göran, 1994. *Social organizations: interaction inside, outside and between organizations*. London: Sage.

Ahrne, Göran (red.), 1998. *Stater som organisationer*. Stockholm: Nerenius & Santérus.

Ahrne, Göran, 1998. "Stater och andra organisationer". Ahrne, Göran (red.), 1998. *Stater som organisationer*. Stockholm: Nerenius & Santérus.

Ahrne, Göran – Papakostas, Apostolis, 2002. *Organisationer, samhälle och globalisering*. Lund: Studentlitteratur.

Aldrich, Howard E., 1999. *Organizations evolving*. Thousands Oaks: Sage.

Alvesson, Mats – Sköldberg, Kaj, 1994. *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.

Amaral, Alberto – Lynn V. Meek – Larsen, Ingvild M. (red.), 2003. *The higher education managerial revolution?* Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

- Amaral, Alberto – Glen A. Jones – Karseth, Berit, 2002. *Governing higher education: national perspectives on institutional governance*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Archer, Margaret S., 1996. *Culture and agency: the place of culture in social theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Archer, Margaret S. 2003. *Structure, agency, and the internal conversation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Arnold, Erik – Bussillet, Sophie, 2004. *Effekter av det svenska kompetenscentrumprogrammet 1995–2003: sammanfattande rapport*. Stockholm: Verket för innovationssystem.
- Arnold, Erik, – Clark, John 2004. *Effekter av det svenska kompetenscentrumprogrammet 1995–2003 sammanfattande rapport*. Stockholm, Verket för innovationssystem.
- Bache, Ian – Flinders, Matthew V., (2004). *Multi-level governance*. Oxford: Oxford University Press.
- Baldrige, J. Victor – Deal, Terrance E., 1983. *The dynamics of organizational change in education*. Berkeley: McCutchan Publ. Corp.
- Baldrige, Victor, 1983. "Rules for a Machiavellian Change Agent: Transforming the Entrenched Organization". Baldrige, Victor – Deal, Terrence (red.), 1983. *The dynamics of organizational change in education*. Berkeley: McCutchan Publishing Corporation.
- Barke, Richard P., 2003. "Politics and interests in the Republic of Science". *Minerva* 41(4): 305–325.
- Barley, Stephen R., 1986. "Technology as an Occasion for Structuring – Evidence from Observations of Ct Scanners and the Social-Order of Radiology Departments". *Administrative Science Quarterly* 31(1): 78–108.
- Barley, Stephen R. & Tolbert, Pamela S., 1997. "Institutionalization and structuration: Studying the links between action and institution". *Organization Studies* 18(1): 93–117.
- Barnes, Barry – Edge, David (red.), 1982. *Science in context: readings in the sociology of science*. Milton Keynes: Open University Press.
- Bauer, Marianne – Marton, Susan – Askling, Berit – Marton, Ference, 1999. *Transforming universities: changing patterns of governance, structure and learning in Swedish higher education*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Baumgartner, Frank. R. – Jones, Bryan D., 1993. *Agendas and instability in American politics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Becher, Tony – Kogan, Maurice, 1992. *Process and structure in higher education*. London: Routledge.
- Becher, Tony – Henkel, Mary – Kogan, Maurice, 1994. *Graduate Education in Britain*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Becher, Tony – Trowler, Paul R., 2001. *Academic tribes and territories: intellectual enquiry and the culture of disciplines*. Milton Keynes: Open University Press.

- Becher, Tony, 1989. *Academic tribes and territories: intellectual enquiry and the cultures of disciplines*. Milton Keynes: Open University Press.
- Beckman, Jenny – Benner, Mats – Persson, Olle – Sandström, Ulf, 2001. *Nya arbetsformer inom diabetesforskning – studier av en nätverks-satsning*. Arbetsrapport 2001:3. Stockholm: Sister.
- Belfrage, Per, 2001. "Biomedicinskt centrum". Westling, Håkan (red.), 2001. *BMC:s rötter*. Lund: Medicinska fakulteten.
- Bell, Daniel, 1973. *The coming of post-industrial society; a venture in social forecasting*. New York: Basic Books.
- Ben-David, Joseph – Freudenthal, Gad, 1991. *Scientific growth: essays on the social organization and ethos of science*. Berkeley: University of California Press.
- Benkler, Yochai, 2004. "Commons-Based Strategies and the Problem of Patents". *Science* 305:1110
- Benner, Mats, 2001. *Kontrovers och konsensus: vetenskap och politik i svenskt 1990-tal*. Nora, Nya Doxa.
- Benner, Mats, 2002a. *Forskningen vid Lunds universitet – en kartläggning*. (opublicerad studie), 020305.
- Benner, Mats, 2002b. "Vart är svensk forskning på väg?" *Vest – Journal for science and technology studies*, vol. 15 (2):37-58.
- Benner, Mats, 2003. "Kunskapsmiljöer i förändring: Forskningens villkor i dagens universitet". Kim, Lillemor & Mårtens, Pehr, (red.), 2003. *Den vildväxande högskolan. Studier av reformer, miljöer och kunskapsvägar*. Nora: Nya Doxa.
- Benner, Mats, 2004. *Excellent forskningsmiljöer*. (opublicerat diskussionsunderlag)
- Benner, Mats, 2005. "Starkare forskningsmiljöer?". Sörlin, Sverker (red.), "I den absoluta frontlinjen". *En bok om forskningsstiftelserna, konkurrenskraften och politikens möjligheter*. Nora: Nya Doxa.
- Benner, Mats, 2003. "Research and innovation policies in the new global economy: An international comparative analysis". *Journal of Economic Literature* 41(3): 941-942.
- Benner, Mats – Sandström, Ulf, 2000. "Institutionalizing the triple helix: research funding and norms in the academic system". *Research Policy* 29(2): 291-301.
- Bennett, Andrew, 2001. "Case-oriented Research". Smelser, Neil J. – Baltes, Paul B. 2001. *International encyclopedia of social & behavioural sciences*. Amsterdam: Elsevir.
- Bennett, Andrew – George, Alexander A., 1997. *Process Tracing in Case Study Research*. Paper presented at the MacArthur Foundation Workshop on Case Study Methods, Belfer Center for Science and International Affairs (BCSIA), Harvard University, October 17-19, 1997.

- Bennett, Andrew – George, Alexander L., 2001. "Case Study Methods in History and Political Science: Similar Strokes for Different Foci".
Elman, Colin & Elaman Miriam (red.), 2001. *International History and International Relations Theory: Respecting Differences and Crossing Boundaries*. Cambridge: MIT Press
- Bennich-Björkman, Li, 1997. *Organising innovative research: the inner life of university departments*. Oxford: Pergamon Press.
- Bennich-Björkman, Li, 2004. *Överlever den akademiska friheten?: en intervjustudie av svenska forskares villkor i universitetens brytningstid*. Stockholm: Högskoleverket.
- Bernal, John D., 1939. *The social function of science*. London: George Routledge.
- Bhaskar, Roy, 1978. *A realist theory of science*. Hassocks: Sussex Atlantic Highlands, Harvester Press.
- Bhaskar, Roy, 1989. *Reclaiming reality: a critical introduction to contemporary philosophy*. London: Verso.
- Bigelow, Barbara – Stone, Melissa M, 1995. "Why Dont They Do What We Want – an Exploration of Organizational Responses to Institutional Pressures in Community-Health Centers". *Public Administration Review* 55(2): 183–192.
- Blau, Peter M. – Scott, Richard W., 1962. *Formal Organizations*. Chandler: San Francisco.
- Bleiklie, Ivar, 1994. *The politics of university governance: Scandinavian experiences 1960-1980*. LOS-notat nr. 36. Oslo: LOS-senteret.
- Bleiklie, Ivar, 2002. *Hierarchy and specialization: on institutional integration of higher education systems*. Bergen: Rokkansenteret.
- Bleiklie, Ivar, 2004. *Institutional conditions and the responsibilities of universities*. Bergen: Rokkansenteret.
- Bleiklie, Ivar, 2005. "Organizing higher education in a knowledge society". *Higher Education* 49(1-2): 31–59.
- Bleiklie, Ivar – Byrkjeflot, Harald, 2002. "Changing knowledge regimes: Universities in a new research environment". *Higher Education* 44(3-4): 519–532.
- Bleiklie, Ivar – Powell, Walter W., 2005. "Universities and the production of knowledge – Introduction". *Higher Education* 49(1-2): 1–8.
- Blückert, Kjell – Neave, Guy – Nybom, Thorsten (red.), 2006. *The European research university: essays in honor of Professor Dr. Dr. Dr. h.c. mult. Stig Strömholm, former vice chancellor of Uppsala University*. New York, Palgrave Macmillan.
- Bogason, Peter – Toonen, Theo A.J., 1998. "Introduction: Networks in public administration". *Public Administration* 76(2): 205–227.
- Bok, Derek C., 2003. *Universities in the marketplace: the commercialization of higher education*. Princeton: Princeton University Press.

- Bondeham, Fredrik, 2005. "Eva Lundgrens granskare saknar kompetens för uppgiften". *Dagens Nyheter*, 05-12-14.
- Boudon, Raymond, 1986. *Theories of social change: a critical appraisal*. Berkeley: University of California Press.
- Bowen, William G. – Rudenstine, Neil L., 1992. *In pursuit of the Phd*. Princeton: Princeton University Press.
- Boyer, Robert – Drache, Daniel, 1996. *States against markets: the limits of globalization*. London: Routledge.
- Braun, Dietemar – Merrien, François-Xavier (red.), 1999. *Towards a new model of governance for universities?: a comparative view*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Braun, Dietemar, 1998. "The role of funding agencies in the cognitive development of science". *Research Policy* 27(8): 807–821.
- Brennan, John L. – Shah, Tarla, 2000. *Managing quality in higher education: an international perspective on institutional assessment and change*. Milton Keynes: Open University Press.
- Brinton, Mary C. – Nee, Victor, 2001. *The new institutionalism in sociology*. Stanford: Stanford University Press.
- Broadly, Donald, 2002. "Nätverk och fält". Gunneriusson, Håkan (red.), 2002. *Sociala nätverk och fält*. Uppsala: Historiska institutionen.
- Broder, S. – Venter, J.C., 2000. "Whole genomes: the foundation of new biology and medicine". *Current Opinion in Biotechnology* 11 (6):581–585.
- Brunsson, Nils – Sahlin-Andersson, Kerstin, 1998. "Att skapa organisationer". Ahrne, Göran (red.) 1998. *Stater som organisationer*. Stockholm: Nerenius & Santérus.
- Brunsson, Nils – Jacobson, Bengt, 2000. *A world of standards*. Oxford: Oxford University Press.
- Brunsson, Nils, 1989. *The organization of hypocrisy: talk, decisions, and actions in organizations*. Chichester: Wiley.
- Bryman, Alan, 2001. *Sambällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.
- Brändström, Dan, 2001. *Where is Swedish research policy leading the universities?* Stockholm: SULF.
- Bush, Vannevar, 1945. *Science: the endless frontier: a report to the President, July 1945*. Washington: U.S. Government Printing Office.
- Böhme, Gernot – Stehr, Nico, 1986. *The knowledge society: the growing impact of scientific knowledge on social relations*. Dordrecht: Reidel.
- Böhme, Gernot, 1997. "The Structures and Prospects of Knowledge Society". *Social Science Information*, vol. 36 (33):447–468.
- Callon, Michel, 1995. "Four Models for the Dynamics of Science". Jasanoff, Sheila – Markle Gerald E. – Petersen James C. – Pinch, Trevor 1995. *Handbook of science and technology studies*. Thousands Oaks: Sage.

- Callon, Michel – Law, John – Rip Arie (red.), 1986 *Mapping the Dynamics of Science and Technology: Sociology of Science in the Real World*. Basingstoke: Macmillan.
- Cameron, Kim S. – Tschirhart, Mary, 1992. "Postindustrial Environments and Organizational Effectiveness in Colleges and Universities". *The Journal of Higher Education* 1992 63 (1):87-108
- Campbell, John L., 2004. *Institutional change and globalization*. Princeton: Princeton University Press.
- Campbell, John L – Pedersen, Ove K. (red.), 2001. *The Rise of Neoliberalism and Institutional Analysis*. Princeton: Princeton University Press.
- Carlsson Wetterberg, Christina – Blomqvist, Göran (red.), 2000. *Kvinnor vid Lunds universitet*. Lund: Lunds universitetshistoriska sällskap.
- Castells, Manuel, 1996. *The rise of the network society*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Castells, Manuel, 1997. *The power of identity*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Castells, Manuel, 2000. *End of millennium*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Clark, Burton R., 1983. *The higher education system: academic organization in cross-national perspective*. Berkeley: University of California Press.
- Clark, Burton R., 1995. *Places of inquiry: research and advanced education in modern universities*. Berkeley: University of California Press.
- Clark, Burton R., 1998. *Creating entrepreneurial universities: organizational pathways of transformation*. Oxford: Pergamon Press.
- Clark, Burton R., 2004. *Sustaining change in Universities. Continuities in case studies and concepts*. Milton Keynes: Open University Press.
- Clemens, Elisabeth S. – Cook, James, 1999. "Politics and institutionalism: Explaining durability and change". *Annual Review of Sociology* 25: 441-466.
- Cole, Stephen, 1992. *Making science: between nature and society*. Cambridge: Harvard University Press.
- Collier, David – Mahoney, James, 1996. "Insights and Pitfalls: Selection Bias in Qualitative Research". *World Politics* 1996 (49)1: 56-91.
- Collier, Ruth. B. – Collier, David, 1991. *Shaping the political arena: critical junctures, the labor movement, and regime dynamics in Latin America*. Princeton: Princeton University Press.
- Collins, Francis S. – Morgan, Michael – Patrinos, Aristides, 2003a. "The Huamn Genome Projects: Lessons from Large-Scale Biology". *Science* vol 300: 286-290.
- Collins, Francis m.fl., 2003b. "A vision for the future of genomics research. A blueprint for the genomic era". *Nature*, vol 422: 835-847.
- COM(2003) 58 final *The role of the universities in the Europe of knowledge*.
- Cozzens, Susan E., 1990. *The research system in transition: proceedings of the NATO Advanced Study Institute on "Managing Science in the Steady State:*

- the Research System in Transition*,” *Il Ciocco, Italy*, 1-13 October 1989. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Cozzens, Susan E. – Gieryn, Thomas F. (red.), 1990. *Theories of science in society*. Bloomington: Indiana University Press.
- Czarniawska-Joerges, Barbara & Sevón, Guje (red.), 1996. *Translating organizational change*. Berlin. New York, Walter de Gruyter.
- Czarniawska, Barbara & Sevón Guje (red.), 2003. *The northern lights: organization theory in Scandinavia*. Malmö: Liber.
- Czarinafska, Barbara – Sevón, Guje, 2005. *Global ideas: how ideas, objects and practices travel in the global economy*. Malmö: Liber.
- Dacin, Tina M., 1997. ”Isomorphism in context: The power and prescription of institutional norms”. *Academy of Management Journal* 40(1): 46–81.
- Dahl, Robert A., 1961. *Who governs? Democracy and power in an American city*. New Haven: Yale University Press.
- Dahl, Robert A., 1989. *Democracy and its critics*. New Haven: Yale University Press.
- Damrosch, David, 1995. *We scholars: changing the culture of the university*. Cambridge: Harvard University Press.
- Dasgupta, Partha – David, Paul A., 1987. ”Information Disclosure and the Economics of Science and Technology”. Feiwel, George, R. (red.), 1987. *Arrow and the ascent of modern economic theory*. Basingstoke: Macmillan.
- Dasgupta, Partha – David, Paul A., 1994. ”Toward a New Economics of Science”. *Research Policy* 23(5): 487–521.
- Delanty, Gerard, 2001. *Challenging knowledge: the university in the knowledge society*. Buckingham, Open University Press.
- Denzin, Norm, 1970. ”Strategies of multiple triangulation”. Denzin, Norm (red.), *The research act in sociology: a theoretical introduction to sociological method*. New York: McGraw-Hill.
- Dill, David D. – Sporn, Barbara, 1995. *Emerging patterns of social demand and university reform: through a glass darkly*. Oxford: Pergamon Press.
- DiMaggio, Paul J. – Powell, Walter W., 1983. ”The Iron Cage Revisited – Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields”. *American Sociological Review* 48(2): 147–160.
- DiMaggio, Paul J., 1992. ”Political Networks - the Structural Perspective”. *Administrative Science Quarterly* 37(1): 172–174.
- DN 2001. ”I genernas värld”. *Dagens Nyheter* 01-02-13.
- DN 2002. ”Proteiner och vår hälsa: Tudelad svensk forskning”. *Dagens Nyheter*, 02-09-17.
- DN 1998. ”’Trafikforskning splittras’. Förslag får kritik. Myndigheter känner sig hotade av nya forskningsråd”. *Dagens Nyheter*, 98-11-11
- Dobbin, Frank, 1994. *Forging industrial policy: the United States, Britain, and France in the railway age*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Dobbin, Frank – Edelman, Lauren – Meyer, John W. – Scott, Richard W. – Swindler, Ann, 1988. "The Expansion of Due Process in Organizations". Zucker, Lynne G., 1988. *Institutional Patterns and Organizations*. Cambridge: Ballinger.
- Douglas, Mary, 1986. *How Institutions Think*. Syracuse: Syracuse University Press.
- Ds 1992:1 *Fria universitet och högskolor*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Ds 1992:97. *Forskningens utmaningar: en strategi inför 2000-talet*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Ds 1999:68 *Att finansiera forskning och utveckling: rapport från Arbetsgruppen för fortsatt beredning av myndighetsstruktur för forskningsfinansiering*. Stockholm: Fakta info direkt.
- Ds 2004:21. *Finansiering av starka forskningsmiljöer: en internationell utblick*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Dunham I – Shimizu N – Roe BA – Chissoe S – Hunt AR – Collins JE – Bruskiewich R – Beare DM – Clamp M – Smink LJ, 1999. "The DNA sequence of human chromosome 22". *Nature* 1999, Dec 2, 402(6761):489-495.
- Eckstein, Harry, 1975. "Case study and theory in political science". Greenstein, F I & Polsby N W (red.), 1975. *Handbook of Political Science*, Vol 7. Strategies of Inquiry. Reading: Addison-Wesley.
- Edquist, Charles, 1997. *Systems of innovation: technologies, institutions and organizations*. London: Pinter.
- Edquist, Charles 2004. "Systems of innovation – perspectives and challenges", Fagerberg, Jan – Mowery, David C. – Nelson, Richard R. (rec.) 2004. *Oxford Handbook of Innovation*. Oxford: Oxford University Press.
- Edqvist, Olle, 2003. "Layered science and science policies". *Minerva* 41(3): 207-221.
- Elander, Ingemar, 1999. "Partnerskap och demokrati. Omaka par i nätverks-politikens tid?". SOU 1999:83 *Globalisering*.
- Elzinga, Aant, 1987. "Stukturproblem - balans eller strategi?". Sigurdson, Jon – Stankiewicz, Richard (red.), 1987. *Sveriges forskning*. Forskningspolitiska institut: Lunds universitet.
- Elzinga, Aant, 1997. "The science-society contract in historical transformation: with special reference to 'epistemic drift'", *Social Science Information* 36(3): 411-445.
- Elzinga, Aant – Jamison, Anderw, 1995. "Changing Policy Agendas in Science and Technology". Jasanoff, S – Markle G.E. – Petersen J. C. – Pinch, T., 1995. *Handbook of science and technology studie*. Thousands Oaks: Sage.
- Elzinga, Aant – Landström, Chatarina, (red.) 1996. *Internationalism and science*. London: Taylor Graham.
- Enders, Jürgen, 1999. "Crisis? What crisis? The academic professions in the 'knowledge' society". *Higher Education* 38(1): 71-81.

- Esaiasson, Peter – Gilljam, Mikael – Oscarsson – Henrik – Wängnerud, Lena, 2003. *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm, Norstedts juridik.
- Etzioni, Amitai, 1964. *Modern organizations*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Etzkowitz, Henry, 1996. "Conflicts of Interests and commitment in academic science in the United States" *Minerva* 34 (3): 258–277.
- Etzkowitz, Henry, 1997. "The entrepreneurial university and the emergence of democratic corporatism". Etzkowitz, Henry – Leydesdorff, Loet (red.), 1997. *Universities and the global knowledge economy: a triple helix of university-industry-government relations*. London: Pinter.
- Etzkowitz, Henry, 1998. "The norms of entrepreneurial science: cognitive effects of the new university-industry linkages". *Research Policy* 27(8): 823–833.
- Etzkowitz, Henry, 2002. *MIT and the rise of entrepreneurial science*. London: Routledge.
- Etzkowitz, Henry, 2003. "Research groups as 'quasi-firms': the invention of the entrepreneurial university." *Research Policy* 32(1): 109–121.
- Etzkowitz, Henry, 2005. *Trippelhelix – den nya innovationsmodellen: högskola, näringsliv och myndigheter i samverkan*. Stockholm: SNS förlag.
- Etzkowitz, Henry – Klofsten, Magnus, 2005. "The innovating region: toward a theory of knowledge-based regional development". *R & D Management* 35(3): 243–255.
- Etzkowitz, Henry – Leydesdorff, Loet (red.), 1997. *Universities and the global knowledge economy: a triple helix of university-industry-government relations*. London: Pinter.
- Etzkowitz, Henry – Leydesdorff, Loet, 1998. "The endless transition: A "triple helix" of university-industry-government relations". *Minerva* 36(3): 203–208.
- Etzkowitz, Henry – Webster, Andrew – Healy, Peter (red.), 1998. *Capitalizing knowledge: new intersections of industry and academia*. Albany: State University of New York Press.
- Etzkowitz, Henry – Leydesdorff, Loet, 2000. "The dynamics of innovation: from National Systems and "Mode 2" to a Triple Helix of university-industry-government relations". *Research Policy* 29(2): 109–123.
- Evans, Peter B., 1995. *Embedded autonomy: states and industrial transformation*. Princeton: Princeton University Press.
- FAS 2004. *International evaluation of Swedish public health research*, Stockholm: Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap.
- Fehrman, Carl – Westling, Håkan – Blomqvist, Göran, 2004. *Lärdomens Lund: Lunds universitets historia 1666–2004*. Lund: Lunds universitet.
- Finnemore, Martha, 1996. *National interests in international society*. Ithaca: Cornell University Press.
- Fligstein, Neil, 1985. "The spread of the multidivisional form among large firms, 1919–1979". *American Sociological Review* 50(3): 377–391.

- Fligstein, Neil, 1990. *The transformation of corporate control*. Cambridge: Harvard University Press.
- Fligstein, Neil, 1991. "The Structural Transformation of American Industry: An Institutional Account of the Causes of Diversification in the Largest Firms, 1919–1979". Powell, Walter W. – DiMaggio, Paul (red.), 1991. *The New Institutionalism in Organizational Analysis*. Chicago: University of Chicago Press.
- Fligstein, Neil, 1998. "Social Skills and institutional theory". *American Behavioral Scientist* 40 (4):397–404.
- Fligstein, Neil, 2001. *The architecture of markets: an economic sociology of twenty-first century capitalist societies*. Princeton: Princeton University Press.
- Flyvbjerg, Bent 2004. "Fem missförstånd om fallstudieforskning". *Statsvetenskaplig tidskrift* 2004 (3): 185–206.
- Forska, 2003(4). *Forskare strålar samman på MAX-lab*.
- Forskning & Medicin, 2005(4). *Långsiktigt stöd både risk och trygghet*.
- Foss Hansen, Hanne, 2003. *Mellem barn og voksen: en opfølgingsanalyse vedrørende Vetenskapsrådet*. Stockholm: Sveriges Riksdag.
- Foss Hansen, Hanne, 1988. *Organisering og styring af forskning: en introduktion til forskning om forskning*. København: Nyt fra Samfundsvidenskaberne.
- Frängsmyr, Tore, 2000. "Styringsproblem överskuggar allt annat i dagens forskningspolitik". *Svenska Dagbladet*, 00-03-28.
- Frazier, Marvin E. m.fl., 2003. "Realizing the Potential of the Genome Revolution: The Genomes to Life Program". *Science* Vol 300: 290–293.
- Fridlund, Mats – Sandström, Ulf (red.), 2000. *Universitetets värden: bidrag till den forskningspolitiska debatten*. Stockholm: SNS Förlag.
- Friedland, Roger – Alford, Robert R., 1991. "Bringing society back in: Symbols, practices, and institutional contradictions". Powell, Walter W. – DiMaggio, Paul J. (red.), 1991. *The new institutionalism in organizational analysis*. Chicago: Chicago University Press.
- Fritzell, Ann, 1998. *Hur styrs den svenska högskolan?: varför ser styrsystemet ut som det gör?* Stockholm: Högskoleverket.
- Fritzell, Ann, – Birath, Björn, 2002. *Utbildning – utbyggnad – urholkning*. Stockholm: Sveriges universitetslärarförb. (SULF).
- Fuller, Steven, 1999. *The governance of science: ideology and the future of the open society*. Buckingham: Open University Press.
- Funtowicz, Silvio O. – Ravetz, Jerome R., 1993. "Science for the Post-normal Age", *Futures* 25(7): 739–55.
- Gaventa, John, 1980. *Power and powerlessness: quiescence and rebellion in an Appalachian valley*. Oxford: Clarendon Press.
- Geiger, Roger L., 2004. *Knowledge and money: research universities and the paradox of the marketplace*. Stanford: Stanford University Press.

- George, Alexander, 1979. "Case Studies and Theory Development: the Method of Structured, Focused Comparison". Lauren, Paul (red.), 1979. *Diplomacy: New Approaches in History, Theory, and Policy*. New York: Free Press.
- George, Alexander L. & Bennett, Andrew, 2005. *Case studies and theory development in the social sciences*. Cambridge: MIT Press.
- Gergils, Håkan, 2005. *Dynamiska innovationssystem i Norden?* Stockholm, SNS Förlag.
- Gergils, Håkan, 2006. *Dynamiska innovationssystem i Norden? Danmark, Finland, Island, Norge & Sverige*. Stockholm: SNS Förlag.
- Geuna, Aldo, 1999. *The economics of knowledge production: funding and the structure of university research*. Cheltenham: Elgar.
- Geuna, Aldo, 2001. "The changing rationale for European university research funding: Are there negative unintended consequences?". *Journal of Economic Issues* 35(3): 607–632.
- Geuna, Aldo – Martin, Ben R., 2003. "University research evaluation and funding: An international comparison". *Minerva* 41(4): 277–304.
- Geuna, Aldo – Salter, Ammon J. (red.), 2003. *Science and innovation: rethinking the rationales for funding and governance*. Cheltenham: Edward Elgar Publishers.
- Gibbons, Michael, 1999. "Science's new social contract with society". *Nature* 402(6761): C81–C84.
- Gibbons, Michael, 2000. "The governance of science". *Interdisciplinary Science Reviews* 25(1): 65–66.
- Gibbons, Michael – Wittrock, Björn, 1985. *Science as a commodity: threats to the open community of scholars*. Harlow: Longman.
- Gibbons, Michael – Limoges, Camille – Nowotny, Helga – Schartzman, Simon – Scott, Peter – Trow, Martin, 1994. *The new production of knowledge: the dynamics of science and research in contemporary societies*. London: Sage.
- Giddens, Anthony, 1979. *Central problems in social theory: action, structure, and contradiction in social analysis*. Berkeley: University of California Press.
- Giddens, Anthony, 1984. *The constitution of society: outline of the theory of structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Gieryn, Thomas F., 1983. "Boundary-Work and the Demarcation of Science from Non-Science – Strains and Interests in Professional Ideologies of Scientists". *American Sociological Review* 48(6): 781–795.
- Gieryn, Thomas F., 1999. *Cultural boundaries of science: credibility on the line*. Chicago: University of Chicago Press.
- Gieryn, Thomas F., 2001. "Boundaries of Science". Jasanoff, S – Markle G.E. – Petersen J. C. – Pinch, T. (2001). *Handbook of science and technology studie*. Thousands Oaks: Sage.
- Gieryn, Thomas F. – Cozzens, Susan E., 1990. *Theories of science in society*. Bloomington: Indiana University Press.

- Godin, Benoît – Gingras, Yves 2000. "The place of universities in the system of knowledge production". *Research Policy* 29(2): 273–278.
- Godin, Benoît – Gingras, Yves, 2000. "What is scientific and technological culture and how is it measured? A multidimensional model". *Public Understanding of Science* 9(1): 43–58.
- Goldmann, Kjell, 2005. "Appropriateness and consequences: The logic of neo-institutionalism". *Governance* 18(2): 325–325.
- Goodin, Robert E. – Klingemann, Hans-Dieter, 1996. *A new handbook of political science*. Oxford: Oxford University Press.
- Goodstein, Jerry D., 1994. "Institutional Pressures and Strategic Responsiveness – Employer Involvement in Work Family Issues". *Academy of Management Journal* 37(2): 350–382.
- Gornitzka, Åse, 1999. "Governmental policies and organisational change in higher education". *Higher Education* 38(1): 5–31.
- Gornitzka, Åse – Kyvik, Svein – Larsen, Ingvild M., 1998. "The bureaucratisation of universities". *Minerva* 36(1): 21–47.
- Gornitzka, Åse – Larsen, Ingvild M., 2004. "Towards professionalisation? Restructuring of administrative work force in universities", *Higher Education* 47(4): 455–471.
- Greif, Avner – Laitin, David D., 2004. "A theory of endogenous institutional change." *American Political Science Review* 98(4): 633–652.
- Gulbrandsen, Magnus – Smeby, Jens-Christian, 2005. "Industry funding and university professors' research performance". *Research Policy* 2005 (34): 932–950.
- Gustavsson, Sverker, 1971. *Debatten om forskningen och samhället: en studie i några teoretiska inlägg under 1900-talet*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Gustavsson, Sverker, 1982. "1985 års forskningsproposition". *Tiden* 1982 (10): 602–608.
- Gustavsson, Sverker, 1988. "Högskolan inget undantag". *Svenska Dagbladet*, 88-02-13.
- Gustavsson, Sverker, 1989. "Forskningen behöver kvalitetskonkurrens". *Dagens Nyheter* 89-01-18.
- Gustavsson, Sverker, 1997. "Forskningens frihet efter det kalla kriget". Öhman, Christer (red.), 1997. *Uppsala universitet inför 2000-talet*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Guston, David H., 2000a. "Retiring the social contract for science". *Issues in Science and Technology* 16(4): 32–36.
- Guston, David H., 2000b. *Between politics and science: assuring the integrity and productivity of research*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Guston, David H., 2001. "Boundary organizations in environmental policy and science: An introduction". *Science Technology & Human Values* 26(4): 399–408.

- Guston, David H. – Keniston, Kenneth, 1994a. "Updating the Social-Contract for Science". *Technology Review* 97(8): 61–68.
- Guston, David H. – Keniston, Kenneth, 1994b. *The fragile contract: university science and the federal government*. Cambridge: MIT Press.
- Habermas, Jürgen, 1987. *The theory of communicative action*. Cambridge: Polity.
- Hacker, Jacob S., 2002. *The divided welfare state: the battle over public and private social benefits in the United States*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hacker, Jacob S. 2004. "Privatizing risk without privatizing the welfare state: The hidden politics of social policy retrenchment in the United States." *American Political Science Review* 98(2): 243–260.
- Hacker, Jacob S. – Pierson, Paul, 2002. "Business power and social policy: Employers and the formation of the American welfare state". *Politics & Society* 30(2): 277–325.
- Hacker, Jacob S. – Pierson, Paul 2004. "Varieties of capitalist interests and capitalist power: A response to Swenson". *Studies in American Political Development* 18(2): 186–195.
- Hagstrom, Warren O., (1965). *The scientific community*. New York: Basic Books.
- Hakala, Johanna – Ylijoki, Oili-Helena, 2001. "Research for whom? Research orientations in three academic cultures". *Organization* 8(2): 373–380.
- Hall, Peter A., 1993. "Policy Paradigms, Social-Learning, and the State – the Case of Economic Policy-Making in Britain". *Comparative Politics* 25(3): 275–296.
- Hall, Peter A. – Taylor, Rosemary C.R., 1996. "Political science and the three new institutionalisms". *Political Studies* 44 (5): 936–957
- Hay, Colin, 1996. *Re-stating social and political change*. Buckingham: Open University Press.
- Hay, Colin, 2002. *Political analysis*. Basingstoke: Palgrave.
- Hay, Colin – Jessop, Bob, 1995. "The Governance of Local Economic Development and the Development of Local Economic Governance: A Strategic-Relational Approach". *Paper presented at the American Political Science Association*, Chicago, September.
- Hay, Colin – Jessop, Bob, 1995. "Introduction – Local Political-Economy – Regulation and Governance". *Economy and Society* 24(3): 303–306.
- Hay, Colin – Wincott, Daniel, 1998. "Structure, agency and historical institutionalism". *Political Studies* 46(5): 951–957.
- Hedström, Peter – Swedberg, Richard, 1998a. "Social mechanisms: An introductory Essay". Hedström, Peter – Swedberg, Richard, 1998. *Social mechanisms: an analytical approach to social theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hedström, Peter – Swedberg, Richard, 1998b. *Social mechanisms: an analytical approach to social theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Held, David – McGrew, Anthony G., 2000. *The global transformations reader: an introduction to the globalization debate*. Cambridge: Polity Press.
- Held, David – McGrew, Anthony G., 2002. *Governing globalization: power, authority, and global governance*. Cambridge: Polity.
- Hellström, Tomas, 2003. "Governing the virtual academic commons". *Research Policy* 32(3): 391–401.
- Hellström, Tomas, 2004. "Between a rock and a hard place: Academic institutional change and the problem of collective action". *Higher Education* 48(4): 511–528.
- Hellstrom, Tomas – Jacob, Merle, 2005. "Taming unruly science and saving national competitiveness: Discourses on science by Sweden's strategic research bodies". *Science Technology & Human Values* 30(4): 443–467.
- Hemlin, Sven – Allwood, Carl-Martin (red.), 2004. *Creative knowledge environments: the influences on creativity in research and innovation*. Cheltenham: Edward Elgar Publishers.
- Henkel, Mary, 2000. *Academic identities and policy change in higher education*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Henkel, Mary – Little, Brenda (red.), 1999. *Changing relationships between higher education and the state*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Henreksson, Magnus – Rosenberg, Nathan, 2000. *Akademiskt entreprenörskap: universitet och näringsliv i samverkan*. Stockholm: SNS Förlag.
- Heyman, Ulf – Lundberg, Elizabeth, 2002. *Finansiering av svensk grundforskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Hicks, Diana M. – Katz, Sylvan J., 1996. "Where is science going?". *Science Technology & Human Values* 21(4): 379–406.
- Hirsch, Paul M. – Lounsbury, Michael, 1997a. "Ending the family quarrel – Toward a reconciliation of "old" and "new" institutionalisms". *American Behavioral Scientist* 40(4): 406–418.
- Hirsch, Paul M. – Lounsbury, Michael, 1997b. "Putting the organization back into organization theory - Action, change, and the "new" institutionalism". *Journal of Management Inquiry* 6(1): 79–88.
- Hirschman, Albert O., 1970. *Exit, voice, and loyalty: responses to decline in firms, organizations, and states*. Cambridge: Harvard Univ. Press.
- Hirst, Paul Q. – Thompson, Graham, 1996. *Globalization in question: the international economy and the possibilities of governance*. Cambridge: Blackwell Publishers.
- Hood, Christoffer – Rothstein, Henry, 2001. "Risk regulation under pressure – Problem solving or blame shifting?". *Administration & Society* 33(1): 21–53.
- Husén, Torsten – Ström, Gunnar (red.), 1984. "Erövra universiteten åter": ett symposium om forskningens och den högre utbildningens villkor och mål. Symposium i Wenner-Gren center 17–18 maj 1984. Stockholm: Liber förlag.

- Huisman, Jeroen – Maassen, Peter A.M. – Neave, Guy (red.), 2001. *Higher education and the nation state: the international dimension of higher education*. Amsterdam: Pergamon Press
- Hård, Mats – Jamison, Andrew, 2005. *Hubris and hybrids: a cultural history of technology and science*. New York: Routledge.
- Hällsten, Martin – Sandström, Ulf, 2002. "Högskoleforskningens nya miljarder". Sandström, Ulf (red.), 2002. *Det nya forskningslandskapet. Perspektiv på vetenskap och politik*. Nora: Nya Doxa.
- Högskoleverket, 2003. *Karriär genom befordran och rekrytering: Slutrapport, Rapportserie 2003:3R*. Stockholm: Högskoleverket.
- Immergut, Ellen M., 1992. *Health politics: interests and institutions in Western Europe*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Immergut, Ellen M., 1998. "The theoretical core of the new institutionalism". *Politics & Society* 26(1): 5–34.
- Ingram, Paul – Simons, Tal, 1995. "Institutional and Resource Dependence Determinants of Responsiveness to Work Family Issues". *Academy of Management Journal* 38(5): 1466–1482.
- Innovationsbron, 2005. "Två miljarder till utveckling av kunskapsbaserade innovationer och företag" Pressinformation 05-02-18, Innovationsbron AB.
- Irvine, John – Martin, Ben R., 1984. *Foresight in science: picking the winners*. London: Pinter.
- IVA, 2000. *Rapport från Teknisk framsyn – panel*. Ingenjörsvetenskapsakad., Teknisk framsyn.
- Jacob, Merle, 2000. "'Mode 2' in Context: The Contract Researcher, the University and the Knowledge Society". Jacob, Merle – Hellström, Tomas (red.), 2000. *The Future of Knowledge Production in the Academy*. Buckingham: Open University Press.
- Jacob, Merle – Hellström, Tomas (red.), 2000. *The future of knowledge production in the academy*. Buckingham: Open University Press.
- Jacob, Merle – Hellström Tomas – Adler, Niclas – Norrgren, Fleming 2000. "From sponsorship to partnership in academy-industry relations". *R & D Management* 30(3): 255–262.
- Jacob, Merle – Lundqvist, Mats – Hellsmark, Hans, 2003. "Entrepreneurial transformations in the Swedish University system: the case of Chalmers University of Technology". *Research Policy* 32(9): 1555–1568.
- Jacobsson, Staffan – Rickne, Annika, 2004. "How large is the Swedish 'academic' sector really? A critical analysis of the use of science and technology indicators". *Research Policy* 33(9): 1355–1372.
- Jasanoff, Sheila, 1990. *The Fifth Branch: Science Advisors as Policy Makers*. Cambridge: Harvard University Press
- Jasanoff, Sheila, 2003. "Technologies of humility: Citizen participation in governing science". *Minerva* 41(3): 223–244.

- Jasanoff, Sheila – Markle Gerald E. – Petersen James C. – Pinch, Trevor, 1995. *Handbook of science and technology studies*. Thousands Oaks: Sage.
- Jenkins-Smith, Hank C. – Sabatier, Paul A., 1993. *Policy change and learning: an advocacy coalition approach*. Boulder: Westview Press.
- Jessop, Bob, 1990. *State theory: putting the Capitalist state in its place*. Cambridge: Polity Press.
- Jessop, Bob, 1996. "Interpretive Sociology and the Dialectic of Structure and Agency". *Theory, Culture & Society* (13): 119–128.
- Johnson, Björn, 2003. *Policyspridning som översättning: den politiska översättningen av metadonbehandling och husläkare i Sverige*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen.
- Jönsson, Christer, 2000. *Sanning och konsekvens? Erfarenheter från forskningsprogrammet om militär underrättelse- och säkerhetstjänst*. Stockholm: Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet.
- Jönsson, Christer & Tägil, Sven (red.), 2000. *Organizing European Space*. London: Sage Publications.
- Kalleberg, Ragnvald, 2000. "The most important task of sociology is to strengthen and defend rationality in public discourse. On the sociology of Vilhelm Aubert". *Acta Sociologica* 2000-12 (4): 399–411.
- Katz, Sylvan J. – Hicks, Diana, 1997. "How much is a collaboration worth? A calibrated bibliometric model". *Scientometrics* 40(3): 541–554.
- Kerr, Clark, 1966. *The uses of the university*. New York: Harper & Row.
- Kerr, Clark, 2001. *The uses of the university*. Cambridge: Harvard University Press.
- K1 2006. *Remiss av betänkande av utredningen om Rätten till resultaten av högskoleforskningen* (SOU 2005:95). Stockholm: Karolinska Institutet.
- Kickert, Walter J. M. – Koppenjan, Joop, F.M. – Klijn, Hans-Erik (red.), 1997. *Managing complex networks: strategies for the public sector*. London, Sage.
- Kickert, Walter J. M. – Thomassen, Jacques J.A. – Heffen, Oscar V., 2000. *Governance in modern society: effects, change and formation of government institutions*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Kingdon, John W., 1995. *Agendas, alternatives, and public policies*. New York: HarperCollins College Publishers.
- KK-stiftelsen, 1999. "60 miljoner kronor satsas på utbildning inom livsmedel och bioteknik", Pressmeddelande 99-12-14.
- Klein, Julie T., 1996. *Crossing boundaries: Knowledge, disciplinarity and interdisciplinarity*. Charlottesville: University Press of Virginia.
- Klein, Julie T., 2004. "Interdisciplinarity and dcomplexity: An evolving relationship". *E: CO (VOL. 6)*: 2–10.
- Kleinman, Daniel L. – Vallas, Steven P., 2001. "Science, capitalism, and the rise of the "knowledge worker": The changing structure of knowledge production in the United States". *Theory and Society* 30(4): 451–492.

- Knight, Jack, 1992. *Institutions and social conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Knight, Jack – Sened, Itai, 1995. *Explaining social institutions*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Knorr-Cetina, Karin, 1999. *Epistemic cultures: how the sciences make knowledge*. Cambridge: Harvard University Press.
- Kogan, Maurice, 2000. *Transforming higher education: a comparative study*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Kondra, Alex Z. – Hinings, C.R., 1998. "Organizational diversity and change in institutional theory", *Organization Studies* 19(5): 743–767.
- Kooiman, Jan, 1993. *Modern governance: new government-society interactions*. London: Sage.
- Kooiman, Jan, 2003. *Governing as governance*. London: Sage.
- Krasner, Stephen D., 1988. "Sovereignty – an Institutional Perspective". *Comparative Political Studies* 21(1): 66–94.
- Krige, John – Pestre, Dominique (red.), 2003. *Companion to science in the twentieth century*. London: Routledge.
- Krige, John – Pestre, Dominique, 1997. *Science in the twentieth century*. Amsterdam: Harwood Academic.
- Krücken, George, 2003. "Learning the 'New, New Thing': On the role of path dependency in university structures". *Higher Education* 46 (3): 315–339.
- Kuhn, Thomas S., 1962. *The structure of scientific revolutions*. Chicago: Univ. of Chicago Press.
- KVA 2003. *Stiftelsen för Strategisk Forskning – en granskning av verksamheten 1998–2002*. KVA Rapport 2003:2. Stockholm: Kungl. Vetenskapsakademien.
- Läkemedelsvärlden 2005. "Spårhund skapar värde i universitetsforskningen" *Läkemedelsvärlden* Nr 10.
- Läkemedelsvärlden* 2004:10
- Landberg, Hans – Edqvist, Olle – Svedin, Uno, 1995. *Riksdagen, regeringen och forskningen: några drag i svensk forskningspolitik under två decennier*. (SOU 1995:121) Stockholm: Fritze.
- Laughlin, Richard C., 1991. "Environmental Disturbances and Organisational Transitions and Transformations: Some Alternative Models", *Organization Studies* 12(2): 209–232.
- Lauren, Paul (red.), 1979. *Diplomacy: New Approaches in History, Theory, and Policy*. New York: Free Press.
- Lawrence, Christopher, 2003. "Clinical research". Krige, John – Pestre, Dominique (red.), 2003. *Companion to science in the twentieth century*. London: Routledge.

- Lee, Jeong-Teon – Mansfield, Edwin, 1996. "Intellectual property protection and US foreign direct investment" *Review of Economics and Statistics* 78(2): 181–186.
- Levi, Margaret, 1997. *Consent, dissent, and patriotism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Levitt, Rachele L., 1985. *Research parks and other ventures: the university real estate connection*. Washington: Urban Land Institute.
- Leydesdorff, Loet – Meyer, Martin, 2003. "The Triple Helix of university-industry-government relations". *Scientometrics* 58(2): 191–203.
- Liedman, Sven-Erik – Olausson, Lennart, 1988. *Ideologi och institution: om forskning och högre utbildning 1880-2000*. Stockholm: Carlsson.
- Lijphart, Arend, (1971). "Comparative Politics and the Comparative Method". *American Political Science Review*, Vol. 65, No. 3: 682–693.
- Lindblom, Charles E., 1965. *The intelligence of democracy: decision making through mutual adjustment*. New York: Free Press.
- Lindblom, Charles E. – Woodhouse, Edward J., 1993. *The policy-making process*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Lindensjö, Bo, 1981. *Högskolereformen: en studie i offentlig reformstrategi*. Stockholm.
- Littorin, Sven Otto, 1989. "Stiftelser alternativ", *Upsala Nya Tidning* 89-07-28.
- Lofgren, Hans – Benner, Mats, 2003. "Biotechnology and governance in Australia and Sweden: Path dependency or institutional convergence?". *Australian Journal of Political Science* 38(1): 25–43.
- Lundberg, Elizabeth, 2003. *Forskning och forskarutbildning: reformer 1990–2002*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Lundquist, Lennart 1998. *Demokratins väktare: ämbetsmannen och vårt offentliga etos*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundvall Bengt-Åke, 1998. "The Learning Economy: Challenges to Economic Theory and Policy". Nielsen Klaus – Johnson Björn (red.), 1998. *Institutions and Economic Change*. Cheltenham: Edward Elgar Publishers.
- Löwegren, Marie, 2003. *New technology-based firms in science parks: a study of resources and absorptive capacity*. Lund: Lund Business Press.
- Maassen, Peter A.M., 1996. *Governmental steering and the academic culture: the intangibility of the human factor in Dutch and German universities*. Twente: Twente Univ.
- Maassen, Peter A.M., 2003. "Shifts in Governance arrangements. An interpretation of the introduction of new management structures in higher education". Amaral, Alberto – Lynn V. Meek – Larsen, Ingvild M., (red.), 2003. *The higher education managerial revolution?* Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

- Maassen, Peter A. M. – Neave, Guy (red.) 1999. *From the eye of the storm: higher education's changing institution*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Mahoney, James, 2001. *The legacies of liberalism: path dependence and political regimes in Central America*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Mahoney, James, 2003. "Strategies of causal assessment in comparative historical analysis". Mahoney, J. – Rueschemeyer, D., 2003. *Comparative historical analysis in the social sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mahoney, James – Rueschemeyer, Dietrich (red.), 2003. *Comparative historical analysis in the social sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Majone, Giandomenico, 1990. *Deregulation or re-regulation?: regulatory reform in Europe and the United States*. London: St. Martin's Press.
- Mansfield, Edwin – Lee, Jeong-Yeon, 1996. "The Modern University: Contributor to Industrial Innovation and Recipient of Industrial R&D Support". *Research Policy* 25: 1047–1058.
- March, James G. – Simon, Herbert A., 1958. *Organizations*. New York : Wiley
- March, James G. – Olsen, Johan P., 1976. *Ambiguity and choice in organizations*. Bergen: Universitetsforlaget.
- March, James G. – Olsen, Johan P., 1984. "The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life". *American Political Science Review* 1984, (78). 734–749.
- March, James G. – Olsen, Johan P., 1989. *Rediscovering institutions: the organizational basis of politics*. New York: Free Press.
- March, James G. – Olsen, Johan P., 1996. "Institutional perspectives on political institutions". *Governance* 9(3): 247–264.
- March, James G. – Olsen, Johan P., 1998. "The institutional dynamics of international political orders". *International Organization* 52(4): 943–969.
- March, James G. – Olsen, Johan P., 2004. *The Logic of Appropriateness*. Oslo: Arena Working Paper 08/2004.
- March, James G. – Olsen, Johan P., 2005. *Elaborating the "new institutionalism"*. Oslo: Arena Working Paper 11/2005.
- Marginson, Simon, 2006. "Dynamics of national and global competition in higher education". *Higher Education* 52: 1–39.
- Marginson, Simon – Sawir, Erlenawati, 2006. "University leaders strategies in the global environment: A comparative study of Universitas Indonesia and the Australian National University". *Higher Education* (52): 343–373.
- Marks, Gary – Scharpf, Fritz, W. – Schmitter, Phillipe, C. – Streek, Wolfgang, 1996. *Governance in the European Union*. London: Sage.
- Marsh, David – Smith, Martin, 2000. "Understanding policy networks: towards a dialectical approach". *Political Studies* 48(1): 4–21.

- Martin, Ben R. & Irvine, John – Minchin, N., 1986. *An international comparison of government funding of academic and academically related research*. Falmer: University of Sussex.
- Marton, Susan G., 2000. *The mind of the state: the politics of university autonomy in Sweden, 1968–1998*. Göteborg: BAS Publisher.
- Mazzoleni, Roberto – Nelson, Richard R., 1998. "The benefits and costs of strong patent protection: a contribution to the current debate". *Research Policy* 27(3): 273–284.
- McAdam, Doug – Tarrow, Sidney G. – Tilly, Charles, 2001. *Dynamics of contention*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McCracken, Grant, 1988. *The long interview*. California: Sage Publications.
- McDonald, Terence J. (red.), 1996. *The Historic Turn in the Human Sciences*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- McKay, Ruth. B., 2001. "Organizational responses to an environmental bill of rights". *Organization Studies* 22(4): 625–658.
- McKeown, Timothy J., 1999. "Case Studies and the Statistical Worldview: Review of King, Keohane, and Verba's Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Qualitative Research". *International Organization*, Vol. 53 (1): 161–190.
- Merriam, Sharan B., 1988. *Case study research in education: a qualitative approach*. San Francisco: Jossey Bass.
- Merton, Robert K., 1942. "The Normative Structure of Science". Merton, Robert K. 1973. *The Sociology of Science*. Chicago: University of Chicago Press.
- Merton, Robert K., 1973. *The sociology of science: theoretical and empirical investigations*. Chicago: University of Chicago Press.
- Meyer, John W. – Rowan, Brian, 1977. "Institutionalized Organizations – Formal-Structure as Myth and Ceremony". *American Journal of Sociology* 83(2): 340–363.
- Meyer, John. W. – Boli, John m.fl., 1997. "World society and the nation-state", *American Journal of Sociology* 103(1): 144–181.
- Mills, Charles W., 1956. *The power elite*. New York: Oxford University Press.
- Mintzberg, Henry, 1983. *Power in and around organizations*. Englewood Cliffs. Prentice-Hall.
- Moe, Terry M. 1990. "Political Institutions – the Neglected Side of the Story." *Journal of Law Economics & Organization* (6): 213–253.
- Monck, C. S. P., 1990. *Science parks and the growth of high technology firms*. London: Routledge.
- Montin, Stig, 2002. *Moderna kommuner*. Malmö: Liber ekonomi.
- Morange, Michael 1998. *A history of molecular biology*. Cambridge, Harvard University Press.

- Morris, Norma, 2002. "The developing role of departments". *Research Policy* 31 (5): 817–833.
- Naturvetenskapliga forskningsrådet 1995a. *Interdisciplinary Consortia in Materials Science and Materials Technology: international evaluation, December 1995*. Stockholm: NFR.
- Naturvetenskapliga forskningsrådet 1995b. *International review of Swedish research in biology within the NFR sphere of interest*. Stockholm: NFR.
- Neave, Guy – Vught, Frans V., 1991. *Prometheus bound: the changing relationship between government and higher education in Western Europe*. Oxford: Pergamon. Press.
- Neave, Guy – Vught, Frans V., 1994. *Government and higher education relationships across three continents: the winds of change*. Oxford: Pergamon Press.
- Neave, Guy – t'Veld, Roel – Füssel, Hans-Peter (red.), 1996. *Relations between state and higher education*. London: Kluwer Law International.
- Nelson, Richard R., 1993. *National innovation systems: a comparative analysis*. New York: Oxford University Press.
- Nelson, Richard R., 1998. "Imitation to Innovation: The dynamics of Korea's technological learning". *Research Policy* 26(7–8): 929–931.
- Nevéus, Torgny (red.), 1989. *Universitet och samhälle: en festskrift tillägnad Martin H:son Holmdahl*. Uppsala: Uppsala University Press.
- Newman, Frank – Coutier, Lara – Scurry, Jamie, 2004. *The future of higher education: rhetoric, reality, and the risks of the market*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Nielsen Klaus & Johnson Björn (red.), 1998. *Institutions and Economic Change*, Cheltenham: Edward Elgar Publishers.
- Nilsson, Anna S., 2004. *När forskning driver politik. Satsningar på stamcells-forskning i USA och Sveriges konkurrenskraft. Tillväxtpolitisk utblick 2004 (1)*, Institutet för tillväxtpolitiska studier (ITPS).
- North, Douglass C., 1990. *Institutions, institutional change, and economic performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- North, Douglass C., 1995. "Five propositions about Institutional Change". Knight, Jack & Sened, Itai, 1995. *Explaining social institutions*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- North, Douglass C. – Thomas, Robert P., 1973. *The rise of the Western world: a new economic history*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nowotny, Helga, 2005. *The public nature of science under assault: politics, markets, science and the law*. Berlin: Springer.
- Nowotny, Helga – Scott, Peter – Gibbons, Michael, 2001. *Re-thinking science: knowledge and the public in an age of uncertainty*. Cambridge: Polity Press.
- Nowotny, Helga – Scott, Peter – Gibbons, Michael, 2003. "'Mode 2' revisited: The new production of knowledge – Introduction". *Minerva* 41(3): 179–194.

- Nuder, Ants – Sigurdson, Jon, 1996. "Svensk forskning håller inte måttet: svenska storföretag tvingas gå utomlands för att hitta kompetenta forskare". *Dagens Nyheter*, 96-12-15
- NUTEK 2000. *The Nutek competence centres programma: Second, Mid-term, International Evaluation*. March 2000.
- Nybom, Thorsten, 1997. *Kunskap, politik, samhälle: essäer om kunskapssyn, universitet och forskningspolitik 1900–2000*. Hargshamn: Arete.
- OECD 1996. *The Knowledge-Based Economy*. Paris: OECD.
- OECD 2001. *OECD science, technology and industry scoreboard*. Paris: OECD.
- Oliver, Christine, 1991. "Strategic Responses to Institutional Processes". *Academy of Management Review* 16(1): 145–179.
- Oliver, Christine, 1992. "The Antecedents of Deinstitutionalization". *Organization Studies* 13(4): 563–588.
- Oliver, Christine, 1996. "The institutional embeddedness of economic activity". *Advances in Strategic Management* 13: 163–186.
- Oliver, Christine, 1997a. "Sustainable competitive advantage: Combining institutional and resource-based views". *Strategic Management Journal* 18(9): 697–713.
- Oliver, Christine, 1997b. "The influence of institutional and task environment relationships on organizational performance: The Canadian construction industry". *Journal of Management Studies* 34(1): 99–124.
- Olsen, Johan P., 2005a. *The institutional dynamics of the (European) University*. Oslo. ARENA Working Paper Series, 15/2005.
- Olsen, Johan P., 2005b. "Snever innovasjonspolitik". *Forskningspolitikk* 2005 (2).
- Olsen, Johan P. – Peters, Guy B., (red.) 1996. *Lessons from experience: experiential learning in administrative reforms in eight democracies*. Oslo: Scandinavian Univ. Press.
- Orren, Karen & Skowronek, Stephen 1994. "Beyond the iconography of orders: notes for a 'new institutionalism'". Dodd, Lawrence C. & Jilson Calvin C. 1994. *The dynamics of American politics. Approaches and interpretations*. Boulder, Westview Press.
- Orren, Karen – Skowronek; Stephen, 1999. "In Search of Political Development". Ericson, David – Bertch Green, Louisa (red.), 1999. *The Liberal Tradition in American Politics: Reassessing the Legacy of American Liberalism*. London: Routledge.
- Orum, A. M., 2001. "Case Study: Logic". Smelser, Neil J. – Baltes, Paul B. (red.), 2001. *International encyclopedia of social & behavioural sciences*. Amsterdam: Elsevir.
- Ostrom, Ellinor, 1999a. "Institutional rational choice – an assessment of the Institutional Analysis and Development framework". Sabatier, Paul A, (red.), 1999. *Theories of the policy process*. Boulder: Westview Press.

- Ostrom, Ellinor, 1999b. "Coping with tragedies of the commons". *Annual Review of Political Science* 2: 493-535.
- Ostrom, Ellinor, 2005. *Understanding Institutional Diversity*. Princeton: Princeton University Press.
- Owen-Smith, Jason, 2003. "From separate systems to a hybrid order: accumulative advantage across public and private science at Research One universities". *Research Policy* 32(6): 1081-1104.
- Owen-Smith, Jason, 2004. "Science in the private interest: Has the lure of profits corrupted biomedical research?". *Academe-Bulletin of the Aaup* 90(4): 59-60.
- Owen-Smith, Jason, 2005. "Trends and transitions in the institutional environment for public and private science". *Higher Education* 49(1-2): 91-117.
- Owen-Smith, Jason – Powell, Walter W., 2004. "Knowledge networks as channels and conduits: The effects of spillovers in the Boston biotechnology community". *Organization Science* 15(1): 5-21.
- Pålsson, Carl-Magnus, 2003. *Ombyggnad pågår: Lunds tekniska högskola och ingenjörskrollens förändring*. Lund: Lunds universitet.
- Parsons, Talcott – Platt, Gerald M., 1973. *The American university*. Cambridge: Harvard University Press.
- Pavitt, Keith, 1998. "The social shaping of the national science base". *Research Policy*, 27 (8): 793-805.
- Pavitt, Keith, 2001. "Public Policies to Support Basic Research: What Can the Rest of the World Learn from us Theory and Practice? (and What They Should Not Learn)". *Industrial and Corporate Change* 10(3): 761-779.
- Persson, Bo, 2001. *Motsträviga myndigheter: sektorsforskning och politisk styrning under 1980-talet*. Nora: Nya Doxa.
- Persson, Carl, 2000. Religiös tro på genforskningen. *Dagens Nyheter*, 00-04-25.
- Pestre, Dominique, 2003. "Regimes of knowledge production in society: Towards a more political and social reading". *Minerva* 41(3): 245-261.
- Peters, Guy B., 1999. *Institutional theory in political science: the new institutionalism*. London: New York, Pinter.
- Peters, Guy B. – Pierre, Jon (red.), 2003. *Handbook of public administration*. London: Sage Publications.
- Peters, Guy B. – Pierre, Jon – King Desmond S., (2005). "The politics of path dependency: Political conflict in historical institutionalism". *Journal of Politics* 67(4): 1275-1300.
- Pfeffer, Jeffery – Salancik, Gerald R., 1978. *The external control of organizations: a resource dependence perspective*. New York: Harper & Row.
- Pierre, Jon – Peters Guy B., 2000. *Governance, politics, and the state*. New York,; St. Martin's Press.

- Pierre, Jon (red.), 2000. *Debating governance*. Oxford: Oxford University Press.
- Pierre, Jon – Peters Guy B., 1998. "Institutions and Time: Problems of Conceptualization and Explanation". *Journal of Public Administration Research and Theory* 8: 565–584.
- Pierre, Jon – Peters Guy B., 2005. *Governing complex societies: trajectories and scenarios*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Pierson, Paul, 1993. "When Effect Becomes Cause: Policy Feedback and Political Change". *World Politics* (45): 595–628.
- Pierson, Paul, 1994. *Dismantling the welfare state? Reagan, Thatcher, and the politics of retrenchment*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pierson, Paul, 1996. "The new politics of the welfare state". *World Politics* 48(2): 143–179
- Pierson, Paul, 2000a. "Increasing returns, path dependence, and the study of politics". *American Political Science Review* 94(2): 251–267.
- Pierson, Paul, 2000b. "Not just what, but when: Timing and sequence in political processes". *Studies in American Political Development* 14(1): 72–92.
- Pierson, Paul, 2000c. "The limits of design: Explaining institutional origins and change". *Governance* 13(4): 475–499.
- Pierson, Paul (red.), 2001. *The new politics of the welfare state*. Oxford: Oxford University Press.
- Pierson, Paul, 2004. *Politics in time: history, institutions, and social analysis*. Princeton: Princeton University Press.
- Pierson, Paul – Skocpol, Theda, 2002. "Historical Institutionalism in Contemporary Political Science". Katznelson, Ira – Milner, Helen V., 2002. *Political Science: state of the discipline*. New York: Norton.
- Polanyi, Michael, 1962. "The Republic of Science – It's Political and Economic Theory". *Minerva* 1(1): 54–73. [återutgiven i *Minerva* 2000, vol 38(1): 1–21]
- Popper, Karl, 1959. *The logic of scientific discovery*. New York: Basic Books.
- Powell, Walter W. – DiMaggio, Paul, 1991. *The new institutionalism in organizational analysis*. Chicago: University of Chicago Press.
- Powell, Walter W. – Owen-Smith, Jason, 1998. "Universities and the marker for intellectual property in the life sciences". *Journal of Policy Analysis and Management* 17(2): 253–277.
- Powell, Walter W. – White, Douglass R. – Owen-Smith, Jason – Koput, Kenneth W., 2005. "Network dynamics and field evolution: The growth of inter-organizational collaboration in the life sciences". *American Journal of Sociology* 110(4): 1132–1205.
- Power, Michael, 1997. *The audit society: rituals of verification*. Oxford: Oxford University Press.
- Premfors, Rune, 1986. *Svensk forskningspolitik*. Lund: Studentlitteratur.

- Premfors, Rune, 1987. "1987 års forskningsproposition". Sigurdson, Jon – Stankiewicz, Richard (red.), 1987. *Sveriges forskning*. Lunds universitet: Forskningspolitiska institut.
- Premfors, Rune, 2000. *Den starka demokratin*. Stockholm, Atlas.
- Premfors, Rune, 2003. *Demokrati och byråkrati*. Lund: Studentlitteratur.
- Price, Derek de Solla., 1963. *Little science, big science*. New York: Columbia University Press.
- Price, Derek de Solla – Ina Spiegel-Rösing (red.), 1977. *Science, Technology and Society: A Cross-Disciplinary Perspective*. London: Sage.
- Prop 1996/97:5 *Forskning och samhälle*.
- Prop. 1981/82:106 *Om forskning*.
- Prop. 1983/84:107 *Om forskning*.
- Prop. 1986/87: 89 *Om forskning*.
- Prop. 1987/88:150 *Kompletteringspropositionen 1988*.
- Prop. 1988/89:65 *Forskning*.
- Prop. 1989/90:90 *Om forskning*.
- Prop. 1992/93:1 *Universitet och högskolor – Frihet för kvalitet*.
- Prop. 1992/93:170 *Forskning för kunskap och framsteg*.
- Prop. 1996/97:1 *Budgetproposition*.
- Prop. 1996/97:141 *Högskolans ledning, lärare och organisation*.
- Prop. 1996/97:5 *Forskning och samhälle*.
- Prop. 1998/99: *Vissa forskningsfrågor*.
- Prop. 2000/01:3 *Forskning och förnyelse*.
- Prop. 2001/02:15 *Den öppna högskolan*.
- Prop. 2004/05:80 *Forskning för ett bättre liv*.
- Putnam, Robert D., 1993. *Making democracy work: civic traditions in modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Ramirez, Francisco O. – Meyer, John W. – Drori, Gili S. – Schofer, Evan, 2003. *Science in the modern world polity: institutionalization and globalization*. Stanford: Stanford University Press.
- Rappert, Brian, 1997. "Users and social science research: Policy, problems and possibilities". *Sociological Research Online* 2(3): U131-U143.
- Ravetz, Jerome R., 1999a. "Science in the twentieth century". *Social Studies of Science* 29(2): 302-306.
- Ravetz, Jerome R., 1999b. "What is Post-Normal Science". *Futures* 31(7): 647-653.
- Readings, Bill, 1996. *The university in ruins*. Cambridge: Harvard University Press.

- Reich, Robert B., 1991. *The work of nations: preparing ourselves for 21st-century capitalism*. New York: A.A. Knopf.
- Rhodes, R. A. W., 1997. *Understanding governance: policy networks, governance, reflexivity, and accountability*. Buckingham: Open University Press.
- Rhodes, R. A. W. – Marsh, David, 1992. "New Directions in the Study of Policy Networks". *European Journal of Political Research* 21(1–2): 181–205.
- Risse, Thomas – Sikkink, Kathryn, 1999. "The socialization of international human rights norms into domestic practices: an introduction". Risse, Thomas – Ropp, Stephen C. – Sikkink, Kathryn, 1999. *The Power of Human Rights: International Norms and Domestic Change*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Rosenbeck, Bente, 2006. "Så nära och ändå så långt borta". *Sydsvenska Dagbladet*, 04-07-16.
- Rothblatt, Sheldon – Wittrock, Björn (red.), 1993. *The European and American university since 1800: historical and sociological essays*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rothstein, Bo, 1994. *Vad bör staten göra?: om välfärdsstatens moraliska och politiska logik*. Stockholm: SNS förlag.
- Rothstein, Bo, 1996. "Political Institutions. An Overview". Goodin, Robert E. – Klingemann, Hans-Dieter, 1996. *A new handbook of political science*. Oxford: Oxford University Press.
- Rothstein, Bo, 2000. *Just institutions matter: the moral and political logic of the universal welfare state*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rothstein, Bo, 2001. "Fri eller dirigerad forskning". Fridlund, Mats – Sandström, Ulf (red.), 2000. *Universitetets värden: bidrag till den forskningspolitiska debatten*. Stockholm, SNS Förlag.
- Rothstein, Bo (red.), 2001. *Politik som organisation: förvaltningspolitikens grundproblem*. Stockholm: SNS Förlag.
- Rothstein, Bo, 2003. *Sociala fällor och tillitens problem*. Stockholm: SNS Förlag.
- Rothstein, Bo, 2006. "Vetenskap på ovetenskaplig grund". *Axess* 2006 (2).
- Røvik, Kjell-Arne, 1996. "Deinstitutionalization and the Logic of Fashion" Czarniawska-Joerges, Barbara. – Sevón, Guje (red.), 1996. *Translating organizational change*. Berlin: New York, Walter de Gruyter.
- Røvik, Kjell-Arne, 2000. *Moderna organisationer: trender inom organisations-tänket vid millennieskiftet*. Malmö: Liber.
- Rowan, Brian, 1982. "Organizational-Structure and the Institutional Environment – the Case of Public-Schools". *Administrative Science Quarterly* 27(2): 259–279.
- RRV 2001. *Från forskning till tillväxt: statligt stöd till samverkan mellan högskola och näringsliv*. Stockholm: Riksrevisionsverket.
- Ruin, Olof, 1991. "Bending with the breeze. Political preferences and institutional reforms in the modern university system – a case study". Trow, Martin

- Nybom, Thorsten (red.) 1991. *University and Society. Essays on the Social Role of Research and Higher Education*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Ruivo, Beatriz, 1994. ”Phases’ or paradigms of science policy?”. *Science and Public Policy* 21(3): 157–164.
- Sabatier, Paul A., (red.), 1999. *Theories of the policy process*. Boulder: Westview Press.
- Sahlin-Andersson, Kerstin, 1991. *Science parks as organized fields*. Stockholm: EFI.
- Sahlin-Andersson, Kerstin, 1996. ”Imitating by editing success. The construction of organizational fields and identities”. Czarniawska, Barbara – Sevón, Guje, (red.), 1996. *Translating organizational change*. Berlin: De Gruyter.
- Salomon, Jean-Jacques, 1973. *Science and politics*. London: Macmillan.
- Salomon, Jean-Jacques, 1977. ”Science Policy Studies and the Development of Science Policy”. Price, Derek de Solla – Ina Spiegel-Rösing (red.) 1977. *Science, Technology and Society: A Cross-Disciplinary Perspective*. London: Sage.
- Salter, Brian – Tapper, Ted, 1994. *The state and higher education*. Ilford: Woburn Press.
- Sandström, Ulf, 1997. *Forskningsstyrning och anslagspolitik: studier i FoU-handläggning Stockholm*: Byggeforskningsrådets vetenskapliga nämnd.
- Sandström, Ulf, 2002a. ”Forskningsdebattens långa vågor”. Sandström, Ulf (red.), 2002. *Det nya forskningslandskapet: perspektiv på vetenskap och politik*. Nora. Nya Doxa.
- Sandström, Ulf (red.), 2002b. *Det nya forskningslandskapet: perspektiv på vetenskap och politik*. Nora: Nya Doxa.
- Sandström, Ulf, 2005. *Tvärvetenskap: en analys*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Sandström, Ulf – Heyman, Ulf – Hällsten, Martin, 2004. *Svensk forskningsfinansiering: inriktning och styrning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Sannerstedt, Anders, 1992. *Förhandlingar i riksdagen*. Lund: Studentlitteratur.
- Santesson-Wilson, Peter, 2003. *Studier i symbolpolitik*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen.
- Sartori, Giovanni, 1970. ”Concept Misformation in Comparative Politics”. *American Political Science Review* 64(4): 1033–1053.
- Sassen, Saskia 1991. *The global city : New York, London, Tokyo*. Princeton: Princeton University Press.
- SCB 2002. ”Nominerade och valda kandidater vid de allmänna valen 2002”. *Statistiska Meddelanden*: ME 12 SM 0301. Stockholm: SCB.
- Schaffer, Simon, 2003. ”What is Science?”. Krige, John – Pestre, Dominique (red.), 2003. *Companion to science in the twentieth century*. London: Routledge.

- Scharpf, Fritz W., 1988. "The Joint-Decision Trap – Lessons from German Federalism and European-Integration". *Public Administration* 66(3): 239–278.
- Scharpf, Fritz W., 1997. *Games real actors play: actor-centered institutionalism in policy research*. Boulder: Westview Press.
- Scharpf, Fritz W., 2000. "Institutions in comparative policy research". *Comparative Political Studies* 33(6-7): 762–90.
- Schattschneider, Elmer E., 1960. *The semisovereign people: a realist's view of democracy in America*. New York: Holt Rinehart and Winston.
- Schickler, Eric, 2000. "Institutional change in the House of Representatives, 1867-1998: A test of partisan and ideological power balance models". *American Political Science Review* 94(2): 269–288.
- Schickler, Eric, 2001. *Disjointed pluralism: institutional innovation and the development of the U.S. Congress*. Princeton: Princeton University Press.
- Schilling, Peter, 2005. *Research as a source of strategic opportunity?: re-thinking research policy developments in the late 20th century*. Umeå, Umeå universitet.
- Scholte, Jan A., 2005. *Globalization: a critical introduction*. New York: Palgrave Macmillan.
- Science 2002. "Nanowire Fabricators Earn Their Stripes". *Science* 8 February 2002: 946–947.
- Scott, Peter, 1995. *The meanings of mass higher education*. Buckingham: Open University Press.
- Scott, Richard W., 2001. *Institutions and organizations*. Thousand Oaks: Sage.
- Scott, Richard W., 2003. *Organizations: rational, natural, and open systems*. Upper Saddle River: Prentice Hall.
- Scott, Richard W. – Meyer, John W., 1994. *Institutional environments and organizations: structural complexity and individualism*. London: Sage.
- Scott, Richard W. – Christensen, Soren, 1995. *The institutional construction of organizations: international and longitudinal studies*. Thousand Oaks: Sage.
- Scott, Richard W. – Ruef, Martin – Mendel, Peter J. – Caronna, Carol A., 2000. *Institutional Change and Healthcare Organizations. From Professional Dominance to Managed Care*. Chicago: University of Chicago Press.
- SDS 2006a. "45 miljoner dras tillbaka efter Oxfordflytt". *Sydsvenska Dagbladet*, 06-03-22
- SDS 2006b. "Universitetet gör miljonklipp". *Sydsvenska Dagbladet*, 06-06-21
- SDS 1992. "Rektor tittar i backspegeln". *Sydsvenska Dagbladet*, 92-06-21.
- Searle, John R., 1972. *The campus war: A sympathetic look at the university in agony*. Harmondsworth: Penguin.
- Sewell, William H., 1992. "A Theory of Structure – Duality, Agency, and Transformation". *American Journal of Sociology* 98(1): 1–29.

- Sewell, William H., 1996. "Three Temporalities: Toward a Sociology of the Event". McDonald, Terence J. (red.), 1996. *The Historic Turn in the Human Sciences*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Shapin, Steven, 2000. *Den vetenskapliga revolutionen*. Eslöv: B. Östlings bokförlag Symposion.
- Shattock, Michael, 2003. *Managing Successful Universities*. Buckingham: Open University Press.
- Shepsle, Kenneth. A. – Weingast, Barry, 1987. "The Institutional Foundations of Committee Power". *American Political Science Review* 81(1): 85–104.
- Shils, Edward – Radnitzky, Gerard – Bouillon, Hardy (red.), 1991. *Universities in the service of truth and utility*. Frankfurt am Main, New York: P. Lang.
- Shinn, Terry, 1999. "Change or mutation? Reflections on the foundations of contemporary science". *Social Science Information* 38(1): 149–176.
- Shinn, Terry, 2002. "The triple helix and new production of knowledge: Prepackaged thinking on science and technology". *Social Studies of Science* 32(4): 599–614.
- Shinn, Terry, 2005. "New sources of radical innovation: research-technologies, transversality and distributed learning in a post-industrial order". *Social Science Information* 44(4): 731–764.
- Sigurdson, Jon – Stankiewicz, Richard (red.), 1987. *Sveriges forskning*. Lunds universitet: Forskningspolitiska institut.
- Skocpol, Theda, 1992. *Protecting soldiers and mothers: political origins of social policy in the United States*. Cambridge: Harvard University Press.
- Skowronek, Stephen, 1999. "Henry Jones Ford on the development of American institutions". *Ps-Political Science & Politics* 32(2): 233–234.
- Sköldbberg, Kaj – Salzer-Mörling, Miriam, 2002. *Över tidens gränser: visioner och fragment ur det akademiska livet*. Stockholm: Carlsson bokförlag.
- Slaughter, Sheila & Leslie, Larry L., 1997. *Academic capitalism: politics, policies, and the entrepreneurial university*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Slaughter, Sheila & Rhoades, Gary, 1996. "The emergence of a competitiveness research and development policy coalition and the commercialization of academic science and technology". *Science Technology & Human Values* 21(3): 303–339.
- Slaughter, Sheila – Rhoades, Gary, 2004. *Academic capitalism and the new economy: markets, state, and higher education*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Slaughter, Sheila – Rhoades, Gary, 2005. "From "endless frontier" to "basic science for use": Social contracts between science and society". *Science Technology & Human Values* 30(4): 536–572.
- Smeby, Jens-Christian, 2003. "The Impact of Massification on University Research". *Tertiary Education Management* 9(2): 131–144.

- SOU 1977:52. *Forskningspolitik: betänkande*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- SOU 1980:3. *Lärare i högskolan: förslag till ny arbets- och tjänsteorganisation: betänkande*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- SOU 1980:42. *Högskolan i FoU-samverkan: betänkande*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- SOU 1981:29. *Forskningens framtid: forskning och forskarutbildning i högskolan: betänkande*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- SOU 1995: 121. *Riksdagen, regeringen och forskningen. Några drag i svensk forskningspolitik under två decennier*.
- SOU 1996:166. *Lärare för högskola i utveckling: betänkande*. Stockholm: Fritze.
- SOU 1996:29. *Forskning och pengar: slutbetänkande*. Stockholm: Fritze.
- SOU 1996:70. *Samverkan mellan högskolan och näringslivet: huvudbetänkande*. Stockholm:Fritze.
- SOU 1997:7. *Byråkratin i backspegeln: femtio år av förändring på sex förvaltningsområden: rapport till Förvaltningspolitiska kommissionen*. Stockholm: Fritze.
- SOU 1998:128. *Forskningspolitik: slutbetänkande*. Stockholm: Fritze.
- SOU 1999:77. *Demokrati och medborgarskap*. Stockholm: Fakta info direkt.
- SOU 1999:83. *Globalisering*. Stockholm: Fakta info direkt.
- SOU 2003:90. *Innovativa processer: betänkande*. Stockholm: Fritze.
- SOU 2005:95. *Nyttiggörande av högskoleuppfindingar: betänkande*. Stockholm: Fritze.
- Sporn, Barbara, 1999. *Adaptive university structures: an analysis of adaptation to socioeconomic environments of US and European universities*. London. Jessica Kingsley Publishers.
- SSF 2001. *Strategisk halvtidsgransning 2001:1*. Stockholm: Stiftelsen för strategisk forskning, 01-10-25.
- SSF 2003. *Strategiska forskningscentra inom mikroelektronik*. Stockholm: Stiftelsen för strategisk forskning.
- SSF 2005. ”Storsatsning på lundaforskare”. *Stiftelsen för strategisk forskning*, Pressmeddelande, 05-12-15.
- Stehr, Nico, 1994. *Knowledge societies*. London: Sage.
- Stehr, Nico, 2001. *The fragility of modern societies: knowledge and risk in the information age*. London: Sage.
- Stehr, Nico, 2005. *Knowledge politics*. Boulder: Paradigm Publishers.
- Steinmo, Sven –Thelen, Kathleen – Longstreth, Frank (red.), 1992. *Structuring politics: historical institutionalism in comparative analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stenelo, Lars-Göran, 1984. *The international critic*. Lund, Bromley: Studentlitteratur, Chartwell-Bratt.

- STEP 2002. *Innovasjonsforskning – i Sverige – for tiden – for fremtiden?: en kartlegging av svensk innovasjonsforskning*. Oslo: STEP Group.
- Stevrin, Peter, 1978. *Den samhällsstyrda forskningen: en samhällsorganisatorisk studie av den sektoriella forskningspolitikens framväxt och tillämpning i Sverige*. Stockholm: LiberFörlag.
- Stone, Deborah A., 1997. *Policy paradox: the art of political decision making*. New York: Norton.
- Strang, David – Meyer, John W., 1983. "Institutional Conditions for Diffusion". *Theory and Society* 22(4): 487–511.
- Strange, Susan, 1994. *States and markets*. London ; New York: Pinter Publishers.
- Strange, Susan, 1996. *The Retreat of the state: the diffusion of power in the world economy*. New York: Cambridge University Press.
- Streeck, Wolfgang – Thelen, Kathleen 2005. *Beyond continuity: institutional change in advanced political economies*. Oxford: Oxford University Press.
- Strömholm, Stig, 1991. "Friheten som förtrycker: den avreglerade högskolan riskerar bli en enfaldig produktionsapparat". *Dagens Nyheter*, 91-08-03.
- SUHF 2002. *Högre utbildning och forskning under det senaste decenniet – en statistisk översikt*. Stockholm: SUHF.
- SUHF 2003. *Hur fria skall universitet och högskolor vara?*. Stockholm: Sveriges universitets- & högskoleförbund (SUHF).
- SUHF 2002. *En hållbar högskola? Högskolans resurser – mer till både utbildning och forskning, men också enligt nya principer*. Rapport xxv. Stockholm: SUHF.
- SULF 2006. *SULFs remissvar på Nyttiggörande av högskoleuppfinningar* (SOU 2005:95). Stockholm, Sveriges universitetslärarförbund.
- Sulton, John – Ferry, Georgina, 2002. *The Common Thread: A Story of Science, Politics, Ethics, and the Human Genome*. Washington: Joseph Henry Press.
- SvD 2000a. "Historisk satsning på forskning". *Svenska Dagbladet*, 00-03-27.
- SvD 2000b. "Svenska forskare tar täten inom genforskningen". *Svenska Dagbladet*, 00-07-02.
- Swegene 2005. *Annual report 2004*.
- Swegene 2006. *Evaluation report 2006*.
- Swidler, Ann, 1986. "Culture in Action – Symbols and Strategies". *American Sociological Review* 51(2): 273–286.
- Sztompka, Piotr, 1994. *The sociology of social change*. Oxford: Blackwell.
- Sörlin, Sverker, 1994. *De lärdas republik: om vetenskapens internationella tendenser*. Malmö: Liber-Hermods.
- Sörlin, Sverker, 1996. *Universiteten som drivkrafter: globalisering, kunskapspolitik och den nya intellektuella geografin*. Stockholm: SNS förlag.

- Sörlin, Sverker (red.), 2005. "I den absoluta frontlingen". *En bok om forskningsstiftelserna, konkurrenskraften och politikens möjligheter*. Nora: Nya Doxa.
- Sörlin, Sverker – Törnqvist, Gunnar, 2000. *Kunskap för välstånd: universiteten och omvandlingen av Sverige*. Stockholm: SNS Förlag.
- Teichler, Ulrich, 1988. *Changing patterns of the higher education system: the experience of three decades*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Teichler, Ulrich, 2001. "Mass Higher Education and the Need for New Responses". *Tertiary Education and Management* 7 (1): 3–7.
- Teknisk framsyn, 2003. *Biologiska naturresurser: en svensk styrka för framtiden: rapport från Teknisk framsyn – Uppdateringsprojektet 2003*. Stockholm: Teknisk framsyn.
- Teknisk framsyn, 2004. *Vägval för Sverige syntesrapport från Teknisk framsyn*. Stockholm: Teknisk framsyn.
- Tham, Carl, 1995. "Borgligt förakt för demokratiska spelregler". *Svenska Dagbladet* 95-01-19.
- Thelen, Kathleen, 1999. "Historical institutionalism in comparative politics". *Annual Review of Political Science* 2: 369–404.
- Thelen, Kathleen, 2000. "Timing and temporality in the analysis of institutional evolution and change". *Studies in American Political Development* 14(1): 101–108.
- Thelen, Kathleen, 2003. "How institutions evolve: insights from comparative historical analysis". Mahoney, James – Rueschemeyer, Dietrich (red.), 2003. *Comparative historical analysis in the social sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thelen, Kathleen, 2004. *How institutions evolve: the political economy of skills in Germany, Britain, the United States, and Japan*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thelen, Kathleen – Steinmo, Sven 1992. "Historical Institutionalism in Comparative Politics". Steinmo, Sven –Thelen, Kathleen – Longstreth, Frank (red.), 1992. *Structuring politics: historical institutionalism in comparative analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thomas, George M. – Meyer, John W. – Ramirez, Fontecha O. – Boli, John., 1987. *Institutional Structure: Constituting the State, Society and the Individual*. Newbury Park: Sage.
- Thompson, John D., 1967. *Organizations in action: social science bases of administrative theory*. New York: Mc Graw-Hill.
- Thorpenberg, Stefan, 2002. *The changes of the Nordic research institute sector: a critique of the new theories of production of knowledge*. Göteborg: Institutionen för idéhistoria och vetenskapsteori.
- Thyberg, Johan, 2004. "Jävskultur styr medicinska elitforskare". *Dagens Nyheter* 04-03-07
- Tilly, Charles, 2001. "Mechanisms in political processes". *Annual Review of Political Science* 2001 (4): 21–41.

- Tolbert, Pamela S. – Zucker, Lynne G., 1983. "Institutional Sources of Change in the Formal-Structure of Organizations – the Diffusion of Civil-Service Reform, 1880–1935". *Administrative Science Quarterly* 28(1): 22–39.
- Tolbert, Pamela S. – Zucker, Lynne G., 1996. "The Institutionalization of Institutional Theory". Clegg, Stewart R – Hardy, Cynthia – Nord, Walter R. (red.), 1996. *Handbook of Organizations Studies*. London: Sage.
- Torhell, Catta, 2000. "Kvinnovetenskapligt forum – hur det hela började". Carlsson Wetterberg, Christina – Blomqvist, Göran (red.), 2000. *Kvinnor vid Lunds universitet*. Lund: Lunds universitetshistoriska sällskap.
- Trow, Martin, 1972. *The expansion and transformation of higher education*. Morristown: General Learning Press.
- Trow, Martin, 1999. "From mass higher education to universal access: The American advantage". *Minerva* 37(4): 303–328.
- Trow, Martin A. – Hasley, A.H., 1971. *The British academics*. Harvard: Harvard University Press.
- Trow, Martin – Nybom, Thorsten (red.), 1991. *University and Society. Essays on the Social Role of Research and Higher Education*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Trowler, Paul R., 1998. *Academics responding to change: new higher education frameworks and academic cultures*. Buckingham: Open University Press.
- Tsebelis, George, 1990. *Nested games: rational choice in comparative politics*. Berkeley: University of California Press.
- Tsebelis, George, 1995. "Decision-Making in Political-Systems - Veto Players in Presidentialism, Parliamentarism, Multicamerlism and Multipartyism". *British Journal of Political Science* 25: 289–325.
- Tsebelis, George, 2000. "Veto players and institutional analysis". *Governance* 13(4): 441–474.
- Tsebelis, George, 2002. *Veto players: how political institutions work*. Princeton: Princeton University Press.
- Vaughan, Diane, 1999. "The role of the organization in the production of techno-scientific knowledge". *Social Studies of Science* 29(6): 913–943.
- Venter, Craig J. m.fl., 2001. "The sequence of the human genome". *Science*, 2001. 291(5507): 1304–51.
- Vetenskapsrådet (medicin) 2003a. *Medicinsk forskning för hälsa, god sjukvård och ekonomisk tillväxt: Vetenskapsrådets propositionsunderlag 2005–2008: rapport från ämnesrådet för medicin vid Vetenskapsrådet*. Stockholm, Vetenskapsrådet.
- Vetenskapsrådet (medicin), 2003b. *Svensk medicinsk forskning – finansiering och konkurrenskraft: en analys av resurs- och produktivitetsutvecklingen under åren 1993–2001*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Vetenskapsrådet, 2002a. *Survey of stem cell research in Sweden a study commissioned by the Scientific Council for Medicine*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

- Vetenskapsrådet, 2002b. *Swedish national facilities*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Vetenskapsrådet, 2002c. *Swedish research in political science*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Vetenskapsrådet, 2003a. *En stark grundforskning i Sverige Vetenskapsrådets forskningsstrategi för 2005–2008: Vetenskapsrådets propositionsunderlag 2005–2008*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Vetenskapsrådet, 2003b. *International evaluation of biotechnology: April 2003*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Vetenskapsrådet, 2005. *International evaluation of Swedish condensed matter physics, 2004*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Vinnova 2003. *Vinnforsk – VINNOVAS förslag till förbättrad kommersialisering och ökad avkastning i tillväxt på forskningsinvesteringar vid högskolor*. Stockholm: Vinnova.
- Vinnova, 2004. *Kompetenscentrum i siffror: några fakta om vad kompetenscentrum är och har åstadkommit 1995–2004*. Stockholm: Vinnova.
- Vinnova, 2006. *Remissyttrande angående remiss av betänkandet av utredningen Rätten till resultaten av högskoleforskningen (UHFOR-utredningen) (SOU 2005:95)*. Stockholm: Vinnova.
- Vught, Frans A. v., 1989. *Governmental strategies and innovation in higher education*. London. Jessica Kingsley Publishers.
- Vught, Frans. A. v. – Neave, Guy, 1994. *Government and higher education relationships across three continents: the winds of change*. Oxford: Pergamon Press.
- Wallace, Helen – Wallace, William 1996. *Policy-making in the European Union*. Oxford: Oxford University Press.
- Weber, Max, 1977. *Vetenskap och politik*. Göteborg: Korpen.
- Weick, Karl E., 1976. "Educational Organizations as Loosely Coupled Systems". *Administrative Science Quarterly* 21(1): 1–19.
- Weingart, Peter, 1997. "From "finalization" to "Mode 2": old wine in new bottles?". *Social Science Information* 36(4): 591–613.
- Westling, Håkan, 1980. "Siffror utan verklighet". *Svenska Dagbladet*, 80-04-01.
- Westling, Håkan, 1984. "Relationen forskare–universitet". Husén, Torsten – Ström, Gunnar (red.), 1984. *Erövra universiteten åter": ett symposium om forskningens och den högre utbildningens villkor och mål. Symposium i Wenner-Gren center 17–18 maj 1984*. Stockholm: Liber förlag.
- Westling, Håkan, 1988a. "Gungor och karuseller i högskolan". *Svenska Dagbladet*, 88-02-01.
- Westling, Håkan, 1988b. "Tala klarspråk om pengarna till forskning!". *Svenska Dagbladet*, 88-02-17.

- Westling, Håkan, 1989. "Är det någon risk att universitetet påverkar näringslivet?". Nevéus, Torgny (red.), 1989. *Universitet och samhälle: en festskrift tillägnad Martin H:son Holmdahl*. Uppsala: Uppsala University Press.
- Westling, Håkan, 1993. "Frihet, jämlikhet och broderskap inom forskningen". *Lundaforskare föreläser* (25). Lund: Lund University Press.
- Westling, Håkan 2000. "Rädda universiteten från staten!". *Sydsvenska Dagbladet*, 00-09-19.
- Westling, Håkan, 2001a. *Idén om Ideon: en forskningsby blir till*. Lund: Bild & mediaproduktion.
- Westling, Håkan (red.), 2001b. *BMC:s rötter*. Lund: Medicinska fakulteten.
- Westling, Håkan 2001c. *Inledningsföredrag på IVA Syd 5 november 2001*. (opublicerat)
- Westling, Håkan, 2003. *Medicinska fakulteten vid Lunds universitet 1668–2003*. Lund: Medicinska fakulteten.
- Westling, Håkan – Honeth, Peter 1991. "Mot ett nytt universitet". *Sydsvenska Dagbladet* 91-05-02.
- Westling, Håkan – Angsmark, Göran – Blomqvist, Göran, 1997. "Universitet och högskolor". SOU 1997:7. *Byråkratin i backspeglarna: femtio år av förändring på sex förvaltningsområden: rapport till Förvaltningspolitiska kommissionen*. Stockholm: Fritzes.
- Whetten, David A., 1978. "Coping with Incompatible Expectations – Integrated View of Role-Conflict". *Administrative Science Quarterly* 23(2): 254–271.
- Whitley, Richard, 2000. *The intellectual and social organization of the sciences*. Oxford: Oxford University Press.
- Wickström, Jan-Erik, 1988. "Försummad forskning behöver fondmedel". *Dagens Nyheter* 88-02-27.
- Wilts, Arnold, 2000. "Forms of research organisation and their responsiveness to external goal setting". *Research Policy* 29(6): 767–781.
- Wittrock, Björn 1985. "Before the Dawn ... Humanism and Technocracy in University Research Policy". Wittrock, Björn – Elzinga, Aant (red.), 1985. *The University Research System. The Public Policies of the Home of Scientists*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Wittrock, Björn, 1993. "The modern university: the three transformations". i Rothblatt, Sheldon – Wittrock, Björn (red.), 1993. *The European and American university since 1800: historical and sociological essays*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wittrock, Björn – Elzinga, Aant, 1985. *The university research system: the public policies of the home of scientists*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Yin, Robert K., 1984. *Case study research: design and methods*. Beverly Hills: Sage.

- Ylijoki, Oili-Helena, 2003. "Entangled in academic capitalism? A case-study on changing ideals and practices of university research". *Higher Education* 45(3): 307–335.
- Ylijoki, Oili-Helena, 2005. "Academic nostalgia: A narrative approach to academic work". *Human Relations* 58(5): 555–576.
- Ziman, John, 1978. *Reliable knowledge: an exploration of the grounds for belief in science*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ziman, John, 1984. *An introduction to science studies: the philosophical and social aspects of science and technology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ziman, John, 1987. *Science in a steady state: the research system in transition*. London: Science Policy Support Group.
- Ziman, John, 1994. *Prometheus bound: science in a dynamic steady state*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ziman, John, 2000. *Real science: what it is, and what it means*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ziman, John, 2003. "In whom can we trust?". *European Review* 11(1): 67–76.
- Zucker, Lynne G. – Darby Michael m.fl., 2002. "Commercializing knowledge: University science, knowledge capture, and firm performance in biotechnology". *Management Science* 48(1): 138–153.
- Zucker, Lynne G. – Darby, Michael m.fl., 2002. "Labor mobility from academe to commerce". *Journal of Labor Economics* 20(3): 629–660.
- Zucker, Lynne G., 1988. *Institutional patterns and organizations: culture and environment*. Cambridge. Ballinger.
- Zucker, Lynne G. – Darby, Michael, 1997. "Individual action and the demand for institutions – Star scientists and institutional transformation". *American Behavioral Scientist* 40(4): 502–513.

Lund Political Studies

1. Ruin, Olof, *Kooperativa förbundet 1899–1929. En organisationsstudie*. Stockholm: Rabén & Sjögren 1960.
2. Vallinder, Torbjörn, *I kamp för demokratin. Rösträttsrörelsen i Sverige 1886–1900*. Stockholm: Natur & Kultur 1962.
3. Petersson, Hans F., *Power and International Order. An Analytical Study of Four Schools of Thought and Their Approaches to the War, the Peace and the Postwar System 1914–1919*. Lund: Gleerups 1964.
4. Westerhult, Bo, *Kronofogde, häradsskrivare, länsman. Den svenska fögderiförvaltningen 1810–1917*. Lund: Gleerups 1965.
5. Wieslander, Hans, *I nedrustningens tecken. Intressen och aktiviteter kring försvarsfrågan 1918–1925*. Lund: Gleerups 1966.
6. Söderberg, Olof, *Motororganisationerna i Sverige. Bakgrund, grupperingar, aktiviteter*. Stockholm: Rabén & Sjögren 1966.
7. Sjöblom, Gunnar, *Party Strategies in a Multiparty System*. Lund: Studentlitteratur 1968.
8. Hydén, Göran, *TANU Yajenga Nchi. Political Development in Rural Tanzania*. Lund: Uniskol 1968.
9. Lindeberg, Sven-Ola, *Nödhjälp och samhällsneutralitet. Svensk arbetslöshetspolitik 1920–1923*. Lund: Uniskol 1968.
10. Westerhult, Bo, *Underdåniga påtryckningar. Fögderitjänstemännens intressebevakning från 1800-talets början till år 1918*. Lund: Gleerups 1969.
11. Bergquist, Mats, *Sverige och EEC. En statsvetenskaplig studie av fyra åsiktsriktningars syn på svensk marknadspolitik 1961–62*. Stockholm: Norstedt 1970.
12. Lundquist, Lennart, *Means and Goals of Political Decentralization*. Lund: Studentlitteratur 1972.
13. Bjurulf, Bo, *An Analysis of Some Aspects of the Voting Process*. Lund: Studentlitteratur 1972.
14. Stenelo, Lars-Göran, *Mediation in International Negotiations*. Lund: Studentlitteratur 1972.
15. Lindqvist, Stellan, *Linkages Between Domestic and Foreign Policy. The Record of Ghana 1957–1966*. Lund: 1974.
16. Bjurulf, Bo, *A Dynamic Analysis of Scandinavian Roll-Call Behavior. A Test of a Prediction Model on Ten Minority Situations in Three Countries*. Lund: Studentlitteratur 1974.
17. Hermerén, Henrik, *Regeringsbildningen i flerpartisystem*. Lund: Studentlitteratur 1975.

18. Johannesson, Conny, *Studier över Svenska metallindustriarbetareförbundets förhandlingsorganisation vid förbundsförhandlingar – med samordning*. Lund: Studentlitteratur 1975.
19. Peterson, Carl-Gunnar, *Ungdom och politik. En studie av Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*. Stockholm: Frihets förlag 1975.
20. Bryder, Tom, *Power and Responsibility. Contending Approaches to Industrial Relations and Decision Making in Britain 1963–1971*. Lund: Gleerups 1975.
21. Jönsson, Christer, *The Soviet Union and the Test Ban: A Study in Soviet Negotiating Behavior*. Lund: Studentlitteratur 1975.
22. Kronvall, Kai, *Politisk masskommunikation i ett flerpartisystem. Sverige – en fallstudie*. Lund: Studentlitteratur 1975.
23. Liljequist, Gunnar, *Distribution av kommunal service*. Lund: Liber 1977.
24. Lartey, George W., *The Fourth Dimension*. Lund 1977.
25. Weston, David, *Realism, Language and Social Theories: Studies in the Relation of the Epistemology of Science and Politics*. Lund: Department of Political Science 1978.
26. Hagström, Bo, *1971 års länsförvaltningsreform: En utvärdering*. Lund: Studentlitteratur 1978.
27. Skogmar, Gunnar, *Atompolitik. Sambandet mellan militärt och civilt utnyttjande av atomenergin i amerikansk utrikespolitik 1945–1973*. Malmö: Stenvalls förlag 1979.
28. Sannerstedt, Anders, *Fri konkurrens eller politisk styrning? 1963 års trafikpolitiska beslut – debatten om innehåll, tillämpning och effekter*. Lund: Studentlitteratur 1979.
29. Lidén, Anders, *Security and Recognition. A Study of Change in Israel's Official Doctrine, 1967–1974*. Lund: Studentlitteratur 1979.
30. Magnusson, Håkan, *Kommunerna och den regionala planeringen. En analys av länsplaneringen och den fysiska riksplaneringen*. Lund: Studentlitteratur 1980.
31. Stenelo, Lars-Göran, *Foreign Policy Predictions*. Lund: Studentlitteratur 1980.
32. Lundell, Bengt (under medverkan av Tomas Bergström), *Kommunerna och MBL: MBL utan avtal*. Helsingborg 1981.
33. Norrving, Bengt, *Kommunerna och bostadsförsörjningen. En analys av bostadsbyggnadsplaneringen*. Lund: Gleerups 1981.
34. Linderoth, Sven, *Från konkurrens till monopol. En studie av lokal politisk och ekonomisk journalistik*. Malmö: Dialogos 1981.
35. Forje, John, *The One and Indivisible Cameroon: Political Integration and Socio-economic Development in a Fragmented Society*. Lund: Department of Political Science 1981.

36. Adebo, Tarekegn, *Ideological Trends in the Political Thinking of the Developing Regions: The Case of Sub Saharan Africa*. Lund: Studentlitteratur 1982.
37. Elgström, Ole, *Aktiv utrikespolitik. En jämförelse mellan svensk och dansk utrikesdebatt 1962–1978*. Lund: Studentlitteratur 1982.
38. Lindkvist, Kent, *Program och parti: principprogram och partiideologi inom den kommunistiska rörelsen i Sverige 1917–1972*. Lund: Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia 1982.
39. Bergström, Tomas & Bengt Lundell, *Kommunerna och MBL: Från MBL till MBA*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1982.
40. Hörberg, Thomas, *Prediktion, osäkerhet och risk i internationella förhandlingar. En studie av svenskt förhandlingsbeteende vid förhandlingarna med Sovjetunionen 1940–41 om ett handelsavtal*. Lund: Studentlitteratur 1983.
41. Geraedts, Henry, *The People's Republic of China: Foreign Economic Relations and Technology Acquisition 1972–1981*. Lund: Research Policy Institute 1983.
42. Jerneck, Magnus, *Kritik som utrikespolitiskt medel. En studie av de amerikanska reaktionerna på den svenska Vietnamkritiken*. Lund: Dialogos 1983.
43. Stenelo, Lars-Göran, *The International Critic*. Lund: Studentlitteratur 1984.
44. Bergström, Tomas & Bengt Lundell, *Kommunerna och MBL: Lokalt medbestämda*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1984.
45. Sjölin, Mats, *Kommunalpolitiken i massmediernas spegel. En studie av dagspressens och lokalradions bevakning av fem kommuner*. Lund: Dialogos 1985.
46. Albinsson, Per, *Skiftningar i blått. Förändringar inom Moderata Samlingspartiets riksorganisation 1960–1985*. Lund: Kommunfakta förlag 1986.
47. Jonsson, Rolf, *De okända förhandlingarna. Statens förhandlingsråd och regeringens MBL-förhandlingar*. Lund: Dialogos 1986.
48. Polak, Jiri, *Dependence Patterns in the Soviet Bloc. The Case of Romania and East Germany*. Lund: Studentlitteratur 1986.
49. Lundell, Bengt, *Kommunerna och MBL*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1986.
50. Rothstein, Bo, *Den socialdemokratiska staten. Reformer och förvaltning inom svensk arbetsmarknads- och skolpolitik*. Lund: Arkiv 1986.
51. Pierre, Jon, *Partikongresser och regeringspolitik. En studie av den socialdemokratiska partikongressens beslutsfattande och inflytande 1948–1978*. Lund: Kommunfakta förlag 1986.
52. Schmidt, Stephan, *Pionjärer, efterföljare och avvaktare. Innovationer och deras spridning bland de svenska primärkommunerna*. Lund: Kommunfakta förlag 1986.

53. Westerlund, Ulf, *Superpower Roles. A Comparative Analysis of United States and Soviet Foreign Policy*. Lund: Department of Political Science 1987.
54. Lundquist, Lennart, *Implementation Steering. An Actor-Structure Approach*. Lund/Bickley, Bromley: Studentlitteratur/Chartwell-Bratt 1987.
55. Stenelo, Lars-Göran (red.), *Statsvetenskapens mångfald – Festskrift till Nils Stjernquist*. Lund: Lund University Press 1987.
56. Nilsson, Ann-Sofie, *Political Uses of International Law*. Lund: Dialogos 1987.
57. Bergström, Tomas, *Konkurrerande eller kompletterande demokrati? Om företagsdemokrati i de svenska kommunerna*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1988.
58. Lindell, Ulf, *Modern Multilateral Negotiation: The Consensus Rule and Its Implications in International Conferences*. Lund: Department of Political Science 1988.
59. Stenelo, Lars-Göran (red.), *Makten över den decentraliserade skolan*. Lund: Studentlitteratur 1988.
60. Lundquist, Lennart, *Byråkratisk etik*. Lund: Studentlitteratur 1988.
61. Petersson, Harry (red.), *Vem styr förändringar inom sjukvården – Politikerna eller de medicinska professionerna? En studie av specialisering inom ortopedin*. Lund: Kommunfakta förlag 1989.
62. Jonsson, Rolf, *Fackligt inflytande och politisk demokrati. En analys av regeringens MBL-förhandlingar*. Lund: Kommunfakta förlag 1989.
63. Johannesson, Bengt, *Kommunal bostadspolitik. En studie i hinder och möjligheter*. Lund: Kommunfakta förlag 1989.
64. Aronsson, Torbjörn, *Konservatism och demokrati. En rekonstruktion av fem svenska högerledares styrelsedoktriner*. Stockholm: Norstedts 1990.
65. Petersson, Bo, *The Soviet Union and Peacetime Neutrality in Europe. A Study of Soviet Political Language*. Göteborg: MH Publishing 1990.
66. Lundquist, Lennart, *Förvaltning och demokrati*. Stockholm: Norstedts 1991.
67. Höjelid, Stefan, *Sovjetbilden i nordisk press. Svenska, norska och finländska reaktioner på sovjetiskt agerande*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1991.
68. Jansson, Per, *Säkerhetspolitikens språk: Myt och metafor i svensk säkerhetspolitisk diskurs 1919–1939*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1991.
69. Johansson, Jörgen, *Offentligt och privat i regionalpolitiken*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1991.
70. Lundquist, Lennart, *Förvaltning, stat och samhälle*. Lund: Studentlitteratur 1992.

71. Håkansson, Anders, *Konsten att vinna ett val. En studie av fram- och tillbakagångar för socialdemokraterna i kommunalvalet 1988*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1992.
72. Ternblad, Klas, *Planering i norm och handling. Studier av en epok av landstingsplanering*. Lund: Wi 1992.
73. Persson, Stefan, *Dödlägen i internationella förhandlingar*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1992.
74. Sannerstedt, Anders, *Förhandlingar i riksdagen*. Lund: Lund University Press 1992.
75. Lundquist, Lennart, *Ämbetsman eller direktör? Förvaltningschefens roll i demokratin*. Stockholm: Norstedts 1993.
76. Gynnerstedt, Kerstin, *Etik i hemtjänst. En studie av förvaltnings- och professionsetik*. Lund: Studentlitteratur 1993.
77. Schartau, Mai-Brith, *The Public Sector Middle Manager: The Puppet who Pulls the Strings?* Lund: Wi 1993.
78. Sjölin, Mats, *Coalition Politics and Parliamentary Power*. Lund: Lund University Press 1993.
79. Stenelo, Lars-Göran & Norrving, Bengt (red.), *Lokal makt*. Lund: Lund University Press 1993.
80. Iwanaga, Kazuki, *Images, Decisions and Consequences in Japan's Foreign Policy*. Lund: Lund University Press 1993.
81. Tita-Ghebdinga, Legala, *African and O.A.U. Diplomacy on Dual Paradigms of Self-Determination 1945-1985*. Lund: Department of Political Science 1993.
82. Lundquist, Lennart, *Statsvetenskaplig förvaltningsanalys. Problem, trender och program*. Lund: Studentlitteratur 1994.
83. Blom, Agneta P., *Kommunalt chefskap – en studie om ansvar, ledarskap och demokrati*. Lund: Dialogos 1994.
84. Agevall, Lena, *Beslutsfattandets rutinisering*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1994.
85. Andersson, Jan A., *Nordiskt samarbete: aktörer, idéer och organisering 1919-1953*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1994.
86. Bengtsson, Hans, *Förskolereformen. En studie i implementering av svensk välfärdspolitik 1985-1991*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1995.
87. Uhlin, Anders, *Democracy and Diffusion. Transnational Lesson-Drawing among Indonesian Pro-Democracy Actors*. Lund: Department of Political Science 1995.
88. Kinnvall, Catarina, *Cultural Diffusion and Political Learning. The Democratization of China*. Lund: Department of Political Science 1995.
89. Westlind, Dennis, *The Politics of Popular Identity*. Lund: Lund University Press 1996.

90. Stubbergaard, Ylva, *Stat, kris och demokrati. Lapporörelsens inflytande i Finland 1929–1932*. Lund: Arkiv 1996.
91. Sendabo, Teferi, *Foreign Aid and State Sovereignty: The Ethio-Swedish Aid Co-operation*. Lund: Department of Political Science 1996.
92. Mattson, Ingvar, *Förhandlingsparlamentarism. En jämförande studie av riksdagen och folketinget*. Lund: Lund University Press 1996.
93. Larsson, Per, *Regimförhandlingar på miljöområdet. En studie av förhandlingarna om LRTAP-konventionen*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen 1996.
94. Stenelo, Lars-Göran & Jerneck, Magnus, (red.), *The Bargaining Democracy*. Lund: Lund University Press 1996.
95. McKnight, Utz Lars, *Political Liberalism and the Politics of Race. Beyond Perfectionism and Culture*. Lund: Lund University Press 1996.
96. Steiner, Kristian, *Strategies for International Legitimacy*. Lund: Lund University Press 1996.
97. Lundquist, Lennart, *Fattigvårdsfolket. Ett nätverk i den sociala frågan 1900–1920*. Lund: Lund University Press 1997.
98. Andersson, Ronny, *Medborgarna, politikerna och sjukvården. En studie av attityder och demokrati*. Lund: Studentlitteratur 1997.
99. Kronsell, Annica, *Greening the EU: Power practices, resistances and agenda setting*. Lund: Lund University Press 1997.
100. Thunborg, Annika, *Public and Non-Profit Interaction: U.S. Assistance to Eastern European Media 1989–1995*. Lund: Lund University Press 1997.
101. Johansson, Karl Magnus, *Transnational Party Alliances: Analysing the Hard-Won Alliance Between Conservatives and Christian Democrats in the European Parliament*. Lund: Lund University Press 1997.
102. Badom, Ted Gogote, *Foreign Intervention in International Wars*. Lund: Department of Political Science 1997.
103. Söderholm, Peter, *Global Governance of AIDS: Partnerships with Civil Society*. Lund: Lund University Press 1997.
104. Lundquist, Lennart, *Demokratis väktare. Ämbetsmännen och vårt offentliga etos*. Lund: Studentlitteratur 1998.
105. Gustavsson, Jakob, *The Politics of Foreign Policy Change. Explaining the Swedish Reorientation on EC Membership*. Lund: Lund University Press 1998.
106. Hall, Patrik, *The Social Construction of Nationalism: Sweden as an Example*. Lund: Lund University Press 1998.
107. Sönne, Maria, *Administrative Reforms and the Quest for Foreign Investment in China – The Case of Shenzhen*. Lund: Lund University Press 1999.
108. Aggestam, Karin, *Reframing and Resolving Conflict. Israeli-Palestinian Negotiations 1988–1998*. Lund: Lund University Press 1999.

109. Tallberg, Jonas, *Making States Comply: The European Commission, the European Court of Justice, and the Enforcement of the Internal Market*. Lund: Department of Political Science 1999.
110. Hall, Martin, *Constructing Historical Realism: International Relations as Comparative History*. Lund: Department of Political Science 1999.
111. Spång, Mikael, *Justice and Society: Problems of Reformist Politics*. Lund: Department of Political Science 1999.
112. Svedberg, Erika, *The "Other" Recreated: A Relational Approach to East-West Negotiations*. Lund: Department of Political Science 2000.
113. Ericson, Magnus, *A Realist Stable Peace: Power, Threat and the Development of a Shared Norwegian-Swedish Democratic Security Identity 1905–1940*. Lund: Department of Political Science 2000.
114. Bengtsson, Rikard, *Trust, Threat, and Stable Peace: Swedish Great Power Perceptions 1905–1939*. Lund: Department of Political Science 2000.
115. Stoltz, Pauline, *About Being (T)here and Making a Difference – Black Women and the Paradox of Visibility*. Lund: Department of Political Science 2000.
116. Bäckstrand, Karin, *What Can Nature Withstand? Science, Politics and Discourses in Transboundary Air Pollution Diplomacy*. Lund: Department of Political Science 2001.
117. Lundquist, Lennart, *Medborgardemokratin och eliterna*. Lund: Studentlitteratur 2001.
118. Hedin, Astrid, *The Politics of Social Networks: Interpersonal Trust and Institutional Change in Post-Communist East Germany*. Lund: Department of Political Science 2001.
119. Sundström, Mikael, *Connecting Social Science and Information Technology. Democratic Privacy in the Information Age*. Lund: Department of Political Science 2001.
120. Jönsson, Christer & Jerneck, Magnus & Stenelo, Lars-Göran (red.), *Politik i globaliseringens tid*. Lund: Studentlitteratur 2001.
121. Gustafsson, Rune, *Syntes och design. Den intellektuelle politikern som konstnär*. Lund: Department of Political Science 2001.
122. Danjoux, Olivier, *L'Etat, c'est pas moi. Reframing Citizenship(s) in the Baltic Republics*. Lund: Department of Political Science 2002.
123. Jönsson, Kristina, *Translating Foreign Ideas into Domestic Practices. Pharmaceutical Policies in Laos and Vietnam*. Lund: Department of Political Science 2002.
124. Bengtsson, Marie, *Stat och kommun i makt(o)balans. En studie av flyktingmottagandet*. Lund: Department of Political Science 2002.
125. Björkdahl, Annika, *From Idea to Norm – Promoting Conflict Prevention*. Lund: Department of Political Science 2002.

126. Badersten, Björn, *Medborgardygd – Den europeiska staden och det offentliga rummets etos*. Stockholm: Natur och Kultur 2002.
127. Boussard, Caroline, *Crafting Democracy. Civil Society in Post-Transition Honduras*. Lund: Department of Political Science 2003.
128. Janson, Per, "Den huvudlösa idén" – *Medborgarlön, välfärdspolitik och en blockerad debatt*. Lund: Arkiv 2003.
129. Santesson-Wilson, Peter, *Studier i symbolpolitik*. Lund: Department of Political Science 2003.
130. Johnson, Björn, *Policyspridning som översättning*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen och Arbetslivsinstitutet 2003.
131. Sundström, Mikael, Rosén, Malena & Hall, Martin, *En guide till mellanstatliga organisationer*. Lund: Studentlitteratur 2004.
132. Sjövik, Kristian, *Demokrati bortom nationalstaten?* Lund: Department of Political Science 2004.
133. Hellström, Lennart, *Willy Brandt och Berlinfrågan. En studie i kontinuiteten i Brandts politiska tänkande*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen 2004.
134. Lindberg, Staffan I., *The Power of Elections: Democratic Participation, Competition, and Legitimacy in Africa*. Lund: Department of Political Science 2004.
135. Bexell, Magdalena, *Exploring Responsibility. Public and Private in Human Rights Protection*. Lund: Department of Political Science 2005.
136. Jerre, Ulrika, *Conflicting Logics? Implementing Capacity and EU Adaptation in a Postcommunist Context*. Lund: Department of Political Science 2005.
137. Rindeljäll, Teresia, *Democracy Beyond the Ballot Box. Citizen Participation and Social Rights in Post-Transition Chile*. Lund: Department of Political Science 2005.
138. Fernández, Christian, *Medborgarskap efter nationalstaten? Ett konstruktivt förslag*. Lund: Department of Political Science 2005.
139. Nilsson, Tom, *Till vilken nytta? Om det lokala politiska deltagandets karaktär, komplexitet och konsekvenser*. Lund: Department of Political Science 2005.
140. Stripple, Johannes, *Climate Change After the International: Rethinking Security, Territory and Authority*. Lund: Department of Political Science 2005.
141. Erlingsson, Gissur, *Varför bildas nya partier? Om kollektivt handlande och partientreprenörer*. Lund: Department of Political Science 2005.
142. Strömvik, Maria, *To Act as a Union. Explaining the Development of the EU's Collective Foreign Policy*. Lund: Department of Political Science 2005.

143. Niklasson, Tomas, *Regime Stability and Foreign Policy Change: Interaction between Domestic and Foreign Policy in Hungary 1956–1994*. Lund: Department of Political Science 2006.
144. Hellström, Anders, *Bringing Europe Down to Earth*. Lund: Department of Political Science 2006.
145. Melander, Fredrik, *Lokal forskningspolitik. Institutionell dynamik och organisatorisk omvandling vid Lunds universitet 1980–2005*. Lund: Statsvetenskapliga institutionen och Arbetslivsinstitutet 2006.

Lokal forskningspolitik

Institutionell dynamik och organisatorisk omvandling vid Lunds universitet 1980–2005

Universitet och högskolor runt om i världen utsätts för ett allt kraftigare omvandlingstryck. När den akademiska forskningen allt mer integreras med politiska, ekonomiska och samhällsliga processer och intressen långt utanför forskningssystemet ställs universitet och högskolor inför nya utmaningar. Den traditionella forskningspolitiken får idag mer karaktären av en brett formulerad innovationspolitik. Denna studie undersöker hur universitet tar sig an och hanterar de förändrade krav och förväntningar som riktas emot dem.

I studien analyseras organisationen av och strategierna för forskning vid Lunds universitet och hur de förändrats från början av 1980-talet fram till idag. Studien visar framväxten av ett komplext och mångbottnat hybriduniversitet som med stora svårigheter försöker navigera i ett allt mer pluralistiskt och motsägelsefullt forskningssystem. Med stor osäkerhet och betydande interna spänningar och konflikter söker universitet och högskolor efter nya organisationsformer och styrningsstrategier för sin forskningsverksamhet. I denna omvandling av det moderna universitetet vävs det klassiska europeiska humboldtuniversitet samman med element från ett post-akademiskt entreprenöriellt universitetsideal.

ISSN 0460-0037

ISBN 91-88306-65-8

Lund Political Studies 145
Statsvetenskapliga institutionen
Lunds universitet, Sverige

Arbetslivsinstitutet

LUND
UNIVERSITY